

Arum

Soproni Szemle

VI. ÉVFOLYAM
1942. FEBRUÁR 15
1. SZÁM

A SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ EGYESÜLET KIADÁSA

A SOPRONI SZEMLE művelődéstörténelmi folyóirat a *Soproni Városszépítő Egyesület* kiadásában évenként legalább négyszer jelenik meg.

Főszerkesztő: *dr. Heimler Károly* ny. városi főjegyző, a *Soproni Városszépítő Egyesület* elnöke.

Szerkesztőbizottság: *Becht Rezső* író, *dr. Berecz Dezső* kir. törvényszéki bíró, *dr. Csathai Endre* műv. író, *dr. Gombocz Endre* egyet. tanár, a M. T. Akadémia tagja (Budapest), *dr. vitéz Házi Jenő* városi főlevéltáros, a M. T. Akadémia tagja, *Lauringer Ernő* m. kir. tanügyi főtanácsos, ny. áll. gimn. igazgató, múzeumi igazgatóőr, *Leitner József* gimn. tanár, *dr. Mihályi Ernő* főiskolai tanár (Pannonhalma), *dr. Mollay Károly* középiskolai tanár, *Németh Sámuel* m. kir. tanügyi főtanácsos, *dr. Romwalter Alfréd* műegyetemi tanár, *dr. Ruhmann Jenő* ev. liceumi (gimn.) igazgató, *Storno Miksa* építési vállalkozó, *dr. Szenci Vilibáld* városi tanácsos, *dr. Thirring Lajos* min. titkár, egyetemi magántanár, *dr. Varga Lajos* egyet. ny. rk. tanár, a M. T. Akadémia tagja, *dr. Vendl Miklós* műegyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja, *dr. Verbényi László* felsőkereskedelmi iskolai tanár.

Allandó munkatársak: *dr. Benkő László* Csipkés Kálmán, Kapuy Vitál, *dr. Kárpáti Zoltán*, Maár Károly, Soós Imre.

A cikkek tartalmáért a szerzők felelnek.

Szerkesztőség: Sopron, Kölcsey Ferenc-u. 1.

Kiadóhivatal: Sopron, Várkerület 44. (Idegenforgalmi Iroda.)

Közleményeink utánnomását csak a szerkesztőség engedélyezheti.

Előfizetési ára évenként 6 pengő. Egyes szám ára 2— P.

Postatakarék csekk számla: 43.705.

Tartalom:

<i>Östör József:</i> Széchenyi István és Sopron	1
<i>Lauringer Ernő:</i> A Sopron városi múzeum térképgyűjteménye	16
<i>Mollay Károly dr.:</i> Adatok a soproni ispotály történetéhez	29
<i>Csathai Endre dr.:</i> Az első soproni magyar színelőadás (1792) szereplőinek levélváltásából	37
<i>Tompos Ernő:</i> Címeres pecsétetek, különös tekintettel a polgári címerekre	42
<i>Győrli János dr.:</i> A soproni erdők rovarkárosítói	55
<i>ilj. Csemegi József:</i> Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencés templom kőszószeréről?	70
<i>Mollay Károly és Wéger Imre:</i> A Sopronmegyei Kultúratlasz Közleményei	76
<i>Nagyjaink:</i> Kaleschiák Péter	86
<i>A Soproni Múzeum közleményei</i>	89
<i>Kisebb közlemények</i>	92
<i>Könyvismertetés</i>	97
<i>Soproni bibliográfia</i>	102

A szerkesztésért és ügyvitelért felelős: *dr. Heimler Károly*, Sopron.

Megjelenik:
február, május,
augusztus és no-
vember hónapban.

Előfizetési díj:
Egy évre 6—P.

SOPRONI SZEMLE

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

Szerkesztőség:
Sopron, Kölcsey
Ferenc - utca 1.
Kiadóhivatal:
Várkerület 44.
Táv.: 836, 379

VI. ÉVFOLYAM.

1942 FEBRUÁR 15.

1. SZÁM.

Széchenyi István és Sopron.

Írta: Östör József.

A legnagyobb magyar és Sopron város, meg ez utóbbi közönsége egymáshoz való viszonyának tárgyalásánál is csak az lehet a döntő, hogy milyen hatással voltak egymásra. Mit köszönhet Széchenyi Sopronnak s az utóbbi Széchenyi Istvánnak? Ami ezen kívül esik, lehet érdekes történetbongészőnek, vagy a furcsaságokat kedvelőnek, de az egymásrahatásuk szempontjából kevésbé az.

Hogy e feladatnak megfelelhessünk, egy pillantást kell vetnünk a mult század második negyedére, vagyis a magyar reformkorszakra, amely tulajdonképpen Széchenyi kora volt. Nem lehet hazánk történetének ezt a csodálatos hősi korszakát érzékeltetni s megmutatni, hogy mi *lett*, ha előbb nem tudjuk, hogy mi *volt*. Áll ez a kor külsejére és belsejére: testre és lélekre. Ki tudja megérteni, hogy mit jelentett a felszabadított ipar szabadsága, ha nem tudja, hogy mik voltak a céhek. A köztelherviselés behozatala, ha nem tudja, hogy kit és mennyire nyomott az aránytalan közteher. Hogy mit jelentett Sopronból Budára levelet küldeni, vagy Kanizsára leutazni, ha nem tudja, hogy milyenek voltak az utak és a kocsik — mielőtt az első vasutak belerohantak az időtrabló távolságokba? Ha a reformkorszakra vonatkozólag országos szempontból jogosult ez a kérdés, akkor jogosult a mi szűkebb hazánkra, Sopronra is. Milyen volt hát ez a mi kedves Sopronunk abban a híres hősi korszakban külsőleg és belsőleg, testben és lélekben?

E ponton szerencsésebb helyzetben vagyunk, mint az országnak legtöbb városa. Mert Sopron kétségtelenül város, a szónak nemcsak mai, hanem történeti értelmében is. Nemcsak most város, de város is volt. A kevés vidéki társai közé lehet állítani, mint Pozsony, Kassa, Pécs és az erdélyiek közül egyik-másik. Nem a mi érdemünk ez, hanem a többi szerencsétlensége. Sopront földrajzi fekvése soktól megkímélte, de legjobban a török-dúlástól és az ezt követő, bár csak rövid ideig tartó kuruc-labanc pusztitástól. Így azt lehet mondani, hogy aki a mult század reformkorszakának Sopronát ismerni akarja, csináljon kör-

sétát a belvárosban és nyissa ki jól a szemét, kukkantson be helyenként az öblös kapualjakba, másutt sétáljon fel az egyik-másik udvarba még lebólintgató bástyakertekre, álljon meg egyik-másik barokkház előtt is, igyekezve a bejárat fölé rakott címerből megfejteni a volt tulajdonosok személyét: ezzel körülbelül lát is mindent. Még az egykori *Főpiatzon*, a mostani s remélhetőleg nemsokára visszakeresztelt Városháztéren izléstelen-ségével kérkedő patikaházat (2. sz.) sem kell eltüntetnie, mert elődeink ezt a most minden stílusösszhangot megzavaró szintelen kétemeletes lakóházat már a 18. században odahelyezték az akkor még egészében összevágó terecskére. A mai Városházát képzeletünkben könnyen elfűjük, hiszen képekről mindenki ismeri a régit, sajnos a valóságban az elfűvés nem megy olyan könnyen. De már a belváros többi utcái alig-alig változtak. Az evang. templom az, amelyet Széchenyi nem látott, ugyanazt mondhatjuk a bámészködő Gambrinusról és szentgyörgyutcai társáról (14. sz.), de már megszoktuk ezeket, már nem zavar-nak bennünket. Csak azokat, akik idejönnek és ilyenek szép számmal vannak. A Szent György-utcában a bencések gimnáziuma még nem volt úgy kiépítve, mint most: a régi gimnázium és a Dóm között kis kert volt.¹⁾ Legnagyobb a hiány a belváros nyugati szélén, a mai Kaszinónál. Hiányzik annak legutolsó alak-talan, négyszögletes bástyája, amelynek helyére sokkal később épült a Kaszinó (1872). A mostani Széchenyi-gimnázium csak egy emelettel alacsonyabb, de a neki háttáfordító *Redoutnak* még megvolt a kertje, amely egészen a mai Márkus-házig²⁾ ter-jedt. Itt tartották a bálakat, itt hangversenyezett Liszt is két ízben (1840 és 1846). Széchenyi és Liszt igen meleg barátságot tartot-tak, Pesten és Bécsben, valamint Lajos bátyjánál Horpácson gyakran hallotta a legnagyobb magyar a hangok nagy királyát, hogy Vörösmarty nevezi Doborján szülőttjét. Gyakran látták egymást vendégül is, a soproni Liszt-hangversenyek egyikén Széchenyi szintén résztvett állítólag. A mai Színház-térre ne pillantsunk be, mert határozottan szebb volt 1841-ben, mint most 1941 november 15.-én, miután 100 évvel azelőtt állott már a ne-mes, egyszerű görög stílusban épült régi színházunk. És ezzel nagyjában végeztünk is a lényegesebb, Sopron történeti és vá-rosi jellegét mutató belvárossal. A belvárost észak-kelet félkör-ben övező parasztnegyed tehát nem érdekel bennüket. A Vár-kerület is körülbelül az volt, mint a legutóbbi időkig, csak a legújabb egy-két építkezés másított azon. Megvolt és virult a Fehér rózsza, a túlsó oldalon a Vörös ökör és a helyébe lépő Magyar király, a Szarvas és természetesen a Fehérló fogadók.

¹⁾ Képe: Soproni Szemle, 1942. évf., 127. l.

²⁾ Petőfi-tér 2. sz. V. ö. Soproni Szemle, 1942. 315.

Az igazi Várkerület ez volt, a belvárosi házak hátuljának s a bástyáknak támaszkodó csecse-becse oldal. A másik felét Fogadószernek hívták, egyébként a várarok már be volt burkolva.

Könnyebben végezzünk, ha áthaladunk a kis hídon a Kaszinóbástya mellett az egykori Sétatérre, amelyet most Széchenyi-térnek neveznek. Innen le kell tolni egy könnyű kézmozdulattal a postapalotát, helyébe kell képzelni azokat az apró poncichterházacskákat és kovácsműhelyt, amelyeket még nagyon sokan ismertek. A Széchenyi-palota már áll, Bártfai Szabó László szerint az 1832. évben épült,

ám ez még vitás, még nem áll széles erkélvél a mostani Rupprecht-ház, helyén akkor még az a három kis ház volt, melyek egyike, a soproni posta előtt silbakolt a zöld hajtókás sárgapitykés közlegény: Petőfi Sándor. A tér rendezetlen, tulajdonképpen sásos tavacska, amelybe valami patakocska csörgedez bele, se nem tó, se nem folyó. Forster Elek bátyám mondta nekem, hogy a 60-as években ott még kacsákra parittyáztak. A mai Erzsébet-utca csak későbbben (1873) nyílt meg. A külső várfalon kilépünk a Szederesbe, amelynek mélyén a Rákpaták folydogál. Az Alsólövércától végig az Alsólövérekig semmi sem volt. Sokat izzadtak a magyar diákok, akik a Spanger-erdőbe³⁾ jártak lapdázni, amíg oda a rekkenő nyári hőségben kiértek. Csak a közepén volt egy padocska, ahol megpihenhettek.

És a város lakossága? A magyar kormány 1848. május 15-én népszámlálást rendelt el és akkor Sopronnak 16.766 lakosát számolták. Hogy ebből mennyi volt magyar — nem tudjuk. Az

Barabás Miklós 1836-ban készült olajfestménye.
Széchenyi István.

³⁾ Szálfa-erdő, a mai Városliget.

1880. évben történt népszámlálás alkalmával Sopron lakossága 23.200 főt tett ki, amelyből 21% volt a magyarság aránya, 73,7% volt német, 2% horvát. Ebből talán visszakövetkeztethetünk a reformkorszak magyar arányára. A német elemet alkották a gazdák és a polgárság, köztük a kereskedők és iparosok egy része. Magyar volt a megyei tisztikar, amelyből egyre többen lettek a város állandó lakói. Magyarok voltak a középiskolai tanítórendek, a mágnások egy része nem csekélyszámú alkalmazottaikkal. A polgárságból ma is ismerős ilyen nevekkel találkozunk: Flandorffer Albert Xaver Ferenc vegyeskereskedő, Arnold Antal, Bauer Ferenc és Mihály sertésnagykereskedők, Pöttschacher András rövidárkereskedő, Pfeiffer Károly és Lipót sertésnagykereskedők, Pfendesack Sámuel és Pinterits Károly kereskedők, Kern István bőrkereskedő, Kovács Ferenc vaskereskedő, Thirring Gottfried gabonakereskedő, Thirring Lajos és Nándor vaskereskedők, Töpler András és Károly posztókereskedők, Drobnits Márton és Isep János fűszerezsek, Leidenfrost György és Károly marhakereskedők, Martiny Károly Samu kereskedő, Ritter Lipót gabonakereskedő.⁴⁾ A magyar elemből érdemes nevek: Kis János evang. püspök, Vághy azelőtt Wagner Ferenc városbíró, majd polgármester és Sopron város követe,⁵⁾ Szabó József liceumi tanár, Martiny Frigyes polgármester,⁶⁾ Ihász Imre táblabíró, Dukai Takács Judit, aki csak 1836-ban halt meg itt Sopronban, Rohonczy Ignác alispán, majd később főispánhelytartó, Simon Nep. János, majd Högyész Pál I. alispánok, Tar János megyei főjegyző, Pete Bálint megyei főszámvevő, Noszlopy Ignác váltótörvényszéki elnök és Chernel Lajos váltótörvényszéki jegyző, Bezeredy Pál és István, utóbbi a későbbi tolnai követ, az előkelő Szentgyörgyi-, illetve Szürnyeghy Horvát-családok, amelyek mágnás rokonságot tartottak. A főrendiek közül báró Zay Károlyék és báró Budai Ignác, Pejachevich János és Laci grófok, gróf Viczay Héder és Mihály, a Somogyi grófok, akik a Tschurl-átjáró mellett laktak, a most is még létező Somogyi-házban, gróf Zichy Miklós Kolostor-utca 11. sz. alatt, aki az otlévo házat Niczky József alispántól vásárolta, majd hamarosan eladta báró Meskó Irénnek, akiről a Zichy-Meskó grófi ágra szállott. Egyébként a megyei mágnások sűrűn jártak be Sopronba Cenkről, Horpácsról és Likvándról: a Széchenyiek és a Niczky grófok. Természetesen megfordultak az Esterházy hercegek, akik közül azonban éppen Sopron vármegye és Sopron szab. kir. város örökös főispánja, herceg Ester-

⁴⁾ Házi Jenő főlevéltáros közlése.

⁵⁾ Életrajzi adatait lásd Heimler: Sopron topografiája, 273. l.

⁶⁾ Értékes krónikája a kismartoni Wolf-múzeumban van.

házy Pál (1815—1842), a későbbi külügyminiszter, abban az időben Londonban nagykövet volt.

A szerepet vivő katonatiszti családok közül találkozunk: a Hauer és Baumgärtner báró, Murray, Rousseau és Saar grófok, Auersperg herceg neveivel, sőt az asperni győző fiával, Károly főherceggel, aki 1838—40 között állomásozott Sopronban.

A szép új színházat 1841-ben építették fel és nyitották meg, a Kaszinó 1843-ban, a Soproni Takarékpénztár, mint az országban az ötödik az ilyenmű intézeteknek, 1842-ben létesült, de a sopron—bécsújhelyi vasutat csak az 1847. évben adták át a közforgalomnak.

Miképpen kapcsolódott be a város életébe és az új létesítményekbe Széchenyi István gróf? A nagy reformátornak mennyi jutott részül mindebből? Politikai elgondolásaiba volt-e része Sopronnak és egyáltalában e nyugati kulturponttal való érintkezésnek?

Soproni alkotásai.

Sopron a legnagyobb magyart kissé későn vette észre. Mikor ez történt, akkor Széchenyi István már régen az új világ profétája és annak bálványa volt. Csak 1835-ben tiszteli meg Sopron szab. kir. város Széchenyi Istvánt, igaz, hogy legelsőknek, amikor „ezen város polgárai közé mint tiszteleti tagot” beiktatja és erről Széchenyit értesíti. Ebben kiemeli, hogy ezt teszi országos érdemein kívül „keblünkbeni birtokánál és határszomszédi viszonyoknál fogva” is.⁷⁾ Tulajdonképpen a város követe és egyúttal városbírója (iudex et ablegatus dietalis), a kiváló s már említett Vághy Ferenc az, aki Pozsonyban 1835. január 29-én kelt és a városi tanácshoz intézett latinnyelvű levelében Széchenyi Istvánra a figyelmet felhívja és megtiszteltetését a városnak ajánlja. Meg is választják Széchenyi Istvánt február 20-án tiszteletbeli polgárnak, ami körülbelül egyet jelent a mai díszpolgársággal és erről a megválasztottat értesítvén, ez május 26-án kelt levelében fejezi ki köszönését. „Mi pedig örömom gerjedelmit még magasbra emeli — válaszolja köszönő levelében a többek között Széchenyi — az: Ott nyernyi borostyánt, hol földi pályámat kezdém s hol áldott szülék nemes példáitól irányozva már zsenge koromban ringattatám az élet tavaszának azon gyönyör-

⁷⁾ Sopron város levéltárában Fasc. XXVI. 2780. sz. iratok között. Megelőzően a levéltári iratok között csak annyit találunk, hogy 1831. június 18.-án nevében megjelent Lunkányi János jószágigazgatója és kijelentette, hogy a Halpiac 114. sz. házon biztosított 4100 forint váltópénzt megbízottja, vagyis gróf Széchenyi István átengedte a háztulajdonos gyermekeinek. Ezt a követelést István gróf valószínűleg anyjától örökölte, mert a zálogszerződés már 1818-ban kelt.

teli álmaiban, mellyel keblembe is Magyar Honunk egykori nemesb és dicsőbb kifejlését tünteték lelkem elibe." E levélváltásban az a legérdekesebb, hogy a nemes tanács és a választó község Széchenyi Istvánnak „keblünkbeni birtokáról" is ír, holott, ha ez úton kutatunk, kiderül, hogy a gróf nagyterjedelmű nagycentki birtokához tartozó Fertő vízének a soproni határba eső néhány száz holdnyi értéktelen részétől eltekintve, sehol semmiféle háza vagy földje Sopron város „kebelében" nem volt. Az igazság ugyanis az, hogy a Széchenyieknek volt ugyan Sopronban több száz éven át igen sok háza, telke és szántója,⁸⁾ de magának Széchenyi Istvánnak az említett Fertőpocsolyán kívül semmiféle ingatlana nem volt. Mind azt az ingatlan vagyont ugyanis, amit István gróf apja, gróf Széchenyi Ferenc fiai között szétosztott s ami a soproni határba esett, Lajos és Pál fiai örökölték, utóbbinak jutott az iváni hitbizomány. Ehhez tartozik a ma is Széchenyi-tér 1. és 2. szám alatt fekvő palota, amely egyike Sopron legszebb épületeinek. Úgy látszik, a városi tanács figyelmét a soproni polgárság adományozása alkalmával vagy kikerülte Széchenyi Ferenc intézkedése, vagy pedig szükségesnek vélte, akárhogya, akár egy kis Fertőmeder révén — az új tiszteletbeli polgár jogcímét különösen megerősíteni. Egvébként Széchenyi István volt Sopronnak első tiszteletbeli polgára. Ezt követően, nyilván ennek folyamánaképpen még ugyanennek az évnek őszén tartott tisztújító széken választják meg „választott községünk számfeletti tagjának", vagyis közgyűlési tagnak, és erről őt értesítvén, a megválasztott a jövő év június 19-én köszöni meg a választást sajátkezüleg írt, most is a levéltárban őrzött levelében. Felette sajnálja, „hogy háladatos érzelmeimnek tisztelt polgártársaim színe előtt személyesen teendő nyilvánítására mind ez ideig nem lehettem alkalmas", írja a többi között, úgy látjuk tehát, hogy Széchenyinek a közgyűlésben való személyes megköszönés volt a terve, de nem jutott hozzá. Elhihetjük, hiszen éppen ebbe az időbe esett a híres 1832—36-iki pozsonyi országgyűlés, amelyen oly lázas tevékenységet fejtett ki. De tovább már nem akarta halasztani a soproniak legújabb figyelmére adandó válaszát, mert június 22-én hatodik dunai útjára indult, ahonnan csak augusztus vége felé tért vissza. Mielőtt erre az útra vállalkozott, közvetlen elutazása előtt tehát még elküldte polgártársainak — ahogy maga is írja — köszönő iratot.

Miképpen volt lehetséges, hogy Széchenyi István csak most jutott ilyen soproni megtiszteléshez? Hiszen a Tudós Társaság alapítása körüli áldozata óta már tíz év eltelt, régen megjelent

⁸⁾ Thirring Gusztáv: A Széchenyi-család soproni házai. Soproni Szemle. 1939. nov. 15. sz.

a Hitel, sőt a Világ és a Stádium. Már a Buda és Pest között létesítendő álló híd létesítése felé tekint az egész ország és e mellett izgat Széchenyi városban, falun és külföldön. Már régen visszhangzanak a diéták, a megyegyűlések az aldunai vállalkozáshoz elhangzott szerencsekívánatoktól. A kaszinók százait hívták már életre az országban éppen Széchenyi felszólalásainak és cikkeinek hatásaképpen. Sopron hát ennyire elmaradt?

Am nem szabad igazságtalannak lenni és rá kell mutatni arra is, ami enyhítő körülmény. Abban az időben a megyei és a városi közélet még sokkal jobban el volt különítve, mint — fájdalom — ma is néha. Nagy volt még a távolság a polgári és a nemesi rend között is. Széchenyi ezenkívül megyei birtokos volt, az igaz, hogy közel Sopronhoz, de utóvégre mégis csak Sopron vármegye közgyűlésén szerepelt és nem a városházán. Ha Cenken van, különösen mióta azt átvette, gyakrabban megfordul Sopronban, de amíg a soproni reformok élére nem szólítják, közügyekben inkább csak a megyegyűléseken látható. Így meglátogatja Pál bátyját, aki a 30-as évek elején építi újjá a Széchenyi-palotát, magánlátogatásokat is tesz, főleg az itteni katonai előkelőségeknél, vagy ismerős mágnás családoznál, vagy Niczky, később Rohonczy alispánéknál, de a városi urak közül eddig jóformán csak Vághy Ferenc követet keresi fel, aki a pozsonyi diétán társa és lelkes híve, át is ad neki egy „Bürger in Oedenburg” című iratot.

De most ebben az időben, közvetlenül tiszteletbeli polgársága előtt, mégis szorosabb kapcsolatba kerül egy soproni vállalkozással, még pedig a *Soproni Gőzmalommal*, amely egyébként az országban az első ilyenmű létesítmény volt.⁹⁾ Ezt Weisz Henrik nevű soproni polgár és ecetgyáros indítja meg, mikor 1834 őszén a soproni városi tanácstól idevonatkozó engedélyt kér. Ebbe belekapcsolódik Széchenyi is, de feltételül tüzi, hogy a malom vezetője két soproni legyen: Flandorffer és Rupprecht. Rohonczy Ignác megyei alispánban és követben kevésbé bizik, mert szerinte ez „fekete, epés természetű ember, aki képes volna egy félreértett szó miatt a munka közepette a széket felrugni”. Széchenyit kéri, hogy „a gőzöny (gőzgép) Angliában készíttessen” és valóban Széchenyi közvetít is úgy Cochvill seraingyi gyárosnál, mint Clarknál. A gőzmalom „Oedenburger Dampfmuhl Gesellschaft” címmel 1836 közepén alakul meg és öt évre szabadalmat nyer. Széchenyi az alapszabályok szerint a társaság „védője”. A malom tulajdonképpen a mostani Isteni Megváltó Leányainak zárdája mellett volt. De mikor Széchenyi az alakulás évének őszén megnézi a gőzmalmot, már azt jegyzi Napló-

⁹⁾ Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István és a soproni gőzmalom. Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye, 1909. XI. füzet.

jába, hogy „úgy látszik nem sikerül”.¹⁰⁾ Nem is volt az ország ez első gőzmalmának nagyobb sikere, később tönkrement. De Széchenyi volt az, akinek támogatásával azután létesült az ország szívében az Első Pesti Hengermalom Társaság, amelynek Magyarország ipari életében olyan fontos szerep jutott.

A második vállalkozás, amely jórészt Sopron városában játszódott le, a *Sopron-Vasi-Szederegylet* volt és amely tulajdonképpen Sopron vármegye közgyűlési terméből indult ki. Olyan terület, amelybe Széchenyi teljes erejével feküdt bele. Hiszen már régebben, még a vármegyei kezdeményezés előtt, legnagyobb érdeklődést tanúsított olaszországi útja alkalmával az ottani szederfakultúra és selyemtenyésztés iránt. Naplóiban lapokon át foglalkozik a legrészletesebb számításokkal. Mikor tehát a vármegye 1840-ben felszólítja, hogy vegye ezt az ügyet a kezébe — jól számított. Az ő fáradhatatlan tevékenységének lett a következménye, hogy a Szederegylet 1840. július 26-án megalakulhatott. Beutazta e célból Sopron- és Vas vármegye egész területét, majd minden községben megfordult.¹¹⁾ Sopronban mintatelepet létesítettek, amely a Brennesselgartenban volt (Csalánkert). élére Henking Ferenc milánói egyént állították, az egylet titkárja Chernel Lajos megyei tisztviselő lett. Széchenyi az alakulást követő időkben gyakran megfordul Sopronban, soha nem mulasztja el, hogy a Szederegylet iránt ne érdeklődjék és működéséről személyesen meg ne győződjék. Am itt is baj lett, mert a tagok nagy lelkesedéssel csatlakoztak ugyan az alapításhoz, de a szalmaláng hamar elaludt. Már néhány év múlva, 1845. április 2-án egyik soproni látogatása alkalmával megjegyzi, hogy az egyesületet „csak az imádság tartja”. Ugyanis bizonyos ver-

¹⁰⁾ Vizsota: Széchenyi István Napló. V. 29.

¹¹⁾ Az alapszabályokat Sopronban nyomtatták ki Kulcsár Katalinnál 1840-ben, egyébként Széchenyinek Pesten Trattnernál Selyemről című 54 oldalas röpiratának a függeléke volt. Az alapszabályok két részre oszlanak. Az első rész „Alkotó szabályok”, a második pedig „Rendeletek” fejezetben foglalják össze a tagok jogait és kötelességeit. Az Egylet 12 évre alakult, működését a szabályzat szerint Sopronban kell megkezdenie. Tag lehet „minden becsületében tiszta lakos vagy birtokos s ekkép a Némberkek is, de egyedül képviselőik által”. A társaság fő feladata „mindig a szederfa nemesítése és tenyésztése fog lenni”. De működési körébe vonhatja külön közgyűlési határozattal a selyemtermelést is. Elnök lett Széchenyi István, alelnök Bezeredy Pál, jegyző Simon Nep. János, választmányi tagok Ihász Imre, Lunkányi János, Niczky Sándor, Rohonczy Ignác, Tatay János és Vághy Ferenc. Tulajdonképpen igazi soproni tehát csupán az utóbbi utóbbi ezek között. A Selyemről c. röpirat rövidege ellenére is mutatja Széchenyi eredeti írói beosztását, ami nagyobb könyveiből már ismeretes volt. A következő fejezetekre oszlik: Előszó, Kitétel, Sopron-Vasi Szederfaegyesület Szabályai, Rendeletek, Tudnivalók, Bérekesztés, A Pálinkáru, Némelly Könyvek feljegyzése, amely utóbbiban részletesen sorolja fel Széchenyi az idevonatkozó német, francia és olasz munkákat.

sengés támadt a városi és megyei körök között, és attól tart, hogy „a németek megbuktatják a Szederégyelet”. De éppen ellenkezően történt! Éppen „a német és polgári elem” mentette meg a bukástól, még pedig úgy, hogy a Sopronban ugyanakkor megalakult új Selyemfonóda Részvénytársaság bérbe vette a Szederégyelet telepeit. Széchenyi anyagilag ezután sem vonta meg támogatását egyiktől sem, érdeklődését is fenntartotta, még később is utána nézett a dolgoknak, de az irányításban ezután már részt nem vett.¹²⁾ Ő a maga birtokain a szerderfaültetést és -gondozást tovább is szorgalmasan folytatta és jellemző, hogy 1852-ben gazdaságának ez az ága 6500 forint évi tiszta jövedelemmel járt, ami abban az időben sem volt megvetendő összeg.¹³⁾

A Szederégyelet idejére esik a *Soproni Takarékpénztár* megalakulása 1842. augusztus 31-én.¹⁴⁾ Milyen része volt ebben Széchenyi Istvánnak? A Takarékpénztár 50 éves jubileuma alkalmával történetének megírója azt mondja, hogy Flandorffer Ignác és társai ez esztendőnek az elején Bécsben jártak Széchenyi Istvánnál és valószínűleg kikérték tanácsát a megalakulás mikéntjére nézve. Ez lehetséges, bár különösebb nyoma ennek Naplóiban nincs. Pedig Széchenyi ilyen mozzanatot valószínűleg megörökített volna azokban, hiszen a legkisebb részletre is ki szokott térni. Tény, hogy ő volt a legelső részvényjegyző 2000 forinttal, vagyis húsz darab részvényvel. És ez önmagában véve is akkor már a sikert jelentette, hiszen politikai és közgazdasági pályájának a csúcán volt. Ebben az időben hangzott el későbbi legnagyobb politikai ellenfele ajkáról, hogy Széchenyi István „a legnagyobb magyar”. És Deák Ferenc volt az, aki leintette ellenfeleit, mikor e téren versenyezni kívántak vele, mondván: „Ne bántatók, nagyon szerencsés keze van.” Széchenyi sokkal később, már Döblingben kitér arra egyik írásában, az Önismeretben,¹⁵⁾ hogy a lánghész előrelátása mit is jelent tulajdonképpen. Érdekes ezt tőle, a lánghéztől hallani. Szerinte „ha az emberek általán véve igen keveset látnak előre, annak az oka, hogy nem képesek a jelennek igazi voltát gyökeréig felfogni”. Szerencse pedig — szerinte — „annyit jelent, mint ész és szerencse-hátfordítás, annyit, mint ostobaság”. És aki tudja, hogy Széchenyi István minden közgazdasági és politikai lépése előtt milyen, szinte kínos óvatossággal és körültekintéssel járt el, amelyből fakadt azután az ő csodálatos előrelátása — az el fogja neki hinni, hogy a szerencsééhez nemcsak kedvező véletlen,

¹²⁾ Viszota: Széchenyi István Napló. VI. 190, 213 és 589.

¹³⁾ Der Staatsmann als Landwirt. Pester Lloyd, 1938. XII. 25. sz.

¹⁴⁾ Berényi Pál: A Soproni Takarékpénztár története. 1892.

¹⁵⁾ Károlyi: Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka. 666—672. és 702.

hanem számítás és mélyseges belátás is szükséges. De jellemző éppen a Soproni Takarékpénztár létesítésével kapcsolatban, hogy nagyon korán felvetődött benne már ez az ötlet is. Tizenhat évvel előbb, mintsem a Soproni Takarékpénztár valóban megalakult, már 1825-ben bejegyzí Naplókötetének a „Különböző gondolatok“ fejezetébe: „Takarékpénztár Sopronban”.¹⁰⁾ Egyébként a megalakuláskor „tisztelbeli választmányi tagnak” őt is megválasztották.

A soproni *Kaszinó Egyesület* 1843-ban alakult meg, első elnöke Rohonczy Ignác alispán, alelnöke pedig id. Rupprecht János földbirtokos. Helyiségei a Petőfi-téren a mai róm. kat. elemi népiskola helyén állott Redoutban voltak. Innen 1859-ben költözött át a Sz. György-utca 106. sz. alatt lévő Kammerlohr-féle házba, majd a mai Peck-kávéházba, azután a Sétatéren lévő Lenck Nándor-házba s a Kaszinóépület felépítésekor (1872) mai helyiségeibe. Széchenyi többször megfordult a Redoutban, bizonyára tagja is volt a Kaszinónak. Hogy élénkebb részt vett volna a Kaszinó létesítésében vagy vezetésében — erről nem tudunk.

Széchenyi Istvánnak legfontosabb munkássága azonban az volt, amit a *Sopron—Bécsújhelyi Vasút* létesítése körül kifejtett. A soproniak közül Széchenyi mellett Tschurl Ede és Flandorffer Ignác nagykereskedők buzgólkodtak ebben az irányban. Széchenyinek sokkal messzebbmenő tervei voltak, mint ez a csökevény vonal, amelynek Kanizsa, majd pedig Győr felé való meghosszabbításával még évtizedekig kellett várni. Széchenyi azt akarta, hogy a most Bécsújhelyből Semmeringen át a stájer és karintiai vidékek érintésével Triesztbe vezető vasút, Magyarországon ennek nyugati részén vezetessék, és pedig Fiuméba. Nagy harcot indított e nagyszerű tervének megvalósításáért. A nádorhoz is vezetett küldöttséget, aki teljes támogatását ígérte és biztatta a soproniakat. Sőt a küldöttség Széchenyi István vezetésével Bécsben V. Ferdinánd királynál is támogatást keresett, de fogadást nem nyert, mert ekkor a bécsújhely—trieszti irány már elhatározott dolog volt. Hogy mit jelentett volna Sopron és a vármegye számára, ha Széchenyinek terve valósul meg, ezt fölösleges fejtegetni. Miután ez kútba esett, igyekezett menteni, ami menthető volt és a vasutat legalább Sopronig lehozni, hogy a soproni piacnak lendületet adhasson. Ez sem ment egészen könnyen, mert az osztrák vasúttársaság nehézségeket csinált. Végre 1845. március 30-án megalakult a társaság, Széchenyi lett az elnök, Rohonczy Ignác akkori alispán alelnök. Ettől kezdve helyi érdeklődésének legfőbb tárgya az új vasút létesítése. Nemsokára megnézi az építkezést, felkeresi Sina bárót Bécsben, akitől 600.000 forint kölcsönt kellene az építésre fel-

¹⁰⁾ Vizsota: Széchenyi István Naplói. II. 737.

venni, de Sina csak abban az esetben hajlandó ezt megadni, ha Széchenyi anyagilag is résztvesz és a 600.000 forint kihitelezésből átvállal 150.000 forintot. A soproni pályaudvart „nagyyszerűnek” találja, de éppenséggel nincs elragadtatva a nagymartoni völgyhídtől, amely elrettenti és könnyelműségnek tartja annak merészségét. Tschurlt okozza igazságtalanul. Még a megnyitás évében is akadályokat akar a gloggnitzi vasúttársaság támasztani, ami Széchenyit elkedvetleníti, de azután mégis sikerül neki azt elhárítani. Végre 1847. augusztus 20-án megnyílik a vasúti vonal; a megnyitáson Széchenyi nem vett részt, de később, október 5-én, mikor azon utazik, feljegyzí, hogy az utat Sopronból Bécsig négy óra alatt tették meg. Indultak délután 3 óra 30 perckor és Bécsbe érkeztek fél 8-ra. Hozzáteszi, hogy csak 8 forintba került, pedig szolgálja is vele utazott, sőt a csomag fuvardíja is benne van. A vasút — írja — „nagyyszerű benyomást tesz reám”. Szóval a lelkesedés vesz rajta erőt.¹⁷⁾ S majdnem ugyanabban az órában önti el ugyanez az érzés az ő politikai ellenlbasának költői lánglelkét, Petőfi Sándorét, mikor a pest—szolnoki vonalon először utazik. Ebben hát még ők is egyetértettek.

Széchenyi öröme nem tartott soká, alig néhány nap mulva felvetődik sopronmegyei követválasztásának gondolata, amikor újból néhány napot tölt városunkban, — de ezek az utolsók. Vasúton megy vissza Bécsbe, nem tudja — ennvire jövőbelátó még ő sem volt —, hogy soha többet nem fogja látni sem az ő néha ócsárolt, de mégis csak szeretett Cenkét, sem Sopron városát. (1847. október 9—13.)

A soproni posta megjavításán is már igen korán töri a fejét. Ezt is felírva találjuk az 1825-i előbb említett „Gondolatai” között, és mikor 1845-ben a helytartótanács közlekedésügyi bizottságának az elnöke lesz, ezt meg is valósítja. Sopron és Győr között rendbe hozatja az utakat és létesíti a közvetlen és megbízható sopron—győri postakocsijáratot.

Még Döblingben sem kerüli ki a figyelmét a Sopronban felállítandó nagy borpince és bornagykereskedés terve. Élénk összeköttetést keres e miatt a Borászati Lapokkal és e célból angol szakértő tanácsát és közreműködését is kikéri. Széchenyi előre örült már, hogy Sopron és vidéke nemesített és nemesítendő szőlőfajaiból micsoda pompás magyar borkülönlegességeket fognak majd termelhetni s hogy a legkitűnőbb fajta vörösnek majd a „Bíbor”, a legkitűnőbb fehérnek pedig a „Harmat” elnevezést fogják adni.¹⁸⁾

¹⁷⁾ Viszota: Széchenyi István Naplói. V. 156. VI. 51, 189, 243, 280, 518, 521, 522, 589, 648.

¹⁸⁾ Károlyi Árpád: Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka. I. 169.

Széchenyi és a soproni élet

Mióta Széchenyi a soproni gőzmalom révén szorosabban kapcsolódik bele a reformkorszak soproni alkotásaiba, városunkban is sűrűbben fordul meg, mint azelőtt. Nem kizárólag a vármegye székháza az, ahová lépései elvezetik és nem kizárólag a vármegyei körökbe. És ez természetes. Különösen sokat időzik Sopronban és gyakran rándul be Cenkről a Szederegylet meg a Sopron—Bécsújhelyi Vasút létesítése körüli időkben. Leggyakrabban persze Pál bátyjánál fordul meg, ahol néha több napra is megszáll. E házhoz, mint tudjuk, gyermekkori emlékei is fűződnek még atyja életéből, mikor ott — különösen soproni vizsgálói idején, amelyeket a bencéseknél tett le fényes sikerrel — valószínűleg a palota másodikemeleti sarokszobáiban lakott.¹⁹⁾ Ezt az időt vissza idézi a sopronvárosi tanácsnak írott, előbb idézett köszönő levelében is. Pál bátyja említi neki egy alkalommal, a negyvenes évek vége felé, mikor már a politikai élet zavaros kezdett lenni, hogy nem volna-e kedve Sopronban letelepedni. Széchenyi azonban irtózott a kisvárosi élettől, e miatt régebben ki is gúnyolta bátyját, mikor ez második házassága és a palota felépítése után véglegesen Sopronban telepedett le. Idézi Mme Staël egyik mondását Németországról írott munkájából, hogy a kisvárosban való tartózkodás mindig unalmas, a társaság szelleme kicsinyes, a nők szíve pedig fagyos.²⁰⁾ De két évtized után még sem idegenkedik attól, hogy Sopronban teleljen át, ha betegségéből, amely őt Cenken akkor annyira elővette, nem tudna hamarosan felépülni. A forradalom idején, mikor már lelki egyensúlya annyira megbomlott — Cenk és Sopron tűnik fel neki olyannak, ahová elvonulnia és magát ki-pihennie kellene.

Húsz esztendő után, miután Sopront és embereit jobban megismerte és pihenőre vágyott, Széchenyi előtt is vonzóbbnak tűnt fel tehát egy soproni letelepedés.

Hangulatváltozásait nemcsak az emberekről, hanem a különböző helyekről vallott, gyakran ellentétes véleményei is legélénkebben tükrözik vissza. Cenkről gyakran lekicsinylően nyilatkozik, de rendszeren akkor, ha akár testi, akár lelki fájdalmak bántják. Amint jobban érzi magát, vagy a politikai látóhatár kedvezőbb, amint sikerei vannak, véleménye is módosul. Mikor 1847. április 25-én Bécsből jövet a Magyar Királyban Inkey Sándorral akad össze és ez szemére hányja, hogy apostata, mert igenis ő volt az, aki Magyarországot felrázta s most ő az, aki lassítani akarja a reformokat, Cenket a maga nyugalomával el-

¹⁹⁾ B. Szabó László: Soproni Hirlap 1932. dec. 25.

²⁰⁾ Vizsota: Széchenyi István Naplói II. 491, 1824, V. 22.

ragadónak találja: „Más magyar vidékekhez képest valóságos oázis”, írja Naplójában.²¹⁾ Egyszer azt írja, hogy ha Sopronból Bécsbe utazik, az osztrák vidék jobban tetszik neki, de néhány évre rá nagyon szépnek találja az utat Pozsonyból Sopronba jövet is.²²⁾ Széchenyi szigorát övéi, faja és saját maga iránt nagyon jól ismerjük, forrása mindezek iránt való lángoló szeretete és felemelési vágya. Bejár Sopronba Bayer nevű orvosához, Schiller Ferenc városi orvoshoz, Darás József ügyvédjéhez, természetesen legtöbbit Lunkányi János volt tisztartójához, aki özv. Guary Miklósnétól 1840-ben megvette a most is

unokái kezén lévő orsolyatéri 4. sz. házat. Lunkányi Komlóssy szerint szlavóniai német, mások szerint zsidó családból származott.²³⁾ Széchenyi Ferencnél volt titkár, majd nevelő, később Széchenyi István tisztartója és élete végéig bizalmasa. Rendkívül becsesek azok a levelek, amelyeket a Lunkányi-örökösöktől csak néhány évvel azelőtt szerzett meg a Magyar Tudományos Akadémia. Ezek Viszonta Gyula legközelebbi nagy munkájában, Széchenyi István összes, eddig részben ismeretlen levelei között, nemsokára meg fognak jelenni. Ezek Széchenyinek főleg döb-lingi életére és magángazdálkodására foglalnak magukban becses részleteket.

De másoknál is megfordult Sopronban Széchenyi és éppen nem lehet mondani, mintha társaságát a mágnásokra korlátozta volna. Kiss János, Vághy Ferenc, Szabó József, Martiny Frigyes, Rohonczy Ignác, Hőgyész Pál, Tar János, Chernel Lajos, Nosz-

Vághy Ferenc.

²¹⁾ Viszonta: Széchenyi István Naplói. VI. 557.

²²⁾ Viszonta: Széchenyi István Naplói. IV. 61 és 425. 1830. jún. 28. és 1833. okt. 14.

²³⁾ Komlóssy Ferenc: Széchenyi István élete. 14.

lopy Ignác, Bezeredy Pál, Leitner Ferenc polgármester, Patzil József városkapitány és másoknak sűrű látogatója, sőt vendége.

Gyakran látják a Kaszinóban, vagy a Magyar Király fogadóban. Az új színház megnyitásán, 1841. október 9-én, egész családjával együtt megjelenik, Bellini Normáját játsszák, megvan elégedve az előadással.

A kölcsönhatás.

Széchenyi veleszületett s az atyai házban táplált magyarságát Debrecen és Erdély acélozta meg. *Nemzeti érzése* az egekig lobogott, ma is világító fényoszlop; de *politikai cselekedeteiben* határozottan felismerhető a Dunántúl és ebben Sopron megyének, tehát Sopronnak is higgadt szemlélete. Innen az ellentétek is, amelyek a legnagyobb magyar egyéniségében, úgy, mint annyi sok más jó magyaréban is, egymással küzdenek, magyar érzés és magyar lehetőség gyakran egymásnak rohannak. Ez a magyar tragikum, ha úgy tetszik: Kelet és Nyugat. Széchenyi is hordozta ezt szívében és elméjében. Szerette volna magyarrá tenni hazájának minden egyes lakosát, de a lehetőség már akkor is útját állotta annak. Meg kellett alkudnia, mint előtte és utána annyi tüzes és mégis józan magyarnak, fajunk s nemzeti létünk biztonsága érdekében. Hogy a nemzetiségi politikáról vallott és ma is követett s annyira hirdetett felfogására Sopronnak és Sopron vármegyének nemzetiségi összetétele és magatartása befofvással volt, ez kétségtelen. Már saját nagycenki kisebb birodalma is három nyelvű népből tevődött össze: magyar, német és horvát, és ezek mind békében és türelemmel tudtak egymás mellett élni. Ugyanez áll Sopronra és az egész vármegyére, soha a sopronmegyei németség nem panaszkodott, de nem is panaszkodhatott, hogy német nemzetiségében, nyelvében vagy kultúrájában bántották és ennek kifejlődését akadályozták volna. Széchenyi innen is meríthette és merítette nemzetiségi politikájának forrásait. Beszédeiből, híres akadémiai leveleiből és egyéb nyilatkozataiból ez is kétségtelenül megállapítható. Ebben Sopron és vármegyéje voltak, amelyek Széchenyire hatottak, hogy mindezt az egész ország nemzetiségi politikájára nézve alkalmazni kívánhassa.

De tanult mást is. Megtanulta itt a nyelvhatáron saját anyanyelvének forró szeretetét és az ahhoz való törhetetlen ragaszkodást, amely magyar faji létezésünk legelső tétele. Tudta jól, hogy a vármegyének vannak részei, amelyek egykor színmagyarok voltak. Fertőrákos elnémetesedett magyar falu; Balf a Farkas-családnak volt ősi birtoka és egykor a neve Farkasd volt, Wolfsból csinált a horvát tájszólás Bolfot és ebből lett a Balf. Pecsényéd egykor Bessenyőd volt. Hogy a löver egyszer

lővér volt, ezt Széchenyi István még nem tudta, mi már ezt is tudjuk. Cenket utolsó leveleinek egyikében is, amit Döblingből írt, külön kiemeli és hozzáteszi, hogy nyugatról jövet az első magyar falu és már ezért is új templomot kell adni a cenkieknek, hogy magyarul legméltóbban dicsérhessék az Urat. A nyelvújítók és a nyelvvédők majdnem mind a nyelvhatárainkról származnak: Kazinczy, Kölcsey, Bartal György, Balogh János, Felsőbüki Nagy Pál, Széchenyi és mások. Talán nem egész véletlen, hogy a magyar nyelv védelmére és művelésére szánt Magyar Tudós Társaság híres négy és első alapítója mind a nyelvhatárokról valók: Széchenyi István, Károlyi György, Andrássy György és Vay Ábrahám.

De mindezt a szentistváni gondolat jegyében kívánja megvalósítani, nem erőszak, hanem olvasztói felsőbbiséggel. A magyar szó még nem magyar érzés is²⁴, hangoztatja az Akadémián. Ha valahol, úgy Sopronban és Sopron vármegyében értjük meg ezt a tanítást és elmondhatjuk azt, hogy Széchenyi nemcsak „keblünkbeli birtokánál és határszomszédi viszonyoknál fogva” valljuk magunkénak, hanem mert tanítását átérezzük és valljuk, hogy az az igazi magyar élet, amit ő hirdetett s tűzött magyar vérei elé és ez tulajdonképpen a hozzá legméltóbb és legszebb megemlékezés.

Lunkányi János.*)

²⁴⁾ Széchenyi 1842. akadémiai beszédéből. (Beszédék 356.) És érdekes, hogy Vághy akkor még Wagner Ferenc sopronvárosi követ éppen a híres 1825. november 3. kerületi ülésen, Széchenyi István egyévi jövődelmének felajánlási napján, közvetlen F. Nagy Pál utolsó felszólalása előtt ugyanezt a gondolatot juttatja kifejezésre: „Nem áll, hogy a városokban nincs nemzeti szellem, annak is, aki nem beszél magyarul — magyar lehet a szíve. Ausztria határán németül is kell tudni.” (Viszota: Naplók, 748.)

*) A Soproni Szemle III. (1939), 283. lapon közzölt kép nem Lunkányi János, hanem ifj. Lunkányi János képe. (Szerk.)

A Sopron városi múzeum térképgyűjteménye.

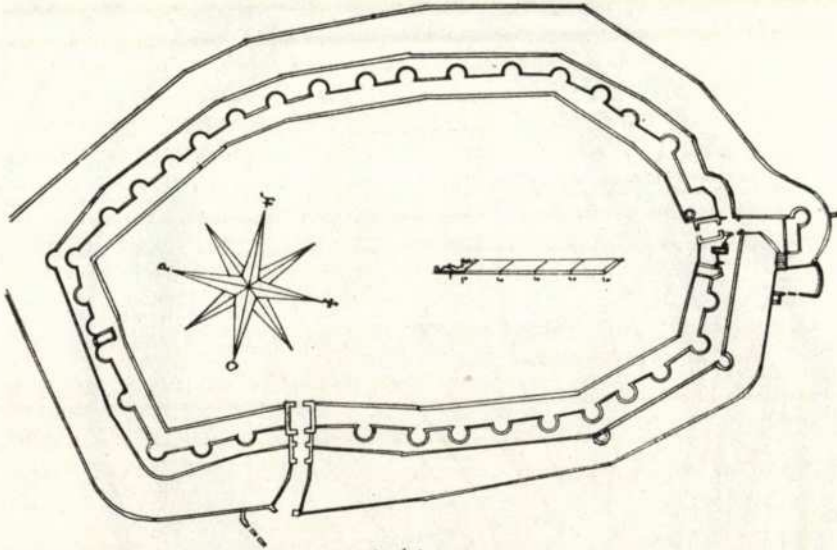
Írta: Lauringer Ernő.

A *térkép* a földnek, vagy a föld valamely részének sík lapra vetített képe. A térkép szó a magyar nyelvben újabb eredetű, a 19. század első felében Helmečy Mihály († 1852) alkotta; régebben *földabrosz* néven volt használatos. Az egyes térképeket Brouillon és Charta, a több térképből álló gyűjteményt Mappa és Atlas néven nevezték. A térkép eredete a messze ókorba nyúlik vissza. A térképet már az egyiptomiak is ismerték, a görögöknél pinax (deszka, tábla), a rómaiaknál orbis pictus, tabula, mappa néven nevezték; utóbbi szó vászonszövetet (asztalkendő) jelent, mivel a térképeket szövetekre festették. Ilyen szövetre festett térképeket mai napig használnak, különösen a tengerészek. A rómaiakori térképekből az ú. n. *Itinerarium*-ok érdemelnek említést elsősorban; út-, vagy postatérképeknek is nevezhetjük ezeket. Nincsenek bennök országhatárok, csupán az állomások nevei a távolság megjelölésével. Az *Itinerarium*ok közt kiváltképen az ú. n. *Tabula Peutingeriana* érdekel bennünket, mivel rajta a mai Sopron ókori neve: Scarbantia is előfordul. A *Tabula Peutingeriana* 12 drb 34 cm széles és 59—65 cm hosszú pergamentlapból áll; az egész tábla 6'9 m hosszú. Csetes Konrád német humanista, latin költő († 1508 Bécsben) fedezte fel Colmarban és azt Peutinger Konrád augsburgi régiségbúvárnak († 1544) ajándékozta kiadás végett; innen a neve: *Tabula Peutingeriana*. Ez a térkép egy a Kr. u. 3. század közepén készült *Itinerarium*nak a 13. században készített másolata. Sopron neve: Scarbantia a IV. szelvényen fordul elő Carnuntum és Savaria közt. A *Tabula Peutingeriana* a legújabb időkig a bécsi udvari levéltárban volt elhelyezve; több másolat készült róla; ezekből két különböző példány a mi múzeumunkban is található.

A *legrégebb* — eddig ismeretes — *magyar térképet* Lázár diák, Bakócz Tamás érsekprimás titkára készítette 1528-ban. A budapesti Kir. M. Egyetemi Könyvtárban őrzik; az Állami Térképészet által készített Typon-másolata a soproni múzeumban is megvan. Az első modern, használható magyarországi térképet Müller János Kristóf készítette és adta ki 1709-ben. Egykorú példánya múzeumunk I. emeletén látható kifüggesztve. A Sopronra vonatkozó legrégebbi térképészeti emlékeink a bécsi hadilevéltárban találhatóak. Az egyik 1597-ben készült és a város bástyafalazatát ábrázolja, a másik a belvárost körülövező erődítményeket mutatja be 1622-ben. Mindkettőnek fényképmásolata a múzeumban kiállítva. A 18. század közepéig kiadott térképeknek történeti értéke felbecsülhetetlen térképészeti szem-

pontból; használhatóság tekintetében azonban kisebb jelentőségűek.

A térképrajzolás fejlődését, annak rendszeres és tudományos művelését hadiérdekek követelték elsősorban. A hadsereg részére egyre égetőbb szükséggé válik a gondosan készített térkép. A Savoyai Jenő herceg által 1717-ben megalakított bécsi és brüsszeli mérnökkari akadémián a kartografiával kapcsolatos tudományok művelése egyre jelentősebb szerepet nyer. A térképkészítés tervszerű intézéséről eddig a háború tartamára fel-

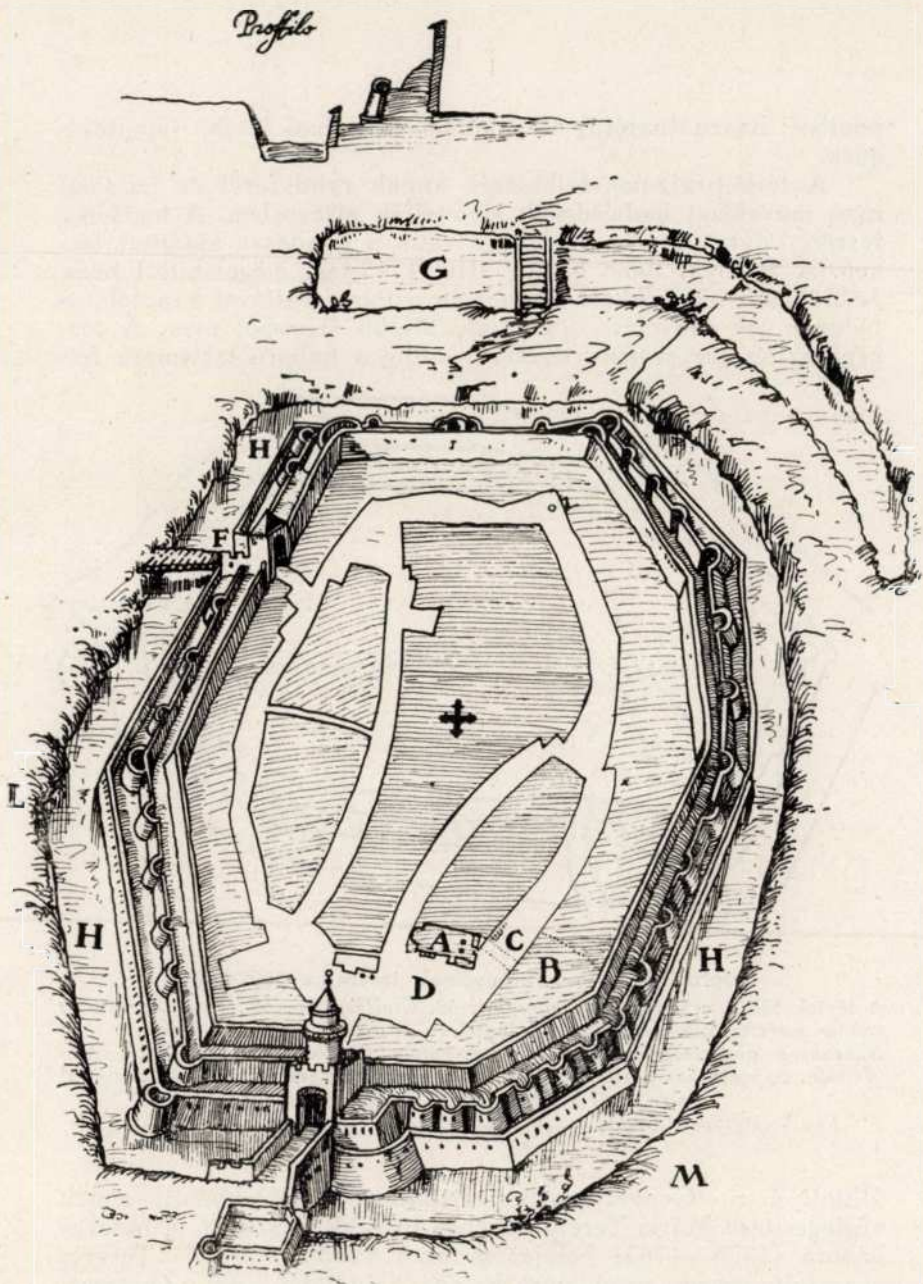
1. kép.

Sopron város erődítményeinek tervrajza 1597-ből.

A léptek fölött e felírás: *Ödenburg N. 50. Claffter No. 50.. eine Jede für 6 wiener werckschuh gerechnet.* A léptek alatt: *Durch Moritz Wiemrer von Nürnberg abgerissen und in Grund gelegt worden den 22. July anno 97-isten.* A szélrózsa alatt: *Dis ist also von mauren gebauet.* A Hátsókaputól balra levő két bástyánál: *Zwinger. Zwinger.*

(Az eredetiről készült fénykép nyomán rajzolta: Sterbenz Károly.)

állított ú. n. Generalquartiermeisteramt gondoskodott, ennek véglegesítése Mária Teréza nevéhez fűződik 1757-ben. A hétéves háború (1756—1763) befejezése után 1763-ban Mária Terézia elrendelte összes országainak katonai felvételét s azt a Generalstab felügyeletére bízta. Az egész monarchia felvétele 1763-tól 1785-ig tartott és főképp mérnökkari tisztek végezték. A kartografiai irodalom ezt a térképészeti munkát „Josefinische Aufnahme” címen nevezi. A térképsorozat 5400 lapból álló gyűjte-

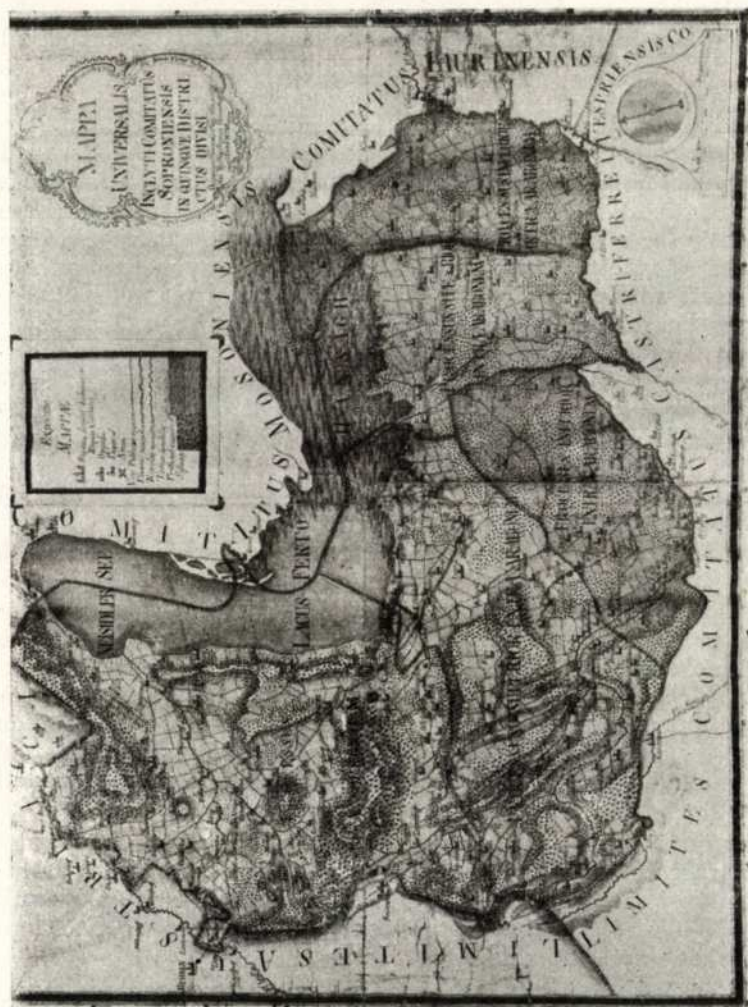
2. kép.

Sopron város és erődítményeinek tervrajza 1622-ből.

Jelmagyarázat: A = Ferences (ma bencés) templom; B = az ú. n. „Burg”, a király lakóhelye a soproni országgyűlés tartama alatt; C = emeleti átjáró a „Burg”-ból a templomba; D = a mai Ferenc József-tér; E = Előkapu; F: Hátsókapu; G: Tó a mai Széchenyi-tér helyén; H: Várarok.

(Az eredetiről készült fénykép nyomán rajzolta: Stejbenz Károly.)

mény (ebből a magyarországi rész 1451 lap) s a „Kriegsarchiv” tulajdona. A második katonai térképfelvétel 1806 és 1869 közt történt és „Francisceische Aufnahme” néven ismeretes. Magyarország ezen újabb felvétele 1819-ben kezdődött és 50 éven

3. kép.
Sopron vármegye térképe 1783-ból. (Diebold Károly fényképe.)

át tartott. A harmadik katonai felmérés 1863 és 1888 közt történt. A térképfelvételek évről-évre folytatódtak, a régebbieket állandóan javították, kiegészítették és kiadták. A felmérések anyagát a bécsi Hadilevéltár őrizte. A térképanyagot eleinte

szigorú zár alatt tartották, de Radetzky későbbi tábornagy, akkor főhadiszállásmester már 1810-ben enyhíti a titoktartás szigorát s megengedi a metszettérképek sokszorosítását és árusítását. A monarchia összeomlása óta a Hadilevéltár titkos jellege megszűnt, használata az érdeklődők részére hozzáférhetővé vált.

A térkép jelentősége azonban nemcsak katonai szempontból fontos, de a polgári élet terén is nélkülözhetetlen. A városok és vármegyék már a 18. század végén önállóan és rendszeresen megkezdik a szükséges területek térképezését; ezt a munkát a városi és vármegyei mérnökök végzik elsősorban. A múlt század elején nemcsak a részlettérképek gyarapodnak, hanem az egész Magyarországról készített térképek száma is növekszik. Legszembek és legértékesebbek a *Lipszky János* huszárörnagy által 1810-ben készített Magyarország térképe, amelyet *Karacs Ferenc* vésett rézbe, továbbá a *Szendrői Aszalay József* (1798—1874) szerkesztette „Mappa generalis topographico-ecclesiastico-ethnographico-statistica Regni Hungariae partiumque annexarum... et Confiniorum Militarium Magni item Principatus Transylvaniae...”, mely 1832-ben jelent meg. A múlt század elején kiadott magyar, részletesebb térképek közt a *Görög Demeter* által szerkesztett Magyar Atlas c. munka érdemel kiváltképpen említést, mely 60 rézmetszetű lapon a magyarországi vármegyék térképeit külön-külön tartalmazza.

A magyar térképészet fejlődését a sokkal gazdagabb osztrák nyomdaipar hosszú időn át megakadályozta. Pedig voltak olyan elsőrangú magyar térképészek, kiknek tudása és munkabírása sem állott alantabb a külföldiekénél. Csak a legkiválóbbakat említem: *Mikoviny Sámuel* (1700—1750), *Bede-kovich Lőrinc* (1751—1840), *Karacs Ferenc* (1770—1838). A magyar topografiai térképészet úttörő apostola *Tóth Agoston* honvédezredes volt (1812—1889), akinek hamvai a soproni régi kat. temetőben nyugsznak s akinek maga készítette eredeti mellszobra a városi múzeumban látható.

Az önálló magyar térképészet fejlesztése körül nagy érdemeket szerzett *Koçutowicz Manó* (1851—1908), a Magyar Földrajzi Intézet megalapítója (1890). Az összeomlás után alakult meg 1922-ben az „Állami Térképészet” s ebből a „M. Kir. Honvéd Térképészeti Intézet”.

A térképek gyűjtése a Sopron városi múzeumban újabb keletű s elsősorban Sopron városára és Sopron vármegyére irányult. Nemcsak helytörténeti szempontból véljük célszerűnek térképeink közlését, hanem az országos térképészeti anyag megállapításának kiegészítése végett is, mely munka most van folyamatban.

Sopron város kataszteri térképeit a városi levéltárban őrzik, ezek a múlt század közepén készültek. *Sopron vármegye* levéltárának térképanyagát Sümeghy Dezső vármegyei főlevéltáros állította össze és ismertette a Térképészeti Közlöny I. kötet 1931. évi 4. füzet 265—267. lapjain, számszerint 90 darabot. Ebből 1 drb Sopron városi, 9 drb sopronvármegyei vonatkozású; 5 drb Magyarország térképe; 67 drb Sopron vármegye egyes községeinek, vizeinek, erdeinek, útjainak határmegállapító kézirat rajza; 8 drb egyéb vonatkozású.

Alábbiakban közöljük a Sopron városi múzeum térképgyűjteményének anyagából a következő csoportokat: I. Sopron város. II. Sopron város közvetlen környéke. III. Sopron vármegye. IV. Egyéb.

A magyarországi és történeti vonatkozású térképek közlését helyszüke miatt egyelőre mellőztük.

I. Sopron város.

1. *Sopron város erődítményeinek terrajza* 1597-ből. Fényképmásolat, 58×42 cm. Eredetije a bécsi Hadilevéltárban. (Lásd: Eperjesy K.: A bécsi hadilevéltár magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke, 2567. sz.)

2. *Sopron város erődítményeinek terrajza* 1622-ből. Fényképmásolat, 58×42 cm. Eredetije a bécsi Hadilevéltárban. U. o. 2568. sz.

3. *Plan des Schönherrischen-Hofes* samt angränzenden Gartens, dessen ganzer Flächenraum 19187, jener des Hofes 1680, und dann des Hügels 877 Quadrat Klafter beträgt. Mit Leinel und Stäben aufgenommen von Joh. Baader und Carl Tschek Oberfeuerwerker. Wiener Maastab, wo 1 Klafter einer real Linie gleich ist. Hátlapján a következő feljegyzés: Dieser Plan ist von der Realietet der Schönherr Mühle von der französischen Arme (sic!) durch Anordnung des Kaisers Napoleon 1809. zum Ewigen Andenken der Familie Martin u. Barbara Schönherr, Geborene Bosch zugesendet worden im Jahr 1809. Josef Schönherr. Színezett tollrajz, 50×40 cm.

4. *Situations Plan des Krutzen Berges*. Vermessen im August Monath des Jahres 1830 durch Martin Hasenauer, der königl. Freystadt Oedenburg beeedeten Ingenieur. Kézirat, 67×55 cm.

5. *Königl. Freistadt Oedenburg*. Lith. v. F. Szita, Wr.-Neustadt. Színes lithografia. Évszám nélkül. 19. század közepe. 62×47 cm.

6. *Plan von Oedenburg (Sopron)*. Eigenthum und Verlag v. C. Romwalter & Sohn in Oedenburg. Évszám nélkül. Készült 1890 körül. 45×28 cm.

7. *Sopron Sz. Kir. Város Építési Övezetének Átnézeti Térképe*. Lépték: 1 : 5000. Litfass utódja Röttig Gusztáv kö-, fény- és könyvnyomdája, Sopron. Évszám nélkül. Készült 1900 körül. 110×84,5 cm.

8. *Sopron szab. kir. város Szabályozási terve*. Sopron, 1905. május 10. Wälder. Színes lithografia. Röttig Gusztáv és fia, Sopron. 65×56 cm.

9. *Sopron. Oedenburg*. 1 : 12.000. Dr. Thirring Gusztáv: Sopron és a Magyar Alpok c. munka melléklete. 1911. 20×15 cm.

10. *Sopron szab. kir. város térképe*. Iskolai használatra. 1 : 11.500. Ki-

adta Schwarz Károly. Romwalter Alfréd nyomása, Sopron. Évszám nélkül. Készült 1900 körül. 31×22 cm.

11. *Sopron Törv. Hat. Város Térképe* Iskolai Használatra. Évszám nélkül. 1 : 11.500. Készült 1913 körül. 30×21 cm. U. o.

12. *Sopron szab. kir. város.* 1 : 15.000. „Turistaság és Alpinizmus” Lap. Könyv- és Térképkiadó r.-t. kiadása. Budapest, 1925. 34×23,5 cm.

13. *Sopron.* 1 : 15.000. Budapest, 1932. 20×14,5 cm. U. o.

14. *Soproni Lőverek.* 1 : 15.000. Budapest, 1932. 21×16 cm. U. o.

15. *Sopron Szab. Kir. Város Atnézeti Térképe.* 1 : 5000. M. Kir. Állami Térképészet M. 1011/928. R. 113'5×85'5 cm.

16. *Sopron törvényhatósági város.* 1 : 12.500. Tervezte Dr. Bodnár Gyula (1934). „Budapest Székesfőváros Iskolai Kirándulóvonatai” című sorozat 7. füzeté. Kiadó: Budapest szfv. polgármesteri VII. ügyosztálya. Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 1934. 18'5×18'5 cm.

17. *Sopron Szab. Kir. Város Térképe.* 1 : 12.500. Készítette: Marikovszky Zoltán okl. b. mérnök, 1936. — Melléktérkép: Sopron vidéke. 1 : 100.000. — Röttig-Romwalter Nyomda Bérlői, Sopron. Dr. Heimler Károly: „Sopron topografiája” című mű melléklete (1936). 50×35 cm. Színes lithografia.

18. *Sopron Szab. Kir. Város Népsűrűségi Térképe* az 1930. évi népszámlálás alapján. 1 : 12.500. Készítette: Marikovszky Zoltán okl. bányamérnök. Köre átvitte: Szukits Ede. 50×35 cm. U. o.

19. *Sopron Szab. Kir. Város Külterületi Térképe.* 1 : 25.000. Rajzolta és köre átvitte: Szukits Ede. 90×70 cm. U. o.

20. *Sopron Szab. Kir. Thjf. Város Uthálózatának Térképe.* 1 : 20.000. Rajzolta: Fekete Zoltán b. mérnök, 1931. Sopron, 1931. — Melléktérkép: Sopron Szab. Kir. Város Atnézeti Térképe. 1 : 15.000. M. Kir. Állami Térképészet. M. sz. 107/932. 113×76,5 cm.

21. *Sopron Szab. Kir. Város Térképe.* 1 : 12.000. Készítette: Marikovszky Zoltán okl. b. mérnök. Kiadja: Schwarz Károly könyvk. Sopron, 1932. Melléktérkép felirata: Sopron Vidéke. 1 : 100.000. Hátlapján: Utcák-és terek neve. Színes lithographia. 47×32 cm.

II. Sopron környéke.

1. *Oedenburg* (Sopron környéke: Wandorf, Agendorf, Kroisbach, Harkau, Krenhof, Holling, Wolfs). Kézrel színezeit rézmetszet. Évszám nélkül. Vízjegy: 1818. 29×21 cm.

2. *Uebersichtskarte* der zwischen Oedenburg und Wiener-Neustadt im Jahre 1845 im Bau begriffenen Lokomotiv Eisenbahn. Színezett rézmetszet, 1845. 108×74 cm.

3. *Karte* der am 5-ten May 1842 in ihrer ganzen Ausdehnung von 39.713, oder beinahe 10 Meilen eröffneten Eisenbahn von Wien nach Pressburg und Raab vom Civil Ober Ingenieur und Bau Director M. Schönerer. Fr. Wein lith. — Druck d. artist. Anstalt d. Lud. Förster. Kőrajz 102×81,5 cm.

4. A *Soprontól* Kőszeg, Szombathely, Sz. Gróth, és a Balaton melletti

Zala-Hidvégen át Nagy-Kanisáig tervezett $23\frac{3}{4}$ n. mértföld hosszúságú gőz-vaspályának Atnézeti Térképe és Fő-Vonalrajza. Készítve Lewiczki Antal mérnök ur által. Körrajz. Évszám nélkül. Készült a XIX. század első felében. 67×50 cm.

5. *Umgebungskarte von Ödenburg*. 1 : 70.000. Eigenthum u. Verlag v. C. Romwalter u. Sohn in Ödenburg. Évszám nélkül. Készült 1890 körül. 53×50 cm.

6. *Wegmarkierungskarte der Umgebung von Ödenburg*. 1 : 23.000. Eigenthum u. Verlag v. C. Romwalter u. Sohn in Oedenburg. Évszám nélkül. Készült 1890 körül. 45×29 cm.

7. *Umgebung von Ödenburg*. 1 : 28.000. Nach einem von der Generalstabs-Abtheilung der K. K. Cavall. Trupp: Divis: erhaltenen Originale im K. K. militärisch geographischen Institut photolithographiert. 1868. 4 lap. $37 \times 31\frac{1}{2}$ cm.

8. *Sopron és Környéke*. 1 : 25.000. Rajzolta: Kogutowicz Manó. évszám nélkül. Készült 1890 körül. Színes lithografia. $73\frac{1}{2} \times 50$ cm.

9. *A soproni nyugati erdőterület turista térképe* a nyéki határig és a Kövesárokig. Rajzolta: Muck András városi erdőgondnok. Romwalter Alfréd Grafikai Műintézet Kiadása. Sopron, 1903. $62\frac{1}{2} \times 56\frac{1}{2}$ cm.

10. *Utjelző térkép Sopron város és környékéről*. Kiadja: Kár József ny. m. kir. számtanácsos. Sopron, 1906. Romwalter Alfréd kö- és könyvnyomdai műintézete

11. *Sopron környéke*. Umgebung von Sopron. 1 : 200.000. A bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet nyomása. Melléklet Dr. Thirring G. Sopron és a magyar Alpok c. munkájához. 1911. $22 \times 15\frac{1}{2}$ cm.

12. *Soproni hegység*. Ödenburger Gebirge. (Sopron közvetlen környéke). 1 : 75.000. A bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet nyomása. U. o.

13. *Soproni hegység*. Ödenburger Gebirge (Márcfalva—Kabold, Somfalva—Lakompak, Szikra—Muck messzelátó közt). 1 : 75.000. A bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet nyomása. U. o.

14. *Umgebungen von Oedenburg*. 1 : 144.000. J. Vidéky scr. — W. A. Roesse sc. — Rézmetszet 1871-ből. 52×39 cm.

15. Ugyanaz, de 1876. évi kiadás.

16. *Oedenburg*. 1 : 75.000. K. u. K. Militärgeographisches Institut. 1914. — Zone. 15 Kol. XV. Lithogr. 62×48 cm.

17. *Oedenburg*. 1 : 75.000. Druck und Verlag: Kartographisches, früher Militärgeographisches Institut in Wien. Évszám nélkül. A trianoni határ feltüntetve. Készült 1925-ben. 58×45 cm.

18. *Sopron*. 1 : 75.000. M. kir. Állami Térképészet. 1929. 4957. sz. 53×39 cm.

19. *Soproni hegység*. 1 : 75.000. Turistaság és Alpinizmus kiadása, 1923. — $43\frac{1}{2} \times 32$ cm.

20. *Soproni hegység*. 1 : 25.000. Kiadta a M. Kir. Állami Térképészet, 1932. Színes lithografia. $81\frac{1}{2} \times 55$ cm.

21. *Sopron*. 1 : 75.000. Kiadta a M. Kir. Térképészeti Intézet. 4957. sz. Az 1920. évi reambuláció alapján 1923. évi jelkulcs 1925/296. V. L. 57×44 cm.
22. *Sopron és Mosonbántalva*. 1 : 25.000. M. Kir. Állami Térképészet. 1930. — 86×65 cm.
23. *Soproni Hegység Térképe*. 1 : 100.000 Útjelzésekkel és magyarázó szöveggel. Szerkesztette: Seidl János Ferenc. Rajzolta és köre átvitte: Szakál Ede. — Röttig-Romwalter Nyomda Bérlői. Sopron, 1937. Színes körrajz. 37×28 cm.
24. *Soproni Hegység Térképe*. Köre rajzolta: Szakál Ede, 1941 — 46×26 cm.
25. *Geologische Karte der Umgebung von Ödenburg*, entworfen i. J. 1869. Von Heinrich Wolf. Im Auftrage der Stadtgemeinde von Ödenburg. Jahrbuch der geolog. Reichsanstalt, Bd. XX. Heft 1. 1870. Lith. Anstalt von F. Köke, Wien. Színes körrajz. 43×32'5 cm.
26. *Sopron környékének Geológiai Térképe*. 1 : 25.000. Szerkesztette: Dr. Vendl Miklós főiskolai tanár, 1928. M. Kir. Állami Térképészet. 83'5×56'5 cm.
27. *Sopron környékének földtani térképe*. 1 : 25.000. Földtanilag felvette: Vendl Miklós dr. egyetemi ny. r. tanár, 1935. Rajzolta: Kühne Gábor emh. Köre átvitte: Szukits Ede épnh. Röttig-Romwalter Nyomda Bérlői, Sopron. — Színes körrajz. 90×70 cm.
28. Ugyanaz színezés nélkül. Melléklet Dr. Heimler Károly „Sopron topográfiája” című művéhez.

III. Sopron vármegye.

1. *Mappa Universalis Inclyti Comitatus Soproniensis*. Delineavit Johannes Nep. Hegedüs... Incl. Cottus Sopron. Geometri. Anno 1783. Fényképmásolat. Eredeti kézirat Sopron vármegye levéltárában. 54×40 cm.
2. *Theil des Oedenburger Comitats*. Aufgenommen im Jahr 1784. von Ober-Leutnant Aurach von Tillier. Az I. Orsz. katonai felvétel eredeti lapjának Typon-másolata. M. kir. állami térképészet. 63'5×43'5 cm.
3. *Theile des Oedenburger und Wieselburger Comitats*. Aufgenommen im Jahr 1784 von Oberleutnant Aurach von Tillier. Az I. Orsz. katonai felvétel eredeti lapjának Typon-másolata. M. kir. állami térképészet. 63'5×43'5 cm.
4. *Comitatus Soproniensis*, Ungarice Soprony Vármegye, Et Germ. Oedenburger Gespanschaft, ex optimis recentioribusque Observationibus ac huiusque partim ignotis Manuductionibus designatus per Josephum Marc. Lib. Baronem de Lichtenstern variarum Societatum Scientia inclytarum Membrum 1793. A. Amon sculp. Viennae edita Sumptibus Auctoris. Rézmetszet. 72×13 cm.
6. *Comitatus Soproniensis*. Juxta delineat. J. Nep. Hegedüs. Ord. Geom. Reduxit M. Vetésky ... H. Benedicti sc. 1802 és 1811 közt készült. Rézmetszet. 45×34 cm.

7. *A Hanság térképe*. Készítette: Vágner Mihály, Sopron vármegye főmérnöke 1839-ben Fényképmásolat. Eredeti kézirat Sopron vármegye levéltárában. 54×39 cm.
8. *Sopron vármegye térképe* 1844-ből. Készítette: Wagner Mihály. Metszette: Vidéky Károly Pesten. Nyomt. Lorber Gy. Rézmetszet. 108×92 cm.
9. *Das Oedenburger Comit. Wien bei H. F. Müller. Ged. v. Rauch. Lith. v. Geiger. Színes lithográfia* 1840-ből. 25×19 cm.
10. *Gespanschaft Oedenburg, Wieselburg, Eisenburg, Szalad. Évszám nélkül. XIX. század első fele. Rézmetszet. 31×23 cm.*
11. *Oedenburger und Raaber Comit. Évszám nélkül. Készült 1850 körül. Rézmetszet. 54×34 cm.*
12. *Uebersichtskarte der mit dem Gouvernement Erlasse dato 9. Juni 1854. Z. 3903/113 in die Erhaltung des Landesbaufondes übernommenen nebst Bezeichnung der in Staatsartiger Pflege stehenden Strassen des Oedenburger Verwaltungs Gebiethes. Lith. u. gedr. v. Ernest Becher in Wien. Kézszel színezett lithográfia. 42'5×33 cm.*
13. Nemes *Sopron Vármegyében Fekvő Nevezetesebb Helységek'* és Némely Szomszéd Városoknak Egymástól Való Távoltságát Kimutató Tábla. T. Sopron megye 1869-ik évi Julius 5-én és folytatva tartott Bizottmányi gyűlése 790. számú határozata folytán kiadta Füzy Sándor s. k. T. Sopron megye főjegyzője. K. k. Idbf. lith. Anst. v. E. Sieger, Wien. 96'5×67 cm.
14. *Sopron-megye. Kiadta a cs. és k. katonai földrajzi intézet Bécsben. 1869. Rézmetszet. 77×60 cm.*
15. *Sopron megye térképe. 1 : 200.000. Tervezte: Gönczy Pál. Rajzolta: Kogutovicz Manó. Melléktérkép: Sopron és környéke. 1 : 75.000. Budapest, 1885. Posner Károly Lajos műintézetének kiadása. 54'5×40 cm.*
16. *Sopron Vármegye Térképe. 1 : 380.000. Tervezte: Gönczy Pál. Posner Károly és Fia térképészeti műintézetének metszése és nyomása. Évszám nélkül (1893 körül). Hegy- és vízrajz. Színes lithográfia.*
17. *Sopron Megye. Budapest, Franklin-Társulat. Évszám nélkül. Színes lithográfia. (Járási térkép.) 1900 körül. 25×23 cm.*
18. *Sopron megye térképe. 1 : 63.000. A Soproni Általános Tanítóegyesület megbízásából tervezték: Jausz György és Kogutowicz Manó, 1885. Melléktérkép: Sopron és környéke. 1 : 25.000. Rajzolta: Kogutowicz Manó. Budapest, 1885. Posner Károly Alajos kiadása. 150×108 cm.*
19. *Sopronvármegye térképe* Képeslevelezőlap-alak. Károlyi Gy. kiadása. Budapest. Évszám nélkül. 19×14 cm.
20. *Sopron vármegye térképe*. Iskolai használatra. 1 : 380.000. Kiadja: Schwarz Károly, Sopron. Romwalter Károly műintézete, 1900.
21. Ugyanaz, de 1907. évi kiadás.
22. *Sopronvármegye térképe*. Hivatalos adatok alapján átdolgozta: Czákó István. 1 : 350.000. Kiadta: M. Földr. Int. R. T. Évszám nélkül. 43'5×31'5 cm.
23. *Sopron Vármegye. 1 : 335.000. M. Kir. Állami Térképészet, 1935. 34×26 cm.*

24. *Sopron vármegye*. 1 : 300.000. Tervezte: Belitzky János és Glaser Lajos. M. Kir. Térképészeti Intézet. M. 201/938 B. 32×27 cm.

25. *Sopron Vármegye* Közigazgatási és Iskolai Térképe. Tervezték: Sümeghy Dezső és Glaser Lajos, 1938. 1 : 100.000. Rajz. G. Benke Anna. M. Kir. Honvéd Térképészet. 95×75 cm.

26. *Sopron vármegye* közigazgatási térképe. Tervezte: Tallián Ferenc. 1 : 400.000. Magyar Földrajzi Intézet, 1933. 25×20 cm.

27. *Delineatio Partis Sylvae Nagy Erdő cum Terreno Possessiones Ivány desummata. Ex Mappa majore Authentica totius Sylvae Nagy Erdő per Andream Leopoldum Kneidinger Exc. Camerae R. H. A. Geometram 1764. confecta. Copiata per Franc. Finkoir jur. Geom. 1811. Kézirat. Hitelesítve. 51×31 cm.*

28. *Mappa* den Laytha-Fluss von den Zillendorfer-Gemärk abwärts bis zur wimpassingener Laytha-Grenzbruck nach der Regulirung derselben: anno 817/818. darstellend. Aufgenommen und gezeichnet durch den F. Esterházy-schen Districtual Ingenieur Leop. v. Krauss. Kézirat. 132×46 cm.

29. *Situations Plan* des Laytha-Flusses bei Ebenfurth und Neufeld mit den neuprojectierten Durchschnitten und neuen Ausrissen bey den sogenannten Rauchen-Zipf und Ebenfurther Mauth. Brücke. Ao. 1822. Kézirat. 50'5×40 cm.

30. *Lacus Fertő*, alias Nisideriensis. Rézmetszet. Évszám nélkül. (XVIII. század vége.) Gestochen v. Ch. Junker. 28×20 cm.

31. *Die Gegend vom Neusiedler See* bis in die Raab und die Donau in Ungarn mit den Entwürfen zur Entwässerung des Hanság und des Neusiedler Sees, 1826. Színes kézirajz. 48×41 cm.

32. *A Hanság Láp Medencéje*. Dr. László Gábor felvétele. Kövér Fidél József: A Hanság földrajza c. tanulmány melléklete. Föld és Ember, X. évf., 1930., 40. l. 47×35 cm.

33. *A Hanság mai vízhálózata*. M. Kir. Térképészet. U. o. 33×22 cm.

34. *Uebersicht Der Steuer-Gemeinden des Oedenburger Districtes*. (Készült 1850 és 1860 közt.) 113×139 cm.

35. *Umgebungen von Eisenstadt*. Katonai térkép, 1870. A. Lang scrp. S. Szatkowszky sculp. 52×39 cm.

36. *Eisenstadt* (Kismarton). Au, Hof, Mannersdorf, Sommerein. Zone 14. Col. XV. 1 : 75.000. Készült a bécsi cs. és kir. katonai térképészeti intézetben. 1876. 60×47 cm.

37. Ugyanaz, de színezve.

38. *Eisenstadt* (Kismarton). 1 : 75.000. K. u. k. Militärgeographisches Institut. Nach Aufnahme 1872., 1873. Nachtr. 9. VIII. 1910. Zone 14. Col. XV. 62×48 cm.

39. *Kismarton*. 1 : 75.000. M. kir. Állami Térképészet. I. kiadás, 1930. 4857. sz. 63×48 cm.

40. *Umgebungen von Kapuvár*. Katonai térkép, 1871. A. Schredt scr. F. Brückl sc. 52×39 cm.

41. *Kapuvár*. 1 : 75.000. K. u. k. militärgeographisches Institut. 1914. Zone XV. Kol. XVI. 54×43.

42. *Niederungern*. Enthaltend die Oedenburger, Wieselburger, Raaber, Wesprimer, Salader und Eisenburger Gespanschaft. Entworfen und gezeichnet von K. J. Kipferling. In Kupfer gestochen von Joh. Berken Edlen von Otten-dorff. Im Verlage des Kunst- und Industrie Comptoirs. 1803. Rézmetszet 62'5×50 cm.

43. *Westungarn*, Oesterreich Unter der Ens, Steiermark. Szinezett réz-metszet. (Évszám nélkül.) 33'5×26'5 cm.

44. *Nyugatmagyarország*. 1 : 300.000. Tervezte és rajzolta: Dufka Károly. Kiadja: Karthographia, Budapest. 32×43'5 cm.

45. *Generalkarte von Deutsch-Westungarn* im Masse 1 : 200.000. Kommissions-Verlag des militär-geographischen Institutes R. Lechner. Universitäts-Buchhandlung Wien, I. Graben 31. 1919. 76×112 cm.

46. *Generalkarte von Burgenland*. 1 : 200.000. Druck u. Verlag: Kartographisches, früher Militärgeographisches Institut, Wien. 60×90 cm.

47. *Handkarte des Burgenlandes*. Masstab 1 : 450.000. Bearbeitet von J. G. Rothaug. Anstalt G. Freytag & Berndt, Ges. m. b. H. Wien. 1925. 25×35'5 cm.

48. *Lajta hegység* (I). 1 : 75.000. Bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet, 1911. (Melléklet Dr. Thirring G.: Sopron és a magyar Alpok c. munkájához, 1911.) 21'5×15'5 cm.

49. *Lajta hegység* (II). 1 : 75.000. Bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet, 1911. U. o.

50. *Rozália hegység*. 1 : 75.000. Bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet, 1911. U. o.

51. *Lánzséri hegység* (I). 1 : 75.000. Bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet, 1911. U. o.

52. *Lánzséri hegység* (II). 1 : 75.000. Bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet, 1911. U. o.

53. *Sopronvármegye hegy- és vízrajzi térképe*. Tervezte: Sopronyi Elek dr. Rajzolta: Kádár Lajos. 28'5×22 cm. (Soproni Elek dr.: A kultúrsarok gondjai c. munkából. Budapest, 1940. A „Magyar Társaság” kiadása.)

54. *Sopronvármegye tájtérképe*. U. o.

IV. Egyéb.

1—10. *Acélmezzetek*. Évszám nélkül. 19. század közepe. J. Hollnsteiner del. F. Mehl sc. 45×30 cm.

a) Kismarton—Ebenfurt, Höflány, St. Georgen (Szt. György), Trauersdorf (Darázsfalu), Mühlendorf (Száravám), Stinkenbrunn (Büdöskút), Hornstein (Szarvkő), Pötsching (Pecsenyéd), Zwillingthal (Völgyfalu).

b) Neudörfel (Lajtaszentmiklós), Neustift (Újtelek), Wiesen (Rétfalu), Katzelsdorf, Aichbüchl.

c) Ung. Brodersdorf (Lajtapordány), Wimpassing (Vimpác), Stotzing

(Lajtaszék), Lauretta (Loretto), Hornstein (Szarvkő), Pottendorf, Wampersdorf, Landeck, Ebreichsdorf

d) Au, Braitenbrunn (Fertőszéleskút), Purbach (Feketeváros), Donnerskirchen (Fertőfőhéregyháza), Scharfeneck (Sárfenek), Neusiedl am See (Nezsider).

e) Kittsee (Köpcseny), Baumern (Körtvélyes), Potzneusiedl (Lajta-újfalú), Hundsheim, Prellenkirchen.

f) Trautmannsdorf, Sommerein, Manersdorf, Kaisersteinbruch (Császárkőbánya).

g) Petronell, Rohrau, Pochfürst, Hollern, Schönabrunn, Höflein (Höflány), Schorndorf.

h) Bernstein (Borostyánkő), Röttenbach (Mencsér), Dreihütten (Háromsátor), Stuben (Edeháza), Redlschlag (Vörösvágás), Kogel (Kúpfalva), Lebenbaum (Lator), Pilgersdorf (Pörgölén), Bubendorf (Lantosfalva), Gruschdorf (Németgyirót), Langeck (Hosszúszeg), Grunec (Gyöngyösfő), Salomonsdorf (Salamonfalva), Tauchen (Fehérpatak), Achau (Hamvasd), Kalteneck (Hidegszög).

i) Landsee (Láncsér), Stichelberg, Berendorf, Lichtenegg, Gleichensbach, Schwarzenberg, Hollenthon, Wismath, Schwarzenbach.

j) Kirschlag (Körösláp), Schonentgraben (Répcső), Ob. Rabnitz (Felsőrámc), Karl (Répecskároly), Weingraben (Borosd), Plumau (Virány), Krumbach, Lembach, Schwertgraben.

Kútforrások:

Eperjesy Kálmán: Kézirati térképek Magyarországról a bécsi levéltárakban. Szeged, 1928.

— A bécsi hadilevéltár magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke. Szeged, 1929.

Borbély A. és Nagy Zoltán: Magyarország első katonai felvétele II. József korában. M. kir. állami térképészet, Budapest, 1932.

Irmédi-Molnár László: Magyar térképekről. (Földrajzi zsebkönyv, 1939.)

Okolicsányiné Dr. Harmos Eleonóra: Magyarország térképe 1528-ból. (Térképészeti Közlöny, 1930. évi I. k. 165—171.)

Kogutowicz Lajos: A magyar térképészet multja és jelene.

Térképészeti Közlöny évfolyamai 1930-tól.

Adatok a soproni ispotály történetéhez.

Közli: Dr. Mollay Károly.

A magyarországi ág. h. ev. egyetemes egyház levéltára (Budapest) Gamauf Teofil soproni ev. lelkész (1772—1841) hagyatékából Mária Dorottya főhercegnő ajándéképen Sopron és Sopronvármegye történetére vonatkozó számos okmányt őriz. Az alábbiakban e hagyatékból a mai Ikvahídon (*Spitalbrücke*) állott egykori soproni ispotályra vonatkozó két forrást közlünk.

Az első 1489—1490-ből származik s koránál fogva az egész hagyaték legértékesebb darabja. Eddig lappangott, bár középkori forrásaink összegyűjtése a legnagyobb gonddal történt. Az ág. h. ev. egyetemes egyház levéltárának jegyzéke¹⁾ ugyanis az *I a 5; a*-jelzésű iratot a „XVII. századi, a soproni egyház történetére vonatkozó iratok” közé sorolja, mert keletkezésének ideje eddig ismeretlen volt s csak annyit mond róla: „Régi körházi számadások.” Papirosának anyaga és vízjegye, főleg azonban az ismert írás alapján a 15. század utolsó évtizedeibe tartozik s így a címében előforduló 89-es évszám csak 1489 lehet. Városi irnok írta le, valószínűleg az ispotály gondnokának feljegyzései alapján s e munkájáért 1489-ben és 1490-ben 60—60 dénárt kapott. Az okmány az ispotály gondnokának számadását tartalmazza. Várostörténeti értékét az a körülmény is emeli, hogy eddig csak néhány ilyen számadás került elő: 1420-ból, 1436/37-ből, 1438/39-ből és 1439-ből.²⁾ Így az istápoly 15. századvégi gazdálkodására is fény derül.

A másik okmány a soproni ispotály templomának 1585. évi vagyonösszeírása, amely az említett jegyzékben ugyancsak a 17. századi iratok között szerepel évjelzés nélkül. Az évszám megállapítása a címben előforduló két név alapján sikerült.

1.

1489—1490. A soproni ispotály gondnokának elszámolása.

Registrum magistri hospitalis anno domini im LXXXIX jar.

Item vermerckh mein ausgeben, das ich getan hab nach der nagsten raittung, dy geschechen ist an Sand Veitstag im LXXXIX jar (1489. jún. 15).

¹⁾ *Góbi Imre*: A magyarországi ág. h. ev. egyetemes egyház levéltárának jegyzéke I., Budapest, 1912, 10. l.

²⁾ V. ö. *Házi Jenő*: Sopron sz. k. város története. Sopron, 1921 skk., II. 2: 306—313.; II. 3: 56—63., 94—112. ll. Mindkét okmányra *Heimler Henrik* lelkész úr hívta fel figyelmemet. Az első okmány összeolvasásában *vitéz Házi Jenő dr.* városi főlevéltáros úr segített, akinek tanácsait e helyen köszönöm meg.

Az y fölött több ízben előforduló két vesszőt (pontot) nyomdatechnikai okokból nem tüntethettük fel.

- Item vmb salcz VII sol. den.
 Item vmb rechen, capel vnd wispan XXXII den.
 Item vmb ein schaufel VI den.
 Item einem schuberer zu ainem traidschober XXIIII den.
 Item zu ainem pad den armen leiten XLVI den.
 Item den czimerleiten zu peseren dy dachwerich LXXX den.
 Item den czimerleiten³⁾ vmb naturfft der speys III sol. XIII den.
 Item vmb schintelnagel XXVIII den.
 Item vmb ein rin ein ort den.
 Item vmb chäss vnd smalz IX sol. den.
 Item zu noturfft dem leitgeben LXXX den.
 Item den sniteren vmb notturfft X sol. XXIII den.
 Item den armen leiten vmb speis IIII $\frac{1}{2}$ sol. den.
 Item den maderen vnd heifacharen vmb speis III sol.⁴⁾ XIII den.
 Item den maderen vnd heifacheren zu lon IIII tal. VI sol. XII den.
 Item mer den maderen vnd heifacheren zu lon VII sol. minus II den.
 Item mer den maderen zu lon V sol. X den.
 Item mer den heifacheren LXXX den. vnd mer LXXX den. den heifacheren.
 Item den chnechten auff dy maut zu Sand Margaretentag (*júl. 13*) vmb speis
 vnd lon $\frac{1}{2}$ tal. IIII den.
 Item⁵⁾ vmb chleiben XXXVI den.
 Item den maderen auff arbais vnd drescharen lan vnd speis IXXXIII den.
 Item zu sneiden auff prein vnd lon⁶⁾ XLI den.⁷⁾
 Item dem mair vmb ain czäm vnd gaisel XV den.
 Item dem mair vmb strickh IIII den.
 Item den prein-drescheren XL den.
 Item vmb fullwein LX den.
 Item vmb papier IX den.
 Item dem mair vmb ain ledentuech II tal. XII den.
 Item dem flaschaker vmb fleisch den sniteren X sol. IX den.
 Item mer hab ich geben dem mair fuer ain melichechue I tal. den.
 Item dem schreiber zu lon von wegen der raittung vnd register LX den.
 Item haniif dreschen XXX den.
 Item ich hab ausgebexelt czwen alt oxen vnd auff czwen jung ausgeben
 I gulden.
 Item vmb ain haffen smalz I tal. den. minus VI den
 Item leserlon vnd presserlon III tal. LXXXII den.
 Item huetlon auff all weingarten $\frac{1}{2}$ tal. den.
 Item den pinter zu lan LXXX den.
 Item auff zwo fuer LVI den.

³⁾ Utána: *vmb áthúzva*.

⁴⁾ Utána: *XIIII áthúzva*.

⁵⁾ Utána: *chleib áthúzva*.

⁶⁾ Utána: *XXX áthúzva*.

⁷⁾ A 3. lap vége.

- Item den chrautsiederer LVII den. vnd dy⁸⁾ dapey den geholfen hat XX den.
 Item zu lon rueben ausnemen XX den.
 Item fullwein LIIII den.
 Item den chrautsiederer⁹⁾ zu speiss XXIIII den.
 Item leseren vnd presseren vmb speis IX sol. den.¹⁰⁾
 Item vmb cherczen XII den.
 Item den armen leiten vmb speis LXXX den.
 Item den armen leiten vmb drew pad LVIII den.
 Item den maderen vnd heifacheren vmb speis III sol. XVIII den.
 Item vmb czway chrauttuechren XI. den.
 Item vmb chleiben XX den.
 Item vmb reimberich IIII den.
 Item zu der quottemer Sand Michelstag (*szept. 16*) zu der austailung den armen leiten hab ich geben II½ tal. den.¹¹⁾
 Item den chnechten, dy auff der maut dient habent, XXIIII den.
 Item den herteren hab ich geben VI sol. den.
 Item den smidt hab ich geben I tal. X den.
 Item dem schlosser IIII den.
 Item vmb ein mostseichen XX den.
 Item den armen leiten vmb ein pad XV den.
 Item vmb strickh XII den.
 Item vmb wax LXXXXV den.¹²⁾
 Item mer vmb ein pfunt wax XLVI den.
 Item vmb salcz XLV den.
 Item mer vmb salcz XXX den.
 Item den armen leyten von wegen der austailung hab ich geben III tal. den. zu der quottemer zu Weinnachten (*dec. 16*).
 Item vmb ein tesen smalcz XI sol. den.
 Item vmb ein chäs zu Chasprue XLII den.
 Item zu folwerich das vierdig vass wein XLVIII den.
 Item vmb IIII swein hab ich geben VI tal. LX den. vnd davon hab ich aynes geben dem mair fuer ein pfluegswein an seinen dienst.
 Item dem Wuten hab ich geben XVI den. zu machen ein rekch.
 Item dem Friczen von wegen des wunten IIII tal. den.
 Item zu machen dy padstuben III tal. LXXV den.¹³⁾
 Item vmb fullwein XXXVI den.
 Item den drescheren auff ir speyss vnd alle naturrff(t) III tal. VI sol. XXIIII den.
 Item den armen leiten vmb speis VI sol. den.
 Item vmb ch(1)eiben XXXII den.

⁸⁾ Utána: *ainem* áthúzva.

⁹⁾ Eredetileg: *chrautsiederer* volt írva.

¹⁰⁾ Alatta: *den.* áthúzva.

¹¹⁾ A 4. lap vége.

¹²⁾ Utána értelmetlen tollvonások.

¹³⁾ Az 5. lap vége.

- Item mer vmb fullwein LXX den.
 Item dem Slachtinger sein Ion vnd speis LXXI den.
 Item dem wagner zu pesserer ein rad XVI den.
 Item zu folberichen an einem vass¹⁴⁾ XL den.
 Item den armen leiten zu Vnser Frauntag der Liech(t)messen (1490. febr. 2)
 vmb wein XXXVI den.
 Item dem pechammischen juden auff den weingarten an dem Steig hab ich
 geben VII tal. den.
 Item den Weitngrunt zu stekchenczichen VIII den.
 Item vmb salcz $\frac{1}{2}$ tal. den.
 Item den armen leiten vmb speiss III sol. X den.
 Item zu prein schon machen X den.
 Item dem smidt vmb naturfff(t) VI sol. den.
 Item vmb naturfff(t) den armen leiten IX sol. XXVIII den.
 Item vmb ein stainsalcz XVIII den.
 Item dem mulner von prein machen X den.
 Item vmb VIII haunen VII sol. XIII den.
 Item den armen leiten zu quottemergelt III tal. VI. sol. den.
 Item den armen leiten vmb speyss in der vasten XV sol. XVII den.
 Item dy Chäsprue zu sneiden¹⁵⁾ vnd zu hauen V tal. LXXX den. vnd zu re-
 benchlauben XXVIII den.¹⁶⁾
 Item das ausgeben auff dy weingarten nach der nagsten raittung in die Viti
 (1489. jún. 15).
 Item auff dy Chlausen vnd Chasprue hab ich ausgeben X tal. XV den.
 Item auff den Weitengrunter, Steiger vnd Wandorffer hab ich ausgeben auff
 das paw nach der nagsten raittung VIII $\frac{1}{2}$ tal. den.
 Item ein weingärtel zu sneiden vnd rebnchlauben LXVI den.
 Item vmb heffen VI den.
 Item dem halter XXIII den.
 Item vmb schaff XLIII den.
 Item dy chelber zu versneiden VIII den.
 Item dem smid $\frac{1}{2}$ tal. minus X den.
 Item vmb fullwein XXVII den.
 Item vmb ein gaisel III den.
 Item vmb ein pfunt wax XLV den.
 Item dem pfarrer in dem spital vmb ein amt XXIII den.
 Item einem czimerman zu machen dy pettruchen XXV den.
 Item mer den armen leiten vmb czbilich zu den petten II. tal. den.
 Item von dem gäter, das da stet in dem Lanch-haus, zu machen XVIII sol.
 XXV den. vnd dem slosser zu aller naturfff VI sol. III den.
 Item dem smidt XII sol. den.
 Item vmb fullwein XXIX den.

¹⁴⁾ Utána XXXY áhúzva.

¹⁵⁾ Utána X sol. den. áhúzva.

¹⁶⁾ A 6. lap vege.

- Item vmb heffen vnd tegel XXXII den.
 Item vmb chleiben LXXII den.
 Item vmb czwo chuffen salcz XLIIII den.
 Item vmb naturfft zu dem leitgeben III sol. minus II den.
 Item den armen leiten vmb speiss XIII sol. XXVI den.
 Item in dem vergangen jar nach der nagsten rayttung hab ich geben dem mair VI $\frac{1}{2}$ tal. den.¹⁷⁾
 Item dem mair in dem jar hab ich geben II $\frac{1}{2}$ tal. den.
 Item dem schreiber hab ich geben LX den.
 Item den armen leiten vmb speiss XXII den.
 Item auffzuraumen in der Chäsprue XVIII den.
 item vmb fullwein XVI den.
 Item vmb ein chuffen salcz XXII den.
 Item an den rabaschen, das ich ausgeben hab zu der ersten arbeiten auff dy weingarten, XVI tal. LX den. im dem jar nach Weinnachten (*dec. 25 után*).¹⁸⁾
 Item von der Vlrich fla(s)chakerin hab ich ingenomen V tal. den vnd davon hab ich lassen machen das gäter vnd dy padstuben, als ver das gewert hat.¹⁹⁾
 Item vermerkht mein innemen von wegen des spital nach der nagsten raitung, dy da geschehen ist an Sand Veitstag anno etc. im 89 jar (*1489. jún. 15*).
 Item von ersten hab ich ingenomen vmb tinkchel IIII $\frac{1}{2}$ tal. XII den.
 Item dienstgelt $\frac{1}{2}$ tal. den.
 Item aus ainem väsel wein XXIIII $\frac{1}{2}$ tal. den. XX den.
 Item mer aus ainem väsel wein XXVII $\frac{1}{2}$ tal. den.
 Item von wegen der maut an Sand Margaretentag (*júl. 13*) hab ich ingenomen IX sol. den.
 Item mer hab ich ingenomen von wegen der maut $\frac{1}{2}$ tal. XX den.
 Item der Chater dedit I tal. den.
 Item von der maut zu Sand Elspetentag (*nov. 19*) hab ich ingenomen XI sol. den. minus XI den.²⁰⁾
 Item von einem mut waicz hab ich ingenomen VIII tal. den.
 Item VI sol. XX den.
 Item von einem väsel wein hab ich ingenomen V tal. den.
 Item von dem Olber hab ich ingenomen LX den.
 Item von der maut hab ich ingenomen $\frac{1}{2}$ tal. XX den.
 Item von wegen der maut hab ich ingenomen V sol. XVII den.
 Item vmb ein schober hey VI. sol. den.
 Item vmb tinkchel hab ich ingenomen XII sol. den. vnd XVI den.
 Item aus einem vas wein ist chomen XVII tal. VI sol. den.

¹⁷⁾ A 7. lap vége.

¹⁸⁾ A 8. lap vége.

¹⁹⁾ A 9. lap vége.

²⁰⁾ Kővetkező sorban áthúzva: *Item mer hab ich.*

Item von dem Hamer dienstgelt LXXV den.
 Item von der Temeterin hab ich ingenomen VIII gulden vnd dy czwen hab ich ausgeben zu naturff(t) dem spital.
 Item vmb drey meczen tinkel III sol. XVIII den.
 Item von dem Winter dienstgelt VII sol. minus II den.
 Item von dem Sighart hab ich ingenomen XXV gulden.
 Item vmb tinkel hab ich ingenomen IX sol. XVIII den.

Verte folium.²¹⁾

Jelzése: I. a 3; 5 c.

Keskeny ivrétü 12 lapos papirosfüzet, amelyet fenn és lenn kenderfonál tart. A borítólap vízjegye: körben horgony. Az 1—2. és 11—12. ll. üresek.

2.

1585. A soproni ispotály-templom ingó és ingatlan javainak összeírása.

Inuentarium des khirchenornats und anders haußrats so herren Martino Staudinger, angenommenen pfarrherren im spitall alhie zu Oedenburg nach abziehung herren Andreen Pfendtners den 25. tag Juny deß 85-isten jars eingantwortt worden.²²⁾

Kirchenornat.

Erstlichen ein ratt samates meßgewandt mit gulden pluemen, ohne die stoll, manual vnnnd güertl.

Ein weiß tamaschen meßgewandt sambt aller zuegehörung.

Ein weiß schablottes meßgewandt sambt seiner zuegehörung, ohne die stoll.

Ein weiß altts atlases meßgewandt, ohne die güertl, mit einem creuz, sambt einer schwarzen stoll.

Ein weiß atlases meßgewandt mit seiner zuegehörung und perlen schildt.

Ein grien sametes meßgewandt, ohne ein khäsl vnnnd stoll.²³⁾

Mehr ein grien samates meßgewandt mit einer gulden aufgeheftten monstranzen, sambt seiner zuegehörung ausser der stoll.

Ein plair attlaß meßgewandt ohne manuall unnd giertl.

Ein plair thamaschen meßgewandt ohne stoll, manual vnnnd giertl.

Ein schlecht leibfarbes meßgewandt ohne stoll vnnnd manuall.

Ein plair attlaß tuech zu ainem himl, so auf dem alttar gelegen.

Ein missall in folio mit spangen vnnnd roten leder vberzogen.²⁴⁾

²¹⁾ A 10. lap vége.

²²⁾ Az 1. lap vége A 2. lap üres.

²³⁾ A 3. lap vége.

²⁴⁾ A 4. lap vége.

Ein silberes monstränzl.
 Ein silberes vberguldttes restueruätl.
 Ein silberer vberguldtter khelch mit der patenen.
 Ein alttes rauchvaß.
 Ein kharrockh.

Ligunde gründt.

Erstlichen ein müll zu Khreuspach am vndtern ortt ligundt.²⁵⁾
 Zwey grosse viertl weingarten im Steyger.
 Im Laimgrueber ein achtl.
 Im Hochmuet ein guett viertl.
 Im Weittengrundt ein viertl.
 Im Stainer ein viertl.
 Im Khazendorffer ein groß viertl.
 Im Erdtburger ein groß viertl.
 Im Tuttloß ein sechzehenthail.²⁶⁾

Wisen.

Ein grosse wisen vnderhalb der Grauen lüß bey der Münchwisen.
 Vnderhalb des grossen teuchts ein grosse wisen.

Äckher.

Vnderhalb deß teuchts in zweyen grundten siben joch.
 Oberhalb deß Rastcreuz vier joch.
 Gegen Zarhalmen zehen joch.
 Auf dem Huettpüechl 22 joch.
 Beim Peckhencreuz zehen joch.
 Ein khrautackher beim Zieglstadl.²⁷⁾

Allerley hausratt.

Ein tisch mit einer verschloßnen ladt.
 Ein taffl mit einer ladt.
 Zwo altt truechen.
 Ein grosse beschlagene gewandtruechen.
 Ein beschlagene ladt vnd ein schlechte truchen.
 Zwey himblpedt.
 Drey händtpieß vand ein khor.
 Vier schlechte potting.
 Ein zerbrochener schenckttisch.²⁸⁾

²⁵⁾ Az 5. lap vége

²⁶⁾ A 6. lap vége.

²⁷⁾ A 7. lap vége.

²⁸⁾ A 8. lap vége.

Bey²⁹ dreissig emer lärr vaß.
 Ein verzinder schnarckchuß.
 Ein pradtspieß.

Weingartzeug.

Siben schlecht hauen, sein die weinzettl darumb zu fragen, dann kaine gefunden worden.

Vier khrampen vnd ein reithauen.

In denn altten vnd vorigen inuentarien ist der stadl in der Vischergassen, darbey ligundt gartten, sambt dem gärttlein auf der Widen nicht eingeleibt, aber jederzeit von deß spital pfarherrn genossen worden. Demnach ist billich, das solches in dasselbe inuentarium auch eingeleibt sey.

In originali assignato
 est meum sigillum.³⁰)

Georgius Nußbaum
 schtadtschreyber m. p.

Jelzése: I. a 5; 3 b.
 Egykorú másolat.

Mollay, Karl: *Beiträge zur Geschichte des einstigen Hospitals in Sopron.*

Verfasser veröffentlicht zwei bisher unbekannte Schriften aus dem Nachlaß des ev. Pastors Theophil Gamauf (1772—1841). Die erste, ein Register des Spitalmeisters, stammt aus 1489—1490, die andere enthält das Inventar der Spitalkirche aus dem Jahre 1585. Beide Schriften werden im Landesarchiv der ungarländischen evangelischen Kirche A. C. (Budapest) aufbewahrt.

²⁹) Utána áthúzza: *neunzehn*.

³⁰) A 9. lap vége. A 10—12. ll. üresék

Az első soproni magyar színelőadás (1792) szereplőinek levélváltásából.

Irta: Csatkai Endre dr.

A soproni evangélikus liceumban öt ifjú másfél századdal ezelőtt megalapította a Magyar Társaság nevű önképzőkört: azóta is virágzik a mai napig. A végvári városban természetesen elejétől fogva többet jelentett ez a társulás, mint a diákoknak szárnypróbálgatásait. A korabeliek is felismerték nagy jelentőségét és messze földről üdvözölték az új alakulatot. Péczeli József a komáromi Mindenés Gyűjteményben fejezi ki elismerését, a Hadi Történetek szerkesztői hasonlóképen örömmel jelentik olvasóiknak a dolgot. És Kazinczy Ferenc a Tiszántúlról írja lelkendezve Kis Jánosnak: „Igazán, kedves Barátom, ti vagytok azok, és tágosabban, a Sopronyi Társaság az, a miből *mindent* várak.” (1793.)¹⁾

A liceum diákjai azonban nem álltak meg ott, hogy felolvasásuk, költői zsengeik bemutatása nyilvános ünnepszámba ment, könyvtáruk pedig szolgálta a magyar művelődést, hanem meghódították a színházat is. A középkor óta divott Sopronban a színjátszás; polgárok a humanizmus előretörésével természetesen a diákoknak adták át a fáklyát és ezek 1754-ben, az első hivatásos színészek megjelenése után sem engedték ki kezükből. 1792-ben pedig a liceumi diákok a törzsökös fába beoltották a magyar színjátszás zsenge kis ágacskáját. Egyik társuk, Lakos János, írta a darabot és maga is közreműködött benne.

A liceum diáksága nemcsak Sopron városának fiatalágából verődött össze, hanem majd az egész Dunántúl szolgáltatott tanulókat. Így mindenkor erősen képviselt volt benne Veszprém megye, Vas megye. E megyék fiai tehát nagyban hozzájárultak Sopron magyar művelődéséhez.

Az 1792-es színelőadás is túlnőtt jelentőségben a vidéki diákelőadás keretein. Írója és nagyrészből szereplői is Veszprém megye szülőttei. Lakos János maga 1776-ban született a veszprémmegyei Ajkán. A Sopronban írt „Hunyadi László” című tragédiája a fővárosban is színre került többször 1794 és 1813 között. Sőt Virág Benedek is érdemesnek tartotta, hogy elolvassa. Kazinczynak írja 1803-ban: „Igaz! Most olvasom Hunyadi László. Szom. Ját. öt felvon. Sopron, 1792. Irta Lakos János.”²⁾

Lakos később magasrangú katonatiszt lett, de az első magyar fővárosi színtársulat fordítói előtt továbbra is mintaképként lebegett, jöllehet még csak egy magyarosított darabjáról van tu-

¹⁾ Kazinczy Ferenc levelezése. Kiadta Váczy János. II. kötet 297. o.

²⁾ U. a. III. kötet, 8. o. E sorokból úgy tűnik ki, mintha nyomtatásban is megjelent volna. De egy példány sem ismeretes.

domásunk, amelyet Kotzebue után gyúrt át e címen: „Székfalv Ágnes”.³⁾

Aki a színpad varázsával egyszer megismerkedett, alig tud szabadulni tőle. Azok a fiatal emberek, akik 1792-ben a soproni magyar színjátszást megindították, továbbra is szolgálatában maradtak Tháliának. Szorgalmasan fordították a pesti színeszek számára. Kivált közülük Ihász Imre. Szintén veszprémmegyei sarjadék. Atyja Nagydémen volt birtokos, ő maga 1771-ben született. A soproni líceum elvégzése után Pestre került jurátusnak és valóságos vezetője lett a színdarabíró volt soproni diákoknak. Jöttek-mentek bírálatra kézzől-kézre a fordított és tán eredeti színdarabok és egyéb költői próbálkozások, közben a baráti érzést úgy ápolták, akár évtizedekkel később Kazinczyék. Ihász Imre nemesi előnevén, Iházi néven jelezte fordításait; ismeretes szám szerint nyolc, köztük Schiller Armány és szerelem című darabja is.⁴⁾ Ihász Imre 1815 táján eladta nagydémi birtokát és Sopronban telepedett le magánzónak; Rudolf nevű fiát Székács József, a neves költő tanította líceumi diák korában.

A budapesti tollforgató fiatalság Lakost és Ihászt tekintette mintaképnek a színiirodalomban, ahogy azt Csehy József írja Kazinczynak később: „Még azon korban a fenn álló magyar Theátrum számára fordítottam vagy három játékdarabokat, melyek meg is jelentek a színen. Ez volt első műve csekély tehetségemnek, egyszersmind olly foglalatosság, melly többeket fárasztott nagy buzgósággal a tanuló nevelendékek közt, kiknek e tekintetben is Iházi és Lakos cimereik voltak.” (1803. I. 26.)⁵⁾

Ihász Imrénak, sajnos, csak apró töredékében megmaradt ifjúkori levelezéséből világlik ki, hogy a többi színjátszó soproni diák sem a színpadi irodalomnak nem mondott búcsút, sem pedig Ihász Imre és Lakos szellemi irányításáról nem tett le. Így továbbra is e körben maradt Ajkay Pál. 1772-ben született Vas megyében és 1845-ben halt meg.⁶⁾ „Névtelen szerető” című fordítását 1794-ben adták elő Pesten. Az alább közölt levelének vételét Ihász Imre feljegyezte: 1794 március 14. Dévaj hang jellemzi, visszhangja az egykori víg soproni diákéletnek. Címzése: „Az én édes Ihász Imrémnek, beyrn Herrn Ignatz Jaritschek Hausmeister in J. Gablerischem Hause in der Neustadt. Pesten.”

„Édes Imrém!

Bizony még is csak gonosz, rest gyerek vagy te, akar mit beszélsz. Mány holnapja már, hogy a' levelemet vetted? Van leg alább kettő... Ho-

³⁾ Magyar Színművészeti Lexikon. III. kötet.

⁴⁾ Magyar Színművészeti Lexikon. II. kötet.

⁵⁾ Kazinczy Ferenc levelezése. III. kötet, 2. o.

⁶⁾ Magyar Színművészeti Lexikon. I. kötet.

gyan a' kőbe halgathatsz két holnapig? Vésd az én számra Buda Vára lakatját, még sem halgatok két holnapig, ha levelet kapok tőled, de még ha nem kapok se... Hogy megmutassam, hogy nem, ihol ezen betses levelem bizonyétja! Ugye meg tudlak pirongatni ha elkzdem? Hej frater e még mind semmi. Hát ha az öreget elől szedem, azt a mit a Fleischacker apámtól⁷⁾ tanultam, biz a' viz is ki futkarodik a' szemedből: Ne félj, ne szegény, most nem bántlak! Szinte bánom azt is, hogy egy kis szemre-hányást adtam. Tudom én azt frater, hogy néked most azért még két dolgod volt. Tudom, hogy se éjjel, se nappal nyugtod nem volt. Hol Bachusnak, hol Venusnak, hol Minervának kellett Ur-dolgára menned, ha pedig az ember olly nagy szolgálásban vagyon, el kell akkor neki, más mellyékes gyerekségekről felejtkezni. Tudom, tudom frater, magamról tudom, én is bérében voltam kettejének. A' kettő is elég dolgot ad az embernek, hát a' harmadik? az az, a' hevetheti még neki az ember fejét (hej frater, de vastagon ne vedd ám, tsak higon, úgy mint p. o. Sopronban: egy kitsinyt enyelegni, egy pitzinyt nyalakodni s. a. t.) Ládd kintsem, én most meg irhatnám egész farsangi históriámat, de tsak azért se, nem kapsz egy betűt is felőlle tőlem, valameddig én a' tiedet nem olvastam. Iha mit kivehettz az Adonyitól, mind a' tiéd lessz. Két tsókot is küldök tőle. Vedd pofádra s ha olly tüzzel nem adja mint én adnám, szidd össze amugyossan. Ugyan sok hely van még! de hid m. frater, úgy fázik a' kezem ebbe az illyen adta hideg szobába alig vonyhatom a' tollat; azért m. botsáss ha most azt mázolom ide minden napissan, hogy tsókollak s hogy te szeress mind haiálíg, szinte a' keresztnek haláláig Palidat.

Ugy... majd el is feledtem volna!... A' papogát ugye most el lehetett volna könnyen küldeni? biz el ám; de az eb-máter Szemerébe tolyászkodik még mind eddig. Mihelyt ide ér, mingyárt m. kapod örrostól körmöstől. Punctum."

A baráti körhöz tartozott már Sopronban és fel is lépett a diákelőadáson Zigán János, de bár mint fordító nem tette nevezetessé nevét, mégis kezén futottak át társainak idegenből átplántált színdarabjai. Földije volt Lakosnak, 1772-ben született Ajkán; Sopronban már Wietorisz Jónatánt ünneplő versének kinyomtatásával beírta a nevét a város diákirodalmának történetébe. Korán pap lett Veszprémben, majd Hőgyészen, korán halt meg, 1809-ben. Kis János, a Kazinczy köréhez tartozó jeles költő Dömölkön volt pap, odakerülve örömmel értesíti a széphalmi költőt, hogy a környéken él Zigán és hogy biztatására verselget is. A levélben közli szószerint Zigánnak Kist és a Kemenesalját magasztaló versét.⁸⁾ De Zigán, mint látni való, már előbb is, sőt veszprémi korában is verselgetett. Épen ezekkel a versekkel érdemelte meg azt a bírálatot, amit Kis Emlékezései-

⁷⁾ Alkalmasint soproni házigazdáját érti rajta; tekintélyes polgári család volt a Fleischackeréké.

⁸⁾ Kazinczy Ferenc levelezése. III. 313. o. „A szép Kemenes-allya kisebb” stb.

ben mond valószínűleg a későbbi termékekről: hogy t. i. kevés „költészeti érdemmel” bírnak, de „könnyen folyással nagy mértékben ajánlják magukat azoknak az olvasóknak, akik eféleket szeretnek.”⁹⁾

Első levele Ihász Imréhez név szerint meg nem nevezett szindarabokról szól:

„Veszprémbe 1793 d. 11 Junii.

Édes Imrém!

Ez az alkalmatosság, amellyel ezt nyered, olly siető, mint a' nem tudom mitsoda... Azonba ihol a' Játék Darabot vérszed. Levelemet mellyet a' mult esztendő utólján küldék, vehetted eddig, mellybe a' Lakos levele is zárva volt. Irj kérlek minél előbb, a' levél küldés n. nagy mesterség a' postán. Azonba majd alkalmatosságok is jobban esnek mellyek által a' Toldyt is küldöm a' Lakos Darabjait is, mihelyt engedelmet kinyered, a' tizmet megirtam.¹⁰⁾ Ezzel maradok, a' ki eddig voltam holtig szerető Barátod Zigán János.”

A második levélben egyéb közlendők mellett verseinek nagyobb sorozatát küldi:

„Veszprémbe 1794 Maj. 18-kén.

Édes Imrém!

Beh régolta nem beszéllgettem már veled, édes jó Imrém! pedig most se sok lessz ám belőle, mert egy felől itt a látogatóimmal beszéllgetek, más felől irok, pedig tudod: Senki két urnak etc. Luc. X. v. X. Irnom pedig kell és gondold kitől, attól a' kitől tsókomat, tudom tsak el-fogadod a' V. X. Lisitől, s ihol el-küldöm Játék-Darabodat. eleget olvastuk, de keveset jobbit-hattunk a' félelemnek miatta. Igaz, a' Kis Jantsi¹¹⁾ ott van úgy é? Ő kelme úgy el-suhantott előlem, még Győrnél is távulabbra, hogy tsak eggyet se füttyentett. Tudom, élitek ti világtokat eggyütt, vessetek magatoknak, nem bánom, (.) itt van, vagy még nints, de várom mn órán Lakosomat Kapolcsról hozzám. El-mehettek ketten, tsak többet érünk mi ketten egyik testi másik lelki katona! úgy é más ez? mint Jurista? Ugy vegyétek fel a' Dolgot' hogy ő a' Frantziákra megy, és ezen keresztüi kellén néki menni hát előbb a' mi látogatásunkra jött. Majd fogom kérni, hogy fog piszkálót, és dorombot hozzon a' Frantziáktól. Hej! most ám szép a' Savanyó Füredi táj, annyi sok épülettel bővül, mint a' pesti Uj-város (ez egy kis auxesis) Majd ha el-jöttök akkor már a' Lakos nem lessz itt, de még is vígan legyünk, annyiba a-mennyibe nékem még szabad a' világgal élni. Ugyan mondjátok-meg, hogy korhelykeditek el az időt azzal a' hijába való Jushtokkal, jobb volna biz a helyett praenumerationa predikatiókat tsinálnátok à la Kis, tudod ez eggy

⁹⁾ Kis János Emlékezései életéből 2. kiadás. 391. o.

¹⁰⁾ Figyelemreméltó az írói díszkréció.

¹¹⁾ Nem a költővel azonos, hanem soproni társa volt Lakoséknak és fellépett a darabban is.

orában¹²⁾ úgy adta elől eggyyszer a' társaságba¹³⁾ szabadság alatt való mulatóságait, hogy ernyős lugos alatt eggy leányt... meg-tsókolt... Ezt máig is tudom, én meg azt irhatom magam felől, hogy most Sz. beszédek, és versek, két contrastok munkálódásokkal töltöm időmet, mn nap, ha esső nem esik verset tsinalok, és így mivel egész május és áprilisbe n. volt esső, mindennap láthatsz verset nálam.

Most a következő című verseket közli: Peti gusztusa. A száj. Egy álom. Egy leányka okoskodása. Közlésüket azért mellőzzük, mert inkább irodalemtörténeti szempontból érdekesek. Hangjuk is egy kevésbé szabados és tán megütközést keltene, hogy papi személy effélel ír. Folytatjuk tehát a levelet:

„Látod, illy szebbnél szebb darabokat mindennap ingyen találhatni, moralisokkal eggybe nálam, nem vagyok én már érdemes Tagja a' közönségnek? Ezt úgy is tudom, el-hiszed, kivált ha ide tészem azt, hogy mind ezeket predikáció után azon tiszta kézzel irtam, mert ma nálunk vasárnap vagyok. Faciat Deus, hogy te is ezen épületes soraimból épülj, annyit legalább, hogy minél előbb ennél okosabbal felelj, mellyre kényszerítsen a' Kis Jantsi, te meg ötet. A Morotz és Dienes is ott vagynak, tudom, azokat köszöntsd, ha n. derogál. A' Baditz m. házasodott, el vette az Illyés Klárát, kiről többet tud Dienes uram ő inassága (?) néked azon levelébe, melly tellyes szerelmek le-írásával vicepalatinusságot, a' Kisnek Vice Ispányságot, a' Lakosnak generálisságot óhajt. Én pedig téged és Kis Jantsit baráti tsókokkal überfütternd maradok rólatok mindég gondolkodó szives barátod Z. János.“¹⁴⁾

Zigán helyesírására jellemzőek a sajátos rövidítések, meg: m: nem: n; minden: mn. A szabados versek nem valami érzéki természet megnyilvánulásai, a kor nem vette az effajta megnyilatkozásokat nagyon tragikusan; Nagy János, a „Rábaközi Nyájas Muzsa“, katolikus pap versei nem sokkal kevésbé esnek közelebb a vallásos költészethez.

¹²⁾ Oratióban; valószínűleg a költő Kis János.

¹³⁾ A Magyar Társaságban, a soproni licisták önképzőkörében.

¹⁴⁾ A három levél özv. Caesar Gyuláné úrnő birtoka Sopronban. Ihász Imre a nagytatyja volt.

Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre.

Írta: Tompos Ernő.

I.

Kevésbé ismert tény, hogy nemcsak a nemességnek, hanem a városi polgárságnak is voltak címerei. A tájékozatlanság főoka az, hogy a címerek keletkezését a közvélemény túlságosan a pajzs fogalmához köti; még pedig a lovagi tornákon viselt pajzsokhoz. A valóság ezzel szemben az, hogy míg a lovagi tornákon tényleg résztvevő főurak száma sohasem emelkedett néhány száz, vagy ezer fölé; addig azoknak a száma, kik névaláírás helyett, vagy annak megerősítésére címeres pecsétet használtak, sok ezer volt. Ezek között pedig jóval több volt a polgár, mint a nemes, mert a városokban a fejlettebb gazdasági viszonyok, a külföldi kapcsolatok, a városi tisztességekkel járó teendők sokkal inkább megkívánták az írásbeliséget, mint a saját birtokukról alig kimozduló nemességtől: azonkívül ezek okirataik kiállításánál inkább vehették igénybe a királyi és nádori kancelláriákat és a káptalani hiteles helyeket, mint a polgárság. Az e pecséteken levő jelképeket a fejlődés folyamán a polgárok is pajzsba foglalták, majd pedig a címer egyéb járulékai: sisak, sisakdísz, sisaktakaró stb. is megjelentek, olyanok címerein is, akik lovagi tornán soha nem vettek és nem is vehettek részt. Ezek a címerek azután a polgári családokban is örökletessé váltak.

Az újabb magyar heraldikai irodalomban báró Nyáry Albert elég részletesen tárgyalja a polgári címerek kérdését, így többek között megemlíti¹⁾, hogy Zsigmond német-római császár és magyar király 1414. július 7—14. napjai között Strassburgban ítélkezett egy címerhasználati perben. A Rappolsteini grófoknak a művészi címer (kék mezőben három ezüstpajzs) kizárólagos használatára vonatkozó igényét elutasította és a művészeket, kik e címert régi jogon viselték, annak használatában megerősítette. Br. Nyáry több olyan forrásmunkára is rámutat, melyek a polgári címerek további tanulmányozására kiinduló ponttul szolgálhattak volna. Így Ipolyi Arnold „Besztercebányai egyházi műemlékek története és helyreállítása” című művében tíz polgári címert közölt. Nagyon sajnálatos, hogy e biztató kezdet után a polgári címerekkel nemcsak, hogy nem foglalkoztak, hanem meg sem említik a létezésüket. Csupán a legújabb időkben hívta fel Szentpétery Imre e kérdés fontosságára a figyelmet²⁾.

¹⁾ Br. Nyáry A.: Heraldika Vezérfonala. 87. l.

²⁾ *Hón-an Bálint*: A magyar történetírás új útjai. 346. l.

Külföldön, különösen Németországban és Itáliában a városi polgárság címerhasználatának sokkal több jele maradt fenn és a külföldi heraldikai irodalom is részletesen tárgyalja e kérdést. Például E. v. Berchem „Siegel“ című művében egy egész fejezetet szentel a polgárok címeres pecsétjeinek. Számos helyen hivatalból tartották nyilván a „tanácsképes“ családok címereit, így az ingolstadti „Privilegienbuch“-ban minden tanácsúr képe alatt ott van a címere is³⁾. Bécsben pedig a „Bürger Eidbücher“-be az újonnan felvett polgár mindjárt a pecsétlenyomatát is be kellett, hogy nyomja⁴⁾.

Az első kérdés, mely felvetődik, az, hogy miről különböztetjük meg a polgári címet a nemesitől? Általános érvényű szabály erre nincs. Természetes, hogy a polgári címerekben, miután gazdáik nagyrészt iparosok voltak, sokkal gyakoribbak az egyes mesterségek szerszámai és jelvényei, így pl. a mészárosok pecsétjén gyakran szerepel az ökörfeje, meg a húsvéti bárány; posztósoknál a posztönyíró olló és a kékfestőkád (rendesen mögötte álló emberrel) stb. De az, hogy kézműves szerszám van egy címerben, ez még korántsem jelenti azt, hogy nem lehet nemesi, például: Jean Maillardoz de Rue címerében két kőfaragókalapács, sisakdíszében meg kőfaragókalapácsot tartó férfialak van⁵⁾. Német nyelvterületen meglehetősen gyakoriak még a „mesterjegyek“ (Hausmarken) a polgári címerekben. Ezek valószínűleg azoknak a jeleknek maradványai, melyekkel a parasztok szerszámaikat, a kereskedők árucsomagjaikat jelölték meg. A soproni anyagban csupán egy ilyen mesterjegy van címerpajzsba foglalva, Zanelli Péter pecsétjén, de mint emblémát több polgár is használta a pecsétjén. A Várkerület 20. sz. házában pedig a kapu ívezetének zárókövét díszíti egy 1757-ből való mesterjegy. Feltűnő ezzel kapcsolatban, hogy az összes soproni mesterjegyek majdnem azonosak, vagyis nem annyira megkülönböztető, mint inkább összekötő jegyek.

A 16. századi németbirodalmi kancellária éles megkülönböztetést tesz a polgári és nemesi címerek között. Az előbbieket sisakját korona helyett turbánszerű tekercs (Wulst) ékesítette és a sisak maga zárt volt, míg a nemeseké pántos. De ezt a megkülönböztetést a mi viszonyainkra nem lehet alkalmazni, mert az első Habsburgházbéli uralkodóink a magyar armalista nemességet nem nézték többre, mint a német polgárságot és azért pl. Thury, másként Paakó András 1578-ból származó címet kérő folyamodványán a korona és a sisak pántjai erős tollvonásokkal át vannak húzva és az armálisba festett címer úgy van ábrá-

³⁾ G. v. Below: Das ältere deutsche Städtewesen und Bürgertum. 126. l.

⁴⁾ Unsere Ahnen. Jahrg. 1937. 176. l.

⁵⁾ D. L. Galbreath: Handbüchlein der Heraldik. 123. l.

zolva, ahogy a kancelláriai gyakorlat a polgári címereket szokta⁶⁾). Azt, hogy külföldi viszonylatban sem biztos ismertetőjele a tekercs a polgári címereknek, látjuk abból is, hogy az Aranygyapjas-rend alapítójának, III. Fülöp burgundi hercegnek és számos lovagnak sisakján is ilyen tekercs volt korona helyett⁷⁾. A soproni anyagban pedig csupán egyetlen egyszer fordul elő, de akkor sem polgári címeren, hanem egy Allius bárónő címerén (l. ábra). Az olasz heraldika még egy megkülönböztető jelet ismer: a „Corona di Patrizio“-t⁸⁾). Ez azonban a mi gyakorlatunkban nem fordul elő. Tehát az egyetlen biztos mód a polgári és nemesi címerek megkülönböztetésére az, hogy a lehető legalaposabb genealógiai kutatások alapján megállapítjuk, hogy a címer tulajdonosa melyik rendhez tartozott.

Ez az út, a gondos anyakönyvi és levéltári kutatás, egyúttal az egyetlen mód arra is, hogy valaki valamely polgári címer használati jogát bebizonyíthassa.

Ehhez az szükséges, hogy a címeradományt nyert őstől való törvényes leszármazását, vagy a kérdéses címernek az 1848 előtti időben élt egyenes férfiági felmenői által való használatát hitelesen igazolja és ahhoz való jogát a m. kir. belügyminisztérium is elismerje.

A címer megszerzése a rendi korszakban u. i. két úton történhetett: királyi adományozás és huzamos használat által keletkezett szokásjog alapján. Az előbbire a polgári címerek terén alig ismerünk példát, csupán Miklóssy Zoltán sorol fel néhány erdélyi esetet⁹⁾. A második módra annál több a példa és mint a körmöcbányai Freyseysen-család esete is bizonyítja, hivatalosan is elismerték e címerszerzési módot, u. i. a család polgári címerét egy 1580-ból származó üvegerlegről ismerjük, 1609. szept. 16-án pedig ugyanezen címerrel kapott nemességet a család¹⁰⁾. A soproni anyagból Bernácsky József címere bizonyítja ugyanezt.

A legrégebb eddig ismert címermege erősítés 1392-ből való, amikor István bajor herceg megerősítette Topler Henrik rothenburgi polgárt azon címer használatában, melyet Topler Konrad már 1309-ben használt¹¹⁾.

A polgári címerek térben és időben egyaránt óriási kiterjedésű és legnagyobbbrészt fel sem tárt anyagával egyszerre

⁶⁾ *Csoma József*: A magyar heraldika korszakai. 126. l.

⁷⁾ Ancien Armorial equestre de la Toison d'or. Planché, I.

⁸⁾ *Ugo Morini*: Araldica. 46. l.

⁹⁾ Turul, 1927. évf. 89. l.

¹⁰⁾ A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság jubileumi kiállításának katalógusa, 1933. 89. l.

¹¹⁾ *Hermann Hermann*: Genealogie und Heraldik bürgerlicher Familien in Oesterreich-Ungarn. Wien, 1899. I. köt. 3. l.

nem foglalkozhattam és ezért azt a jóval szerényebb célt tűztem ki magam elé, hogy szülővárosom, Sopron, polgárai által viselt címereket kutatom ki. Egyelőre ezek közül is csak a 18. századbelieket. Azért választottam éppen ezt a kort, mert az e korszakban élt családok egy részének leszármazottjai még ma is élnek Sopronban, így nagyobb érdeklődésre számíthattam, mintha pusztán elméleti alapon tárgyaltam volna e kérdést, másrészt meg Thirring Gusztáv „Sopron városa a 18. században” című művéből ismerjük az akkor élt soproni családok neveit, és így módunkban áll megvizsgálni, hogy a talált címerek száma hogyan viszonylik az akkori adófizetők számához. Megállapíthatjuk, hogy a polgármesterek és városbírák szinte kivétel nélkül címeres pecsétet használtak, a felsoroltak közül csupán egynek a pecsétje hiányzik az alább közlendő jegyzékből. A polgárságnak pecséthasználata jellemző, hogy 643 drb végrendeleten találtam: 442 drb különböző pecsétet, ebből 285 drb, vagyis 64,5% címeres; 34 drb, koronás monogrammal van el látva (7,7%), 122 drb emblémával (27,5%), 1 drb gemmával van díszítve (0,3%). A városban lakó családok számához viszonyítva azt látjuk, hogy az 1715-ben felsorolt 586 család közül 158 család pecsétjét ismerjük (27%), ebből címeres 95, az összes családok 16,2%-a. Ezek közül a Thirring i. m. szerint csupán 15 család nemesi, a többi nyolcvanát polgárinak tekinthetjük, koronás monogrammal bír 8 (1,3%), emblémás 55 (9,4%). Tekintetbe kell itt vennünk, hogy csupán a kivehető pecsétet vettem számításba, tehát a letöredezett vagy elmosódott pecsétekkel az arány lényegesen javulna. Végül bizonyos még az is, hogy számos pecsétlenyomat lappanghat magáncsaládok birtokában levő okleveleken is.

Végig tekintve a címerképeken, feltűnik, hogy a nagyrészt németnevű polgárság mennyivel inkább a különlegesen magyaros címerképeket kedvelte (kardot tartó kar, kardot tartó oroszlán vagy griff), mint a német hatást jelző beszélő vagy mesterjegyes címereket.

Természetes, hogy a kor, mely a heraldika hanyatlásának kora volt, szintén rányomta bélyegét címereinkre. Ez okozza azt, hogy a négyelt, ékreharmadolt és süvegezett címerek száma aránylag nagyon nagy. Ez persze a pecsét amúgy sem túl nagy felületének további megosztását eredményezte és így gyakran kénytelen az ember a címer leírásnál ilyen kifejezéseket használni: valamit tartó alak, u. i. a rajz parányisága miatt azt, hogy mit tart, még nagyítóval sem lehet megállapítani.

Viszont a heraldika hanyatlásának korában sem csökkent a heraldika iránti szeretet és érdeklődés. Az aránylag nagyon kis részt felölelő anyagunkban is több esetben megfigyelhetjük,

hog az egyes családok vagy polgárok hogyan fejlesztették ki a címerüket. Így pl. Reisch Péter 1721. évi pecsétjén két ágaskodó oroszán által tartott kád mögött álló ember van, mint embléma, tehát nincs címerpajzsba foglalva, mellette P. R. monogram¹². 1746-ban használt pecsétje már címeres, de sisak helyett az előbbi pecséten is szereplő kád van a címerpajzs fölött. Az 1766-ban használt pecsétjén a címer az előbbinek a továbbfejlesztése (leírása a második részben), a kád itt már eltűnik és helyét a sisak foglalja el, sisakdísszel és sisaktakaróval. Pellikán Ignác Lőrinc harangöntő 1705-ből való pecsétjén ágyú és pattantyús vannak heraldikai keret nélkül, emblémaként ábrázolva¹³. 1710-ben már egy füstölő bomba van a címerében, sisakdíszként pedig megjelenik a fiait vérével tápláló pelikán. Pellikán Ferenc Ignác 1749-ből való címere pedig még egy lépéssel tovább halad a beszélő címer felé: a bomba helyébe lép az előbb még csak sisakdíszként szereplő pelikán. Megjegyzendő, hogy a nem címeres pecsétek is gyakran tartalmaznak heraldikai elemeket, mint pajzstartók, címerpalást, rangkorona stb., úgyhogy gyakran egy nem címeres pecsét is, valami hercegi címer benyomását kelti a szemlélőben. Ilyen pl. de Corte Péter pecsétje is¹⁴), melyet az tesz még érdekesebbé, hogy tizenhárom év mulva tulajdonosa a környezet hatása alatt már elnémetesedett és a Hofer Péter nevet vette fel, de pecsétjén meghagyta még a P. D. C. monogramot¹⁵).

A kutatásom anyagából csupán a címeres pecséteket közlöm, de itt viszont nem teszek különbséget polgári és nemesi címer között, az a néhány család, melyekről határozottan tudjuk, hogy nemes volt, mint pl. az Artner, Dobner stb., olyan nagy szerepet játszott a város történetében, hogy érdemesnek tartjuk azokkal is megismertetni címerüket, akik a heraldikai műveket nem igen szokták forgatni. Viszont több esetben meg tudjuk, hogy pl. Wohlmuth névre történt nemesség- és címeradományozás, de hogy az itt közölt Wohlmuthok közül ez melyikre vonatkozott és melyikre nem, azt csupán részletes család-történeti kutatás alapján lehetne eldönteni, mert Thirring i. m. 301. lapján felsorolt három Jánost, egy Mihályt és két Sámuel-t és ezek közül csupán az egyik Sámuel volt, szerinte, nemes.

Zsidó címer az általam felkutatott anyagban csupán egy fordul elő, de ez is annyira elmosódott, hogy nem lehet már

¹²) Sopron szab. kir. város levéltára. Végrendeletek. Lad. B. Fasc. III. Num. 91. (A jövőben: B. III. 91.) Benedik András végrendeletén. 1721.

¹³) F. VI. 135. Fröhlich Magda. 1705.

¹⁴) A. III. 76. de Antoni Péter végrendeletén 1755.

¹⁵) D. III. 112. Drachenstein Éva Benigna 1768.

megállapítani, mit ábrázolt¹⁶⁾. Soproni viszonylatban egyelőre a Storno-gyűjtemény egyik pecsénymója az egyetlen e tárgyú ismert emlékünk, ennek pajzsában két hal van ábrázolva. Címer-törésre több példa van, erre a megfelelő családnál fogok rátérni.

A címerek egy kis részén rovátkolás jelzi a színezést, de azt, hogy kb. kétszáz év előtt volt-e valami rendszer ezekben a vonalkázásokban és ha igen, akkor a ma ismert 8—10-féle rendszer közül melyiket követték, nem tudom. Ezért csupán a vonalkázás irányát jelölöm meg, de következtetést csupán a lepény és bizánci megkülönböztetésénél fűzök hozzá, fémnek feltételezve az üres, színnek a vonalkázott részeket. Sisaktakaró majdnem mindig van, de miután a színeit úgyszem lehet megállapítani, csupán azt fogom megemlíteni, ha eltér a rendestől, vagy hiányzik. A címer alakját pedig csupán akkor, ha nem az ú. n. „katonai pajzs”. A jobb- és baloldal mindig a heraldikai értelemben veendő, vagyis a rendesnek éppen a fordítottja.

A pecsétek anyaga általában vörös pecsétviasz. Fekete csak elvétve fordul elő és rendszeren akkor is csak a végrendelező pecsétjénél, a tanúk pecsétjei ilyen esetben is vörösek szoktak lenni.

Ebben a munkában közölt címeres pecsétek kivétel nélkül a soproni városi levéltárban őrzött 18. századi végrendeletekről valók.

II.

Abel János. Négyelt pajzs. 1. Jobb felső mező kiterjesztett szárnyú sas, 2. bal felső mező három fa. 3. jobb alsó mező kétfarkú oroszlán, 4. bal alsó mező virág (?). Jobboldali sisakdísz (ezután s. d.): nyitott szárnyak között virág, baloldali s. d. nyitott szárnyak között a kétfarkú oroszlán növekvő alakban.

D. II. 75. Dober Abrahám Egyedné végrendeletén. 1722.

Abetich József. Négyelt pajzs. 1. és 4. mező: emberi alak A. betűt tart, 2. és 3. mező: gránátalma. S. d. az A. betűt tartó alak.

A. III. 83. saját végrendeletén 1771.

Allius, özv. br. Augusztá, Wilhelmina, Eleonóra szül. von Richtenfels. Négyelt pajzs. 1. és 4. balharánt osztott mezőben, melynek felső része függélyesen, alsó része vízszintesen van vonalkázva, három-három csillaggal díszített haránt pólya; 2., 3. haránt vonalkázott mezőben, mókus. S. d. tekercs fölött női törzs, fején tekerccsel; b. s. d. tekercs fölött mókus. Címerpalást. (1. ábra.)

A. III. 91 saját végr. 1781.

Artnér Eleonóra Klára. Három stilizált rózsával díszített harántpólya-

¹⁶⁾ C. II. 32. Corcos Benjamin (Jud von Rom) 1760.

val osztott pajzs, felső részében koronás oroszlán, alul rutás. S. d. sarvak között kardot és pajzsot tartó oroszlán¹⁷⁾. (2. ábra.)

A. III. 90. saját végrend. 1730.

Az Artner-család Alsó-Ausztriába elszármazott ágáról azt az érdekes adatot közli Hermann, hogy a címer harántpólyájában rózsák helyett három kék ellipszis van és a s. d. sarvai kék-ezüst, arany-fekete színűek, a köztük levő oroszlán pedig csak kardot tart¹⁸⁾.

n. Artner Farkas. Címer, mint előbb. A. III. 71. Abele János 1749.

Artner János Vilmos. Címer, mint előbb. F. IV. 172. Frühwerth Anna Mária 1733.

1. ábra.

2. ábra.

n. Artner Károly Erhardt. Címer, mint előbb. F. T. 211. Förster Mátyásné 1768.

n. Artner Lipót. Címer, mint előbb. A. III. 72. Andrein Sabina 1749.

Artner Vilmos. Címer, mint előbb. B. II. 79. Balogh György 1712.

Artner Károly Erhardt. Nem az Artner-címerrel pecsételt egy ízben: tojásdadalakú pajzsos pólya, fölötté két, alatta egy gömbvégű kereszt. Feltűnően kicsiny sisak, se sisakdisz, sem sisaktakaró nincs.

E. III. 128. Eisenkölbél Orsolya 1773.

Auhl Tamás. Ovális (jövöben ov.) pajzsban csizma. Rangkorona. T. A. monogramm.

¹⁷⁾ Nagy Iván: Magyarország családai. I. 68. Kempelen Béla: Magyar Nemes Családok. I. köt. 159. old. Siebmacher. 18.

¹⁸⁾ Hermann id. m. II. köt. 9. old.

H. V. 218. Höller Fülöpné 1729.

Balogh György, külön ki van írva: Civis Soproniensis. Fiait tápláló pelikán. S. d. u. a.

B. II. 79. saját végr. 1712.

Bauhofer Pál. Négyelt pajzs. 1—4. két nyomtatópárnát összeszorító griff. 2., 3. három oromzatos ház. S. d. a griff növ.

B. II. 74. Boeck Mátyásné 1708.

Baumgarten v. Keresztnev olvashatatlan. Négyelt pajzs. 1. harántkockás pajzstalp fölött hármashalmon kettős kereszt, 2., 3. három-három lepénnyel díszített pajzsalpon álló áriff, 4. kivehetetlen. Rangkorona. Cimer tartó: egy-egy oroszlán. (3. ábra.)

H. V. 237. Hueber Péter alezredes. 1740.

Beck János Mihály. Ovális pajzsban kardot tartó nő. S. d. u. a. növ.

B. III. 116. Bückler János 1739.

3. ábra.

4. ábra.

Beck János Mihály. Süvegezett pajzs. Jobb felső mezejében sugaras napkorong, bal felső mezejében félhold. Alul kardot tartó egyszarvú. S. d. kardot tartó madár (páva?). M. B. monogramm.

F. V. 185. Feuchtinger Magdolna 1743.

Beck János Vilmos. Phil. et Med. Dr. Cimer hasonló az előbbihez, de alul fiait vérével tápláló pelikán van. S. d. ülő oroszlán. (4. ábra.)

B. II. 68. saját végrené. 1701.

Bernácsky József. Ovális pajzsban lombos fa, mellette jobbról-balról egy-egy tűzok. Sisak nincs, helyette két palmaág van keresztbe fektetve. I. K.(?) monogramm¹⁹⁾.

B. IV. 167. Bassini Domenico 1772.

Bezzegh János²⁰⁾. Kiterjesztett szárnyú madár, csőrében három nyilat tart. S. d. u. a.

¹⁹⁾ N. I. id. m. II. 27. Kempelen id. m. II. 145. Siebm. 59. Tizenhét év múlva, 1790. nov. 18-án, ugyanezen címer tovább fejlesztett alakjával kapott nemességet.

²⁰⁾ A címere alapján lehet, hogy a hajniki Bezzegh-családból való. *Kempelen* id. m. II. 195.

G. V. 282. özv. Gallus Henrikné 1781.

*Blasouszky József*²¹⁾. Lángok közül kinövő kecske kitépett fenyőt tart. S. d. u. a. (Azonos a Garázda-nemzetség címerével, melyből a Teleki grófi család származik.)

F. V. 228. Froische Katalin 1778.

Boykovszky János Conrád (?). Hermelines (?) pajzs fölött békegalamb. e fölött rangkorona. Címertartók: egy-egy oroszlán. I. C. B. monogramm.

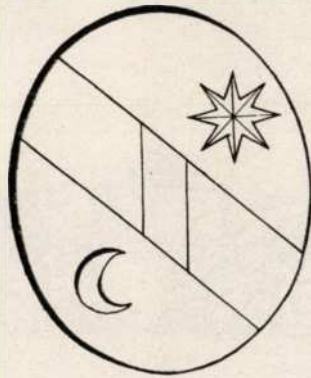
C. V. 218. Griess Mária Erzsébet 1745.

Boppó János Helfenreich. Szívből kinövő rózsza. S. d. szarvak között a rózsza.

B. III. 109. saját végr. 1732.

5. ábra.

6. ábra.

Bor János Kristóf. Vágott ovális pajzs felső mezejében csillagot tartó növ. griff, alul három hatágú csillag. S. d. a griff. (5. ábra.)

E. III. 100. v. Eberl Mária Erzsébet 1754.

Borsik Ádám. Ovális pajzsban egy karóval díszített haránt pólya, fölött félhold, alatta nyolcágú csillag. Sisak nincs. (6. ábra.)

B. II. 75. saját végr. 1709.

Brandt Lipót. Azonos Boykovszky János Conrád címerével. L. B. monogramm.

B. III. 104. saját végr. 1729.

Branolt János György. Fésű. S. d. fésüt tartó növ. griff.

G. IV. 164. Gramps Mihályné 1711.

Brattmann János György. Ovális pajzsban borbélyszerszámok. S. d. borotvát (?) tartó alak.

D. III. 91. Dengler Károly 1741.

²¹⁾ *Kempelen* id. m. II. 240.

Bretschneider Gottlieb Jakab. Négyelt ov. pajzs. 1., 4. egy-egy kétfejű sas fele. 2. fenyőfa, 3. két pólva. S. d. három strucc toll. (7. ábra.)

E. III. 120. báró Estonpignard Terézia 1766.

Brunner András. Ovális pajzsban kancsót (?) tartó kétfarkú oroszlán. S. d. kígyót tartó növ. oroszlán.

H. V. 202. Heinrich János Györgyné 1723.

Buchholtz Lajos. Négyelt pajzs, 1., 4. felrepülő madár, 2., 3. fa. S. d. fészkeről felrepülő madár.

A. III. 87. Amon János 1775.

Coriary György. Süvegezett pajzs, két felső mezejében egy-egy oroszlán, alul követ tartó daru. S. d. két oroszlán tart valamit.

7. ábra.

8. ábra

H. V. 182. özv. Hüpfel Györgyné 1709.

Czayka Mátyás. Ovális pajzsban kád, mögötte álló emberrel. Sisak nincs. M. C. monogramm.

D. II. 66. Dänner György 1707.

Czepecz Sámuel. Ov. pajzsban haránt pólva szerint elhelyezett horgony kereszttrúdján ülő galamb. S. d. fátyolt tartó meztelen nő (Fortúna?). S. C. monogramm.

B. IV. 159. Böröck Eleonóra 1768.

Damian János Jakab. Négyelt pajzs, 1., 4. hatágú csillag, 2., 3. kardot tartó oroszlán. S. d. az oroszlán növ.

G. V. 24. Giesser Klára 1756.

Dapfner János. Ovális pajzsban ágon ülő békegalamb. H. D. monogramm.

D. II. 60. Dunst Kristófné 1702.

Degenhard János Tamás, Med. Dr. Kerekpajzsban elől koronát tartó oroszlán, hátul kardot tartó kar. S. d. kivehetetlen. Pajzstartók egy-egy kígyó.

D. III. 96. saját végr. 1750.

- Deimling* János Fülöp. Koponya, fölötte . . . (?) S. d. három toll.
D. II. 79. saját végr. 1727.
- Dekardt* János Jakab. Kígyóval küzdő madár. S. d. u. a.
B. II. 72. Bauer István 1708.
- Ditsch* János. Hattyú. S. d. szarvak között álló hattyú. I. E. D. monogr.
B. III. 101. Bierbaur Mátyás. 1728.
- Dobner* Ferdinánd. Négyelt pajzs. 1., 4. félholdat tartó oroszlán, 2., 3. daru, mellette két csillag. S. d. egy pallos hegyére tűzött napraforgó, mellette egy-egy gyöngyvirág. F. D. monogram²²⁾.
D. II. 61. saját és neje szül. de Zuana Anna Katalin 1703.
- Dobner* György Lipót. Címer mint előbb, F. IV. 180. Fidler Anna 1740.
- Dobner* Lipót és neje Anna Izabella szül. Pamer. Címer mint előbb.
D. II. 68. saját végr. 1713.
- Dobner* Rudolf Lajos. Címer mint előbb.
D. III. 100. saját végr. 1755.
- Dobner* Sebestyén Ferdinánd és neje Mária Katalin szül. Reichenhaller. Címer mint előbb.
D. II. 69. saját végr. 1715.
- Dobner* Ábrahám Egyedné, Anna Sabina Krisztina szül. Olischer de Ehrenfeld. Négyelt pajzs. 1., 4. kardot tartó kétfarkú oroszlán, 2., 3. három-három lilium. (1., 2.) S. d. az oroszlán növ. A. S. O., V. E. monogram.
D. II. saját 1722.
- Domián* János Jakab. Négyelt pajzs. 1., 4. nyolcágú csillag, 2., 3. oroszlán. S. d. kardot tartó növ. oroszlán. I. I. D. monogram.
D. III. 93. Dreysinger Magdolna 1743.
- Drachenstein* Éva Benigna szül. de Händleth (?). Négyelt pajzs. 1., 4. növ. valamit tartó vitéz, 2., 3. oroszlán. S. d. nyitott szárnyak között emberfő.
D. III. 112. saját végr. 1768.
- Dunst* János Kajetán kártyafestő. Bal haránt szalaggal osztott kerek pajzsban kétlábú sárkány. Sisak nincs. I. C. D. monogram. (8. ábra.)
D. III. 122. saját végr. 1784.
- Dür* János Fülöp. Négyelt pajzs. 1., 4. X-alakú jel, 2., 3. akasztófa két hurokkal (?). Sisak nincs.
H. V. 166. Heinrich Zakariásné. 1700.
- Eberl*, v. Mária, Erzsébet szül. Hupfnagel. Négyelt pajzs. 1., 4. daru-madár, 2., 3. kardra tűzött fejet tartó kar. S. d. a kar nyitott szárnyak között.
E. III. 100. saját végr. 1754.
- Eberts* v. Frigyes, a Churfürst, Durchlaucht zu Pfalz, Reg. zu Fuß ezredese. Ovális pajzsban sisakrostélyből kiemelkedő két structoll. S. d. u. a.
G. IV. 167. Gruber Ádám 1712.
- Ebhardt* Kristóf. Hasított pajzs. Elöl egyszarvú, hátul buzogányt tartó kar. S. d. két szarv. (9. ábra.) C. E. monogram.
B. III. 106. Boszvek Tamás 1730.

²²⁾ *Kempelen* id. m. III. 331—334. *Nagy Iván* id. m. III. 327.

Ebner János György. Ovális pajzsban oroszlán. S. d. szarvak között az oroszlán.

E. II. 74. saját végr. 1724.

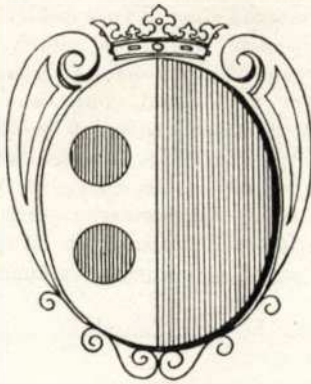
Ebner János Gottfried. Két pólya által osztott pajzsban ágaskodó egyszarvú. S. d. nyitott szárnyak között az egyszarvú növ.

9. ábra.

10. ábra.

11. ábra.

12. ábra.

D. III. 87. Diem Mária Anna 1738.

Ebner Zsuzsanna. Címer mint fent.

E. III. 126. saját végr. 1771.

Edlinger János. Nyilat tartó vitéz. S. d. u. a. növ. I. E. monogrammm.

E. III. 81. saját végr. 1733.

Edlinger Jánosné. Cimer mint előbb.

E. III. 81. saját végr. 1733.

Edlinger Gottlieb Vilmos. Hasított pajzsban elől egy kétfejű sas fele, hátul keresztben vonalkázott mezőben három egymás fölött elhelyezett bizánci. S. d. zárt szárnyakon a három bizánci. C. W. E. monogramm. (10. ábra.)

D. III. 88. Dorner Éva 1739.

Ehrlich József Ábrahám. Csőrében békát tartó kacsza, balra fölötté egy korong. S. d. a kacsza. A. I. E. monogramm.

B. IV. 161. Brunano János Leondhardt 1769.

Ehrlich József Ábrahám. Hasított ovális pajzsban elől két egymás fölött elhelyezett lepény függélyes vonalkázással, a hátsó mező függélyesen vonalkázott. Rangkorona. (11. ábra.)

B. IV. 149. Buchiasis János 1760.

Ehrlinger János Bertalan. Hasított pajzson egy kereszttel és két kígyóval díszített szarufa, elől három-három bizánci, hátul egy-egy szárny. S. d. nyitott szárnyakon a szarufa. (12. ábra.)

(Folytatjuk.)

Tompos, E.: Wappensiegel, mit besonderer Rücksicht auf die Bürgerwappen.

Bisher befaßte sich das ungarische heraldische Schrifttum nur wenig mit den bürgerlichen Wappen. Im allgemeinen wußte man kaum, daß auch Nichtadelige Wappen besaßen. Sichere Merkmale zur Bestimmung der Unterschiede zwischen adeligen und bürgerlichen Wappen findet man in der ungarischen Wappenkunde nicht vor. Zur Erlangung eines Wappenbefugnisses waren in Ungarn zwei Möglichkeiten vorhanden: Verleihung durch den König und rechtmäßige Vererbung auf Grund langjährigen Gebrauches. Bei bürgerlichen Wappen war die letztere vorwiegend. Für den Gebrauch der Wappen in bürgerlichen Kreisen ist bezeichnend, daß im Jahre 1715 in der Stadt Sopron von 586 Familien 95, also 16·2% Wappen hatten. Der Umstand, daß die Wappen mit großer Sorgfalt weiter entwickelt wurden, beweist, daß das Bürgertum auch noch im 18. Jahrhundert reges Interesse für Heraldik bekundete. Die im Abschnitt II bezeichneten Wappen stammen von den in dem städt. Archiv zu Sopron befindlichen Testamenten aus dem 18. Jahrhundert.

Fortsetzung des Aufsatzes in der nächsten Folge d. Zeitschrift.

A soproni erdők rovarkárosítói.

Írta: Györfi János dr.

Az erdőgazdaság egyik legfontosabb feladata a talaj termőerejének fenntartása és a használat tartamosságának biztosítása mellett az erdő jövedelmének fokozása. Ezt a legkisebb felújítási és termelési költségek mellett akkor érhetjük el, ha a főhasználat terméke, a fa, a piac szükségletét nemcsak mennyiségileg fedezi, hanem igényeit minőségileg is kielégíti. A fa minőségétől függ ennek felhasználhatósága, melynek egyik lényeges föltétele a kitermelt anyag egészsége és hibátlansága.

A fa egészségét és hibátlanságát befolyásoló tényezők közül első helyen a káros rovarokat kell megemlíteni. Fásnövényeink rovarellenségeit két nagy biológiai csoportra oszthatjuk. Az első csoportba az ú. n. elsődlegesen káros rovarok tartoznak, amelyekre jellemző, hogy álcáik szabadon, a növények felületén élnek, egészséges, jólfejlődő növényeket is megtámadnak, kedvező körülmények között azokon el is szaporodhatnak. Álcáik élénk színűek, a környezet színéhez alkalmazkodnak. A második csoportot a másodlagosan káros rovarok alkotják. Kelle Artur egyetemi tanár megállapítása szerint mindazok a rovarok, amelyek a fa belsejében, a kéreg alatt, vagy valamely növényi rész belsejében rejtetten fejlődnek, vagyis álcakorukat az említett helyeken élnek le, másodlagosan károsak. Az említetteken kívül ebbe a csoportba sorozzuk a növénytetveket is. A másodlagosan káros rovarok csakis valami oknál fogva beteg, sínylődő, nedvben megrekedt, vagy frissen döntött fákat támadnak meg, ill. keresnek peterakás céljaira. Álcáik színe fehér, néha hússzínű vagy rózsaszínű, sohasem feltűnően élénk színű.

Amíg egyes fák, kisebb-nagyobb facsoportok vagy egész állományok megbetegedését s ezzel kapcsolatosan a másodlagosan káros rovarok elszaporodását a nem megfelelő termőhelyre való telepítés, szárazság, fagy, hó- és széltörések, vihardöntések, füst és mérges gázok, vadkárosítások, elsődleges rovarok és gombák stb. idézhetik elő, addig az elsődlegesek tömeges fellépését a kedvező időjárás és tápnövényüknek nagyobb területen történő előfordulása válthatja ki.

Amint említettem, a másodlagosan káros rovarok elsősorban betegeskedő fákat támadnak meg. Ha azonban a helytelen gazdálkodás vagy más körülmények következtében oly nagy mértékben szaporodnak el, hogy költőhelyül beteg törzseket már nem találnak, akkor az egészséges fákat is megszállják. Az egészséges fák ellenállnak ugyan az első támadásoknak, de a sorozatos támadások folytán végül is legyengülnek s áldozatul esnek a másodlagos károsítóknak.

A másodlagosan káros rovarokat károsításuk szerint ismét két csoportra oszthatjuk. Az első csoportot az élettanilag (fiziológiailag) károsak képezik. Ezek a rovarok a fáknek az életműködéséhez szükséges szerveit támadják meg, aminek következtében a tápláló nedvek szállításában keletkező zavarok és hiányok miatt a fák egyes részei elhalnak, vagy erősebb támadás esetén a fák is pusztulhatnak. Az élettanilag káros rovarok álcái a levelek epidermise alatt, hajtásokban, rügyekben, vagy a kéreg alatt élnek. Az utóbbi esetben az álcamenetek a kéregbe és a háncsba mélyednek, a szíjácsot csak felületesen érintik. Bábályaik szintén a kéregben, vagy a kéreg és a farész között találhatóak.

A másodlagos rovarok második csoportjában a műszakilag károsokat sorozzuk, amelyekre jellemző, hogy álcameneteiket mélyen a fába süllyesztik s ezáltal a faanyag műszaki felhasználhatóságát korlátozzák, vagy a fát műszaki célokra teljesen alkalmatlanná teszik. E két csoport között azonban éles határt vonni nem lehet, mert vannak olyan fajok is, amelyek álcamenete a kéregben található, de bábulni a fa belsejébe furakodnak. Pl. egyes cincérfajok.

A károsítók közül azokat, amelyek csak egy bizonyos fafajt kedvelnek monophag, azokat pedig, amelyek fafajokban nem válogatnak, polyphag rovaroknak mondjuk. A polyphagianak tágabb változatát pantophagianak nevezzük. Ebben az esetben az illető rovarfaj növényi tápanyagokban egyáltalán nem válogat. Mind a polyphag, mind a pantophag rovaroknak van azonban egy kedvenc növényük, ez a főgazdanövény, amelyen kedvező körülmények között tömegesen elszaporodhatnak. A mellék-gazdanövényen a rovarok tömeges elszaporodása ritkán fordul elő, vagy egyáltalán be sem következik.

Jelen dolgozatomban a soproni erdőkben megfigyelt rovar-károsítókkal foglalkozom, de megemlítem a Lővérek gyümölcsfáin előforduló rovarokat is. A károsítók felsorolásánál a könnyebb áttekinthetőség miatt a rendszertant követem.

Rend: Coleoptera. Bogarak.

A bogarak rendjéből a soproni erdőkben a következő károsítókat figyelttem meg.

Család: Buprestidae. Díszbogár-félék.

A Buprestidák élénkszinű, fémfényű bogarak. Testük megnyúlt, elülről hátrafelé keskenyedő, csápjuk 11-izű, fűrészkes. Meleg nyári napok déli óráiban repülnek. Rejtetten fejlődő bogarak, tehát másodlagosak. Álcáik, kevés kivétellel, a fásnövények kérge alatt élnek, élettanilag károsak. Kárt csak az álcák okoznak. A nemzők fanedvekkkel, virággporral, falevelekkel táplál-

koznak. Egyes esetekben, főleg gyümölcsösökben a fiatal hajtások megrágásával a nemzök okozhatnak kárt, de ilyen esetet Sopron környékén még nem tapasztaltam.

Tekintettel arra, hogy kifejlett díszbogarat még tömeges elszaporodás esetén is csak ritkábban találunk nagyobb számban, azért fontos, hogy a károsítót álca állapotban is felismerjük. A fehérszínű, puhabőrű, vak és lábatlan díszbogárálca ismertetőjele az, hogy az első toriszzelvény erősen kiszélesedett; a jól kitinizált fej az előtorba mélyen behúzható; a csáp rövid háromizű; az alsóajaktapogatók hiányoznak (ezzel lehet őket a cincérálcák-tól legbiztosabban megkülönböztetni); a légzőnyílások félhold- vagy vesealakúak. Kifejlődésükhöz átlag két év szükséges.

A kéreg és a farész közt kanyargó álcamenetek a legtöbb fajnál alájában véve megegyeznek. Rendszerint lapos, szabálytalanul kigyózó, fokozatosan szélesedő és rágcsálékkal sűrűn eltömött menetek a fában, vagy a kéregben fekvő bábógyan végződnek. A menetekben a rágcsálék rétegezetten elhelyezett, ami ismertetőjel a gyakran hasonló cincérmenetek megkülönböztetésére. Kirepülési nyílásuk csúcsával lefelé fordított, lekerített háromszög.

A soproni erdőkben a díszbogarak elég gyakoriak, amiből arra következtethetünk, hogy ezeken a területeken elég sok a betegeskedő fa. Ha a városi erdőket végig járjuk, meggyőződhetünk arról, hogy annak legnagyobb részét még nem felelő termőhelyre telepített állományok (fenyvesek) alkotják, az őshonos lombfákat mindaddig sarjakról újították fel. Ezek a körülmények idézték elő az állományok megbetegedését és váltották ki a díszbogarak, ill. egyéb másodlagosan káros rovarok megtelepedését.

Sopron környékén található számos *Buprestida* faj közül az alábbiak károsítását figyeltem meg:

Anthaxia quadripunctata L. A Hubertus—országhatár között levő fiatal erdeifenyvesben többiben találtam, főleg vadkárosítás után.

Chrysobothris affinis F. Kemény lombfákban él. Az ágfalvai erdőben gyertyán- és tölgy sarjakban találtam. A Szárhalmi és Dudlesz-erdőkben pedig kocsánytalan- és csertölgy sarjakban gyakori.

Agrilus viridis L. Fáberrét körül levő gyertyánsarjerdőben igen gyakori. A díszbogarak közül ez az egyik legveszedelmesebb faj. Hazánkban Baranya megyében okozott 1932-ben nagyobb kárt. Az erdei fákon kívül a gyümölcsfákat is megtámadja. A felsőlövékben főleg szilvafákon szokott előfordulni, de a fertőmenti őszibarackosokból hozott ágakból is neveltem. Tehát nemcsak az erdőnek, hanem a gyümölcsösöknek is károsítója.

Agrilus betuleti Rtz. Fáberrét—Muck között elterülő részeken közönséges. A nyír ellensége.

Család: Cerambycidae. Cincér-félék.

A cincér-félék megnyúlt, általában lapított testű bogarak. Csápjuk 11-izű, a test félhosszát mindig eléri, rendszerint testhosszúságú, vagy még hosszabb. A fej előre- vagy felfeléálló. A lábfők négyizűek, a harmadik iz karéjos.

Álcáik megnyúltak, fehérszínűek, lapítottak, fejük erősen kitinizált, az első toriszelvényben sülyesztett. Csápjuk nagyon rövid, háromizű. Rágóik jól fejlettek. Az alsóajaktapogatók megvannak. A tori szelvények közül az első rendszerint nagyobb, mint a többi, rajta kitinlemez látható. A lábak csökevényesek, vagy teljesen hiányoznak. A potrohszelvényeken zsírpárnák vannak, melyek segítségével mozognak az álcák a menetekben. Légzőnyílásaik oválisak. Kifejlődésükhöz rendszerint több év szükséges, de vannak olyan fajok is, melyek kifejlődési ideje egy évig tart.

Meneteik szabálytalanul kigyózdók, bennük a rágsálék nem rétegezett, hanem egyenletesen, lazán elhelyezett. Bábbölcsőjüket vagy a fába süilyesztik, vagy a kéreg alatt készítik. Kirepülési nyílásuk ovális; erről legkönnyebb rágásképiüket felismerni.

A cincér-félék családjába tartozó fajok szintén másodlagosan károsak, amelyeknek egyik része élettanilag, a másik része pedig műszaki szempontból okoznak károkat. Főleg a nem megfelelő termőhelyen álló fenyvesekben és sarjrol nevelt lombdőkben gyakoriak. (Muck, Brenner, Ágfalva.) Sopron környékén eddig kb. 150 cincér-fajt találtam. Ezek nagy része azonban elhalt, vagy korhadó fában él, másik része kevés egyedi számánál fogva érezhető károkat még nem okozott. Az erdészeti szempontból káros cincérek közül a soproni erdőkben a következő fajokat találtam:

Ergates faber L. *Árcincér*. A soproni erdők egyik legnagyobb cincér-faja (50—60 mm). Álcája (60—65 mm) öreg lú-, jegegye- és erdeifenyő törzsekben található. Főleg a *Fomes annosus* nevű gyökérölő gomba által megtámadott törzseket keresi fel. Kedveli a régebben döntött vagy elhaló törzseket is. Kimondottan műszakilag káros cincér. Az Asztalfő környékén levő idősebb lú-, valamint a Várhely alatt levő korosabb jegegyefenyvesben található június végétől szeptember közepéig.

A soproni erdők leggyakoribb cincér-féléi a *Rhagium-fajok*, melyek kárt nem okoznak, csak gyakoriságuk miatt említem meg ezeket.

Rhagium inquisitor L. és *bifasciatum* F. elhalt és korhadó fenyőtörzsekben, ill. tuskókban élnek.

Rhagium mordax Deg. és *sycophanta* Schrk. visszahagyott és már gombák által erősen megbontott lombfákban, ill. azok tuskóiban fejlődnek.

Cerambyx cerdo L. Nagy hőscincér. A harkai fensík öreg tölgyein gyűjtöttem, ahol az idősebb fákon károsításának nyoma is jól látszik. Nagy és széles álcamenetei mélyen a fába hatolnak. Műszakilag káros. Csak idősebb tölgyesekben gyakori.

Cerambyx Scopoli Füssl. Kis hőscincér. Polyphag lombfa károsító. A soproni erdőkben alig található, de annál gyakoribb a Lövérék idősebb szilva- és cseresznyefáiban. Károsítását fokozza az a körülmény, hogy az egyébként oly értékes cseresznye fájának műszaki használhatóságát erősen csökkenti. Elszaporodását a gyümölcsösök helytelen kezelése és a nem megfelelő gyümölcsfajták megválasztása segíti elő.

Pyrrhidium sanguineum L. és *Callidium variabile* L. Elhaló vagy döntött lombfákban élnek. Álcameneteik a kéreg alatt vannak, horogalakú báb-

ágyaikat a fába süllyeszti. Müszakilag káros fajok. Főleg a Szárhalmi és Dudlesz-erdőkben gyakoriak, ahonnan tűzifával a lakásokba is bekerülnek. Házakban különösen a pirosszárnyfedős *Pyrrhidium sanguineum* található, amely rendszerint csertölgy tűzifából repül elő. 1930—1932 közt dülő gypaspille károsítása után az említett erdőkben mindkét faj igen elszaporodott. Ez a két cincér a soproni tölgyesekben egyébként is gyakori, mert — emint említettem — a soproni tölgyeseket eddig sarjról újították fel, a levágott fát hosszabb ideig a vágásterületen hagyták. Ezekkel a helytelen gazdasági intézkedésekkel elősegítették a másodlagosan káros rovarok elszaporodását.

Callidium violaceum L. és *Callidium aeneum* Deg Mindkét faj a soproni fenyvesekben gyakori. Széles, élesszélű meneteik mélyen a szijácsba hatolnak, bábulni a fa belsejébe vonulnak s ezáltal a fa műszaki felhasználhatóságát csökkentik. Megfigyeléseim szerint az elhaló, hótörött vagy döntött lúcs- és erdeifenyőtörzseket keresik fel előszeretettel, de a *Callidium aeneum* nevű fajt kocsányos tölgyből is neveltem.

Hylotrupes bajulus L. Házi cincér. A Sopron körüli erdőkben elég gyakori, ahonnan épületfával a lakásokba hurcolják. Mindenféle fenyőt megtámad. Főleg Brennberg környékén és az ágfalvai erdőben gyűjtöttem. Kimondottan műszakilag káros cincér. A fiatal álca kezdetben a szijács felső részében rág, később a fa belsejébe hatol, meneteivel a törzset annyira összehurkálja, hogy a fa műszaki célokra alkalmatlanná válik. Kifejlődése több évig tart. Gyakran megtörténik, hogy a kifejlett bogár a már beépített vagy feldolgozott fából repül elő.

Tetropium luridum L. és *tuscum* F. Mindkét faj a fenyők, főleg a lúcs- és vörösfenyő ellensége. Muck, Ultra és Ágfalva fenyveseiben közönségesek. Álcájuk élettanilag káros, de azzal, hogy horogalakú bábágyát mélyen a fába süllyeszti, műszakilag is káros. Találtam olyan vörösfenyőtörzset is, amelyen folyóméterenkint 10—12 drb. kirepülési nyílást számoltam meg. Az ilyen törzsek már csak tűzifának alkalmasak. Azzal, hogy a szerfának alkalmas fenyőt tűzifának használjuk fel, az árkülönbözet révén tetemes kár érheti a gazdaságot. Már pedig a cincérek elszaporodása esetén számolnunk kell a szerfaszázalék erős csökkenésével, ennek következtében a jövedelem apadásával is.

Plagionotus arcuatus L. Darázscincér. Szintén igen közönséges, polyphag lombfakárosító. Főgazdanövénye a tölgy. A Szárhalmi- és Dudlesz-erdőkben gyakori. Elszaporodását frissen döntött és kéregben hagyott törzsek, ill. tűzifarakások segítik elő. Álcamenete a kéreg alatt a szijácsba mélyen, bábulni a fa belsejébe furakodik. Müszakilag káros.

Lamia textor L. Takácscincér. Sopron környékén a fegyházak nemesfűztelepein már ismételten nagyobb károkat okozott. Előszerttel keresi fel a kiöregedő fűztökeket. Elszaporodásának meggátlására ajánlatos a nemesfűztelepek közelében levő idősebb, vadon növő fűztörzsek eltávolítása.

Pogonochaeus fasciculatus Deg. A Dudlesz-erdőn vadkárosított (özgancsdörzsölés által megsértett) fiatal erdeifenyőtörzsekből, a Vashegyi

banksfenyőágakból és a Brennberg melletti „hányók“-ra telepített fiatal erdeifenyőkből neveltem. Mindig olyan törzseket választ ki peterakás céljaira, amelyek éppen betegeskedni kezdenek. Az elhaló és száraz anyagot kerüli. Jelenlétét álcamenetéről könnyen felismerhetjük, amennyiben a metetek nagyon szélesek, élesszélűek, erősen a szijácsba mélyedők. Kimondottan élettanilag káros, mert csak a vékony válaszfalakat keresi fel. Főleg kultúrarontó, mert a fiatal fácskákat kedveli, de idősebb állományoknál a vékonyabb részek és ágak pusztítása révén állományrontó is, ami ez a Vashegyi banksfenyvesnél tapasztalható.

Saperda populnea L. A bánfalvai községi erdőben nem ritka. A különféle nyárák ágaiban él. Erdészetiileg a jelen esetben nincs szerepe, mert a rezgőnyárt, amiben leggyakrabban található, gyomfának tekinti. Nemesnyártelepítéseknel nagy károkat okoz.

Család: Chrysomelidae. Levelészek v. levélbogár-félék.

A levélbogarak családja fajokban rendkívül gazdag. Ismertetőjelük: testük a legtöbb esetben erősen boltozott, csaknem falgömbalakú, csápjuk rövid, a test félhosszát ritkán éri el, lábuk rövid, egyes fajoknál a hátsó combok erősen megvastagodtak, ugrólábakká alakultak át (ú. n. földibolhák, melyek főleg kertészetekben s mezőgazdasági növényeken károsítanak), a lábfők négyizűek, melyek közül a három első rendszerint szívalakúan kisészéledett. Színük vörös, sárga, fémszöld, vagy — kék, gyakran foltokkal tarkított.

A bogarak különféle növények levelein, ritkán fenyőtűkön, élnek. Gyakran igen nagy tömegben lépnek fel. Levelekkel táplálkoznak, amelyekbe iyukakat rágják, vagy a levelek szélét rágják meg. Elszaporodásuk esetén a leveleket, az erősebb erek kivételével, teljesen felfalják.

A nőtény különböző alakú és élénkszínű, petéit rendszerint a szabadba, a tápnövény leveleinek alsó oldalára rakja, kisebb-nagyobb csomókba. Az álcák társasan, épúgy, mint a nemzők, a tápnövény felületén élnek. Károsításuk felismerhető arról, hogy a leveleket kivázasítják, vagyis az erek kivételével, a levelek anyagát elpusztítják.

A levélbogarak álcái élénkszínűek, testüket szemölcsök borítják, lábaik erősek. Testük lándzsaalakú, hátirészük erősen boltozott, fejük kicsi, csápjuk három-, a lábfők pedig négyizűek. Kifejlődésük, kevés faj kivételével, rövid ideig tart (néhány hét), úgyhogy kedvező időjárás esetén évenként több nemzedék jelenik meg. A bábulás a tápnövényen, vagy a talajban történik. Az első esetben a kifejlett álca potrohavégét a levélhez erősíti, úgyhogy a báb fejjel lefelé lóg a növényről. A báb színe megegyezik az álca színével. Nemzéalakban telelnek át a talajban.

Kivétel nélkül elsődlegesen károsak. Károsításuk mezőgazdasági, főleg kertészeti növényeken lehet jelentős. A fásnövényeken ritkán okoznak nagyobb károkat (fűztelepeken, csemetekertekben). Ahol elszaporodtak, a bogarak és álcák gyűjtésével, gyomormérgekkel (arzola, urániazöld stb.) való permetezéssel védekezhetünk ellenük.

A soproni erdőkben az alábbi fajok a gyakoribbak:

Melasoma populi L. és *tremulae* F. Füz- és nyárféléken élnek.

Melasoma aenea L. Az éger leveleit pusztítja. A Rákpaták mentén levő égerfákon nagyon gyakori.

Plagioderma versicolora Laich. A füz- és nyárféléken károsít.

Phyllodecta vulgatissima L. Füzön él. Az utóbbi két faj a köhidai fegyház nemesfűztelepein néha nagy károkat okoz.

Agelastica alni L. Az éger levelein él. Főleg Ágfalva környékén gyakori.

Család: Curculionidae. Ormányosbogár-félék.

Az ormányosbogarakra jellemző, hogy fejük ormányszerűen megnyúlt, csápjuk legtöbb esetben törött, vagyis két részből, az ú. n. nyélből (az első megnyúlt íz) és ostorból (a többi rövid íz) áll, csak kevés kivétellel (*Rhynchitinae* és *Apioninae* alcs.) nem törött, de minden esetben bunkós. Álcájuk pajodszzerű, legtöbbször lábatlan, fehérszínű, csupas, vagy gyengén szőrözött, a fejtök erősen kitines, rágóik jól fejlettek.

Ez a felette népes család fajai mind álca-, mind nemző korban növényevők. Egyesek monophagok, mások polyphagok. Kifejlődésükhöz rendszerint egy év szükséges, de vannak olyan fajok is, melyek kifejlődése két-három évig tart. Némelyek, mint nemzők, aránylag hosszú életűek (2—3 év) és ezalatt az idő alatt folyton károsítanak.

Petéiket vagy a növényi szövetekbe süllyesztik olymódon, hogy a nőtény ormánya segítségével a növénybe lyukat rág, amelybe azután petéit egyenkint vagy többesével helyezi el, vagy a talajba rakják le.

Sopron környékén a következő erdészeti káros fajokat figyeltem meg:

Alcs.: *Rhynchitinae*. *Levélsodrók*. Az idetartozó fajok biológiaiag nagyon érdekes csoportot alkotnak. Ezek ugyanis azt a növényi részt, melybe petéiket elhelyezik, elfonnyasztják, hogy a kikelő álca táplálására alkalmas legyen. A pete elhelyezése szerint megkülönböztetünk termésfűrőkat, fafűrőkat, hajtásfűrőkat, levélfűrőkat és levélsodrókat.

A termésfűrők petéiket a fiatal termésekbe helyezik, melyeknek szárát megrágják, miáltal a termés elfonnyad és csakhamar lehullik. Az idetartozó fajok főleg gyümölcsösökben okoznak nagyobb károkat. Közülük a Lővérekben leggyakoribb a *Rhynchites Bacchus* L. almafűrő ormányos. Ez a bíborvörösszínű, 6—8 mm nagyságú bogár gyümölcsfajokban nem válogat. Leginkább az alma-féléket kedveli. A megtámadott fiatal gyümölcs a fáról leesik, mielőtt még az álca a petéből kibújik. A földre hullott gyümölcsben 3—4 hét alatt az álca kifejlődik és utána a talajba bábul. Virágzás utáni permetezéssel, a hullott gyümölcs felszedésével és megsemmisítésével védekezhetünk ellene. Gyakori a Lővérekben a *Rhynchites auratus* L. is. Ez hazánk egyik leggyakoribb *Rhynchites*-féléje. Gyümölcsben szintén nem válogat. Kora tavasszal megjelenő bogár, rügyeket, virágokat, leveleket rágja, amivel már elég nagy károkat okoz. Petéit szintén fiatal gyümölcsbe rakja. Kifejlődése és az ellene való védekezés hasonló az előbbi fajhoz.

A termésfűrő ormányosok közül a *Rhynchites cupreus* L. szilva-, *Rhyn-*

chites versicolor Costa. körte- és *Rhynchites aeneovirens* Marsh. szamóca-ormányost említem még meg.

A fafűrő ormányosok petéiket megfásodott ágakba helyezik. Az álca az ágak bélrészével táplálkozik. Jelentőségük nincs.

A hajtásfűrő ormányosok a fiatal hajtások oldalába több kis lyukat rágnek, amelyekbe elhelyezik petéiket. A hajtások hamarosan elszáradnak és lehullanak. A kikelő álcák a hajtások bélrészével táplálkoznak. Kifejlődésük után a talajba bábulnak, Ebből a csoportból leggyakoribb a kék hajtásfűrő ormányos *Rhynchites coeruleus* Deg. Ez különféle gyümölcsfák és rózsa hajtásaiban él. Az elfonnyadt hajtások megsemmisítésével és arzéntartalmú vegyszerek permetezésével lehet ellene védekezni.

A levélfűrő ormányosok lombfák, de főleg a gyümölcsfák levelének a főerét választják ki a peterakás céljára. A pete elhelyezése után az anyabogár a levél nyelét annyira átrágja, hogy azt a legkisebb szellő is lerázza. Az elfonnyadt és leesett levél szolgál az álca táplálékául. Megemlítem a *Rhynchites interpunctatus* Steph. 3 mm nagyságú, kékszinű bogarat, melyet több esetben gyűjtöttem a Felsőlővérekben. Elég ritka.

A levélsodró ormányosok petéiket egy vagy több összesodort levélből álló tekercsbe helyezik. Az idetartozó fajok már erdészeti szempontból is figyelembe jönnek, mert néha tömegesen elszaporodva kárt okoznak.

Megemlítem a soproni erdőkből a következő fajokat:

Deporus betulae L. 2'5—4 mm nagyságú fekete bogár, amely a nyír, éger, ritkábban tölgy és gyertyán leveleit sodorja össze. Igen gyakori.

Byctiscus populi L. Fémészöld vagy -kék, 4—6 mm nagyságú ormányos. Nyárféléken károsít. Igen gyakori.

Byctiscus betulae L. 6—10 mm. Sötétkék- vagy zöldsínű levélsodró. Különféle erdei- és gyümölcsfákon él, továbbá szőlőkben okoz néha érzékeny károkat.

Attelabus nitens Scop. Piros szárnyfedőjű, zömök testű, 4—6 mm nagyságú bogár. Fiatal tölgyfák leveleit sodorja össze. Ritkábban más lombfán is előfordul. Főleg a Szárhalmi- és Dudlesz-erdőkben gyakori. 1932-ben a brandmajori csemetekertben szaporodott el, ahol a tölgycsemetékben érzékeny kárt okozott.

Apoderus coryli L. Szintén piros szárnyfedővel bíró bogár, de az előbbi fajtól azonnal el lehet választani, mert ennél a fej hátul nyakszerűen befűződött, az előtóra pedig elől keskenyedő. Testhossza 6—9 mm. Főleg a mogyorón, de más lombfákon is előfordul. 1934-ben a Lővérekben levő mogyoróbokrokban szaporodott el. Károsításának az volt a következménye, hogy a mogyorótermés a felére csökkent.

Alcs. Otiorrhynchinae. Rövidormányosok Ormányuk rövid és széles. Szemük köralakú, mindig sokkal kisebb, mint az ormány átmérője, fejük a szemük mögött nem hosszabbodott meg, csápjuk az ormány végének közelében izül, szárnyuk gyakran hiányzik, szárnyfedőjük ez esetben összeforrt.

Sopron környékén erdészetileg káros fajokat nem figyeltem meg. Megemlítem azonban az *Otiorrhynchus ligustici* L.-t, a hamvas vincellérbogarat,

amely a fertőmelleki szőlőkben és gyümölcsösökben elég gyakran károsít.

Ide tartoznak a levéirágó ormányosok (*Phyllobiini*) is, amelyekre jellemző, hogy a szárnyfedő vállszerűen előre álló. A bogarak a leveleket, tüket, rügyeket rágják. Álcáik a talajban élnek és gyökerekkel táplálkoznak. A legtöbb faj polyphag, fenyőkön és lombfákon egyaránt károsítanak.

Vidékünkön gyakoribb fajok a következők:

Phyllobius arborator Hrbst. 6—8 mm fémeszöldszínű bogár, csápjai és lábai sárgák. Igen közönséges, polyphag faj. Álcája főleg a fenyőcsemeték földalatti részének, a bogár pedig a levelek és tűk megrágásával okoz károkat.

Phyllobius argentatus L. 3—6 mm. Ormánya rövid, szárnyfedője aranyoszöld, lábai és csápjai sárgák. Különféle lombfákon és a lúcfenyőn károsít. Megfigyelésem szerint főleg az ágfalvai erdőben gyakori. De a Dudlesz-erdőben is bőven található.

Megemlítem még a *Phyllobius viridicollis* F.-t, amely lomb- és fenyőféléken károsít és a *Phyllobius piri* L.-t, amely a tölgy rügyeit pusztítja.

Phyllobius oblongus L. Barnaszínű, lombfák károsítója. Legnagyobb kárt a gyümölcsfák rügyeinek és virágainak megrágásával okoz. A Felsőlővérek gyümölcsöseiben igen gyakori. 1933-ban a virágzó almafákon lépett fel. Sok helyen az egész termést elpusztította.

Strophosomus obesus Marsh. Ennek a károsítását ez év tavaszán figyelttem meg Ágfalván és a brennbergi erdőkben. Károsítása abban nyilvánul, hogy a fiatal, 1—2 éves erdei- és feketefenyő kergét foltosan megrágja. Ha a bogár a törzset teljesen körülragja, a csemete elpusztul. A Pinus-féléken kívül még a fiatal tölgy hajtásait és rügyeit is pusztítja.

Alys. Curculioninae. Hosszúormányosok. Az ormány hosszú, vékony, íves. A csáp az ormány közepének közelében, vagy a közepe mögött izül. (Kivétel a *Cleonus* és *Hylobius* nem.) A szem nagy, majdnem oly széles, mint az ormány. A hosszúormányosok erdészeti szempontból sokkal jelentősebbek, mint a rövidormányosok. Amíg a rövidormányosoknál — amint láttuk — a károsító mindig a nemző volt, addig a hosszúormányosoknál hol az álca, hol a nemző, hol mind a két fejlődési alak károsít. Vannak köztük elsődlegesen és másodlagosan károsak. Megemlítem a következő fajokat.

Hylobius abietis L. Fenyőormányos. Jellemző rá, hogy a csáp az aránylag vastag és rövid ormány végén izül, a nyakpajzs durván és ránczottan pontozott, a has oldala sárgán szőrös. 8—13 mm. Amint magyar neve is elárulja, főgazdanövényét a fenyőfélék és pedig a lúcfenyő és erdeifenyő képezik. Létfeltétele a friss tuskó és a fiatal fenyőcsemete. Ha ez a két feltétel megvan, akkor a károsító elszaporodik. Petéit ugyanis a friss fenyőtuskó gyökfőjébe rakja. Álcája tehát kárt nem okoz. A bogár károsítása abban nyilvánul, hogy a fiatal fenyőcsemeték kergét foltosan megrágja, ha a foltok körül összeérnek, a csemete elpusztul. A bogár több évig él. Kifejlődéséhez két év szükséges. Elszaporodva igen makacs károsító. Nagyon nehéz ellene védekezni.

Ez a rovar, megfigyeléseim szerint, Sopron környékén elszaporodóban van. Különösen a Muck, brennbergi és ágfalvai részeken gyakori.

A *Hylobius abietis* L.-vel közösen szokott fellépni a *Hylobius pinastri* Gyll. is. A két bogár nagyon hasonlít egymáshoz. A *Hylobius pinastri* 7—9 mm. A nyakpajzs erősen pontozott (nem ráncos), a has egyenletesen szőrös. Mindkét fajnál a combokon jól látható fog van, a pajzsocska pontozott és szőrös.

Hylobius piceus Deg. Felismerhető, hogy a pajzsocska síma és fényes, a combokon fog nincs. 12—16 mm. Lúcfenyő ellensége. Brennberg és Ágfalva körüli erdőkben többször találtam.

Pissodes-nem fajai igen hasonlítanak az említett *Hylobius*sokhoz, de az aránylag hosszú és vékony ormány közepén izuló csáp által azonnal elkülöníthető az előbbiektől. A *Pissodes*ek petéiket betegeskedő fenyők kérge alá rakják, tehát másodlagosan károsak. Csak az álcá károsít. A soproni erdőkben eddig a *Pissodes piceae* Ill. és *notatus* F. károsításait észleltem.

A *Pissodes piceae* Ill. Főleg a Várhely körül elterülő és az *Armillaria mellea* nevű gomba által megtámadott idősebb jegeyefenyő törzsek és tuskók kérge alatt találtam.

Pissodes notatus F. 1933-ban a Vashegy—Fáberrét környékén levő fiatal erdei- és banksfenyő állományban károsított.

Megfigyeléseim szerint mindkét faj gyökérölő gombák kísérőjeként szokott fellépni.

Család: Ipidae. Szű-félék.

A szű-félék igénytelen, dísznélküli, barna vagy fekete színezetű, 1—6 mm nagyságú bogarak. Ormányuk igen rövid, csápjuk mindig törött és bunkós. Álcájuk pojadalakú, lábatlan, fehérszínű, mindig élő beteg, vagy frissen döntött fában él. A mindennapi életben szű-féléknek nevezik a régi bútórokban, öreg faszerkezetekben, fából készült szobrokban élő apró, feketés bogarakat. Ezek a feldolgozott fában élő apró bogarak azonban nem szűk, hanem az ú. n. Anobiidae családba tartozó farontóbogarak. A farontóbogarakat a szűktől azonnal elválaszthatjuk, mert ezek elhalt vagy feldolgozott fában élnek, csápjuk sohasem törött, ormányuk nincs, fehérszínű, pajodalakú álcájuknak három pár gyenge lába van.

A szű-félék petéik elhelyezésére mindig beteg, nedvben megrekedt, vagy frissen döntött fákat keresnek fel. Kimondottan másodlagosan károsak. Évenként rendszeren két nemzedékük jelenik meg s ez a magyarázata annak, hogy kedvező körülmények között igen gyorsan elszaporodnak. Ha oly tömegben lépnek fel, hogy költésre alkalmas beteg fákat már nem találnak, akkor megtámadják az egészséges fákat is. Igaz ugyan, hogy az egészséges fák kezdetben ellenállnak a szűk támadásainak, de az egymásután következő rajok támadásai folytán legyengülnek, betegeskednek és előbb-utóbb a szűk áldozataivá válnak.

A szűk legnagyobb része monophág, sőt egyes fajok a törzs, ill. az ágak vastagsági méreteihez is ragaszkodnak. Vannak a szűk között élet-

tanilag és vannak műszakilag káros rovarok. Az élettanilag káros szúknál megkülönböztetünk az anyagogár által készített anyamenetet és erre merőleges, az álca által rágott álcamenetet. Az anya- és az álcamenetet közösen, amely gyakran díszes faragványra emlékeztet, rágásképpnek nevezzük. A rágásképp minden szúfajra annyira jellemző, hogy arról a szút is felismerhetjük anélkül, hogy a bogarat látnók.

Az egyforma széles anyamenet lehet egy-, két- vagy többkarú, lehet függőleges vagy vízszintes. Az egy- vagy kétkarú anyamenetet az egynejűségben élő szúknál találjuk, míg a többnejűségben élő fajoknál az anyamenet többkarú. Ez utóbbiakra jellemző még a fakéreg alatt látható párosodási üreg is s ebből ágaznak el az anyamenetek. A párosodási üreget a him bogár készíti, s az anyamenet annyi karú, ahány nőstény követte a himet. Az egynejűségben élő szúknál a megtermékenyítés a fába való befurakodás alatt történik, a többnejűeknél a párosodási üregben következik be. A nőstény mialatt menetet készíti, már gondoskodik petéinek elhelyezéséről is. Az anyamenet két oldalán bizonyos távolságokra apró kis lyukakat, ú. n. petefülkéket rág, melyben elhelyezi petéit. Nemsokára megjelennek az apró álcák, amelyek folyton szélesedő menetet rágnek s ezek végében készített bölcsőben alakulnak bábba. A kifejlődött bogár azután a bábbölcső helyén rágja ki magát a szabadba. Ugyanannál az anyamenetnél találhatunk jól fejlett álcákat, sőt bábokat és találhatunk még petéket is. Észert ugyanazon anyától származó bogarak repülési ideje is változó. Ezért nem is beszélhetünk a szúknál, kimondottan rajzásról.

Az élettanilag káros szúk rágásképpét a kéregben vagy a kéreg és a fa-állomány határán a nedvvezető rétegekben találjuk. Mivel ezekben a rétegekben halmozódnak fel leginkább a fehérjék és a fa táplálására szükséges egyéb anyagok, ezért a fiziológiailag káros szúk álcái táplálékhiányban nem szenvednek.

Más a helyzet a műszakilag káros fajoknál. Ezeknél az anyamenet a fa belsejében van, álcamenet tulajdonképpen nincs. Egyes fajoknál a kifejlődött álcák rövid, menetszerű, bábbölcsőt rágnek, de legtöbb esetben az álcák az anyamenetben bábulnak. Jellemző a fa belsejében költő szúkra, hogy gombatenyésztőkke váltak, vagyis az álcáknak nem a fa anyaga, hanem a menetekben megtelepített gomba szolgáltat táplálékot. A menetek fala fekete, olyan, mintha ki volna égetve. Ezt a fekete színt mikroszkópikus vastagságú gombafonalak okozzák, amelyek vékony szálakat bocsátanak a fa belsejébe, hogy abból a tápanyagot elvonják. A felvett tápanyagot a gomba egyrészt spóra, másrészt tápanyagokban gazdag testecskék, az ú. n. ambrosia képzésére használja fel. Az így képződött ambrosiával táplálkoznak az álcák és a fiatal bogarak. A gomba megtelepítéséről az anyagogár gondoskodik. Az ambrosiával táplálkozó szúk fajoként más-más gombát tenyésztenek.

A szú-félék rendszertanilag három alcsaládra oszlanak.

1. *alcs. Ecctoptogasterinae.* Jellemző rájuk, hogy a szárnyfedőjük hátul vízszintesen folytatódik, a hasi oldal a második potrohgyűrűtől kezdődőleg

ferdén felfelé emelkedő. Kivétel nélkül lombfák kérge alatt élő, fiziológiailag káros szúk. Anyamenetük egykarú, függőleges. (Kivétel *Ecc. intricatus* Rtzb.) Sopron környékén a következő fajok gyakoriak.

Eccoptogaster scolytus F. Nagy szilzijácsszú. A szilfák ellensége. 1934—1936 között többször megfigyeltem károsítását a soproni utcákat és tereket szegélyező szilfákon. 1934-ben a Széchenyi-tér és Csengery-utca szegélyfáin lépett fel, de nem kímélte a soproni erdők szilfáit sem.

Eccoptogaster multistriatus Marsh. Kis szilzijácsszú. Az előbbi fajjal közösen szokott fellépni. 1934-ben ez a szú volt többségben.

A városi szilfákon a szúk elszaporodását főként a szárazság segítette elő. A hazai lombfaj-fajok közül a szil a legérzékenyebb. Szereti az üde és oxigéndús talajt. A városi szilfáknál ez a két feltétel legtöbbször hiányzik. A köveztet vagy aszfaltozott utcákról a csapadékvíz hamar lefolyik, beszívárogni nem tud, ugyancsak a talaj szellőzését is akadályozza a köveztet. Ez a magyarázata, hogy a városi szilfákat szárazság esetén a szúk hamarosan ellepik. De hozzájárul a szúknak a szilfákon való elszaporodásához még a sorfák folytonos nyesése is. A megcsontított ágakat különféle gombák fertőzik, ezáltal a fák betegeskedni kezdenek és alkalmassá válnak a szúk megtelepedésére.

Eccoptogaster Ratzeburgi Jans. A nyíren él. Egyik legnagyobb hazai szú-félének. 1931-ben a Fáberrét nyírfáin szaporodott el nagy mértékben. Károsítása következtében igen sok nyírfa elszáradt. Elsősorban a sarjról keletkezett és hótörött törzseken lépett fel.

A Lövérék gyümölcsfáit sem kímélték az *Eccoptogaster*-fajok. A Felső-lövérék almafáin 1933-ban *E. mali* Bechst., a szilva- és cseresznyefákon pedig az *E. pruni* Rtzb., a fertőmenti ősz- és sárgabarackosokon főleg az *E. rugulosus* Rtzb. szaporodott el. Fellépésüket a szárazság, a gyümölcsfák folytonos nyesése és kiöregedése segítette elő. Azért ajánlatos a kiöregedett és betegeskedő gyümölcsfák eltávolítása, mert ezek a másodlagos rovarok megtelepedésének a melegágya.

2. *alcs. Hylesininae*. Ezt az alcsaládot jellemzi, hogy a torpajzs egyenesen pontozott, a harnadik lábfoiz szívalakú és kétkarjú, a fej lefelé álló, felülről legtöbbször látható. Lombfák és fenyők kérge alatt élnek. Az erdészetileg fontosabb fajok anyamenete legtöbbször kétkarú, vízszintes. (Kivétel a *Dendroctonus micans* Kug., ahol az álcák családi üreget készítenek, anyamenet nincs és a *Blastophagus piniperda* L., ahol az anyamenet egykarú függőleges.) Vannak köztük gyökereken és törzsön költők.

A soproni erdőkből megemlítem a következő fajokat.

Dendroctonus micans Kug. Lúcfenyőn károsít. Rágásképeire jellemző, hogy az anyamenet hiányzik, az álcák családi üreget készítenek. A törzs alsó részén kb. 1 m magasságig él. Jelenlétét a bőséges gyantafolyás árulja el. Sopronban csak 1932-ben találtam az Ojtozi fásor környékén. Kártételéről eddig nem beszélhetünk.

Blastophagus piniperda L. Nagy fenyőhánccszú. Az erdeifenyő és ro-

konainak (Pinus-fajok) károsítója. A vastagabb választékokat kedveli. Anyamete egykarú, függőleges.

Blastophagus minor Htg. *Kis fenyőhánccsú*. Szintén az erdeifenyő a gazdanövénye, de annak vékonyabb törzsrészen és vastagabb ágainak kérge alatt él. Anyamete kétkarú, vízszintes.

Mindkét faj a korár rajzó szúkhöz tartozik. A főkárt nem a kéreg alatt rágott meneteikkel okozzák, hanem az ú. n. regeneráló és érlelő rágásaikkal. Ugyanis a fiatal, de még nem ivarérett, vagy petézésében kimerült öreg bogár felfrissülés céljából az erdeifenyő hajtásaiba fúrja magát, ahol a hajtás belét kirágja. Amint egy hajtást elpusztított, hozzálát a következőhöz. Ebben a munkájában csak a hűvös idő beállta akadályozza meg. A kifúrt hajtásckat a szél könnyen letöri, s ezáltal a fák legyengülnek és betegeskedni kezdenek. A talajtakarón levő fenyőhajtások mennyiségéből következtethetünk a szúk számára.

Sopron környékén mind a két szúfaj, mérsékelten bár, de előfordul. A kis fenyőhánccsú a gyakoribb. Különösen Fáberrét, Brennberg, Ágfalva erdeifenyőit szállta meg. De megtaláltam az említett károsítókat Szárhalmi és Dudlesz-erdő feketefenyőin is. Nagyobb kárt még nem okoztak.

A gyökereken költő szúk közül a *Hylurgus ligniperda* F. és a *Hylastes ater* Payk. nevű fajokat találtam a soproni erdőkben. Az elsőt a Tolvajárok lúcfenyvesében, a másodikat a Fáberréten levő öreg erdeifenyő tuskók gyökerein. A gyökereken költő szúk álcái nem, hanem csak a nemzői a károsak, amennyiben a fiatal lúcfenyők (3—10 éves) törzsecskéinek kergét rágják meg. Ha a kergét körülragják, a csemete elpusztul.

3. *alcs. Ipinæ*. A torpajzs elől többnyire redős vagy bibircses, hátrafelé pontozott vagy sima; a harmadik lábfőiz hengeres; a fej felülről nézve nem látható. Egy részük élettanilag, más részük műszakilag káros. A fiziológiailag káros fajck többnejségben élnek. Rágásképiüket jellemzi a hím által készített párosodási üreg. Anyameteik annyi karú, ahány nőtény követi a hímét. A műszakilag káros fajok gombatenyésztők.

Sopron környékén gyakoriabbak:

Pityophthorus micrographus L. A lúcfenyő kérge alatt él. A szijácsba mélyedő, csillagalakúan elágazódó anyameteit a Lővérek kerítésein igen gyakran láthatjuk. Főleg az elnyomott törzseket támadja meg. Brennberg és Ágfalva vidékén gyakori. 1934-ben Ágfalván hótörés után erősen fellépett.

Pytyogenes chalcographus L. *Rézmetszőszú*. Magyar nevét a rézmetsetre emlékeztető rágásképiétől kapta. A soproni erdők egyik leggyakoribb szúfaja. A lúcfenyő vékonyabb törzsrészein és ágain szaporodik el. Ahol lúcfenyő van, mindenütt megtalálható. A kéregbe mélyedő anyametei csillagalakúan elágazódnak. Főleg Ágfalván gyakori.

Pityogenes bidentatus Hrbst. Az erdeifenyő szúja. Szintén Ágfalva és Brennberg erdeiben található.

Ips sexdentatus Boern. Egyik legnagyobb hazai szúfajunk. Az erdeifenyő ellensége. Anyamete többkarú, függőleges. Hó- és széltörés után

szokott elszaporodni. Főleg Brennberg és Ágfalván gyakori. Ágfalván 1929-ben nagyobb kárt okozott.

Ips acuminatus Gyll. Az erdeifenyő szúja. Többkarú anyamenete erősen a szíjácsba mélyed. 1930-ban az ágfalvai vadászház mellett lépett fel hótörés után, 1936-ban a „Hétbükkfa” környékén vihardöntés, ill. törés után szaporodott el.

Ips typographus L. Betűzöszű. Nevét nyomtatványhoz hasonló rágás-kepe után kapta. A lúcfenyő szúja. Sopron környékén mindenütt fellép, ahol lúcfenyőt telepítettek. A *Pityogenes chalcographus* L.-vel közösen szokott károsítani. A betűzöszű a lúcvastagabb részeit választja költőhelyül. Többkaru, függőleges anyamenete a kéregben van. Hó- és széltörés, ill. -döntés után a soproni erdők leggyakoribb szúja. Különösen Ágfalván gyakori.

Ips cembrae Heer. A vörösfenyőn károsít. Anyamenete többkarú, függőleges, a kéregben látható. 1930-ban nagyobb mennyiségben Ágfalván lépett fel hótörés után. De megfigyeltem az Ultra és a Muck körül is.

Ips laricis F. Szintén az erdeifenyőn él. Anyamenete többkarú, függőleges. 1929 és 1930-ban Ágfalván szintén fellépett. Megtaláltam ezt a szút a Dudlesz-erdő feketefenyő csoportjaiban is, ahol elnyomott törzseken lépett fel.

A műszakilag káros szúk közül az *Anisandrus dispar* F. károsítását figyeltem meg gyertyánon az 1929. évi tél után. Ugyanezt a szút megtaláltam a Lövérék gyümölcsfaiban is ugyancsak fagykárosítás után.

Megemlítem még a *Xyloterus domesticus* L. nevű szúfajt is, mint különféle lombfák károsítóját. Főleg Brennberg körül hárs- és gyertyánsarjakon gyakori.

Család: Scarabaeidae. Lemezcsápúbogár-félék.

Többnyire zömöktestű, talajban, trágyában, korhadó anyagokban, hulladékokban fejlődő bogarak. Jellemző rájuk, hogy a csáp töize rövid, mozgatható lemezes csápbunkóval. A lábfő ötízű, a mellső lábak ásásra alkalmasak. Fajokban rendkívül gazdag család, számos alcsaládra oszlik.

Alcs. Melolonthinae. A cserebogár-formák alcsaládjába tartozó fajok megegyeznek egymással abban, hogy álcájuk (pajod, csimasz) hasfelé görbült, puhatestű, fehér színű, három pár lába és jól fejlett, erős rágói vannak. Alcaukorukban kivétel nélkül a növények gyökerein élnek, a nemzök pedig a leveleket és a zsenge hajtásokat pusztítják. Elsődlegesen káros fajok. Mind az álca, mind a nemzök káros. A nagyobb kárt az álca okozza a gyökerek megrágásával. Idetartozik az erdő- és mezőgazdasági szempontból legkártevőbb bogárfaj, a cserebogár is.

A cserebogár elnevezés alatt rendszerint két fajt értünk: a közönséges cserebogarat *Melolontha vulgaris* F.-t és a kurtafarú cserebogarat: *Melolontha hypocaustani* F.-t. A két faj között a főkülönbség a farfedőben van. A közönséges cserebogárnál a farfedő egyenletesen vékonyodó, szárnyfedője egyszínű, az előtor háti része fekete; a kurtafarú cserebogárnál a farfedő

rövid, gombszerűen kiszélesedő, szárnyfedőjének oldalszegélve fekete, az előtor háti része gesztenyebarna.

Mindkét cserebogárfaj életmódja és elterjedése azonos, bár a hypocaustani a melegebb, homokos vidéket jobban kedveli. E két károsító életmódja annyira ismeretes, hogy ezzel most részletesebben nem foglalkozom. Sopron környékén mindkét faj megtalálható, de a vulgaris a gyakoribb. Fialatosokban, kertekben, gyümölcsösökben mind a bogár, mind a pajod nagy kárt tesz. Dudlesz, Virág völgy és Fertőrákos környékén rajzási években nagy mennyiségben jelentkeznek és ezeken a részeken a kár is jóval nagyobb.

Az utóbbi időben Sopronban mind gyakoribb a kallócserebogár *Polyphyla tulo* L. Jóval nagyobb a közönséges rokonainál, barnásfekete szárnyfedőjét fehér tarkázat díszíti. Este repül. Ha megfogjuk, cincogó hangot ad. Főgazdanövénye a feketefenyő. Június végén, július elején repül. Leggyakrabban a Lövér-körúton lehet fogni a lámpák közelében.

Igen gyakori a sárga cserebogár *Amphimallon solstitialis* L., amely júliusban repül. Pajodja inkább mezőgazdasági területeken károsít.

Alcs. Cetoninae. Innen a *Tropinota hirta* Poda a bundásbogarat említtem meg. Ennek álcája szintén a talajban él, ahol korhadó anyagokkal táplálkozik. Nemzője gyümölcsösökben a virágok elpusztításával igen érzékeny kárt okozhat. A fertőmelléki gyümölcsösökben igen gyakori. Szereti a kora tavasszal virágzó *Adonis vernalis*-t. Károsítását a Virág völgyben is többször észleltem.

(Folytatjuk.)

Hauser K. rajza után.

Az Ösvény-utca 1854-ben.

Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencés templom kőszószeréről?

Írta: ifj. Csemegi József.

A soproni bencés-, egykor ferences-templomban a déli hozzáfal középtengelyében szószeret láthatunk. Tömör, nyolcszög-alaprajzú kökörlatja a padlósínt felett kis magasságban elhelyezett kögyámon nyugszik, oldalait egyszerű vonalvezetésű gótikus vakrács borítja s csupán homokfalát élénkíti kétoldalt hengertaggal kísért és samárhátívvá záródó fülkécske. A részletformák darabosak, nehézkesek, mert felületüket barokkori márványstukkó borítja be s így formatörténeti szempontból való tanulmányozásukra mód nem nyílik. (1. ábra.)

A szószerre a kerengőből lépcső vezet s fapadlatát a hosszház falának csúcsíves nyílásán keresztül bújva éri el. Azonban feltűnő, hogy ez a fából készült padozat, mely egy ki nem emelhető, beépített faállványzatra van erősítve, a kökörláthoz képest oly mélyen fekszik, hogy még egy külön faszámoly elhelyezésére is szükség volt ahhoz, hogy a szószer használható legyen.

A hagyomány szerint Kapisztrán János, a lángelkű ferences barát e szószeréről prédikált volna az egybesereglettek előtt. Noha a történettudomány Kapisztrán János soproni tartózkodásáról semmi bizonyosat nem tud, ennek lehetőségét mégsem tagadja, mert nem látszik kizártnak, hogy az 1455-ben Nápolyból Győrbe tartó Kapisztrán barát Sopronban is megállapodott és prédikált a népnek. Ezzel szemben a művészettörténelem a soproni szószerrel szemben mindmáig tanácstalanul állott: Weiss Károly még azt sem tartotta kizártnak, hogy a 14. században faragták,¹⁾ Henszlmann Imre a véleménynyilvánítástól tartózkodott s csupán a hagyomány közlésére szorítkozott,²⁾ ezzel szemben Mihályi Ernő a 15. század végére keltezte, amivel egyzersmind kikapcsolta annak lehetőségét is, hogy szószerünk eredeti formájában Kapisztránt valaha is láthatta,³⁾ Horváth Detre pedig arra a véleményre jutott, hogy nem a kőszószer, hanem annak belső faállványa származott volna Kapisztrán idejéből és János barát nem a templomban kőszószeréről, hanem a templom előtti téren (a mai Ferenc József téren) e kegyelettel megőrzött faállványról szolt az összegyűlt hívekhez.⁴⁾

¹⁾ Karl Weiss: Die gothische Benediktinerkirche in Ödenburg. Mitt. d. C. C. 1863. 343.

²⁾ Henszlmann Imre: Magyarország csúcs-íves stílus műemlékei. 48.

³⁾ Mihályi Ernő: A középkor műemlékei Sopronban. 38.

⁴⁾ Horváth Detre: Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencés-templomban? (Knyomat a Katholikus Szemle 1921. decemberi füzetéből.)

Vizsgáljuk meg tehát e kérdést: mi látszik igaznak e szószékekkel kapcsolatos hagyományból?

Vizsgálataink első tételeként mintegy előljáróban szükségesnek látszik megjegyeznünk, hogy a szószék helye kétségtelenül középkori eredetre vall. A ferences templomok hosszháza ugyanis rendeltetését tekintve már kezdettől fogva prédikálásra szolgált, a prédikálás helye pedig a szószék volt, melyet a középkorban is igyekeztek akként elhelyezni, hogy az egybegyűlt hívőserég a szónokot jól láthassa és hallhassa. Szószékünk helye

1. ábra.

A soproni Kapisztrán-szószék.

2. ábra.

A bécsi Kapisztrán-szószék.

e feltételnek kitünően megfelelt, mert középkori ferences szokás szerint a hosszház kereszt tengelyébe állították s így a hosszház térnek mintegy szellemi középpontjává vált. Kétségtelennek látszik tehát, hogy a szószék e helyének megválasztása már a templom felépítésekor megtörténhetett. Viszont a ráánkmaradt szószékepítmény, formáit tekintve, mai ismereteink szerint sokkal fiatalabb alkotásnak tűnik és korát illetően a 15. század első felénél előbbre semmiesetre sem tehető. E kormeghatározás helyességére egyrészt a kőrácok vonalvezetése, másrészt pedig a korlát homlokfalának számárhátívű fülkezáradéka mutat. Bár pontosabb kormeghatározására részletformái márványozott állapotukban nem alkalmasak, mégis e közelítő kormegállapítás is valószínűvé teszi azt a feltevést, mely szerint a mai szószék

helyén valamikor egy korábbi, talán a templom megépítésével nagyjából egykorú szószéképítmény állott. Különben erre vall a szószékre vezető lépcső csúcsíves nyílásának formai megoldása is, mely a részleteket eltakaró vakolatréteg ellenére is középkori kéz munkájának látszik.

Másrészt meg kell azt is állapítanunk, hogy noha a mai szószék még ebben a márványozott állapotában sem mondható aránytalan alkotásnak, mégis méreteit tekintve arányosságát szempontból erre a helyre sehogysem illik. Gyámjának vaskos, nehéz formái, a falnyílással arányban egyáltalán nem álló mellvéd-fala és a viszonylag átlacsony elhelyezéssel összhangtalanul ható tömör részletkialakítása azt az érzést kelti a szemlélőben, hogy e szószéket eredetileg nem e helyre tervezték, sőt mi több: nem is belső berendezési tárgynak szánták. E másodlagos elhelyezésre vall még az is, hogy szószékünk mai állapotában csonka, mert a mellvédfal síkjának függőleges törésvonaláiban felfutó bordatagok közvetlenül a könyöklőpárkány alatt elfaragás nyomait mutatják. E megfigyelés már egymagában is kizárja annak a lehetőségét, hogy a szószék körérszeinek kifaragását és mai elhelyezésének, felállításának munkáját egy és ugyanarra az időre helyezzük. El kell vetnünk tehát azt a feltevést, mely közsószékünk elkészítését a barokk kor munkásságába kívánta utalni, s e stíluskorszak számlájára csupán az újból való elhelyezést, a beépített faállványzat elkészítését és végül a márványozás munkáját írhatjuk, mely utóbbi minden bizonnyal az időtől megviselt régi szószék hiányosságainak kendőzésére szolgált.

Eddigi megfigyeléseinkből a következő eredményekre jutottunk: A soproni egykori ferences templom szószéke középkori alkotás, eredetileg nem a templom belsejében, hanem valahol a templomon kívül a szabadban állhatott s az idők folyamán oly megviselt állapotba kerülhetett, hogy helyéről való elmozdítása indokolttá vált. Azonban valamilyen oknál fogva oly megbecsülésben részesült, hogy a barokk stíluskorszak idején a templom belsejében, az akkortájt bizonnyal ugyancsak megrongálódott, vagy talán már el is pusztult régi középkori szószék helyén újból felállították és hiányosságainak pótlása után felületét márványstukkóval borították be.

A középkori művészettörténelem számos szabadban felállított közsószéket ismer.³⁾ A ferences rend a szent alapító nyomán

³⁾ Hazánk területén hasonló elhelyezésű szószék egykor Kolozsváron, az elpusztult Szent Jakab kápolna oldalán is állott. (Jakab Elek: Kolozsvár története. I. Buda, 1870. 365.) Jakab Elek feltevése, mely szerint e szószék a reformáció korában került volna felállításra, nem látszik valószínűnek, mert erre a reformátusoknak vagy nem volt már szükségük, s ekkor templomuk belsejében állították fel inkább a szószéket, vagy ha mégis, úgy bizonyosan nem állították volna azt egy katolikus templom oldalához.

s különösen sienai Szent Bernát ösztönzésére a szabadban való prédikálást előszeretettel karolta fel s így egyáltalában nem látszik meglepőnek, hogy a soproni ferencesek is rendelkeztek szabadban felállított, szabadtéri prédikálás céljára szolgáló szószékkel, mely minden biztonnyal a templom északi oldalán a mai Ferenc József térre nézően kerülhetett felállításra. Ugyancsak feltevésünk helyességére mutat az is, hogy a szabadban való prédikálás szokása a Sopronkörnyékkal szomszédos és kultúrtörténeti szempontból szoros kapcsolatokat mutató Stájerországban⁶⁾ a ferences rendtől függetlenül is igen elterjedt, úgyhogy a búcsújárók által előszeretettel látogatott templomok esetében majd mindenütt felállításra került a templomfal valamelyik erre alkalmas szögletében egy kőből faragott, többé-kevésbé díszes szószék, hogy a zarándoklók számára a szabad ég alatt csendüljön fel Isten ígéje.⁷⁾

Másrészt pedig, ha igaza van a hagyománynak: Kapisztrán János tényleg járt Sopronban és prédikált a népnek, akkor bizonyosra vehető, hogy nem az aránylag kis befogadóképességű ferences templomban, hanem a templomon kívül a szabadban szólt az egybeseregletteknek, amire különben Horváth Detre is találóan rámutatott már. És ez történt Kapisztrán báráttal Bécsben is, hol nem a hatalmas és mérhetetlen tömegek befogadására alkalmas Szent István dómban mondta el lángoló beszédét, hanem ugyancsak egy szabadban álló kőszószékről, melyet a nagy szentre való tekintettel a bécsiek igen nagy becsben tartottak s azt a barokk korszak idején hatalmas emlékműbe foglalva kegyelettel megőrizték az utókor számára is.⁸⁾ (2. ábra.)

Az elmondottak alapján a soproni kőszószékkel kapcsolatos feltevéseink láncát a következőképen fűzhetjük tovább: Amikor Kapisztrán János Sopronban járhatott, a ferencesek templomának északi falán — mint ahogyan ez e tájékon szokásban lehetett — ott állhatott egy kőszószék, amelyet a török elleni kereszteshadjárat buzgó apostola prédikálása alkalmával magától értetődően igénybe is vett. Mi sem természetesebb tehát, hogy Sopron népe a gyujtószavú barát emlékét ahhoz a szószékhez kötötte, melyről szava egykor elhangzott. E szószék tehát az idők folyamán mintegy ereklyévé vált s így válik érthetővé az, hogy Sopron város polgársága — épúgy, mint Bécsé — Kapisztrán János emléke iránti tiszteletének jeléül a soproni fe-

⁶⁾ Sopronkörnyék stájerországi, távolabbról pedig ausztriai kapcsolataira már a „Krisztus az Olajfák hegyén” (Dunántúli Szemle, 1940. 43.) és a „Középkori kőlámpások Sopron területén” (Soproni Szemle, 1941. 185.) c. értekezéseimben is alkalmam volt rámutatni.

⁷⁾ J. Gradt: Über einige in Steiermark vorfindliche kleine Architekturen. (Mitt. d. C. C. 1871. XLIX.)

⁸⁾ Öst. Kunsttop. XXIII.

rencések közszékét a barokk stílus idején különleges elbánásban részesítette. Ilymódon kerülhetett kegyeletes megőrzés céljából a templom belsejébe, amikor is az adott helyzetre való tekintettel átalakítása és karbahozatala elkerülhetetlenül szükségessé vált.

Ennek a barokk stíluskorszakban feltörő Kapisztrán-kultusznak megvoltak a maga természetes lélektani gyökerei. A 17. század végén a török dunamenti hatalmának napja leáldozóban volt már: ugyan a török hadak 1683-ban még Bécs városát szorongatják, de a szövetséges seregek már a következő évben Visegrádot, Vácot és Pestet is visszafoglalják s 1685-ben a Felvidék, sőt Arad és Eszék is felszabadul. E győzelemsorozatára végül Buda 1686-ban történt visszavétele teszi a koronát s noha 1691-ben Nagyvárad újra török kézre kerül, Savoyai Jenő herceg döntő zentai győzelme 1697-ben halálos csapást mér a félhold hatalmára. Magyarország végre felszabadult a több mint másfél századig tartó török rabiga alól! Egész Európa mámoros örömujjongása kísérte e győzelemsorozatot s így nem véletlen közrejátszása az, hogy a török elleni küzdelem egykor egyik legnagyobb alakjának, Kapisztrán János barátnak, a törökverő Hunyadi János hűséges bajtársának kanonizációja éppen erre az időre, 1690-re esett. Természetesnek látszik tehát, hogy ugyanakkor, midőn Jenő herceg 1716-ban Temesvár és Belgrád visszafoglalásával a török utolsó dunamenti erősségeit is felszámolta, ezzel párhuzamosan Kapisztrán János emlékének tisztelete egymásután teremtette meg a képzőművészetekben is gyümölcseit. Ezt látjuk például Bécsben, hol emlékműve a Kapisztrán-szöszékkal kapcsolatban 1738-ban készült el s ugyancsak a 18. század elejére tehetjük annak a mozgalomnak keletkezését is, mely a soproni közszéknek a templombelsőbe való áthelyezésével és megújításával adózott a szent barát emlékének.

A soproni közszékhez fűződő Kapisztrán-hagyomány tehát a történelem és a műtörténeti megfigyelések világa mellett sem veszti el valószínűségét, sőt az elmondottak alapján elhíhető erejében méginkább megnövekedve kér megbecsülést a helytörténeti kutatás részéről.⁹⁾

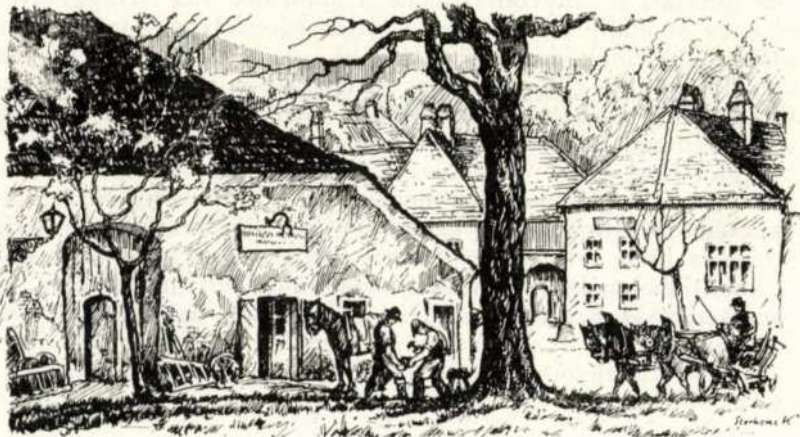
Csemegi, Josef jun.: *Hat Johannes Capistrano von der Kanzel der Soproner ehemaligen Franziskanerkirche gepredigt?*

Die aus der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts stammende Steinkanzel der ehemaligen Franziskanerkirche zu Sopron, ihren wuchtigen, mit der

⁹⁾ Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete, Sopron, 1939, 182. ll. 1451. jún.-ra teszi Kapisztrán János soproni tartózkodását. (Szerk.)

Umgebung unharmonisch wirkenden Ausbildung nach, scheint nicht an ihrer ursprünglichen Stelle zu stehen. Die durch barocke Marmorstucko noch mehr verdeckte architektonische Dekoration weist darauf hin, daß diese Kanzel nicht für Schmuck des Kircheninneren, sondern für ein selbständiges äußeres Objekt geplant wurde, und einst außerhalb der Franziskanerkirche im Freien stand.

Da die Franziskaner, dem Beispiel des Heiligen Franziskus folgend, die Predigten sehr gerne im Freien hielten und übrigens diese Sitte im nahe. Steiermark im Laufe der Zeit allgemein wurde, ist nicht zu verwundern, daß auch die Soproner Franziskaner eine im Freien aufgestellte Kanzel zur Verfügung hatten. Und wenn die Tradition begründet ist und Johannes Capistrano um 1455 auch in Sopron weilte, hat er seine Predigten gewiß nicht in der Franziskanerkirche, sondern neben dieser, auf dem heutigen Franz Josef-Platz im Freien gehalten, wie er es auch in Wien getan hat. Wir müssen es also für sehr wahrscheinlich betrachten, daß die heutige Steinkanzel der ehemaligen Franziskanerkirche in dieser Zeit an der nördlichen Seite der Kirche, gegen den Platz zu stand und durch Capistrano benützt wurde. So ist es zu verstehen, daß in der Zeit, als die türkische Macht zu sinken beginnt, in welche Zeit auch das Erwachen des Capistrano-Kultus fällt (Kanonisation im Jahre 1690), unter den Reliquien Capistranos die Kanzel von Sopron (wie auch die Capistrano-Kanzel von Wien) eine große Verehrung fand und von ihrer ursprünglichen Stelle zur Bewahrung in die Franziskanerkirche übergetragen wurde.

Sterbenz K. rajza.

A Szélmalom-utca részlete e század elejéről.

A Sopronmegyei Kultúratlasz Közleményei.

Szerkesztik:

Dr. Mollay Károly és dr. Weger Imre.

1. szám.

Tartalom: A „Sopronmegyei Kultúratlasz”. Az Atlasz munkatársai. Az alap-
térkép. A SKA első kérdőíve.

1. A „Sopronmegyei Kultúratlasz”.

Első pillanatra talán meddő és merész vállalkozásnak látszik egyetlen megye kultúratlaszának elkészítése. A megye politikai határai csak igen ritkán határai a műveltségi formák elterjedésének is s így a megye területének akár a népi, akár a magasabb műveltség egészéből való kiszakítása erőszakosnak, e kiszakított terület feldolgozása céltalannak tűnhet fel.

Ezeket a szempontokat figyelembe véve mégis elhatároztuk magunkat a munka megindítására. A munkaterületnek Sopron megyére való korlátozása a jelen esetben ugyanis másodrendű kérdés. Munkánk t. i. egyrészt kísérleti jellegű, másrészt nem annyira feldolgozásra, mint inkább anyaggyűjtésre törekszik. A „Soproni Szemle” hasábjain 1938/39-ben *Maár Károly* és *Mollay Károly* körvonalozta a sopronmegyei helytörténeti kutatás feladatait.¹⁾ A helytörténetírás fogalmának kiszélesítésével a néprajzi kutatást is belevonták ebbe a munkába. Az anyaggyűjtésnél éppen az eddig látszólagosan tétlenségre kárhoztatott megyei kutatók közreműködését emelték ki. A részletkérdések tisztázására indított cikksorozat a vármegyében szép számmal található lelkes kutatók és érdeklődők munkáját kívánta egyrészt megkönnyíteni, másrészt gyümölcsözőbbé tenni. *Soós Imre*²⁾ a községtörténetírásról beszélve, a megyei kutatók figyelmét az éppen általuk legkönnyebben hozzáférhető *anyakönyvekre*, mint a községtörténetírás eddig szinte teljesen elhanyagolt elsőrendű forrásaira hívta fel. *Weger Imre*³⁾ pedig a néprajzi térképezés szempontjából nélkülözhetetlen szerepüket világította meg. A „Sopronmegyei Kultúratlasz” ezt az elméleti megállapítást kívánja elsősorban a sopronmegyei népi műveltség le nem jegyzett, csak szóhagyományozás útján terjedő javainak összegyűjtésével valóra váltani.

¹⁾ A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere s feladatai, Soproni Szemle II (1938), 273. l.

²⁾ A sopronmegyei községtörténetírás forrásai, Soproni Szemle III (1939), 153. l.

³⁾ Néprajztérképek módszere, Soproni Szemle V (1941), 299. l.

Az anyaggyűjtést a néprajzi anyagon kívül egyéb tárgy-körökre is ki kívánjuk terjesztetni a lehetőségek szerint. A gyűjtés munkája kérdőívek segítségével történik. Az első (néprajzi) kérdőívet alább közöljük. A kérdőíveket a megye minden falujába elküldjük. Munkatársakul elsősorban a népiskolai tanítókat, valamint a falusi papságot kérjük fel, de örömmel fogadunk mindenkit, aki a népi műveltség javainak felkutatásában részt kíván venni. Munkatársainkat ezen a helyen fogjuk a munka előrehaladásáról tájékoztatni.

2. Az Atlasz munkatársai.

Fentebb vázolt célkitűzéseinknek megfelelően fordulunk a sopronmegyei tanítósághoz és papsághoz, hogy kérdőíveink kitöltésével az Atlasz munkatársainak sorába álljanak. Örömmel tölt el bennünket, hogy művelődéspolitikánk vezető férfiai is felismerték a veszendőbe menő népi műveltség összegyűjtésének fontosságát. *Simon László dr.*, a szombathelyi tankerület kir. főigazgatója f. évi január hó 20-án kibocsátott 2603/1941—42. sz. rendeletében külön is felhívja a sopronmegyei tanítóság figyelmét, hogy kérdőíveinket „a maguk számára is tanulságos adatokkal gondosan kitöltve”, kapcsolódjanak bele e tudományos, szülőföldismereti munkába. Munkatársaink névjegyzékét az első kérdőívek visszaérkezése után közölni fogjuk.

3. Az Atlasz alaptérképe.

A SKA gyűjtőmunkájának eredményeit, hogy minél áttekinthetőbbek és földrajzi elterjedésükben minél könnyebben megragadhatók legyenek, térképen fogjuk ábrázolni.¹⁾

A mellékelt vaktérkép Sopron megye területét ábrázolja. Nem célja azonban, hogy az összes részleteket feltüntesse. Az ország- és megyehatár, a nagyobb folyók és egy-két helynév a nagyjából való tájékozást szolgálják. Ezen az alaptérképen fognak majd megjelenni az élénkszinű jelek, amelyek egy-egy helységre vonatkoztatva, valamely jelenség létét vagy nemlétét fogják jelenteni. Minden egyes adatot külön jellel ábrázolunk és ezen kívül lehetővé akarjuk tenni, hogy a jelből, ill. annak elhelyezkedéséből azonnal meg lehessen állapítani, melyik helységre vonatkozik.

Ezt a célt szolgálja a térkép keretén felrajzolt összrendező rendszer. Minthogy adatainkat az 1:200.000 méretarányú katonai térképekből vettük, a helymeghatározás kielégítő pontos-

¹⁾ A néprajztérképek s általában a kartográfiai módszer jelentőségéről, feladatairól és az ily irányú tudományos törekvésekről l. *Weger* i. m.

ságú. A földrajzi helymeghatározást a szélességi fokoknak és perceknek megfelelő hálózat teszi lehetővé. A katonai térképek ebben a méretarányban még *Ferro*-tól számítják a hosszúságot, így ezeket mi is megtartottuk. A keleti hosszúság és az északi szélesség fokaival és perceivel tehát egészen pontosan meg lehet határozni a helyeket. (Pl. Sopron. Hosszúság: $34^{\circ} 15' 30''$ Ferro-tól keletre, északi szélesség: $45^{\circ} 19'$.) Ez a mód azonban hosszadalmas és túlzottan bonyolult. A földrajzi fokok és percek is csak azért szerepelnek a térképen, hogy a tájékozódást lehetővé tegyék. Céljainknak, — t. i., hogy az egyes helységeket pontosan meg lehessen határozni, — egy másik, a népszerű térképekből jól ismert betűkből és számokból álló összrendező rendszer sokkal megfelelőbb.

A függőleges sorokat egy betűből és egy számjegyből, a vízszintes sorokat két számjegyből álló koordináta jelöli meg. Ilyenképpen *Sopron* abba a négyzetbe esik, amelyet a következő összrendezők határoznak meg: 3B09. Az első két jegy „3B” a függőleges sort, a másik két jegy „09” a vízszintes sort jelöli meg. Minthogy azonban a négyzet elég nagy, a helység további elhelyezkedését egy-egy kisbetűvel jelöltük meg. Ha a helység pl. a négyzet közepére esik, ez a kisbetű természetesen elmarad. (Pl. Ágfalva. L. „Helységmutató”) *Sopron* a kis négyzet felső jobb sarkán helyezkedik el, ennek jele pedig „b”. Így tehát *Sopron* a következő összrendezőkkel szerepel a „Helységmutatóban”: „3B09b”.

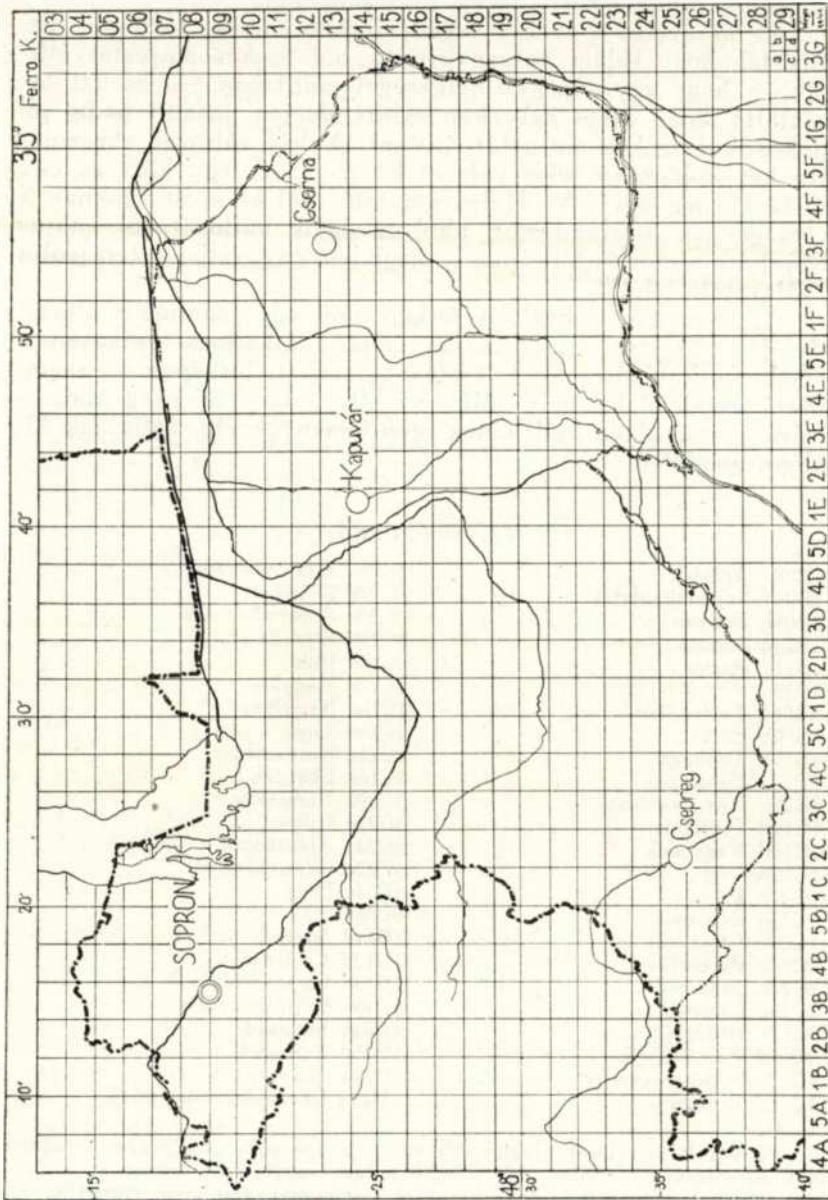
A négy kisbetűvel jelölt alosztás elhelyezkedését a 3G29 jelzésű négyzetbe (a térkép jobb alsó sarkán) bele is rajzoltuk. Ezek az alosztások, bár első pillanatra hajszálhasogatásnak tűnhetnek, különösen akkor fontosak, ha ugyanabba a négyzetbe két helység esik. Sopron megye területén ez kilenc esetben fordul elő. Ilyenkor végül mégis csak a *kisbetűk* döntik el, hogy melyik községről van szó. (Így pl. 3C20c: Sopronhorpács, 3C20d: Egyházásfalva.)

Ha a jelről ekképpen megállapítottuk az összrendezőjét, kikeressük azt a „Helységmutatóban” s mellette találjuk a helység nevét.

Térképünk méretaránya 1:500.000. Tekintve azonban, hogy a katonai térképek *poliéder* vetülete helyett derékszögű és egyenlőközű hálózatot vettünk alapul, ki nem küszöbölt torzítások jelentkeznek (0,5—0,2 mm). Térképünk azonban nem mérészaki célokra készült, tehát ezeknek az apró torzításoknak nincsen jelentőségük.

*

Ez a térkép alkalmas arra is, hogy más kutatók térképezhető adatait is feltüntesse. Ezért elhatároztuk, hogy mindazok-

A „Sopronmegyei Kulturatlász” alaptérképe. 1:500.000.

nak, akiknek erre szükségük van, tetszés szerinti mennyiségben bocsátunk rendelkezésre ilyen vaktérképeket.

Az ábrázolás a lehető legegyszerűbb módon történik. Tegyük fel, hogy valaki összegyűjtötte, hol szokás májusfát állítani, — hogy egy néprajzi jelenséget említsünk, — és azt tapasztalta, hogy egyes helyeken május elsején, másutt pedig pl. pünkösdkor szokás májusfát állítani. A két változat ábrázolására két különböző jelet választ ki, mondjuk egy kört és egy fekete háromszöget. A „Helységmutató”-ból kikeresi azoknak a helységeknek összrendezőit, ahol az egyik változat (pl. május elseje) ismeretes és térképen a megfelelő négyzetbe belerajzolja a választott jelet.⁵⁾

Az ily módon elkészített térkép mint egy tanulmány illusztrációja, nyomdai sokszorosítás céljaira alkalmas. Felhasználhatjuk, — különösen az 1:200.000-es arányú térképet, — szemléltető eszközül bármely földrajzi elterjedésű jelenség ábrázolására s mint ilyen kiállítások, gyűjtemények stb. céljainak kiállóan megfelel.

*

Helységmutató.

1B08 Ágfalva	3C17a Sopronkövesd
2B09a Sopronbánfalva	3C19b Völcséj
3B09b Sopron	3C20c Sopronhorpács
3B24d Ólmod	3C20d Egyházásfalu
4B11c Harka	3C26d Bük
4B25 Horvátszidány	4C12d Hegykő
5B06d Fertőrákos	4C15c Nagylózs
5B10b Balf	4C19d Lövő
5B11c Kópháza	4C21c Keresztény
5E24 Peresznye	5C16a Ebergőc
5B25a Németzsidány	5C20a Nemeskér
1C11d Fertőboz	5C21a Újkér
1C13d Nagycenk	5C22 Alsószopor
1C19d Und	5C23c Iklanyberény
1C21a Zsira	5C24c Lócs
1C23a Répcevis	5C28b Bő
1C23b Gyalóka	1D11d Sarród
2C14b Pereszteg	1D12d Eszterháza
2C24a Szakony	1D13a Fertőszéplak
2C25c <i>Csepreg</i>	1D16a Rőjtökmuzsaly
3C12a Hidegség	1D24a Simaság
3C12d Fertőhomok	1D25d Sajtoskál
3C13c Sopronszécsény	1D27d Mesterháza
3C14d Pinnye	1D28a Chernelháza damonya

⁵⁾ Körök rajzolására leginkább az ú. n. mérnöki „nullkörző”-t, egyéb jelek rajzolására, — főleg azért, hogy teljesen egyformák legyenek, — keménypapírból vagy celluloidból kivágott sablonokat ajánlatos használni. — A jel körvonalait először kemény (4–6 H) ceruzával, majd pedig rediztollal, ill. tuskihúzóval rajzoljuk meg.

2D12d	Süttör	4E22c	Vásárosfalu
2D14b	Petőháza	4E24a	Rábakecöl
2D14c	Fertőszentmiklós	5E18b	Magyarkeresztur
2D26a	Nemesládony	5E22c	Edve
2D26d	Berektompaháza	1F09b	Acsalag
2D27a	Pórládony	1F14c	Rábatamási
3D13c	Fertőendréd	1F15b	Jobaháza
3D18d	Csapod	1F16a	Bogyoszló
3D20c	Pusztacsalád	1F16d	Potyond
3D23a	Iván	1F19b	Zsebeháza
3D26	Nagygyeresd	1F21a	Páli
4D13a	Agyagösszergény	2F13c	Farád
4D24c	Csér	2F17d	Sopronnémeti
4D25a	Répczejánosfa	2F23a	Vág
4D25b	Répcesáford	3F13a	<i>Csorna</i>
5D14c	Vittnyéd	3F17b	Szilsárkány
5D21d	Felsőszopor	3F20a	Szil
5D24a	Répceszemere	3F23c	Rábasebes
1E14b	<i>Kapuvár</i>	4F08c	Bősárkány
1E16d	Hövej	4F10a	Maglóca
1E18c	Himod	4F11b	Barbacs
1E20	Gyóró	4F16c	Pásztori
1E21b	Cirák	4F18b	Rábacsanak
1E22d	Dénesfa	5F13c	Dör
3E15c	Osló	5F16b	Rábapordány
3E13d	Veszvény	5F22a	Szany
3E15	Babot	5F22d	Rábaszentandrás
3E18b	Kisfalud	1G14d	Bágyógszovát
3E19b	Mihályi	1G18c	Egyed
3E21b	Vica	2G19b	Árpás
4E14b	Szár föld	2G21a	Sobor
4E20b	Vadosfa	3G16a	Bodonhely
4E22a	Beled		

4. A „Sopronmegyei Kultúratlasz“ első kérdőíve.

Az alábbi kérdőív anyaggyűjtő munkánk első lépése, s a születés, házasság, halál népszokásait, népi hiedelmeit kutatja. Természetesen ez a 40 kérdés még a legfőbb mozzanatokot sem meritheti ki. Több kérdést azonban már azért sem tettünk fel, mert nem akartuk válaszadóink jóindulatát még jobban próbára tenni.

A kérdőív inkább csak mozaik, mint összefüggő egész. Kérdéseit azonban úgy állítottuk össze, hogy a megye háromféle anyanyelvű lakosságának népi jellegzetességei már ezekből a kérdésekből is kitünjenek.

Munkánk sikere attól a jószándéktól függ, amellyel válaszadónk kérdéseinkre felelni fog. Kérjük őt, hogy csak olyan válaszokat írjon be, amelyek valódiságáról, hitelességéről maga is meggyőződött, kérdezősködés útján. Kérdezősködés közben óvatosságnak kell lenni, nem szabad azonnal a tárgyra térni, sőt talán

nem ajánlatos megmondani, mi célból vagyunk kíváncsiak erre vagy arra a szokásra.

A válaszokat ott, ahol azokat *dült betűkkel* már feltüntettük, a helyes válasz *aláhúzásával* kell megadni. Ha talán eleendő hely nem állana rendelkezésre, megjegyzéseket, vagy egyéb közléseket külön papírosra írjuk és tüntessük fel, melyik kérdésre vonatkoznak.

Végezetül pedig előre is hálás köszönetet mondunk az értékes támogatásért és jó munkát kívánunk!

A válaszadó neve:

Foglalkozása:

Lakhelye: U. p.: járás.

A lakosság megoszlása:

nemzetiség szerint: magyar%, német%, horvát%
vallás szerint: r. k.%, ref%, ev.%

1. Hogyan magyarázzák a gyermekeknek a kisbabák születését?
 - a) *Ki hozza őket?* (Pl. gólya, bábaasszony, a Jézuska stb.)
 - b) *Honnan hozza őket?* (Pl. egy kútból, tóból, a menyországból stb.)
2. Titkolják-e a szülés idejét még a szomszédok, rokonok előtt is?
Igen — nem.
3. Szokás-e születéskor a házban minden zárat, ajtót, ablakot, fiókot kinyitni; minden csomót megoldani? *Igen — nem.*
4. Melyek a leggyakoribb fiúnevek? (Pl. István, János stb.)
Leánynevek? (Pl. Mária, Borbála stb.)
5. a) Van-e valami törvényszerűség a névadásban? (Pl. az elsőszülött fiú az apa nevét viseli stb.)
- b) Szokás-e olyan nevet adni a gyermekeknek, amelyik a téli hónapok idejére esik? (T. i., hogy legyen alkalom a megünneplésére.)
Igen — nem.
- c) Szokás-e azt a gyermeket, akinek „nyári” nevet adtak, valamiképpen (akár egy-két holdnyi örökséggel) kárpótolni? *Igen — nem.*
6. Melyik évfordulót ünneplik?
A névnapot — a születésnapot — mindkettőt.
7. Hogyan ünneplik a névnapot?
 - a) Kik köszöntik fel az ünnepeket?
 - b) Mikor?
 - c) Csak a férfiakat szokás felköszönteni?
 - d) Milyen a felköszöntés szertartása?

(Itt különösen felköszöntő beszédek, versek, regölések szövegéért volnánk nagyon hálásak. Ha a hely nem elég, kérjük, használja fel a mellékelt üres lapot is.)
8. a) Szokás-e a keresztelő előtt a gyermeket azon a néven szólítani, amit a keresztségben kapni fog? *Igen — nem.*
- b) Ha *nem*, hogyan szólítják?

9. Szokás-e a névadásban figyelembe venni azt a napot, amelyen a gyermek született? *Igen — nem.*
10. Figyelembe szokták-e venni azokat a jóslatokat, amelyeket egyes kalendáriumok szoktak közölni a bizonyos napon, ill. időszakban születő gyermekek sorsáról, szerencséjéről? *Igen — nem.*
11. Mit tart a néphit a:
- januárban
- februárban
- márciusban
- áprilisban
- májusban
- júniusban
- júliusban
- augusztusban
- szeptemberben
- októberben
- novemberben
- decemberben
- vasárnap
- pénteken
- született gyermek jelleme, sorsa felől? (Pl. aki májusban születik, szerencsés, vagyos és nagyon szerelmes természetű ember lesz.)
12. Kiket hívnak meg *komáknak* (keresztszülőknek)?
- a) A komáknak házaspárnak kell lennie? *Igen — nem.*
- b) Általában hány komát szokás hívni?
- c) Ha több komát hívnak, szokás-e őket elnevezésükben megkülönböztetni? (Pl. főkoma, lógóskoma stb.)
- d) Szokás-e, hogy a komák, még ha addig tegeződtek is, mihelyt komaságba kerülnek egymással, magázódnak? *Igen — nem.*
13. Ismeretes-e a *komatál* szokása? (A gyermekágyban fekvő asszonyt a komaasszonyok látják el élelemmel?) *Igen — nem.*
14. a) Mit adnak a komák keresztelőkör a gyermeknek?
- b) Mi ennek az ajándéknak a neve?
- c) Máskor is megajándékozzák a keresztszülők keresztgyermeküket? Mikor? (Pl. Húsvétkor, Karácsonykor stb.)
- Mivel?
15. Mi kínozza a néphit szerint a nyögős, sírós csecsemőt? (Pl. az ördög, a gonosz szellemek.)
16. a) Szokásban van-e az *asszonyavatás*, a gyermekágyból felkelt asszony megáldása? *Igen — nem.*
- b) Mennyi idővel a szülés után?
17. Meg szokták-e ünnepelni az „*Anyák napját*”? (Pl. az iskolában, legényegyletben stb. *Igen — nem. Hol?*
18. Szoktak-e a gyermekek bizonyos napokon jelképes ajándékokat adni tanítóiknak?

Gyertyaszentelőkor gyertyát. *Igen — nem.*

Húsvétkor tojást. *Igen — nem.*

Szent Gál napján (október 16-án) kakast. *Igen — nem.*

Esetleg máskor?

Mit?

19. Mivel ijesztgetik a nyugós, rossz, sírók gyereket? (Pl. eladlak a zsidónak, elvisz a török, a fekete ember stb.)
20. Mi történik a túlvilágon a néphit szerint a meg nem keresztelt gyermekkel?
21. a) Melyek azok az időszakok, hónapok, esetleg napok, amikor legszívesebben tartanak lakodalmat?
- b) Miért?
22. a) Szokás-e a másik fél hajlandóságának kipuhatolására leánykérés előtt közvetítőt igénybe venni? *Igen — nem.*
- b) Mi ennek a neve?
23. Mi a különbség *leánynéző* és *háztűznéző* között?
24. Szokás-e leánynézőbe menet a lányos háznál valamilyen ürüggyel beállítani? *Igen — nem.*
25. Ki végzi a végleges leánykérést?
26. Szokás-e ilyenkor, — vagy, amikor lakodalomba kérik a menyasszonyt, helyette valaki mást (pl. egy másik leányt, öregasszonyt stb.) kiadni? *Igen — nem.* Kit?
27. Szokás-e az esküvői menetei zajjal (lövöldözés, ostorpattogtatás, edényeknek kongatása stb.) kísérni? *Igen — nem.*
28. Melyik ételnek nem szabad hiányoznia a lakodalmi étkezésből?
29. Mit kell a néphit szerint a fiatal asszonynak csinálnia, amikor első ízben lép be új otthonába? (Pl. tüzet kell gyújtania, körüljárnia a tűzhelyt stb.)
30. Szokásban van-e a *próbaházasság* (elhálás)? *Igen — csak szórványosan — nem.*
31. Milyen szertartással ismerik el a többi asszonyok az újdonsült menyecskét? (Pl. feltűzik a kontyát, felkötik a főkötőjét, stb.)
32. Ismeretesek-e a következő *halál-előjelek*? (Ha igen, kérjük, húzza alá az ismereteseket.) A gyertya, lámpa kialszik. — Egy kép leesik a falról. — Az óra minden ok nélkül megáll. — Arra a házra, ahol beteg van kukik, varjú száll. — A kakuk kiáltása a hátralévő életéveket jelenti. — Ha egy halott szeme nyitva van, a rokonságból, a faluból valaki meghal.
- a) Ha ismeretesek, kérjük soroljon fel még más előjeleket is.
33. Szokás-e abban a házban, ahol haldokló van, minden zárat, szekrényt stb., l. 3. kérdés) bezárni? *Igen — nem.*
- Miért?
34. Szabad-e a néphit szerint a halottat magára hagyni? *Igen — nem.*
- Kik virrasztanak mellette?
35. Szokás-e gyalogszerrel, a „szentmihálylován”, vinni ki a halottat a temetőbe? *Igen — csak a szegényeket — nem.*

- Kik viszik?
- Vannak-e fizetett siratóasszonyok?
36. Mi a *gyász színe*
- a felnőttéknél
- hajadon leányoknál
- legényeknél
- kisgyermekéknél
37. a) Hogyan helyezik el a halottat a koporsóban? *Hanyatt — hason*
— *oldalt.*
- b) Miért? (Pl. a járványban elhúnytakat hasonfekve szokás elte-
metni, stb.)
- c) Milyen a karok és kezek helyzete?
38. a) Milyen tárgyakat helyeznek el a halottal együtt a koporsóba?
- b) Hová helyezik? (Pl. pénzdarabot a halott kezébe, szájába, stb.)
39. a) Mennyi a gyász ideje?
- Szülőknél
- Házastársnál
- Gyermekeknél
- Testvéreknél
- Unokatestvéreknél
- A házastárs szüleinél
- Távolabbi rokonoknál
- b) Van-e megkülönböztetés a gyász fokozataiban? (Pl. Mélygyász, fél-
gyász, stb.)
- c) Kikre és mettől meddig kötelezők ezek a fokozatok?
40. Hisznek-e kísértetekben? *Igen — nem.*
- Milyen alakban jelenik meg a kísértet?
- Mi a neve?

Kaleschiák Péter

(1616—1696.)

Sopron régmúlt századainak krónikásai között egészen különálló helyet foglal el a fülünknek szokatlannul hangzó nevű Kaleschiák Péter. Valószínűleg Sopron megye valamelyik horvát községében született 1616-ban. Utóbbi adataira ő maga ad útbaigazítást, mikor Vitnyédy plébánossal egyidősnek mondja magát, arról pedig tudjuk, hogy 50 éves korában halt meg 1666-ban. Ifjúságáról, tanulmányi éveiről semmi bizonyos adat nem maradt fenn. Gimnáziumi tanulmányait valószínűen a győri jezsuiták gimnáziumában végezte, ezután Draskovich György győri püspöknél kért felvételt a kispapok sorába. Abban az időben, mikor Kaleschiák a teológiát végezhetette — 1638—1642 között —, Draskovich 6 papnövendéket taníttatott a Dallos-féle győri papnevelőben, ugyanannyit a nagyszombatiban, és 12—15 papnövendéket a bécsi Pazmaneumban. Bármelyikben végezte tanulmányait Kaleschiák, bizonyos, hogy a jezsuiták szellemi vezetése alatt állott, amely szellemnek nyomait elárulják későbbi életében jó latin nyelvisme-

rete és történelmi érzéke éppen úgy, mint önzetlen és alázatos lelkű buzgósága. 1642-ben történt pappásznetelése után Draskovich a nagy paphiány miatt mindjárt plébánosnak küldötte a sopronmegyei Császfaluba, ahol négy évig működött. 1646-ban Draskovich a sokkal nagyobb munkakört jelentő undi-fülesimalomházi plébánia lelkipásztorává tette. Itt munkálkodott 1652. január haváig, amikor súlyosan megbetegedett és kénytelen volt Sopronba jönni, hogy magát orvossal gyógyíttassa. Betegségéből szerencsésen ki is gyógyult, de régi plébániáját nem foglalta el többé. Soproni tartózkodása alatt ugyanis annyira megnyerete Vitnyédy Ferenc plébános tetszését, hogy az rábeszélte, maradjon mellette segítőtársnak.

Az itt átélt mozgalmas időkben akadt számára tennivaló bőven. Mint soproni káplán négyszer érte meg a plébánia üresedését, nevezetesen Vitnyédy Ferenc (1650—1666), Tolnay Ferenc (1666) és Zichy György (1666—1675) halálakor, valamint Kuzmits Péter (1675—1676) távozá-

sakor. Mind a négy alkalommal ő volt a plébánia adminisztrátora. A legszívélyesebb viszonyban a vele egykorú Vitnyédyvel volt, aki bizalmas, minden gondot megosztó barátját tekintette benne, a legnagyobb csodálatot pedig Zichy György kellett benne fáradhatatlan munkásságával és elért eredményeivel. Mind a négy plébános alatt reá nehezedett a lelkipásztorkodás gondja: a hívek 90%-át ő keresztelte, eskette és temette, legtöbbször ő prédikált nekik vasár- és ünnepnapokon, buzgólkodott a templomok díszítésén, és az istentisztelet áhitatának emelésére kezdetben, míg katolikus tanító nem volt, maga tanította be az összegyűjtött gyermekeregnek az egyházi énekeket. Négy nyelven beszélt folyékonyan: magyarul, latinul, németül és horvátul és nyelvismerete képesítette arra, hogy az ideszegődött német és horvát kapásokkal, a magyar iparosokkal és intelligenciával csak úgy érintkezhesék ügyes-bajos dolgokban, mint az egyházi és világi hatóságokkal. Későbbi plébános-elüljáróit minden itteni ténybeli és jogi kérdés ismeretébe ő vezette be, és ha Vitnyédy és Zichy plébánosok az akkor teljesen mellőzött és elnyomott katolikus egyházköztség felvirágoztatásában oly hatalmas eredményeket könyvelhettek el, mint a harangok használata, a templomok visszavétele, a katolikus elemi iskola felállítása, a katolikusoknak a városházára való bevonulása stb., ezt mind nemcsak kiváló egyéniségüknek és magas ösztökölőtetéseiknek köszönhették, hanem nem utolsó sorban annak, hogy Kaleschiák káplánjuk a lelkipásztorkodás terén a legmegbízhatóbb módon tehermentesítette őket. Munka-

bírása, tapintatossága, egyéni értékei és a városnak tett szolgálatai megszerezték neki azt a kitüntetést, amiben sem előtte, sem utána káplán nem részesült, hogy t. i. a város 1668-ban a Keresztelő Szent Jánosról nevezett beneficiumot adta neki, holott a beneficiumokat csak kanonokoknak és püspököknek szokta adományozni befolyásuk Sopron város javára való értékesítése fejében. Hűségét minden plébános-elüljárójával szemben megtartotta és szavaiból, írásaiból mindenkor kicsendül a nem szolgálai, hanem férfiasszisztelet elüljárói iránt. De ugyanúgy megbecsülték fellebbvalói is, akik elhalmozták szeretetük jeleivel és kezdeményezéseit mindenkor előmozdították. 24 éves soproni kápláni munkáját csak úgy tudjuk megérteni, ha számbavesszük városunk iránt való hűséges ragaszkodását. Úgy érezte, hogy itt küldetést gyakorol, azért, ha kénytelen volt is püspöke parancsára 1660-ban elfogadni a kövesdi és vele rövid időre a lövői plébániát, mihelyt onnan szabadulhatott, sietett vissza szeretett városába, és az önállóság helyett szívesebben vállalta még nála fiatalabb elüljárók alatt is a szolgálatot. Csak mikor már 60 év terhe nehezedett vállaira és nem bírta a megerőltető munkát, akkor hagyta itt Nagymihályi Ferenc plébánost (1676—1686), és 1676. november 4-én Győrbe távozott, ahol Kuzmits Péter kanonok közbenjárására nyerte el a magyar karkápláni állást, amelyben a vasárnapi prédikációkon és a karimán kívül nem kellett terhes ténykedéseket végeznie. Tíz évig tartó karkáplánság után 1687-ben, 70 éves korában, győri kanonoknak nevezte ki Kollonits Lipót

püspök Előbb mosoni, majd soproni főesperes lett és 1696 március havában fejezte be sok munkássággal megszentelt életét.

Emlékét természetszerűleg mégsem buzgósága és fáradhatatlan lelkipásztori munkássága, hanem írásai örizték meg az utókor számára.

A városplébánia levéltárának az övénél idősebb írásai nincsenek. Ő kezdte meg 1652 augusztus hó 1-én a kereszteleési és esketési adatok pontos és lelkiismeretes feljegyzését abba a hatalmas, 1200 lapot számláló anyakönyvi kötetbe, amelynek több mint felét sajátkezűleg írta tele szinte nőies finomságra, de egyszerűségi határozottságra is valló szálkás betűivel. Ezek az anyakönyvi, főleg az esketési feljegyzések Sopron lakóinak településtörténeti szempontjából nagyon sok, eddig még ki nem aknázott adatot tartalmaznak. Sajátságos, hogy Kaleschiák a plébánosok halálának és rövid méltatásának megörökítésén kívül sokáig nem tartotta fontosnak az elhunytak nevének és adatainak feljegyzését. A halottakat még csak 1676 január 1-től, tán Kuzmits Péter plébános meghagyására kezdte összeírni.

Még érdekesebbek kortörténeti szempontból azok a feljegyzések, amelyeket Kaleschiák az anyakönyv elejéhez és végéhez csatolt. Az elején foglal helyet 31 oldalra terjedő naplója, valamint az évi istentiszteleti rend leírása, az utolsó 24 oldalt pedig a soproni katolikus egyházi vagyonnak: a plébániának, a templomoknak, a beneficiumoknak, az egyházi rendeltetésű 8 céhnek részletes leltára tölti ki, és végül az utolsó lapon a Szent Mihály-templom oltárhelyeinek helyrajzi tervét

kapjuk. A leltárakat részben a városházán, részben a jezsuitáknál talált hivatalos okiratokból másolta le híven.

Naplóját Sopronból való távozása előtt, 1676-ban írta bele magánfeljegyzéseiből az anyakönyvbe, az elején üresen hagyott lapokra. Naplója teljesen különbözik a Faut-, Pajer-, Pieler-, Vischy-, Csányi- és egyéb krónikáktól, ezek rábizták magukat a gomolygó történeti eseményekre és természeti tűneményekre és mindenünnen összehordott, sokszor csak hallomásból vett eseményeket örökítettek meg időjárásról, természéről, háborús bonyodalmakról, tisztújításokról, stb. Kaleschiák ellenben határozott célt tűzött maga elé és csak a soproni városplébánia lelkipásztori körébe vágó dolgokat írta le, azokat is csak akkor, ha közvetlen szemlélője vagy részese volt nekik, vagy oknyomozó kutatással szerzett róluk tudomást. Némelykor leír túlzottan aprólékos részletezéssel múltó értékű dolgokat, egészen véve azonban fontos események megörökítését tartalmazza naplója az átélt sorsdöntő eseményekről és ő tudatában van annak, hogy feljegyzései birtokában a plébánosutódok nem fognak többé a sötétben tapogatózni, mint ahogy neki és Vitnyédy plébánosnak kellett feljegyzések hiányában. Néhány fontos soproni helyrajzi adaton kívül írásai megbecsülhetetlen forrásanyagot szolgáltatnak Vitnyédy és Zichy plébánosok mesítelésére, a városi kegyúri jog gyakorlására, a katolikus népiskolára, a sok tekintetben ma is dívó vallási gyakorlatok és szokások eredetére, a nemzetiség kérdésre és még sok egyébre.

Kaleschiák tehát nem annyira

krónikás, mint inkább helyi történetíró, mert nem saját véleménye alapján formálja a kort, hanem eredeti okiratok tanulmányozásából és józan megfontolással átszűrt tapaszt-

alataiból adja megbízható leírását annak a korlátozott helyi és időkörnek, amelyben mozgott. Azért megérdemli, hogy soproni nagyjaink között becsüljük meg.

Bán János.

A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI.

Gyűjteményeink gyarapodása az 1941. esztendőben.

A Városi Múzeum gyűjteményeinek multévi gyarapodása számban és értékben egyaránt jelentős; a beszerzési napló 390 tételszámot (585 darab) ölel fel. Az új szerzemények sorában különösen becsesek a soproni és sopronmegyei vonatkozásúak; gyűjtésünk is főképp erre irányul. A tárgyak nagyobbbrészt vétel útján jutottak a múzeum birtokába, de ami igen örvendetes és dícséretes, ajándékozás révén is eléggé gyarapodott az anyag.

Az előző évekhez képest az ősi és ókori anyag gazdagodása számottevőbb. Az újabb kőkorszak két agyagedénnyel és egy agyaggúlával (ajándék útján), a bronzkor három bronzsarlóval, két tokos- és egy szárnyas-bronzvésővel szerepel; ez utóbbiak az evang. temető melletti ú. n. Spitalackeron kerültek felszínre s vásárlás révén jutottak a múzeumba.

Az újabb vaskorszakot egy bronznyakperccel és három-három bronzkarpereccel, illetőleg -fibula képviseli. Nagyobb értéket jelent a Zárányi-utcában, házépítés alkalmával, még 1932-ben feltárt s most megvásárolt római kori bronzlelet: öt szobrocska (Bachus, Vesta, Venus, bika, leopard), egy fogantyú és egy kerek talapzat, egy közepű kördíszítéssel. A szobrocskák közül kiváltképp a Bachus-t ábrázoló és a bika-szobrocska sikerült; tökéletesebb szobrászi készsége, finomabb kidolgozásra és dekoratív érzekre vallanak. A megőrzött eredeti patina csak fokozza értéküket s egyben tetszetőssé is teszi őket. A vezetőség arányos kis talapzatokat készíttetett hozzájuk.

A régiségügyi előszobának városképsorozata négy művel bővült. Első helyen kell említenünk egy soproni

látképet; ez a várost a Kurucdomb-ról nézve mutatja be; színezett körrajz, jelzés nélkül, 1830 körül. Személyi vonatkozásánál fogva is érdeklődésre tarthat számot a Rákosi Jenő már lebontott soproni lakóházát (Maurer-rét) ábrázoló Storno-réz-karc; a kiváló publicista sajátkezű aláírásával látta el, a bencésgimnázium falán elhelyezett emléktáblájának leleplezése alkalmával. A másik két kép kismartoni tárgyú: a) a Mária-kegykép rézmetszetű (Dorneck sc.) ábrázolása, b) a hercegi várkastély kerti homlokzatának igen jó fényképe Rupprecht Mihálytól.

Katonai vonatkozású emlékeink több soproni kapcsolatú darabbal gyarapodtak: Egy-egy mellvért és tiszti sisak; a volt soproni vérteszred felszereléséhez tartoztak, s a múlt század ötvenes éveiből valók (Lagler Aladár főintéző ajándéka). A m. kir. postatakarékpénztár árverési csarnokának 98. aukcióján 3 db katonai tárgyú színezett körrajzot szereztünk: a) a volt soproni 3. sz. ulánuszred lovasa, b) a volt soproni 48. sz. gyalogezred gránátosa. c) ezen ezred gyalogosa. 1830 körül.

Ötvösmunka-gyűjteményünk soproni gazdapolgári ezüstgombokkal és egy ezüst női övcsattal gazdagodott; nagyobb részben filigrán-művek. — Összesen 39 db. (Vétel.)

Régi cégereink számát ismét sikerült növelnünk; óráscégér: nagyméretű zsebóra vasbádógból; pereme, csavarja és karikája aranyozott; mindkét oldalán fehérre festett számlap fekete számjegyekkel és mutatókkal, továbbá a következő felirattal: *Hermanseder J. / órás.* Feketére festett, díszesen kovácsolt tartóvas. (A tulajdonos ajándéka.)

Iparművészeti jellegű emlékeink gyarapodása általában véve igen gazdagnak mondható.

Pompás darab a régebbi süttőri templom felszereléséhez tartozott s a 19. század 40-es éveiből való, fából faragott és aranyozott hatalmas csillár. 24 gyertya elhelyezésére szolgál, egy-egy koszorúban 12, tornyocskára emlékeztető ággal és illetőleg 12 karral, áttörtművű, mértani mustrájú, rozettás és akantuszleveles díszítésekkel; neogót, empire-elemekkel. Igen finoman felépített! a 6 darabból álló, soproni eredetű ülőgarbitúra: faragott támlásszékek, áttörtművű, rácsszerű díszítménnyel ellátott háttal és nádfonatú üléssel. A 18. század végéről. Sikerült egy onból készült, hatoldalú palástján vésett virágornamentikával ékített, fedelén szépen formált fogantyúval felszerelt s a 18. század közepéről való bortartó-palackot is szereznünk. Mindezen tárgyakhoz vétel útján jutott a múzeum.

A soproni m. kir. pénzügyigazgatóság, felsőbb engedéllyel, egy a múlt század elejéről származó stílusos feszületet és két hozzátartozó gyertyatartót ajándékozott múzeumnak; vasból öntöttek.

Régi óragyűjteményünk egy igen értékes férfi zsebórával, továbbá egy miniatűr állóórával gazdagodott. A zsebóra bordázott peremű, kettős hátfedelű: a külső arany, a belső réz; ez utóbbin véset: *Tournez les Aiguilles.* Cilinder-rendszer, ütőszerkezet. 5'8 cm átmérőjű. A 19. század első harmadából (özv. felpéci György Károlyné ajándéka). Az állóórácska feketére fényezett fatalpra helyezett, üvegburával fedett; maga az óraház sárgarézről készült. 19. század kö-

zepe (özv. Biletzky Edéné ajándéka).

Porcellántárgyaink számát egy dúsan aranyozott, karélyos peremű díszállal növeltük. Jelzése: S (Schlaggenwald). 1850 körüli. Egy nyolcszögletű, palástján festett magyar címerrel ékített rubin poharat is szereztünk. Eredetiek a régi tajték-pipák; pipagyűjteményünk már eléggé változatos, jelentős. (Vételek.)

Az empire-biedermeier ezobá egyik vitrinjét, ajándékozás útján, ismét sok bájos holmival gazdagíthattuk,

zeumunknak. A díszteremben levő Liszt-émlékek közé soroztuk. Ugyancsak a díszteremben nyer elhelyezést Sopron város kiváló szülöttjének és nagyérdemű diszpolgárának, a múlt évben elhunyt dr. Thirring Gusztávnak, Medgyesi Schwartz Antal soproni arcképfestőtől készített mellképe.

Néprajzi gyűjteményünk érdekes pásztorfaragványokkal, valamint több más kisebb-nagyobb jelentőségű tárggyal gyarapodott.

Széchenyi-jubileumi emlékérem.

s tehattuk egyben színesebbé: Horgolt és kötött pénztárcák, szivartárca (özv. Kenessey Pongrácné ajándéka); bécsi Mignon Almanach (28×16 mm) 1814-ből, a kongresszus évéből, pénztárcák, hajból font karkötő ezüstsattal, papírvágó csontból, figurális díszítéssel, két darab finoman kivitelezett női melltű (özv. Biletzky Edéné ajándékai).

Szakál Ernő soproni szobrászművész a Petőfi-téri r. kat. elemi iskola falán elhelyezett Liszt-émléktábla általa mintázott domborművének eredeti gipszöntvényét ajándékozta mú-

zeumunk is igen örvendetes gazdagodást mutat fel, úgy vétel, mint ajándékozás révén. Első helyen említjük a Prioli Jeromos doge (1559–1567) korából származó venetiai aranydukátot. Özv. Kenessey Pongrácné ajándéka. Nevezettől több magyar ezüst denárt és külföldi ezüstpénzt is kaptunk. Sipos Károly mérnök római ezüst-, bronz- és rézpénzt adományozott. Nagy számban szereztünk magyar és egyéb személyi- és emlékérmeket. Érdekes és értékes az 1848–49-iki magyar szabadságharc idejéből való III. oszt.

ezüst vitézségi érem. Soproni vonatkozású érem-, jelvény- és plakettanyagunk is jelentősen növekedett.

Széchenyi-emlékanyagunk gyarapítására a jubileumi esztendőben különös gondot fordítottunk. Több arcképet, egész sor nyomtatványt (plakátokat is), bélyegsorozatot, könyvet és egyéb emléket szereztünk. A Szakál Ernőtől kelheimi márványból faragott, s a Soproni Szemle 1941. évi utolsó (4.) számában külön tanulmány keretében már ismertetett a képben is bemutatott jubileumi plaketten kívül megvásároltuk — két példányban — a TESz. soproni kerülete Széchenyi-emlékbizottságának megbízásából nevezett művész által mintázott és bronzból öntetett jubileumi emlékérmét. (1. kép.)

Kiemelni kell még az újonnan szerzett érmészeti anyagból Haich Erzsébet bronzplakettjét, mely a soproni Széchenyi-palota falán elhelyezett emléktábla kisébbitett mása. (Haich Károly m. kir. udvari tanácsos, vezérigazgató ajándéka.)

Szakkönyvtárunk archaeológiai, történelmi, numizmatikai, művészeti és Soproniensia anyaga mutat fel nagyobb gyarapodást. Értékes szerzeményként könyveltük el az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ ajándékát, a „Magyar Művészet” című folyóirat megjelent összes (I—XIV.) évfolyamait (diszkótesben). A történelmi sorozat számára megvásároltuk a Hóman—Szekfü—Kerényi-féle „Egyetemes Történet” négy kötetét.

Térképgyűjteményünk 58 darabbal gyarapodott; köztük több kézirat és rézmetszetű lap.

Az elmúlt év őszén nyert felállítást múzeumunk kertjében a volt Tschurl-átjáróbeli (Mátyás királyutca új szakasza) urna- és kigyódiszes empire-kút.

*

Itt említjük meg, hogy a múzeum 1941. évi látogatottsága az előző esztendeinél is népesebb volt; közel 3000-re tehető az érdeklődők száma.

Csipkés Kálmán.

Kisebb közlemények.

Verona, 1861 okt. 29. Benedek Lajos táborszernagy levele Rupprecht Kálmán hadnagyhoz.

Lieber Rupprecht! Es thut mir sehr leid, Sie bei meinem inhabenden Regiment verloren zu haben; — ob indessen hier oder dort, — näher oder ferner, bleiben wir doch immer Mitglieder derselben Familie, weshalb Sie auch überzeugt sein können, dass mein Wohlwollen und mein Interesse Sie auch ausserhalb meines Regiments und ausserhalb der von mir befehligten Armee begleiten werden. Sie sind mir so lieb, wie ein eigener Sohn, nicht allein Ihrer Familie wegen, an die mich noch meine

Kinderjahre knüpfen, sondern auch Ihretwegen, weil ich Sie als einen braven und bescheidenen jungen Mann kenne seit mehreren Jahren.

Ich bedauere, keine Gelegenheit mehr gehabt zu haben, Ihnen diess mündlich zu sagen, so wie Sie aufzufordern, sich ungescheut an mich zu wenden, wenn Sie in welcher immer Angelegenheit meiner bedürfen sollten.

Mit kameradschaftlichem Grusse
Ihr

Verona, am 29.-ten Oktober 1861.

alter Freund Benedek, s. k.
Feldzeugmeister.

A levél borítékján e címzés van: Seiner Wohlgeboren Herrn Lieutenant Coloman Rupprecht, Infanterie Regiment Prinz Wasa Nro 60. in Ollmütz in Moravia.

Ezt a tartalmánál fogva is értékes levelet a városi levéltár nemrégiben kapta ajándékba Újhelyi Kálmán cs. és kir. kamarás úrtól, kinek nejeinek tudvalevőleg édesatyja volt a címzett.

Amikor Benedek Lajos e levelét írta, hatalmának és dicsőségének tetőpontján állott: bálványozott parancsnoka az olaszországi hadseregnek, ezredtulajdonosa a 28. cs. kir. gyalogezrednek, amelynek kötelékében szolgált és innét lépett ki Rupprecht Kálmán, katonai pályája kezdetén álló fiatal hadnagy.

Benedek Lajossal a königgrätzi csata elvesztése miatt igen mostohán bántak el kortársai, ma azonban, hogy csak *Lónyay Károly gróf*: „Ich will Rechenschaft ablegen“ c. komoly munkájára hivatkozzam, más megvilágításban látjuk az 1866. évi osztrákporosz háborút és kétségtelennek látszik, hogy a vitéz és érdemekben gazdag hadvezérrel szemben nagy igazságtalanság történt.

A levél becsét még növeli szemünkben annak soproni vonatkozásai, mert nemcsak Benedek Lajos volt soproni polgári család sarja, hanem ugyanezt mondhatjuk el virtuológiai Rupprecht Kálmánról¹⁾ is, ki u. i. fia volt ifj. Rupprecht Jánosnak,²⁾ aki 1829. július 21-én tette le a polgáresküt és aki 1838. július 5-én „virtuológiai“ előnévvel magyar nemeséget szerzett.

Dr. Vitéz Házi Jenő

¹⁾ Benedek ezen elismerő levelének tulajdonosáról

²⁾ és unokája, id. Rupprecht Jánosnak.

Becht Rezső kapta idén a TESZ Hűség érmét.

A TESZ Hűségérme idén másodszor járt ki soproni írónak. Közmegelegedésre Becht Rezső, városunk neves tollforgatójának jutott. Lapunk szerkesztőségének és olvasóinak különös öröme szolgál ez a kiténtetés, amely alig érhetett volna érdemesebb írói személyiséget. Becht Rezső folyóiratunk megindulása óta termékeny és kedvelt munkatársunk. Sopronért égő lelkének legköltőibb megnyilatkozásai éppen hasábjainkon láttak napvilágot. Személyében az igazi soproni szív és a legnemesebb veretű írásművészet kapta meg méltó jutalmát. *Szerk.*

Festetich Ignác, mint a soproni színház pártolója.

A Festetich grófi család többször bekapcsolódik a soproni színház életébe. Előfordult, hogy a bérletért a család egyik tagja folyamodott. A kiterjedt mágnásfamiának több ága lakott a városban; a színház jövedelméhez alaposan hozzájárultak. 1822-ben Festetich Ignác gróf más irányban is pártolja a helyi színészetet. Értesíti a tanácsot, hogy valamelyik kastélyából 61 darab kurtinát, nagy záró díszletet (scena) és szuffitát, mindet jó és használható állapotban, ajándékozik a színháznak. A tanács nagy hálával fogadta a nagylelkű ajándékot és ennek jeléül elhatározta, hogy a gróf három rendes bérelt páholyát egyesítik és kifestetik. Egyúttal elhatározták, hogy a díszleteket, mivel akkor még a festőteremnek híre-hamva sem volt, a Kaszinó (belvárosi iskola) nagytermében lehet majd a soproni színház méreteihez alkalmazni. A díszletek

valóban valahonnan faluról meg is érkeztek és Artner Samu tanácsos, Bubenhofer színigazgató, valamint Molitor József rajztanár nézték meg és vették át.¹⁾ Az adakozó főúr lakóhelye Egged volt. Kastélya ma már nincs meg, a múlt század második felében építették át angol kastélyok módjára. Itt volt tán a házi színpad; tekintve a díszletek hatalmas számát, annak élete elég mozgalmas lehetett. Így hát Kismarton, Eszterháza, Horpács és Kiscenk mellett Egged is szállást adott a műzsának, mégha csak esetleg műkedvelők révén is. Festetich Ignác egyébként soproni háziúr is volt. A telekkönyv 1804-től emlegeti 1826-ig, mint a mai régebbi Megyesi Schwartzház tulajdonosát a Templom-utcában. Előtte és egy darabig még utána is családja birtokolta. Egyébként Kiss János Emlékezéseiben is sokat szerepel, mint jobbágyainak igaz atyja; Sopronban pedig az 1797-es nagy tűz idején maga vezette a nemesi felkelők élén az oltást.²⁾ Cs. E.

Unterberger Ignác barokkfestő sopronmegyei vonatkozásai.

Az olasz származású Unterberger bécsi barokk művészcsalád egyik sarja volt Ignác, a maga idejében jónevű festő (1748–97). Dr. Pigler Andor egyetemi magántanár már évekkel ezelőtt felhívta figyelmemet egy grafikai lapra, amely a művészt megyénkkel hozza kapcsolatba. Amikor ugyanis II. József halálos ágyán visszavonta összes rendeleteit, a közvélemény ezt főleg Kaunitz herceg befolyásának tulajdonította és ezért

¹⁾ Tanácsjegyzőkönyv, 1822. 3764. számú tétel.

²⁾ Michel János krónikája szerint.

Sopron vármegye rendjei az államférfiúnak tiszteletére Unterberger Ignáccal rézmetszetet készíttettek. Ezen a herceg mellszobrát lehetett látni, allegórikus alakoktól környezve. A felirat így hangzik: „Immortali Principi Venceslao Kaunitz a Rietberg, cuius consilio provido, iusto, sapienti libertas, iura legesque Pannoniae redditae, grati comitatus Soproniensis ordines. D. D. D. 1790.” A művész így jelzi magát: „Ign. Unterberger inv. et sculp.” Vagyis: maga rajzolta és véste rézbe a lapot. II. József idejének iratai a vármegyei levéltárban csak hiányosan maradtak fenn, mert igen sok mindent a törvénytelen uralom megszüntével elpusztítottak. A levéltár anyagát később, 1921-ben az elcsatolás veszélye miatt végrehajtott sietős költözködés is megzúzta. Így magyarázható, hogy a műlap készítésének körülményeiről semminemű okiratnak eddig nem sikerült nyomára akadni. De sem a vármegyei levéltárban, sem másutt a megye területén még nem került elő tudtommal a metszet maga sem. Cs. E.

Ihász Imre diákkori emlékkönyve.

A soproni szépszámu diákemlékönyvek közt az érdekesebbek közé tartozik Ihász Imréé. Érdekes a tulajdonos személye miatt és nemkülönben jelentékeny művelődéstörténeti szempontból is. Eddig csak Payr Sándor egyetemi professzor közölt belőle egyes bejegyzéseket az első soproni magyarnyelvű színielőadással kapcsolatosan. (Az első magyar színi előadás Sopronban, 1792. Sopron, Röttig, é. n.) 1792-ben ugyanis Ihász Imre és iskolatársai a város színházában előadták egyik

nagyreményű társuk, Lakos János, darabját, a Hunyadi Lászlót. A szereplők Iház emlékkönyvében színpadi nevükön örökítették meg magukat. Ezeket a bejegyzéseket közölte Payr Sándor említett tanulmányában. Az album az Iház-család jóvoltából a liceumi nagykönyvtár birtokába került és így nyílt alkalmam annak tüzetesebb tanulmányozására.

Iház Imre, az Iházi nemesi előnévvel Démen, Veszprém megyében született birtokos családból, a liceumnak növendéke volt és tanárai, társai egyaránt szerették. Megkedelve a színjátszást, pesti joghallgató korában is több darabot dolgozott át idegenből a fővárosi magyar színtársulat számára és úgy látszik levelezésének fennmaradt töredékeiből, hogy egykori társai fordításait, verseiket később is szívesen bírálata alá bocsátották.

Emlékkönyvének 63 bejegyzése azonban egészen elenyésző kivétellel a liceumtól való búcsú hónapjaiban, 1793 májusában, júniusában, júliusában kelt, egy-kettő 1794/5-ben Pesten, Veszprémbe, egy Démen, néhány 1814-ben Győrött. A bejegyzések zöme német és latin, 19 magyar, három vegyesen magyar és német nyelvű.

A licista diákságnak akkoriban, mikor Iház végzett, az Asbóth-ház volt egyik kedves gyülekező helye. Asbóth lelkész özvegye és csinos leányai szívesen látták a fiúk barátait és ahogy Kis János is írja Emlékezéseiben, még táncoltak is. Iház emlékkönyvébe is egynéhány Asbóth-leány, fiú és a velük rokon Krug-család tagjai írtak nagy számmal emléksorokat. Így Asbóth Zsuzsánna: „Erköltünk a birtok, szokásainkat a lakhely, hajlandóságinkat a köny-

vek, állományainkat az idő meg szokta változtatni, Ennek valóságát a tapasztalás bizonyítja.” A leány később Németh László neves statisztikus és földrajzíró neje lett Győrben és rövid házasság után mint özvegy tért vissza Sopronba.

Asbóth Erzsébet, a szintén bejegyző Fabricius Endrének későbbi felesége, magyarul ezt írja: „Gyönyörű vig napok sietve távoznak, De hál-adó szivbe hiv örömet hoznak”.

És hozzá teszi: „Késő időkre is azon szívességét kérem ki magamnak, mellyel magam fenn tartani kívánom az Ur emlékezetét.”

Nagy számmal írtak be jelmondatokat a tanárok és annak a jelül, hogy Iház a tanári házakhoz is járt, feleségeik is. Stanislaides tanár ugyan latinul írt, de a többi, az új idők szellemének megfelelően magyarul. Wietorisz Jónatán a könyv birtokosának nevével élcelődik:

„Arany gyapjas Méltóság, Ehez kötött Uraság, A jó ihászt illeti. A jó Iháznak selyem a gyapja. El menendő kedves tanítványát, majd azután tökéletes Barátját nagyobbokra serkentetni akarván írta.”

Rajts Péter tanár „szorgalmatos hallgatójának” ekként adott tanácsot az életre:

„Ne gondolj rossz ember nyelvessel
 Ellened ki-koholt hamiss beszédével,
 Tsak élted ne légyen lelked sérelmével,
 A kinek hol tetszik, ott járjon nyelvével.”

A bejegyzések többsége osztálytársak és egyéb diákok tolla alól került ki. Sajátos, hogy a legtöbb „színjátszó” német szöveget írt és alája — mint említettük — színpadi nevét kanyarította valami magyar

mondás kíséretében, de azután a saját nevük alatt külön is irtak magyar bejegyzést. Így Kiss Mihály eképen fejezi be mondókáját: „Ezt kívánjuk derék Modrárunknak Sopronyi Residentiánkban 29 Julii 1793 Mi V. László Magyar Király”. Lakos János, a szerző, mint Hunyady László ezt írja: „Modrár! Édes a multak / 1792 Bika 30 / emlékezeté.” Azaz céloz az 1792 április 30-án előkerült darabra. És szintén a színi világból szövi másik bejegyzését is: „Baratom, ki a világban lép, Theátrumba lép, Szolgát vagy Urat jádzani. Ha tsoportosan ott az Atyafiság, vagy jó Barát: kész taps bére. Ha értelmesek és igazak a Nézők, akkor is; ha rossz szívűek és tsak a már kezdett tapsokat verik ők is: akkor az érdem s munka... ritkán nyer.” Lakosból tudvalevőleg, noha egyéb írókon kívül Virág Benedek is szívesen figyelte írói képességeit, mégis magasrangú katonatiszt lett.

Zigán János, később több helyen evang. pap, akinek versei Kis tanúsága szerint közkedveltségnek örvendtek baráti körökben, mint „Czilly” németül rettentetetlenek és merésznek jelzi magát. Magyar verse hosszabb:

Barátom, most lépsz a világ piatzára,
Most vettetik szived leg-kétesb
 kotchára.
Eddig esmért szelid musák közt
 forgottál,
Semmi szövevényes uton nem bolyogtál. (!)
De itt szél-torkába lessz egészen
 helyed
S minden kis fergeteg meg-ütközik
 veled.
De tsak Isten, virtus, szeretet,
 egyesség,
Birják szived itt-is, szent lessz a
 békesség.

A több tanulótlárs és diák közt

érdekes még személye miatt Bredeczky Sámuelé, ki később mint polgári iskolai tanító került vissza Sopronba. Neves földrajzi író és statisztikus; mint leMBERGI püspök halt meg. Érdekes, hogy Fabricius András, a későbbi polgármester, lhász könyvébe is ugyanazt jegyzi be, „barátság oszlopaul”, mint két évvel előtte Stráner Györgyébe: „Menj jó szerentsével, fenn marad szivemben szép emlékezeted emlékezetemben.” Benedek András, a híres hadvezér későbbi apja, németül ír pár sort. Egyebekben Waltersdorfer Rudolf, Prasser József, Weörös Pál, Mészáros József, Vései Wéssey Ferenc, Tsaplavits Dániel („Sajnálak hogy el-hagysz, drága Uram, Nem sajnálak, hogy elhagysz drága Uram” stb.) Pfandler Mátyás, Schneller Lajos, Pluzár Antal, Kis János (nem a neves költőpap), Mártinyi Mihály, Bakats Pál, Ajkay Pál, Madarassy Pál és Tóth Miska.

Soproni családok sarjai közül az említett Asbóth kisasszonyokon kívül a Német, Fábry, Stang, Artner leányok.

A diákbejegyzésekre jellemző egyfelől a hazafias hang, buzdítás a jövőben leendő nagy nemzeti munkára. Érdekes, hogy az akkor Sopronban nagyobb számmal tanuló macedón és szerb diákok egyike, Poppovich Chariton ezt a szólámot jegyzi be: „Extra Pannoniam non est vita” és így jelzi magát: „olim Macedonia-Turca, jam Hungarus.” (Egykor török-macedón, már most magyar.) 1793-ban a francia forradalom már a rémuralom képét öltötte fel. A francia háborúk végtelen hosszú korszaka hajnalodott; szörnyű pesszimizmus is kezd már az emlékkönyv soraiból felénk küszni: „Minden em-

ber ember, de nem minden ember emberséges ember." (Krug Gottlieb.) Az emberiség minden törvény fellett áll." (Stanislaidesné.) „Az egész világ ítélete, a mienk is, alapjában hamis és átkozottul önző." (Zigán János.) „Nintsen sehoh rutabb Teremtés az ég alatt az embernél, ha jószive nintsen." (Prasser József.) „Meghalni nem egyéb, mint egy Játékot el hagyni, a melyben többet veszünk, mint nyerünk." (Pfandler Mátyás.) „Nem szokás már, hogy ura legyen az ember a szavának." (Asbóth Doris.) „Édes az élet! keserűvel magunk vegyétjük: eggyükünk a Dozist kettössen, a másikunk harmossan veszi, néha más is hint belé." (Ajkay Pál.)

Igazi szinpad, a történelem nagy

szabadtéri előadása, társasági élet mögött egészen szerényen szólal meg csak az utolsó lapok egyikén az igazi diákbejegyzés: „Kedves Barátom, gyakran emlékezzél meg arra az időre, melyben együtt Prokátorok vóltunk s allegáltunk, de nem nyertyunk a processust. Prokátor Tóth Miska."

Csatkai Endre dr.

Gamauf Teofil arcképe.

A Soproni Szemle 1941. november 15-i számában megjelent Gamauf Teofil arcképe (291. l.), pótlólag megjegyezzük, hogy olajfestmény és erősen megviselte már az idő. Hátlapján ez a jelzés: „Carl Geistinger 1828." *Szerk.*

Könyvismertetés.

Heimler, Dr. K.: *Kunstdenkmäler der Stadt Sopron. Sopron ville d'art.* Sopron, 1941.

„Sopron műemlékei" című munka most német és francia nyelven is megjelent. A nehéz viszonyok késleltették magyarnyelvű változatukkal való együttes megjelenésüket, de most íme a legszélesebb érdeklődés elé viszik Sopron belvárosának értékeit. A munka egészéről már sok dicséret szó esett, hiszen az a fajta munka, amely előtt még a kákán csomót kereső bíráló is meghajol. A teljesítmény maga olyan nagy, hogy kisebb tévedések elenyésznek még az ilyeneket kereső szem előtt is. A német szöveg a semmitmondó „Innere Stadt" helyett az „Altstadt" szóval próbálkozik meg; vajjon el-

terjed-e majd a használata? A magyar kiadáshoz képest mindkét nyelvű kötet elhagyja Csányi Károly bevezetőjét és Mihályi Ernő dr. összefoglaló ismertetését, ezzel szemben Becht Rezső lendületes költeményét prózában Sopronról remekbe készült német fordítás közvetíti és megtaláljuk Heimler Károly gondos, bő forrástanulmányokon alapuló kísérő jegyzeteit is. A francia szöveg Becht munkáját és a jegyzeteket is erősen rövidíti, pedig kár ott minden szóért. Csorbitatlanul megvan az új kiadásokban is Diebold Károly gyönyörű fényképsorozata. Az embernek az az érzése, mint nagy művészek alkotásainak láttán. Ahogy Rubens a színekben, Michelangelo az izmok játékában, Rembrandt a fény

s árnyék játékában tobzódik és érezeti, mennyire kedvére van ez a játék, akképen sejteti Diebold is nagy örömét a tárgykörök változatosságában és szépségében. A két kötetnek azt az elterjedést kívánjuk, amilyent megérdemel és hirdessék messze földön nemcsak városunk gazdagságát műemlékekben, hanem polgárainak áldozatkészségét és szeretetét a hazai rög és minden iránt, ami a soproni talajból fakad.

Csatkai Endre dr.

Radó István: *A Sopron sz. kir. thj. város közkönyvtárában őrzött Széchenyi könyvtártöredék címjegyzéke.* Dr. Kamenszky Árpád, Sopron polgármesterének előszavával. A város kiadása. 8°, 48 l., Sopron, 1941. Székely-ny.

Széchenyi István születésének 150. évfordulójakor adta ki Sopron városa a közkönyvtárában őrzött Széchenyi könyvtártöredéknek címjegyzékét. E gyűjteményben levő könyveket Széchenyi Béla gróf 1877 ajándékozta a Soproni Irodalmi és Művészeti Körnek abból a célból, hogy az egyesületi könyvtár alapjául szolgáljon. 1927-ben került az egyesület többi könyvanyagával együtt ez a könyvtártöredék is a városi közkönyvtárba örök letétként. A 2000 kötetre rugó könyvanyagból csak 226 műről állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy Széchenyi István könyvtárából származik; ezek a könyvek vagy Sz. I. sajátkezű aláírásával vagy bélyegzőjével vannak ellátva, egyesek Széchenyinek szóló ajánlásával ellátottak, vagy pedig a Széchenyi-család tagjainak kezeirészt viselik. A címjegyzék négy fejezetre osztható: 1. Sz. I. kezeirészt

vagy bélyegzőjét viselő könyvek; 2. a Sz. I.-nek szóló ajánlásokkal ellátott művek; 3. Sz. munkái és 4. a Széchenyi-család tagjainak tulajdonát képező könyvek címeit, bibliográfiai adatait sorolja fel. — Elismerés illeti a város vezetőségét azért az elhatározásáért, hogy a füzet megjelenését lehetővé tette, dícséretes a szerző gondos munkája is, amellyel a helyi közművelődési ügy szolgálatában országos viszonylatban is figyelemreméltó dolgot végzett.

ry.

Csatkai Endre: *A soproni szappanosok és gyertyagyárak története.* Sopron, 1941. 8°, 16 l.

A 150 éves „Első soproni szappan- és gyertyagyár Kremser Károly” cég tulajdonosa, Kremser Jenő, ezzel az emlékfüzettel ünnepli meg cégének jubileumát. Örvedetes dolog, hogy a szellemi kultúra mai válságában éppen a polgári műveltségnek még akadnak pártfogói. Régi soproni hagyomány meg nem szűnő életének beszédes bizonyítéka ez. Egy-egy iparág története nemcsak a polgári életformába enged bepillantást, hanem a családtörténeti érdeklődés kielégítésén túl a várostörténetbe újabb mozaikkövet is illeszt, ahogy a füzet kiadója ezt „Bevezetőjében” kifejezésre is juttatja. Éppen ezért kár, hogy Csatkai Endre csupán adatközlésre szorítkozik s a szorgalmasan összehordott adatokat a várostörténet szempontjából nem értékesítette, holott a családtörténeti és a várostörténeti szempont összekeveredése könnyen elkerülhető lett volna. Úgy véljük, a két szempont különválasztása, valamint a forrás-

közlés pontossága a kívánt eredményt minden bizonnyal meghozta volna. Csatka Endre adatai így egészen más megvilágításba kerülhettek volna. Meg kell említenünk, hogy az első soproni tealekőnyv (1379) Csatkaival ellentétben nem említi szapanost. Ismerünk azonban a 16. század első negyedéből néhányat, akiket Csatka nem említi meg. (V. ö. *Házi Jenő*: Sopron sz. k. város tört. II., 5, Sopron, 1938.) Mindezek ellenére hálásak vagyunk Csatka Endrénak, hogy ezeket az újkori ipartörténeti adatokat feldolgozta.

Mollay Károly dr

Gantner Antal: *A soproni színház és színészet története.* Sopron, 1941. 9°, 88 l.

Gantner Antal szép kiállítású könyve tulajdonképpen nem színház- és színésztörténet. A könyv nagyobbik részét műsorközlés foglalja el, amely egészen a legújabb időkig a soproni színházban játszott magyar- és németnyelvű darabokat sorolja fel. A műsorok összeállításában kéziratok forrásokat is felhasznált. Ez utóbbi adatoknak közzététele a munka igazi érdeme. A híresebb színlapokat hasonmásban is közli. Ezen kívül összefoglalja a soproni színészet küzdelmes kezdeteit s megírja a színházépület történetét.

Gantner Antalnak ez a nyolcadik helytörténeti vonatkozású munkája. Azok közé a helytörténetírók közé tartozik, akiknek minden sora a soproni kultúra szeretetéből és megbecsüléséből fakad. Örömmel jegyezzük fel mint jelenkori soproni művelődéstörténeti adalékot e folyóirat hasábjain is, hogy ez érdekes

munkák szerzője, a Kaszinóegyesület portása, négy elemi osztálynak műveltségével indult neki a helytörténetírásnak s évtizedek önművelő munkájának gyümölcseként a régi Sopron nem egy kiváló egyéniségét, történelmi eseményét ragadta meg, metszeteket, képeket tárt fel a nagyközönség számára. Ez a szellemi munka a soproni polgári műveltségnek érdekes része s kívánjuk, hogy az ősz szerzőnek még sok lelki örömet okozzon.

Mollay Károly dr.

Dorosmai János: *Akinek nem inge, ne vegye magára.* 111 mese. Sajtó alá rendezte és az utószót írta Benedek Marcell. Sopron, 1942. Az író kiadása.

Dorosmai Jánosnak nem ez az első könyve, amelyben tanítómesékkel lép a nyilvánosság elé. Régebben már két kisebb kötetben bocsátotta közre hasonló tárgyú műveit s a most közltekkel együtt 261 tanító-mese vallja őt szerzőjének. Fáy András óta, aki vagy 600 tanítómesével gazdagította irodalmunkat, alighanem Dorosmai János a legtermékenyebb költőnk ebben a nemből. Legújabb kötetében főkép állatok beszéde, okoskodása és cselekedete szolgáltatja nekünk, embereknek a tanulságot; oroszlán, róka, sas, pacsirta, csiga, lepke és sok más állat fáradozik azon, hogy egy kis bölcseségre oktassa a nehezen tanuló emberi fajt, a leggyakrabban azonban a szamar jut szóhoz, jeléül annak, hogy az okos embernek még Isten ez oktalan állattól is bőségesen van mit tanulnia. Vannak azonban meséi, amelyekben fák, bokrok, sőt olyanok is, amelyekben élettelen tárgyak beszélnek,

cselekszenek s oktatnak bennünket, embereket.

A világirodalom nagy meseköltői: Aesopus, Phaedrus, Lafontaine, Lessing, Fáy András és mások azzal tették költői műfajjá a tanítómesét, hogy művészi formába öntötték az oktatást és a tanulást, értettek ahhoz, hogy kell *ridendo dicere verum*, mosolyogva mondani meg az igazat, még akkor is, ha kellemetlen, sőt fájó. Figyelmet lekötő, érdekes kis történet szellemes előadásban, a történetből folyó, esetleg külön nem is hangsúlyozott tanulással: az ilyen tanítómeséről mondjuk azt, hogy költői. Dorosmai János gyakorlott mestere ennek a műfajnak; éles megfigyelő, jószemű ember, észreveszi a társadalom kinövésait, hibáit, s amit észrevesz és megfigyel, azt kerülhetetlenül tolla hegyére veszi. Hol enyhe, hol csipős gúnnal leckéztet többnyire egész rövid meséiben. A lecke, a tanulás azonban nem mindig folyik elég közvetlenül a történetből; a csattanóval, amit várunk, olykor adós marad a szerző. Okulásra így is bőségesen ad alkalmat kis könyve, amely a gördülékeny, zamatos magyarságú stílusba foglalt meséket igen szép nyomdai kiállításban nyújtja az olvasónak.

A könyvhöz Benedek Marcell írt *Kéveköltés* címen igen meglehetősen utószót s ebben közli azokat a szép leveleket, amelyeket apja, Benedek Elek, a kis magyar gyerekek nagy mesemondója intézett Dorosmai Jánoshoz, akkor még elszakított területen élő író társához. Az erdélyi magyarság szolgálatában végzett írói munkának kedves emlékei ezek a levelek.

rj.

Missuray-Krúg Lajos: Rónaviz... (*Újabb költemények*). Sopron, 1941. 8°, 58 lap.

Néhány évvel ezelőtt e lapokon jellemeztük röviden Missuray-Krúg Lajos költészetét témaválasztás és stílusfejlődés szempontjából (Soproni Szemle, III., 266. l.). A költő maga is számot vetett magával, amikor „Társphár” címen négy verseskötetből összegyűjtötte azokat a verseit, amelyeket saját belső fejlődése szempontjából jellemzőknek talált. Ez a válogatás érzékeltette az egyéni témakeresésre, stílusművészetre való ráeszmélés érdekes folyamatát. Ez a ráeszmélés zárja le Missuray-Krúg Lajos fejlődésének első korszakát: ezt fejezi ki a „Társphár”. A költő arcképének legjellemzőbb arcvonásait a finom részletekbe való elmélyedésben („Die Andacht zum Kleinen”) s szemléleti képekre, nem zenei hatásokra építő szövegművészetében találtuk meg.

A „Rónaviz” mutatja be ezt a képet első ízben a maga tisztaságában. Ez tulajdonképpen az első igazi Missuray-kötet. A mások stíluseszközének kipróbálása, az Ady nevét viselő kor öröksége már nem izgató kérdés számára. Saját szemével keres témát; csiszolja a stílust.

Van a kötetnek egy látszólag igénytelen darabja, amely azonban nagyszerűen mutatja be Missuray-Krúg látásmódját (*Anyuskám, én télek a sötét babától...*). Egy harmadfél éves gyermek élményét mondja el: a gyermek a fehér falon életben először figyel fel saját árnyékára, amely kezdetben mulattatja; majd észreveszi, hogy árnyéka mindenüvé elkíséri, nem tud szabadulni tőle s ekkor megijed. Az árnyéknak,

az élet „kísértő rémé”-nek felismerése, a valóság és szimbólum összefüggéseire való rámutatás állandó törekvés költészetében. Ez magyarázza meg legtöbb költeményének bölcselkedő jellegét (*A szél, A víz, A kő, Mérföldkövek* stb.). A valóság és a szimbólum összekapcsolása tulajdonképpen két kép szembeállítására. Ezért a tudatos képszerűség stílusában („Imát szítál a csönd Az emberekre, *Fénypenge* támad A síma Dunán...”). A szavak hangutánzó értékének kihasználását kerüli, még a finom mozgások kifejezésében is („Lassú éréssel száll le az alkony”) s csak ritkán fanyalodik rá („Arnyalt szempilláit: Sűrű kacér, nádas Ha pajkos szellő *zizzenti* néha...”) A zeneiséget sorainak tördelésével, ritmusával pótolja („Zöldelő dombháton aranyló mézkerep. Déli verőfényben kacsagó gyerekek...” V. ö. még: *Almodik a tenger: Volt egyszer egy asszony*). A szavak megválogatása is tudatos stílusesszközvei közé tartozik („Utak *martján*”, *rónavíz*, „Tükröd *zurbolja* Hosszú lápi bot...”). Természetesen itt-ott azután egy-egy merészebb, erőszakolt metafora is megjelenik („S aranyforszthiák virágcsöngetyűin *Csilíngel* a napsugár s a csönd”), s hamisan cseng egy-egy szó („Ha *erő- s vérszavadtól* a szívéd megremeg”), ami költői stílusalkotásnál nem meglepő.

A kötet a *Scabantia-könyvek* (szerk.: Thier László) között jelent meg.
Mollay Károly dr.

Koch: *Jelek* könyve.

A Hungária-könyvek nyolcadik köteteként megjelent díszes kiállítású munka. Hézagpótló. Még a széles ismeretekkel bíró ember is gyak-

ran megakad valamely rejtélyes jel láttán, amely épületről, írásról stb. köszönt rá. Koch művének az az érdekessége, hogy nem lexikoni felsorolás módjára adja az ókor és középkor meghonosította jeleket, hanem míg egyfelől az ábrák nagyok, áttekinthetők, másfelől a magyarázó szöveg élvezetesen ömlik és egybefoglalja keletkezésük, fejlődésük szerint az egyes példákat. A pont és vonal alakította jelek után a kereszt-fajtái, a keresztény vallás nevezetesebb jelei, a kőfaragójegyek, a monogramm, az egyes tudományok jelbeszéde stb. adják az érdekesebb fejezeteket. A fordító, Szentkúty Pál, munkáját jól végezte, csak kár, hogy magyar példákkal meglehetősen gyéren szolgált. Cs. E.

Szántó Irén: *Császár község plébániatemploma.* (Adalék a magyarországi barokk művészet történetéhez.) 1941. Nyolcadrét, 68 o. XVIII képes tábla. Német összefoglalás.

Szántó Irén doktori értekezésének a császári plébániatemplom feldolgozását választotta. Minket a komárommegyei helység temploma anynyiból érdekel közelebbről, mert a mi Dorfmeisterünk festette ki és látta el oltárképekkel. Ezek a váltakozó értékű művek sorában a jobbához tartoznak. Fontos Szántó Irén megállapításai közül az, amely festőknek szellemi kapcsolatát tárja fel Fellner tatai építéssel. Érdekes nyomokra mutat azonkívül rá Dorfmeister és soproni kortársa, Schaller István munkaközösségét illetőleg. A díszesen kiállított, értékes dolgozatot sok kép ékesíti, köztük több kiadatlan Dorfmeister-festmény reprodukciója. A Gerevich professzor írá-

nyitása miatt nagyszerűen működő Művészettörténeti és Keresztényrégészeti Intézet (Pázmány Péter Egyetem) ezzel a füzettel ismét tovább vitte előbbre Magyarország művészettörténeti helyrajzának fontos munkáját.

Cs. E.

Kertész János: *Széchenyi faluja Nagycenk.* 8°, 24 l., 7 képpel, Budapest, 1941.

Szerző ebben a füzetben nem a község leírását adja, hanem csupán a Magyar Szociográfiai Intézet köz-

ségi adattárából származó adatokat, egyes forrásmunkákból vett idézeteket vagy néhány tanulmány idevonatkozó kivonatát közli. E szűkre szabott keretben Széchenyi falujára nagyon értékes forrásanyagot kívül szerző a függelékben Széchenyi István születésének 150. évfordulója alkalmából írott tanulmányokat és megemlékezéseket is összegyűjtötte, adatok, amelyek majd a készülő Széchenyi bibliográfiához szolgálnak. Szerzőt ezért a munkáért a kutatók elismerése illeti.

ry.

Soproni bibliográfia.*)

- Banner János:** Újabb adatok a dunántúli badeni-kultúra ismeretéhez. (Dunántúli Szle, 1941. évf., 718. sz.) [Rábapordányi, vulkapordányi, baboti, szikrai leletekről.]
- Berecz Dezső:** Frankenburg Adolf harmadik felesége. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 280.)
- Csatkai E.:** Színháztörténeti adatok soproni anyakönyvekben. (Sopr Szle, 1941. évf., 4. sz. 326.)
- Szent László király ereklyéje Sopronban. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 324.)
- Kinek a műve a soproni régi színház oromcsoportja? (Sopr. Szle, V. (1941.) évf., 4. sz. 314.)
- Mozart kultusza Sopronban. USV., 1941. dec. 6.)
- A régi soproni gombkötő céh. (USV., 1941. dec. 20.)
- Albach páter, Széchenyi István gyóntatója. (SH., 1941. dec. 25.)
- Karácsonyest a régi Sopronban. (USV., 1941. dec. 24.)
- Régi soproni gombkötők. (USV., 1941. dec. 27.)
- A Fehérlő fogadó a Várkerületen. (USV., 1942. jan. 17.)
- Nemsokára eltűnik Gyóni Géza harmadik lakóháza. (USV., 1942. jan. 24.)
- 200 évvel ezelőtt született a „harkai magánosság” poétája. [Barcsay Ábrahám 1742—1806.] (USV., 1942. jan. 31.)
- Egy köszegi nemes fiatalember leírása Sopronról 1831-ben. (USV., 1942. febr. 7.)
- A régi újságírás és Sopron városa. (USV., 1942. febr. 14.)

*) 1941. november 15-től 1942. február 28-ig.

- Arany kakas, Esterházy herceg, Hattyú. [Soproni régi vendégfogadók.] (USV., 1942. febr. 21.)
- Földieink Kelet-Azsiában. [Bauer József, Krausz Jakab.] (USV., 1942. febr. 28.)
- Csiphés K.*: Szakál Ernő Széchenyi-emlékplakettje. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 324.)
- Gantner Antal*: A soproni színház és színészet története. 8°, 88 l., 8 kép és 1 alaprajz. Sopron, 1941. Röttig-Romwalter ny.
- Gombás Géza dr.*: Thirring Gusztáv dr. irodalmi munkássága. [Bibliográfia.] (Kleny. Magy. Stat. Szle, 1941. (XIX.) évf. 10. sz.)
- Die literarische Tätigkeit des Dr. Gustav Thirring. Nach der Zeitfolge. (Journal de la Société Hongroise de Statistique, XIX. évf., 1—2. sz.)
- Hamar Gyula*: Gamauf Teofil feljegyzései, Kis Jánosról. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 291.)
- Vitéz Házi J.*: A soproni polgárjog megszerzésének története. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 269.)
- Heimler—Becht—Csányi—Mihályi*: Kunstdenkmäler der Stadt Sopron. I. Die Altstadt. 4°, IX + 183 p., Diebold Károly 163 fényképfelvételével és 1 tervrajz. Sopron, 1941. Röttig-Romwalter ny.
- Hunyady Ilona*: Kelták a Kárpátmedencében. Táblakötet. Fol. cv. Tkp. a keltakori lelőhelyekről. [Számos adat Sopron és Sopron megyéről.] (Budapest, 1942. Pázmány Tud. Egy. Érem- és Régiségtani Int.)
- Kertész János dr.*: Széchenyi faluja Nagycenk. Független Sz. I. születésének 150. évfordulója alkalmából megjelent tanulmányok könyvszerkesztése. 8°, 24 l., 6 képpel. Budapest, 1941.
- Kotsis Tivadar*: Sopronkörnyéki barlangok. [Szárhalmi üregek.] (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 318.)
- Kovács Alajos dr.*: Thirring Gusztáv dr. emlékezete. (Magyar Stat. Szle, 1941. (XIX.) évf., 10. sz. Kny. is.)
- Gustav Thirring zum Gedächtnis [1861—1941]. (Journal de la Société Hongroise de Statistique. Journal der Ung. Stat. Gesellschaft. XIX. évf., 1941. 1—2. sz.)
- Krisanitsch, I.*: Leben vor hundert Jahren in Fertőboz und Umgebung. (Ö. Z., 1941. XII. 6, 13, 20.)
- Németh S.*: Ribini János. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 321.)
- Östör J.*: Széchenyi és vármegyéje. (Sopr. Szle, 1941. évf., 4. sz. 251.)
- Radó István*: A Sopron sz. kir. thj. város közkönyvtárában őrzött Széchenyi könyvtártörödékek címjegyzéke. Dr. Kamenszky Árpád, Sopron sz. kir. thj. város polgármesterének előszavával 8°, 48 l., Sopron, 1941.
- Thier, L.*: Ein unbekanntes Kapitel der Geschichte des Soproner Kasinovereins. (Ö. Z., 1941. XII. 20 s. köv.)
- Tompos Ernő*: Adalékok a Tompa-család történetéhez. (Magy. Családtörténeti Szle, 1942. évf., 8. l.)

Varga F.: Az öt éves Soproni Nyári Egyetem. (Sopr. Szle, V. (1941.) évf., 4. sz. 327.)

Weger I.: Néprajztérképek módszere. (Sopr. Szle; 1941. évf., 4. sz. 299.)

*

Sziklai Jenő. Nekrológ. (SH., 1942. II. 10., USV. 1942. II. 9.)

SOPRONER RUNDSCHAU

HEIMATBLÄTTER
KULTURHISTORISCHE ZEITSCHRIFT

Erscheint: vierteljährig.

Herausgeber: Stadtverschönerungsverein Sopron (Ödenburg), Ungarn.

HAUPTSCHRIFTLEITER:

Dr. HEIMLER KÁROLY.

Schriftleitung: Sopron, Kölcsey Ferenc-Gasse 1.

VI. Jahrgang 1942. — Folge 1.

Inhalt des vorliegenden Heftes:

<i>Östör, Josef</i> : Graf Stefan Széchenyi und Sopron	1
<i>Lauringer, Ernst</i> : Die Kartensammlung des Soproner Museums	29
<i>Mollay, Karl</i> : Beiträge zur Geschichte des einstigen Hospitals in Sopron	37
<i>Csatkai, André</i> : Aus dem Briefwechsel der Mitwirkenden an der ersten ungarischen Theatervorstellung in Sopron	42
<i>Tompos, Ernst</i> : Wappensiegel, mit besonderer Rücksicht auf die Bürgerwappen	55
<i>Györfi, Johann</i> : Käferschädlinge aus den Soproner Waldungen	70
<i>Csemegi, Josef jun.</i> : Hat Johannes Capistrano von der Kanzel der Soproner ehemaligen Franziskanerkirche gepredigt?	76
<i>Mollay, Karl—Weger, Imre</i> : Kulturatlas des Soproner Komitates (Heft I)	86
<i>Biographien</i> : Kaleschiak, Peter	89
<i>Mitteilungen des städt. Museums</i>	92
<i>Kleine Beiträge</i>	97
<i>Schrifttum</i>	102
<i>Soproner Bibliographie</i>	

**Előfizetőinket kérjük, hogy az előfizetési díjat
mielőbb beküldeni szíveskedjenek.**

Legközelebbi számunk 1942. május hó végén jelenik meg.

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI

Alapított 1841-ben kelt
királyi szabadalomlevéllel.

BANK

Bármely ügyben készséggel
ad felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok: **64,100.000** pengő.

Soproni fiókja:

Várkerület 117. szám

Telefon: 92, 132.

Sürgőnycím: COMMERZ.

*Az új villamos árszabás mellett
érdemes a*

Lövérekben

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót
és szivattyút alkalmazni.

Az új gáztarifa pedig a

*városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét
teszi olcsóvá!*

SOPRONI TAKARÉKPÉNZTÁR

a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete

Alapított 1842 Sopron, Széchenyitér 19 Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. — Betéteket legjobban
gyümölcsöztet. — Foglalkozik a banküzlet minden ágával. — Minden
ügyben díjmentes felvilágosítással szolgál.

BAUMANN BÉLA

OKL. KŐFARAGÓMESTER ÉS CEMENTÁRUGYÁROS

SOPRON, KŐFARAGÓ-TÉR 5 — TELEFON 469

Mindennemű kőfaragó-, műkö- és cementmunkák,
építőanyagok eladása

LÖVÉR- SZÁLLÓ

Elsőrendű szálloda a
tízezer holdas városi
erdő közvetlen köze-
lében.

110 szoba
Központi fűtés
Hideg és meleg
folyóvíz
Lift
Garázs
Bar
Tenniszpályák

Bérlő :

Horváth Imre

Telefon 622 és 714.

*Minden házban igazi öröm
a családi sör!*

Felvételeit

előhívja
másolja
nagyítja
gyorsan, szépen

*Mindig nivós műsor
a Városi Moziban!*

Telefon 424

Perkovácz Félix

SZÉCHENYI-TÉR 12 SOPRON TÁVBESZÉLŐ 888

Kitünő konyha Elsőrangú borok
Állandóan frissen csapolt sör

„HUBERTUS“

VADÁSZLAK

Sopron legkedveltebb
üdülő- és kirándulóhelye.

Egész éven át nyitva.
Rendkívül mérsékelt árak.

Gyönyörű kilátás az osztrák Alpesekre.
A várostól 3 km-nyire.
Jól ápolt sétautak.

A Soproni Városszépítő-Egyesület tulajdona.

Bérlő: Konrad Frigyes.

Távbeszélő: 633.

MED. UNIV. Dr. HERNFELD PÁL
LÖVÉR-PENZIÓJA

EGÉSZ ÉVBEN NYITVA. KOZPONTI FŰTÉS
HIDEG-MELEG VÍZ. — TELEFON: 940

VASÁRUGYÁR R.T.

SOPRON, CSENGERY-U. 32

GRUBER-PENZIÓ

A VÁROSLIGETBEN

TÁVBESZÉLŐ: 484. SZÁM

Szép magaslati, por- és szélmentes helyen, tölgyes- és fenyveserdők közvetlen közelében. Ideális üdülőhely. 38 modernül berendezett szoba, folyóvízzel, fürdőszoba, villanyvilágítás.

Terrasz szép kilátással.

Kivánatra dietikus konyha.

Egész éven át nyitva.

BÉRLŐ: KIS FERENC

RAUNER MIHÁLY

NEMZETKÖZI SZÁLLITMÁNYOZÁSI VÁLLALAT
HIVATALOS VASUTI SZÁLLÍTÓ

Bútorszállítás

Raktározás

Fuvarozás

Elvámolás

Sopron, Manninger-út 8–10. szám

Távbeszélő: 577

Városi iroda: 900

Pannónia-Szálló

A VÁROS KÖZPONTJÁBAN

Hideg és meleg folyóvíz

Központi fűtés

Garage

Klubhotel

TELEFONSZÁM

80

Hazánk legrégebb, több mint 125 év óta fennálló keresztény gyára

SELTENHOFER FRIGYES FIAI

ALAPÍTVÁ: 1816 SOPRON TELEFON: 66
MAGYAR KIRÁLYI UDVARI SZÁLLÍTÓK

Legelső tűzoltószer, kutszivattyú és gépgyár, harang-, fém- és vasöntőde

Harangok, vasállványok, tűzoltófecskenők

úgy koci-, mint motorfecskenők, továbbá harangöntés, fémöntés, kutak stb., stb. beszerzéseknél forduljon bizalommal minden tekintetben teljes garanciát nyújtó megbízható keresztény gyárunkhoz s a legnagyobb készséggel adunk díjmentesen költségvetést, kívánságra díjmentesen kiszállunk, kedvező fizetési feltételeket adunk sok évi jótállás mellett

Gyártmányaink a párizsi világkiállításon az aranyéremmel, azonkívül sok-sok arany- és ezüstéremmel és díszoklevéllel kitüntetve.

SOPRONI IDEGENFORGALMI

R.-T.

SOPRON, VÁRKERÜLET 44

Telefonszám 379

A magyar kir. Államvasutak és a Győr-
Sopron-Ebenfurti Vasut hivatalos menet-
jegyirodája

FÜRDŐ-ÜZEM

AUTÓBUSZ-ÜZEM

IDEGENFORGALMI ÜGYEKBEN
DÍJTALAN FELVILÁGOSÍTÁS!

FÉNYKÉPÉSZET

Lobenwein Harald

FOTÓSZAKÜZLET / AMATŐRLABORATORIUM

Sopron, Kossuth L.-út 13. / Tel. 352

Hackstock Károly

vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33

*Tűzhelyek, kályhák, románcdények,
építési anyagok!*

Minden jó soproni polgár tagja a
Soproni Városszépítő Egyesületnek!

A Soproni
Városszépítő Egyesület
FAISKOLÁJA

a legjutányosabban szállít
gyümölcsfa csemetéket
és
díszcserjéket

Távbeszélő: 220 és 379

Telep: Sopron, Harkai-út.

EGYÜNK

Stauffer

SAJTOT – VAJAT

IZÜK ÉS TÁPÉRTÉKÜK FELÜLMULHATATLAN

*Tómalom
Strandszálló*

Egész éven át nyitva!

Tulajdonos Kovács Vince

Telefon 152

Étterem, penziórend-
szer. Polgári árak!

Strandfürdő, csóna-
kázás. Autóbuszjárat
a városba és a
Lövérékbe.

**RÖTTIG-
ROMWALTER
NYOMDA R.-T.**

KÉSZÍT NYOMTATVÁNYOKAT, KÖNYVEKET
ÉS EGYÉB NYOMDAI TERMÉKEKET A LEG-
KÉNYESEBB ÍZLÉST KIELÉGÍTŐ KIVITELBEN

SOPRON, DEÁKTÉR 56

TÁVBESZÉLŐ: 19

VIRÁGOT

RAFFENSPERGER FERENC FIAI
VIRÁGTERMEIBŐL

SOPRON, Erzsébet-utca 9. Tel. 54. / Kossuth L.-utca 45. Tel. 780.
Kertészeti: Nándorfásor 8. Tel. 610. / Alapítási év 1803.

Diebold-Foto

Sopron, Mátyás király-u. 1
Telefon: 378

FELSŐLÖVÉRI PENZIÓ

KITÜNŐ ELLÁTÁS

MÉRSÉKELT ÁRAK

FENYVES-SOR 7

Tulajdonos: **Dr. PÁLOVICH ISTVÁNNÉ**

Távbeszélő: 798. és 821.

A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

(Kaphatók a kiadóhivatalban.)

	Ára:
1. <i>Becht Rezső</i> : Az én városom	20 f
2. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Az első soproni népszámlálás	30 f
3. <i>Varga Lajos dr. és Mika Ferenc dr.</i> : A magyar Fertő halászata az utolsó 12 esztendő folyamán	50 f
4. <i>Lauringer Ernő</i> : A rekonstruált capitoliumi trias-szobrok Sopron város múzeumában	30 f
6. <i>Payr Sándor</i> : Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban	30 f
9. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : Római-kori sajtolt üveg Sopronból	20 f
10. <i>Csipkés Kálmán</i> : Soproni óraakiállítás	50 f
12. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Sopron népessége a 18. század elején	30 f
13. <i>Breuer György</i> : A sopronmegyei madárvárták	30 f
14. <i>Szádeczky-Kardoss Elemér dr.</i> : Sopron vármegye Zsirakörnyéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája	50 f
15. <i>Soós Imre</i> : Adatok a sopronmegyei középbirtokok 16. századi történetéhez	50 f
16. <i>Storno Miksa</i> : Adatok a soproni festészet történetéhez I., II.	80 f
17. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tél	30 f
19. <i>Zügn Nándor</i> : Soproni erdészeti régiségek	30 f
20. <i>Kolb Jenő</i> : Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban	40 f
21. <i>Leitner József</i> : Bredeczky Sámuel (1772—1812)	30 f
22. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	20 f
23. <i>Csipkés Kálmán</i> : Üveg- és keramiai kiállítás Sopronban	40 f
24. <i>Dr. Wiczián Dezső</i> : Payr Sándor (1861—1938)	30 f
25. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tavasz	30 f
26. <i>Kapuy Vítal</i> : Egered. (Helytörténeti tanulmány)	30 f
29. <i>Főző Géza</i> : Soproni gesztenyések	20 f
30. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Nyár	30 f
31. <i>Thirring Gusztáv</i> : Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt	50 f
32. <i>ifj. Csemegi József</i> : Sopronbánfalva középkori templomai	50 f
33. <i>Veszélka László dr.</i> : A soproni rajziskola története 1778—1799. (Első közl.)	50 f
34. <i>Storno Miksa</i> : Római-kori leletek Sopron Belvárosából	80 f
35. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni egyházi ruhák	80 f
36. <i>Weinberger G. A.</i> : Ifj. Storno Ferenc (1851—1938)	30 f
37. <i>Csatkai E. dr.</i> : A gróf Szapáry-kastély Bükön	100 f
38. <i>Kapuvári népviselet</i> . I.	80 f
39. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Ősz	30 f
41. <i>Németh Sámuel</i> : A soproni evangélikus liceum könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok	60 f
42. <i>Verbényi László dr.</i> : A soproni rajziskola története (II. közl.)	50 f
43. <i>Énekes Kálmán</i> : A sopronhorpácsi kastély	80 f
44. <i>Kokas Kálmán</i> : A szanyi népviselet	80 f
45. <i>Varga Lajos dr.</i> : Nagyméretű darázsfészek a soproni Felsőlövérékből	30 f
48. <i>Vitéz Lenky Jenő</i> : Király József Pál	40 f
49. <i>Levárdy Rezső</i> : id. Storno Ferenc pannonhalmi működése	50 f
50. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : A Hallstatt-La-Tène korabeli vaskohászat Sopron környékén	30 f
51. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története (III. közl.)	50 f
52. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A zsirai (gyülevizi) kastély	1—P

	Ara:
53. <i>Sandy Dezső</i> : Csornai népviselet	80 f
54. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. 5 műmelléklettel és 12 szöveg- közti képpel	2'20 P
55. <i>Ruhmann Jenő dr.</i> : Torkos László. (1839—1939.)	30 f
56. <i>Vitéz Házi Jenő dr.</i> : A soproni plébániai iskola	50 f
57. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története. (Negyedik közlemény.)	50 f
58. <i>Varga Lajos dr.</i> : Hat év előtti osztrák vita a Fertő tó sorsáról	50 f
59. <i>tóth-lipcei Fabricius Endre</i> : Sopron és a Napoleon-i háborúk	50 f
61. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A simasági kastély	50 f
62. <i>Neubauer Elemér</i> : Ágfalvi népviselet	50 f
63. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Klieber József szobrász és a soproni régi kaszinó oromzata	30 f
64. <i>Becht Rezső</i> : Város és erdő	30 f
65. <i>Dr. Verbényi (Veszélka) László</i> : A soproni rajziskola története	50 f
66. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városfejlesztési terve	100 f
67. <i>Dr. Mollay Károly</i> : Sopron vármegye középkori történelmének nyelvészeti és történeti kérdései	30 f
68. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni cégek	50 f
69. A fertőrákosi püspöki kastély	50 f
70. <i>Östör József</i> : Tévedések, ferdtések. Széchenyi István tudóstár- sági alapítása. — Magyar nyelvtudása. Állítólagos gőgje. Újabb a Karolina-ügyben	50 f
71. <i>Thirring Gusztáv</i> : A Széchenyi-család soproni házai	50 f
72. <i>Lauringer Ernő</i> : Széchenyi István gróf az érmészetben	50 f
73. <i>Thier László</i> : Széchenyi-emlékek	50 f
74. <i>Csatkai E.</i> : Széchenyi-műemlékek Nagycenken	50 f
75. <i>Berecz Dezső</i> : Moller Ede 1853—1882	50 f
76. <i>Radó István</i> : A soproni Széchenyi-könyvtár	30 f
77. <i>Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz</i>	100 f
78. <i>Verbényi (Veszélka) László</i> : A soproni rajziskola története. (Utolsó közlemény.)	50 f
79. <i>Schindler A. dr.</i> : Városszéli telepítés	50 f
80. <i>Storno M.</i> : Néhány sopronmegyei régi templomról. Képekkel	100 f
81. <i>Csatkai E.</i> : A dénesfai gróf Cziráky-kastély	50 f
82. <i>Thirring Gusztávné Waisbecker Irén</i> : Emlékek viharos időkől, amikor a Széchenyiek megszerették Sopront	50 f
83. <i>Benkő László dr.</i> : A soproni Nemes Magyar Társaság. A legré- gibb magyar önképzőkör	30 f
84. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városrendezésének kérdései	80 f
85. <i>Hárs György</i> : Csákányütés a belvárosban	50 f
87. <i>Kotsis Tivadar</i> : Barlangok a tóalmi erdőben	30 f
88. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi bábsütő emlékeink	50 f
89. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A röjtöki kastély	100 f
90. <i>Soproni krónikák</i> : I. Petz Dániel és fia krónikája	200 f
91. <i>Massalsky Miklós herceg</i> : Volt-e Julianus Apostata császár Sopronban?	1—P
92. <i>Vajk Artúr</i> : A brennbergi szénbányászat és a bécsi hajózható csatorna	1'20 P
93. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A nagylozsi báró Solymossy-kastély	1'20 P
94. <i>Németh Sámuel</i> : Mértékletességi Egyesület Sopronban 1619	80 f
95. <i>Storno Miksa</i> : A soproni kulcsleletek alakí változásai	1'20 P
96. <i>Csipkés Kálmán</i> : Vitnyédi fejfák	1—P
97. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Adatok Sopron 112 év előtti gazdasági helyzetének ismeretéhez	1—P
98. <i>Storno Ferenc</i> : Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről	1'20 P

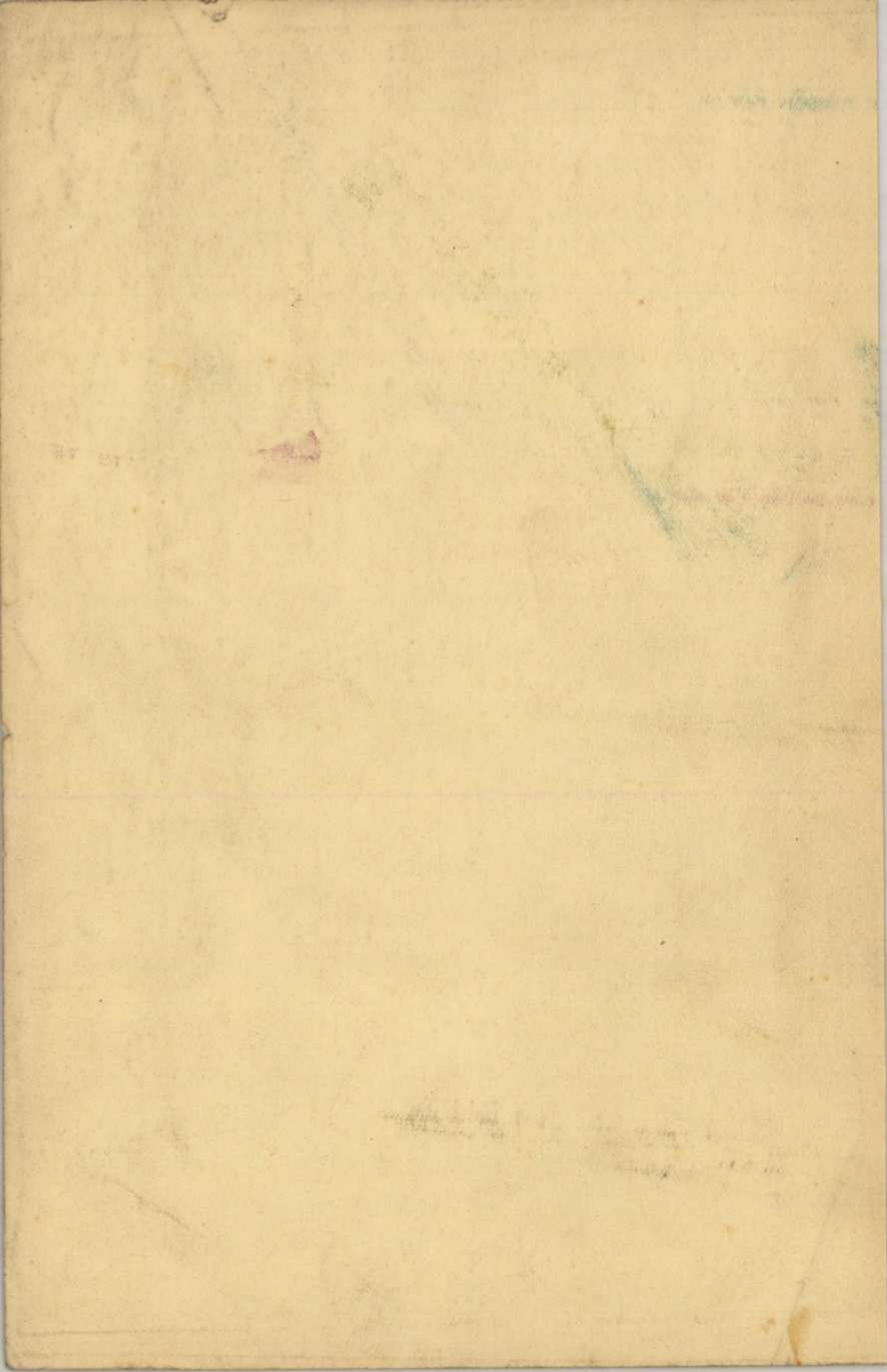
99. <i>Udvardi Lakos János</i> : Adatok a Soproni Kereskedelmi Terület multjához	1— P
100. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Sopronmegyei kastélyok	120 P
101. <i>Györfi János dr.</i> : Sopron és környékének rovarfaunája	1— P
104. <i>Csatkai E. dr.</i> : Sopronmegyei kastélyok	100 f
105. <i>Reményi V.</i> : Brennbergbánya szociális fejlődése	50 f
106. <i>íj Csemegi József</i> : A Keresztelő Szent János tiszteletére épült kápolna Sopronban	50 f
107. <i>Hajós Elemér</i> : Karácsonyi és újévi népszokások a Rábaközben	50 f
108. <i>Verbényi László dr.</i> : A testületi nevelés nyomai Sopronban a kereskedelmi tanonciskolák megindulása előtt	50 f
109. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Sopron környékének fontosabb gyógynövényei	50 f
110. <i>Horváth Tibor Antal</i> : A horpácsi prépostság	50 f
111. <i>Heimler K. dr.</i> : Thirring G. és munkássága	50 f
112. <i>Németh S.</i> : Egy soproni ábrándos történetirő Borgátai Szabó J.	50 f
113. <i>Thirring L. dr.</i> : Sopron népessége 1941. jan. végén	50 f
114. <i>Gélin Gy. dr.</i> : Adalékok Sopron művészettörténetéhez	50 f
115. <i>Csatkai E. dr.</i> : A virtszológi Rupprecht-kastély Sajoskálón	50 f
116. <i>Csipkés Kálmán</i> : A Városi Múzeum borászati emlékei	50 f
117. <i>Storno M.</i> : Soproni városrészek 1852-ből	50 f
118. <i>Kotsis Tivadar</i> : Sopronkörnyéki barlangok	50 f
119. <i>Mollay K. dr.</i> : Soproni élet a 15. század második felében	100 f
120. <i>Hajós Elemér</i> : A rábaközi népviselet	20 f
121. <i>Storno Miksa</i> : A római amfiteatrum és nemeseum Sopronban	50 f
122. <i>íj Csemegi József</i> : Középkorú kőlámpások Sopron területén	50 f
123. <i>Thirring G.</i> : Adatok a soproni céhekről a 19. század első felében	20 f
124. <i>Kárpáti Z.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	50 f
125. A Seemann házaspár művészete	20 f
126. <i>Csipkés K.</i> : Sopron sz. kir. város múzeumának régi céhedényei	50 f
127. <i>Östör József</i> : Széchenyi és vármegyéje	100 f
128. <i>Vitéz Házi Jenő</i> : A soproni polgárjog megszerzésének története	80 f
129. <i>Berecz Dezső</i> : Frankenburg Adolf harmadik felesége	80 f
130. <i>Hamar Gyula</i> : Gamauf Teofil feljegyzései Kis Jánosról	50 f
131. <i>Weger Imre</i> : Néprajzterképek módszere	100 f
132. <i>Csatkai Endre</i> : Kinek a műve a soproni régi színház oromcsoportja?	50 f
133. <i>Kotsis Tivadar</i> : Sopronkörnyéki barlangok	50 f

Sopron Műemlékei

ELSŐ KÖTET: BELVÁROS

A műnyomópapíron nyomott
31 × 23 cm nagyságú, leg-
gondosabb kiállítású, félbőr-
kötésű mű ára 20— pengő.

Német- és francianyelvű kiadás is megjelent!

Soproni Szemle

VI. ÉVFOLYAM
1942. MÁJUS 15
2. SZÁM

A SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ EGYESÜLET KIADÁSA

A SOPRONI SZEMLE művelődéstörténelmi folyóirat a *Soproni Városszépítő Egyesület* kiadásában évenként legalább négyszer jelenik meg.

Főszerkesztő: *dr. Heimler Károly* ny. városi főjegyző, a *Soproni Városszépítő Egyesület* elnöke.

Szerkesztőbizottság: *Becht Rezső* író, *dr. Berecz Dezső* kir. törvényszéki bíró, *dr. Csatkai Endre* műv. író, *dr. Gombocz Endre* egyet. tanár, a M. T. Akadémia tagja (Budapest), *dr. vitéz Házi Jenő* városi főlevéltáros, a M. T. Akadémia tagja, *Lauringer Ernő* m. kir. tanügyi főtanácsos, ny. áll. gimn. igazgató, múzeumi igazgatóőr, *Leitner József* gimn. tanár, *dr. Mihályi Ernő* főiskolai tanár (Pannonhalma), *dr. Mollay Károly* tudományos intézeti tanár, egyetemi tanársegéd, *Németh Sámuel* m. kir. tanügyi főtanácsos, *dr. Romwalter Alfréd* műegytemi tanár, a M. T. Akadémia tagja, *dr. Ruhmann Jenő* evang. líceumi (gimn.) igazgató, *Storno Miksa* építési vállalkozó, *dr. Szenci Vilibáld* városi tanácsos, *dr. Thirring Lajos* min. titkár, egyetemi magántanár, *dr. Varga Lajos* egyet. ny. rk. tanár, a M. T. Akadémia tagja, *dr. Vendl Miklós* műegytemi tanár, a M. T. Akadémia tagja, *dr. Verbényi László* gyakorló kereskedelmi középiskolai tanár, egyet. előadó és tanársegéd.

Allandó munkatársak: *dr. Benkő László*, *Csipkés Kálmán*, *Kapuy Vitál*, *dr. Kárpáti Zoltán*, *Maár Károly*, *Soós Imre*

A cikkek tartalmáért a szerzők felelnek.

Szerkesztőség: Sopron, Kölcsey Ferenc-u. 1.

Kiadóhivatal: Sopron, Várkerület 44. (Idegenforgalmi Iroda.)

Közleményeink utánnomását csak a szerkesztőség engedélyezheti.

Előfizetési ára évenként 6 pengő.

E szám ára 4— P.

Postatakarék csekkszám: 43.705.

Tartalom:

<i>Becht Rezső</i> : Sopron és a soproniak	105
<i>Csatkai Endre dr.</i> : Három klasszicista építész (Neumayer Lőrinc, Ringer József, Handler Jakab)	114
<i>Tompos Ernő</i> : Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre II.	126
<i>Györfi János dr.</i> : A soproni erdők rovarkárosítói. II.	131
<i>Nagyaink Németh Sámuel</i> : M. Torkos József (1710—1791)	141
<i>A Sopronmegyei Kultúratlasz Közleményei</i>	146
<i>Kisebb közlemények</i>	148
<i>Könyvismertetés</i>	152
<i>Heimler Károly dr.</i> : Payr György és Payr Mihály krónikája (1584—1700)	Függelék

A szerkesztésért és ügyvitelért felelős: *dr. Heimler Károly*, Sopron.

Megjelenik:
február, május,
augusztus és no-
vember hónapban.

Előfizetési díj:
Egy évre 6.— P

SOPRONI SZEMLE

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

Szerkesztőség:
Sopron, Kölcsey
Ferenc - utca 1.
Kiadóhivatal:
Várkerület 44.
Táv. : 836. 379.

VI. ÉVFOLYAM.

1942 MÁJUS 15.

2. SZÁM.

Sopron és a soproniak.

írta: **Becht Rezső.**

Részlet a budapesti Magyar Művelődés Házában 1942. március 17-én tartott előadásból.

A várost nem a házak beláthatatlan tömege teszi, nem az utcák, terek, emeletek száma, hanem alkotóelemeinek különleges minősége, tömörebb összhangja és polgárainak csiszoltabb szelleme, amely a kultúra fényeivel ékesíti és a kultúra árnyaival felhősíti a házak és emberek szövetségét.

Nem minden város, amit királyi kegy vagy lakóinak becsvégya emelt erre a rangra — város valójában is. Vannak nagy, lázas életű házcsődületek, amelyek talán száz év múlva érnek majd várossá, és vannak kicsi, halk érverésű helyek, melyek már évszázadok óta városok.

Sopron, ez a szerény, csöndes város — valódi város. Egyike kevésszámú valódi városainknak. Talán legnyugatibb vidéki városunk, nemcsak földrajzilag, hanem a „város” fogalmának európai értelmezésében, testi és lelki alkata szerint is. Legközelebbi rokona Pozsony, az elszakított testvérváros.

A városokat emberek építik. Ők fejlesztik bonyolult organizmussá, ami valaha az első kunyhósejt volt és ők lehelnek a kötestbe lelket. Amikor aztán a falak már átívódtak a közöttük lakó embergenerációk örömeivel, gondjaival, vágyaival és szenvedéseivel, a születés és az elmúlás jajjaival, amikor a városból már lény és egyéniség lett, akkor észrevétlenül felcserélődnek a szerepek. Most már a város formálja a saját arculatára s a saját lelke hasonmására a benne született és nevelkedett embert. Minden ember magán hordja a kiirthatatlan anyajegyét, amivel a szülőváros egy egész életre megjelölte.

Más a kecskeméti s más a kolozsvári ember, de még a pesti ember is más, mint a budai. Pedig egy közös anya, egyetlen nagy család gyermekei valamennyien. De ennek a nagy családnak sokféle otthona van. Hegyeiktől körülzárt, szelíd dombok hullámaiban megbúvó, végtelen síkság kitértségében elterülő otthonok mind másképpen színezik, más fényekkel és árnyakkal telítik a bennük nevelkedettek lelkét.

A soproni ember is más, mint testvérei szerte e hazában. Milyen? Olyan, amilyen a városa.

Sopron peremváros, határállomás, nemcsak a térképen, hanem nyelvileg, fajilag, tájilag, sőt szellemileg is. A keleti irányt kivéve, akármerre indul a soproni turista, néhány órán belül emberszabta idegen határra ér. De nemcsak az államhatalom határcölöpei jelzik itt az átváltást, a táj is itt lép át a vízszintesből a függőlegesbe, a Rábaköz zsiros nyugalmaiból az Alpeselek ágaskodó világába, melynek két legkeletibb tornya, a Rax és a Schneeberg Sopronig csillogtatja havas kupoláját.

Ők tanítják a soproniakat a szűk körön túli látásra, a meszszeség mágikus vonzására, a szellemi látóhatár szüntelen tágítására.

A szűkebb határ, amely egységbe öleli Sopront és otthonná keretezi a tájat, egy szelídívü medence, amit három oldalról a soproni hegység, a Bécsidomb vonulata és a Kurucdomb fellegetvárszerű sziluettje zár le. Ebbe a medencébe simul bele a Belváros, mint sűrűn tekerceszt rétes a tepsibe, ebben vonja növekedésének gyűrűit a parkos, kertes, modern Sopron s innen árad fel a környező lankákra, ahol gyümölcsösökkel, szőlőkertekkel testvériesen elvegyülve elapad és átadja uralmát a fenyvesek, tölgyesek és szelidgesztenyeerdők bölcs világának.

A soproni táj, ez a kertek tömkelegéből, erdők varázsából és virágos rétekből font lírai táj, a soproni ember második tanítómestere. Tőle tanulja a csöndes örömök, a termékeny szemlélődés és termő békesség, a lelki higiénia, az ifjító séták, az áhítat és türelem, a természet megértésének és a szív egyensúlyának művészetét. A fák zöldje keresztül-kasul szövi a várost, jut belőle még a belvárosi házak eldugott hástya kertjeibe is. Emberi vér és növényi nedv szép egyetértésben kering a kövek között. A soproni ember soha, sehol sem érzi magát kiteszítettnek a természetből, mert minden utcába betekintenek az erdős hegyek s a folyton lengő szellő fáradhatatlanul ellegyezi a házak közül a szennyes levegőt, hogy helyébe beáradhasson a kertek és erdők illatos lehellete.

Ez teszi Sopront az ország legegészségesebb városává. Ez a titka annak, hogy Sopronban a gyermekek tüdeje erősebb és az öreg emberek életereje szívósabb, mint másutt.

De milyen maga a város, a soproni ember otthona és iskolája?

Kettős arca van. Egy öreg, tiszteletet parancsoló, emlékektől szántott arca, melyből megöszült szemöldökök alól sokat látott szempár tekint a múltba, és egy másik, jövőbe tekintő, ifjú, csüggedetlen arca. Olyan, mint egy különös érem. Az egyik lapja a római légiók sasait, Mythrast, a napistent, bessenyő

harcosokat, gótikus díszeket, barokk angyalkákat mutat, a másik síma síkú mai házakat, tágas parkokat, modern gyárakat, az iskolák végtelen sorát, tízezer diákot és sokezer idegent Leicával és Rolleiflexel a kezükben. S ez az érem, melynek két lapja elválaszthatatlanul összeforrott, a soproni táj zöld bársonyán nyugszik.

Sopron várból lett várossá. Címerében három bástyatorony őrzi a városkaput, amely mögött biztonságban érezhette magát a tisztas ipar, a becsületes kereskedelem és a tudomány. A várfal és a bástyák által szabott szűk körbe zsúfolódtak bele a magastetejű házak, mint a karámba a nyáj, közülök meredtek az ég felé a hit és az éberség rézsisakos pásztorai, a tornyok. Fukaron kimért apró terek szakították meg a szűk utcák kanyargó, zegzugos vonalát, a bástyák alatt pedig, a vízzel telt várárkon túl az alsóváros lazább házsorai terültek el a külső várfalakig.

Lényegében ma is ilyen a Belváros. A nagy tűzvészek ugyan elhamvasztották a középkori házak egy részét, de a barokk kor és az empire kipótolta a hézagokat pilaszteres, címeres, boltíves nemesi palotákkal, patricius otthonokkal, szépívű kapukkal, freskós mennyezetekkel. A belső várfal is megvan még, csak eltakarják a kívülről hozzátapasztott két-háromemeletes, de csak alig néhány lépésnyi széles várkerületi üzletházak.

Olyan ez a mai soproni Belváros, mint a budai Várnak a Mátyás-templom és a Bécsi-kapu közötti része. Ha akadna egy óriás, aki óvatos kézzel, nehogy behorpadjanak a finom kis paloták, szeliden oválisba hajlitaná az Uri-utcát, a Fortuna- és Werbőczy-utcát, akkor a Budára került soproni majdnem otthon érezhetné magát. Persze hiába keresné a Várostartonyot, ezt az izmos testiségében is légiesen finom toronydaliát, amely az Árpádok korából fokozatosan nőtt bele a renaissanceba, a barokkba, és Hűségkapujával a mai korbá. A 14. századbéli Kecse-templom finomcsontú gótikáját is hiába keresné, de a Disz-téri Szentháromság-szobrot sem cserélné el a soproni Városháztér csavartoszlopú, angyalos, köfelhős Szentháromság-szobrával.

Tormay Cecil mondta erről a térről, hogy Magyarország legszebb tere. Pedig akkor már nem állott a régi városháza, amit egyébként oly óvatos nagyapáink a Millénium előkészítésének buzgalmában egy óvatosan órában csákányra ítélték. Azóta Sopron már fokozódó féltékenységgel őrzi műemlékeinek érintetlenségét, bár a „Tulipán-mozgalomnak” még feláldozta a régi, finom empire-színházát.

De a Kolostor-utca, a Templom- és a Szent György-utca, az Orsolya-tér ódon házait évszázadok óta megkímélte a bontó-

csákány. Egy kis képzelettel mindenki életre keltheti bennük az ősoket és a szépnyák szemérmes divatját. Nagy úti batárokon vagy kecses hordszékeken érkeznének a régi temetők lakói, otthonosan lépegetnének fel a Zichy-Meskő-palota vagy a Bezerédj-kúria lépcsőfokain, ahol kitárulnának előttük a remekbe készült vasrácsos ajtók. A boltíves szobákban sok helyütt a régi bútorok várnák a régi gazdáikat.

Ezekben az utcákban minden udvarba be kell térni. Az egyikben római sírkő áll, a másikban barokk szobor. A Fabricius-házban olaszos loggiák oszlopai kísérik a lépcsőt két emeleten át a bástyakertig; a herceg Eggenberg-ház udvarában a körbefutó oszlopos folyosó közepén még ott van a közszék, ahonnan az ellenreformáció alatt hirdették az ígét a soproni lutheránusoknak és a Bécsből istentiszteletre leránduló külföldi protestáns diplomatáknak. A Kmetty-ház, Sax-ház, a Mátyás király emlékéért őrző Storno-ház híres magánmúzeumával, s a többi, szemet gyönyörködtető, képzeletet pezsdítő, bőbeszédű vén ház kézzől-kézre adja az idegent, mint a rokonság a kedves vendéget.

A soproni polgár — mint a bennszülöttek általában — mégha tudatosan nem is látja már mindennapi környezetének szépségeit, mégis — öntudatlanul — hatása alatt él. Szeme hozzászokik az arányos formák nemességéhez, a mértékhez, ízlése megtanulja elválasztani a talmi a valóditól, az értékállót az értéktelentől. A szépívű soproni barokk kapuk jellemet formálnak, ahogy a nemes építészet általában jellemnevelő és lélek-idoító.

A Budapestre szakadt soproniak a miniszteri bársonyszékben, a diplomáciai karban, az egyetemi katedrán, a szöszéken, a bírói palástban, vagy bárhova állítja is őket a hivatal és hivatás, soproni szoliditással, soproni mértékkel, soproni multjuk sugalmazása alatt, a soproni öreg utcák által beléjük oltott felelősségtudattal intézik az ország ügyeit, osztnak igazságot, nevelik a lelkeket és végzik munkájukat. Mögöttük mindig ott áll Sopron városának és hegykoszorújának panorámája.

Ebben a panorámában külön figyelmet érdemel az Ikván túli városrész, a Bécsi-negyed és ennek lakói, a gazdapolgárok, vagy ahogy őket kedvenc foglalkozásuk, a porcellánfehér babnak termesztése után népiesen nevezik, a „poncichterek” — Bohnenzüchtetek.

Az Ikvahídon túl, ott, ahol a 13. századból itt maradt templomnyó, a Szentlélek-templom gubbaszt tömpe tornyával, szélsőiesen kanyargó, furcsa nevű utcák és sikátorok iramodnak neki a dombnak. Felemás világ, külsejében is, nyelvében is. Emeletes városi házak váltakoznak itt girbe-gurbán egymáshoz

tapasztott, faraított kőoszlopos gazdapolgárházakkal. magyar beszéd keveredik angolosan ellapított német idiómával. Szerpentinnek, lépcsők beiktatásával, mindig más és más sikon tolonganak a furcsa házak, gúnyt üzve minden normális perspektívából és magukhoz csalogatva a festőket és fotoamatőröket, de a borkedvelőket is, mert a házak ormán, a Kisdedet dajkáló merevpalástú máriacelli Madonnák és Piéták mellett a Buschenschank-cégek fenyőcsokrain vörös posztónvelveket libegtet a szél. Itt mérik egy ősi privilégium jogán, meghatározott sorrendben a gazdapolgárok a saját termésű fertőmenti vörösbort a családi bútorok között a lakószobában, vagy nyári esteken a boronák és ekék szomszédságában, kecskelábú asztalok mellett a hosszú udvaron. A piros bortól kipirulnak a fülek, átmelegszenek a szívek, elhervad a politizálás heve, helyette kivirul a nótázás, magyar nóta és német dal felváltva vagy egyidőben harsog, a takust pedig a fővényvermi híres Iker-kovács műhelyének pöröly- és kalapácscsengése adja.

Főni a domb tetején pedig már hat évszázad óta a Szent Mihály-templom gótikus nyugalma öröködik a soproni Tabán köréje sereglő házainak borkedvelő elevenjei és a gondjaira bízott Régi-temető halottai felett.

Ez a gazdapolgárnegyed kapcsolja össze a várost a kenyeret adó természetei. A soproni polgár a gazdapolgárok ökrösszekerei, szüreti kocsijai, a kerékpáron száguldó tejesasszonyok és kötényes legények révén szoros barátságot tart a krumpliföldekkel, szőlőkkel és így a várkerületi hetivásáron nem idegen zöldséget, borsót, paradicsomot vásárol, hanem személyes ismerőst, melynek fejlődését saját szemével láthatta a Fertőig húzódó napsütötte termőföldeken.

*

A bécsidombi új Népliget egyik padján ülve, az ember maga előtt és alatt láthatja ennek a vidéknek egész történelmét.

Szemközt, a bánfalvi Karmelita-kolostor felett a Várhely erdős kúpja kéklik. Ott élt még a történelem előtti időkben, hatalmas sáncok mögött egy nép, melynek emlékét a híres burgstalli leletek őrzik. Balra tőle, a Fáberrét és a Károlymagaslat közti részen találták az első figurális vázát és az agyagidólok tömegét. Akkoriban a mai belváros még mocsaras vadon lehetett, mert a kelták nem lent a völgyben, hanem itt a Bécsidomb oldalában építették fel Scarbantot. A római légiók már a mai Városháztér helyén, Scarbantia Forumán állították fel Jupiter, Júnó és Minerva hatalmas szobraikat, melyek ma a kőbaltákkal, figurális vázákkal, kelta leletekkel együtt a gazdag soproni múzeumban álmodnak az egykori Pannóniáról. Itt a domb alatt

vezetett a hadiút Vindobona, a mai Bécs felé, ahova a scarbantiai tisztikar époly szívesen rándult fel, mint később a cs. és kir. hadsereg Sopronban állomásozó tisztjei. Ott, a Szent Mihálykapu környékén érkeztek a karavánok, a „Borostyánkő-úton” a Balti-tenger mellől, megrakva borostyánkővel, amiből decens és kevésbé decens figurákat faragtak a sabariai iparművészek.

Felhő nyomul a nap elé és komor árnyékot vet a városra. Szinte kioltja, úgy, ahogy egykor a népvándorlás viharai oltották ki Scarbantia életét. A kelta-római város az Avar-birodalom részévé lesz. Sötét kor. Az enyészet csöndje lebeg a puszta vár, az „oede Burg” felett. De újra felpeszűl a történelem, amikor ázsiai lovak gyors patái új ritmust hoznak az alélt Európába. Vérbulcsu és Lél törzse megszállja a nyugati gyepüket, megszületik a Magyar Birodalom, melynek nyugati határvára Szent László óta Sopron lesz. 1277-ben IV. László szabad királyi város rangjára emeli, hálából a cseh háborúban tanúsított áldozatos hűségéért.

644 évvel később, 1921-ben, a történelem újabb hűségpróbának veti alá Sopront. A város ismét hitet tesz ezeréves magyarsága mellett s azóta viseli címerében a „leghűségesebb város” elnevezést.

Ami e két dátum között történt, az inkább a küzdelmes munka, mint hősi harcok története. Sopron nem esett a nagy történések útvonalába. Tatár, török nem dűlta, de ismételten el kellett viselnie a tűzvészek és pestisjárványok „polgáribb” sorscsapásait. A reformáció szele és az ellenreformáció ellenszele súlyosan megtépázta lelki egyensúlyát, de ez is helyre billent és a soproni polgár ment tovább a maga útján, mint a nyugati kultúra és a gazdasági fejlődés ernyedetlen sáfárja. Mária Terézia alatt, aki mint Esterházy vendége falai között is időzött, elérte a gazdag virágzás korát és a gabona-, bor- és marhakereskedelem nyugati központjává lett.

Az ennek nyomában támadt általános jólét nem szállt a soproniak fejébe, csak kultúrszomjukat fokozta. Ezt oltották a következő században szép buzgalommal, illedelmes bőkezűséggel, mindinkább fokozódó izléssel. Gyűjtötték a művészetek alkotásait, a nemes bútorokat, az ötvösipar remekeit, a jó könyveket, ápolták a házi zenét és ennek révén teljes felkészültséggel élvezték a Kaszinó gyönyörű nagytermében a zeneművészet legnagyobbjainak játékát és a színházban a kitűnő operaelőadásokat. Szerették a szép hintókat, lovakat, az utazást távoli országokba, itthon pedig távol a világ profán zajától a harmatos reggeleket árnyas lövéreik verandáján.

A szolid polgári jólét, a milliomos nagykereskedők, gazdag iparosdinasztiák fénykora a legutóbbi századfordulóg tart, bár

a gazdasági sorvadás már korábban megkezdődött. Trianon a várost már-már halálra ítélte, de a végveszély a konzervatív soproniakból merész vállalkozókat formált. Megszülettek a soproni ipartelepek, új városrészek nőttek tüneményes gyorsasággal a földből, kamatozni kezdett a soproni természet szépsége, a város maga is felcsapott vállalkozónak és megépítette a Lővér-szállót, az évről-évre fokozódó idegenforgalom mágnesmagnát.

Kereskedelem, ipar és idegenforgalom a soproni élet három főpillére. A negyedik pillér a szellemi pillér, a kultúra.

Régi pillér, mélyen belenyúlik a soproni talajba és a soproni lelkekbe. A múzeum és a híres soproni levéltár tanuskodnak arról, hogy évszázadok óta alig van rajta repedés. Az anyagi kultúra néhány bizonyítéka az 1379-ből származó első telekkönyv, a 16. századbéli első kövezet, az 1656 óta működő Kereskedelmi Testület. Ezek után szinte természetesen tűnik, hogy Sopron az újabb korban is mindig az élen halad az új vívmányok bevezetésében. Már 1846-ban vasúton utazik a soproni polgár Bécsújhelybe, 1866-ban már gázzal világítja az utcákat, 50 év óta vízvezetéki vizet iszik, 1850 óta saját ujságot olvas, a 90-es évek végén villanyvilágítása van, 1900-ban már villamos csilingel a Várkerületen.

A technika vívmányainak ez a meglepően gyors meghonosodása egy kis vidéki városban nem annyira a jómódú polgárok hiúságában leli magyarázatát, inkább az emberi szellem minden megnyilatkozása iránt érzett szenvedélyes tiszteletben. Az anyagi műveltség, az életmódbeli kultúra szoros velejárója a szellemi kultúrának.

Az autóchton soproni családok gyermekeinek mindig sokkal többet kellett tanulniok, mint az átlag vidéki városokban. Nemcsak azt kellett elsajátítaniok, ami hazai szellemi kincs, hanem azt is, ami a határon túl érték. Arany mellett Goethe és Shakespeare áll a soproni könyvespolcokon, Ady mellett Rilke és Verlain. Egy-két idegen nyelv tudása, egy hangszernek a játszása elemi követelmény. Sopron mindig azt vallotta, hogy kis nemzetek gyermekeinek többet kell tudniok, mint a nagy nemzetek gyermekeinek. Sopron kötelességének érzi, hogy széles látókörű, európai magyarokat neveljen a hazának.

Tudomány és művészet mély gyökerekkel forrott össze a soproni földdel. Ötven iskolájában kerekén 10.000 tanuló tanul. Régi, nagyhírű iskolái közül az evangélikus liceum 1557 óta osztja a tudományt és ápolja a magyar érzést. Nagy tanítványai között ott van Berzsényi Dániel, Kis János, a „Magyar Társaság” alapítója, Gömbös Gyula, Kánya Kálmán. Utána a legidősebb tanintézet az 1636-ban megnyílt katolikus gimnázium, amely Rákosi Jenőből nevelte a magyar újságírás atyamesterét.

Két egyetemi fakultása közül az Erzsébet Tudományegyetem evang. Hittudományi Kara az ősi evangélikus teológia örököse; a M. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Erdő-, Bánya- és Kohómérnöki Kara pedig az idemenekült selmeci főiskola utóda.

A két fakultás tudós professzorainak tudományos munkái révén Sopron szinte az egész világon ismertté lett, hiszen a hallgatók között finnek épúgy találhatók, mint törökök, bolgárok, sőt kínaiak is. Maga az egyetemi ifjúság: a hímzett „Gruben“-os bányászok, zerge-tollas erdészek és a Bocskay-sapkás teológusok egészséges színt, pezsgést, magyar lelkesedést és gazdasági fellendülést hoz az öreg városba. Ők Sopron legjobb propagálói, folyton visszatérő barátai, amiben jó része van annak is, hogy legtöbbször rokon kapcsolatok fűzik Sopronhoz, hiszen innen kerülnek ki az ország minden részébe a bánya-, kohó-, erdész-mérnök- és lelkészfeleségek.

Az iskolák városa egyben a nagymultú egyesületek városa is. A soproni ember lelkétől idegen a kávéház, a „kávéházi kultúra“. Kultúrigényeit inkább egyesületeiben elégíti ki. Egy városban, ahol a régi, híres soproni kőfaragócéh remekei díszítik a tereket és házakat, ahol minden utcában emléktáblák hirdetik Zrinyi, Petőfi, Berzsenyi, Kis János, Széchenyi, Gyóni, Liszt Ferenc itteni tartózkodását, ahol Lackner Kristóf a költő-ötvös-jogász-katona-polgármester már 1604-ben irodalmi és tudományos társaságot alapít és ahol már 1769 óta van színházépület, ott nem kell csodálkozni azon, hogy a Zeneegyesület 113 éves, a Frankenburg Irodalmi Kör 1877 óta, a Férfidalkör 1875 óta, a Városszépítő Egyesület 1869 óta működik.

*

Az ember jellemét lakása tükrözi. Azzal, amit eddig Sopronról elmondtam, felvázoltam a soproni embert is.

Valamennyien az élet kötéltáncosai vagyunk. Aki Sopronban tanulta ezt az életbevágóan fontos mesterséget, mintha biztosabban járna az ingó kötélén.

Azok, akik az ország más részeiből kerülnek ide, eleinte hidegnek érzik Sopront, ridegnek a soproniakat. Pedig a soproni csak higgadt, meggondolt. Ezért nyílik fel nehezebben, ezért idegenkedik az elhamarkodott barátkozástól és csak akkor fogadja be az idegent, ha az már kiállt egynéhány próbát. Akit pedig befogadott, azt igyekszik beleolvasztani ebbe a külön soproni világba, azt szeretné sopronivá formálni, mert csak így tudja igazán megszeretni. Ez a beolvasztás legtöbbször sikerrel jár. Sőt, az idegenekből lesznek a legádázabb soproniak, a super-lokálpatrióták. Rendszerint elég egy esztendő, vagyis

annyi idő, amíg egyszer lepereg előttük a soproni év négy évszaka.

Ebben az átlényegülésben nagy szerep jut a lövéreknek, illetve, ahogy mi régi soproniak csökönyösen nevezzük, a lövereknek, a soproni nyaralókerteknek. A szép idő beköszöntével a soproniak egy része átteszi lakhelyét a városból a löverbe. Mi a löver? — A löver körülbelül a fele úton van a falusi gyümölcsöskertek és a finom úrikertek között. Ahhoz, hogy löver legyen, hegyek kellene, nem nagyon magas hegyek, de mégis akkorák, hogy a kert kapaszkodhasson és el lehessen belőle látni messze, lehetőleg a Fertő kék csikjáiig. A közönséges gyümölcsfákon kívül még néhány szelidgesztenyefának is kell benne lenni és a fenyők alatt erdei ciklámeneknek. Ha ehhez még hozzáteszünk két sor ribiszkebokrot, buxust, sok virágot, vadvirágos magas füvet, bogárzümmögést, gyönyörtől részeg madárdalt, a ház körül fenyőtestőröket, akkor körülbelül együtt van az a zöldfényű, arany napfénykarikákkal telehintett, gyümölcsillatú polgári paradicsom, amit lövernek nevezünk.

Száz és száz ilyen löver borítja a soproni lankákat.

Mögöttük pedig megkezdődik a fenyvesek, tölgyesek, bükkösök végtelensége, feltárulnak a mohaillatú völgyek, a gyantaillatú hegytetők, telerajzolva ápolt sétatutakkal. De ezekről az utakról mindenfelé csendes kis ösvények is indulnak, telve meglepetésekkel, a felfedezés izgalmaival, ahol órákig nem találkozni emberrel, csak szelíd őzekkel és madarakkal. A soproni erdő mindenkié. Itt nincsen tilalmas terület, de annál több gyöngyvirág, ciklámen és lilavörös erikamező. Aki néhány hétig belefeledkezett a soproni hegyekbe, aki télen odatűzhette síléceit az István-ház elé, ősszel megívott egy pohár aranyló bort a Hubertusz terrasán, nyári esteken megvacsorázott a Hatvan-turistaház tölgyei alatt, tavasszal végigment a Brennbergi völgy és a Hidegvíz steier-zöld ragyogásán, az megérti, hogy a világlátott soproni, — az örök soproni — a nagyvilág legcsábítóbb szépségei közül is csak ide vágyik vissza.

Három klasszicista építész.

(*Neumayer Lőrinc, Ringer József, Handler Jakab.*)

Írta: Csatkai Endre dr.

Találóan jellemezte a 18. század derekának halódó barokk építészetét Gurlitt művészeti író ezzel a szóval: „Hunger-Barock.“ A stílus jellemző bélyegei tünedeznek: a nagy tömegek mozgatása megszűnik, a lomha homlokzatok mozgása alig észrevehető, a díszítés józan táblákra és fonatokra szorítkozik. A közeledő új stílus, a klasszicizmus a középső alacsony orommal, egyes antikizáló dísszel előreveti árnyékát. Ezt az átmenetet copfstilusnak is hívják és bizvást lehet a barokk utolsó szakaszának nevezni, de ugyanúgy számíthatjuk a klasszicizmus előjátékának és nevezhetjük koraklasszicizmusnak.

Ezt az átmeneti kort Sopronban az egykori Russ, majd Mechle, jelenleg a Krafczka-házon (Színház-u. 12), valamint a Füredi-házon (Várkerület 74) még erősebben a barokk javára könyvelhetjük el. Építőjükre nézve persze csak találgatásokra utal bennünk az adatok szűk volta.¹⁾ De a koraklasszicizmus már három világos, ha nem is erős építészegyeniséget bont ki előttünk az idők ködéből. Mikor megkíséreljük kialakítani életrajzukat és műveik sorát, elsősorban arra a veszélyre mutatunk rá, hogy az előtérbe állításuk tán jelentőségüket is túlozza. De a kutatás jelenlegi állása mellett ezek az első nevek a soproni építészet történetében, amelyekhez művek is csatolhatók és ilyen módon mégis csak művészegyeniségek körvonalai bontakoznak ki.

Mutassa meg viszont ez a kis összefoglalás, hogy milyen nehéz feladatok előtt áll a művészeti író a mi esetünkben! Városi nagyobb építkezés a középkor óta kevés esett, csupán a tűztorony építése 1681-ben és a városháza újjáalakítása 1712/3-ban. Fennmaradt emlékekhez neveket csatolni roppant kockázatos számadások és tervek híján, az utóbbiakkal pedig igen mostoha volt városunkban a sors. A tűztorony építésére vonatkozó összes írások elvesztek. Már Gamauf történetíró is hiába kereste őket a 19. század elején. A pompás műemlék építésénél közreműködött egyik kőműves neve ismeretes azon a réven, hogy polgárrá avatásakor munkája fejében valamit elengedtek neki a felvételi díjból.²⁾ Ismerjük Gamauf jegyzetei révén az óramű készítőjét és tudjuk, hogy a város Bécsújhelyből hozatott szak-

¹⁾ A Füredi-házban 1773-ban Trost György építőmester lakik († 1804); a telekkönyvben a házra kivetett adók egyike: „wegen künftigen Neubau“. Talán lehet ezen az alapon Trostra gondolni, mint az épület átalakítójára?

²⁾ Schneider Jakab, Pörgölényből (Pilgersdorf), 1682-ben. Polgári lajstrom, VI. kötet.

értőket.³⁾ 1784-ben Kühnel Antal hercegi építész veszik igénybe Eszterházáról ugyancsak e torony restaurálásánál; az egyébként ismeretlen működésű építész, aki valószínűleg rokona az esztergomi főszékesegyház kismartoni születésű első tervezőjének, Kühnel Pálnak, tervet is készít, annak alapján történik az építkezés.⁴⁾ Íme, a legjelentékenyebb soproni műemlékek egyikének szűkös építéstörténeti adattára!

A városházán a 18. század vége felé nem nagy megbecsültesnek örvendtek az építészeti tervek. A tanácsjegyzőkönyvekben olvashatjuk, hogy 1790-ben a két később tárgyalandó építőmester, Neumayer Lőrinc és Ringer József visszakerik a tanácstól benyújtott tervrajzaikat. A meglepő válasz az, hogyha megtalálják, megkaphatják.⁵⁾ 1815-ben Hild Vencel építész készít a városnak tervet körhintára, mivel azonban nem került kivitelre, visszakeri. Azonos feleletet kap, mint korábbi társai.⁶⁾ 1829-ben Biber Bernát kőműves mégis szerencsésebb, annak legalább 10 rajzát vissza tudta szolgáltatni a levéltár, de okmányait már nem.⁷⁾

Magánjellegű építkezéseknél persze még nehezebb a helyzet és alább, Ringer alkotásainak összeállításakor látnivaló, mekkora szerepe van a véletlennek egy-egy adat felbukkanásában. 1815 körül a helyzet valamivel derültebb képet mutat. A városi tanácshoz be kellett jelenteni az új építkezéseket és bővítéseket; ám csak a befejezés után szállt ki a bizottság; a tanácsjegyzőkönyvben, sajnos, az építő mestert ritkán nevezik meg, csupán a kifogásokat és ezek is többnyire a fűtőtestek elhelyezésére vonatkoznak. A kiszállítás dátuma használható többnyire csak egyes épületek keletkezési évének pontosabb meghatározására. De segítségül kell venni a telekkönyveket, a tanácsjegyzőkönyveket és így valami eredmény mégis mutatható fel. Az életrajzi keretet az anyakönyvekből meríthetni, ámbar nem egyszer egyenesen útvesztőbe juttatnak azok is, mint Ringer példája mutatja.

Az első építőmester, akivel foglalkozunk. *Neumayer Lőrinc*, hármuk közt a legkedvesebb egyéniség. 1751 körül született Passauban. Képzettségéről teljesen hiányzanak az adatok; aránylag fiatalon, 1778-ban veszik fel Sopronban mesternek.⁸⁾

³⁾ A lorettói Purr János volt az órás; *Gamauf*: Denkwürdigkeiten, XVIII. kötet. A városi számadások kivonata. 1679-ről „vier Bauherren von der Neustadt wegen des Stadthurmes hier“.

⁴⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1784. év, 1005. tétel. 1785. év, 980. tétel. E szerint Kühnel 12 ízben jött el Eszterházáról.

⁵⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1790. év, 543. tétel.

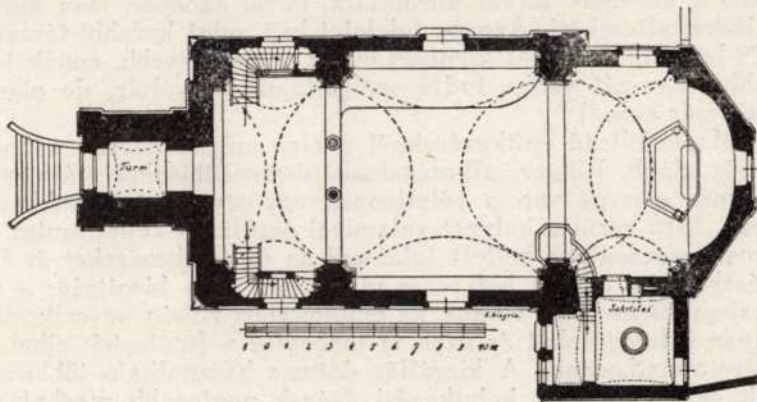
⁶⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1815. év, 3822. sz. tétel.

⁷⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1829. év, 4422. és 4545. sz. tétel.

⁸⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1778. év, 293. lap.

A klasszicizmus előszele alkalmasint még Passauban érhette, amikor az 1770-es évek folyamán Hefele Menyhért ott az érseki palotán dolgozik.

Neumayert nálunk a legkülönbözőbb körök foglalkoztatták. 1780—88 között Széchenyi Zsigmond gróf özvegyének (Ferenc anyjának) palotájában tesz-vesz.⁹⁾ A mai nagy palota helyén állt épületen szinte Neumayertől Hilgig minden építész dolgozott, míg mai alakját megkapta. 1782-ben a gótikus Szent Lélek-templom meghosszabbítását bízták rá.¹⁰⁾ A szentély felől történik ez és érdekes, hogy Neumayer mellőzi a nyolcszögből vett háromoldalas lezárást, helyette négy oldallal zár és így felújítja a ritka középkori kéttengelyes módot.¹¹⁾ Az is lehet viszont, hogy megtartotta és küljebb tolta a régi falrendszert.

A ruszti evangélikus templom alaprajza. (Neumayer Lőrinc tervezése.)

Ugyancsak 1782-ben kezdi és 1783-ban befejezi az evangélikus imaházat. Ringer József a társa ebben a vállalkozásban.¹²⁾ Alkalmasint a valamivel korábbi pozsonyi minta lebegett szemük előtt, de a mienk sokkal higgadtabb építmény; nagy tömegét mozdulatlan sík falak alkották, a belsejében a karzatok elrendezése józan, szabályos a pozsonyihoz képest. II. József türelmi rendelete folytán gombamódra bújtak elő a földből az evan-

⁹⁾ *Bártlai Szabó László*: A Széchenyi-család története. II. kötet, 692. l. részletesebb adatok nélkül.

¹⁰⁾ A Sz. Mihály-templom levéltárában őrzött számadások szerint 1046'50 forintot tett ki a kőműves-számla.

¹¹⁾ Érdekes közeli példája ennek a balfi katolikus templom.

¹²⁾ „Unterschiedliche Beylagen von neu erbauten Evang. Bethaus de Anno 1782 et sequ.“ Kézirat a városi levéltárban. 1782, III. 13. „Zu Bau-meistern aufgenommen Neumayer, Ringer.“ A pozsonyi Kimmach Lajos mint szakértő szerepelt.

gélikus imaházak. Neumayernek 1784/5-ben ismét egy ilyen feladat jut osztályrészül. A közeli Ruszton. Egyszerű, pilaszterek tagolta oldalfalak, kerek zárás, cseholt jellemzi az igénytelen épületet.¹³⁾ Mind a soproni, mind a ruszti imaházhoz csak később építettek tornyot.¹⁴⁾ 1805-ben Neumayer a közeli Kelénpatakon (Klingenbach, Klimpa) kivitelezzi Ringer templomtervét.¹⁵⁾ A barokk toronyhoz épített egészen egyszerű, igénytelen épületen nem találunk semmi művészi vonást.

Neumayer Lőrinc lakóháza. (Színház-utca 34.) Csatkai E. felv.

Világi építkezései közül is ismerünk egynéhányat és alapjukon tán némi biztossággal tulajdoníthatunk neki más épületeket is. A század vége felé Festetich György gróf, a Georgikon megalapítója, átalakíttatja egyik házát a városháza közelében levő ingatlanja közül és ebből a célból a Szent György-utca úttestének egy részét kéri a várostól. A fennmaradt tervet Neumayer jelzi nevével. Ez a mai Prickler-ház. (Szent György-utca

¹³⁾ Öst. Kunsttopographie, 24. kötet, 179. l.

¹⁴⁾ A sopronihoz 1863-ban Förster Lajos, a rusztihoz Schöne Lajos tervci szerint.

¹⁵⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1805. év, 1148. sz. tétel.

1).¹⁶⁾ A városháza felé forduló főhomlokzata három emeletes, 11 tengelyes. Középtűt három tengelynyi rizalit szökik enyhén előre ormos lezárással. A szélesen elterülő nyugalmas sík homlokzat csekély díszét a józan táblák, az ablakok alatt és felettük kényszeredett fonatok adják. Hasonlatosak a fonatok a városháza tulsó oldalával szemben Spurzheim órás hajdani házán amelyet 1794-ben építtetett Fink József kereskedő, Fényi páter nagybátyja.¹⁷⁾ A hasonlatosság folytán bátran Neumayernek tulajdonítható ez az épület is.

Az építőmester tekintélyes ember volt. 1784-ben magát és feleségét Dorfmeister István festette le.¹⁸⁾ Házát a mai Színház-utcában építette fel, de később eladta és utóbb átépítették (32-es szám).¹⁹⁾ Mellette 1795 körül újabb háza épült:²⁰⁾ egy emeletes sarokház három homlokzattal; kettőn a szépen formált fonatok keltenek érdeklődést, egyébként szintén csak józan táblák és gyengén előretolt rizalitok adnak neki életet. Hasonlatos jellegű ház volt fonatos díszé révén a nemrégien lerombolt 66. számú ház a Várkerületen a mai Árpád-utca tengelyében.

Neumayer 1811 október 11-én halt meg, 60 évet élt. Fia, János, még az 1840-es évek elején is nagy szerepet játszott a városi közéletben, de nem foglalkozott építéssel; azóta kihalt a család.

A második építőmester *Ringer József*. Iskolázottsága világosabb ugyan, de az anyakönyvi adatok kuszasága folytán, atyjának neve és mestersége azonos lévén, sok a nehézség az életrajzi adatok kibogozásában. Az 1781-es megyei összeírás szerint az atya, kismartoni kőműves, a csehországi Kriegerben

¹⁶⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1789. április 27-én Neumayer és Mattis Lőrinc ács kéri a tanácsot, hogy lépjen fel a gróf ellen, mert hír szerint háza átalakításánál keszthelyi munkásokat akar alkalmazni. 1790. április 26-án a gróf bejelenti az építkezést és kéri az úttest egy részét; május 4-én nagy vita után megkapja. Az építésre azonban csak később került sor, mert 1798-ban a szomszéd háziúr, Torkos András, kéri a tanácsot, hogy a Festetich-építkezésekkel kapcsolatos rongálások szűnjenek meg és keskenyebb építkezési állványok kerüljenek oda, mert szabad közlekedésében korlátozva van. Tjk. 1798. év, 1451 sz. tétel. A Neumayer jelezte tervrajz a jelenlegi háztulajdonos, Prickler Jánosné birtokában.

¹⁷⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1794. év, 1509. sz. tétel.

¹⁸⁾ A képek sorsáról lásd Soproni Szemle, 1940. évf., 284. l.

¹⁹⁾ Hild Vencel fia, Ferdinánd, építette át a Schwáby-család számára.

²⁰⁾ Eredeti házán túl hamarosan kezdődött a mai színház helyén álló tó partján a tűzoltószertárak egyikével. Mikor 1793-ban Neumayer ezt a helvet kéri a város tanácsától, a tűzveszélyre való tekintettel nem kapja meg. 1795-ben újra kérte és ígérte, hogy a tó zsilipházát odább viteti és feltölteti a tó egy részét. Ekkor a város a területet licitára bocsátotta és Neumayer 49 forintért és 3 krajcárért megszerezte. 1797-ben eladta Neumayer Óváry Ferencnek régebbi házát, az adás-vételi szerződés szerint új (neuerbautes Haus) háza mellett. Utána Neumayer János (1779—1846) a ház örököse, felesége Flandorffer Katalin volt.

született és 1756-ban telepedett le Kismartonban a híres Kálvária mellett. Az összeírás idején 55 éves volt, tehát 1726 körül született. Ő építette a kismartoni hegyi templomot négy hatalmas pilléren nyugvó kupolaterével (1770); hasonlóan központi elrendezésű a sérci vadaskert kastélyocskája (1774); tervrajzát nevével jelölte.²¹⁾ Valószínűleg szintén még ő, és nem fia, kivitelezte Herici tervei szerint a kismartoni lovardát. 1802-ben halt meg és alkalmasint a hercegi várost nem hagyta el. József fia 1753 körül született;²²⁾ 1772-ben beiratkozott a bécsi művészeti akadémiára, de úgylátszik, nem volt nagy szerencséje, mert a szentmargitai céhiratok szerint már 1773-ban atyjának szegődötteti maga mellé.²³⁾ 1779-ben a soproni tanács a kőművesek élénk tiltakozása ellenére megengedi a letelepedést, sőt nemsokára városi kőműves lesz. 1781 október 14-én pedig polgárjogot szerez.²⁴⁾

1782-ben a városháza közgyűlési termét (Gemein Saal) építi át,²⁵⁾ majd, mint említettük, Neumayerral az evangélikus templom építését bízzák rá 1782/3-ban. 1783-ban a Várkerületen kis házat vesz, ugyanez 1784-ben a telekkönyv tanúsága szerint új ház, tehát a maga ízlésében építette újra. Ezt a házat, ma a 133. számú, azonban már a múlt században is annyira és annyira átdolgozták, hogy semmi sem emlékeztet benne Ringerre. 1785-ben meghalt felesége, Szabina; a következő évben elveszi Paintner neves író, rátóti prépost nővérét, Katalint.²⁶⁾

1789-ben Pejachevich Károly gróf a vár árkában nagyszabású kaszinót építtet. A város ellenőrző közegei észreveszik, hogy eltérés van az eredeti tervezettől. A gróf alaposan összehozalkozik velük, az eset belekerül a tanácsjegyzőkönyvbe. Elhivatják az építőmestert, hogy lelkére kössék, ragaszkodjék a tervhez. Az építőmester Ringer.²⁷⁾ Persze kérdés, hogy Ringer a maga tervét kivitelezte-e? Az épület 1834-ben leégett és részben összedült. Utána hamarosan helyreállították; ekkor úgvtetszik, az eredeti állapotot mégis szem előtt tartotta a tervező Lössl Ferenc: a földszint rovátkolt volt, két oldalrizalitot rusztikus lizének fogtak be, egybekben az emeleteket nem választotta el párkány, de az ablakok a parapetek révén összefügg-

²¹⁾ Österreichische Kunsttopographie, XXIV. köt., 285. l.

²²⁾ A kismartoni hegyi templom anyakönyvében egy József Lajos nevű fiát 1766-ban kereszteltette meg Ringer József I.; ez tehát a soproni mester nem lehet. Hasonlóan nem Ferenc, aki 1763-ban született és 1788-ban 28 (!) éves korában ugyancsak a hegyi templomban esküszik. Sajnos, az anyakönyvek néha csak a zavart fokozzák! Ferenc is építész volt.

²³⁾ A céhiratok a kismartoni Wolf-múzeumban.

²⁴⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1779. év, 384. l. Polgári lajstrom.

²⁵⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1782. év, 242. l.

²⁶⁾ A Sz. Mihály-templom anyakönyvei szerint.

²⁷⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1789. év, 1983. sz. tétel.

tek. Az építész még a régi fonatnak is helyet adott.²⁸⁾ Az épület 1853-tól 1890-ig kaszárnya volt és akkor Wälder József tökéletesen átépítette a homlokzatát; ma a belvárosi elemi iskola a Petöfi-téren.

1789-ben Ringer a város megbízásából lebontja az ágfalvi templomot, a következő két évben pedig vezeti az új építkezést. Tulajdonképpen egy kis barokk kápolna kibővítéséről van szó. A homlokzat még későbarokk jellegű, középső része gyengén előre lép. A torony alsó emeletjéhez két csiga támaszkodik, a toronyszoba körül copfos ion félpillérek. A sisak barokk hagymakupola.²⁹⁾

1793-ban a két Ringer közül az egyik vezeti a kismartoni lovarda építését.

1796-ban az új városi kórház építése a soproni építőmester gondja. (Bauführender Maure: Meister.)³⁰⁾ A ma is meglévő, az ev. hittudományi kar épülete mögött álló, de már rég nem kórháznak használt épület két rizalitot bocsát ki testéből, egyébként dísztelen épület.

1799-ben nagyobb szabású feladat következik. Széchenyi Ferenc vele építteti meg nagycenki kastélyát,³¹⁾ a következő két évben a horpácsi kastélyt.³²⁾ Ezekben az években azonban Esterházy Miklós hercegnek is építészre Sopronban és a környékbeli falvakban. 1801-ben fizetése 746 forint 30 krajcár egy esztendőre.

1802-ben a kelénpataki templom tervét rajzolja meg,³³⁾ a kivitel másra marad, mert nyilván atyja halálának következtében elhagyja Sopront, lemond 1803-ban építőmesteri állásáról, sőt várkerületi házát is eladja.³⁴⁾ Kismartonba költözött, háza a városháza tözsomszédja, hosszú épület szerény táblás dísszel. A Széchenyiek azonban nem hagyták el. 1819-ben megépítette Széchenyi Ferenc megbízásából a temetőkápolna toldalékképpen a grófi család sírboltját és megtervezte a belevaló oltárt.³⁵⁾ Itt már teljesen klasszicizál; dór templomképen fogja fel az épületet; de tán beleszólt a rendelő kifejezett ízlése is.

1822-ben meghalt második felesége. Sírköve megvan a kismartoni plébániatemplom udvarán, a feliratban Ringer Esterházy herceg udvari építészenek nevezi magát. 1833 július

²⁸⁾ Lössl tervrajza a városi levéltárban. Fasc. XXV. 6584a.

²⁹⁾ Építéstörténetét részletesen lásd Sopron Szemle, 1938, 169. l.

³⁰⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1796. év, 2008. sz. végzés.

³¹⁾ Lásd részletesebben Soproni Szemle, 1939. évf., 317 l.

³²⁾ Lásd részletesebben Soproni Szemle, 1939. évf., 305 l.

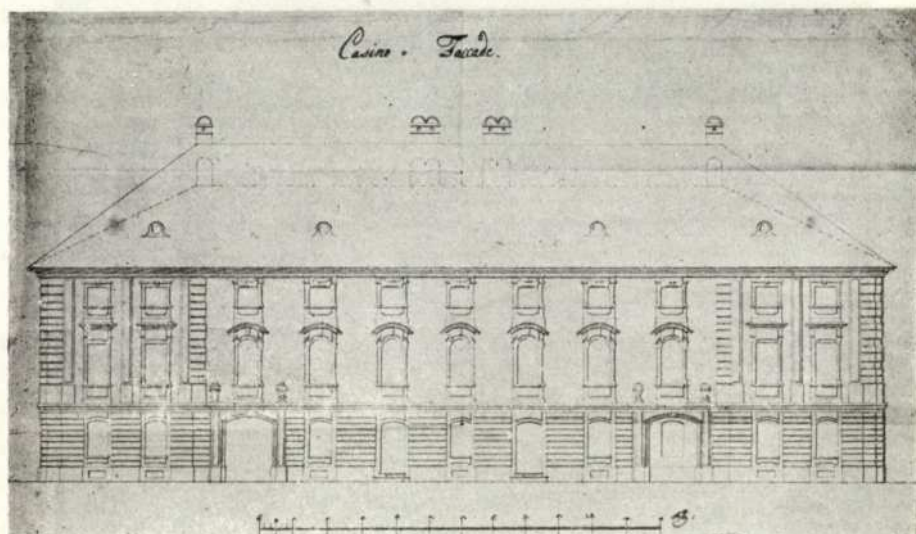
³³⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1802. év, 1625. sz. végzés.

³⁴⁾ Tanácsjegyzőkönyv. 61. sz. tétel. Házát az adás-vételi szerződések könyve szerint Seiler Mátyás vette meg 1804-ben 8200 forintért.

³⁵⁾ Soproni Szemle, 1939. évf., 324. l.

14-én maga is sírba száll; az anyakönyv szerint 80 éves volt és mint nyugdíjas építész éldegélt.

Mikor 1803-ban a várostól elbocsátását kéri, utódjaképen barátját, *Handler Jakabot* ajánlja. Nem volt épen fiatal ember. Kismartonban a Kálvária mellett született 1765 február 20-án. Atyja is mint kőműves az építő szakmában szerezte a kenyerét.³⁶⁾ Ringer barátsága megnyitotta előtte az utat a céhbe és már 1803-ban polgárjoghoz juttatta.³⁷⁾

A régi kaszinó homlokzata az 1835-ös átépítés terve szerint. (Városi levéltár).

1804-ben már saját magának épít házat a Színház-utcában (17. sz.), biz az egész egyszerű házikó.³⁸⁾ 1805-ben a kópházi belső templom javítására készít tervezetet 460 forint költségvetéssel.³⁹⁾ Széchenyi Ferenc palotája őt is foglalkoztatta. —

³⁶⁾ Atyja 1803-ban halt meg, 64 évet élt.

³⁷⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1803. év, 61. sz. tétel.

³⁸⁾ Az adás-vételi szerződések szerint Öller Mátyás eladta építőteltét a mai Színház-utcában Wallheim János kereskedőnek. Ez a teleknek a Várkerület felé eső részét építkezés céljából megtartotta, a kész házat 1807-ben üresen eladta Kröss Karolinnak (a mai 15-ös számú ház), míg a mai Thirring-ház felé eső részt Handler Jakab vette meg tőle, házat azonban csak lassan építette fel, sőt még 1810-ben, mikor eladta Spanraft Józsefnek, a szerződésben kötelezi magát, vakolásról és meszelésről még gondoskodik és lakható állapotban adja őt az épületet.

³⁹⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1805 év, 354. és 429. sz. tétel

Handler később házat vett a gróftól és ennek árából vonta csak le a neki járó hátralékot.⁴⁰⁾

Az 1809—18-as időszakban építi fel az ú. n. kis megyeházát a Magyar-kapu előtt.⁴¹⁾ Mindkét utóbbi épületet az érett klasszicizmus soproni nagymestere, Hild Vencel teljesen átdolgozta.

1814-ben bejelenti a városnál, hogy Tibolth Mihály számára házat épít a Várkerületen. Ez a mai 131. szám, ahol a Schleiffer-vaskereskedés van.⁴²⁾ Barázdált félpillérek fogják

Handler Jakab lakóháza (Rákóczi-utca 47).

Csatkai E. felv.

össze az emeleteket. Az 1816-ban épült Richter-, ma Megyesi Schwartz-házat is hasonló félpillérek jellemzik, de ennek a kiképzésénél jelentékeny szerep jut a szobrászati dísznek; mégis azt hisszük, ez is Handler műve.⁴³⁾ Ezekben az években nagy tevékenység jellemzi. Az azóta megváltoztatott Hasenauer-házat építi a Várkerületen (ma 123. sz.).⁴⁴⁾ Szó van róla, hogy a város új kaszinót épített. Kiküldik Handlert Badenbe tanulmányútra. Elkészíti a terveket, de kivitelre nem kerül a sor, viszont

⁴⁰⁾ Adás-vételi szerződések könyve, 1810, 218. l. A mai Zöldfa-kocsimát vette meg Handler a gróftól

⁴¹⁾ Sopronvármegye, 1925. VIII. 20. Sümeghy Dezső cikke.

⁴²⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1814. év, 2017. sz. tétel.

⁴³⁾ Várkerület 85. szám Tanácsjegyzőkönyv 1816. év, 1402. sz. tétel.

⁴⁴⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1815. év, 1095. sz. tétel.

a 65 pengős tiszteletdíjat is sokalják és csak 50-et utalnak ki neki (1815).⁴⁵⁾

Szűk kezd lenni a város a falak miatt. Handler szemet vet az Újteleki-kapu környékére, mert az még belül is kiépítetlen volt ez időben. Kéri, hogy az ott végzendő rendezésért megkap-

Diebold K. felvétele.

Várkerület 69. A második emelet Handler Jakab terve. (?)

hassa a beépítetlen területet. Meg is kapja és jöllehet felépítette a maga lakóházát, a környék rendezéséhez évek során sem nyúl, hiába sürgeti a tanács.⁴⁶⁾ Az új ház a klasszicizmusnak egyik legszebb emléke városunkban; egy emeletes, de a ház egész ma-

⁴⁵⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1815. év, 304. sz. tétel. A Széchenyi-tér helyén állt tavat is felmérték vele ugyanakkor.

⁴⁶⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1815. év, 2745. sz. tétel; 1820 év, 1609. sz. tétel.

gasságát befogják a félpillérek korintuszi fejezettel, a levelek közt sasmadár beszél a kor ízléséről. Azonos díszű a Várkerületen, a sajnos, részben elrontott 70. számú ház. És ebbe a csoportba beleillik a szintén 1815-ben készült második emelet az utca 69. számú házában (Tschurl).⁴⁷⁾

1819-ben nagyszabású munka vár Handlerre. A lovaskaszárnya különböző parancsnokai állandóan ráízentek a városra, hogy építsen fedett lovardát. A város azonban húzódozott, végre

Várkerület 70. Handler Jakab terve. (?)

Csatkai E. felv.

a katonaság megvett egy sereg telket a kaszárnya mögött és felépítette. 1820 elején Handler Jakab beadvánnyal fordul a városhoz és kéri, hogy állapítsák meg hivatalosan az 1819-ben fizetett kőművesnapszámokat, mert a katonai hatóság neki, mint a lovarda építőjének, csak ilyen hivatalos megállapítás alapján hajlandó elismerni számadásait. Ez a kis véletlen adat juttat tehát a lovarda építőjének nevéhez!⁴⁸⁾ A különben egyszerű épület homlokzatát az 1860-as évek folyamán azonban tán éppen Handler unokája, Handler Ferdinánd romanizálta.⁴⁹⁾

⁴⁷⁾ Egyemeletes formájában a 18. század végén épült.

⁴⁸⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1820. év, 41. sz. tétel.

⁴⁹⁾ Kialakítása emlékeztet a Peck-kávéház homlokzatára, amely Handler Ferdinánd műve.

Jóllehet eleget foglalkoztatták, mégis meglepetésszerűen hat, amikor 1824-ben azt olvassuk a tanácsjegyzőkönyvben, hogy elhagyta Sopront és Györré ment. Felszólítják hivatalosan, nyilatkozzék, vissza akar-e még térni.⁵⁰⁾ Hitelezői közben eladták szép házát. A Hasenauer-család veszi meg 1828-ban, tehát olyan, amely Handlert foglalkoztatta és amelynek több tagja tevékenykedet az építészeti szakmában.⁵¹⁾ 1829-ben Handler Györből tanusítványt kér, hogy itt működése ellen nem merült fel panasz. Üzemét fia, József csak nagy nehézségek után tudta átvenni.⁵²⁾ Ő és a harmadik nemzedék képviselője, Ferdinánd, egyaránt a középkori stílusok visszaálmodói voltak.⁵³⁾

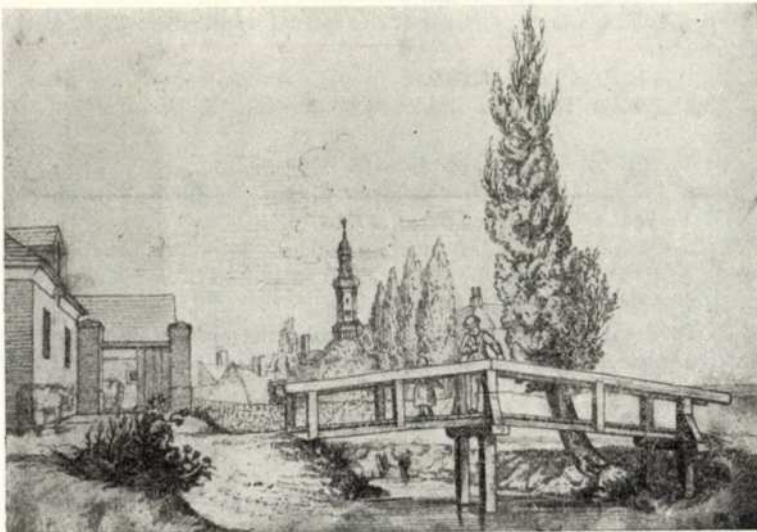
Handler Jakab Neumayerhez és Ringerhez képest már ki-lábolt a barokk hagyományokból és 1815 körül az empire stílus-nak, a klasszicizmus rövidéletű szakaszának ismert alkotásai az építészet terén az ő nevéhez fűződnek. Az 1813-ban letelepedő, Pestet is megjárta Hild Vencelnek jut a feladat, mint vérbeli klasszicistának, hogy a Handler-család két nemzedékének fel-fogása közé hidat verjen.

⁵⁰⁾ 401. sz. tétel.

⁵¹⁾ Adás-vételi szerződések könyve. Hasenauer Márton és Ágost a város érdemes főmérnökei voltak.

⁵²⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1829. év, 3160. sz. tétel; 1824. év, 2102. sz. tétel és 1827. év, 4339. sz. tétel.

⁵³⁾ József 1881-ben halt meg, 85 évet élt; fia, Ferdinánd, többek közt az Orsolvita- és a szürke nénék templomának építője 1888-ban.

Patak-utcai részlet. 1854.

Hauser K. rajza.

Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre.

Írta: Tompos Ernő.

II.

Ehrlinger János Bertalan. Címer: ovális pajzsban valamit tartó kar. Sisakdisz: csőrében halat tartó vízimadár. I. B. E. monogrammm.

Soproni levéltár végrendeletei: Lad. B. Fasc. III. Num. 114. (A következőkben: B. III. 114.)

Brattmann János György végrendelete 1736.

Ehrlinger János Bertalan. Ov. pajzsban kardot (?) tartó kar. Sisakdisz ugyanaz. I. B. E. monogrammm.

A. III. 69. Ableuthner Mária Éva szül. Danapf. 1747.

Eisenkölbl Jakab János, C. Keresztbe fektetett vakoló kanál és kalapács. S. d., valamit (vakoló kanál?) tartó alak.

F. V. 193. Fux Tamás. 1750.

Eitelhuber János Egyed. Négyelt pajzs. 1. növekvő kőszáli kecske, 2., 3. három-három struccotl. I. C. E. monogrammm.

E. III. 91. Ebhard Kristóf. 1745.

E. III. 94. Echinger Ábrahámné. 1748.

Eitelhuber Rozina Katalin szül. Dobner. Hét lepény (2, 2, 2, 1). Rangkorona. B. C. P. monogr.

E. III. 90. saját végr. 1743.

Engl Tóbiás. Címer: serleget (?) és kardot tartó vitéz. S. d. u. a. növ. T. E. monogr.

B. II. 77. Bayr Mária. 1709.

Engl Tóbiás. Halat és kardot tartó angyal. S. d. u. a. növ. T. E. monogr.

H. V. 181. özv. Holtzmann Jánosné. 1709.

Engl Anna Mária férjezett Goldner. Címer: angyal. S. d. u. a. növ.

G. V. 264. saját végrendeletén. 1771.

Eölbey László. Ov. pajzsban egyenes kard, körülötte babérkoszorú. S. d. u. a. L. E. O. monogrammm.

F. V. 227. Förster Mátyás. 1778.

Ernst Jakab. Balharánt szalaggal (mely függélyesen van vonalkázva) osztott pajzsban felül kettős kereszt, alatta kardot és pajzsot tartó oroszlán. S. d. nyitott szárnyak között V alakú jel.

H. V. 173. Hemler György. 1705.

Ernst János András. Címer mint előbb, de a V-alakú jel nélkül.

E. II. 73. saját végrendelet. 1724.

Ernst János Andrásné (olvashatatlan) Katalin... Harántosztott pajzsban felül félkerék, alsó része kivehetetlen. S. d. zárt szárnyak.

E. II. 73. saját végrendelet. 1724.

Ernst Ignác. Címer mint János András pecsétjén, de az oroszlán kardot és szőlőtökét tart. S. d. nyitott szárnyak.

G. V. 283. Gratzter János András. 1782.

Ugyanez a címer van Rach-család sírboltján a soproni régi kat. temető 106—107. sz. sírboltján.

Ernst Kristóf József. Ov. pajzsban kardot tartó oroszlán. S. d. u. a. növ. C. II. 29. Cronavether Kristián. 1749.

Ernst Lipót. Címer mint Ernst János András pecsétjén.

F. V. 189. Felixek István. 1747.

Ernst Menyhért. W. Címer két (függélyesen vonalkázott) pólya felett kardot tartó lépdelő oroszlán.

A. III. 86. Angermayer János Mihály. 1774.

Estonpignard Terézia szül. Kirchfeld bárónő, Haránt osztott pajzs keresztben vonalkázott felső részén az osztással párhuzamosan elhelyezve három csillag. Alul ugyancsak az osztással párhuzamosan elhelyezett koronás (?) kígyó. S. d. cölöpösen álló koronás kígyó nyitott szárnyak között.

E. III. 120. saját végr. 1766.

Fabricius György Fülöp. Sachsen-weimari és sachsen-eisenachi hercegi titkos tanácsos.²³⁾ Vágott ov. pajzsban felül daru két csillag között, alul termézetes virág. Rangkorona

F. IV. 139. saját végr. 1708.

Fabricius Mátyás. Süvegezett pajzs két felső mezejében egy-egy hatágú csillag, alul hármas halomból kinövő három virág. S. d. növ. nyilazó vitéz.

D. III. 104. Dahner János. 1759.

Fabriczy Mátyás. Ov. pajzsban fiait tápláló pelikán. S. d. lándzsát tartó oroszlán. M. M. F. monogramm

B. IV. 152. Bleyer Borbála. 1764.

Farkas Ádám, az ev. líceum rektora. Címer: puskával lövő férfi. S. d. farkas növekvőleg. A. F. monogramm.

F. V. 240. saját végrendelet, 178. (?) (Utolsó szám olvashatatlan).

Fleischhacker Mihály mézszáros. Címer: ökör. S. d. bárány.

F. V. 218. saját végr. 1771.

Fleischhacker Mihály. Ov. pajzsban vágatató ló. S. d. pávatoll bokréta.

F. IV. 160. saját végr. 1725.

Fodor János. Ov. pajzsban görbe kardot tartó griff. S. d. u. a. növ. I. F. monogr.

D. III. 120. Danck Andrásné. 1784.

Foyl (?) János Balázs von Gleinitz. Négyelt pajzs. 1., 4. sas, 2. kutya, 3. két ruta. Három sisak, a középsőn pálma, mellette a két ruta, jobboldalin páva, baloldalin a kutya növekvőleg.

D. III. 90. Düner János. 1741.

Fuchs Mihály. Ov. pajzsban. ágon ülő kiterjesztett farkú páva. S. d. három pávatoll.

²³⁾ Lehet, hogy a tótlipcei Fabricius-családból — bár a címer nem egyezik teljesen. Kempelen B.: Magyar nemes családok. IV. 12. old. Siebm. 128.

- G. V. 225/1. Gerhardt Tóbiás. 1750.
Gabriel János Keresztély. Ov. pajzsban kardot tartó kétfarkú oroszlán.
 S. d. növekvő egyszarvú nyitott szárnyak között.²⁴⁾
 A. III. 70. Amtmann András. 1749.
 E. III. 109. Ebner Róza Katalin. 1759.
Gabriel Károly Lipót, mint G. János Keresztély címere. L. G. monogr.
 B. III. 119. Berger Rebeka. 1740.
Gabriel Lajos, mint G. János Keresztély címere.
 B. III. 156. Beck Kristóf. 1767.
Garcka (?) Mátyás. Ov. pajzsban fakadat tartó ember. Sisak nincs.
 M. G. monogr.
 F. IV. 156. Fidler Katalin. 1720.
Greiner János Pál. Két ágaskodó oroszlán tart egy cölöpösen álló lándzsát. S. d. nyitott szárnyak között oroszlán.
 D. II. 79. Deimling János Fülöp. 1727.
 v. *Greiner* Ferenc Xavér. Hasított pajzs jobboldala függélyesen, baloldala vízszintesen vonalkázva, mindkettőben egy-egy oroszlán. S. d. nyitott szárnyak között kampós botot tartó kutya. A címer alatt zsinóron függő vadászskürt.
 E. III. 120. Estonpignard Terézia. 1766.²⁵⁾
Greiner Anna Katalin szül. Kollmann. Címer vízszintesen vonalkázott mezőben két kutya (nyakörvvel) egy kampós botot tart. S. d. egy növ. kutya tartja a botot. A címer alatt zsinóron függő vadászskürt.²⁶⁾
 G. V. 262. saját végr. 1770.
Grainer János Pál. Két ágaskodó oroszlán tart egy póznán valamit. S. d. nyitott szárnyak között növekvő oroszlán. I. P. G. monogr.
 B. II. 68. Dr. Beck János Vilmos. 1701.
Griess Keresztély. Vágott ov. pajzsban, felül növekvő griff, alul stilizált liliom, mellette kétoldalt egy-egy átfúrt lepény. Rangkorona.
 G. V. 259. saját végr. 1770.
Gstettner Miklós. Címer: ágaskodó kecske, sisak nincs. N. G. mon.
 G. IV. 153. saját végr. 1704.
Gülden János Péter. Címer: két páncélos kar tart egy háromköves gyűrűt. S. d. u. a. HP. G. mon.
 D. II. 71. Ducat Zakariás 1718.
Haagenthal Lukács. Két ovális pajzsból összetett címer, a jobboldaliban három nyíl egy nyitott koronán átszúrva, a baloldaliban koronából kinövő kardot tartó griff. A két pajzsot egy rangkorona fogja össze.
 H. V. 225. saját végrendelet 1731.
Hackelberger Miklós. Címer: egy halomból kinövő három virág. S. d. zárt szárny. I. N. H. mon.

²⁴⁾ Azonos a Siebm. 148 t. levővel, nemességét Gabriel István ruszti tanácsos kapott. Nagy Iván: Magyarország családai. IV., 307.

²⁵⁾ Siebm. 162. t. szerint csontot tartó kutyák vannak a címerben is sisakdíszben is.

²⁶⁾ Nagy Iván: Magyarország családjai, IV. k., 450. l

F. IV. 166. Fidler János Konrád 1728.

Hahn Pál. Kétfejű sas mellére helyezett cimerpajzsban posztónyíró olló.

P. H. monogram.

H. V. 193. Haslinger János 1717.

Hartung Ferenc Ignác. Med. Dr. Címer: felfordított ékre harmadolt pajzs középső részében hatágú csillag, a két szélső rész damaszkozva. S. d. szarvak között a hatágú csillag. (13. ábra).

H. V. 203. saját végr. 1723.

Haukstauk (Hackstock) Mátyás). Címer: tőkébe vágott bárd. S. d. kardot tartó vitéz. M. H. S. mon.

B. III. 102. Biernstinkl Mária. 1728.

F. IV. 135. Fröhlich Magda. 1705.

Heinbeck János György. Címer: nyereg

(?) S. d. virágot tartó cölöpösön álló kar.

F. IV. 163. Frickh Miklós. 1727.

Heimbeck János György. Címer: Férfi alak botra tűzött kettős zsemlyét tart. S. d. páncélos kar tartja ugyanazt. I. G. H. mon.

H. V. 224. Haas Györgyné. 1731.

Heimbeck János György. Címer: kardján levágott fejet tartó vitéz. S. d. kardra tűzött fejet tartó kar.

B. III. 126. Brodmann Magda. 1745.

Hemler György (magyar kalaposmester).

Címer: Tollas kalap. Rangkorona. G. H. mon. Pajzstartók egy-egy griff.

H. V. 173. saját és felesége Zsuzsanna végr. 1705.

Hemoser Jakab. Címer: Fiait tápláló pelikán. S. d. u. a. I... (?)

M. monogram.

F. IV. 150. Feichtinger Ádámné. 1716.

Hochholzer Dániel. Ov. pajzsban lombos fa, rangkorona.

A. III. 80. Arnhold Kristóf 1761.

B. III. 134. Beling Éva Rozina 1747.

Holbri János Ferenc. Négyelt pajzs. 1. darú, 2. ellentétesen legalyazott cölöp, 3. szárny, 4. kihihetetlen. S. d. szarvak között kard. (?)

F. IV. 153. Fürtler Ilona 1719.

Holzappel Anna Katalin szül. Schrembsner. Ov. pajzsban két haránt csik között kétfarkú lépdelő oroszlán hegyével lefelé mutató nyilat tart. S. d. az oroszlán növekvőleg nyitott szárnyak között.

H. V. 223. saját végr. 1731.

Hueber Péter alezredes a Trautson ezredben. Négyelt pajzs, 1., 4. kardot tartó oroszlán, 2., 3. pólya. S. d. strucctollbokréta.

H. V. 237. saját végr. 1740.

Hüller Pál. Címer: Kétfarkú oroszlán. S. d. u. a. növ.

F. V. 186. Frantz Katalin 1745.

13. ábra.

Jankó Mihály. Címer: hármashalmon vágatató felnyergelt ló. S. d. kardra tűzött fejet tartó vitéz. M. I. mon.

B. IV. 169. Benkovics György 1775.

Jenisd Theophil. Négyelt pajzs. 1., 4. függélyesen vonalkázott mezőben két-két pólya, 2., 3. stilizált lilium. S. d. szarvak között a liliumot tartó alak.²⁷⁾

A. III. 66. Angermayr János 1732.

Jentsch Mihály. Ov. pajzsban valamit tartó férfi. Rangkorona.

G. V. 228. Gruber János 1751.

Kámán András. Süvegezett pajzs jobb felső mezejében hatágú csillag, a bal felső jobb haránt vonalkázott mezőben bátyatorony, alul kalapot (?) tartó ágaskodó oroszlán. S. d. az oroszlán növekvőleg.

B. III. 92. Burger János György 1723.

Kämpel Kristóf. Címer: koronán lépdelő kardot tartó kétfarkú oroszlán. S. d. u. a.

B. II. 72. Bauer István 1708.

B. III. 88. Blaswetter János 1719.

Kampel Lipót ugyanaz, mint az előbbi.

D. II. 78. Dänner János 1725.

Kampl Anna Zsuzsanna Hackstock Mátyás felesége u. a. mint *Kämpel Kristóf*.

H. V. 179. Hackstock Mátyás 1708.

Kamper Jakab. Ov. pajzsban vakoló kanál és kalapács. Rangkoronából kiemelkedő alak jobbkezőben körzöt, baljában templommodellt tart. Fölötte egy szalag.

B. IV. 152. Bleyer Borbála 1764.

Kamper Jakab. Két ágaskodó oroszlán egy koronát tart. A sisaknak nincs nyaka. S. d. kardot tartó vitéz nyitott szárnyak között.

G. V. 289. Glaz Anna Erzsébet 1787.

Kastner János. Címer: három stilizált virág. Sisak nincs.

H. V. 208. Hackstock Éva 1725.

Keller Sámuel. Vágott pajzs felső mezejében két szembe néző madár. (Kakas?) az alsó mező pontozott. S. d. három szál gabona.

B. II. 70. Balogh Györgyné Éva Zsófia 1702.

Keller Tóbiás. Címer: elmosódott (pulyka?). S. d. három virág.

B. III. 95. Boehm Mihály 1725.

Keöfező Mihály. Címer: kardot és golyót tartó oroszlán. S. d. u. a. növ. M. K. monogram.

B. IV. 149. Buchiasis József 1760.

G. V. 224. Geszthy Zsigmond 1749.

Kleinrath János. Címer: egyenes pallost és mérleget tartó Justitia. S. d. u. a. növ.

D. II. 73. Dienzmann Frigyesné 1721.

(Folytatjuk.)

²⁷⁾ Hasonlóságot mutat a Nagy Iván V. 333. lapon közölt Jenisch-címerrel.

A soproni erdők rovarkárosítói.

Írta: Győrfi János dr.

(Folytatás és vége.)

Rend: Hymenoptera. Hártyásszárnyúak.

A hártyásszárnyúak a rovarok egyik legnagyobb és fajokban leggazdagabb rendjét alkotják. Ezek közül Sopron környékén az alábbi károsítókat figyeltem meg.

Család: Tenthredinidae. Valódi levéldarázs-félék.

A valódi levéldarázsok fajokban rendkívül gazdag család. Jellemzi őket, hogy potrohuk nem nyeles, hanem egész tövével csatlakozik a torhoz, a nőstények tojócsöve rejtett, álcájuk hernyóalakú ú. n. álhernyó. Az álhernyó a valódi hernyótól abban különbözik, hogy az álhernyók lábainak száma 8—18—20—22 és belőlük kifejlődés után levéldarázs lesz, a valódi hernyók lábainak száma 10—12—14—16 és belőlük lepke fejlődik. A levéldarázsok lomb- és fenyőféléken károsítanak. Legnagyobb részük a talajban bábul, azért főleg a száraz talajon levő állományokat lepik el. Gazdasági jelentősége főleg a fenyőkön és gyümölcsfákon élő fajoknak van. Az álhernyók a növények felületén, ritkán a növényi részek belsejében (főleg gyümölcsökben) élnek, élettanilag károsak.

Alcs. Lophyrinae. Fésűs fenyődarázsok. Zömöktestű rovarok. A hímek csápjja erősen fésűs, a nőstényeké fűrészkes. Fenyőkön élnek. Álhernyójuk 22-lábú.

Ebből az alcsaládból a soproni erdőkben a *Lophyrus sertifer* Geoffr. nevű levéldarázs a leggyakoribb. Álhernyója a *Pinus*-fajokon él. Évente két nemzedéke jelenik meg. Ha elszaporodik, igen nagy károkat okoz. 1932—1934 között a katonai lőtér—Dalárhegy és a Gyertyánforrás körül levő erdei fenyőket lepte el. Károsítása következtében sok fenyő elpusztult.

Alcs. Tenthredininae. Testük megnyúlt, tojásalakúan lekerekített, csápjuk sörte- vagy fonalalakú.

Ezek közül a *Hoplocampa minuta* Chr. szilvadarázsát említtem meg, amely a soproni gyümölcsösökben károsít. Különösen a Virágvölgyben sokott elszaporodni. Az anyadarázs a szilva virágjába rakja petéit, a kikelő 20-lábú álhernyók a fiatal gyümölcsbe furakodnak, 5—6 hét múlva kifejlődnek, az éretlen szilvával a talajra esnek. A talajban laza szövedékben bábulnak.

Trichocampus viminalis Fall. A nyárfák ellensége. 20-lábú álhernyója zöldes, felül narancssárga, fekete szemölcsökkel. Évenként két nemzedéke van. Petéit a nyárfa leveleinek nyelére rakja. Parkokban, utak mentén levő nyárfákat néha erősen ellepi.

Család: Siricidae. Farontódarázs-félék.

Mint nevük is elárulja, pajodszerű álcáik a fásnövények belsejében élnek. Műszakilag károsak. A fadarázsok hengerestestű állatok, potrohuk a

féléken károsítanak. Sopron környékén csakis a fenyőben élő fajok gyakoriak, de ezek sem okoztak még számottevő kárt. Rejtetten fejlődnek, tehát másodlagosan károsak

Sirex gigas L. Óriás fenyődarázs. A lódarázshoz hasonlít, de annál még nagyobb. Lúç-, jegenye- és erdeifenyőben él. Ágfalva, Brennbérg és a Várhely körül gyakori. Főleg visszahagyóit tuskókban él, de a Várhelyen és a Fáberréten viharkárosítás után is fellépett. Épületfával gyakran a lakásokba is behurcolják. Augusztus végén, szeptemberben repül.

Paururus juvencus L. Közönséges fadarázs. Szintén különféle fenyőfákban, de főleg az erdeifenyőben él. Nősténye kék-, hímje sárgaszínű. Életmódja az előbbi fajéval egyezik. A soproni erdőkben ritkább, mint az óriás fadarázs. Eddig Brennbérg környékén és a városi fatelepen gyűjtöttem. Megemlítem még azt is, hogy az 1941. év szeptemberében a Nándor-fasoron figyeltem meg és fogtam több nőstényt. Valószínűleg valamelyik házból repülhettek ki, ahová fenyőfával vitték be.

Család: Cynipidae. Gubacsdarázs-félék.

Akik tölgyerdőben, főleg pedig tölgy sarjerdőben szoktak sétálni, bizonyára feltűnt nekik a leveleken, terméseken, ágakon stb. helyeken található különösalakú képződmények. Ha egy ilyen képződményt felbontunk, benne rendszerint egy lábatlan, fehérszínű álcát találunk. Ez a képződmény a gubacs, a benne élő álca a gubacsdarázs álcája. A gubacs az álca lakhelye és éléstára, amely tulajdonképpen nem más, mint egy idegen, hatásokra izgatott növényrész sejtjeinek túltengése.

A kifejlődött gubacsdarazsak aránylag apró, legtöbbször fekete- vagy vörösszínű rovarok, csápjuk fonalas, potrohuk oldalt összenyomott. Szárnyukról a szárnyjegy mindig hiányzik.

A gubacsdarazsak egyik része növényevő, másik része élőködő. A növényevők között vannak gubacsképzők és vannak olyanok, amelyek gubacsot nem készítenek, hanem már kész gubacsba rakják petéiket. Álgubacsdarazsak életmódja nagyon bonyolult. Gyakori náluk a nemzedék-változás. Rejtetten fejlődnek, másodlagosan károsak. Jelenlétük elárulja, hogy a fákat sarjról újtották fel, vagy nem a megfelelő termőhelyre telepítették azokat. A fajok felismerése a gubacsról sokkal könnyebb, mint a gubacsot okozó darásról.

A soproni erdőkben a gubacsdarazsak szép számmal vannak képviselve. Különösen a Szárhalmi- és Dudlesz-erdőkben gyakoriak.

Rend: Diptera. Kétszárnyúak vagy legyek.

A legyek fajokban gazdag rendjéből Sopron vidékén igen kevés károsítót találtam, amelyek a gubacslegyek családjába tartoznak.

Család: Cecidomyiidae. Gubacslegy-félék.

Igen apró, muszlicaszerű legyek. Szárnyuk széles, gyakran szőrös, 3-5 hosszantiér fut rajta keresztül, haránterük nincsen. Csápjuk hosszú. A nőstényeknek rövid tojókészülékük van. A nyűszerű gubacslegyálcák több-

nyire sárgás- vagy vörösseszinűek, elől a hasi oldalon előre nyújtható pálcikaalakú kitin lemezük van.

A gubacslegyek petéiket növényekbe rakják. A kikelő álcák a megszárt növényi szöveteket izgatják s ezáltal daganatokat, gubacsokat képeznek. Ezek a gubacsok igen különböző alakúak s fajonként más-más növényen, vagy a növénynek más-más részén található. Lombfákon, fenyőkön és aljnövényeken egyaránt előfordulnak. A fajok meghatározása a gubacsról ennél a családnál is könnyebb, mint a gubacsot létrehozó légyről. Rejtetten fejlődnek, másodlagosak. Gyakoribbak a következő Cecidomyiidák:

Mikiola fagi Htg. A bükk levelének felső oldalán képez borsónagyságú, csúcsán hegyesedő gubacsokat. Különösen bükk-sarjakon gyakori. Az ágfalvai községi erdőben és a brennbergi részeken gyakori.

Arnoldia cerris Koll. A csertölgy levelén képez gubacsokat. A légy szúrása következtében a levél felső oldalán kb. 2 mm magas, hegyes, kúp alakú, az alsó oldalán pedig sárga gyapjas, horogalakú képződmény keletkezik. Néha oly nagy tömegben lepi el a leveleket, hogy azok teljesen eltorzulnak. Idősebb csertölgyesekben szokott fellépni. A Dudlesz-erdőben a Hubertus körül levő öreg csertölgyeken gyakori.

Dasyneura laricis Löw. A vörösfenyő rövid hajtásait lepi el, és azokon képez gubacsokat. A soproni erdőben bárhol megtalálható, ahol vörösfenyő van. Leggyakoribb a Várhely körül.

Rend: Lepidoptera. Lepkék.

Ez a családokban és fajokban igen gazdag rend már sokkal több károsítót foglal magában. A kárt mindig csak az álcák, az ú. n. hernyók okozzák. A hernyókra jellemző, hogy testük megnyúlt, hengeres, fejük gömbölyded, amelyen egy pár háromizű csáp van, jól fejlett szájszerveik rágók. A torilábakon kívül még potrohlábakat is találunk náluk. Az összes lábak száma 10—12—14—16. A potrohlábakon karom soha sincs, hanem kiszélesedett kitin horgocsákkal felszerelt talpba folytatódik. Ez, az ú. n. horogkoszorú, a növények belsejében élő hernyóknál a talpat teljesen körül veszi, tehát a horogkoszorú zárt, míg a növények felületén élő fajok hernyóinál a horogkoszorú nyitott.

A rejtetten fejlődő fajok másodlagosan, a növények felületén élők pedig elsődlegesen károsak.

Család: Coleophoridae. Zsákhordó molylepke-félék.

Nevüket onnan kapták, hogy hernyójuk zsákalakú tokban él, amelyből csak fejét és torilábait dugja ki. A zsák kirágott növényi részekből áll, melyeket a hernyó összeszö. Igénytelen külsejű lepkék, nálunk sok fajuk él. Erdészetiileg azonban csak egy faj, a *Coleophora laricella* Hb. káros. A lepke hamuszürke, selymesfényű. A vörösfenyő ellensége. Károsítása azok előtt, akik a soproni erdőket járják, bizonyára ismeretes. Ugyanis e molylepke hernyója a vörösfenyő tűinek belsejét kirágja s ennek következményeképpen a vörösfenyők olyanok, különösen tavasszal, mintha leforrázták volna azokat. Rejtetten fejlődő lepke, tehát másodlagosan káros. Károsítása a

vedékvesztésben nyilvánul, de a folytonos típusztítás következtében a vörösfenyő ellenállóképesége is csökken és más másodlagos károsítók is megtelepedhetnek rajta.

Család: Hyponomeutidae. Pókhálós molylepke-félék.

A pókhálós molylepkek életmódját az jellemzi, hogy hernyókorukban közös, pókhálószerű szövédékben élnek, amely szövédék a hernyók növekedésével nagyobbodik. A szövédéken belül, fehér gubóban bábulnak. A soproni gyümölcsösökben káros a

Hyponomeuta malinellus Z., a pókhálós almamoly. Ez kb. 20 mm nagyságú moly, fehér mellső szárnyait három sorban elhelyezett fekete pontok díszítik. Hátsó szárnya sötétszürke. Petéit júliusban az almafa kérgére rakja, melyet sárgás mirigyváladékkal von be. A hernyók néhány hét múlva kikelnek, de nem vándorolnak szét, hanem együtt maradnak és a petét védő réteg alatt átteleznek. Tavasszal a lombkoronába vándorolnak és közös szövédéket készítenek. Néha az almatermést teljesen tönkreteszik. A Lővérekben elég gyakori.

Hyponomeuta padellus L. A pókhálós szilvamoly életmódja hasonlít az előbbi faj életmódjához. Hernyója a szilvafán pusztít. A Lővérek és a Virégyvölgy szilvafáin elég gyakori.

Hyponomeuta evonymellus L. A kecskerágón szokott elszaporodni, néha igen nagy mennyiségben. Különösen a szárhalmi- és fertőrákosi erdőkben gyakori. Gazdasági jelentősége nincs, csak tömeges előfordulása miatt említem meg.

Család: Tortricidae. Sodró molylepke-félék.

Középnagyságú, vagy egészen apró lepkék. Felismerhetők, hogy mellső szárnyuk majdnem négyszögletű. Főleg este és éjjel repülnek. A sodrólepkék nevüket azért kapták, mert hernyóik a leveleket összesodorják és fonalaikkal összeszövik, ily módon rejtekhelyet készítenek maguknak, ahol zavartalanul élhetnek. A Tortricidák között találunk azonban olyan fajokat is, amelyek a növények belsejében (hajtásokban, gyümölcsökben stb.) élnek. Erdészetileg fontosabb fajok a következők:

Tortrix viridana L. Könnyen felismerhető arról, hogy mellső szárnya zöld, a hátsó szürke. Tizenhatlábú, piszkos, zöld hernyója elegendően tölgyerdőkben szokott elszaporodni. A hernyó az összesodort levelek között tartózkodik. Április-májusban károsít. Sopron környékén 1921-ben lépett fel először a Nándor-magaslaton. Újabban a Fáberrét körül kezd elszaporodni. Egyes gócekben már a szárhalmi erdőben is jelentkezik. Ha a kedvező időjárás következtében elszaporodik, védekezni nem lehet ellene. Károsítása növényvesztéssel jár és elősegíti a másodlagosan káros rovarok elszaporodását.

Evtria buoliona Schiff. Mellső szárnya rozsdavörös, rajta ezüstösen csillogó fehér rajzolatokkal, hátsó szárnya szürke. Hernyója az erdeifenyő hajtásaiban él. Rejtetten fejlődő károsító, tehát másodlagos. Csakis rossz talajra ültetett, vagy valami oknál fogva betegeskedő Pinus-fajokon sza-

porodik el. Károsítása következtében a megtámadott hajtás könnyen letörik. Ha a kifürt hajtás nem törik le, csak lehajlik, akkor az idővel ismét felfelé irányulva ívalakban nő tovább. Az erdőben gyakran lehet látni olyan erdeifenyőtörzseket, melyeken félkör alakú görbület van. Ez az *Evetria buoliana* Schiff. károsításának visszamaradt következménye. Az ilyen törzsek szerfaszázaléka erősen csökken.

A lepke Sopron környékén igen gyakori. Mindenütt megtalálhatjuk, ahol erdeifenyőt telepítettek. Különösen Brennberg és Ágfalván van elterjedve.

Ebbe a családba nemcsak erdészeti káros, hanem a gyümölcs- és szőlőtermést veszélyeztető fajok is tartoznak. Ilyenek a

Carpocapsa pomonella L. *Almamoly*. Kártevése mindenki előtt ismeretes. Ugyanis ez okozza az alma „férgesedését”. Az almán kívül más gyümölcsöt is megtámad. Évente két-három nemzedéke jelenik meg. Igen szapora károsító. Kedvező körülmények között az egész almatermést veszélyeztetheti. Irtását nálunk a törvény előírja. Ennek ellenére a soproni gyümölcsösökben még nagy számban fordul elő.

Conchylis ambigua Hb. *nyerges szőlőmoly* és *Polychrosis botrana* Schiff. *keresztes szőlőmoly*. Mindkét faj előfordul a virágvölgyi és fertőmenti szőlőkben, de az első a gyakoribb. Elszaporodásuk esetén igen érzékeny kérokat okozhatnak. Mindkét szőlőmolynek évente több nemzedéke jelenik meg. A szőlőmoly elleni védekezést egybe kell kapcsolni a *Peronospora* elleni védekezéssel, amennyiben a bordeauxi-lébe arzénes szert is kell tenni.

Család: Geometridae. Araszolólepke-félék.

Ezt a nagyon sok fajt magába foglaló családot jellemzi, hogy testük karcsú, mellső és hátsó szárnyuk aránylag széles, melyek színezetben és rajzolatban többé-kevésbé megegyeznek. Sok esetben a nőstények szárnyatlanok. Hernyóik 10—12-lábúak, „araszolva” járnak. A talajban, vagy a tápnövényen bábulnak. Ismertebb károsítók ebből a családból a következők:

Hibernia defoliaria Cl. *Nagy téliaraszoló*. Késő ősszel, október-novemberben repül alkonyatkor. A hím szárnya okkersárga, vörösbarna haránt-sávokkal, a nőstény szárnyatlan. Petéit ősszel a rügyek mellé rakja. A kikelt hernyók először a rügyeket kezdik ki, majd a lombnak esnek neki. E kártevő főleg gyümölcsfákon okoz érzékeny kárt, de más lombfákat is megtámad. Kifejlett hernyója vörösesbarnaszínű, hátán borvörös foltokkal és széles sárga hátisávval. A talajban bábul. Arzénpermetezéssel és idejében felrakott hernyóenygyűrűvel lehet ellene védekezni. A Lövéréknek azon a részén szokott elszaporodni, amely az erdővel határos. Az erdőfák közül elsősorban a tölgyet kedveli. Megfigyelésem szerint 1934-ben a bánfalvai „Gesztenyésben” és az „Alm” mögötti gyümölcsösökben károsított.

Operopthera brumata L. *Kis téliaraszoló*. A hím szárnya szürkésbarna, rajta elmosódott hullámvonalakkal. A nőstény szárnyatlan. Októbertől decemberig repül. Polyphag faj. Elsősorban mégis a gyümölcsfákat kedveli. Hernyói zöldek, megrágnak a rügyeket, a virágokat, leveleket. Sokkal károsabb, mint az előbb említett faj. Sopron környéke gyümölcsöseinek

leggyakoribb ellensége. 1932-ben a Felsőlövérékben szaporodott el. Ugyanúgy védekezünk ellene, mint az előbbi fajnál.

Bupalus piniarius L. *Erdeifenyőaraszoló*. Ez a lepke az erdeifenyő egyik legnagyobb ellensége. Különösen a homokos talajra telepített Pinus-fajokon szokott nagy mértékben elszaporodni, ha egyéb körülmények is kedveznek neki. Németországban már igen sok kárt tett. Nálunk nagyobb bajt még nem okozott, mert eddig nagy, összefüggő erdeifenyveseink még nem voltak.

Megemlítem azért, mert újabban a soproni erdőkben elég gyakori. Különösen a katonai lőtér és a Tolvajárok mentén található. Ez talán intőjel, hogy összefüggő, elegenden erdeifenyőt ne telepítsünk.

Hernyója zöld (feje is), hátán három fehér, oldalán két sárga sávval. Június-júliusban repül. Petéit az erdeifenyő türe rakja. A hernyó károsítása október végéig tart. A talajtakaróban bábul. Kimondott állományrontó rovar.

Család: Noctuidae. Bagolylepke-félék.

A felső szárnya hosszukás, háromszög alakú, az alsó rendszerint kicsiny. A csáp sertealakú, a nőstényé sohasem fogazott. A test erőteljes, a potroh vége kihegyezett. Éjjeli lepkék. Hernyójuk legtöbb esetben tizenhatlábú, csupasz, ritkán szőrös. Bábulásuk leginkább a talajban történik. Fajokban legnépesebb lepkecs család.

Panolis flammea Schiff. *Erdeifenyőbagoly-pille*. Csak ez az egy faj érdemel ebből a családból említést. Az erdeifenyő ellensége. Igen korán repülő lepke (március—április). Kifeszített szárnya 30—40 mm. Mellső szárnya fahéjbarna, márványszerű fehér foltokkal. Hernyója zöld, feje barna. Igen veszélyes erdeifenyőkárosító. Szintén állományrontó. A nyugati országokban már nagy kiterjedésű erdőket pusztított el.

A soproni erdőkben arányilag nem ritka. Főleg a katonai lőtér körül gyakori. Kedveli a száraz, laza talajra telepített erdeifenyveseket. Eddig hazánkban érezhető kárt nem okozott.

Család: Lymantriidae. Gyapjaslepke-félék.

A gyapjaspillék családjában fajokban szegény ugyan (17 faj), de ide tartoznak a legveszedelmesebb és legkártékonyabb lepkék. Jellemző rájuk, hogy csápjuk fésűs (a hímé hosszú-, a nőstényé rövidfogú), az alsó szárnyuk széles, szívókájuk rövid vagy csökevényes, testüket sűrű szőr fedi. Tizenhatlábú hernyóik hátán szőrös szemölcsök vagy szörpamatok vannak, a 9. és 10. szelvényen kitolható élénkszíni szemölcs van. Bábjuk vastag, gyengén szőrös, a tápnövényen bábulnak.

Dasychira pudibunda L. A bükk ellensége. Sopron körül kárt eddig még nem okozott. Elszaporodásától tartani nem kell, mert hiányzik a soproni erdők egyik őshonos fája, a bükk. 1941. tavaszán a brennbergi és ágfalvai erdőben gyűjtöttem. Ugyanez év őszén pedig hernyójának nagyobb mérvű vonulását figyeltem meg.

Lymantria dispar L. *Gyapjas-pille*. A gyapjas-pille hazánk legközönségebb és leggyakoribb állományrontó rovара. Polyphag károsító. Elszaporodva pusztítása négy évig tart. Közvetlen károsítása növedékvesztésben nyil-

vántul, ritkábban okozza a lák halálát. Közvetett károsítása a másodlagosan káros rovarok elszaporodásának elősegítése, ami sok esetben az elsődleges kárnál is súlyosabb következményekkel jár. Ez a károsító az 1930-as évek elején országsszerte nagy tömegben lépett fel s ugyanakkor a soproni szárhalmi erdőt is letarolta. Mivel ez a lepke gyakrabban ismétli meg károsítását, azért ezzel a lepkével kissé részletesebben foglalkozom.

A himlepké barnásszürke vagy rozsdabarna, kifejlesztett szárnyterjedelme 30—40 mm, csápja kétszeresen fésűs. A nőtény zömök, piszkos-fehérszínű, csápja fonalakú, kifejlesztett szárnya 60—70 mm. potroha végén sárga nemezzőr van, mellyel petéit fedi be. Hernyója barna, feje nagy, fekete, 60—70 mm. Könnyen felismerhető arról, hogy az első öt szelvényen kék, a hátsó hat szelvényen pedig vörös szemölcsök vannak, a kilencedik és tizedik szelvényeken azonkívül még kitolható és visszahúzható, nagy, páratlan szemölcs is látható.

Petéit csomókba rakja és a potroha végén levő nemezzőrrel fedi be. A petéből a feketeszínű hernyók áprilisban kelnek ki. Őtszöri vedlés után a tápnövényen bábulnak laza szövédékben. Július végén, augusztusban repül. 1941-ben még szeptember 16-án is fogtam lepkét. Főszádanövénye a cseretölgy, ha ezen elszaporodik, akkor táplálékban nem válogat. Ebben az esetben nemcsak a lombfákat és fenyőket pusztítja, hanem ráveti magát a cserjékre, aljnövényekre, sőt az erdő közelében levő szőlőkre és egyéb gazdasági növényekre is, amint ezt soproni károsítása alkalmával is tapasztalhattuk. Megfigyelésem szerint a kőriszt és a fagyalt nem bántotta, egyébként mindent elpusztított.

Károsítása a soproni erdőkben 1929-ben kezdődött és 1932-ig tartott. Kezdetben csak a szárhalmi és balfi erdőben szaporodott el, majd onnan átterjedt a rákosi- és a Dudlesz-erdőbe is. 1931-ben a hernyók már oly tömegesen léptek fel az említett területeken, hogy június közepére az erdőt teljesen letarolták és élelem hiánya miatt a szokottnál korábban bábultak. 1932-ben, tehát a hernyódulás összeomlásának évében, a hernyók oly tömegesen jelentkeztek, hogy május végére az erdőt teljesen letarolták, az aljnövényzetet és a közelben található gazdasági növényeket is elpusztították. A szárhalmi erdő szomszédságában levő lucernások, szőlők, répa- és burgonyaföldek nyüzsgtek a hernyóktól. Megfelelő élelem hiánya miatt a hernyók egy része éhen pusztult, másik része idő előtt bebábult. A bábuló hernyók aránytalanul kicsinyek voltak, alig érték el a 40—45 mm-t. A bábulás május végén, június elején történt. A lepkék június közepén már repültek. A bábból kijött lepkék kicsinyek voltak, sok elhullott közülük, mielőtt szárnyuk teljesen kibontakozott volna. Petét keveset raktak, petecsomójuk aránytalanul kicsiny volt. Ez a tömeges elszaporodással kapcsolatos degenerálódás a táplálékhiány miatt bekövetkezett éhségre vezethető vissza. A *Lymantria dispar* L. károsításának a legtöbb esetben az éhség vet véget. Ezt tapasztalhattuk a soproni fellépés esetén is.

Elszaporodásának meggátolására elegyes erdők telepítése a célszerű, ha pedig valami oknál fogva elszaporodott, akkor a természet gondoskodik

róla, hogy a károsítást megszüntesse. A károsítónak bármely fejlődési alakban való irtásával a bajt csak elnyújtjuk.

Lymantria monacha L. *Apácalepke*. A fenyőerdők legfélelmetesebb ellensége. Sokkal veszélyesebb az előbbi fajnál, mert ez a regeneráló képességgel nem bíró fenyőket támadja meg. Főgazdanövénye a lúcfenyő. Olyan nagykiterjedésű, elegyetlen, középkorú (50—60 éves) lúcfenyvesekben szokott elszaporodni, ahol a júliusi középhőmérséklet 16 C⁰-nál nagyobb és az évi csapadék 800 mm-nél kisebb. A soproni erdőkben károsításáról még nem beszélhetünk, bár megállapítható, hogy évről-évre emelkedik a lepkék száma. Megemlítem azt az érdekes jelenséget is, hogy a soproni erdőkben az apácalepkének nem a törzsalakja, hanem egy sötétebb színű változata a *Lymantria monacha* L. ab. *eremita* Ol. a gyakoribb.

Euproctis chrysorrhoea L. *Aranyfáülepké*. Tiszta fehér lepke, csak a potroha végén (különösen a nősténynek) aranysárga szőrözet van. Polyphag lombfakárosító. Hernyóalakban, fészkekben telel át. Gyümölcsösökben télen a hernyófészkek elégetésével védekezhetünk ellene. A Fáberrét-környékén, a Dudlesz- és Szárhalmi erdőkben, valamint a Virág völgyben gyakori károsító. A hernyóról letőredező szőrök az ember bőrén csaláncsípéshez hasonló gyulladást idéz elő.

Család: Lasiocampidae. Szövőlepké-félék.

Szövőlepkének azért nevezik az idesorolt fajokat, mert mindíg szövedékben bábulnak. Ebbe a családba nagy, esetlen lepkék tartoznak. Mindkét nem csápja fésűs, de a hímé sokkal erőteljesebb, mint a nőstényé. Szívókájuk rövid vagy hiányzik. Szárnyuk nagy, széles, nyugalomban háztető módjára összecscukott.

Dendrolimus pini L. *Erdeifenyő szövőlepké*. Kifeszített szárnya 50—80 mm, egyik legnagyobb hazai lepkénk. Igen erősen színvarians. A mellső szárnyak normál színe szürkésbarna, a hátsóké rozsdabarna. Jellemző rá a mellső szárnyakon látható fehér pont.

Az erdeifenyő ellensége. A soproni erdőkben szintén szaporodóban levő faj. Minden évben több és több lepkét lehet gyűjteni. A szárazabb talajon álló erdei- és feketefenyveseket kedveli, mert hernyóalakban a talajtakaróban telel át. Fáberrét, Tolvajárok, katonai lőtér körül és a Dudlesz-erdőben gyűjtöttem. Leggyakoribb a Tolvajárokban.

Malacosoma neustria L. *Gyűrűspille*. Nevét onnan nyerte, hogy petéit a tápnövény ágaira gyűrűalakban rakja. Polyphag károsító. Gyümölcsösökben és tölgyesekben szokott elszaporodni. Hernyója 40—50 mm, barna, egy fehér középső és két kék oldalsávval, feje kékesszürke. Laza hernyófészkekben közösen élnek a hernyók. Az utolsó két évben (1940—1941) a soproni erdőkben szintén szaporodóban van. Főleg a Fáberrét és Szárhalmi erdőben levő tölgyeseken lépett fel. Kárt okozott a fertőmentsi gyümölcsösökben is. Inkább csak gyümölcsösökben szoktunk védekezni ellene, éspedig a peték és hernyófészkek megsemmisítésével.

Rend: Rhynchota. Szipókásrovarok.

A szipókásrovarok rendjéből a soproni erdőkben aránylag kevés károsítót találtam. Megemlítem az alábbi családokba tartozó fajokat.

Család: Aphidae. Valódi levéltetű-félék.

Igen népes család. Csápjuk aránylag hosszú. Szárnyuk gyakran hiányzik. Lábaik hosszúak, lábfejük kétizű, kétkarmú. Fejlődésük bonyolult, gyakran gazdacserével kombinált. Másodlagosan káros rovarok.

Lachnus roboris L. A tölgyfajok fiatal hajtásain él csoportosan. Szívása következtében a tölgyágakon néhány év múlva golyvaszerű daganatok képződnek. Ezek a daganatok folytonosan növekednek, úgyhogy a fa műszaki felhasználhatóságát erősen csökkentik. Tekintettel arra, hogy ez a károsító másodlagos, azért főleg a tölgyasarjerdőben szokott elszaporodni. A Dudlesz, Szárhalmi és a Tómalom körüli erdőkben elég gyakori. Különösen károsításának következménye, a golyvaszerű daganatok tűnnek fel az említett helyeken sétálóknak.

Dreyfusia Nüsslini C. B. A jegenyefenyő károsítója. Károsításának következtében a jegenyefenyő tűi összezsugorodnak és elpusztulnak. Igen gyakran idősebb jegenyefenyő kérgén is található a tetű, ahol fehér viaszszerű bevonatot képez. 1940—1941-ben a soproni erdőkben is fellépett. A várísi és a Princz-pihenő körül levő jegenyefenyőkön szaporodott el.

Chermes abietis L. Fenyőgubacstetű. A lúcfenyőn képez pikkelyes, ananászhoz hasonló gubacsokat. Ezek a gubacsok kezdetben zöldszínűek, később vörösek, végül elszáradnak és megfeketülnek. A károsító fejlődése igen bonyolult. Gazdacserével szaporodik. Főgazdája a lúcfenyő, mellékgazdája a vörösfenyő. A soproni erdőkben bárhol megtalálható. Védekezni nem lehet ellene, mert, mint említettem, másodlagosak. Ha a lúcfenyő nem jól érzi magát valamely termőhelyen, a másodlagosan káros rovarok közül a *Chermes abietis* szokta először ellepni.

A gyapjastetvek közül a *Schizoneura lanigera* Htg.-t, a hírhedt vértetűt említem meg, amely, sajnos, a Lővérek öreg alma- és körtefáin igen gyakran megtalálható.

Ezzel a soproni erdők és gyümölcsösök rovarkárosítóit felsoroltam. Röviden megemlékezem még arról, hogyan védekezhetünk ellenük.

A káros rovarok ellen a legegyszerűbb védekezési mód a természet törvényeinek betartása és követése. Ezt a törvényt két pontba foglalhatjuk össze: 1. Minden fafajt ültessünk a neki megfelelő termőhelyre. E szabály betartása fontos a gyümölcsösök telepítésénél is. Többször megfigyeltem, hogy új gyümölcsösök telepítésénél igen sokszor elkövetik azt a hibát, hogy a fák termőhelyi igényére nincsenek tekintettel. Az így ültetett gyümölcsösök természetesen hamarabb elpusztulnak, s még a befektetési költséget sem térítik meg. 2. Igyekezzünk vegyes-

korú, elegyes erdőt nevelni, mert ez közelíti meg leginkább a természetalkotta erdőket.

Ha e két főszabályt betartottuk, nem kell tartanunk a rovarok elszaporodásától, ha esetleg kedvező körülmények folytán mégis elszaporodnának, az ilyen erdőkben a természet hamarosan véget vet károsításuknak.

Ikvaparti részlet.

Cmáríts Margit rajza.

M. Torkos József.

(1710—1791.)

Szétágazó és a polgári élet minden terén érdemes közéleti munkásokat adó családból származott Magister Torkos József, soproni evangélikus lelkész. Édesatyja, *András* (1736 †) győri lelkész volt, az új testamentomot fordította magyarra. Testvére volt *Justus Jónás* (1777 †), hírneves pozsonyi orvos, a firenzei, londoni tudományos egyesületek tagja — öccse *Mihály* (1802 †), madori ev. lelkész, szuperintendens, aki az 1790-i zsinaton jelentékeny szerepet játszott. Ebből a családból származott *Torkos András*, soproni polgármester is, s a legmagasabb kort elért magyar költő: *Torkos László*, aki 100 éves korában halt meg.

Torkos József Győrött született 1710. okt. 30-án. Tanulmányait szülőföldjének akkor virágzó evangélikus gimnáziumában kezdte; innét 1724-ben Besztercebányára ment, 18 éves korában pedig a boroszlói híres gimnáziumot kereste fel. Amikor itt tanulmányait elvégezte, a wittenbergi egyetemre ment 1732-ben. Ebben az időben azok a protestáns ifjak, akik lelkészek vagy tanárok akartak lenni, külföldi egyetemen 2—5, sőt több

évet is töltöttek. Torkos is öt évig volt Wittenbergben; 1736. április 30-án megszerezte a magiszteri címet. Édesatyja is a wittenbergi egyetemen lett magister 1695-ben. Amint két másik soproni tudósunk: Fridelius és Deccard is Wittenbergben szerezte meg nemcsak teológiai-filológiai tudását, hanem itt nyert ösztönzést a természettudományokkal való foglalkozásra is, úgy Torkos is itt kezdett érdeklődni a természetrajz - földrajz - történelem iránt. Ilyen irányú széleskörű irodalmi munkódésének gyökerei ide nyúlnak vissza. Még abban az évben, amikor a magisteri címet elnyerte: 1736-ban kiadta édesatyjának újtestamenton fordítását tudós előszóval ellátva. 1737-ben a győri evangélikus gimnáziumhoz conrectornak választotta meg a gyülekezet, rövidesen rector, majd 1746-ban második lelkész lett s a gimnázium rectorát is megtartotta. Hogy mindkét állását milyen sikerrel töltötte be, egyénisége milyen közkedvelt volt az egész egyházkerületben, mutatja az 1746-iki superintendens-választás. Tóth-Sipkovits I. superintendens halála után

a dunántúli ev. egyházkerület Torkost választotta az elhalt helyébe. Nagy megtiszteltetés volt ez a 36 éves fiatal lelkész számára, de nem fogadta el. A következő évben: 1747-ben a soproni ev. gimnáziumhoz hívták igazgatónak, rectornak Hajnóczy Dániel halálakor, de a győriek annyira kérelték, hogy ott maradt. És mégsem maradhatott Győrben. Mivel a török elűzése után Győr megszűnt végvár lenni, 1749. márc. 17-én elvesztette szabad vallásgyakorlatát. Templomát, iskoláit át kellett adni, a lelkészeknek, tanároknak el kellett távoznia. Torkos is odaírhatta neve mellé, mint olyan sokan ebben az időben: exul (száműzött).

Sopronban éppen ekkor halt meg Serpilius Sámuel; az evangélikus gyülekezet nagy örömmel választotta meg 1749 április 22-én lelkészévé a száműzöttet. Hivatalába Wohlmuth János Konrád polgármester és konventelnök iktatta be. Lelkésztársa volt a szintén tudományos hajlamú Oertel Gottfried, akit a kelet felé érdekeltek. Torkos a lelkési teendői mellett a gyülekezetnél elhelyezett, külföldi egyetemekre szóló ösztöndíjak, alapítványok kezelését is végezte. Kevés soproni lelkész töltötte be hivatalát olyan hosszú ideig: 35 évig, mint ő. Szelíd természetével, kedves, nyájas modorával, tudományosságával az egész város tiszteletét megszerezte. Az egyházkerületben is nagyra becsülték: Németh Sámuel superintendens 1754-ben Nemesdömölkön ő iktatta be hivatalába. S nemcsak lelkési kötelességeit látta el mintaszerűen, hanem a teológiai tanulmányai mellett nagy szeretettel és sikerrel foglalkozott a természettudo-

mányokkal is. Fridelius, az első magyar antropológus, Deccard és Löw, a kiváló botanikusok mellett ő ebben a században Sopronnak egyik legkitűnőbb természetbúvára. Hogy ez irányú irodalmi munkássága a külföldön is milyen elismert volt, mutatja, hogy külföldi tudományos egyesületek választották meg tagjuknak. Így az oberlausitzi fizikai és gazdasági egyesület (1767), Berlinben a természetkutatók egyesülete (1774), s az alsóausztriai gazdasági egyesület (1778). Nemcsak elméleti tudós volt, hanem kísérleteket végzett s kísérletei közben szerzett tapasztalatait tette közzé. Voltak fizikai eszközei, melyekkel kísérletezett. A természetrajzból különösen a kagylók érdekelték. Neki volt Magyarországon először csigakertje (dr. Soós Lajos, a Nemzeti Múzeum igazgatórének közlése), itt megfigyelésre tenyésztette a csigákat. Kagylógyűjteményét fia: Sámuel örökölte, tőle a soproni evangélikus liceum. Ez a kagylógyűjtemény még mai nap is látványosság. Méheket sem a mézükért tartotta, hanem azért, hogy különböző megfigyeléseket végezhesen a méhek életére vonatkozólag.

Torkos József soproni életéből egyháztörténeti, művelődéstörténeti szempontból is érdekes az a jelenet, amikor 1757-ben gróf Zichy Ferenc győri püspök a keresztségről vizsgáltatta őt is és lelkésztársát: Oertelt is. Payr Sándor előadása szerint ez a vizsgálat a következőképpen folyt le. Az 1731-iki Resolutio Caroliana értelmében a római katolikus püspökök vizsgálták meg, vajjon a protestáns lelkészek tudnak-e keresztelni. Zichy Ferenc gróf püspök 1757-ben Sopronba érkezett, hogy itt

vizsgálatot tartson s az evangélikus lelkészeket a keresztség felől kikérdezze. Torkos az öreg Oertellel együtt június 16-ára hivatalos volt a plébániára. Amikor a plébánia kapuján belétek, Torkosnak azt ajánlották, hogy maradjon a kertben, amíg kolégáját kihallgatják. Először tehát csak Oertel ment be a püspök elé, akivel még jelen volt Primesz György városplébános, Fületinczi Keltz Imre jezsuita, több falusi pap és a városi hatóság képviselői. Az öreg Oertelt illendő és tisztességes formában mintegy félóránig kérdeztették a keresztségre vonatkozó dolgokról. Amikor Oertel végzett, Torkost hívták fel a kertből. Torkos rövid beszéddel köszöntötte a püspököt. Zichy is barátságosan válaszolt. A vizsgálat vezetését a püspök a tudós Primesz György plébánosnak adta át, aki a keresztségre vonatkozó 10 kérdést intézett Torkoshoz. Már 11 óra is elmúlt, amikor a vizsgálat véget ért. A két lelkész udvarias szavakkal vett búcsút a püspöktől és a bizottságtól s őket is azzal a barátságos intéssel bocsátották el, hogy gondosan ügyeljenek fel a bábaasszonyokra, keresztelésnél a vízzel ne takarékoskodjanak s a róm. kat. papokkal békességben éljenek.

Kiemelkedő mozzanat még életéből, hogy pályájának utolsó éveiben épült a mai nap is fennálló evangélikus templom, 1782—1784-ig, 1784 új év napján ő avatta fel. Még ebben az évben: május 7-én nyugalomba vonult s még hét évig élt ez után. Már 1780-ban megvette a Templom-utca 20. sz. házat s hivatali lakásából ide költözött. Meghalt 1791 február 8-án. A tanulóifjúság latin és magyar versekkel gyászolta. A magyar verset Kis János írta. (Elé-

gia. A soproni múzsák panasza 1791.)

Első felesége Kleinrath Rozina volt; ennek halála után az ősi soproni családból származó Artner Katalint vette nőül. 11 gyermeke közül csak Sámuel élte túl. Torkos Sámuel édesatyjától hatalmas vagyont örökölt s mivel gyermeke nem volt, több mint 62.000 forintnyi vagyonát ösztöndíjakra, tanárok, nyug. lelkészek és árvák segélyezésére hagyta. A líceumra hagyta apai könyvtárát is több mint 700 kötetben. Egyike a líceum legnagyobb jöltevőinek.

Torkos József irodalmi munkásságát három csoportra oszthatjuk:

I. Természettudományi munkák:

1. Manuale Chirurgicum in linguam Hungaricam versum, sumptibus Dom. Miskoltzii Senatoris ac Chirurgi. Jaurini 1741.

2. Tentamen theoriae ortus, vitae et interitus plantarum. Pars I experimentalis. Jaurini 1741.

3. Der wahre Ursprung des Bienenwachses durch eine neue Theorie entdeckt und denen Bienenkennern zur Prüfung vorgetragen. Oedenburg 1776.

II. Történeti, irodalomtörténeti művek:

1. Atyjának: Torkos Andrásnak újtestamentom fordítását adta ki Wittenbergben 1736-ban, s ez elé írt előszót.

2. Observationes varium Hungariae statum concernentes. Calendarium Jauriense titolare et politicum 1741.

3. Dissertatio historico-politica de coronatione Serenissimae Mariae Theresiae cum supplemento documentorum ad eam pertinentium Jaurini 1742 és 1743.

4. Dissertatio politico antiquaria de ferri candentis Ordalio, sive de ritu controversias in Judiciis publicis per ferrum candens decidendi, Aevo Medio apud Hungaros sub variis Seren. Hungariae Regibus usitato. Jaurini: 1744.

5. *Sciagraphia historico-chronologica successione et genealogiae Sereniss. Ducum et Regum Hungariae. VII Tabulis comprehensa et succinctis dilucidationibus historiae explicata. Accedit Status Militiae regularis Regni Hungariae, seu Regionis Hungaricae cum suis Generalibus, Colonellis, vicecolonellis et supremis vigiliarum Praefectis. Jaurini. 1745.*

6. *Schediasma geographico-historicum Hungaros intra et imprimis extra Hungariam per universum, qua terra nostra patet, orbem habitabilem degentes VIII Segmentis succincta repraesentans. Jaurini. 1747.* Egyike a legelső törekvéseknek arra vonatkozólag, hogy a világ összes magyarjait számba vegyék.

7. *Aeorpata, sive Excerpta Juvenilia de Amazonibus prout ea ad Historiam Hungarorum veterem illustrandam conducere videbantur. Jurini. 1747.*

8. *Meletema antiquarium philologico-historicum de veteri Monumento sepulchrali Romano Jaurinum inter et Comaromium invento in eoque Inscriptionibus et Figuris, perenni item lucerna sepulchrali cadaveribus, cimeliisque variis repartit VIII Membris agens. Jaurini. 1748* Egy római sírkövet ír le, amelyet Komárom és Győr között találtak. — A sírkő mellett volt egy másik kő is: ezen a kövön egy lovas és fegyverhordozó volt kifaragva. — (Alteri lapidi, qui capiti objectus fuit, *equus cum armigero* insculpti erant. 8 §.) Ugyanilyen római kő van a Templom-utca 20 sz. házban, Torkos József egykori házában is befalazva. Ezen is egy lovas van és fegyverhordozó, nem lehetetlen, hogy Torkos József falaztatta ide.

9. Kuzmits István, aki Győrben tanítványa volt, lefordította az újtestamentomot vend nyelvre; ennek kiadása elé írt előszót. Halle. 1771.

III. Alkalmi beszédek.

Szokásban volt ez időben, hogy a halotti s egyéb alkalmi beszédeket kinyomatták. Torkos Józseftől is sok ilyen beszéd jelent meg. Közülük csak egy-kettőt említünk. Wohlmuth János Konrád polgármester felett

tartott beszéde, 1756. — Az 1763. június 28-iki nagy földrengés alkalmából bünbánati beszéd. — Mária Teréziának 1773. szeptember 3-án Sopronban történt látogatása alkalmából mondott beszéd.

Ezekből az irodalmi művekből egy enciklopédikus műveltségű, nagy olvasottságú író arcképe jelenik meg előttünk. Kár, hogy figyelmét nem összpontosította akár a történelemre, akár a természettudományokra, bizonyára maradandó műveket alkotott volna. Izgékony képzelete nem engedte, hogy bizonyos irányban lekösse magát. Szerette a történelemből is, a természettudományokból az érdekes, rejtélyesebb kérdéseket. Ezért foglalkozik a középkori istenítélet egy módjával: a tüzes vas próbával, az amazonok történetével; megkísérli a világ összes magyarjainak kimutatását; s e mellett a Komárom és Győr között talált római sír is érdekli. Természettudományi értekezései is hasonlóak: kísérletek alapján szól a növények keletkezéséről, életéről, pusztulásáról, ugyan csak kísérletek alapján új (mai szempontból ugyan helytelen) elmélettel magyarázza a méhek viasztermelését. Költői lelkületét mutatja, hogy ünnepi alkalmakkor az ének- és zenekar által előadott kantáték versszövegét is ő írta.

D. Conrád András soproni orvos nagy tisztelője volt Torkosnak; az ő ösztönzésére adták ki Torkos művészi szép arcképét acélmetszetben, melyet Nilson bécsi művész készített. Conrád pedig négysoros szép latin verset írt rá: „örökre szívünkbe vésvé marad Torkos ékesszólása, kegyessége és hite”.

„Torkosii faciem suavi gravitate
decorum

Religio spectans talia verba dedit:
Cordibus aeternum nostris insculpta
manebunt:
Eloquium, Pietas et tua sancta Fides."

Források:

Gamauf Gottlieb: Oedenburger Kirchengeschichte, III. 477—485.

Payr Sándor: M. Torkos József. Luther-Naptár, 1931 (138—144).
Csatka Endre dr.: Az ócsai és enesei Torkos-család soproni nevezetes tagjai. Soproni Hirlap 1938 szept. 29., 30.

Szinnyei: Magyar írók XIV. k., 314. l.

Németh Sámuel.

A Sopronmegyei Kultúratlasz Közleményei.

Szerkesztik:

Dr. Mollay Károly és dr. Weger Imre.

2. szám.

Tartalom: A SKA munkatársai.

A SKA munkatársai.

A SKA első néprajzi kérdőívére küldött válaszok várakozáson felül szép számban érkeztek vissza. Bár a községeknek fele részéből rendelkezünk válaszokkal, az első kérdőív anyaggyűjtő munkálatait még nem zárjuk le. A kérdőíves módszerrel dolgozók általános tapasztalata, hogy kedvező esetben a kérdőíveknek 30%-a érkezik vissza. Ezt a százalékszámot már lényegesen túlléptük, mégis Sopron megye részletes feldolgozása, valamint munkánk kísérleti jellege szempontjából súlyt helyezünk arra, hogy a vármegye minden községéből legyen adatunk. Ezért nem vetítjük még adatainkat térképre, hanem csak eddigi munkatársaink névsorát közöljük:

Belakovits Anna, tanítónő (Farád),
Blazovich Iván, plébános (Kópháza),
Bogdán József, kántortanító (Egyed),
Bolla Géza, igazgatótanító (Hegykő),
Boross Ferenc, kántortanító,
Borossay István, rk. tanító (Szakony),
Buti Sándor, ev. kántortanító, (Vásárosfalu),
Fazakas Sándor, igazgatótanító (Tompaládony),
Finda Pál, igazgatótanító (Iván),
Füzy Sándor, kántortanító (Sajtoskál),
Gosztom Janka, tanítónő (Und),

Harsányi Ignác, tanító (Horvátzsidány),
Helyes József, kántortanító (Gyóró),
Heves Ferenc, r. k. tanító (Sopronbánfalva),
Horváth Péter, rk. tanító (Vitnyéd),
Karabélyos Kálmán, rk. kántortanító (Chernelházadamonya),
Kenesei László, kántortanító (Fertőszéplak),
Kiss István, rk. tanító (Agyagoszergény),
Kiss László Endre, tanító (Zsebesháza),

- Kóbor Antal*, kántortanító (Sopronszécsény),
Kokas Kálmán, igazgatótanító (Szany),
Kulcsár Pál, igazgatótanító (Fertőhomok),
Mohos Aranka, áll. tanítónő (Mesterháza),
Nagy Imre, kántortanító (Jobaháza),
Nagy Jenő, tanító (Rábatamási),
Nagy Lajos, ev. tanító (Alszipor),
Németh Géza, igazgatótanító (Bősárkány),
Németh Imre, kántortanító (Szilársárkány),
Németh Lajos, ev. tanító (Nagygeresd),
Németh Margit, igazgatótanítónő (Himod),
Papp Vencel, igazgatótanító (Kapuvár),
Petőfalvi Mihály, kántortanító (Röjtökmuzsaj),
Perkovácz István, rk. tanító (Süttör),
Potyondy Zoltán, tanító (Magyar-keresztúr),
Pozsgai Vince, kántortanító (Dénesfa),
Pődör János, igazgatótanító (Rábaköcöl),
Rajnay Aurél, tanító (Eszterháza),
Schaffer József, kántortanító (Fertőboz),
Simon János, tanító (Maglóca),
Szabó Imre, kántortanító (Völcselj),
Szabó István, igazgatótanító (Bágyogszovát),
Szalay Ferenc, igazgatótanító (Babot),
Szalay János, tanító (Sopronnémeti),
Szalay Lajos, igazgatótanító (Fertőszentmiklós),
vitéz Tarr István, igazgatótanító, iskolafelügyelő (Veszvény),
Tóth Ernő, ev. tanító (Nemeskér),
Tóth József, kántortanító (Rábadordány),
Tóth Lajos, igazgatótanító (Bodonhely),
Tóth Mihály, rk. tanító (Bő),
Varga József, rk. plébános, iskolaszéki elnök (Ágfalva),
Visi Sándor, igazgatótanító (Rábacsanak).

Kisebb közlemények.

A Tűztorony régi falfestményei.

A művészettörténet nemcsak máig meglevő műemlékeken alapszik, hanem amennyire lehetséges, leírások, régi képek stb. nyomán foglalkoznia kell elpusztult művészeti alkotásokkal is. Sopronban bizony ez elég bőséges fejezetet ad, hiszen alig maradt fenn régebbi falfestményünk a barokk koron túl és amit magunknak mondhatunk, az is töredékes és erősen megújított. Így vesztette el az idők folyamán freskóit a Tűztorony is.

Ha szomszédjának, a városházának dűsan juttatott Lackner Kristóf polgármester festett dísz a 17. század elején,¹⁾ akkor valószínű, hogy a Tűztorony sem maradt kopáron. Tudomásunk azonban csak egy ékeségről van, ámde a forrás nem jelöli meg világosan, nem szobrászati munka-e? 1619-ben ugyanis szóba került a városi közgyűlésen, hogy a Tűztoronynak a belváros felé eső kapuján a magyar címerű úgy ábrázolták, hogy a kettős keresztet az Üdvözítő is látszott, azonkívül felírást is alkalmaztak köréje; a képviselő aggodalmaskodott, vajjon nem neheztenek-e meg a magyarok a címer megváltoztatása miatt. A tanács helyesen megjegyzi: „Es gibt kein Bedencken“ (nincs ok aggodalmaskodásra).²⁾

1676-ban tudvalevőleg leégett a városháza és elpusztult minden freskója; ugyanígy járt a Tűztorony is; 1681-ben épült fel ez a mai formá-

jában jelentős műemlékünk, lehet, hogy már akkor gondoskodtak freskóiról, de lehetséges, hogy Dobner Ferdinánd polgármesternek műértő gondoskodásából történt, hiszen sok tekintetben hasonlított működése Lackneréhez. Alatta építették át a városházát is abba a formájába, amelyben 1893-as év folyamán csákány alá került.

A Tűztoronyra újjáépülése után freskók kerültek, mégpedig mindkét kapujának oldalán. Egy ismeretlen bécsi hivatalnoknak köszönhetjük a külsők leírását. Az illető a fiát itt taníttatta és ebből a célból 1834-ben hosszabb időt töltvén a városban, az érdeklődő idegen szemével figyelt meg minden régiséget. Szerinte a képek a torony elé húzódo alagútszerű épületen voltak és az Igazság, Okosság eléggé viharvert alakjait lehetett felismerni. A többi figura már elmosódott, azonkívül ott pompázott a császári sas és a magyar címer is. A latin felirat szerint Mária Terézia uralkodása alatt festette ezeket a város tanácsa és közönsége.³⁾ A megfelelő betűk kiemelése után megkapjuk az 1759-es évszámot. Csakhogy a városi számadások szerint ekkor nem újonnan festették, hanem csak megújították a képeket, sőt a festőt is ismerjük: Sedlmayer András ez, azóta messzire szétterjedt család őse.⁴⁾ A Tűztorony jelenlegi szomszédja, Roth Gusztáv, aki gyermek-kora óta ismeri a környék minden jellegzetességét, úgy mondja, hogy

¹⁾ Payr Sándor: A régi soproni városház. 11—24. o.

²⁾ Sopron sz. k. város monográfiája. Forrásanyag. I. rész. 425. oldal.

³⁾ Idegenek a régi Sopronról. Scarbantia. 2. kötet. 30. oldal.

⁴⁾ Lásd: Soproni Szemle. 1937. 212. o. 1938. 100. oldal.

nem emlékszik freskókra azon az oldalon. Együttal elmondta, hogy amikor a Tűztoronyt 1898 körül szabdá tették, akkor az ő házának belső szöglete táján igen sok falfestmény került elő, stilizált, színes virágok. Valószínűleg az 1768-ban épült ház keletkezéséig szabadon álltak, tán még középkori eredetűek voltak.

Ugyancsak a 19. század első felében mehetett tönkre a Tűztoronynak a belvárosra néző oldalán levő festmény is. 1819-ben már szemét szűrt a városi tanácsnak is rossz állapota és felszólították az akkor itt működő három festőt, mint vélekednek felőle; ezek Maurer Ferdinánd, Maurer Ignác és Ehrlinger János voltak. Elhangzott olyan helyes indítvány is, hogy a festés fölé mielőbb védő rézfedelelet kell alkalmazni. A tárgyalások során kiderül, hogy a felíráson kívül a császári sas és két piramis volt ekkor még látható. Ezeknek megújítását ajánlotta a tanács a községi ülésnek, a felíratot egyelőre függőben kívánták hagyni. A községi ülés a kamarához fordult, közben Maurer Ferdinánd kijelentette, hogy a kőműves- és ácsmunka annyira jelentéktelen, hogy kár arról költségvetést csinálni. Az ügy el lanyhult, csupán a védő fedelelet készítették el, a festmények megújítására nem került már a sor.

A Tűztorony régebbi képein, amelyek a belső kaput is feltüntetik és egyébként csak 1847-ig nyúlnak vissza, nem találjuk már nyomát a freskóknak. Talán valami maradványok alapján csinált tervezetet pólásukra Wilfing József, késő-biedermeierkori festőnk. A városi múzeum birtokolja 1879-ből: temperakép, a

város címerét ábrázolja; felirata: Respublica justitia sustentatur (az államot az igazság tartja fenn). Jelzése W. J. Wilfing felmérte a Tűztoronyt és keresztmetszetben is le rajzolta. A városi levéltárban elhelyezett képen is látni ezt a címert felíratostul. Csakhogy Wilfing már nem kaphatta meg a kivitelt, mert még 1879-ben meghalt.

Amikor a Tűztoronyt a múlt század utolsó éveiben alsó részében átalakították és hajdani bolthajtásos átjáróját megszüktették, akkor helyezték el az új nyílás felett a város köböl való címerét; ott díszlett a Hűségkapu felállításáig, ma pedig a múzeum lapidáriumában elmélkedik rövid szereplése felett...

Csatkai Endre dr.

A sárgarézöntő-céh Sopronban.

A régiek élesen elhatárolták a sárgaréz és a vörösréz feldolgozóit. A nevek egész hosszú sora jelzi a különbséget. A régi soproni írásokban Gürtlernek hívják a sárgarézöntőket. Feladataik nyomán bátran az iparművész céhekhez sorolhatni ezeket a mestereket. Testületbe azonban elég későn álltak. A 18. században p. o. három soproni sárgarézöntő a bécsújhelyi céhhez tartozik.¹⁾ 1810-ben Stockinger nevű mester a bécsi

¹⁾ Tanácsjegyzőkönyv. 1819. 2165., 2601., 2920., 3053. számú tételek.

²⁾ Maurer Ferdinándnak képe a Dómban a Tisztító tűz; később elszegényedvén, megengedte a festőnek a város, hogy étkezőt nyisson; ebből lett a mai Rókaúj. Maurer Ignácra lásd: Soproni Szemle. 1938. 30. o. Ehrlinger rajztanítóra lásd: Soproni Szemle. 1938. 261/2. és 317. o.

³⁾ Mayer: Geschichte von Wiener Neustadt. IV. kötet, 57. o.

alakulatnak tagja.²⁾

A 18. században Stingl Gáspár volt ennek az iparágnak a képviselője, követte a mesterségben Lipót fia, aki 1781-ben lett polgára a városnak. Magasabb törekvései miatt már ebben az évben összeütközésbe került az ötvösökkel, mert ezüst kelyhet csinált. A tanács el is tiltotta az efféle kontárkodástól. A Várkerületen volt a háza 1802-ig. 1807-ben a város számára aranyozott zászlócsúcsot készített 45 forintért. De ugyanez az év a halálának is a kelte.³⁾

1815-ben Blau János György sárgarézőntő a város törvénykező helyisége számára egy feszületet készített 25 forintért. A feladatok tehát eléggé magasrangúak voltak.⁴⁾ Egyébként sárgarézből a harangöntők is készítették dísztárgyakat, így Köchel János 1784-ben két gyertyatartót a város számára,⁵⁾ sőt az evangélikus templom oltári feszületét is harangöntő alkotta: a hírneves bécsi Herold, aki az 1683-as török ostrom idején halt meg.

1827-ben az akkori kaszinó nagytermében Felber József 32 faligyertyatartót szerel fel 224 forintért. Később főleg katonai felszereléseket gyártott.⁶⁾

Ebben az esztendőben három sárgarézműves mester tevékenykedett a városban; a törvény szerint joguk

²⁾ Soproni Tanácsjegyzőkönyv. 1810. 955. sz. tétel.

³⁾ Tanácsjegyzőkönyv. 1781. 200. és 398. o. 1802. 145. sz. tétel. 1807. 159. és 2097. sz. tétel.

⁴⁾ Tanácsjegyzőkönyv. 1816. 807. sz. tétel.

⁵⁾ Tanácsjegyzőkönyv. 1784. 1353. sz. tétel.

⁶⁾ Tanácsjegyzőkönyv. 1827. 3685. sz. tétel.

volt önálló céhalapításra. Kérték tehát a tanácsot, hogy sárga-, vörösrézből és más fémből készült árukat készíthessenek, akár kalapálás, akár öntés útján, ezeket megezüstözhesék és megaranyozhassák és hogy általában ami kalapáccsal és fogóval készül, gyárthassanak.⁷⁾

A tanács a céhlevél tervezetét a következő évben visszaadta a mestereknek azzal, hogy az inaséveket soknak találják és 4—5 helyett 3—4-re szállítsák le. 1829-ben a céh alapítását végérvényesen engedélyezte a tanács. Már a következő évben sarkukra is álltak, mikor Friedrich István boltjában felfedezték, hogy ott valami Schambach Ferenc egy kelyhet patenával akar eladni.⁸⁾

Az 1847-es soproni iparkiallításban a katalógus szerint hat mester dolgozott, míg 1841-ben nyolcan alkották a céhet, közülük az említett Felber katonai cikkeket, Haupt Jakab pedig áldozati kannácskákat mutatott be tálcásként.⁹⁾

Az ipar a gyári termékek özönével szemben mindig jobban sorvadt. Az 1880-as évek végén a régi mesterek sorából Haupt Jakab maradt csak hírmondónak.¹⁰⁾ *Csatkai Endre.*

⁷⁾ Tanácsjegyzőkönyv. 1827. 3325. sz. tétel.

⁸⁾ Tanácsjegyzőkönyv. 1828. 1686. sz. tétel. 1829. 2075. sz. tétel. 1830. 3968. sz. tétel. A céhláda a városi múzeumba került. A benne volt írásokból nem derült ki a céhalapítás éve, így Winkler Elemér, a soproni céhek történetírója a 18. század végére gondolt. A soproni céhek története. 11. o.

⁹⁾ Lásd e kiállítás katalógusát és ismertetését. Továbbá Winkler i. m. 11. o.

¹⁰⁾ A múlt század második felében megjelent naptárok (Városi leltár) alapján.

**Az 1622. évi soproni belvárosi
tervrajz magyarázó szövege.**

Az 1622. évi belvárosi tervrajzot a bécsi Hadilevéltár eredetije alapján *Lauringer Ernő* közölte a Soproni Szemle legutóbbi számában (VI. 18. l.). A térképészeti szempontból értékes cikket most a tervrajz olasznyelvű magyarázó szövegének közlésével szerelnők kiegészíteni.¹⁾

A magyarázó szöveg két részből áll: a jelmagyarázatból és Sopron rövid földrajzi jellemzéséből:

† *Edenburgh, città di Ungheria nelle confini dell' Austria, doue Sua Maestà fa alla dieta l'anno 1622 di Giugno.* (Sopron, Magyarország városa az osztrák határnál, ahol Ő Felsége 1622 júniusában volt országgyűlésen.)

A *Chiesa cattolica.* (Katolikus templom.)

B *Luogo del Palazzo di Sua Maestà.* (Ő Felsége palotájának helye.)

C *Passo in aria fatto dal Palazzo alla Chiesa.* (A palotából a templomba vezető földfeletti átjáró.)

D *Piazza, doue uà sempre uno squadrone di Picche in ordinanza.* (Tér, ahová mindig egy lándzsás század megy ki zárt rendben.)

F *Porta che uà a Vienna.* (Kapu, amelyből Bécs felé visz az út.)

F *Porta.* (Kapu.)

G *Acqua.* (Víz.)

H *Fosso molle.* (Vizes árok.)

La Città di Edemburgh è posta in pianura à piedi di alcune collinette, lequali la(!) circondato da tre bande, cioè uerso G e sono lontane, uerso L et è bassa e uicina, e uerso M, doue la collina e uicinis-

sima e batte commodamente non solo la città, mà ancora i borghi, i quali circondano tutta la città(!), e sono grandi, e uerso la parte M sono posti di parte sopra la collina, doue è una Chiesa di luterani ed assai grande, laquale ha buona muraglia.. (Sopron belvárosa síkságon, néhány kisebb domb lábánál fekszik; eombok a várost három oldalról veszik körül, még pedig G irányában távolabb vannak, L irányában (a domb) alacsonyabb és közelebb van, és M irányában, ahol a domb a legközelebb van s biztosan uralkodik nemcsak a belvároson, hanem még a külvárosi negyedeken is, amelyek az egész várost körülveszik; (e külvárosi negyedek) nagyok s M irányában részben a dombra épültek, ahol egy elég nagy lutheránus templom áll, amelynek jó falazata van (ezután néhány szó az olvashatatlan-ságig áthúzva).

A magyarázó szöveg pongyola fogalmazása arra enged következtetni, hogy csak odavetett megjegyzésnek készült. Az említett lándzsás század az országgyűlés idején díszőrséget adott. A lutheránusok templomán a mai Szent Mihály-templomot kell értenünk.

Mollay Károly dr.

Szakál Ernő sikere.

A „Magyar Iparművészet” című folyóirat jelen évi 4. száma pompás felvételekben mutatja be Szakál Ernő soproni szobrászművész újabb munkáit, köztük a Soproni Szemlében már ismertett értékes Széchenyi-plakettet és -érmet. Tehetséges, fiatal művésziünk országra szóló megbecsültetésének jelét látjuk a megérdemelt erkölcsi sikerben. Cs. K.

¹⁾ A szöveget fényképmásolat alapján közöljük, amelyet dr. Verbenyi László volt szíves rendelkezésünkre bocsátani.

Soproni irodalom.

Csapodi Csaba: *Esterházy Miklós nádor 1583—1645.* Budapest, é. n. 8° 171 l.

Miután a „Magyar Történelmi Életrajzok” sorozata az első világháború folyamán elakadt, *Szekfü Gyula* a történelmi életrajzirodalom érezhető hiánya miatt „Magyar Életrajzok” címen új sorozatot indított. A sorozat egyes kötetei a magyar történettudomány újabb eredményei alapján a nagyközönség számára is érthető fogalmazásban rajzolják majd meg történetünk nagyjait.

Csapodi Csaba munkája a sorozat első kötete. Esterházy Miklósról, az Esterházy-család fényének megalapítójáról az első tudományos igényű életrajz 1852-ben jelent meg. Az alakjához fűződő érdeklődés 1870-ben szinte teljesen megszűnt s csak az 1930-as években közzétett két fontos forráskiadvány (*Hajnal István, Fekete Lajos*) révén éledt fel újra. Az első feldolgozások óta sok minden tisztázódott a 17. századi magyar történelemből s így Csapodi összefoglalása az eddigi eredmények rendszerezésében a még elvégzendő feladatokat is megjelölheti.

Esterházy Miklós, akit a katolikus vallásra való áttérése miatt atyja a galántai szülői házból kitagadott, Mágocsy Ferenc kassai főkapitány özvegyének, Dersffy Orsolyával kötött házassága révén alapozta meg vagyonát, merészen ivelő közéleti pályáját. Ez a házasság szerezte meg számára többek közt Lakompak és Lánzsér birtokát, amelyhez később

Fraknó és Kismarton járult. Kezdetben birtokai és közéleti szereplése Kelet-Magyarországhoz is kötődtek, legnagyobb ellenfelének, Bethlen Gábornak sikerei azonban végleg Nyugat-Magyarország területéhez kapcsolták egyéni életét. Tekintettel arra, hogy Esterházy Miklós 1625-től kezdve az ország nádora is volt, Nyugat-Magyarország története szempontjából ez a helyzet nem volt jelentéktelen. Csapodi könyvéből ez természetesen nem tűnik ki. Ő Esterházyt, az „igaz, tökéletes, hű magyart”, ahogy Wesselényi Ferenc nádor nevezte, domborítja ki, Pázmány Péter, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György ellenlábását, a magyar nemzet összefogásának és a török kiűzésének lelkes szószólóját. Esterházy Miklós közéleti pályájának minden részlete még nem nyert tisztázást, még kevésbé ismertek Nyugat-Magyarországgal való kapcsolatának részletei. Esterházy Pál herceg bőkezű támogatásával 1930-ban megkezdődött „Esterházy Miklós nádor iratai”-nak kiadása. Sajnos, a forrásközlés a második kötettel megakadt s így egyelőre ismeretlenek maradnak az Esterházy-levéltár nyugatmagyarországi vonatkozású iratai is. Ennek hiányát talán éppen a legutolsó fejezetben, amely Esterházyról, a barokk műveltségű főnemesről és az emberről szól, érezzük legjobban. A még lappangó adatok Esterházy Miklós most megrajzolható emberi képét bizonyára színesebbé tennék.

Mollay Károly dr.

SOPRONI KRÓNIKÁK

II.

PAYR GYÖRGY ÉS PAYR MIHÁLY

KRÓNIKÁJA

1584—1700

Jegyzetekkel ellátta:

DR. HEIMLER KÁROLY

A Soproni Városszépítő Egyesület kiadása

1942

Bevezetés.

E krónika első részét Payr György soproni polgár írta, halála után pedig Mihály nevű fia folytatta. A feljegyzések néhány év (1687, 1689 és 1690) kivételével az 1584—1700-ig terjedő időt ölelik fel.

A krónika eredeti kézírata 1934-ben vétel útján került a városi levéltár birtokába. Addig a helytörténeti kutatók a krónikának csak a másolatait ismerték. Ezek egyike a soproni evang. líceum könyvtárának kéziratrában¹⁾ van, ez azonban csak Payr György feljegyzéseit tartalmazza. A másik másolat Gamauf Teofil soproni evang. lelkész és neves történetírótól (1772—1841) származik és az evang. egyházegyetem levéltárában, Gamauf irodalmi hagyatékában található.²⁾

A feljegyzések nyolcad ivrét nagyságú vizjegyes erős papíryanagra íródtak. A bőrkötésű kötet 139 lapból áll. A kötetben vallásos tárgyú feljegyzéseket,³⁾ imádságokat, zsoltárokat és énekeket is találunk. Ezeket a krónikával egyébként össze nem függő feljegyzéseket nem közöljük.

A kéziratnak Payr Györgytől és Payr Mihálytól való származása kitűnik a kötet második lapján található feljegyzésből (Gott allein die Ehr. Anno 1624 Jahr Georg Bairr) és Payr Mihálynak az 1651-ből való sajátkezű aláírásával megerősített bejegyzéséből.

A kötetbe *Schraps Mihály* kiadásában megjelent és 1700-ból való soproni látkép van ragasztva. Egy bejegyzés arra utal, hogy e krónika *Tibolth Károly* tulajdona is volt. A kézirat végén találjuk Gamaufnak a krónikából készített kivonatát, amelyet azzal okolt meg, hogy a kézírás nehezen olvasható és hibás. A német folyóírással írt kéziratnak Payr György jegyezte része valóban nehezen olvasható. Ezt fokozza még az a körülmény is, hogy a szövegbe sok soproni és sopronkörnyéki tájszót kever. Payr Mihály írása jobb. Az egyes évek bekezdéseit és egyes

¹⁾ Kéziratgyűjt. 27. Ea. 251. sz.

²⁾ *Góbi Imre*: A magyarországi ág. h. ev. egyetemes egyház levéltárának jegyzéke. Budapest, 1915, II., 58. l.

³⁾ Von der Zerstörung Jerusalems.

neveket kancelláriai betűkkel írja. A feljegyzéseket 1651-től Payr Mihály írja, 1667-től ismét más a kézírás, talán Payr György unokájának az írása, amint azt Gamauf kivonatának bevezető soraiban említi. A 17. század utolsó évtizedeiről szóló feljegyzéseknél gyakran fordulnak elő szókihagyások. Ez arra enged következtetni, hogy a krónikának ez a része egy másik kéziratnak másolata.

A feljegyzések az 1584. évvel kezdődnek. Minthogy Payr György 1588-ban született, a 16. századra vonatkozó adatai nem korabeli feljegyzései, hanem ezeket később, egy akkor bizonyára közkézen forgó más krónikából merítette.

A krónikáirók személyi körülményeiről csak annyit tudunk, amennyit a kéziratban magukról elmondanak. Családi nevüket több változatban találjuk, így *Payr*, *Paier*, a polgárkönyvben pedig *Bayernek* írják.

Payr György, aki a krónika első részét írta, Mihály fiának feljegyzése szerint szélhűdés következtében 1651. augusztus 23-án halt meg 63 éves korában, tehát 1588-ban született. Amikor Bocskay hadai 1605-ben Sopron környékén megjelennek, szüleivel és testvéreivel Récény községből, ahol valószínűleg született, Sopronba menekül, közben török fogságba kerül, de onnan rövidesen megszökik. Ez évben elveszti szüleit, atyja december 13-án, anyja pedig december 26-án hal meg. A rákövetkező (1606) évben Lánzsér környékén ismét elfogják, ingre vetkötetik és csak „késői alkalmatossággal” menekülhet Sopronba. 1610-ben megházasodik és még ebben az évben születik az első gyermeke. 1613-ban nyer polgárjogot.⁴⁾ 1642-ben a városnál mint „Übergeher”, azaz felügyelő, ellenőr vállal szolgálatot. Házasságából négy fiú származott, ú. m. Mátyás (*Mathiesel* 1610), Mihály (1620), János (*Hansl* 1624) és Jakab (*Jacobus* 1628). Foglalkozására nézve szőlőművelő kisbirtokos lehetett.

Payr Mihály személyéről is csak a saját feljegyzései adnak némi felvilágosítást. Így ezekből tudjuk meg, hogy mostoha-*fia*, *Pfister János* ruszti evangélikus lelkész 1655-ben, 33 éves korában halt el, továbbá, hogy 1656-ban öt nap alatt elvesztette két fiát és feleségét, akivel 15 évig boldog házasságban élt. Zrinyi seregében 1663-ban tábori élelmezési mester (*Proffiantmeister in den lager*) volt.

A krónikáirókat őstermelő foglalkozásuknál fogva elsősorban az időjárás érdekli, azt évről-évre pontosan és részletesen feljegyzik. Különös figyelmet fordítanak a bor- és a gabonatermés eredményeinek és árának pontos feljegyzésére.

⁴⁾ A polgárkönyv bejegyzése: *Georg Bayer zum burger auffgenuhmen worden den 11. february anno 1613, erlegt daß onus 3 fl. Burger Register 1535—1624. Városi levéltár.*

Payr Mihály írta részében értékesek a népmozgalmi adatok. Bőséges anyagot közöl a krónika a soproni evang. gyülekezet küzdelmes életéről a reformáció és ellenreformáció idejéből, a lelkészek száműzetéséről, templomokról, iskolákról, a szabad vallásgyakorlat elvesztéséről és sok más egyháztörténeti kérdésről. A helytörténeti kutatás számára nagyon becsesek a krónikának azok a részei, amelyek Bocskay István, Bethlen Gábor, Thököly Imre soproni vonatkozásairól, majd Sopron ostromáról és a kuruc időről szólnak. Az országgyűlésekről, a koronázásokról, a városi kiváltságokról, címerbővítésről, a tisztújításokról, a város védelme érdekében tett intézkedésekről, bástyák és a várostorony újjáépítéséről, az urbariális falvokról, a tüzesetekről, az árvizekről, bűnesetekről sok adatot tartalmaz a krónika. A városi történések mellett a krónikairók az országos vonatkozású eseményekről is beszámolnak, különösen a törökök elleni háborús mozgalmakat tárgyalják sok részletességgel.

A krónikát betűhűen, eredeti írásmóddal közöljük, a nagy betűket azonban a mai szokásnak megfelelően használjuk.

Hálával gondolok *Vitéz Házi Jenő dr.* városi főlevéltáros és *Mollay Károly dr.* intézeti tanár urakra, akik értékes útbaigazításukkal munkámat nagyban megkönnyítették, ezért a támogatásért e helyen is köszönetemet fejezem ki.

Ez a krónika *Csányi János* ismert krónikájának színvonalát nem éri el. Mégis mivel olyan adatokat is közöl, amelyek más kútforrásban nem találhatók, a közléssel a helytörténeti kutatás nagyon értékes felhasználható anyaghoz jut. Ezért úgy hisszük, nem végeztünk hiábavaló munkát, amikor ezt a krónikát sajtó alá bocsátottuk.

Sopron, 1942. április hó.

Verzeichnuß waß von dem 1584 biß die beschriebenen jahre, etliche verzeichnete durch, nach einander geschehen ist.

Anno 1565 dem tage Bortholomai (aug. 24.) ist herr Simon Gerengel¹⁾ hieher gekomen unt offentlich alß ein treu eýffriger evangelischer prediger in der Michelßkirchen zum erstenmal daß heýlige wort gottes offentlich geprediget und den herren katolischen ihre schriften und predigten widerleget. Der doch selbsten vormals zu Agspan²⁾ in Oesterreich ein eýffriger papist und prediger gewest, welcher aber durch gottes grosse gnade und beystand deß liebwerten heýligen geistes zu der alleinseeligmachenden kirche getroffen und erleuchtet worden ist, und biß an sein seligeß ende rühmlich verblieben. (*Az 1565. évről szóló bejegyzés e krónika 6. lapján található a többi szövegtől elkülönítetten.*)

Anno im diesem 1584 Jahr da hat man die luterischen predýgantenn allhier verjagt,³⁾ da haben guete trait wnt weinjahr so woll in allen sachen gueten friet wegen deß erbfeint⁴⁾ gehabt.

Anno 1586 ist daß grose weinjahr gewesen, darnach ist ein groser khalter wnt starkher winther khumen, wnt ist der weinstockh aller erfrohrn.

¹⁾ Gerengel Simon, a soproni ev. egyházközség megszervezője, az alsó-ausztriai Pöschachban született. Aspangban volt pap. 1551-ben inkvizíció elé állították, majd Salzburgba vitték, itt a vártorony börtönében negyedfél évet töltött fogságban. Kiszabadulása (1554) után Rothenburgban, Burkheimban lelkészkedett. 1565-ben hívták Sopronba lelkésznek. Sopronnal már régebben összeköttetésben állott felesége révén. Hívei kívánságára adta ki kátéját, ezenkívül agendát és egyéb műveket is írt, több beszéde nyomtatásban is megjelent. 1571-ben halt meg; a Szent Mihály-templomba temették. Téves az a nézet, hogy Sopron első evang. papja volt. V. ö. Payr S.: Gerengel Simon lelkész. Luther Naptár 1913. — Bán J.: Sopron újkori egyháztörténete. Sopron, 1939. — Schattenmann P.: Ein Exulantenschicksal. Zeitschr. f. bayr. Kirchengeschichte, 11. évf. — Raupach: Evang. Österreich. Presbyterologia, Supplementum Presb. — Klein: Nachrichten II. Bd., 169. l. — Pukánszky B.: A magyarországi német irodalom története. Bp., 1926. 151—152. l.

²⁾ Aspang Alsó-Ausztriában.

³⁾ Ernő főherceg, akinek Rudolf császár Magyarország kormányzatát átadta, a város kiküldötteit, majd az egész városi tanácsot két ízben Bécsbe idézte s ott mindaddig fogva tartotta, míg ezek az evang. lelkészeknek Sopronból és a környező falvakból való elűzetésére és az új naptár bevezetésére kötelezettséget nem vállaltak. Csak egy tanácstag, Pápay Imre szegült ellen.

⁴⁾ a török.

Anno 1587 da ist gar wenig wein gewaxen, dazue graulich sauer und sint daß Jahr die weinber⁵⁾ nit recht zeitig worden, item eß hat auch der schauer am mitwochen vor Gottsauffahrt (*május 24.*) won Wolffs biß auf Khroispach alle gebürig in grunt erschlagen.

Anno 1588 da ist auch wenig wein worden, dazue auch gar sauer wnt haben diß jahr die mäiß⁶⁾ in wein und trait grosen schaden getan.

Anno 1589 da ist auch wenig wein worten aber guet, daß man dem emer⁷⁾ per 6 taller verkhaufft hat. (*23. lap vége.*)

Anno 1590 jahr. da ist eß in allen sachen guet gestanden, da ist wein und draht⁸⁾ wiell gewaxen.

Anno 1591 jahr. da hatt sich wein genueg erzaiget, aber daß mültau⁹⁾ hatt daß jahr grossen schaden getan.

Anno 1592 da hat der reiff am pfingstmontag dem wain maistesdailß weckgenomen, aber draht ist zimblich¹⁰⁾ worden.

Anno 1593 da ist eß alles wolgeraten wnt in allem wolgestanden. (*Itt következik e félbeszakadt mondat: Verzeichnuß waß ich bei meinen lebenszeiten gedenckhen durch...*)

Anno im 1594 da ist ein genediger winter gewesen, hat sich wein und draht genueg erzaiget, aber der reiff am montag vor pfingsten (*május 13.*) grosen schaden getan wnt den maisten wein allen weckhgenomen. In disem jahr hat sich der krieg mit dem feint angefangen, da ist die haubstat Rab, Papa sambt etlichen schlössern verlohren,¹¹⁾ in disem jahr hat man einen luterischen prediganten¹²⁾ bekhumen, den Simon Jude (*okt. 28.*) hat er angefangen wnt ist im nechst hernach gehenden jahr den 10 sonntag Trinitatu wertriben worden. (*24. l. vége.*)

Anno 1595 hat man Gran statt vom feint widerumb bekhumen, da haben mier wiel erliten, won wegen des khriegsvolckh der Talianen,¹³⁾ die haben grosen sterblauff¹⁴⁾ mit sich bracht, in disem jahr ist gar ein warmer winter gewesen.

⁵⁾ Weinbeere.

⁶⁾ Mäuse.

⁷⁾ Eimer régi ürmérték 54'137 liter.

⁸⁾ Getreide.

⁹⁾ Mehltau, liztharmat.

¹⁰⁾ ziemlich.

¹¹⁾ Győr szept. 29-én került török kézre.

¹²⁾ *Günsberger Gabriel* tábori lelkész lehetett, aki a felszabadító német csapatokkal került Sopronba s Herberstein ezredes engedélyével maradt itt vissza. Rövidesen királyi rendelettel hívják fel a várost a lelkész elbocsátására s mikor ezt megtagadják, a városi tanácsot Bécsbe idézik s ott hat hétig fogva tartják a kiküldötteket. Később püspöki küldöttség járt el ebben az ügyben.

¹³⁾ Bizonyára a VIII. Kelemen pápa által küldött s Aldobrandini vezérlete alatt működő olasz seregről van szó.

¹⁴⁾ Járvány.

Anno 1596 jahr ist wein wnt traidt genueg geraten, wnt auch groser khrieg gewesen.

Anno 1597 da ist trait genug, dem wein aber hat der schauer nach Sant Partolome (*aug. 24.*) meistens erschlagen, wiewochen wor Martinÿ hat es wiel grose gefrier gehabt, darzue die stockh gefirt in dem läb¹⁵⁾ welliches wiell wein ahn sich gezo-gen. Diß jahr hat man Paba vom feint wider bekhumen.

Anno 1598 da hat der wolgebohrne herr Antuß Adolffuß freiherr won Schwartzenburg¹⁶⁾ die Rabstat mit wenig wolckh, dem ersten sontag nach ostern in der nacht, daß ist am sambstag zu abents wider erobert wnt dem feinten weckhgenomen. Daß jahr wenig wein geworden, aber draht ist genueg gewesen. In disem jahr hat sich der paiernkhrieg im land obeter Enß angefangen, da hat man die fürnehmsten ratlführer wmbgebracht, aines dails gefirtlt, aines dails hat haubt obgeschlagen, (*25. l. vége*) auffgehenckht, die nasen abgeschniten, etliche sint von hauß undt hof davon geloffen undt entronnen. — Eben in disem jahr ist unser dorff Merwisch¹⁷⁾ rebellisch worden, da heten sollen die fürnehmsten irer sechs beÿ dem pranger auff dem Platz¹⁸⁾ gestrafft werden, wie den schon sechs ruten gesteckht sein, demnach sint sie begnat worden, auch von irem hauß wnt hoff weckhgeschprochen worden wnt daß gemaine pepell^{18a)} noch sey hab undt guet ist strafft worden.¹⁹⁾

Anno 1599 da ist wil wiew wmbgefallen, der wein ist auch zimblich geraten, ist ein frirs²⁰⁾ jahr und guter wein worten, daß man an Pörtolomeh (*aug. 24.*) hat khönen gueten most haben, wnt daß weinlesen ist daß maist alles wor Michellÿ (*szept. 29.*)

¹⁵⁾ Laub, lomb.

¹⁶⁾ Schwarzenberg Adolf akkor még báró, Pálffy-yal petárda alkalmazásával foglalta el Gyórt, 1599. a birodalmi grófi méltóságot kapta, 1600. egy felkelés alkalmával életét veszítette. (Hóman—Szekfű: Magyar történet IV., 361. l.)

¹⁷⁾ Fertőmeggyes az elcsatolt sopronmegyei területen.

¹⁸⁾ Fötér Sopronban, ma Ferenc József-tér.

^{18a)} Pöbel.

¹⁹⁾ A meggyesiek vitatták Sopronnak földesúri jogát és sokallották a jobbágyi terheket. Kollonics Szigfriedhez, Kismarton kapitányához fordultak, hogy szabadítsa fel őket. Így indult meg a meggyesi lázadás, melyről Sopron város idejében értesült és Szentbertalani Menyhért polgármester megfelelő kísérettel kiment Meggyesre, a bírót elfogatta és Sopronba vitte magával. A főbűnösök vagyonát elkobozták és a faluból való kiseprűzésre ítélték. Mátyás főherceg és Pethe Márton püspök vették őket pártfogásukba, a város büntetésük nagyobb részét elengedte és beleegyezett, hogy az elüzlött hat meggyesi lakos Rákosra költözhessek át. Mikor Freund meggyesi bírót megkérdezték, hogy miért kerestek más felsőséget, azt felelte: Jobb egy úrnak szolgálni, mint tizennégynek (t. i. a tanácsnak). (Russ K.: Soproni krónika 15. l., Sopr. Monograph. I. 53., II. 115., 119., 121—123. l.)

²⁰⁾ frühes.

hereinkommen wnt abgelesen worden. Wegen des khriegs ist auff beiden daillen nichts nahmhaftes verricht worden.

Anno 1600: Inn disem jahr hat sich ein warmes weter an-lasen, wnt ist dairi²¹⁾ zeit gewesen, daß man den metzen draitt gegen den schnit 2 daller, hernachet wor der ärnte per sechs wnt 7 rheinischen gulden hat gkaufft. (26. l. vége.)

Anno in disem 1600 jahr ist ein groser sterb wnt ein spates jahr wnt lesen hier gewesen, daß man am dag Nicolai (dec. 6.) noch viell zu thun gehabt, da hat es starkh gefirt wnt wiell schneb gehabt. In disem jahr da haben die Wallonder²²⁾ Paba dem feint verkhaufft, welleiche alta auff der pesatzung neben dem feint gebliben sint, hernacher aber hat manß belagert wnt widerumb eingenommen, aber die Wallonder, waß drinnen ist gewesen, mit dem feint wider die kristen helffen straiten. waß aber in dem strait ist nicht umkhumen, haben sie mit dem feint in disem jahr helffen Canischa einnemben.

Anno 1601 jahr da hat man Weisenburg²³⁾ won feint bekhu-men, da ist draitt genueg geraten der wein aber ist gegen dem worigen jahr kaum der wierte dail²⁴⁾ geraten.

Anno 1602 ist ein starkher winter gewesen, mit viell schneb, aber ein frirs jahr, da ist wil draitt geraten, aber wenig wein, hat man den eimer wein verkhaufft per 7, 8, 9, 10 daller, darzue hat man daß lesen vor Michaellÿ (szept. 29.) hereinpracht wnt guet gewesen. Da ist Weisenburg wider verlohren worden, dagegen Pest gewunen. (27. l. vége.)

Anno 1603. In disem ist wein wnt trait raichlich geraten, wegen des khrieg ist daß jahr nichts verricht worden, sondern umb die Ärnthezeit hie wnt anderstwc ist wegen der Wallonten grose raubreÿ gewesen, wnt man hiebei der stat etliche dag khain mensch for daß (thor)^{24a)} hinaus hat derfft gehen oder raisn wegen irer grosen raubereÿ.

Anno 1604. In disem jahr ist wein wnd draitt gnug gewesen, auch mit dem khrieg gar still.

Anno 1605. Will ich berichten, heten wier ein guedeß²⁵⁾ jahr gehabt, wen einer nach noturff²⁶⁾ daß felt heten khönen arbeiten, aber got erbarm es, wie es in disem jahr ist zuegan-gen. Da haben wir unß, ich wnt meine liebe eltern, sambt meinen geschwisterten wnt die maisten benachbarten zu Ritzing²⁷⁾ in die

²¹⁾ teuere.

²²⁾ V. ö. a 13. sz. jegyzetet.

²³⁾ Székesfehérvár.

²⁴⁾ teil, rész.

^{24a)} Későbbi beszúrás.

²⁵⁾ gutes.

²⁶⁾ szükség szerint.

²⁷⁾ Recény elcsatolt község.

flucht miesen hieher begeben zu dieser stadt Öedenburg. Wegen deß Podtschkei²⁸⁾ wnt groses jammer wnt ellent. Die armen zuegeflohn leut sowoll auch die gantze bürgerschaft sambt der obrigkeit haben viell miesen außstehen wegen (28. l. vége) des khriegs. Waß dem feint anlangt, ist er erstlich am dage wor der auffart Christi (május 18) nach dem seh won Neisidl²⁹⁾ herwerths gezogen, mit seiner macht alle derffer, märckht abgebrannt, die leit nidergehaut, gefangen. Daßmall aber hat er unsern derffern nichts getan, aber über acht tag hernach, nach pfingsten ist er khumen wnt mit rebellischen vngerischen hunten an ainem (sonntag^{29a)} umb 8 vhr frie, so der feint in die zehentausent starkh sollen gewest sein, wnt sein lager ober Kholmhoff³⁰⁾ in der Wisenmath³¹⁾ hat wollen schlagen und der stat denselbigen dag stark hat zugesetzt im willen sie zue gewinen; so ist aber herr Adam Trautenstorfer,³²⁾ welicher damals unser oberster von ir römischer kaiserlicher maistät mit seinem vntergebenen khriegsvolkh sowoll auch die purgerschaft hinaußgefallen, an dem feint getroffen beÿ Sant Leonharts perg,³³⁾ sowohl bei dem furt Arbesfelt³⁴⁾ Wiesemath, sowohl wngerischer hunt, türkhen, tataren, jänitscharn gewest sein, wnt in die anterthalb tausent erlegt wnt 13 fanen³⁵⁾ bekhumen won feint vnt eine grose päute, aber am nechsten sambstag hernach hat sich der feint gesterkht wnt sein lager ober Kholmhoff geschlagen, vnt an disem sambstag die stat ringumb mit prant angegriffen, welches umgen (29. l. vége) unt sein angriff zu morg(e)n)s frie umb 8 uhr getan, also ist die gantze worstatt in zwain stunten außgebrunnen, außgenommen zwai heiser sint überbliben in der Michaielißgase, aineß haus Khling, daß andre Veit Schedl gewest da ist groß jamer wnt herzenleit gewesen, daß eß ain stain het mögen erbarmen, da ißt jederman der stat zuegeloffen, vnt vber acht man von den vnserigen mit sein wmbekhumen, da hat der oberst khair burger auß der stat lasen, welche daß feier aineßdailß heten khönen erreten, so doch der feint nach dem feier mit des viehes beit aller strackhs in sein lager ist gezogen und viell gewelber heten khönen erret vnt erhalten werden, sondern hat nuer seine soldaten Ratzen vnt Khosaken auß der stat lasen zue fues

²⁸⁾ Bocskay István. Lásd Payr S.: Bocskay hadai Sopronban 1605. Klny. Soproni Napló 1914. évf.

²⁹⁾ Nezsider felől Németh Gergely hajdúvezér jött.

^{29a)} Az eredetiben hiányzik.

³⁰⁾ Kópháza.

³¹⁾ Ma Langemath néven ismert dűlő a Kópházi-major közelében.

³²⁾ Trauttmansdorff Adám (szül. 1579, megh. 1617) részt vett a törökök elleni harcokban, vitézségéért lovaggá avatták. Olaszországban egy csatában vesztette életét.

³³⁾ Ma Kurucdomb Sopronban.

³⁴⁾ A volt löversenyter táján az Ikva-patak mellett.

lauffen, nicht gegen dem feint, nuer in die heiser, daß sie allen vorrat aus dem heisern gestollen, geraubt, zerbrochen, zerschlagen, werwüst haben, wnt die armen vorstättler, sowoll auch die armen zugeflohen leit haben miesen durch die finger mit weib und khind da bei die statmauer haben miesen zusehen, in suma wellicher sterkher gewesen ist (30. l. vége), der hats gehabt. Da hat ein khue, ein schwein, ein ochs offt woll ein Tuti goltten, aber woll vmb ein pint wein ist verkhaufft worden,³⁵⁾ da hat daßmall daß rauben, prennen alle dag vnt stunt gewahrt, von feinten offt, gleichswoll won vnsern erbahren soltatten beschehen, wnt ist der feint deglich im lant, auff Eisenstat, Neistat,³⁷⁾ Wien herumbgezogen, geraubt, alle derffer im lant abgebrannt, es ist fast alle dag beinahe scharmitzl³⁸⁾ gewest. Zumb andermal hat der feint sein lager geschlagen beÿ Potterstorff, zumb tritenmall hat er sein lager ober Kholmhoff geschlagen, zumb wiertenmall ist for die Michaelißkhirche khumben, unt sein lager in der khirche, auf dem freithoff, auf der schieshüte, Polanersteig (?) vnt Hutbiehe³⁹⁾ (sic!) auch auff dem Sant⁴⁰⁾ herum geschlagen, wnt hat also die gantz belagerung in die 7 wochen gewehrt, aber die letzte belagerung beÿ der khirchen so nuhr ain nacht gewerth, hat oberst von Trautmanstorff mit vorwissen vnserer obrigkeit den andern dag vmb mitag 40 Soldatten vnt anterhalb hundert burger wnt bauern hinauß lasen wnt mit jetzt gemelten personen daß lager lasen angreifen wnt auf (31. l. vége) daß haubt in die flucht geschlagen, daß also wom feint viel erleget sein worden wnt umbkhumen, aber auff unser seite nuer siben man sint umbkhumben; frie morigen ist herr Georg Wöser und der herr von Khinigsberig mit etlich tausent wallonten khumben wnt nit anderß wermeint dem feint anzudreffen, aber in der nacht zuvor sint die rebelischen hunt türkhen wnt tartarn dawon geflohen. Hierinnen hat man dem feint offt khönen schlagen, wan der oberst gern hete wollen wnt heten lasen angreifen, da es doch imer einmal woll hete sein khönen. Da hat daß rauben, prenen daß gantze jahr gewerth. Die wngerschen hunt haben die arben teitschen leit abgefangen, verkhaufft, wnt nidergehaut. Da man auch daß jahr daß weinlesen mit den welt pill⁴¹⁾ (sic!) hat müssen hereinbringen, im suma niemant khan es außsagen, wie es damall zuegangen ist, allein der es gesehen

³⁵⁾ A zászlókat nyomban Bécsbe küldték, ott Űrnapiján mint győzelmi jeleket hordozták körül a processzióban. (Payr S.: Soproni Ev. Egyházközség tört. 194. l. Fauth-krónika.)

³⁶⁾ Mindnek egy-egy pint bor volt az ára.

³⁷⁾ Bécsűjhely.

³⁸⁾ Scharmützel, csetepaté.

³⁹⁾ Hutbiegel-dűlő a Hasenöhrl- (régente városi) téglagyár táján.

⁴⁰⁾ Sand-dűlő a pozsonyi országút mentén ÉK.

⁴¹⁾ Csatározás közben.

hat, diesem Ursprung hat erhebt haubman Pest (?) in Ober-Ungarn daß sie den Steffan Potschekhei⁴²⁾ in religion bewecht,⁴³⁾ daß er mit sambt dem feint, dem gantzen lant ein unerhörten schaden hat zuegefügt, daß noch khints khint⁴⁴⁾ darieber schreit (32. l. vége). In diesem jahr bin ich zu Ritzing im weingarten beim khaligoff⁴⁵⁾ ihn dem obern ort, mit etlichen personen durch den türkhen abgefangan worden, aber wiederumb alßbalt dem feint wiederumb auß seinen henden bin entrunnen, die andern aber sint wekh gefirt worden. In disem jahr, dem 13 dezember ist mein lieber vater selig in dem herrn entschlaffen, meine liebe mutter selig dem 26. dezember hernach, und ligen zu Ritzing begraben in dem freithoff. Gott der allmächtige verleihe inen aine fröliche aufferstehung an den lieben jingsten dag, amen.

Anno 1606 ist wegen des feindt gueter frit gewesen, aber wegen der ratzn und cásákhen anlangt, die sint so dem gantzen winter auff der Lansser⁴⁶⁾ gelegen, alles wekhgeraubt, wein, vieh, allen vorrat, die leit hart geschlagen, außgeblindert, wie sie mich daselbst haben außgezogen, biß in daß hemt⁴⁷⁾ wnt hat geschlagen der tag, hernach ich mich erst mit speten gelegenheit⁴⁸⁾ hieher begeben zu der stat Oedenburg. Was anlangt wegen der prediganten, da hat der ehrwürdige herr Jakobuß Eger⁴⁹⁾ eine erste briedig getan in der stat, in der Pekhengasse, in deß herrn plasv Gayer getan auff dem sall. Hernacher ist dem herrn Mathieß Einfalter ein khint gestorben daß ist mit gesang fein ordentlich zur erte bestaten worden den andern dag nach dem fastenmarkht (33. l. vége). In diesem jahr haben wir zwohn öffentliche brediger bekhumen, herr Jakob Eger und herr Stephan Fuchsenjäger,⁵⁰⁾ herr Steff ist von Neckhenmarkht khumen und herr Jakob von Ritzing wnt haben angefangen in der Geornigkhirche in der statt den 17 Suntag Trinitatis. Der rath ist gewesen dem gantzen dumolt⁵¹⁾ herr Mathe Khramer purgermeister,⁵²⁾

⁴²⁾ Bocskay.

⁴³⁾ bewogen.

⁴⁴⁾ Kindeskind.

⁴⁵⁾ Kalchofen, mészégető.

⁴⁶⁾ Lánzsér (Sopron m.)

⁴⁷⁾ Hemd.

⁴⁸⁾ alkalmatosság, fuvar.

⁴⁹⁾ *Egerer Jakob* a Szepességből való, előbb ritzingi (Récény) lelkész, valószínűleg mint menekülő már az 1605. év végén Sopronban volt és Gager Balázs házának nagy termében, a mai Templom-u. (akkor Bäckergasse) 12. sz. házban prédikált. Meghalt: 1619. jan. 3.

⁵⁰⁾ *Fuchsjäger István* lelkész, primarius és szenior (1606—1620), Sopronnyéken szül. Két halotti beszéde nyomtatásban is megjelent. (Payr S. i. m., Bán J.: Sopron újkori egyháztörténete, Sopron Monogr. II. 251., 255.)

⁵¹⁾ Tumult.

⁵²⁾ megh. 1631. Sopron követe a pozsonyi (1608.) országgyűlésen, erről értékes feljegyzéseket írt.

stadtrichter herr Mathias Tämisch, die andern herrn und raths-freunt Melchior D'Pretoloný,⁵³⁾ Hanns Pucher, Marx Fauth,⁵⁴⁾ Christoff Lackhner,⁵⁵⁾ Jacob Wagner, Michel Triefel, Johann Dornfelt, Valthauser Heinrich, Michel Roßenkrantz, Hanß Pauer, Adam Walter und Towia Raidl.

Anno 1607 ist allenthalber gueter frid gewesen, in wein wnt drait gar ein reiches jahr, auch gar ein tireß⁵⁶⁾ jahr gewesen das in dem Jakobi monat die weilt^{56a)} durch die grose hitz und dür gebrunnen haben.

Anno 1608 ist wegen deß kriegß gueter frit gewesen, auch in den früchten ein zimbliches guetes jahr gewesen, aber in diesem jahr ist hertzog Mathiaß⁵⁷⁾ mit dem wngern so woll mit den teitschen von haus Österreich unt den landständen in dem monat Juni auf Prag in Pehmen gezogen, mit groser (34. l. vége) macht füer dem pemischen khaiser Rutolffus⁵⁸⁾ wegen der wngri-schen khron, weilliche ihn gütlich wberantwortet worden, den nach ist herzog Mathiers nachher in diesem jahr zu Präschburg den ander tag nach Ehelisaweth (nov. 19. utáni nap) durch die wngern, wenig teitschen gekhrönt worden zu einem wngarischen khönich.

Anno 1609. Im disem jahr habenn wir ein gutes trait wnt weinjahre, sowoll auch gueten frit gehabt, aber in disen jahr ist wiell rintfiech wmgefallen wnd ein tiers⁵⁹⁾ jahr gewesen, eß ist auch in disem jahr drey tag wor dem Crista(g) ein feier bey dem Michel Tawiesel in der stat auffgangen, dadurch in

⁵³⁾ Szentbertaláni Menyhért († 1620) polgármester 1609–11, Hartlieb György községi lelkész „Anagrammata Hungaro Sopronia“ c. latin versekben énekelte meg a soproni vezető emberek erényeit és Szentbertalaniról megemlíti, hogy régi jeles szülőktől származik és öt nyelven beszélt. (V. ö. Szabó K. Rmk. II. 335.)

⁵⁴⁾ Faut recte Fautor (pártfogó) a városi tanácsnak 1590–1627-ig tagja, tanulmányait Wittenbergben végezte. Értékesek az 1529–1611-ig terjedő krónikaszerű feljegyzései Sopronról, utána Klein Menyhért tanító, a későbbi közgyám, folytatta a feljegyzéseket 1616-ig; a Nemz. Múzeum örzi Quart Germ. 191. és 192. számon.

⁵⁵⁾ Lackner Kristóf (1571–1631) városbíró és négyizben polgármester, Páduában a jogtudományok doktorává avatták, tanulmányai mellett megtanulta atyja mesterségét, az ötvösséget. Több évig külföldön járt, 28 éves korában a szenátorok közé választották. Az első soproni literátus társaságot ő alapította. A várost köfállal, vízárokkal vette körül. Sopron újjáépítésében nagy része van. Szellemi téren is alapvető, értékes építőmunkát végzett. Mint ügyes diplomata nagy szolgálatot tett Sopronnak. Résztvett az 1620. Besztercebányára összehívott országgyűlésen. A király a kir. asztalnoki és palotagrófi címmel tüntette ki. Végrendeletében vagyonát a városra és közcélra hagyta. (V. ö. Payr S.: Emlékezés Dr. Lackner Kristófról. Sopron, 1932.)

⁵⁶⁾ dürres, száraz.

^{56a)} Felder (?).

⁵⁷⁾ II. Mátyás magyar király.

⁵⁸⁾ Rudolf király.

⁵⁹⁾ száraz.

der stat wier heißer drin abgebrunnen, won disem feier ist es hinauß in die wortsat zu der schlagpruckhen⁶⁰⁾ khumen, die Querzeill in der Silbergassen⁶¹⁾ sambt der khlainen Potschi-gaßen^{61a)} auff baiden seiten gantz wnt gar zumb thor auß-gebrent.

Anno domini 1610. In disem jahr dem 26. september, dann ist gewesen ein suntag, habe ich mit meiner hauswirthin Catarina hochzeit gehalten. Ist auch in disem jahr ein groser schauer gewest, am (35. l. *vége*) montag wor dem auffahrtstag⁶²⁾ hat won Wolff bis auff Khroispach ueber und ueber alle gebürch^{62a)} in grunt erschlagen, außer den chreitweingarten⁶³⁾ und den außern gebierg, denen hat es nichts getahn, es hat sich sunsten⁶⁴⁾ gar woll anlasen in den frichten, wen es dawon khumen wehr. Ist auch mein suhn der Mathiesell in disen jahr gebohrn worden, den 5ten suntag Trinitätiß wormitag umb 8 Uhr, ist durch dem ehrwürdigen herr Jacob Eeger, evangelischen prediger alhier getaufft worden.

Anno 1611 ist ein feuer bey dem herrn Wolfgang Artner in der Georigen Gaßen auff(gegangen) dadurch in der stat wier heiser abgeprennt. In disem jahr ist khönig Mathias zu einem römischen khenig gekhrent⁶⁵⁾ worden. Wegen der fexung ist in disem jahr ein mitlmäßig jahr gewesen, ist auch wor Michaellÿ ein groser unerherter schneb⁶⁶⁾ gefallen.

Anno 1612. In disem jahr ist ir remisch khaiserliche M(aiestät) Rutolffÿ in monnat jänuary in dem herrn entschlaffen, entgegen ist Mathias erwelt worden zu ein remischen khaiser. In fruchten ist es alleß wolgeraten, ist alles lauter warme zeit gewesen und nichts gefrert⁶⁷⁾ biß auff daß neie jahr. (36. l. *vége*.)

Anno 1613. Biß auff de lichtmesen (*febr. 2*) ist lauter warme zeit gewesen wnt gueter frith. In disem jahr bin ich alhir dem 11 february bey ein ersamen rat burger worden, purgermaister ist gewesen herr Mathies Kramer.

Anno 1614 jahr. Ist die pastein⁶⁸⁾ beim hintern dor⁶⁹⁾ erbaut worden, derzeit ist gewesen purgermeister herr Christoffor

⁶⁰⁾ vágóhid a Malom-utca elején.

⁶¹⁾ Otvös-utca.

^{61a)} Kis-utca.

⁶²⁾ Aldozócsütörtök.

^{62a)} Gebirg.

⁶³⁾ chreit, Greit, gyümölcsöst jelent.

⁶⁴⁾ sonst.

⁶⁵⁾ gekrönt.

⁶⁶⁾ Schnee.

⁶⁷⁾ gefroren.

⁶⁸⁾ Bastei. bástyá.

⁶⁹⁾ Tor, Hátsókapu elnevezéssel (a mai Müller P.-u. és Várkerület tor-kolatában állott).

Lakhner,⁷⁰⁾ der hat in seinen ambt viel darzu getan, hat auch in disem jahr in der palmwochen wor ostern zwohn wnerhörte große schneh gehabt, dazue in awrill⁷¹⁾ viel regen, daß man wegen deß großen wntgewiter⁷²⁾ nit hat arbeiten khenen.⁷³⁾

Anno 1615 jar ist gueter wein gewachsen, fast dem 99 gleich, in disem jahr hat man den langen statgraben acht tag nach sant Gerigentag (*ápr. 24. utáni 8. nap*) angefangen beÿ dem fordern dor⁷⁴⁾ in der Schmitgassen,⁷⁵⁾ Khornmarkt wnt Langen Zeil⁷⁶⁾ biß auff daß hintre tor außgrämbt, hat gewerth 8 dag nach Michelÿ.

Anno 1616 jare ist der kurtze statgraben⁷⁷⁾ auch aller ausgerämbt worden, ist in disem jahr gar ein tirers jahr gewesen, (*37. l. vége*) allenthalbe in gantzen lant wiell feier auffgangen, sein auch gar wiell staht,⁷⁸⁾ marckht, terffer⁷⁹⁾ abgebrent worden wnt durch daß feier gar viel schat ist geschenen, wie dan dieß jahr auch die Widen alhier ist abgebrent worden.

Anno 1617 jarr hat man 8 tag vor ostern zu der mauer⁸¹⁾ in der vorstat angefangen beÿ dem gottesacker auff der Witn⁸²⁾ wnt bei allen torn⁸³⁾ wnt daß maiste werricht. In disem jar ist daß grose weinlesen gewesen allso daß ein sechtzehntel dail hat ertragen 40 eimer mais.⁸⁴⁾ In disem jahr ist der turn⁸⁵⁾ beÿ dem Hintern tor erbaut worden.

Anno 1618 ist zu Presburg ein lantag gehalten worden, hat der anfang wnt daß ent gewehrt 20 wochen wnt ist herr Christoff Lakhner gantzer 6 jahr nacheinander purgermaister gewesen wnt eben am dag Georigi, (*ápr. 24*) da man alhir pfecht die obrigkheit⁸⁶⁾ zum erneuern, nit zu haus, sondern auff dem lantag gewest, aber gleichwoll won ainem rat und ainer gantzen

⁷⁰⁾ V. ö. 55. jegyz.

⁷¹⁾ April.

⁷²⁾ Ungewitter.

⁷³⁾ können.

⁷⁴⁾ Előkapu.

⁷⁵⁾ A Várkerület párosszámú házai a Festököztől az Ikvahídig.

⁷⁶⁾ Hosszúsor a mai Rákóczi-út, Széchenyi-tér és Domonkos-utca.

⁷⁷⁾ Valószínűleg az a rész, amely a Petőfi-tér és Színház-u. mentén volt.

⁷⁸⁾ Stadt.

⁷⁹⁾ Dörfer.

⁸¹⁾ A várfal. Külön adót vetettek ki e célra. Sopr. monogr. II. 301. :

⁸²⁾ Wieden, utca a Szent Mihály-templom tövében.

⁸³⁾ Kapuk a várfalon: Magyar- (Potschy-) kapu, Újteleki-kapu, Bécsi-kapu, Szent Mihály-kapu és Balfi-kapu, csak ezeken a kapukon át lehetett a városba jutni, a sötétség beálltával bezárták, állandó őrség volt ide kirendelve.

⁸⁴⁾ Maische, cefre. E kitünő bortermő év emlékezetére Lackner polgármester a régi városház emeleti folyosójának boltozatára aranyos betűkkel iratta: *Annus aureus 1617*.

⁸⁵⁾ Turm. A zöld vagy fehér torony.

⁸⁶⁾ Obrigkeit. Szent György napján volt mindig a tisztújítás

ehrsamen gemein widerumben zu ainem haub wnt purgermaister gesetz worden wegen seines glükselligen regement wnt zu schutz der staht in allen dingen, hat man gleichwoll (38. l. vége) in abwesenheit seiner den zebter⁸⁷⁾ ordentlicherweiß durch dem rath wnt ainer gantzen gemain zue hauß peglait⁸⁸⁾ alsbalt aber in der stunt der zebter durch zwohn alte wnt zwohn junge ratherrn widerumb auff daß rathauß getragen wnt ist jederman zu hauß gangen, in der triten wochen Trinitätis ist er erst ordentlich, durch dem rath wnt aine gantzen gemain von neiem zu hauß beglaitet worden, auff disem lantag ist herzog Ferdinando von Grätz zu einem wngarischen könich gekhrent worden zu Preßburckh, dem andern sunntag Trinitätis hat sich der kriech zu Prag in Pehmen angefangen wnt sein dreÿ forneme herrn zu Prag beÿ dem fenster außgeworfen worden; nach disem hat sich der khrieg in allen ländern je länger je gröser angefangen zu beiden teilen.⁸⁹⁾

Anno jar 1619 ist kaiser Mathiaß sambt seinen gemahel dem Herrn entschlaffen, auch sambt dem firschten⁹⁰⁾ Maximilian, deren got allen eine fröhliche aufferstehung werleihen wolle. In disem jahr ist durich won weihnachten dem gantzen winter biß auf dem fastenmarkht schene warme zeit gewesen wnt nichts gefrohren, auch nit ain einigen schnee gehabt, auch khein regen. (39. l. vége.) In diesem jahr hat sich draht wnd wein guet anlasen, den wein aber hat die sumerfrier⁹¹⁾ am pfingstag wor dem pfingst sunta (g)⁹²⁾ alles erfröret, berg wnd dail^{92a)} alle gebürich, was aber ist gebliben, daß hat der schauer alles erschlagen, wie eß dan nach Portolomeh (aug. 24) 4 oder 5 schauer gehabt hat, was ainer wberlasen, daß hat der andre wekhgenomen, also daß gar wenig wein diß jahr ist gewaxen. Anlangent wegen des

⁸⁷⁾ A polgármesteri és városbírói jogar régebben fából készült, festett és részben aranyozott volt. Az ezüsből ötvözött, aranyozott díszítésű jogarakat *Artner Erhard* polgármester készítette 1642-ben. A városi múzeumban őrzik. (V. ö. Soproni Szemle, 1940. évf., 370. l.)

⁸⁸⁾ begleiten, kísérni.

⁸⁹⁾ A harmincéves háború kezdete.

⁹⁰⁾ Fürsten.

⁹¹⁾ Sommer

⁹²⁾ Sonntag

^{92a)} Tal.

⁹³⁾ Ernte.

⁹⁴⁾ Sommersaat, nyári vetés.

^{94a)} Keresztjárom napok.

⁹⁵⁾ Hafer.

^{95a)} *M. Gensel Kristóf* (1619—1628) a szászországi Annabergből jött Sopronba. Úrnapi heves beszéde miatt kellett innen távoznia. Medgyesen kapott új állást s ő volt a nagyatyja *Gensel János Ádám* (1679—1720) jeles orvosnak, aki főiskolai tanulóknak és az erfurti természettudományi társulatsnak jelentékeny örökséget hagyott. (V. ö. Payr S. i. m. 293. l. és Payr S.: *Gensel Ádám, a híres soproni orvos. Sopronvármegye, 1925. július 19.*)

trait, daß hat vor dem ärnt wegen der tier wnt der grosen hitz nit khönen worthkumen, in der arnt⁹³⁾ wnt hernach da hat es viel regen gehabt, wnt die sumersat⁹⁴⁾ ist diß jahr langsamb zeitig worden wegen deß grosen und langwertigen regenweter, also noch in der kreitzwochn^{94a)} viel haber⁹⁵⁾ ist zu schneiden gewest auff den felt. In disem jahr ist herr Jakobus Eger, ein ewangelischer Prediger dem Herrn entschlaffen, den 3 Januarÿ und ist an seine stell khomen herr Christoff Gensel^{95a)} und herr Marx und auch ein wngerischer predigant. In disen jahr ist auch deß werstorben remischer khaiser mutter selig, ist alls balt remischer khaiser worden ir meiästet Ferdinanto. Zu Preßburg ist ein lantag gehalten worden wnt fast ein wiertl jahr gewehrt, aber sint alle herrn widder (40. l. vége) wmverrichter sachen von einander geraist wnt ist khein frit geschlossen worden. Nach diesem ist der Wetlehem Gábor⁹⁶⁾ in das lant gezogen, in Ungarn auff Preschpurkh die soltaten nidergehaut, die wngarische khron mit sich gefirt wnt dawun getragen, ist auch daßmall auff einem wnt auff die Eisenstat, und alhir auff Öedenburg gezogen wnt aine grose menge volkh bei sich gehabt. An Sant Andreß tag (nov. 30) ist er auch alhir hieherr in die inre wnt in die ausre worstat gezogen, so aber in der stat wnt in der worstat nuer zwo nacht wnt ein tag gebliben ist, aber niemant khain menschen khain schaden getan, auch kain ainigen person zu baiden taillen nicht geschediget, noch umkhumen ist, wie er doch wiell wolkh bei sich gehabt, nit allein wngarn, sowoll auch türkhen, allein auff der besatzung hat er alhier anterhalb tausent man gelasen, unter disem ist auch herr graf von Tampier⁹⁷⁾ khumen am S. Tomanß dag (dec. 21) in der nacht mit anterhalb tausend reiter wnt soldaten, maistestails mit seinen benachbarten landpurgern Eisensteter wnt Neisteter, Ebenfurrter, wnt in der refirr⁹⁸⁾ herumb mit disen khrabatschn,⁹⁹⁾ tiebischen landwolk sein in die worstat eingefallen, wnt alles wieh khlain wnt groß weckhgedriben, (41. l. vége) nicht die soltaten, sondern wie worgemelt, nur die chkraatischen tieb, den hausrat auß dem heisern gestollen wnt worth dragen, die fenster eingeschlagen, tisch wnt penckh zerhauth, zerschlagen, wellichen aber gleichwoll eineßtailß daß stehlen wnt rauben den ckhrabaten ist zu sauer worden, wnt die paitasch¹⁰⁰⁾ mit alle genosen haben, sondern sint etliche aufn dem platz gebliben wnt hat in wertrosen¹⁰¹⁾ auffzuestehen, ist aber

⁹⁶⁾ Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1580—1629).

⁹⁷⁾ Dampierre H. Duval császári hadvezér (1580—1620).

⁹⁸⁾ Revier.

⁹⁹⁾ Kroatisch.

¹⁰⁰⁾ Magyar pajtás, bajtárs szó.

¹⁰¹⁾ verdrossen.

gleichwoll durich die obrichkheit mit herrn Tampier trackhirt wnt geschlossen worden wegen der worstat, daß sie nit ist in prant gesteckht worden, hat man im gegeben zwaytausent wierhundert taller, da ist alle dag so arg gewesen, daß man hat am dag Steffänÿ die Spiltpruchhen, den gemainen prottladen auf den platz, die heltzernen lädn beÿ dem stattgräben abbrochen wnd ist gar aine draurige atfent wnd faschingzeit gewesen; ist auch in disem jahr ein lantag angestellt worden zu Prespurckh wnt solchen khrich wnt unheill abzuschaffen wnt auffgescho-ben worden, wnt ist auch ein anstant und auffschub gemacht worden zu beiden Seiten. Man hat auch zwohn winter den stat-graben wegen des feint fort auffeisen miesen, ist auch in disem jahr (42. l. vöge) Khroispach durch den Vetlehem¹⁰²⁾ zur stat ghumen, ist im geben worden 12 tausend gulden und hat gedient zu Öeden-burg bei anderthalb Jahr.

Anno 1620 jar ist ein groser sterb hier gewesen und ist der Vetlehem zum andermal hiher khumen und sein lager beÿ den ziglstatt¹⁰³⁾ geschlagen. In disem jar ist mein liber suhn, der Michel gebohrn warden, acht dag nach dem pfingstmontag zu morigens frue, zwischen 3 wnt 4 uhr. Gott verleihe im gesunt wnt langes leben.

Anno 1621. Ist herr Christoffor Lakhner wiederumben pur-germaister worden, ist auch Khroisbach wiederumben zurückh auff ire worige stel khumen, sowoll auch hat sich die stat Öedenburg fridlich wider dem khaiser Fertinanto ergeben wnt ihr Mäistät von neien geschwohren, ist auch in disem jahr herr graff Caraldi¹⁰⁴⁾ mit seinen wntergebenen khrigswolks in guten friden ankhumben won danen auff Günß, daselbst auch in guten friden ankhomen, hirnacher von Günß auff deß herrn Fe-

¹⁰²⁾ Bethlentől 12.000 tallérért vásárolta meg a város Fertőrákost. (Vár. lev. Lad. VI. et F. fasc. VI. 285.)

¹⁰³⁾ Valószínűleg a mai városi faraktár tájékán a „Ziegel“-dülőben.

¹⁰⁴⁾ *Collalto Rambold* gróf, Dampierre utóda, szül. Mantua, 1575. Velencéből számüzve császári szolgálatba lépett, meghalt 1630. Amikor Collalto gróf nagyobb sereggel közeledett Sopron felé, maga Lackner Kristóf polgár-mester, hogy a várost a zsoldosok garázdalkodásától megmentse, lóra kapott és a körtefa-erdőig („Birnwaldl“ a Bécsi-út mentén, a Hubertus-vadászlak tájékán elterülő legelőrészt) lovagolt Collalto elé, közölte vele a soproniak teljes hódolatát és kíméletet kért a város számára. A hadvezér kegyesen fogadta Lacknert, összehívatta tisztjeit és kiadta a parancsot, melyszerint nyomban felakasztatja, ha valaki csak egyet is a soproniak közül bántalmazni mer. A városnak ezért 20.000 frtot és 2000 akó bort kellett Colaltonak átadnia. Collalto Sopronból Kőszeg felé indult, Csepreg és Szalonok vidékén is megfordult, Csepreget elpusztította, a csepregiek közül ekkor 1200 ember pusztult el. Collalto 1621. elején Batthyány jószágait is fel-dúlta. V. ö. Payr S. i. m. 260. I. Szalay L.: Esterházy M. I., 167. I. Magy. Tört. Tár. XI. 174.

rentz Putiány¹⁰⁵⁾ gebiet wnt in sein lant in die acht wochen gelegen, aber nach wnverrichteter sachen wider auß sein lant gezogen und ine nichts hat khonen abgewinen. (43. l. vége.) Ist also das 19, 20, 21 jahr mihsellige zeit gewesen, da hat der feint, türkhen wnt wngarn ain tausent, 2 tausent, 3 oder 4 tausent alle dag, fier Oedenburger sein worübergezogen, in Österreich gefallen, geplindert, geraubt, gebrent, die leit gefangen, niedergehaut, hochgeschetzt hat auch dis jahr die arbeit zu felt sonderlich, daß weinlesen mit großer gefahr, schaden hereingebracht; wie dann wor dem lesen die fürnembsten burger auß der ineren wnt äußern statt das gebürig haben wollen besüchtigen wnt eben an dem selbigen ist der feint wnversehener weiß beÿ Sant Wollfs wber sie khumen, sint damall fürnembe burger nidergehaut worden, 92 personen wntabgefangen, werent in die weintzechen (*sic!*) tausent taller geschätzt worden. In disem lesen sint sonsten absonderlich wiell bersonen abgefangen worden, wnt hochgeschätzt ist manicher hinaußgangen offft wegen aines oder 2 emer abzulesen, ist darüber gefangen worden, hat offft woll 100, 2, 3 oder 4 hundert gulden oder taller sich außzulesen miesen geben, es ist auch sunsten grose aufflag wnt außgaben durich dise dreÿ jahr gewesen, man hat auch soltaten aigene (44. l. vége) beÿ der statt gehalten wnt inen ire besoldung miesen geben je 100, 2, 3, 4, hundert, wie es die not erfordert hat,¹⁰⁶⁾ sint auch die geschnieden¹⁰⁷⁾ trait auff dem felt in den gegenten herumb in schobern verbliben und wertorben, eß ist auch daß gelt in disem jahr in auffschlag khumen, also daß eine neie müntz ist auffkhumen, weliche man daß lange gelt hat gehaisen, ist in dem jahr ein gueter alter reichstaler so hoch khumen, per 26 schilling, ein dukaten zu 5 fl, den emer wein hat man dieß jahr werkaufft zu 10 fl, letzlichen aber in dem ent dises jahrs ist ein gluekhselliger Gott gewinschter frit mit Fertinanto wnt dem Vetlehem gemacht worden,¹⁰⁸⁾ es sint auch in disem jahr die two herschafften Eisenstat, Forichtenstein wnt daß schlos in der Eisenstat sambt der gantzen gegent wnt zuegehörigen untertanen dem herrn Nicolauß Esterhássi won ir Mäiestet commessärien eingantwort worden, wnt die gantze herschafft im hat aufgenomen wnt geschwohren fier irn hern.

Anno 1622 jarr ist alhie in Oedenburg ein lantag gehalten worden, daß auß allen lendern wnt khönigreichen ire potschaffen¹⁰⁹⁾

¹⁰⁵⁾ Batthyány.

¹⁰⁶⁾ A külső kapuk őrzésére alkalmazott katonák tartása címén minden külvárosi ház 1 forintot s minden zsellér 5 ss. fizetni tartozott. Soproni monográfia I. 432.

¹⁰⁷⁾ learatott gabona.

¹⁰⁸⁾ Nikolsburgi béke (1622. január 6).

¹⁰⁹⁾ Botschaften

sint dagewesen, ist auch selbst ire k. khaiserliche Maiestät sambt seiner (45. l. vége) ehegemahl wnt deren printzen den 24 dag Maÿ glücklich wnt Fridlich ankhumben, ist auch die gantze purgerschaft wnt seine soltaten in der werr gestanten, wnt durichgezogen, ist nachher, weil der Wetlehem die wngarisch khrohn in seinen henden hat gehabth won herrn auff Trentschin umb die khrohn geschickht worden, nurr durich die wnger, wenig teitschen, welche in der sibenten wochen ist endlich hieherr khumen, ist hernacher die khaiserin¹¹⁰⁾ am dag sant Anna in dem khloster¹¹¹⁾ alhie in beÿwesen deß gantzen lant, freÿstet wnt mit grosen freiden zu ainer wngerischen khenigin gekhrönt worden, es sint auch ordentlich freÿschüs geschehen wnd ist auch ein genediger frit mit dem Wngerlant worden. Eß hat auch der khaiser 13 regementh soltaten an der wacht gehalten wnt nein carwath reiter, welliche alle dag wnt nacht eine fane umb dem andern an der wacht gestanden, ist auch die zeit so lang, der lantag gewert also fritlich wnt ainig zuegangen, es ist auch nit ein ainziger mensch weder beÿ tag noch nacht umb daß leben khumen, wie es den pfléget an sollichen ortern zueuegehen, wegen der profiant ist auch beÿ einer suma wolckhs wider (46. l. vége) aller wnserer werhoffen¹¹²⁾ khein mangl gespirt worden, aber aleß teir¹¹³⁾ ist es gewesen, der emer wein ist damals werkaufft worden per 15 fl, 16, 20 wnt 22 fl, daß pfunt rintfleisch 34 denár, ain aÿ 48 denár. Ist der frume khaiser sambt seiner ehegemahlin 5 mall auff Wandorff geriten. auff freudenspill ainmall auff Rust, ainmall auf Lackhenbach zu dem Eszterhásÿ, ainmall in die Eisenstatt. Hat also diser lantag ein guetes ent genommen wnt ist nacher dem 8 dag augustÿ in frit sambt dem gantzen lant won danen gezogen; es ist auch zumb Walledy¹¹⁴⁾ den 11 suntag Trinitätiß eine dankhpredig gehalten worden in der Michalis khirchen durch dem erwidigen herrn Sallomohn von Pottendarf, ein ewangelischer prediger, Gott helfe weiter wnt behite wns füer alle wnfrit wnt wnglückh, ist auch wnser stat won ir maiestett auff disem lantag aine grose gnat¹¹⁵⁾ wnt freiheit widerfahren, wnt geben worden wegen der weinausfuhr, darfir mir billich Gott wnt dem frumen khai-

¹¹⁰⁾ A manuai Gonzaga Eleonora, a koronázást Pázmány Péter és Evgélisch püspök végezték.

¹¹¹⁾ A mai bencés székház. A királyi pár a ferenciek (ma bencés) templomával szemben lévő Templom-utca 4. sz. házban szállt meg, amelyet azéi Burg-nak neveztek.

¹¹²⁾ Várazozás ellenére.

¹¹³⁾ teuer.

¹¹⁴⁾ Zum „Valet“, búcsúzásul.

¹¹⁵⁾ A király a városnak új szabadalmat adott, megengedte a bor szabad kivitelét és új címet adományozott, ekkor került a város címere fölé a kétfejű sas a császári koronával, mellére a király és királyné nevének

ser zu dankhen haben. Am ent dises 22 jahre ist am dag Ehelisaweth der metzen werkhaufft worden als 10 taller, ein manß bar¹¹⁶⁾ stiffel 8 fl, dem eimer wein 24 fl, ein par oxsen per 108 taller, gar gegen weihnachten zu ein schwein 25 taller mehr, ein par oxsen 150 taller, der emer wein 30 fl. (47. l. vége.) Zu ent dieses jahr ist die neie müntze gar gemein worden, welliches man nicht fier guet gehalten hat, also die neien taller hat ainer 20 schilling golten, neie acht groschen, neie 10 schilling, neie 12 groschen, auch neie groschen, dadurich ist wegen des gelt eine schreckhliche [Theurung] entstanden in allen sachen, in disem jahr war herr purgermaister Christoff Lackhner, herr statrichter Wolfgang Artner¹¹⁷⁾ die andern rathsfreint herr Mathies Khramer, Jacob Wagner, Jacob Stainer,¹¹⁸⁾ Michel Unger, Walthauser Geinig, Hanß Feuerer, Hanß Nait, Hanß Jäger, Georg Haußer, Michel Pauer, Georg Ruß, Hanß Zoana.¹¹⁹⁾

Anno 1623 jahr. In disem jahr ist eß wegen deß gelt alle wahren hochkhumen, daß ein pahr niederschue, weliches ein man ist recht gewesen, hat golten 10 fl, ein manß par stiffel 25 fl, der emer wein 38 fl, der metzen trait 20 fl, ein khue per 70 fl., ein eln leinwet,¹²⁰⁾ die zuwor hat 2 schilling golten, die ist werkhaufft worden um 2 fl 4 schilling, daß ist aber der unterschit du leser, daß dus recht verstehst, den alten reichstaller hat man damall (48. l. vége) wor 10 und 15 fl geschätzt, dem ducaten umb 25 fl. In disem 23 jahr ist der Wetlehem umb Martiný (nov. 11) mit viel tausent türkhen, tatarn wnt wngern in Märn¹²¹⁾ wnt Pehmen¹²²⁾ gezogen, alles im lant abgebrennt, die leit gefangen, niedergehaut, weckhgefirt, in disem jahr wor dem Christag (dec. 25) ist daß lange gelt gantz wnt gar gefallen, wnt sint in disem jahr unsere freiheit gebesert gewort, auch daß grose wnt khleine insigl¹²³⁾ gebessert worden. wnt der herr Lackhner hat wiell darbei getan wnt ist damall purgermaister gewesen, hat auch selbesten am dag wor Eheli-

kezdőbetűi F. E. Vár. lev. Lad. XX. Lackner polgármestert a királyi asztalnoki és palotagrófi (Truchsess und Pfalzgraf) címmel tüntette ki.

¹¹⁶⁾ férficsizma.

¹¹⁷⁾ Később polgármester, megh. 1633.

¹¹⁸⁾ megh. 1653.

¹¹⁹⁾ Zoana (Zuana) János Sopronbánfalváról származó család sarja 1635—1641. városbíró, majd polgármester († 1643). Egy másik Zoana János kanonok benificiátus. Ez a család több jeles előljárót adott a városnak. Payr S i. m. 335.

¹²⁰⁾ Elle Leinwand, rőf vászon.

¹²¹⁾ Mähren (Morvaország).

¹²²⁾ Böhmen.

¹²³⁾ A pecsétbővítés az 1622. évi címerbővítéssel kapcsolatos. Erre v. ö. Házi Jenő: Sopron címere (Heimler Károly: Sopron topográfiája, Sopron, 1936, 79. l.)

saweth (*nov. 18*) die freiheiten auff lateinisch wnt auff teitsch wor ainer gantzen gemaind werlesen.

Anno 1624. In diesem jarr ist mein lieber suhn der Hänsl an einem Pfinzstag¹²⁴⁾ dem 4 januarỹ wormittag zwischen 9 wnt 10 uhr gebohren worden, in disem jahr hat es dreỹ wochen wor weihnachten angefangen zumb schneiben wnt hat fast dem gantzen winter durich alle dag geschniben wnt viel schnee heraußgeworfen, daß nie balt geschehen ist wnt ist fast aller beieinander werbliben wnt ein sehr khalter winter gewesen, ist (*49. l. vége*) aber in dem auswerths eine grose tiere eingefallen, daß trait, heỹ¹²⁵⁾ grosen schaden hat geliten, wegen der grosen tier aber ist in dem trait ein mittelmesiges jahr gewesen, sowoll auch in dem wein.

Anno 1625 jahr ist abereinmall ein lantdag gehalten worden wnt hat angefangen umb Michelỹ (*szept. 29*) in dem besten lesen, ist ir remische khaiserliche Maistet 14 dag nachher nach Micheli sambt seiner gemahll wnt dem jungen sohn Ferdinant wnt dochter friedlich wnt gar herlich wnt statlich eingezogen wnt mit groser rewerentz won ainem ersamen rath empfangen wnt einbeglaitet worden, sein auch die purgerschafft wnd die soltaten in der wehr gestanten. Alta ist der wolgeborne herr Nicolauß Esterházỹ wom lant zu ainem Pallatin erwält wnt geortnet worden, nachher ist der junge Ferdinant won dem gantzen lant zu ainem ungerischen khönig erwelt wnd gekhrent worden, am tag Maria Embfangnuß (*dec. 8*) alhier in dem khloster. Nachher ist er zu roß aus der stat in die worstat geriten auff dem platz, hat die khron auff sein haubt gefiret, ist alta won holtz eine freie pinn¹²⁶⁾ auff dem platz auffgericht worden wnt alle mit tuch behengt, da hat er auff diser pin dem gantzen lant geschwohren wnt allsbalt der junge khönig won da ist herunter gestigen, ist das (*50. l. vége*) tuch breiß worden alles miteinander, wellicher hat derwon gebracht, der hats gehabt; hintgegen hat im daß lant auch geschworn, ist auch, wie er auß der stat ist herauß ist geriten, gelt preißgeworffen worden. Nach disem schwohren¹²⁷⁾ ist er won der pin mit der khron auß der worstat geriten hinauß auff das frei felt auff einen hohen perg wor dem Wintmilltohr¹²⁸⁾ da hat er seine khreizstraich¹²⁹⁾ in dem khöniglichen habit getan gegen den erbfeint. Nach disem werrichten ist er wiederumben abgezogen wnt auff das Michelỹtohr

¹²⁴⁾ talán Pfinztag, csütörtök. (Szentpétery J.: Oklevéltani naptár.)

¹²⁵⁾ Heu.

¹²⁶⁾ Bühne, Brettergerüst, tribün.

¹²⁷⁾ Schwören.

¹²⁸⁾ A Bécsikapu fölött levő Koronázó-domb. Emlékkő jelzi e történelmi eseményt.

¹²⁹⁾ A hagyományos kardvágás.

in den gasen herein auff dem platz und wiederumben in die stat wnt alle stuckh¹³⁰⁾ khlein wnt groß abgelasen, in disem lantag ist khain [noth] won profiant nie gespirt worden. In disem jahr hat eß vom lesen durch bis auff dem ersten dag Märtzi khain einzigen schne gehabt, allein in dem regenweder ist schneb gefallen, aber ist aller alßbalt zergangen, in dem frichten haben wir ein mitelmasiges jahr gehabt.

Anno 1626 jarr ist ein zimblicheß reicheß jahr gewesen, in den frichten aber wegen deß khriegs ist allenthalben in alle ländern groser auffruehe gewesen, sonderlich im lantl ober der Enß, ist ein groser pauernkhrieg gewesen, wnt entstanten. Im remischen reich gleichfaß mit dem tenemarkher¹³¹⁾ welleche ir meistet zuwider, dem Wethlehem auch eine armätý¹³²⁾ gebracht. (51. l. vége.) Der Monsfelter¹³³⁾ mit viel tausent auß Österreich und gar auß dem reich durich die Schlesing¹³⁴⁾ biß in Ungern gezogen, ist der türckh auch mit groser macht in Oberungern gezogen, aber nichts werricht, der pallatin Esterhásý mit viel tausent dem türckhen begegnet, ohn statt ire meistet haben also in disem jahr in die acht armadi wnt groses heer zu felt gefirt, aber alle sambt nichts werricht, nuer daß die leite wnt lant werhöret,¹³⁵⁾ zerstert wnt durich sterbenslauff um ir leben wnt güeter sein khumben.

Anno 1627 jarr in disem jar ist gar ein schlechtes wein-jahr gewesen, dazue greilich sauer. Item wor Pörtlmeh (aug. 24j) hat es angefangen zu regnen, hat fast alle dag durich wnt durich den gantzen herbst beý dag und nacht gewerth, daß man nit hat khönnen anbauen. wnt ist durich daß regenweter wegen daß anbauen will werhindert worden, es ist auch biß auff die weihnachtsfeiertag nichts gefrohen. In disem jahr im herbst sint balt zwai grose waßer nacheinander khumben wnt ist grosen schaden daraus (52. l. vége) entstanden auff unsern mieln,¹³⁶⁾ daran viel werterbt,¹³⁷⁾ daß man lange zeit nit hat maln khönnen. Wegen den herrn tochter Lackhner habe ich es nit unterlasen khönnen, daß er in sein amt, weil er ist purgermaister gewesen bei ge-

¹³⁰⁾ Ágyú, mozsár.

¹³¹⁾ Dänemarker, dán.

¹³²⁾ Armada.

¹³³⁾ *Gróf Mansteld Károly* (1543—1595) császári hadvezér, akit a törökök „ezüstlábú vezérnek“ neveztek, az egyetlen hadvezér, aki már seregének érdekében is kereste a magyarsággal a meg egyezést és főparancsnoksága alatt zsoldosait a szokásossá vált pusztításoktól visszatartotta. Amikor Esztergom alatti nagy győzelme után vérhas vitte el, magyar katonák, falvak és idegen zsoldosok egyképen megsírátták. (Hóman—Szekfü i. m. IV. 359.)

¹³⁴⁾ Schlesien, Szilézia.

¹³⁵⁾ verheeren, elpusztít.

¹³⁶⁾ Mühlen.

¹³⁷⁾ verdorben, elpusztult.

mainer statt, hat viel erhebt wnt viel nutzen gemacht. Erstlich hat er die beide statgräben lassen aufräumen; zumb andern, hat er die pastein^{137a)} beim Hintertor erbaut, zum triten hat er die neie uhr bey dem khalten eckhe¹³⁸⁾ erbaut, zumb wierten hat er im Khlausner¹³⁹⁾ einen neuen weingarten, neben den Harkher Khlausner einen Hoffweingarten erhebt, zumb fünfften hat er die ausere statmuer, umb die worstat erhebt, zumb sechsten hat er daß rathauß schön won inet wnt malln lasen¹⁴⁰⁾ zumb sibenten hat er schuln und khirchen sambt unsre statt freyheiten gebesert, in suma ist er seines werstants lobenswerth, daß man seiner nit halt wergesen wirth.

Anno 1628 jarß waß anlangt in disem jahr ist noch durich den gantzen winter rüber viel mehr nasses weter dan truckhenes¹⁴¹⁾ gewesen, sonderlich in frieling,¹⁴²⁾ daß in herbst nit ist (53. l. vége) gebaut worden, hat man im auswerths auch wor regenweter nit khenen anbauen. Es ist auch gar ein spetes jahr gewesen, daß man am tag Georigi (ápr. 24.) nicht hat khönen weinber sehen, hat fast dem gantzen sumer durch alle andern dag und triten tag grose regen gehabt, daß also wiell ist werhintert worten wegen deß wein, man hat auch am Laurentzi (aug. 10.) khain ainzigeß gueteß weinber gefunden wnt ist der wein sauer geworden, alß daß woriges jahr, in diesem jahr hat man gleichwoll die halbe wein um 10 wngerisch verleigebt, auch ist mein lieber suhn, der Jacobuß an einem pfingstag zwischen 8 wnt 9 uhr daran, ist gewesen der 24 abril, gebohren worden.

^{137a)} Bastei, bástyá.

¹³⁸⁾ A mai Széchenyi-térnek az a része, amely a Templom-utca torkolatában állott „Brüchel“-torony és a kaszinóépület helyén volt bástyá mentén terült el. (V. ö. Sopron sz. kir. város önkormányzati szervezete 1569-ben 2. l. Sopr. monogr. II.)

¹³⁹⁾ Dülő a Fertő mellett a Halászcárda (Segenshütte) felett.

¹⁴⁰⁾ A legrégebb soproni városház helyét nem ismerjük, valószínűleg az 1311. évi nagy tűzvészben pusztult el. Zsigmond király a ferenciek zárdájával szemben levő, valószínűleg a mai Gambrinus-sörházat (Ferenc József-tér 3. sz.) adományozta a városnak törvénykező vagy tanácskozó városházzal (pro domo judiciali seu praetorio). (V. ö. Pollák M.: A soproni zsidók története 98. l.) Ez a ház 1496-ig volt használatban, amikor a mai városház helyén állott épület szolgált városházzal 1892-ig. — A városi múzeum őrzi e házról készült képeket. E régi városháznak két főhelyisége: a „Rathstube“ és a „Gemeindesaal“. Különösen ezeket a helyiségeket díszítette Lackner képekkel és jelmondatokkal. Leírását Barth Konrád elkésznek „Oedenburgisches Rathaus“ című (Pozsony, 1670) munkájából, továbbá Fridelius János volt liceumi rektor: Vita Lakneri c. életrajzából ismerjük. (V. ö. még Payr S.: A régi soproni városház. A soproni várostorony. Kny. „Soproni Napló“ 1915 jún. 12. 133. és 138. sz.)

¹⁴¹⁾ trockenés.

¹⁴²⁾ Frühling.

Gott der allmechtige werleihe im gesunt glüekh, heil gesunt wnt langes leben.

Anno 1629 jar, in disem jarr ist nach ostern, den 21 april, in der nacht ein groser wnerherter schneb gefallen und dem frichten nichts geschat, in disem jahr ist herr Christoff Lackhner widerumben purgermaister worden, er ist aber nit auff dem rat-hauß gewesen beý der gemein (54. l. vége), ist im aber der zebter in sein eigeneß hauß durch den herrn Jacobus Stainer¹⁴³⁾ gedragen worden wnt das ambt durich einen ersamben rath samt der gantzen gemeind ahnempfohlen worden, weil er khrankh gewesen ist, es ist auch in disem jahr eine grose teurung in dem khrabathen lant gewesen, daß sich ire wiel in unser lant wegen des grosen hungers wnt teurung haben hieher begeben. Es hat auch Nicolaus Esterházy in disem jahr seine zwei gegenten Lansehr¹⁴⁴⁾ und Lahenpachische¹⁴⁵⁾ zu der khatholischen lehr gezwungen, waß anlangt wegen der fricht, hat es in dem trait ein mitlmäsiges jahr gehabt, aber in dem wein ist khaum der halbetaill so wiel worden, alls in dem 28 jahr, aber wiel peser, den in dem worigen jahr, in disem jahr, den 24 october ist unwersehens ein gelegt feuer in der Neistifft,¹⁴⁶⁾ zwischen 10 wnt 11 uhr bei der nacht bei dem Tschürtz auffgegangen, durich welches feuer sint 3 städl abbrunen, aber hernach alßbald ist gelescht worden, in disem jahr ist der firscht¹⁴⁷⁾ Gabriel Wethlehem in Ober Ungern dem herrn entschlaffen. In disem jahr haben mir ain schön herbst gehabt wnt ist khain schneb gefallen biß auff den Christag (55. l. vége).

Anno im 1630 ist ein landag zu Preschburg gewesen, welcher in allen sachen ist guet abgegangen wnt hat gewerth 4 wochen zwischen pfingsten wnt ostern, in disem jahr ist eine teurung in dem trait gewesen, aber nur 5 oder in die 6 wochen lang nach pfingsten gewerth, daß der metzen trait alhier ist verkhaufft worden um 4 fl, ist auch in disem jahr herr cartinail¹⁴⁸⁾ Glasel (?) dem herrn entschlaffen, anlanget wegen der fricht, haben wier in disem jahr in allen ein reiches jahr gehabt, ist auch in disem jahr ein reichstag zu Regenspurg gehalten worden, da durich ire remische khaiserliche maistet selbst dahin geraist. Es ist auch in disem jahr ein anderer firscht mit Namen Georgigi Rá-

¹⁴³⁾ városi tanácsos, későbbi városbíró és polgármester † 1653.

¹⁴⁴⁾ Lánzsér (Sopron m.)

¹⁴⁵⁾ Lakompak (Sopron m.)

¹⁴⁶⁾ Újteleki negyedben.

¹⁴⁷⁾ Fürst.

¹⁴⁸⁾ Kardinal.

gótzi¹⁴⁹⁾ in Sibenwirigen¹⁵⁰⁾ durich die ungeru eingesezt worden wnd ist ir firstliche gnaden herr Pallentinuß Nicolauß Esterhásy sambt dessen gantzen lant der wngern, wie dan auch alle freistatt dises wngerlant haben miesen zu hilf schickhen, so woll auch unsere statt 60 teitsche soltaten hat mit ir firstlich gnaden geschickht, aber ist (56. l. vége) daßmal gar wenig in Sibenwirichen durich herrn Pallatino mit dem wolckhe außgericht worden, wie worgemelt ist es auch auff den reichstag gar wenig außgericht worden, weil der wenigste daill unter dem firschten sein da gewesen, ich hab wnt mein nachbar, Andre Gepffer den pruhn^{150a)} mit einander nei lasen machen, welicher wuß won grunt auß in allen hat khost in die 50 fl wnt an Andreeß dag (nov. 10.) haben wir angefangen zumb schöpfen.

Anno 1631. In disem jarr dem 26 feberuráy ist des khönigs Ernestus sein praut ankhumen zu Wien mit grosen ansehen, das bei lebenßzeiten nie geschehen ist und ist auch alßbalt in disem dag die copulatcion geschehen in Wien beý den augustinern, es ist auch ein feier in disem jahr dem 22 mártzi in der Schlipergasen unwersehenerweiß auffgangen, aber niemant hats khine¹⁵¹⁾ wisen, wer es gelegt hat, beý dem Michell Täschen zwischen 2 und 3 uhr nachmittag, ist aber nuer mit reverento sein mestei¹⁵²⁾ abgebrent worden wnt nit weiter khumen (57. l. vége), in disem jahr ist die pastein beý der Georiger khirche erbaut worden, ist purgermaister gewesen der etle und ehrenfeste herr Wolfgang Artner,¹⁵³⁾ stattrichter der eedle und ehrenfeste herr Jakobuß Stainer,^{153a)} was anlangt wegen der fricht, haben wir daß jahr ein reiches jahr gehabt in dem trait wnt wein, wnt ist der gar guet geraten, wie er den in wiel jahren nit so guet gewachsen ist wnt ist daß jahr ein direr¹⁵⁴⁾ sumer gewesen wnt wenig heý worten; es ist dem 22 october ein schneb gefallen, daß noch will ist zu lesen gewesen in dem weingebürg, aber der schneb ist dem andren dag gleich weckhgangen, eben in disem jahr ist die hoch und weitherimte stat Madeburckh¹⁵⁵⁾ durich deß khaiser wolckh eingenomen worden, darinen sollen

¹⁴⁹⁾ Rákóczi György erdélyi fejedelem.

¹⁵⁰⁾ Siebenbürgen, Erdély.

^{150a)} Brunnen.

¹⁵¹⁾ können.

¹⁵²⁾ sertésól.

¹⁵³⁾ † 1633.

^{153a)} Steiner Jakob később mint polgármester fogadta és vendégelte meg 1644. aug. 22. a Fehérló-zállóában Zrinyi Miklóst, a költőt és hadvezért, amikor 800 főnyi csapatával átvonult a városon.

¹⁵⁴⁾ dürrer.

¹⁵⁵⁾ Magdeburg.

lauter purgerbleut in weib wnt khinder in die 25 tausent menschen umbkhumen sein, ist auch in disem jahr herr Christoff Lakhner selig dem 28 december dem herrn entschlaffen (58. l. vége).

Anno 1632 jarr dem 16 feberuari ist ir gnade herr cardinall [Pázmán]^{155a)} alhir eingezogen, ist aber nuer eine nacht hiergebliben, zu morigen in aller frúe wekh wnt ist nach Raab geraist, wie er ist eingezogen hat man alle stukch khlain wnt gros abgehen lasen, auch alle gluockhen geleitet wnt. ist im ein ehrsam rat biß zumb Michelli tohr entgegen gegangen wnt auff daß statlichte embfangen. Dem andern dag hernach, als den 17 februarÿ, da hat eß in dem starkh getundert,¹⁵⁶⁾ es ist auch in disem jahr den 28 awriël eine grose gefrier in dem weingebüriß gewesen in dem gantzen lant, daß es deß menschen wnt hoffnung nach gar wenig werde wnt jederman nit anders vermaint, es wehre wenig wein werden, so hat aber Gott der allmächtige daß lant so reichlich geseget mit dem wein, aber ein spetes lesen ist daraus erfolgt, eß ist auch entlich dem 22, 23.-ten november so starkh gefrohen, daß die weinber nicht sind auffgelänt¹⁵⁷⁾ oder waich worden sein wnt hat miesen die gefrohrnen weinber haimfihren in den laiten^{157a)} (59. l. vége), dem andern tag ist es gleich woll wärmer worden wnt entlich dag nacheinander, daß man daß lesen hat khenen haim pringen wnt ist gleichwoll zimblich guet geraten, aber das gebüriß ist erst dem 30 november außgelesen worden, aber die maisten steckhen in dem weingebüriß sint disem winter über den maisten verbliben, daß sie verfrohren sint wnt nicht hab zichen¹⁵⁸⁾ werden khönen wegen der gefriere,¹⁵⁹⁾ waß anlangt wegen des trait, ist es auch ein gueteß jahr gewesen, hat der metzen khorn gekostet 4 schilling, golten halbe trait 11 groschen, der waitzen 13, 14 groschen ist verkhaufft worden.

Anno 1633 jarr hat eß in der pfingstwoche viel khalte wint und schneb gehabt, wie es dem entlichmall in diser woche zumb schneben hat angefangen, die andre woche nach, als an gots leichnamtag, hat es einen grosen reiff wnt gefrier (60. l. vége) gehabt. Den 26 Maij hat es mehr ain reiff wnt gfrier gehabt wnt grosen schaden getan in dem weingebüriß, es hat auch

^{155a)} késöbbi beszürás.

¹⁵⁶⁾ gedonnert.

¹⁵⁷⁾ felolvad.

^{157a)} lajtokban.

¹⁵⁸⁾ ziehen

¹⁵⁹⁾ fagy.

umb die Neıstat¹⁶⁰⁾ wnt umb die Ginser¹⁶¹⁾ berig herumb wiertzenn dag nach pfingsten gantzen schneb gehabt. In disem jahr hat es sehr gestorben und die zwohn jahrmärkht wegen deß grosen sterb Margarete (*július 10*) wnt Ehelisaweth (*nov. 19*) sint wor dem Potschi¹⁶²⁾ tore gehalten worden, so in die eintausent 56 personen solln gestorben sein. In disem jahr ist die origel¹⁶³⁾ in der Georige khirche gemocht wnt erhebt worden. Wegen der frichte ist in disem jahr wegen des trait ein mitlmäsiges jahr gewesen, aber eß ist in dem khauff werblieben wie in dem worig jahr, wegen deß wein ist ein mitlmäsiges jahr gewesen, aber beser allß in dem worigen jahr, in disem jahr ist der eetle und beste herr Wolfgang Artner¹⁶⁴⁾ den 12 awril dem herrn entschlaffen, damals gewester purgermaister.

Anno 1634 jarr, den 24 november ist ein feier auff dem Ruckherzu¹⁶⁵⁾ auß khumen, sein aber durch des grosen zulauff wnt hilff (*61. l. vége*) ist das feier erret worden, sint nuer zwohn städl¹⁶⁶⁾ abrunen, einer dem Sebacher, der andre Merth Pocher gewesen. Den 18 december ist ire remische khaiserliche maiestet¹⁶⁷⁾ sambt sein ehegemahel, auch sambt deß hertz hertzen alhier auff dem abent ankhumben, zwischen 5 wnt 6 uhr auff dem lantag einzoßen, welliches ein schöner einzug gewesen währe, won es bei dem dag gewesen währe. Van es beÿ dem tag solte geschehen sein, aber dem andern tag allß den 19 tits, ist ir maiestet der khönig widerumben nach der Neÿstat gereist wnt ist diser ansehnliche lantag glücklichlich wnt guet abgangen. Wegen der fricht ist ein mitlmäsiges jahr mit dem trait gewesen, aber es ist in dem worigen khauff geblieben. — In dem wein ist ein mitlmäsiges jahr gewesen, aber doch nit so guet geraten als wie sat oder in dem worig jahr.

Anno 1635 jarr ist ihr remischer khaiserliche maiestet sambt ir maiestet der kaiserin wnt deß hertz hertzog (*62. l. vége*) Leopoltuß den 15 februarÿ won disem ansehnlichen lantag alhier in Oedenburg auffgebrochen wnt nach Wien geraist wnt ist das jahr wber ein sehr khalter winter gewest. Den 19. maÿ ist ein reiff, welicher ein grosen schadn in dem weingebürge hat tan, in dem gantzen lant herumb ist alleweil grose khelten¹⁶⁸⁾ wnt wiell regen gewesen, und 14 tag nach

¹⁶⁰⁾ Bécsühely.

¹⁶¹⁾ Köszeğ.

¹⁶²⁾ Magyar-kapu.

¹⁶³⁾ Orgel, orgona.

¹⁶⁴⁾ korábban városbíró.

¹⁶⁵⁾ Végfordulat, utca a Balfi-utca és a Halász-u. közt.

¹⁶⁶⁾ Pajta.

¹⁶⁷⁾ II. Ferdinand.

¹⁶⁸⁾ Kälte.

pfingsten, dem andern suntag nach der heiligen treifaltigkeit, daran ist gewesen der 15. dag juniuß ist alhier auff der cantzel der frit wermelt worden, wnt nach werrichter predig seint alle stuekh khlain und groß for freiden loßgebrent worden, doch nuer mit dem firschten auß Saxen ist daßmall frit worden. Wegen des trait ist daßmall ein mitlmäsiges jahr gewesen, aber mit der sumersat, alß gersten, haber wnt andere saten ist ein wberaus reiches jahr gewesen wnt alle sumersaten wiell gewesen. Wegen deß wein da ist eß fast in alen (63. l. vége) länter herumb wenig wein worden, aber sehr guet, daß hat wie worgemeldt die worige khelte gemacht, welliche weingarten in dem 34 jahr hat 30 emer gedragen, der hat diß jahr khaum 3 oder 4 emer wnt 5 getragen, auch woll mit 3 oder 4 puten¹⁶⁹⁾ woll sint abgelesen worden wnt ist disem sumer wber sehr ein tireß¹⁷⁰⁾ jahr gewesen.

Anno 1636 jarr, den 24 dag märtzi daran ist gewesen der ostermontag ist ein feur in der Schliwergasen¹⁷¹⁾ ahn dem wntern ort auffgangen, weliches durich einen khrabatischen schuester, durich einen schuß ist angesteckht worden zwischen 2 und 3 uhr nachmitdag, ist die Schliwergasen abrunden, mehr dan der wntere daill die Fischergasen, der Ruckherzue, die Michelis gase gantz wnd gar die Wiedn fast der halbe taill so alleß mit einander in den heissern sint abgebrent worden 114. In disem dem 30 december ist ire remische khönigliche maiestät¹⁷²⁾ zu einen (64. l. vége) remischen khönig gekhrent¹⁷³⁾ worden. Waß anlangt wegen der fricht haben wir diß jahr ein guetes jahr in dem trait sowohl auch in dem wein gehabt wnt ist der wein beser worden, alß in den worigen jahr. In disem jahr sint die Jesuiter hieher khumen.

Anno 1637 hadt man alhier die freiden sihs^{173a)} den 11. januari nach der khrenung getan, sint bei dreihunert man auff dem platz in der wer gestanten in der purgerschafft mit Muschgeten,¹⁷⁴⁾ auch etliche handwerkhsleut darunter wnt die quarti khnecht¹⁷⁵⁾ alhier dreimall in ortnung loßgebrent, hernach alle stuckh khlain und gros umb die ringmauer in der stat zwaimall lohsgebrent, auch in der grosen khirchen, so die Michaeliß khirchen genannt, erstlichen gesungen lobeth dem Herrn wnt die turner darein geblasen, auch mit der her trumbel darein ge-

¹⁶⁹⁾ Butte, puttony.

¹⁷⁰⁾ Dürres.

¹⁷¹⁾ Schlippergasse, Balfi-utca.

¹⁷²⁾ II. Ferdinand magyar király.

¹⁷³⁾ gekrönt.

^{173a)} üdvlövések.

¹⁷⁴⁾ Muskete, löfegyver.

¹⁷⁵⁾ Fegyveres közbiztonsági közegek, rendörök (?).

schlagen, hernach zu ent der predig ist gesungen worden daß tee teumb laudämuß, sowol die turner mit der hautrumb aingsetz umb daß andere auffgemacht, hernach wie wir sint nach der predig zu hauß geganget, sint die turner (65. l. vége) im dem statturm hinauffgegangen, auch dreymall in dem statturm geblasen und mit der herbauekhen¹⁷⁶⁾ darein geschlagen. Waß anlangt wegen der fricht haben mier in disem jahr in dem trait ein mitlmesiges jahr gehabt, aber in wein ein reiches jahr wnt sehr guet daß man es nit verhofft hat dem ansehen nach, daß ein soliches guetes weinjahr werden solt. Dem 15. february ist ihre remische khaiserliche meistet Fertinänto dem herrn entschlaffen.

Anno 1638 jarr. Ist die wirtluhr dem 15. juny fertig worden wnt diesen dag hats angefangen zumb erstenmall zumb schlagen, ist auch daßmall die uhr auch außgebessert worden, ist auch daßmall gewesen herr purgermaister der Herr Ertuß Artner¹⁷⁷⁾ und herr statrichter Johann M. de Zuana.¹⁷⁸⁾ Anlangent wegen der fricht haben mier daß jahr in dem trait (66. l. vége) gar ein schlechtes jahr gehabt, in dem khorn ist etwaß geraten, aber in dem waitz gar wenig wnt ist der metzen waitzen wor weihnachten werkhauft worden 3 fl 6 schilling, daß khorn der metzen 3 fl aber es ist hernach in disem jahr nit teirer worden, anlangent des wein der ist wollgeraten wnt ser guet.

Anno 1639. In disem jahr ist der Georig dag am oster suntag gefallen, ist daran gewesen der 24 awrill weill man aber alhier den 24 abrill pflegt die obrigkeit zu werneiern, also ist es disen dag auch geschehen wnt ist die obrichke gesetzt wnt widerums werneiert worden wnt die alte obrichkeit verbliben, allß herr purgermaister Erhartuß Artner, statrichter herr Johann M. de Zuana. In disem jahr ist der turm in der St. Geörgy khirchen heher erbaut wnt mit plech bedeckht worden, ist auch ein neies epitäif¹⁷⁹⁾ wnt daß altar werneit worden wnt zwo neie glockhen, wnt die alte in den durn auffgemacht worden, eß ist auch ein neie parkhirich (sic!), wnt neie stiel¹⁸⁰⁾ darin gemacht worden in der Georigen khirche (67. l. vége). Was anlangt wegen der fricht haben mier dieße jahr in dem trait ein reiches jahr gehabt, ist der metzen khorn werkhauft worden 4 schilling, der metzen waitzen aber 1 fl 3 schilling, die ursachen ist aber dises, daß daß wergangene jahr wenig waitz ist angebaut we-

¹⁷⁶⁾ Pauken.

¹⁷⁷⁾ 1600—23. városi jegyző, meghalt 1649.

¹⁷⁸⁾ 1635—41. Bánfalváról (régí neve Zoán) származik, meghalt 1643.

(V. ö. 119. jegyz.)

¹⁷⁹⁾ Epitaphium.

¹⁸⁰⁾ Stühle.

gen deß nassen wnt vielfeltigen regenweter in herbst, daß vergangene jahr der wein ist mitelmäßig geraten, aber doch zimlich guet, eß ist ein gefrier wnt reiff eingefallen den 13 wnt 14 october wnt ist noch alleß zu lesen gewesen wnt sint die weimber noch nicht alle gleich zeitig gewesen, aber es hat ine nit sehr wiell schaden gebracht, hernach ist es alleweil schön gebliben wnt warm gewesen biß auff das neie jahr zu.

Anno 1640. In disem jarr dem winter wber der ist balt schön, balt regenweter gehabt, auch balt warm es ist dem 14 märtzi wnt 15 ein schneb gefallen knekhel dief¹⁸¹⁾ ist in den trait felt dem wirten dag aprellily, aber in den wältern acht dag gelegen wnt (68. l. vége) ist sehr khalt gewesen, auch hart gefrort darzu, aber dem frichten nichts geschat, waß anlangt wegen der fricht ist ein mitelmäßig jahr gewesen aber der wein ist sehr guet geraten, wie in dem worige jahr, aber ist nit so viel worden in den wein, allß in dem worigen jahr, den 25 nowember, darain ist gewesen Catarina, hat es angefangen zumb schneiben und zum wähen, ist auch sehr khalt gewesen, wie den disem winter wber ain man wnt ain weib erfrohen sein wnt disem winter wber mit der khelten starkh angehalten.

Anno 1641 jarr. Ist daß jahr wber ein langer winter gewesen, wie es den an wnsern fastenmarkht¹⁸²⁾ hat einen dieffen schneb gehabt, auch in den mertzen zwohn schneb und alleweil regenweter wnt khalt, wie es dem 13 maÿ moriges frie ein reiff hat gehabt, in den ausen Khieberigen,^{182a)} Steinhauffen, Neiberigen, Kholenberigen, Potzmanen, in den Poden weingarten (69. l. vége) grosen schadn getan, in andern gerbürigen mehr ist auch den 14., 15. wnt 16. maÿ khalt gewesen wnt geregnet, eß ist aber deß maistendailß lauter schneeweter gewesen, wnt disem sumer wber wiell nase weter gehabt, den 13., 14. wnt 15. sebtember hat es angefangen starkh zu regen, auch etliche dage nacheinander gewert, es sint auch grose güsen¹⁸³⁾ darauß entstanden. Wie es dan gar geschwint dreÿ gisen¹⁸³⁾ nach einander hat gehabt wnd grosen schat darauß ist entstanden, wnt in etlich derffern¹⁸⁴⁾ hat heiser wekh getragen. Zu Zenigdorff¹⁸⁵⁾ nach dem selbigen bach herumb auch die graimeter¹⁸⁶⁾ in Wismaten¹⁸⁷⁾ alle verschlemt wnt lauter waser in dem wisen ist gestanten, daß man gar wenig von dem

¹⁸¹⁾ Knöchel tief. térdig érő.

¹⁸²⁾ Mátyás király 1465. Invocabit vasárnapját követő keddi napon engedélyezte az országos vásár megtartását.

^{182a)} Kúhberg, dülonév.

¹⁸³⁾ Güsse.

¹⁸⁴⁾ Dörlern.

¹⁸⁵⁾ Zemendorf, Zemenye (Sopron m.).

¹⁸⁶⁾ Grummet, sarjú.

¹⁸⁷⁾ Dülonév.

graimeten diß jahr khomen khenen, eß ist auch auff dem anger in dem traiten groser schat wegen deß wielweltigen regenweter geschehen, wie den die Rab wnt die Rabtze ist wbergangen wnd die traith schöber¹⁸⁸⁾ in dem waser sint gestanten, daß ein (70. l. vége) man biß in daß khnieg¹⁸⁹⁾ auch woll so dieff als ein jinghlich¹⁹⁰⁾ ist darin in dem wasser gestanten, es ist auch wegen deß anbaun wiel verhindert worden, wie den auch in disem jahr gar spat die drait sein angebaut worden, ist auch dem 14. wnt 15. october ein grose gfrier eingefallen, in daß weingebüurig dadoch die weinber in dem spaten gebüurig nicht sein zeitig gewesen wnt alle gebüurig erfrrert hat, ist auch wenig wein worden wnt sauer, aber in dem trait haben wir ein guetes jahr gehabt. In disem jahr hat man beÿ dem Hintern tor dem stattgraben weiter gemacht wnt ahn der merung angefangen zu paun, ist auch die Ochsenmüll^{190a)} vom neien baÿ dem Grien turm¹⁹¹⁾ dieß jahr erbaut worden.

Anno 1642 jarr hatt eß dem gantzen winter wber meisteis-tails naß gewittert und will nebel gehabt, dem 7. märtzi hat es hart gefrrert wnt ist so khalt gewesen, daß eß dem gantzen winter wber niamal so khalt gewesen, daß der seh¹⁹²⁾ dies tag wber ist zuegestanten wnt (71. l. vége) hat dise khelten gewerth won dem 7. märtzi biß auff den 15 tits, ist in diser nacht ein schneb gefallen, aber beim tag ist er aller weckhgangen, hernach ist es warm werbliben bis auf die Antlaswochen,¹⁹³⁾ allß dem 15 abrill hat es fast dem gantzen dag geschniben wnt geregnet durich-einander, ist aber allspalt wider zergangen, hernach den gantzen maÿ monat sehr khalt wnt nichts geregnet gar gegen pffingsten, eß sint auch wiell reiff gefallen wnt in dem weingebüurig wiell schadn gethan, eß ist auch wie worgemelt in märtz maÿ wnt junÿ diese dreÿ monat wber khain regen getan, aber alleweill dirr wnt khalt gewesen, am Sangt Johanestag ist es ein grosser schauer khumen, allß zu Märtz,^{193a)} Walbersdorff,¹⁹⁴⁾ Antau¹⁹⁵⁾

¹⁸⁸⁾ boglya.

¹⁸⁹⁾ térdig.

¹⁹⁰⁾ Jüngling.

^{190a)} Az 1640. épült mola boaria vagy szárazmalom, amelyet később színháznak használtak, a mai Széchenyi-gimnázium (előbb áll. főreáliskola) helyén a kaszinókert és a zsidótemplom közti térségen állott.

¹⁹¹⁾ A mai Müller P.-u. (előbb Hátsókapu) torkolatában állott, az 1676. évi nagy tűzvész előtt nevezték zöld toronynak, előbb fehér torony néven említik. (Lang M.: Fürst Eggenberg Lebenslauf. Oedenburg, 1680. Ev. egyházgyetemi levéltár Ia. 5., 10. Eggenbergiana 8.)

¹⁹²⁾ Fertő.

¹⁹³⁾ Nagyhét.

^{193a)} Márcfalva.

¹⁹⁴⁾ Borbolya (Sopron m.).

¹⁹⁵⁾ Selegszántó (Sopron m.).

nach der Wulckha herunter in dem trait wnd weingarten, auch zu Mehrwisch¹⁹⁶⁾ im weingebirg alß in den hodern¹⁹⁷⁾ Altnberigen,¹⁹⁸⁾ Leimgrueben,¹⁹⁸⁾ in den Haußsätzen¹⁹⁸⁾ wnt alhir in den Langschillingen¹⁹⁸⁾ daß maiste alles wekhgenomen wnt derschlagen (72. l. vége). In disem jahr ist der graben beim hintertohre sambt das tor wnt der pastein fertig worden. In disem jahr hat man den hoder zu gemainer stat hir grefften¹⁹⁹⁾ außgesetzt wnt won nein gemacht, der herr Nicolauß Häekhelberger, gewester statcamrer²⁰⁰⁾ wiell dabei getan, aber Georig Paier und Mert Gileser, dise baide sint wbergeer²⁰¹⁾ gewesn zu gemainer statt, haben miesen, daß irige darbei dun, mit dem andern wntertanen wnt ist in dreien tagen, allß dem triten 4 wnt 5 abrill gesetzt worden. Ist auch in disem jahr, alß der feint die schwedischen völkher in der Schlössing²⁰²⁾ wnt nach Mären gezogen, wnt etliche stet²⁰³⁾ in Schlössing einbekhumben, wie er den auch damals die haubtstat Olmütz hat erobert wnt einbekhumen, auch starkh besetzt hat wnt gar wiell darin gebaut wnt west gemacht haben. In disem jahr haben wir ein gueten sumer gehabt wnt gut weter, aber in dem frichten trait wnt wein ein mitlmässig jahr gehabt, aber der wein ist guet worden (77. l. vége). In disem jahr ist auch wor der hoch wnt weitberümbten haubtstat Leiptzig eine grose schlacht geschehen, aber der feint hat die wickhtory wnt die schlacht erhalten, hat auch die statt Leiptzig eingenomen.²⁰⁴⁾

Anno 1643. jarr ist die pastein beÿ dem Grien turm fertig gemacht worden wnt erbaut. Eß ist auch in disem jahr die schlagpruckhen beim Hintertor abgebrochen worden wnt beÿ der schwem ausser der vorstatt unter des Georig Meraten seinen gartn²⁰⁵⁾ von neien erbaut worden, eß ist auch in disem jahr, in januarÿ ein grosseß regenweter entstanten wnt sehr getuntert in dem himell, wnt damallen im Oesterreich in aine catolische khirche hat eingeschlagen, dafier uns Gott gnediglich behiten wolle. In disem jahr ist ir gnaden herr Ferentz Nadásti²⁰⁶⁾ catolisch worden wnt alßpalt die prediganten abge-

¹⁹⁶⁾ Fertőmeggyes

¹⁹⁷⁾ Hotter, határban.

¹⁹⁸⁾ Dülönevek.

¹⁹⁹⁾ Mesgye, határrendezés.

²⁰⁰⁾ városi kamarás (számadótisztviselő). H. foglalkozása borbély, később városi tanácsos, megh. 1650.

²⁰¹⁾ Übergeher, ellenőrök, felügyelők.

²⁰²⁾ Schlesien.

²⁰³⁾ Städte.

²⁰⁴⁾ A svédek foglalták el.

²⁰⁵⁾ A Malom-u. és a Hid-u. sarkán az Ikva-patak mellé. (?)

²⁰⁶⁾ Nadasy Pál és Révay Judit fia szül. 1625 körül, országbíró, lefejezték Bécsben 1670.

schafft, zu Schabrin²⁰⁷⁾ haben aber die Schäbriner (74. l. vége) weiber wnt das ledige gsintl die pfaffen bei der khirchen außgeschlagen, daß sie umb gnat haben gebeten, wie dan auch ein hocher catolischer pfarer namenß Lanÿ, ist dabei gewesen wnt hats gesagt, wie eß damale ergangen ist, in diesem jahr haben wir ain trait wnt wein jahr mitlmässiges jahr gehabt, doch nit dem in der menge deß worigen jahr gleich.

Anno jar 1644. Waß anlangt wegen deß khriegs ist ire firstliche gnaden herr palatinuß Esterhási²⁰⁸⁾ mit herr graffen Vatiánÿ²⁰⁵⁾ wnt herrn graffen won Serin²⁰⁸⁾ auff den firschten Georiguß Ragatzi in Sibenwürigen gezogen, ist aber wenig damall außgericht worden in Oberwngern, weges deß khrißswolkh haben sie sich gleichwoll dises jahr wber auff wnsern derffer auffgehalten wnd die armen leite werzert²⁰⁹⁾ wnt umb daß irige gebracht wnt ist außgerecht worden, haben auch mier dises jahr wber miesen²¹⁰⁾ soltatten halten wnt sie haben miesen bezallen, daß sie mit herrn pollatino haben miesen (75. l. vége) in Sibenwürigen ziehen. Wegen der fricht anlangt haben wir ein guetes jahr gehabt in dem trait wnt wein, wie dan der metzen waitz ist werkhaufft worden um 13, 14, 15 wnt 16 groschen, der metzen khorn 10, 11, 12 groschen, der wein ist sehr guet worden wnt in disem jahr ist der emer werkhaufft worden per 3, 4 wnt 5 reichstaller, aber ain oder zweÿ jahr hernach ist der emer werkhaufft worden per 8, 9 wnt 10 reichstaller, in dem sumer wber hat es immer-zue ain regen gehabt, aber im herbst ist es gar ein schöne zeit wber gewesen. Eß ist auch in disem jahr ein ser wunterliches ding geschehen wnt fürwberggegangen mit dem Vllrich Fuxen²¹¹⁾ seiner tochter, namens Rosina, die hat sich won jugent auff in ihre jungfrauschafft werhalten wber die 20 jahr, hat sich darüber werheirat mit einem polackhen, ist zu khirch wnt strasen begleit worden wnt zusammengeben beÿ dem altar, wie es christlichen eheleiten gebirt, in der Georigen khirchen alhier, wnt wie es halt (76. l. vége) der brauch ist auch mit im gehaust in die jahre hernach hat es halt der pollakh ir man wor, daß es nit recht zueget mit ir, hat er die geistlich wnt weltlich obrigkeit haimgesucht wnt darüber sich peklagt, hernach ist sie besichtiget worden ist es befunden worden, daß sie ein manßperson gewesen wnt nicht ein weib, ist auch fier ein manßperson hernach getaufft worden, namenß Johanneß, es sint hernacher andre khlag

²⁰⁷⁾ Csepreg, Sopron megyében.

²⁰⁸⁾ I. Rákóczi György 1644. február 1-én indította meg támadását. Es'ersházy Miklós nádor és Zrinyi Miklós, a költő hiába sürgették az udvarnál a magyar katonai szervezet megjavítását.

²⁰⁹⁾ verzehrt.

²¹⁰⁾ müssen.

²¹¹⁾ A részletekre v. ö. Payr i. m. 331. l.

mit im worüber gangen, ist auch gar im abrest alhier genomen worden wnt ist darüber außkhumen wnt für die hohe obrigkeit, alß wor ire maiestet geraist, ist er mit seinen leben pegnati²¹²) worden wnt alhier verbliben, daß im niemant nichts hat derfen tun.²¹³) Eß ist auch in disem jahr ein schaur gewesen in dem Greiser, Tutlesen²¹⁴) wnt Langschilligen,²¹⁴) zu Merwisch in den Goltberigen²¹⁴) wnt grosen schadn getan, wie eß den in den Werwischen Haussätzen²¹⁴) geschlembt wnt gewaschen hat daß waser, daß eß bei menschen gedenkhen nie geschehen ist. Eß sint auch in diesem jahr die markht wor dem Potschitor gehalten worden, wegen des grosen sterb der markht Margarety (77. l. vége) und der markh Ehelisawety ist auch won ärnt²¹⁵) an khain wochenmarkht in der Vorstadt, dieß jahr wber mehr gehalten worden biß in daß 1645. jahr dem 2. feberuariy, da hat man wider angefangen die wochenmarkht in der worstatt zu halten. In disem jahr sint gestorben 1350 personen.

Anno 1645 jarr ist eß in anfang deß winter, alß daß auch das gantze monat feberuariy ser khalt gewesen, dem 21 märtzi ist in der Schürckherin iren garten, in iren hauß ein feier außkhumben, ist aber dabey werbliben wnt nit weiter khumen. In disem jahr ist der markh am Philiby (aug. 23.) wegen deß sterb gar nit gehalten worden, ist auch der wochenmarkht daßmall aber beim Potschi drausen gehalten worden. In disem jahr haben mier im frieling oder in außwerts gar ein tire zeit gehabt, wie es dan die Kholnberiche (Brunnen) gantz außgetort mit dem waser wnt khaines hat schöpfen khönen, daßmall hat der Grasnerre pruhn daß seinige woll getan wnt dem arbeitern wol (78. l. vége) gedient wnt sein waser reichlich behalten. Der Farwis pruhn²¹⁶) hat das seinige wolgetan in den weingebüri wnt ist sehr außgeschöpfft worden, wie dan die haitpauern²¹⁷) dem Farwiß pruhn wasser zu schöpfen wber dem seh haben zu trinkhen hinüber gefirt in dem zillen. Anlangent wegen deß Tutleß pruhn der hat daß seinige auch wolgetan in dem drausen gebürig, also ist disen auß werths ein mangel in dem weingebürig wnter den arbeitern gewesen. Wegen deß khriegs ist der schwetische oberst²¹⁸) in die Schlössing wnt Mären einkhumen in disem jahr. Wie er dan etliche

²¹²) begnadigt

²¹³) dürfen.

²¹⁴) dülönevek

²¹⁵) Ernte.

²¹⁶) Paprétén levő kút.

²¹⁷) Haidebauern, mosonmegyeiek.

²¹⁸) *Torstenson Lennart* svéd hadvezér, aki az 1644. februárjában kötött svéd-francia-erdélyi egyezmény értelmében vezette a magyar király ellen csapatait.

schlösser wnt stath hat einbekhumen und gar an dem Taunen²¹⁰⁾ stromb außer der prückh bey Wien ist ankhumen, aber ist hernach won der prückhen weckhgejagt worden durich daß khaiser wolkh, aber sich nichts desto weniger den gantzen sumer über in Märn wnt in der Schlesing sich hat auffgehalten wnt darinnen khricht.²²⁰⁾ Eß ist auch der firscht aus Sibenwiring, (79. l. vége) Georigius Rágótzi diß jahr in Ungarn mit viel ltausent man gezogen wnt Tirna einbekhumben, sambt andern geschlöern in Sibenwiringen, ist aber alßbalt herr Nicolaÿ Esterhássÿ, gewester pallentinuß da gewesen, disem khrieg wnt romer²²¹⁾ helffen stillen wnt mit dem Rágótzÿ friet drakhtirt.²²²⁾ Wie er, der frume herr Nicolaÿ Esterhássÿ alsbalt in disem jahr ist darauff dem herrn entschlaffen. Auch hat der schwetische oberst diß jahr Khrembsß wnt Khorneiburg eingenommen. Waß anlangt wegen den herbst, da ist der nouwember wnt december sehr naß gewesen wnt fort geregnet, den 22ten sebtember ist der woche/markht aber in die vorstat herein gkumen wnt gehalten worden auff dem Platz, in sein worige stell. Wegen der fricht ist in den trait ein mitllmäsiges jahr gewesen, in dem wein ist mehrs geraten, allß in dem worigen jahr, aber won weiten nit so guet allß in dem worigen jahr. (80. l. vége.)

Anno 1646 jarr dem 7 wnt 8 Meÿ hat es zwoh starkhe reiff gehabt wnt in Boden weingarten grosen schaden gethan. hernach ist es dem gantzen außwerts sehr tire gewesen wnt khaineinigen rechtschaffenen regn nit gehabt. Dem 13 jully daran ist gewesen unser Margareti markth, ist groser schauer gewesen, daß alle gebürig alhier in Ödenburg sein geschlagen worden, allein die Leber wnt der Merwischer gebürig nicht, es hat auch daßmal in allen gebürigen daß waser sehr grosen schaden getan mit dem waschen. In disem jahr hat ihre remische kaiserliche maistet Khorneiburg wnt Khrembsß wider bekhumen won feint. Wegen der fricht haben wier ain schlechtes jahr gehabt, wegen daß trait daß hat grosen schadn geliten in dem außwerths wegen der tire, der wein aber wegen deß langwürdigen regenweters, wie es tan won Pärtlme (aug. 24.) hat angefangen zu regen wnt biß auff die weihnachten hat gewert, daß es wiell mehr eß hat (81. l. vége) geregnt allß eß schön gewesen, dadurich ist der wein sauer worden wnt auch wenig wnt ist disses jahr allso mit dem wein beschaffen gewesen, waß daß regenweter nit hat wertorbt, daß hat der reiff wnt der schauer wekhgenommen. Wegen des anbaun im Wngerlant ist durch daß regen-

²¹⁰⁾ Duna.

²²⁰⁾ harcolt.

²²¹⁾ rumor, forrongás.

²²²⁾ traktieren; a linzi béke mekkötése.

weter wiell werhintert worden, eß ist auch in dem trait schöbern wegen des waser groser schat geschehen nach der Rab, wnt wie eß dan derwegen ist teire worden, der metzen waitz ist nach dem lesen werkhaufft worden in wngerischer müntz per 3 fl 6 β=sol., daß halb trait 3 fl, daß khorn 2 fl 6 β=sol. 15 θ=den. Auch ist in disem jahr ein lantag gehalten worden zu Preschburg, daß alle lantstánt sind zusammen khumben in sebtember, ist aber anderß nichts verricht worden, alß daß man ainen pallentin hat erwölt, auß Khrabat gewesen wnt zwohn krohnhieter²²³⁾ erwelt hat, ainer is catolischer, der andere ein ewangelischer worten. In disem jahr ist der heilbrun zu Nordhausen beÿ Halle entstanden, oderstäd dabey sein geweßen 24.000 personen, sein daraus gesundt worden nur 2400, hat den reichen nit sowil alß den armen, welches herr Christoph Sobitsch²²⁴⁾ auff der canzel wermelt den 21 october, hat das ewangelium erklärt wegen des königischen sohn. (82. l. vége.)

Anno 1647 jarr waß anlangend wegen des lantag, wie wor in dem 46 jahr zu sehen, der hat zu Preschburg gewehrt 42 wnt wiertzig wochen wnt ist Got lob wnt dankh guet abgangen, ist auch auff disem lantag Ferdinand der wirte zu ainem wngerischen khönig khrent²²⁵⁾ worden, ist auch in dem gantzen Wngerlant die ewangelische, catollische wnt callfindische religion bewiligt worden wnt einzusetzen. Wie es dan zu Rust ain ungerischer ewangelischer predigant ist eingesetzt worden, nahmenß Johan Pfister,^{225a)} dem 12 dag maÿ sein erste predige tan, aber dise zeit in einen hauß, daß beÿ menschen gedenkhen wor disem nie khain ewangelischer brediger ist da gewesen zu predigen. Wie inen auch auff disen lantag dem Rustern ist bewilliget wnt erlaubt worden aine ewangelische khirich zu baun wnt darin zu predigen. (83. l. vége.) Dem 16 junÿ eben an disem tag, da der

²²³⁾ koronaör.

²²⁴⁾ Sowitsch Kristóf ev. lelkész szül. Sopron 1622. máj. 24. Atyja: S. Simon vagyos kereskedő Neunkirchenből került Sopronba, anyja: Kodritz Theodora. Tanulmányait Sopronban végezte, majd a poroszországi Königsbergben folytatta. Előbb jogi tanulmányokat végzett, később a teológiára tért át. 1651. visszatért Sopronba, itt ev. lelkésszé választották. 1657. a bécsi származású Fogler Mária Borbályát vette nőül, ebből a házasságból 8 gyermek született. 1692. febr. 18. halt meg. Felette Barth Konrád János ev. lelkész, Dobner Ferdinánd iskolai felügyelő és templomatyja és Fridelius rektor mondtak halotti beszédekét, ezek nyomtatásban jelentek meg Regensburgban és Ratiborban. (Scholz János soproni gyűjteményében található.) Serpilius János városbíróval a Wesselényi-szövetkezéssel kapcsolatban lázadással vádolták. Ő mondotta az utolsó evang. predikációt a Szent Mihály- és a Szent György-templomban. (V. ö. Payr i. m. 441. l., Bán J. i. m., Klein: Nachrichten II. 478. l.)

²²⁵⁾ gekrönt.

^{225a)} Payr Mihály e krónika egyik írójának mostohafia.

khönig ist khrent worden, haben mier alhier freuden schiße getan, alle stuckh khlain wnt groß loßgebrent, sint auch auff den Platz anderthalb hundert muschkhentillen²²⁶⁾ gestanten wnt dreymall mit dem muschekheten²²⁷⁾ salfý²²⁸⁾ geschossen, wnt alle zeit wibath²²⁹⁾ geschrien wnt daß fänd²³⁰⁾ geschwungen wnt fliegen lassen, auch in der Georgienkirchen wnt in der Michelißkirchen gesungen, die herpauckhen²³¹⁾ geschlagen wnt die turner darein geblasen. Wie in der Michaelißkirche die predig ist fürüber gewesen, hat man zwischen den tor ein pin²³²⁾ auffgemacht, darauff gesungen daß Te Teumb lautamuß wnt die turner darein geblasen, auch die herpauckhen darein geschlagen wegen der khrenung wnt deß frit, auch hat der firscht in Sibenwürigen Georigi Rágotzý daß seinige wohll dabey getan wegen der religion wnt auch wegen deß frit. Anlangend wegen der fricht, haben wier in dem traid ein (83. l. vége) mitelmäsiges jahr gehabt, aber daß trait ist der metzen khorn werkhauft worden 27 wnt 28 groschen khaiserisches gelt, der metzen waiz ist werkhäuft worden per 3 fl, der wein ist auch zimblich geraten wnt sehr guet, daß toch niemant nit werhofft hat wegen deß wielfeltigen regen in augustý wnt sebtember. In disem lantag sint zu Preschburg den 15 juný 270 heiser abgebrent worden wnt sein in disem feier verbrunen wnt gebliben 17 personen, 5 sint gar zu aschen werbrunen wnt die 9 personen aber sint werbrent wnt totter auß dem feier herauß gebracht worden, also ist in diser prunst groser schat geschehen.

Anno 1648 jarr hat eß dem winter weber dem maistentail nuer waich gewitert wnt ist nit sehr khalt gewesen, wie eß dan dem 16. jänuarý dag wnt nacht geregt hat, wnt ist ein sehr groses waser (84. l. vége) darauß entstanten, wie dan dises waser hat grosen schadn getan; erstlich hat es dem Georig Hauer, seines handwerkhs ein pinter, in der Wintmülgasen, so aber sein garten hinterwerts auff dem bach zueget, ain kuh, zwo gaiß wnt rewerentö,²³³⁾ dreý [Schwein] ertrenkht,²³⁴⁾ hat dem maister Georig Schneider, seines handwerkhs ein peckh,²³⁵⁾ auff der gsteten²³⁶⁾ herober deß pach, sein hauß lichen auff der höhe, daß

226) Musketier = Musketenschütz.

227) Muskete, löfegyver.

228) Salvenfeuer, sortüz.

229) Vival!

230) Fahne.

231) nagydob.

232) Bühne, Brettergerüst, tribün.

233) reverenter, tiszteség legyen mondva.

234) vizbefült.

235) pék.

236) part, lejtő.

waser grosen schadn getan, daß es im ist durich dem kheler,²³⁷⁾ an dem fenster ist hinein grunen, ahn dem wein wnt mell sehr grosen schaden getan, auch den ferber in sein hauß wnt referento die mesterey²³⁸⁾ hat weckhgetragen wnt dem Hanß Langer auch in sein kheler ist hinein grunen, in sein wein auch schaden getan wnt in der Schmitgasen,²³⁹⁾ wnten auß nach dem pach in etliche kheler ist hinein grunen das waser wnt ist bey der nacht geschehen dem 17 jannary hat es nachgelasen, aber in der nacht hat es gefrozt. Es ist auch dem (85. l. vége) neintzehenten tiß ein feier khugl auß dem himl gefallen, in die stat, daß viel personen gesehen haben, in disem jahr sint zu Rust 24 heiser abrunen, aber niemant hat es khinen wisen wie es außkumen ist, eß sint auch in disem jahr zu Khroispach 24 heiser abgebrant worden, welliche der pischoff zu Khroispach durich seine hussaren selber hat lassen abbrennen. Eß ist auch in disem jahr der Michaelißtuhrn außgebessert worden wnt mit dem eisenstangen zusammengeschlossen wnt gemacht worden, nachdem er gar schlecht ist gewesen. Eß ist auch in disem jahr der wolgebohrne herr Nicolauß Essterhássi gewester pallatino, dem Herrn entschlafen, sowol auch der herr pallatino, der nach dem Esterhássi ist gewesen, auch diß jahr dem herrn entschlafen, der ist auß Khrabaten gewesen. Anlangent wegen der fricht, da haben mier ain mitelmäsiges jahr gehabt in dem wein, aber ist khaum der halbe taill so wiell worden, alß in dem worigen jahr. (86. l. vége.)

Anno 1649. Anlangent wegen der frucht, haben mier in dem traid wnt wein ein mitelmäsiges jahr gehabt, aber das trait ist in disem jahr sehr deier gewesen, daß der metzen waitz ist werkhauft worden 3 fl 2 β = sol., daß khorn 22 oder 23 β = sol., eß ist auch der wein die halbe gleigebt worden, die halbe 10 wnt 12 ungrisch. In disem Jahr ist der erwirdige herr Paulhuß Schuberty,²⁴⁰⁾

²³⁷⁾ Keller.

²³⁸⁾ hizlalda, sertésöl.

²³⁹⁾ A Várkerületnek északi páros számú házai a Festököz és az Ikva-híd közt.

²⁴⁰⁾ *Schubert Paulus* szül. 1585, meghalt 1649. Sopronban 1623 óta működött mint prédikátor, négy évig a gimnáziumban rektor volt. A soproni iskola fejlesztése körül buzgólkodott. Nyomtatásban megjelent öt halotti búcsúztatójánál jóval értékesebb a kéziratban ránk maradt *Granarium Biblicum* c. gyűjteménye, amelyben összefoglalta az egész egyházi évre a prédikációk alapjául veendő szentírási részleteket, hozzáfűzve röviden a beszédek gondolatmenetét is. Erdemeit Neuheller János méltatta elhúnyta alkalmából; e beszéddel együtt kinyomatta (Nürnberg, 1650. címképpel) a soproni gyermekek nevében írt „Klaggespräch“ c. verses búcsúztatóját, amelynek szerzője valószínűleg Schubert János, az elhúnyt fia. (V. ö. Pukánszky B.: A magyarországi német irodalom története Bpest, 1926. 257. l. Schubert műveit lásd: Szinnyei, M. I. XII. 624—625. has., Magyar Könyvszemle 1900.)

evangelischer prediger, gewesener seniorÿ unter der teitschen nation wnt oberster pfarher, sowoll auch erwirtige herr Schwai-ger,²⁴¹⁾ gewester prediger in spitall alhier dem Herrn entschlaffen, eß ist auch in disem jahr der etle wnt ehrweste herr Erhartus Artner²⁴²⁾ dem Herrn entschlaffen, lange zeit gewester stadtrichter wnt purgermaister alhier in sein alter 67 jahr.

Anno 1650 jahr, dem 4 januarÿ ist der etle wnt ehrnweste herr Nicolaus Hackhelberiger deß inern raths (87. l. vége) wnt lange zeit gewester statt cämärer, seiner khunst nach ist er gewesen ein gueter palwierer, dem Herrn entschlaffen 66 jahr. In diesem jahr hat herr graff Läslauduß²⁴³⁾ zue Eisenstat mit herr graffen Adam Vutiganÿ,²⁴⁴⁾ herr graff zu Rechnitz wnt Pernstain²⁴⁵⁾ wnt Gising,²⁴⁶⁾ mit seiner junkhfrauen tochter hochzeit gehalten, ist hernach won Rechnitz,²⁴⁷⁾ dem 9 feberuarÿ aussen Lackhenbach mit seinen herrn wnt gesten geraist da auch ein mallzeit gehalten, den 10 tits ist er alhier herauff Öedenburg durich die statt wnt seiner frauen gemahel²⁴⁸⁾ auch mit seinen herrn wnt gesten²⁴⁹⁾ geraist, ist im die pürgerschaft zu ehren auff dem Blatz wnt die soltaten haben inen mit fliegenten fanen²⁵⁰⁾ wnt trumln²⁵¹⁾ in der wehr gestanten, hat gewert won dem Potschitor ahn auch in dem gasen mit dem fliegenden fanen wnt trumeln biß zu dem Michelÿ tor, es sint auch in dem statt tuhrn die thurner²⁵²⁾ gewesen, mit den herpaukhen aufgeblasen wnt mit den herbauckhn drein geschlagen, auch der purgerschafft (88. l. vége) sambt den soltatten dreÿmall hochs gelerm²⁵³⁾ auff dem Platz wnt in allen gasen die fanen geschwungen wnt fliegn lasen, ist herr graff sambt seiner gemahln wnt seiner fürnemsten herrn won ainem ersamen rat alhier auff daß statlichte embfängen worden, aber seine raiß²⁵⁴⁾ mit allen seinen herren wnt gemahel fortgenommen wnt der Eisenstat zue. Den 13 maÿ ist ein reiff gefallen, hat in dem Potzmannen, Kholnberigen, Zarhalm, Dieffenwegen sehr schaden getan, aber weiter ist er nit khumen in daß weingebürig.

²⁴¹⁾ kórházi lelkész.

²⁴²⁾ Artner Erhartus 1600—23 városi jegyző, majd városbíró és polgármester, az 1638. pozsonyi országgyűlésen a város egyik követe.

²⁴³⁾ Esterházy László.

²⁴⁴⁾ Batthyány Ádám.

²⁴⁵⁾ Borostyánkő elcsatolt község, Vas m.

²⁴⁶⁾ Nemetújvár.

²⁴⁷⁾ Rohonc.

²⁴⁸⁾ Gemahlin.

²⁴⁹⁾ Gäste, vendégek.

²⁵⁰⁾ lobogó zászlókkal.

²⁵¹⁾ Trommel, dob.

²⁵²⁾ A toronyőrök egyúttal a város zenészei

²⁵³⁾ Lärm, nagy lármával, vagyis lelkesen éljeneztek.

²⁵⁴⁾ Reise.

Wegen der frucht haben wir in dem trait ein guetes jahr gehabt. Wie der metzen ist in dem worigen jahr um 3 fl. verkhaufft worden in den waitz zu 3 fl, ist in dem october verkhaufft worden diß jahr 1 fl 4 β=sol., das halb trait 26 groschen, daß khorn 15, 16, 17 groschen. Wegen deß wein betreffend ist dieß jahr wenig wein worden, noch weniger, alß in dem worigen jahr. (89. l. vége.) In disem jahr, den 24 juny hat der ehrwürdige, wolgelehrte herr Mathie Lang,²⁵⁵⁾ daran ist gewesen am dage Petthrÿ und Paulÿ (jun. 29) seine erste predig in der Gzorigenkirchen getan, den 24 jully hat man alhier die freidenschis getan wegen deß lang gewünschten frieten,²⁵⁶⁾ der in den gantzen Teitschlant wnt in dem reich herumb auch in wiel umbligent orten in die 32 jahr gewert wnt wiel lant wnt leit gekhost hat. Den 12 october ist ir firschtliche gnaden, herr pallatinuß von Preschburckh hir gewesen wnt won einem ersamen rat embfangen worden, ist aber alßpalt nach verrichteter sachen, den 14-ten tits widerumben nach Preschpurckh werraist. Auch ist allßbalt in disem jahr zu Preschburg ochtäffÿ²⁵⁷⁾ darauff worden wnt eben diß mall sint wier umb die freÿheit khumen wnt wegen des daß in Osterreich zu fahren. (90. l. vége.)

Anno im 1651 jahr, dem 20 wnt 21 märtzi hat es den gantzen dag geschniben,²⁵⁸⁾ aber in der nacht hat es won den schneiben auffgeheret, ist aber der schneb²⁵⁹⁾ dem 22 etwaß weckhgangen wnt in der nacht darauff gefrort, dem 24 abraill auch in der nacht sehr gefrort, waß auff dem weinstockh getriben wnt herauß ist gewesen, alles abgefret.²⁶⁰⁾ Eß ist auch dise zeit wber khain guetes weter gewesen, nuer sondern alleweil wber lauter

²⁵⁵⁾ *Magister Lang Mátyás* szül. Sopronban 1622, meghalt 1682. nov. 28. Atyja jómódú cipézmester volt. Tanulmányait a soproni ev. liceumban, Boroszlóban és a wittenbergi egyetemen végezte (1648). Itt diakónus is volt. Szülővárosában 1650. ev. prédikátor, majd Eggenberg hercegnő udvari papja. Feleségül vette (1655) Paumgartner Károly ágfalvi lelkész Rozina nevű leányát. E házasságból 7 gyermek született. A 17. századi soproni prédikátorok között egyetemes érdeklődésével és műveltségével messze kimagaslak. Egyik alapítója a soproni ev. gyülekezet könyvtárának, amelyet 1825. a liceumi könyvtárral egyesítettek. 1654. a soproni és vidéki egyházmegeve esperese, püspökké választását a városi tanács megakadályozta. Énekeskönyvet és imádságos könyvet adott ki, amely Sopronban 1785-ig volt használatos. 1674. Eggenberg hercegnő hívja meg udvari papjává, úrnőjének halálakor a soproni ev. gyülekezet ismét lelkészévé választja. Száműzetésétől az 1680 dec. 20-án bekövetkezett halála mentette meg. (V. ö. Pukánszky i. m. 257. l., Lang munkáit l. Szabó, Rmk. III., Szinnyi, M. I. VII. és Klein, Nachrichten.)

²⁵⁶⁾ A vesztfáliai békét 1648. okt. 24. kötötték. A harmincéves háborúnak vetett véget.

²⁵⁷⁾ oktavás nap.

²⁵⁸⁾ havazott.

²⁵⁹⁾ Schnee.

²⁶⁰⁾ abgefroren.

khelten. Es ist auch dem maÿ in der nacht ein greilicheß schauerweter gewesen umb die stat herumb, daß in dem gärten Ertburigen, Saurisseln, Unter wnt Ober Lebern, die Neibirig, zu Wandorff wnt die Huntzperig mehr den halben tail hat weckhgenommen. Dem 14 in disem jahr hat der tunter²⁶¹⁾ in der Wintmüllgassen (91. l. vége) des Toman Lebm sein statl²⁶²⁾ angezünd wnt sint dadurich sechs heisser abgebrunen zwischen 4 und 5 uhr nachmittag, eines deß Lebm wnt des Haritzer, des Schowitzperigen, des Khainbsakerisch das duchscherer wnt des Georig Hauer wnt durich dem grosen fleiß hat mans eret,²⁶³⁾ dass nit weiter ist khumen. (*Itt Payr Mihály kézirása kezdődik.*)

In disem jahr, den 23 augustÿ ist mein lieber vatter in den Haußperig gangen zu den arbeitern frisch wnd gesund, hat im aber, sobalt er in den weingart kómen, der libe Gott mit einem blótzlichen jáh hatt heimgesucht wnd augenblicklich die fraiß angeriffen, wmb 7 uhr früe hat also mit den Gott gekämpft biß wmb 12 uhr mittag, haben in als totter in den weingart gefunden, darauff haben wier im den 24 augustÿ lassen zuer erde bestätten, seines alters in daß 63 jahr 4 monath, weilen aber mein lieber vatter beÿ disen hat miessen mitschreiben nachlassen, schreib ich so lange mir Gott das leben frist nach meinen werstand jährlich aufschreiben. Mihell Pävr. (92. l. vége.)

Anno 1650 wnd 1651 haben die Ruster eine kÿrche fon grund auff erbaut²⁶⁴⁾ und ist eben in den 1651 jahr, den 9 juliÿ zum erstenmall eingeweiht worten wnd besungen, darbeÿ wil ewangelisch pfarer deutsche wnd wngerische sein gewesen wnd ist alleß fein ortentlich wnd guet abgangen, wnd ist die khÿrche genent worten: *Gottes Haus*.

In dissen jahr haben wir Gott lob wnd dankh ein reichliches wein, traÿdt fexung²⁶⁵⁾ gehabt, gersten wnd haber²⁶⁶⁾ aldeß wolgeraten, Gott geb, daß mier solches wol mochten genissen. In disem jahr, wngefehr den 15 augustÿ, ist der dirckh^{266a)} mit etlich tausent man auss Khlain Kummohrn²⁶⁷⁾ anzoogen wnd hat die

²⁶¹⁾ villám.

²⁶²⁾ pajta

²⁶³⁾ errettet.

²⁶⁴⁾ Rust 1647. önálló gyülekezetté szervezkedett, első lelkesze a sonroni szarmazású Pfister János, akinek mostohaatyja e krónika második részének írója Payr Mihály volt, 1656. halt meg. A templom építését 1649 kezdték, Natl Lipót városbíró tette le a templom alapkövét. Sopron a templom zenészeit küldte ez alkalomra Rustra. (V. ö. Warkoweil K.: Geschichte. Nachrichten über die ev. Gemeinde Rust am See. 1885. 13. l.)

²⁶⁵⁾ Fexung, termés.

²⁶⁶⁾ Hafer, zab.

^{266a)} Türke, török.

²⁶⁷⁾ Kiskomárom. Zala m.

vestung von 4 uhr an bis den ententag²⁶⁸⁾ wmb 4 uhr beschossen, hat also balt die pixenmaister²⁶⁹⁾ etliche todt geschossen wnd geschätigt, hat aber gleichwol der feint miessen abziehen wnd unsre verdeÿter²⁷⁰⁾ den dirckhen erschossen, daß er hat weg-geführt 16 wogen²⁷¹⁾ totte köpfen wnd wnser volckh hat in die vestung hinein gebracht 125 köpff dirckhen. (93. l. vége.) Dises jahr haben wir Gott lob ein guettes, reichliches wnd sehr gueten wein erbaut wnd auch alle unsere herrn geistliche auff der kanzl dem Herrn gedanckht wnd in allen gesungen: lobet dem Herrn, danckht dem Herrn, eÿ (*sic!*) so saÿ es noch ferner Gott der Herr: danckht lobet dem Herrn, danckht dem Herrn: Alle-lua, allelua.

Dises jahr haben wier auch Gott dem Allmächtigen zu ehren, wnd wuß allen fromen christglaubigen ewangelischen christen zu ehr daß grosse gotteshauß bey Sand Michaelli auß-gescubert²⁷²⁾ wnd ein schön aldar, zugleich eine neue orgel wnd neue still hinein lassen machen, solches geb wuß wnd verleih der libe Gott, daß mier wnd wnsere nachkhomen mechten solches lange geniessen, Gott zur ehr wnd wuß zuer ehr. Auch einen schönen neuen döckhell wber die kanzll: wnd hat zum ersten-mall darunter gepredigt den lezten tag adwentsuntag, ihr ehr-werte herr Sowitsch, wnd hat wns gewiß gelernt, wie ein christ seinen glauben sol behalten in herzen wnd munt wnd gestelt gar mein ertenloß zuerfrien, wnd schäme dich deines widerstehn nicht zu beantworten, wen er dich wil auff den unrechten wege weissen, anternthail du im mit...²⁷³⁾ (94. l. vége.)

Anno 1652 jahr, am tage Paullÿ Bekherung, hat es ein grossen nebell gehabt, ist berg wnd däll²⁷⁴⁾ wnd in der ganzen stadt gelegen, aber auff den antern tag Paully Bekherung ist in der stadt kein nebell gelegen, aber auff den berigen sehr, wnd hat starkh angeraimet.

Dises jahr haben wir sehr grossen schnee gehabt, wnd lange gelegen, aber mit der sehr grossen költe ist es noch hingangen, den der schnee ist sehr gällig gefallen, hat wntersich nit können recht gefrieren, hat man auch mit den zug nit fil können richten wegen deß bössen weges.

In disem jahr ist bergmaister worten herr Blasÿ Grössl wnd herr Michael Dudler. Den 26 augustÿ hat der dirckh sehr

²⁶⁸⁾ másnapra.

²⁶⁹⁾ fegyvermester.

²⁷⁰⁾ verteidiger, védő.

²⁷¹⁾ Wagen, kocsi.

²⁷²⁾ A Szent Mihály-templomban ekkor különféle átalakításokat végeztek, oltárt és orgonát állítottak fel, a padok számát szaporították. Régi községi jegyzőkönyvek 1651. 2. p. (Sopr. Mon. I. 94. l.)

²⁷³⁾ A foiytatás a kéziratban hiányzik.

²⁷⁴⁾ Tal, völgy.

schaden getan wnder wnsern wngerischen völkhern, wie er den etliche graffen erschossen, alles den herrn Ehsterhásy László,²⁷⁵⁾ mehr den herrn Ehsterhásy Thomásch, mehr Ehsterhásy Kasper, mehr Esterhásy Francis, die 4 graffen, die andern fornemen edlleut sampt ihren knechten sein in alle bliben neben der herr graff 89 perschonen, sie aber haben sich gewert, wnd so frisch gehalten, haben wber 900 dirckhen nitergemacht. (95. l. vége.)

Den 31 augusty ist ein feuer außkomen in der Wintmellgassen, in den Faloschischen²⁷⁶⁾ hauß durch ein caffy diner frue wenig vor sechs uhr, hat der Gott seinen segen geben, daß eß ist ganz still gewest, wnd kein wint gehabt wnd nit mehr abrent ist worten, alles daß Ikrlichy wnd Faloschi palánkh²⁷⁷⁾ Matli. Steinman (?) wnd ein thail beý den jesuwiten hauß²⁷⁸⁾ auch durch den Fleiß der bürgerschaft erret worten. Gott geb, daß mir solches wnglickh nit mehr mechten erleben. Haben auch in disem jahr ein dirren somer gehabt. ist sehr wenig hay gerathen. Hat auch den ganzen augusty, september nie khein regen nit gehabt, allß den 7 october hat eß angefangen zu regnen wnd hat alle tag gereget biß auff den 14 october, ist hernach schön weter gewest das ganze lessen, dis jahr sein die weissen weinber durch die tunsten²⁷⁹⁾ schön gebliben, daß man solches nit halt hat gedenkt, aber die zapffeten²⁸⁰⁾ sein in grund alle erfault, auch haben wier, Gott sey lob wnd dankh gesagt, nit nuer einer allein, sontern in allen benachbarten ein sehr reichlichs weinjahr gehabt wnd über die massen sehr guet gewesen. (96. l. vége.) Doch Gott lob daß traýdt sehr gerathen, aber wor grosser dirr gerste wnd haber nit sehr, jetoch gottlob keine deuerung gewest, aber alhier gar sauber keine rueben nit gerathen wegen der grosse düre. In disem jahr, deß monats december hat sich ein ganze zeit ein dunkeller²⁸¹⁾ stern sehn lassen, ist wnter der Sibenhintlerin zugleich gangen, nach disen stern aber ist ein schöner klarer stern nach gefolgt, jedoch der dunkeller stern groß gewesen wnd ziemliche strallen won sich geworfen, waß eß wirt bedeuten, daß muessen wir won den liben Gott erwarten. In den heýlligen avent wor dem christag ist ein schöner leuchter in der Michaells khürche auffgehenkt worten, welche die herrn won Win in der nýter-

²⁷⁵⁾ Esterházy Miklós nádor elsőszülött fia, László gróf és három unokatestvére, Esterházy Dániel fia estek el 1652. Nagyvezekénynél.

²⁷⁶⁾ A Szélmalom-u (mai Bécsi-u.) Falussy-házban.

²⁷⁷⁾ palánk.

²⁷⁸⁾ A mai Mária Josefinum-ház a Bécsi-utcában.

²⁷⁹⁾ Dünste, pára.

²⁸⁰⁾ fehér szőlőfajta.

²⁸¹⁾ sötét.

lege (?) wererth worten, Gott lob wnd erhalt sie beÿ langwertiger betätigkeit ihreß glaubens, auch zugleich auff den breÿten döckhell,²⁸²⁾ daß wbrige deÿll auff der kanzl hinauff gemacht worten, sampt den engell, Gott geb daß wir solches mechten lange geniessen. In disem jahr sein gestorben 486, geboren 221, eheleut 74 personen. (97. l. vége.) In disen jahr ist auch der edl wnd gestrenge herr Jacobus Stainer,²⁸³⁾ welcher der stadt allß in seinen richterampt wnd pürgermaister ampt eine langwärtige zeit forgestanten wnd gedient, desgleichen auch der edl wnd weste herr Johann Andreas Preining,²⁸⁴⁾ auch gewester herr statrichter, welche der libe Gott auß ihren betriebten miseligen leben won diser welt hat abgefordert. Gott verleihe beiten herrn in der erde eine sanfftige ruehe, wnd in den jungsten tage eine fröhliche aufferstehung, uß aber allen eine selige nachfahrt. (98. l. vége.)

Auff das 1653 jahr. In disem jahr ist ein starckher windter gewesen, sehr grosse költen, auch grosser schnee gehabt, daß solcher schnö wnd khölten nit balt ist gewessen, wor dem lichtmeßtag, ist auch nicht balt beÿ menschen gedencken gewessen, daß am lichtmeßtag so ein schöner warmer tag mit schöner warmen sonnenschein ist gewesen, wermer alles 1652 der oster-tag. In disem jahr hat man auch den herrn Duratn seelig begraben, Gott verleihe im in der erden eine seelige ruehe, wns aber allen, wen eß sein wössenlicher (*sic!*) will ist, ein seelige nachfahrt, seines alters 61 jahr 4 monath, den trÿten tag februárÿ bin ich in der Neustadt gewesen, ist wmb 4 wnd 5 uhr nachmittag ein schnäweter komen, welches man gedacht hat wor finster, es wer der jüngste tag komen, wnd hat auch sehr gedunert, daß man es gar zu laut genueg gehert. (99. l. végén.) Den 7 märtiÿ hat eß einen solchen schnee geworffen, daß es den ganzen windter wnd auch beÿ menschen gedänckhen nie erhert worten, in merzen solchen schnee hat geworffen, der so dieff war gewest, ist auch gelegen 14 tag lang, welcher nuer gemach ist weggegangen, hat den dreÿt sehr schaden gethan. In disem jahr, den 1 junÿ ist wnser liber Gotthart Raÿtl selig bürger deß inern raths, gewester wolbestelter herr stadrichter den herrn entschlaffen. In den heÿlligen pfingstsontag nachmitag wnter der wehrenten nachmittagspredig, zwischen 2 wnd 3 uhr, in ambt

²⁸²⁾ A szószék hangverője.

²⁸³⁾ polgármester és városbíró, három ízben is Bécsbe idézték az ev. prédikátorok elbocsátása ügyében.

²⁸⁴⁾ szenátor és városbíró. az ev. gyülekezet megszervezésekor annak első jegyzője, az ev. imaház építésének egyik vezetője, tagja volt annak a küldöttségnek, amely Kolonics bécsújhelyi püspökkel, mint kamarai elnökkel és kancellárral a templomok visszaadása, az ev. prédikátorok elbocsátása és a Wittnyédy-ház átengedése ügyében tárgyalt.

aber nit lenger geregiert den 1 jahr 5 wochen wnd 3 tag, der libe Gott werleihe im in der erdn eine seelige ruede, wnd am jüngsten tag eine freliche auferstehung zu den ewigen leben.

In disem jahr ist ein sehr direr somer gewest, daß traydt, gersten, haber gar schlecht geraten, auch gar wenig haÿ worten wegen der grossen dir. Aber allen ansehen nach ist ein früeß jahr gewesen, wie man auch schon den 5 junÿ alhier hat gersten geschniten. Auch die Wolfsher ihren herrn graffen^{285a)} haben den 9 jullÿ waÿchi waimber herauffgebracht, haben auch dises jahr in september wnd october nichts gehabt, alleß regenweter wie ma daß trait dabeÿ hat (100 l. vége) miessen fast in lauter kot bauen, haben auch die bürgerschafft ganz nit dörfen außbrechen. hat mancher wil geschätzt aber nicht halben taill bekomen. Eß ist nichts gewesen von den 11 september an biß auff den lezten october, alleß lauter regen. ist mancher wol 2 tag mit 12 ieser²⁸⁵⁾ außgangen ehe er hat ein laÿt²⁸⁶⁾ maÿsch haim gebracht. haben wil kost die leut essen wnd trinkhen, noch die bezallung dazu wnd die möß²⁸⁷⁾ haben alle gestunckhen for lauter schimbel²⁸⁸⁾ daß die weinber werfault sein gewest.

Den 18 december ist in der kleinen Botschÿgassen zwischen 11 wnd 12 uhr mitag beÿ den Andreas Schifferstein durch sein sohn ein feuer außkomen. Jedoch durch Gottes segen kein windt gewessen, wnd nit mehr den des Schifferstein halbes hauß wnd deß Gällÿ ganz hauß abbrunen, daß zigen (?) hat auch schon angefangen hint wber anzubringen, jedoch durch die burgerschafft wleiß ist erred worten, wehrt Gott ist auch bis 5 october um nichts gewessen, alles schöne warme sonnschein, daß man die ganze zeit hat können arbeiten biß lanße hinauß nach den neuen jahr, niemals kein kälte gewessen, auch kein schnee, gar nichts, in disem jahr sint gestorben 496 perschonen, eheleut zusammen geben 46 par. geboren 189 kinderlein. (101. l. vége.)

Auff daß 1654 jahr. In worigen jahr ist auch in wnsrer Sand Michaels kÿrchen ein neuer dauffstain hinein gemacht worten, ist ehe zufor niemand darinen getaufft worten, als in disen jahr, den 14 januärÿ ein seÿl denzer sein ehegebens (*sic!*) weib, sein namens Johannes, welche lange zeit won jugend auff in irtum des witerdaufferischen glauben gesteckt, hat sie alhier solches werlangen tragen, wi auch so zimlich in ihr gewissen gangen, wnd etliche wochen beÿ den herrn geistlichen rath geholt, wnd entlich die herrn geistlichen gesehn, daß es ihr ein

^{285a)} Az a tanácstag, aki a község felett a város földesúri jogát tényleg gyakorolta.

²⁸⁵⁾ szüretelő.

²⁸⁶⁾ lajt.

²⁸⁷⁾ Maische, cefre.

²⁸⁸⁾ penész.

rechter ernst ist gewesen, zu rechten waren christlichen euan-gelischen glauben, hat so man droben in der Sant Michaels kyrchen gedauft, wnd damit den dauftstain zum erstenmal ein-geweiht den 14 jannärÿ, hat man dabei schön musiciret wnd zum erstenmall gesungen, Es ist unser Herr zum Jordan kom, zum andern das heylige gesungen auß dem watter wnser: amen daß ist es erret war, zum heyle nur lob mein sele den Herrn. Ist getauftt worten durch ihr ehrwirden herr Johännes (102. l. vége) Schuwertus,²⁸⁹⁾ wolbestelter eltersten euangelischer prediger al-hier, wnd hat ihren namen gegeben Christina, Katarina, ihre gwat-ters leut sein gewesen der edl wnd gestrenge herr Melchor Peter, der Zuano^{289a)} wolbestelter herr burgermaister, zum anern der etl gestrenge herr Johann Wurm, zum driten der edl gestrenge herr Steffänus Widtneätig,²⁹⁰⁾ zum wirten der edle wnd weste

²⁸⁹⁾ Schubert Pál lelkész fia lásd 240. jegyz.

^{289a)} *Zuana Péter* polgármester a wittenbergi egyetemen tanult, 1636 mint városi tanácsos ő vitte Regensburgba a királyhoz a város kérvényét a jezsuita-rend letelepedése ügyében. Hosszú éveken viselte a városbírói és polgármesteri tisztet, később ő alapítja az evang. gyülekezet könyvtárát. A könyvtárt a Szent Mihály-templom emeleti sekrestyéjében, múzeumában helyezték el. Lichtenauer Katalin 1663. végrendeletében 500 bírodalmi tallért hagyott a könyvtárra, hogy ebből az összegből a Párisban megjelent Conciliorum omnium c. 37 kötetből álló munkát beszerezhessék. Arcképe az ev. konvent dísztermében van elhelyezve. Fivére Zuana János Menyhért a bécsi püspök káplánja, majd kanonok. (V. ö. Payr i. m. 335. l. és Bán J. i. m. 28. l.)

²⁹⁰⁾ nemes *Muzsaji Wittnyédy István* Sopron első magyar nótáriusa, hírneves ügyvéd, a városnak az országgyűléseken többbizben követe, Sárovarott 1612. dec. 20. született. Atyja W. János (1574—1648) a Nádasdy grófok szolgálataiban udvarbíró, tisztartó, majd a család supremus familiarisa. Az 1634—35. évi soproni és az 1637—38. évi pozsonyi országgyűlésen özvegy Nádasdy Pálné Révay Judit követe volt, Fertőszentmiklóson halt meg. II. Mátyás király 1613-ban a magyar nemességet adományozta W. János-nak. W. István tanulmányait Sárovarott és Csepregen, a Nádasdyak iskolájá-ban végezte. Joggyakorlaton valószínűleg Sopronban volt. A város 26 éves korában magyar jegyzőjének választotta és az 1637—38. évi pozsonyi ország-gyűlésre Artner Gellért polgármesterrel együtt követül is kiküldötte. Felesége Endresz János polgárnak, a helyi polgári őrség kapitányának a leánya. Fontos szerep jutott neki abban az elkeseredett küzdelemben, amelyet a város a jezsuita rend ellen folytatott. Az 1646—47. évi pozsonyi országgyűlésen, mint a városnak egyik követe, a törvényhozási munkában tevékenyen vesz részt. 1647-ben megválnak a várostól és a vármegye szolgálatába lép. 1655-ben a vármegye követe. Az evang. egyháznak lelkes védője és buzgó hitvallója. Egyik alapítója a soproni ev. liceumnak. Bőkezű pártfogója a tanuló ifjú-ságnak, számos ösztöndíjjal segíti a külföldi egyetemeken tanuló ifjakat. Zrínyi Miklósnak, a költő és hadvezérnek legmeghittebb emberei közé tarto-zott, bizalmas titkára és ügyvivője. Ötvenéves korában résztvesz Zrínyi 1663. évi hadjárataiban s vezeti a hadirodáját. Családi emlékkönyvében Wittnyédy latin nyelven emlékezik meg Zrínyi haláláról, mint aki személyesen jelen volt a tragédia színhelyén. Országos nevű ügyvéd, jogi tanácsát mágnások, városok veszik igénybe. Korának egyik legnevezetesebb politikusa, felekeze-tének egyik legbecsültebb vezére. A Wesselényi-féle összeesküvésnek egyik legagilisabb tényezője. Nezsider községben 1670. február 13-án halt meg.

herr Georg Lorenz Porýmár, auch neben alle wir ihrer hauffrauen wnd jungfrau Soffya, Preinigische dochter: ihre gnaden die hoch wnd wolgeborne Frau Regina, gräffin won Puchhaim,^{290a)} geborne fräin Lostenstain: die wolgeborne fräulein Elisabeth Barbara, fräilein fon Gräyß, den 13 mäy ist in der nacht zwischen 11 wnd 12 uhr ein mechtiger schauer entstanden, welches er nicht allein in den hirigen gebirg auch, in Kroißbach, Rust, in Mädlerischen gebirg daß wenigste hat getan, aber sonsten die worbenenden²⁹¹⁾ öerder sehr erschlagen. Auch in den draht sehr gespirt den schaden, in disen jahr ist ihre römisch kaÿserliche mäystet von Regenspurg, den 24 mäy gewesten (103. l. vége) reichstag witerumb nach Wien ankomen, haben auch alhier beÿ wuß wmb wnd wnb dreÿmall groß wnd klein freÿden schiÿß gethan, wnd die stuekh abgehn lasen: auch darbey in den zwinger²⁹²⁾ musicirt wnd die handwerckhspursch auff den plaz 5 mall sölfÿ²⁹³⁾ geben, Gott geb daß solcher reichstag mal möchte sein abgang, wnd wns wnd wnseren benachbarten zu aller ehr möchte gereichen.

In disen jahr ist wnser aller genägstiger könig wnd herr Fertināntus der 4 balt nach den reichstag, den 9 jully durch schikhung Gottes des allmechtigen won diser welt abgefertert worten, seines alters 21 jahr. Ist auch zugleich 4 stund for seinen end ein solcher erbitten²⁹⁴⁾ (sic!) zu Wien gewesen, daß man nicht balt solche grosse erbitten gehört hat, auch balt 2 stund nach seinen todt in der festung Rabstadt ein feuer außkomen, welches ohne der soltaten heusl auff 201 häuser abrent sein worten, auch des cächviene²⁹⁵⁾ kÿrchen zugleich, dise tage auch zugleich bei Gross Gumorr²⁹⁶⁾ die schönsten offizierer wnd reÿdter durch den blut (104. l. vége) hund der dirrckhen 80 perschonen

Háza a Szent György-utcában a mai káptalan helyén állott. V. ö. Payr S.: Muzsaji Wittnyedy István soproni prókátor és evangélikus főember. Kny. a Prot. Szemle 1905. évf. Pauler Gyula: Wesselényi és társai összeesküvése. I. köt., 16. l. Széchy K.: Gróf Zrinyi Miklós. 5. 145. l.

^{290a)} Puchheim-család egyik tagja, P. Margit férj. Raumschüssel Györgyné, nevezetes alapítványt létesített az ev. gyülekezet számára, az újonnan alakult ev. presbyteriumnak (Kircheninnung) egy diszes ládát ajándékozott, amely ma is látható a városi múzeumban. A ládafedél belső oldalán két kép van. Az egyik a jó pásztor képe ezzel a körirattal: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quae perierat. A családi cimere körül a körirat: Frau Margareta Raumschüsselin, geborne Herrin von Puchaimb. Kívül a fedélén pedig e felirat: Kircheninnungslade zu Nutz des Evangelischen Convents in Oedenburg. Verfertigt Anno 1667. (Payr i. m. 413., 417. l.)

²⁹¹⁾ vorbenannt, előbb említett.

²⁹²⁾ köz a városorony tövében.

²⁹³⁾ Salve, üdvölvés.

²⁹⁴⁾ talán Erdbeben (?).

²⁹⁵⁾ Kálvinista templom.

²⁹⁶⁾ Komárom.

nitergemacht wnd gefangen worden. Ist auch in disen jahr witerumb ein dirrer somer gewesen, der waiz sehr hinter gebliben, aber daß korn dernach ein ackher ist gewesen noch wolgerathen, aber der haber ganz hint gebliben, daß man gar nichts hat noch können geniessen, aber fon gerste denoch man wol hat noch können geniessen. Ist auch kein deuerung in traÿdt wnd weÿzen nicht gewesen. Den 9 augustÿ ist ein grosser schauer gefallen, welcher sehr schaden gethan wnd die besten gebürge erschlagen, Neuberig, Schwabenberg, Härmler, Arzgruiber, Frettner, Rodenbeter, Grassner biß zu den brun der Stättler säÿ Klausner, welcher etlich nicht ein tausent einer hat sehr schaden gethan, habens auch die leut haimgeführt, ein tail auff den weg geschit, ist aber nichts nuz worten, welches gebrest haben, den 2 october ist wmb 7 uhr in der nacht ein solches wasser erstanten von den himlischen, wnd donner, daß es nicht balt is ehrhert worten. Wnd nicht wil geregnet, auch Gott lob ohne schauer abgangen. Gott behüet die liben waßer weiter der frucht ohne schaden.

In disem jahr, den 12 october haben wier die hotter (105. l. vége) heÿ den Stainenbrückhl mit den Kroÿsbeckhern, welche ihr lag nichts kein tail gewist, wie weit das recht hotter gangen ist, dabeÿ ist gewesen ihr gnaden herr pischoff, herr purgermaister. herr Georg Gradt,²⁹⁷⁾ wolbestelter herr stadtrichter, herr Georg Schwarz, herr Matthias Windter, wolbestelter herr stadtleutenant, gar schön fritlich werglichen. hernacher drauff die burgerschafft neben den Kroÿsbeckher hotter hauffen auffgeworffen 26, biß zu einen zwischlichen melbertorn²⁹⁸⁾ gegen Sigenstorff neben wnsern benenten Minich ackhern, beÿ den Stainenbrickhl²⁹⁹⁾ hebt sich nach den bach der hotter an, sein von den brickhl biß zu den ersten hotterhauffen 121 klaffter, fon den brickhl an biß zu den melbertorn eintausend sibenhundert wnd ein klaffter. Auch haben wir inen auß nachbarschaft zuegelassen, beÿ den Minichbaum, wen sie ackhern ihr wich³⁰⁰⁾ auff wnsren grundt keine khy³⁰¹⁾ zulassen, doch die misten ohne schaden, ihr wich auff ihren grund zuhalten, wnd wnsrer wich auch

²⁹⁷⁾ Grad György városbíró és polgármester (1654—57). Ő képviselte a várost a pálosrend elleni perben. — Az önálló evang. egyházi szervezet megalakulásakor (1667. április 27), mint a konvent első elnöke ő vezette a tanácskozásokat, az új magyar gimnázium alapításában és az ev. gyülekezeti önkormányzat szervezésében kiváló része van, az 1662. évi pozsonyi országgyűlésen Sopron követé volt. 1685-ben halt meg. (Payr i. m. 385. l. — Ev. egyet. levéltár I. a 5., 3.)

²⁹⁸⁾ Mehdorn, Mehlbeerbaum, crataegus, galagonya.

²⁹⁹⁾ köhid (Stein am Brückl) a pozsonyi országúton a mostani kir. fegyintézet közelében.

³⁰⁰⁾ Vich.

³⁰¹⁾ Kühe.

auff unsem grund, biß daß sie gemat³⁰²⁾ (106. l. vége) werten, hernacher wen eß gemät ist, als sei auß unwersehner weiß, wenn wnser vich hinüber kombt wnd das ihrige herüber, nachbarschafft halten, in frit wnd gueter ruehe nicht mit zankh oter hassen. Den 20 october hat man alhier angefangen zu lessen, ist Gottlob ein sehr reichliches jahr in wein wnd drait wie worstet geraten, auch zimelicher gueter wein, welches wier Gott dem Allmechtigen nicht genüg darfir können dancken, hat auch die purgerschafft ihr lessen zimelich haimgebracht, wor den grossen schnö, wie den auch den 19 nowember ein knye dieffer schnee gefallen, daß die maisten herrn noch etlich tausent emer zu lessen gehabt, haben auff den schnee abgelessen, won den stockhen, waß ist abgefallen, hat man miessen ligen lassen, wegen deß diffen schnee: welches beÿ menschen gedenckhen wmb dise zeit kein solchen diffen schnee nit waiß, alls dises jahr, ist daß lessen gleich in der ersten adwent wochen alles hinein komen. In disem jahr sein gestorben 445 pershonen, geboren sein der kleinen kind 201, zusammen geben worten 44 pershonen. (107. l. vége.)

Anno 1655 jahr, den 25 february. In disem jahr ist mein stieffsohn, herr Johänes Pfister, wolbestelter euangelischer predieger in Rust in Gott den herrn entweuchet, seines alters ist gewesen 33 jahr, Gott werleihe im in der erden eine samffte wnd seeligi ruehe, wns aber allen, wen eß sein vätterlicher göttlicher wille ist, eine seelige nachfahrt. Leichdext die ebistl zu den Eberer³⁰³⁾ (sic!) 13 kapitl: Gehorchet euren lehrer, wnd wolget inen, da sie wachen wber eure seelen, alls die da rechen-schafft darfir geben sollen, auff daß sie daß mit freuten thun, wnd nicht mit seuffzen, den daß ist euch nicht guet, bettet für wnb.

Dises jahr haben wier einen starkhen windter mit kält wnd schnee gehabt, daß man den ganzen windter nichts hat könen arbeiten, wie dan auch der merzen ist eingangen mit schnee wnd regen wnd die arbeit werhindert auch der aprill mit lauter regen wnd schnee: den 28 mäÿ hat der Gnÿll fon Mödlerisch³⁰⁴⁾ die ersten karpfen zum herrn burgermaister alhier hergebracht, auch hat Mathias Geiwister (?) den lezten tag mäÿ daß erste blite³⁰⁵⁾ weinber in Grefftner³⁰⁶⁾ gefunden. (108. l. vége.)

In disem jahr ist zu Preßburg ein landtag gewesen, gewor-ten palendino der edl ehrenreich herr Wäschellini,³⁰⁷⁾ ist auch den 6 juny inr römisch königliche maÿistet Fertinanto der drite.

³⁰²⁾ mähen, kaszálni.

³⁰³⁾ Hebräer.

³⁰⁴⁾ Fertőmeggyes (Mörbisch).

³⁰⁵⁾ Blüte.

³⁰⁶⁾ Kräftner-dülö a Fertő mentén.

³⁰⁷⁾ Wesselényi Ferenc, 1655. március 15-én választották meg nádorrá.

alls wnsern genätigsten käyser frau ehegemahlin krönt worten. Haben alhier freitenschiß gethan, groß wnd klaine stuckh wmb wnd wmb loß geschossen, ist auch dise nacht darauff ein grosses wasser komen mit blizdonner: wie eß auch in wnseren stadtdurm eingeschlagen, wnd die stangen won der wiertluhr zerspalten, wnd hat niemand kein so lochl gesehn, wo es ist ein oter auß komen zum antern beÿ der Schwingbergerin in den rauchfanckh, zum driten in den Rämßbergerischen (?) hauß, wnd ist Gott lob schön glicklich abgangen, daß eß niergent hat zint,³⁰⁸⁾ fir solches wnglickh wehr wns Gott gnediglich ferner behiten wnd bewahren.

Den 24 junÿ ist ihr durchleicht Leopoltus, der erste, ihr römisch kayserliche mäÿstet zue Preßburg, zu einen könig in Ungarn gekrönt worten, hat man auch alhier groß wnd klaine stuckh 3 mall wmb wnd wmb loßgebrent, auch mit den fliegensten stadtfan³⁰⁹⁾ neben den handwerkhs buersch 3 mall sälfli geben wnd den fon geschwungen, auch in den kyrchen das deolätamus³¹⁰⁾ gesungen neben schön musicieren wnd herbauckhen geschlaßn auch gedrumelt³¹¹⁾ in kyrch wnd in durm, Gott verleihe den alergnetigen könig wnd herrn guet gesundheit wnd regierung. (109. l. vége.)

Den 19 jully hat der herr Grundtner die ersten weichen weimber auß den Saubrunner³¹²⁾ haimgetragen. Dises jahr haben mier wil regenwetter gehabt, kraut, rieben, haÿdler, alles wolgeraten, auch das draÿt, aber haber wnd gerstn zimlich klueg, jetoeh Gott lob keine deuring ist gewessen, den 30 september ist in der nacht ein solches wasser komen mit donner wnd bliz, auch geschauert, daß man den 1 october nachmittag in den weingarten, alß Pozman, Kollenberg wnd dergleichen wil weingarten mehr: den schauer mit wintschauffel³¹³⁾ hat könen zusammen fassen, wnd hat sehr grossen schaden getan, Gott behiet ferner wor solchen wasser, Gottlob auff dises wngewitter hat wns der libe Gott witerumb geben ein schönes wetter, wnd haben auch angefangen zulesen wmb Simoni Judÿt (okt. 28), hat wns Gott ein solches schönes wetter gegeben, welches wier Gott dem allmechtigen nicht genuegstem darfier könen danckhen, auch zimlich wnd wberflissiges weinlesen ist worten darbeÿ, aber die seich³¹⁴⁾ wnd pestelenz bei diser stadt eingerissen. In disen jahr wber

³⁰⁸⁾ gezondet, gyújtott.

³⁰⁹⁾ városi zászló.

³¹⁰⁾ te deum laudamus.

³¹¹⁾ getrommelt.

³¹²⁾ dülönév.

³¹³⁾ falapát.

³¹⁴⁾ Seuche.

sein gestorben 730 personen, eheleuth 84 par, geboren 195 kindlein. (110. l. vége.)

1656. In disem jahr haben wier einen sehr starken wintter gehabt won grossen schnee, auch zugleich sehr gefroren, die Douna ist zu Wien sowol in Preßburg man lang³¹⁵⁾ in dickhe gefroren, hat man den maisten winter mit belatten³¹⁶⁾ Schlesingner wägen könen wberfahren, daß man laisten außgefihrt eln³¹⁷⁾ lange, wnd doch darbey keiner gefahr gewessen, ist auch den ganzen winter gueter weg gewessen, daß man mit roß wnd oxsen nicht balt hat könen so wil richten, mit fuhren alls dises jahr, ist auch Gottlob traÿdt wnd wein wolfällig^{317a)} gewessen, der schönste wäzzen der mezen 1 gulden oter zu 22 groschen, korn 11 oter 12 groschen, die halb wein 1655 jätiges gewox³¹⁸⁾ 6 denar der zwei und einfiertige (?) die halbe 1 teutscher (?) groschen oder 3 denar ungerische. Auch wol gar best gegeben worten wer hat trinken wolln daß man nicht balt solche jår hat erlebt oter gedenkhen hat könen. Aber hat won april mäÿ, junÿ, jullÿ lauter regen gehabt, daß wil weingarten sein werhinterlich geblieben, hat bandl haun, daß man nicht hat könen wortkomen, häÿ, haben alleß wolgerathen. (111. l. vége.)

Den 8 augustÿ hab ich den herrn oberst Johan Wurm das erste weimber auß mein Vitter³¹⁹⁾ gebracht, hat auch den 6 augustÿ an einen sonntag sich ein wasser erhebt, hat nach den see alle weingarten erschlagen biß wber Kroispach, daß die weinber sein dagehenkt wie ein rintfleisch, alle zu beschreiben ist wnmöglich, waß erschlagen ist worten: hat auch gar wenig zum lessen außgeben, in alhierigen gebirg nicht den achtsten thail bekommen. Aber in Mödlieschen gebirg hat eß noch wol gerathen. In disem jahr ist auch ein zimlicher sterb gewessen, daß wnß Gott der allmechtige hat haimgesucht, wie den auch in disen jahr mein weib gestorben, ihr sohn, Christoff Pfister wnd der Mathias Pfister, neb den kinds weib in 5 tagen nacheinander, den 5 september mein weib gleich nach den tag, daß mir hochzeit gehalten, wnd haben gehaust gleich 15 jahr. In disem jahr sein gestorben 1415 personen, geboren 208, eheleit 80 personen. (112. l. vége.)

1657. In disem jahr haben wier ein starkhen winter gehabt, mit schnee wnd grosser kelte, ist auch nicht balt erhert worten,

³¹⁵⁾ férfigagasságban.

³¹⁶⁾ beladeneen, megrakott.

³¹⁷⁾ Elle, róf.

^{317a)} olcsó.

³¹⁸⁾ termés.

³¹⁹⁾ Wiederer, dülonév.

daß die leut alhier halßwe wnd huersten³²⁰⁾ gehabt haben, allß dises jahr.

In disen jahr ist der Petter wirt durch sein weib mit einen messer gestochen worden, hat miessen dadurch seinen geist auffgeben, hat auch die 18 tag wnd nacht nichts gegesen, ist auch durch herrn Philip Schlatner auffgeschiten (*sic!*) worden, wnd alleß gezeigt, wie der stich ist gewesen, wnd daß daß weib wrsach ist gewesen in allen wegen seines lebs, darauff hat man ihr den kopff beÿ den pranger weggeschlagen wnd in den gottesackher begraben worden, disen sumer wber haben wier eine schlechte kalte zeit gehabt, wnd wil schaur weter aleß straffweis gegangen in weingarten, sowol in den traÿdt, auch die kaffer sehr reisirt, wie ich den auch unser Scheiben³²¹⁾ bei menschengedenkh nicht so werderbt ist worden den dises jahr. (113. l. vége.)

Den 15 wnd 18 wnd 19 jullÿ hat man die deutschen wöckler auß der Steiermarich weggenomen wnd hat sie witer den Rágozÿ geschickt, was se aber wern außrichten, muß man noch erwarten wegen deß königreich Bollen³²²⁾ (*sic!*) ob sie eß werten erhalten oter werliern zu beiter seÿtß: die wöckher sein in die schilt (!) gelegt worden, haben alleß werzehrt wnd werderbt, sein auch wil gestorben, wie daß wieh nichts mehr worhanden ist gewest, sein die wöckher witerumb wnwerichter sachen die wberbliben weggeraist. (*Itt többsoros kihagyás van.*)

In disem jahr haben wier gottlob in draÿt haber wnd gersten ein guetes jahr gehabt, ober zwar in den mäntl noch wenig gebn, aber Gott seÿ lob gar wol außgeben in den gristen³²³⁾ wnd beÿ solchen schönen weter eingebracht, daß man darfir nicht genueg kan danken Gott den almechtigen. (114. l. vége.)

Den 17 augustÿ hab ich won Mädtwisch³²⁴⁾ die ersten zeitigen weinber nach hauß gebracht. In disem jahr haben wir mechtige regenwetter gehabt wie die liben weindraum am besten haben sollen abzeitigen, sein sie wor der zeit mit der grien faul mit den regenwetter wbrtroffen, hernach schöne zeit gegeben, aber ist auch dazu den 3 wnd 4 october ein grosse gefrier eingefallen, auch neben sehr grossen reiff, wund hat die weinber ganz madt gemacht wnd nichts außgeben, ist gar wenig wein worden, hat mancher 100 emer geschätzt, hat nicht 20 bekommen, ist aber gar schön wedter eingefäxnet worden, wnd ist das ganze lessen wor Simoni Jutidt (*okt. 28*) eingefäxnet worden.

³²⁰⁾ torokgyulladás és köhögés.

³²¹⁾ dülönév.

³²²⁾ Polen, Lengyelország.

³²³⁾ Gerüst, a pajta padlása.

³²⁴⁾ Mörbisch, Meggyes.

In disem jahr den 28 october zu Simoni Judith ist ein feuer beÿ den Weißl in den wirtshauß außkomen wnter den werenten Gottes dienst feuer wmb 9 uhr, hat man gleich gesungen den glauben daß unter gesang, wir glauben auch an Jesum Christ, so ist ein aufflauff in allen kyrchen gewesen ehe der Gottesdienst ist angefangen worten: ist Gott seÿ lob nicht mehr allß daß wirtshauß neben deß Wnger halbenthail des Pongräyn (*sic!*) schmit, aber hint herr in den gärten, mit grosen weiß mechtig ist erret worten, damit eß Gott seÿ lob nicht weiter ist komen. (115. l. vége.) Haben auch schönes wetter biß auff weinachten gehabt daß alleß ist zu weingart abgeschniten, zugleich die rebenstöckh. In diesem jahr sein gestorben 252 personen, geboren sein worten 186, eheleut zusamen geben worten 113 personen.

In disem 1658 jahr. In disem anfang deß jahr haben wir sehr großen schnee gehabt, jedoch darbey die kälten daß anfangs nicht sehr groß ist gewesen. aber hernach ein solcher langer windter grosser schnee, wnd grosse költen ist worten, alleß nur kein jahr ist gewesen seÿt deß lezten sonntag, wie auch daß weingebirg perg wnd dal alenthalben ist erfroren, den 18 april alles an den grien donerstag hat eß angefangen zu dunern wnd ein schön warmen regen gethan, in disem jahr ist witerumb wnser alter herr Petter M. de Zuana purgermaister³²⁵⁾ worten wnd der herr Georg M. de Zuana zu einen statrichter, alles beste herrn wetter in regierstandt. (116. l. vége.)

In disen jahr haben wier Gottlob einen gueten somer gehabt, auch in den frieling schön regen auß Gottes segen geben ist worten, wie auch alle friechte der erden ist wol gerathen, in schwören wnd ringen, aber won den pfingstagfeÿertagen an nichts gewessen den lauter regen, wnd die weingarten gebliben sein mit der arbeit biß in den 12 augustÿ, auch wol das ganze monat: haben auch nicht balt ein jahr gehabt, daß die weingarten so in kraut sein gestanten den dises jahr.

In disen jahr sint auch den 12 augustÿ in den Zarhalben stainbruch zwen stainbrecher durch einfallung deß stainbruch erschlagen, auch wol erschmetert worten.

Den 12 augustÿ haben wnsere herrn pergleuth³²⁶⁾ die ersten recht zeitigen weinber den herrn purgermaister gebracht.

Den 12 september ist beÿ uns alhier in der spitall kyrchen³²⁷⁾ ein schönes neues altar auffgericht worten wnd ist zum erstenmal eingeweicht worten, mit einer schön musica, hernacher gesungen: Nun biten wier dem heÿlligen geist, hernacher ist ihr

³²⁵⁾ Lásd 289a jegyzet.

³²⁶⁾ hegymesterek.

³²⁷⁾ A mai Ikvahíd keleti házsorának helyén állott.

ehrenwerten herrn (117. l. vége) Matthias Lang auff die canzl gangen wnd hat hernach einen anfang der predig gethan, wnd lassen singen: Allein Gott in der höhe sey ehr, hernacher daß vatter unser gebett, darauff die wöllige ganze predig, wnd hat außgelegt den 26 psalm, wnd halte mich herr zu deinen altar, da man höret die stime, deß dankhens, wnd da man prediget, alle deine wunder, herr ich hab lib die stette deines hauses wnd den ort da deine ehre wonet, Gott gebe daß mier alle frome christen dise wnd alle unsere kyrchen neben allen altar Gott zuer ehre wnd wns zuer lehr wnd wnser selle selligkeith zu nuzen mechten geniesen biß an den liben jüngsten tag.

In disem jahr ist wnsrer aller gnetigster herr wnd wngerscher könig zu Frankfuhr an der Mäin zu einen aller gnedigsten herrn wnd käyser gekrönt worden. ist auch den 2 october frisch wnd gesund witerumb nach Wien ankomen, haben auch denselben tag nachmitag nach den abendgebet freytenschiß gethan, dreymal wmb wnd wmb grosse wnd kleine stuckh, Gott verleihe wnsrer genägstigen könig wnd käyser guete beständige gesundheit wnd langes leben neben gueter reghierung, so lang eß Gott wil. (118. l. vége.)

Haben auch in disen jahr ein schlechtes weinföxing gehabt, ist wenig worten, darzue sehr sauer wnd ist nicht deurer die jete halbe³²⁸⁾ zu 6 ungerischen geleigbt worden, man hat den pir³²⁹⁾ die schult gegeben, weil eß in disen jahr noch ist erhebt wnd gebaut worten, auß einen kristlichen hauß ein bierhauß gemacht. Haben auch einen schönen herbst gehabt, wnd in den lessen die weinber schön frisch gebliben, man hat auch noch zu weinachten zimlich könen arbeiten.

In disen jahr hat es angefangen 3 wochen for den feyertagen zu schneiben, hat grossen schnee geben, darbey sehr kalt gewesen, wnd sehr gewät³³⁰⁾ darbey, aber haben wier so schöne warme christfeyertage gehabt, allß wen eß wmb ostern wer gewesen. Aber den 30 wnd 31 december hat eß witerumb grossen schnee gehabt wnd dabey 3 tag wnd nacht lang grosse sturmwindt gehabt, aber bald weggangen, haben auch den ganzen fasching lauter schöne warme zeit gehabt biß der merzen ist eingetroffen. mit sehr grosser kälten wnd schnöe, haben auch an fasten markh³³¹⁾ schon haun wollen, aber die kälte zu gross eingefallen.

Dises jahr sint gestorben 220 personen, wie auch geboren

³²⁸⁾ halbe, t. i. fél (pint).

³²⁹⁾ Városi sörházát építettek ekkor, valószínűleg a Szent Mihály-utcá-6. számú ház helyén, míg a Halász-utcában lévő sörházban mérték ki a sört. (Póda, Sopr. monogr. 105. l.)

³³⁰⁾ hófúvás.

³³¹⁾ bőjti vásár, március hó első hétfőjén kezdődik.

227 kinder, wie eheleut 69 personen. (119. l. vége.) Daß laut auff daß 1659 jahr.

1659 jahr. In disen jahr haben wier 14 tag wor Ostern zum fasten hauen mit groser mie wegen deß schnä angefangen, welches nicht recht der halbe taill wor den feyertagen ist gehaut worten, ist wil in die bozen gebliben, ist hernach kaltes wetter worten, waß man etwas wor wnd nach Georgi (ápr. 24.) hat in bozen gesehn, ist 14 tag wegen der kelt in stilstant gebliben, den 1 mäÿ hat eß sich schön mit einen regen, doch 3 tag kalt, angelassen, aber 4 wnd 5 mäÿ ist eß schön warm worten, wnd die saubern köffer oter wouzetl, wie man sich nent, hauffenweiß eingefallen. Hat sich hernach in den weingebirg zu Woffs wol angelassen, auch in etlichen gebirg alhir jetoich zu Mättwisch allen ansehn nach mitlmäsig gewesen, wie wol wber den 28. augustÿ ein solcher schaur ist komen wnd hat alles gebirg erschlagen zu Mötwisch, auch den rest wom paumen, den pferse³³²⁾ nicht gütig gewesen, in der mit won einanter geschlagen, welches nicht genuegstem zu schreiben erzellen ist, wnd beÿ menschen gedenkhn kein solcher schauer niemand nicht waiß, die kern hat man buten follweiß in den weingarten gefunten, die erschlagen sein worten ist als balt daß lesen in den gebirg darauff erfolgt wnd mit laiter³³³⁾ haimgeführt, ist aber nichts nuz darauß worten, den der bure most³³⁴⁾ den man hat zum essig brat, ist wolgeschmechn geworten den dises schauerbästtiges won den weintrauben. (120. l. vége.)

In disen jahr ist sehr regenweter wnd naser sumer gewesen, daß trait in reissen noch hingangen, gersten wnd haber wolgerathen, auch wil häÿ wnd kraÿme³³⁵⁾ worten.

Am 7 september ist meine libe mutter zwischen 3 wnd 4 uhr den herrn seliglich entschlaffen in den 79 jahr 1 monat 5 tag ihres alters, Gott verleihe ihr eine seelige wnd samffte ruche in der erden, am jüngsten tag eine frehliche aufferstehung, wns aber allen, wen eß sein wätterliche wille ist, eine seelige nachfahrt haben. Auch dises jahr einen schönen herbst gehabt, welches zu lezt daß trait bauen zimlich druckhen in die erd ist komen, dreÿ wochen wor Michaelli etlich reiff gefallen. wnd auch dabeÿ gefrert, daß die stingl an den weinbern sehr hat gesengt, haben auch am tag Simonit Judit angefangen zu lesen, ist ein schlechtes lessen gewessen, zwar bei schöner zeit eingebracht, aber wenig ist worten wnd sehr guet, aber ein theil ist sehr saur worten, welche früher gelesen haben.

³³²⁾ Pfirsich, öszibarack.

³³³⁾ lajtokban.

³³⁴⁾ tiszta must.

³³⁵⁾ Grumet, sarjú.

In disen jahr sind gestorben 271 personen, geboren 231 kinder, eheleute 88 pare. (121. l. vége.)

1660. In diesen jahr haben wier einen starkhen windter gehabt wil schnee gewessen wnd sehr lang gewest, aber mit der grossen kólten³³⁶⁾ ist es noch wol hingangen, aber den 31 mártéy alls mittwoch nach ostern feitag³³⁷⁾ hat es zum ersten mal gedunert, den 5 april hat eß einen schönen regen gethan, hernaher lange dir geweßen, daß wil trait ist hinten geblieben, die schnekhen (?) schon auff den höbern und gersten großen schaten gethan, den 15 máy allß an pfingst fhreitag hat einen schönen regen gethan, darfir mier Gott nicht genuég haben können dankhen, auch an disen tag haben wier den edl wnd westen herrn Georg Schwarz³³⁸⁾ burger deß ineren raths 30 jahr gewesen, nun mehr selig begraben seines alters 59 jahr 18 tag, in richteramt geregieret 3 jahr, Gott verleihe in eine sanffte wnd seelige ruhe in der erden, wnd eine freliche aufferstehung zum ewigen freuten leben, wns aber allen eine seelige nachfahrt, sein leichendóxt ist gewesen der 3 psalm.

In disen jahr won den 16 máy haben wier nichts gehabt den lauter regenweter daß man daß jat (*sic!*) bandl wnd daß untere hauen mit harter miehe hat können werichten, hat man 1 oter 2 tag können arbeiten hat man miessen wol 3 tage feýern, daß hat won 16 máy biß den ganzen juný gewehrt, daß regenweter teglich biß den 15 jully hernach haben wir schön wótter kriegt. (122. l. vége.)

Auch einen schönen drucknen³³⁹⁾ herbst, auch daß tráýt schön in die erden komen wnd gebaut worten, haben aber diß jahr gar ein schlechtes weinjahr gehabt gar wenig worten, aber hauptsechlich guet moncher in einen weingarten geschätzt 30 emer ist wol 2 oter 3 emer worten, haben die starn³⁴⁰⁾ grossen schaden gethan, daß man das lose wieh nicht hat können erwehren, haben auch den hirtern³⁴¹⁾ mießen leut zu hilff schikhen, daß man das lose wieh hat können wertreiben.

In disen jahr hat der tierckh Großwartein welches den Raigozi gehórig gewesen eingenomen, der Susý^{341a)} ist mit seinen wólckhern in Oberungarn gelegen, haben nicht einmal einen

³³⁶⁾ Kálte.

³³⁷⁾ Feiertag.

³³⁸⁾ Schwarz György templomatya is volt, az 1644. évről szóló templom-számadása az egyetlen, amely e korból fennmaradt. (Bán J. i. m. 187. l.)

³³⁹⁾ trocken.

³⁴⁰⁾ seregély.

³⁴¹⁾ szőlőcsöszök.

^{341a)} Souches annak a seregnek a vezére, amelynek Felsőmagyarországon Apafi ellen kellett volna operálnia, mint a török elleni hadművelet balszárnyának. (Hóman—Szekfü i. m. V., 332. l.)

dirrckhen gesehen, wil geschweige erst den di
terstandt zuthun, sein alle seine maisten w
werdorben wnd hingefallen wie ein wiech, i
december ist zu Wien feuer zwischen 8 w
Eheleut 68 par, geboren 209, gestorben 2-

In disen jahr ist wor den adwent ein gros
aber geschwint wegggegangen, wnd eine nacht ka
terumb nach disen schnee, mehr ein groser gefallen, aber her-
nacher geschwint zergangen, drunter alle weil geregnet, haben
nichts gehabt den ein ganze zeit, kaltiges wetter.

Anno 1661 jahr: In disen heylligen neuen jahrestag haben
wir einen drüeben tag gehabt, wnd ganz warm, alleß wen eß
wmb ostern were gewesen, waß eß beteit³⁴²⁾ dise wierm,³⁴³⁾ wer
eß daß leben wirt haben, der wirt eß erfahren.

Der frieling ist sehr naß wnd warm, wie auch fast der meiste
winder gewest. Der summer sehr dirr daß fast alles außgetohrt,
ist wenig heÿ worden, daß libe getreut hat schlecht außgeben
9 scheber haben 1 metzen geben. Wor den kekehr³⁴⁴⁾ hat der
weinstock fast guette fraid gehabt. (124. l. vége.)

Den gantzen friling ist meistentheil regen wedter gewest,
auch alhier große wedter gehabt. Der schauer hat etwaß schaden
gethan, aber in der nachbarschafft hat es mehr geschauert
alß hier, der wurm hat auch großen schaden gethan.

Der herbst ist übermaßen schen gewest, ja so warmb, daß
die beÿme³⁴⁵⁾ wider gebliet,³⁴⁶⁾ die feldtroßen auch auff das
neuhe gebliet, der weinstock aber hat sehr wenig außgeben, daß
fast länger zeit kein so schlechtes jahr gewest ist.

Der winder ist sehr leidlich gewest wnd alleweil warmes
weder gewest, biß zu anfang deß neuen jahrs. Seind gestorben
343, geboren sein 241, eheleuth 48 par.

1662. Am Faschingtag hat es getunnert, der frieling hat
sich der gueten zeit wber sehr schen erheitert. Dismal hat es
zu Wien daß wilfeltige wasser eingeschlagen. (125. l. vége.)

Den 18 wnd 19 mäÿ hat die gefrier in alhierigem gebirge
die grosse gefrier grossen schaden gethan, in wein wund traidt,
welches nicht zu schreiben genueg sain ist, erstlichen Höller,
Auer, Kwberige, Eÿsner, Stainhauffen, Mägeler, Neuberig, Kol-
benberg, Pozmann, Kreutzweingarten,³⁴⁷⁾ daß ganze gebirg in der
reffer,³⁴⁸⁾ die Langschilling won walt herein, die allerbesten

³⁴²⁾ bedeutet, jelent.

³⁴³⁾ Wärme.

³⁴⁴⁾ Käfer.

³⁴⁵⁾ Bäume.

³⁴⁶⁾ geblüht.

³⁴⁷⁾ Dülönevek.

³⁴⁸⁾ Revier.

duerch auß weggenomen, mancher hat 100 emer tragen hat nicht ein butenwol³⁴⁹⁾ kriegt, mancher 50 auch wol 60 emer, hernach nicht ein schäffel³⁵⁰⁾ wol, in trait hat mancher 30 auch mehr schöberl troschen hat 5 mezen kriegt. Beÿ gemeinerstadt ist ein schower³⁵¹⁾ mit 600 schöberl gemacht worden sein nicht 6 mezen worden ist auch nicht gedroschen worden. Von diser zeit an haben wier schönes wetter, won regen won sonnenschein nicht besser wintschen können, alles es ist gewesen, ist auch kein mensch nicht so alt gewesen, der ein solches frues wnd fruchtbarliches jahr gedenckt hat, wen es wnserr herrgott behiet hat wor den wetter, also gott hat es geben wnd witrumb genommen. (126. l. vége.)

Haben auch dies jahr mit gersten, traÿdt, rubeben wnd dergleichen in allen wolgerathen, das lesen aber hat reichlich genossen, besondern die Mährwischer wnd Kroispacher gebirg haben gehabt, aber die arme purgerschafft hat wenig genossen, wnd sehr schaden gelitten, anlangt ist ein schöner warmer herbst gewesen, wnd beÿ schönen druckhen wetter das lesen einkomen, auch ist ein sehr gueter wein worden, haubtsechlich dises jahr haben wier grossen anstoß mit krieges wolckh mit neben zeug wnd in Ungern gelegen gehabt, ja doch nicht lange gewehrt, aber wil unkosten gestanten, wie auch die artillereÿ den 22 nowember ist alhier auff wnsern dörrfern gelegen, auch zuer Eÿsenstadt, Ginß in dessen stetten, aber mier alhier in Ödenburg haben in die stadt niemandt gelassen, wie wol sie gern weren in quartier herinnen gewesen, hat auch frue angefangen zue schneiben, haben einen grossen schnee gehabt den ganzen windter, auch die kelten starkh gewessen, der wein ist in anfang wnb 9 wngerische geleigt worden, hernach wnb 10 wngerische.

In disen jahr sein gestorben 320, eheleuth 79, geboren 137. (127. l. vége.)

1663 jahr. In disen jahr hat eß angefangen 3 wochen wor denn adwent feiertagen zu schneiben, hat disen windter wber etlich wnd sechzig schnee geworffen, ist ein starckher kalter windter gewesen wnd der schnee dieff gewessen, der Dieffenweg³⁵²⁾ ist ganz gleich wol mit schnee gelegen, in der Wimbelgassen³⁵³⁾ ihrer haubtweingarten hinten ist der schnee gelegen, daß man gleich wber die mauer³⁵⁴⁾ ist wber den schnee hineingangen in den gärten, haben auch disen windter mit den fiech nicht wil

³⁴⁹⁾ puttonra való.

³⁵⁰⁾ sajtár.

³⁵¹⁾ Schober, kazal.

³⁵²⁾ Tiefenweg, Mélyút, dülóút a Bástya-u. mellett.

³⁵³⁾ Windmühlgasse, ma a Bécsi-utca egy része.

³⁵⁴⁾ Várfal, maradványai részben ma is láthatók a Bástya-utcában.

könen richten, daß der schnee so lang dieff ist gelegen, haben auch zu weinachten nichts schneiten khönen wor schnee, ist die arbeit alle nach ostern komen, gleich in der antleß wochen³⁵⁵) hat man könen etwaß anfangen zuer arbeit, haben auch noch schnee die osterfeiertagen genueg gehabt, wnd noch 14 tag hernach noch schnee genueg gewesen, der merzen hat sich angelassen, doch kiel³⁵⁶) genueg, den 24 mörteÿ hat eß sich schön zu lassen mit einen warmen regen, den letzten tag ist gar kalt außgangen, der 1 april ist mit einem schönen warmen regen eingangen, den 2 april frue mit regen wnd schnö den ganzen tag eingangen, mit warmen regen, den ganzen mäÿ ist eß alleweil kalt gewesen, wen eß ein regen gethan hat, sein darauff kalte windt gangen. (128. l. vége.) Den ganzen junny ist nichts gewesen den regenwetter, die arbeit, binten wnd hauen imer in einer woche nuer ein ganzen tag hat man könen binten wnd hauen, hernach witer regenweter gehabt, wnd imer einweil nuer ein halben tag gearbeitet, hat man miessen gleichsam die arbeit stellen.

Den 2 junny in der nacht wmb 11 wnd 12 uhr ist ein feuer in der Langenzeit³⁵⁷) außkomen, beÿ den Hartl Burger wnd Huetter, sein abrunden 9 ganze heuser in den 10 wor alters genent worten daß Witnerisch (?) hauß ist halb abbrunden wnd daselbst erret worten, in der kleinen Potschigassen sein in allen zu raiten^{357a}) 9½ heiser abgebrant, haben diß jahr in trait kein mangel gehabt, gersten, habern, heÿden alle sumer sat³⁵⁸) wolgerathen, auff die letzte hat der waiz den mezen golten 2 fl 5 groschen, daß teuerste kohrn 1 fl 15 groschen, daß hat gemacht der krieg wegen deß tirckhen, daß er so starkh ist auffgewesen, wie er den Neuheisl³⁵⁹) diß jahr hat eingenomen, wund durch die dortwer (?) biß nach Preßpurg grossen schaten gethan, nitergehaut wnd weggeführt, won Sant Georgen, Pesing,³⁶⁰) Morn³⁶¹) auß auch won Preßpurg biß in die 4000 man, weiber, kinder daß es zu erbarmen ist gewsen, hat im kein mensch kein witerstand gethan, beÿ Neuheisl, hat er also guet kriegen gehabt: weil man in sein willen hat lassen wie einen jungen kind, (129. l. vége), der Möntekuchhell³⁶²) ist nach der Dannau auff disen boten gelegen wnter Kizze,³⁶³) hat nichts gethan alleß geraubt

³⁵⁵) Antlass húsvét elötti (nagy) csütörtök, A. woche = nagyhét.

³⁵⁶) kühl.

³⁵⁷) Hosszúsor, a mai Rákóczi F.-u., Széchenyi-tér, Domonkos-u.

^{357a}) raiten = számolni, mindent. összeszámítva 9½ ház égett le

³⁵⁸) nyári vetemény.

³⁵⁹) Érsekújvár.

³⁶⁰) Bazin (Pozsony m.)

³⁶¹) Modor (Pozsony m.)

³⁶²) Montecuccoli osztrák tábornok.

³⁶³) Köpcsény (Moson vm.)

wie er den, den ganzen hait boten³⁶⁴) hat durch rauben werderbt, daß die armen leut sein won hauß wnd hoff weggehoffen, wie den wein so weit es erstreckht, alleß wernicht.

In disen jahr ist ihr hochgräffliche öxelenz herr graff Nicolau won Seriny²⁶⁵) in september erst in daß lager mit auffgebotenen lantwolckh wnd die wngerischen edlleuten gezogen, haben das lager gehabt ein meilen wnter groß Kummorn neben der Wag, ist etwas wenig außgericht worten, daß er den turrckhen hat schaden gethan, nicht wil, den es ist schon zu spat gewesen, der turrckh ist ausgewichen, hat kein stilstand gehalten, sein auch gegen den lezten nowember außgebrochen won den lager wnd witerumb zu hauß geraist. Damaln bin ich proffiantmaister in den lager gewesen.

In disen jahr ist gar wenig wein worten, wnd saur, hat man auch wegen deß krieg so man nicht getraut, frue gelessen, ist die halb wein gewesen 10 wngerische, daß weinholz hat daß miltau ganz wergerbt ist auch ganz zäch worten, wie eine wit [?] ³⁶³), sein gestorben 337 personen, eheleut sein 46 personen, kindstauff 208. (130. l. vége.)

1664. In disen jahr haben wier witerumb einen fruen wnd starkhen windter gehabt, schnee genueg gewesen, aber mit der dieffe wnd gresse³⁶⁷) deß schnee won weiten nicht so groß, allß wie daß worige jahr, in disem jahr ist ihr hochgräffliche öxelenz herr graff Nicolau Serinni mit grosser macht witer den turrckhen inner Kannischa hineingezogen, biß auff Sigetty, waß die werichtung ist, wirt man erföhren, in diesen jahr hat ihr öxelenz herr graff Nicolau won Serinni won den turrckhen durch Gottes gnad wnd segen erobert wnd eingenomen Porsönzia Wawutsch³⁶⁸) dise pete^{368a}) hat er witerumb mit christen besezt, Petschy³⁶⁹) wiert genent die 5 kyrchen, dise stadt hat alle in grundt wnbrent, wnd werwist biß auff daß schloß, daß stet noch, ist im zu starckh gewesen, habens die turrckhen noch erhalten, dise stadt schezt man Wien gleich oter noch driber, in der gresse wnd handl sachen, witerumb hat er eingenomen Segesch (?) wnd iner Sigetty

³⁶⁴) Heideboden, Moson megyének a Fertő keleti partján elhúzódó területe.

³⁶⁵) Zrinyi Miklós.

³⁶⁶) talán Wiede, Weidenband, fűfavessző, mely rőzsenyaláb összekötésére szolgál.

³⁶⁷) Größe.

³⁶⁸) A hadjáratot Zrinyi és Hohenlohe támadása nyitotta meg, akik 1664 januárjában Berzencét, Babocsát és Pécs városát foglalták el.

^{368a}) beide.

³⁶⁹) Pécs városa.

die lange bruckhen³⁷⁰⁾ $\frac{1}{4}$ meilen lang alle werbrent wnd zerstert, daß der tirrckh kein paß mehr wber daß grose wasser hat, daß ist mehr wnb zu nuezen, alles wen er noch 10 festung hat erobert, Gott gebe sein segen weiter, (131. l. vége) darzue haben sie noch in die 600 heusser abgebrant lauter gehultigte pauern, daß sie die bruckhen nicht mehr sollen so geschwint erbauen, haben auch daß worige wnd jeziges jahr mußgedirrer³⁷¹⁾ beÿ der stadt beÿ den thörn³⁷²⁾ gehalten 100, haben ine alle monat geben 3 fl 18 groschen einen, hat die purgerschafft miessen won daller steuer 4 groschen geben, hernach ist komen auff 6 groschen, hernach iß komen won daller 12 wngerische, dises haben die halben haur³⁷³⁾ auch miessen geben, aber ist schwer hergangen mit sie.

In disen jahr ist der merzen schön eingangen, ist daß ganze monat truckhen gewesen, hat nie kein regen nicht gethan, ist auch den 27 zue neuen monn³⁷⁴⁾ gegen den april ganz kalt eingegangen, hat auch sehr gefreht³⁷⁵⁾, sein warmen stuben so guat gewesen, alles miten in windter, haben auch die obstbaumen schon zimlich auß geschlagen, aber der weinstockh ist noch drinen gebliben, hat man gar nichts noch könt, hat Gott lob kein schaten gethan, hat auch den ganzen merzen durch wie durch biß auff den 20 april nie keinen regen nicht gethan, ist so sehr dirr gewesen, daß alles ist gebliben in stilstandt, den 21 april hat es ein schön warmen regen gethan, darfir mier Gott nicht genuegstem haben können dankhen, hat sich Gott lob alles schön herfir lassen, Gott behilt die liben fricht weiter amen. (132. l. vége.)

Den 11 april ist zu morgens wmb 7 uhr frue so man schon in der kirchen gewesen an heilligen kahr freÿtag beÿ den Neustiftthor, in orth hauß beÿ den Ehrharten genant, ein feuer auß komen, aber Gott lob nicht mehr den diselbe 3 heuß abrent, ist durch daß wilfeltige wolckh so behanden gewest, nechst Gott durch ihren fleiß erret worten wnd nicht weiter komen, Gott behiet wns ferner wor solchen wnglickh: den 8 mäÿ in der nacht hat es ein engel (*sic!*) dieffen schnee geworffen, ist den antern tag noch gebliben wnd hat den 9 dits darauff ein ganzen tag geregnet, wnd den schnee weggefressen wnd hat starcke kalte wind gehabt, ein ganze zeit, der weinstockh ist aller in stilstand

³⁷⁰⁾ Zrinyi lovasságával az eszéki mocsaras talajba fektetett nagy fahidat felégette s így a török haderőnek a Dráván való átkelését hosszabb időre megakadályozta. (Hóman—Szekfü i. m. V., 332.)

³⁷¹⁾ Musketier, gyalogos katona.

³⁷²⁾ Toren, városi kapuk a várfalon.

³⁷³⁾ Hauer, kapások, zsellérek.

³⁷⁴⁾ Neumond, újhold.

³⁷⁵⁾ gefroren.

gebliben, hat sehr wngleich getriben, ein teil frue, ein teil spat, hat sich aber schön mit weimber erzeugt, dises alles hat kein schaden gethan, aber der 15 mäs in der nacht hat eß ein kalten wind gehabt, hat die gefrier grossen schaden gethan, in den weingebirg den es nicht genug zubeschreiben ist, wil mehr gebirg werbrent, den wor zwey jahren.

In disen jahr hat ihr excellenz herr graff Nicolauß won Serinn Kanischa belagert neben deß graffen won Julla (?), herr graff won Strozing³⁷⁶⁾ eben der wngerischen graffen wie sie namen haben auff disen botten³⁷⁷⁾ auster deß graffen Nädtästý ist nicht darbey gewesen, sein wnverrichteter sachen abgezogen, nit 6 wochen die belagerung gewehrt. 133. lap vége.)

Nach disen ist wraussprechlich wil teutsch wolckh auff den botten won oben herunter durch gereist, reitter wnd fueß wölckher³⁷⁸⁾ daß man der zal nicht gewust, wie auch daß reich (?) bey uns ihre wölckher sein ein nacht gelegen bey den Fuehrt³⁷⁹⁾ auff den wissen wnd haben den 23 junny daß wolckh gemustert auff den Potschyperg, daß ganze felt biß nach den Kolbenhoffer weingarten ist gestanden, dise wölckher hat man fußgeher wnd reiter geschätzt 2200 mann, darbey sein gewesen ihre officierer, ein generöl first wnd graff won Botten (?) der anter first won Duerloch (?), der drite first won Minzer, der wierte first won Wittenberg, der finffte first margraff won Sulzbach, der sechste first graff Forkher (?) won Augspurg, der sibente first graff Walteckh, dise sein zwo nacht hier gelegen, hat man inen quartir geben, essen wnd drinckhen, sein die meisten dawon ewangelisch gewesen, den 24 wnd 25 dits monat sein sie auffgebrochen, wnd nach Kanischa zu den graffen Serrin hinein gereist, Gott geb in glichk auff die reiß, haben wil oxsen, kie, roß weggenommen wnd sehr geraubt, daß man zu weingart nicht sicher ist gewesen, weiber sehr geschont wnd antre leit. (134. l. vége.)

Sein also die wölckher ein ganze zeit hin wnt witer gereist haben nichts außgericht, alles daß land wnd leut ist werwiest³⁸⁰⁾ wnd wederbet worten, wiech alleß wegtriben, den leuten auff allen dörrfern daß traidt in stätln³⁸¹⁾ außgetroschen wnd anterwerts werkaufft, eß ist nicht genueg zu schreiben, wie sie haben gehaust, der Monttegultý³⁸²⁾ ist zu Neckhen Markh³⁸³⁾ gelegen, sein hauptquartier wnd seine wölckher auff wnsern dörrfern, 14

376) Strozzi gróf.

377) Boden.

378) Völker, Szászországból való hadak.

379) Rét a Furt-dülöben a Györi-út mentén.

380) verwüstet.

381) pajtáiban.

382) Montecuccoli.

383) Sopronnyék.

tag lang gelegen, die haben geraubt wnd hauß gehalten, wnd niemaln kein feind angegriffen, wie er den auch bey den kloster ist gewichen, wie der turrckh ist wber die Rab herüber gesetzt wnd auff die steir (?) wölkher ankomen, hat daß fueß wolckh in grund nitergemacht, welches er hete können erhalten, hat nicht angriffen, hernach sein die franzhossen komen, wnd haben den turrckhen sehr geschlagen, daß der turrck die flucht geben hat, welches tail nachtes³⁸⁴⁾ der turrckhen ersoffen, alles niter gemacht, in der Rab daß sich daß wasser won den turrckhen geschwelt hat, daß man hat können wber die todten körper gehn so in den wasser sein gelegen,³⁸⁵⁾ welches nicht genueg zu schreiben. (135. l. vége.)

Ist geschehen den 10 jullÿ, sein auch fil forneme officierer gebliben, wnd geschätiget worden, welche tails hiergehilt³⁸⁶⁾ wnd zu Wien bey den parwierrern³⁸⁷⁾ gelegen, auch wil hier gestorben won den franzhossen, welche sich so ritterlich gehalten, witer den turrckhen zu föchten,³⁸⁸⁾ aber won den reix³⁸⁹⁾ wölkhern sein ihrer die wenigsten nach hauß komen.

Ist auch ihr öxelenz herr Nikolaus graff won Serini den nowember dises jahr durch ein wiltschwein wmb sein leben komen, welcher ist gewiß ein ridtersman gewesen.

Ist auch dises jahr wnser herr Johann Schuwertus³⁹⁰⁾ alls gewesten treuer selsorger wnd prettiger den herrn entschlaffen, wnd hat man im alles den 14 december alhier begraben, hat sein amt wleissig wericht biß in daß 25 jahr, hat auch sein alter nicht höher gebracht alls 49 jahr 9 monat 3 tag.

Haben auch den 15 december den edl wnd westen herrn Georg Kramer³⁹¹⁾ begraben, gewester raths herr alhier, sein alter 38 jahr. Gestorben 1047, geboren 205, eheleuth 46 par. (136. l. vége.)

Haben auch dises jahr in trait ein reiches jahr gehabt wie oben worgemelt wegen des krieg ist es deuer gewesen, doch den metzen weiz zu 3 fl, korn 2 fl, habern 1 fl, die halbe wein zu 12, ist aber nuer eine rechte grieg deuerung gewesen, daß es

³⁸⁴⁾ Nach dessen, ezután.

³⁸⁵⁾ Szentgotthárdnál, amint a török a Rábán átkelőben volt, csata fejlődött ki augusztus 1-én, benne Montecuccoli a törököt döntően megverte; németek, franciák, Nádasdy Ferenc magyarjai és horvátai, valamint a janic-sárok egyformán hősiiesen harcoltak. Augusztus 19-én megkötötték a vasvári békét. (Hóman—Szekfü i. m. V., 332. l.)

³⁸⁶⁾ geheilt (?).

³⁸⁷⁾ Barbieren, borbélyoknál, akik sebészettel is foglalkoztak.

³⁸⁸⁾ fechten, vívtak.

³⁸⁹⁾ Reichs.

³⁹⁰⁾ Schubert János, Pál ev. lelkész fia.

³⁹¹⁾ Kramer János György tanácsstag, majd polgármester.

nicht hete derffen sein, dises jahr ist in wein gewesen ein deil haben wil bekommen, ein deil wenig, ist sehr sauer worten, ist kein schlechter wein worten, seýt man den frit nacher hat gebaut ist es ein straff won Gott oter hat es gemacht, daß man wor den kriegs wolkh nicht hat können arbeiten, wnd das felt dreschen, wie man sonst zuer rechter zeit hat wollen arbeiten, den es ist ganz steckhen blibn die arbeit wegen den rauberischen hund der soldaten, haben auch dises jahr keine grossen kólten, auch noch wil weniger schnee gehabt, nuer druckhene wnd gar schöne warme zeit, daß man nicht balt so einen warmen windter gedenkhen thuet, aber sehr groß kalt wnd nuer regen wasser gewesen, alles hernach auff die weinacht feýrtagen hat es gefriert nicht starkh, sontern warm und drucken wetter, man hat eine ganze zeit zu weingarten können arbeiten was man hat wollen. (137. l. vége.)

1665 jahr. In diesen jahr wil ich zuer gedächtnuß auffgeschriben haben, welches nochmal wert is zugedencken, wie daß der libe Gott den edl wnd westen herrn Mart. Kehr (?) bürger deß eussern rath wnd gewester bergmaister seine haußfrau Worbara alle bete³⁹²⁾ (sic!) nun mehr seelig, welche der libe Gott alle bete in 3 tag won diser welt hat abgefördert wnd sein alle bete ein tag alß den 8 januärý zur erde bestát worten, seines alter 60 jahr 8 monat, ihr alter 49 jahr, Gott gib inen beten eine frehlich auferstehung, wñß aber allen eine seelige nachfahrt.

Haben dises jahr won den neuen jahr grose doch noch wol mit kálten wnd schnö noch hingangen es gewesen, nicht so grose kálten, wie sonsten, haben auch wil leut nach den weinacht feýrtagen in den felt geakhert, nach den neuen jahr aber haben wir grossen schnee gehabt, den 27 februärý hat es nachmitag wmb 3 uhr starckh gehimelezt³⁹³⁾ wnd gedonert, ist darauff erwoliget³⁹⁴⁾ grosser schnee wnd grosse kelten, wor lauter schnee wäen^{394a)} hat man 3 wochen kein wiech können einspanen, ist grosser nachwindter gewest, der merzen wnd ganze april ist nichts gewesen den lauter druckhene wnd kalte windt, den 13 wnd 14 mäý hat es ein schön warmen regen gethan, daß er nicht besser fir alle fricht, auch zum ackhern hat kenen komen wnd ist schön warm darauff gebliben. (138. l. vége.)

In disen jahr ist Gott seý lob trait, gersten, habern alleß wolgerathen, wnd in billichen wert auff den plaz zubekomen gewesen, in disen jahr den ganzen augustý hat es daß ganze monat ein tag wnd alle tag gereget, hat man in den wein-

³⁹²⁾ beide.

³⁹³⁾ villámlott.

³⁹⁴⁾ erfolgt, következett.

^{394a)} hófúvás.

garten nichts können richten, aber engegen ist das ganze monat september schön warm gewessen, wnd hat gewiß die weinber starcht,³⁹⁵⁾ daß man es nicht besser hete können wintschen, wnd wberauß ein sehr gueter wein worten, der emer ist zu 4 reix werkaufft worten.

In disen jahr ist auch den 22 dezember frue wmb 5 uhr bey den kwölben³⁹⁶⁾ ein feuer auffgangen, wo aber nit mehr alß wie ein hauß abrunen, die zwey aber nur das hinter theil. (139. l. vége.)

1666 jahr. In disen jahr den 5 februárÿ ist ihr exelenz herr graff Better Serinnÿ³⁹⁷⁾ alhier gelegen, wnd ist alleß won dannen zu den Rágozÿ hinein zogen mit wil husären wnd ist alta mit deß graff Serinnÿ seiner jungfrau dochter mit den Rágozÿ ihren ehrentag gehalten worten, haben auch dis jahr einen gnätigen windter gehabt, schnee genueg gewesen, aber mit der kólten ist es hingangen.

Den 10 februárÿ haben mir meinen brudern seeligen Hanß Paÿr alhier begraben, Gott werleihe im eine seelige ruhe in der erden, wns aber allen eine seelige nachfahrt.

In disen jahr ist der merzen ganz monat mit lautern kalten windt wnd schnee eingangen hat man wor gefrier nichts können richten, weter hauen, noch ackhern, den 22 wnd 24 april hat es über auß ein schön regen gethan, doch etwas kiel³⁹⁸⁾ darbey wnd die fricht haben sich alle schön angelassen, gleich draiß alleß weinstockh, den 4 máÿ hat es abermal eine grosse gefrier gehabt, welche in weingebirge sehr grossen schaden hat gethan, alle birg zu beschreiben ist nicht nättig,³⁹⁹⁾ durch lautern starckhen kalten windt wnd nacht reiff. (140. l. vége.)

Mier haben auch diß jahr einen dirren somer wnd grosse hiez gehabt, daß häÿ hat wenig auß geben, aber traidt wnd habern, gersten hat in reifen noch wol geraten, aber der hayden⁴⁰⁰⁾ hat nicht wol geraten wnd ist gar wenig worten, haben auch den ganzen junÿ wnd jullÿ auch halb monat augustÿ nie kein regen gehabt, hernach hat es wol angefangen zu regnen, hat gewert 6 wochen, hat die weinber ganz matt gemacht, haben wnbß ein ganzen sumer der weinber gefreut, sein hernach ganz erfault, wnd haben nicht den wierten tail zum lessen kriegt, ist auch daß lessen aleß wor Simohn Judit (okt. 28.) hereinkomen,

³⁹⁵⁾ gestärkt.

³⁹⁶⁾ Gewölbe, üzletek a franciskánusok (mai bencés) kolostora és temploma körüli térségen, a városi bolt a Hátsó-kapu (Müller P.-u.) tájékán volt.

³⁹⁷⁾ Zrinyi Péter, a bán, leánya Z. Ilona férjhez ment I. Rákóczi Ferencz és mint ennek özvegye (1681) Thököly Imréhez.

³⁹⁸⁾ kühl.

³⁹⁹⁾ nötig.

⁴⁰⁰⁾ Heiden, hajdina.

ist sehr gueter wein worten, aber gar wenig, haben darbey ein schön herbst gehabt, hernacher in december nöblich⁴⁰¹⁾ gewesen ein weiches wiltes wetter, ein kottiges, dag kiell darbey.

Ist auch daß trait in einen leichten kauff gewesen, der mezen kohn 16 groschen; dan wnb 1 gulden auch wmb einen reix; der beckhen waÿzen. (141. l. vége.)

In disen jahr alleß den 28 nowember ist ihr römische käÿserliche mäÿstet frau gemahellin in die Neustadt ankomen, haben die herrn Neustedter ihr grosse ehr erwissen, wie auch alle stuckh 3 tag loßgebrent, den 2 december ist sie auffgebrochen, wnd nach Laxenburg gereist, alta hat ihr mäÿstet Leopoltus der evainen⁴⁰²⁾ ehgemallin erwart wnd grosser männer wolcks der wngerischen graffen, wnd der ganzen edlschaft in wngerischen mit schön gezireten rossen wnd wolgebuzten klaitern⁴⁰³⁾ auff daß prächtigst won silber wnd golt alß es einer hat sein können, wie auch mit wiln der teutschen wöckher, alta zue Laxenburg mit ehr wnd grossen bracht empfangen, wnd dise wöckher alle schön in der wehr gestanten, ist auch ihr römische käÿserliche mäÿstet sambt seiner frauen ehrgemahlin sambt den allen wöckhern den 5 december won (142. l. vége) dannen auffgebrochen, wnd disen tag nach Wien ankomen, haben auch alle stuckh dreimal wmb wnd wmb loß gebrent wnd hernach schreckliche schöne kunstreiche feuerwerckh gemacht worten, wnd dieselbigen mit grosen wleiß angezint sein worten, wnd darauff ihr käÿserliche mäÿstet seinen keistlichen⁴⁰⁴⁾ ehrentag gehalten, Gott geb seinen besten gnaden segen wnd guete gesuntheit darzue.

Gestorben 447 person, eheleuth 49 par, geboren 207.

1667. Dieses neue jahr alleß 1667 hat mit sehr grosser kältten angefangen wnd mit schnee hat gewehrt daß ganze monat januärÿ, der februärÿ ist eingangen mit lautter regen wnd schnee, grosse nebel, wnd sehr angereimbt, zu ende diß monat haben sich die lichtmessen mit einer (143. l. vége) mitlmässigen keltten angelassen wnd mit lauter regen wnd kot außgangen, der merzen ist in gleichen mit regen, schnee wnd grosen kot eingangen, wnd warm wochen.

Anno 1667 den 30 aprill bey der nacht zwischen 11 u. 12 uhr in Vormarkh^{404a)} ist durch wnachtsambkeith in den kramer-

⁴⁰¹⁾ neblig, ködös.

⁴⁰²⁾ Infantin, I. Lipót első felesége, IV. Fülöp spanyol király leánya.

⁴⁰³⁾ Kleidern.

⁴⁰⁴⁾ Geistlichen, egyházi esküvő.

^{404a)} Vormarkt, elővásár. Ekkor három napig tartott az országos vásár, hétfőn kezdődött, de már az előtte való vasárnap indult a vásár.

hütten⁴⁰⁵) ein feuer entstanden, niemand aber hat grössern schaden gelitten alß der Riedl wnd herr Schwinghamer, welche doch gar nichts davongebraucht haben.

In diesen jahr am tag Jacobý alß den 25 tag jullý in der nacht zwischen 9 u. 10 uhr ist in der Rossengassen ein jemerlicher todtschlag geübt worden an einen gúnßer mit nahmen Naký^{405a}) welchen todtschlag gethan Georg Kroirr wnd sein ehewirthin, dabei aber ist gewest der W. Schedl, wie auch deß Weýdendorffer (?) felthüter sein weib, den 8 tag augustý sein dise beide eheleuth auch alhier beý den branger in einer darzue neuen gemachten schrancken durch den schwerd hingerichtet worden. Gott werleihe ihnen am jüngsten tag ein fröhliche aufferstehung. Der Schedl aber hat zu Güns 100 reichtaller erlegen müssen, ist also beý leben auch sein weib erhalten worden, daß selbige also nit lang erhalten, sontern also bald darauff gestorben. (144. l. vége.)

Der september hat sich mit regen angefangen wnd darin fortgefahren, wie auch october biß auf weinachten. Den 28 monatßtag september hat ihro römisch käýserliche mäýstádt einen jungen erben bekommen, dessen nahmen hieß Leopoldt Ferdinando Wenzelßlauß, Gott werleyhe ihnen semtlich ein langes leben.

Den 28 october am tag Simoný Juda (okt. 28.) hat es ein großes wetter gehabt mit großen donner wnd bliz ganz in der gegendt herumb.

In disen jahr ist das traidt wol gerathen, ist der mezen werkaufft per 10 gulden biß 11 u. 12 gulden, so ist auch in wein ein reichlich jahr gewest, allein zimlich sauer, ist also bald der most geleitgebt worden wmb 15 denar, ist aber nit dabey werbliben, sondern auff 12 denar komen, endlich die bindt wmb ein groschen.

1668igste jahr hat sich mit laut wnbeständigen regen wnd schnee wetter angefangen. Den 21 mártý hat man den wntern deuch⁴⁰⁶) ablaßen, ist 3 tag abgelassen, die andern 3 tag hernach haben denselben die Mörbischer fischen müssen.

Ist burgermeister Georg Gradt⁴⁰⁷), kamerer gewest Melchior Reissing, kamerdiener Jonas Gelligisch. (145. l. vége.)

In disen jahr ist die neuburg zu Wien abrunen, hat sich ihre mäýstet nacher Neustadt gemacht wnd alda werbliben bis es sich wieder zur beserung schickt.

⁴⁰⁵) a Várkerületen a várárok mentén a várbástyanak támaszkodva voltak ezek az árusító bódék, melyekből később állandó jellegű építmények lettek, a mai várkerületi üzletek.

^{405a}) talán Nagy.

⁴⁰⁶) Teich, a mai Széchenyi-tér helyén volt tó.

⁴⁰⁷) Lásd 297. jegyzet.

Den 2 april hat es angefangen zu schneiben, alß am ostermontag, hat fast knie tieffen schnee geschnieben wnd ist ligen blieben 8 tag in der stad, den es hat darin geregnet, aber in waldt ist er lenger gelegen, waß aber frühe obstbaum sein da die blühe ist herwor gemest, hat er auch schaden gethan, wnd hat sich der april zimbleich naß angefangen, ist auch so hart gefroren gewest, das lehre wägen hat tragen, wnd ist imerfort kalt gewesen. De 12 mäy hats bey der nacht gefrohren wnd ein reiff dazu gehabt, hat in Kolnberg, Angerer Bozman, Neuberger waß Böden weingarten gewest, sowie auch in Kanradt hat sehr schaden gethan, wegen den traidt ist ein mitlmäßig jahr gewest, doch ist nit theuer worden alß den worigen jahr, das kohrn per 7 fl per 8, 9 gulden, den waiz per 12 gulden. Der wein aber ist won ostern an biß gegen den läßen⁴⁰⁸⁾ wmb 3, 2 noch mancher wmb 1 wmgischer werleutgebt worden, der herbst ist schön wber alle maßen gewesen wnd sein die weimber schön gewest. (146. l. vége.)

In dißen jahr sind die dudig⁴⁰⁹⁾ werbotten worden, wnd hat man kein könen ausgeben.

1669 hat es sich mit einer grossen kälten angelassen, den 17 december hat herr M. Lang⁴¹⁰⁾ ein predig gehalten wber den propheten Amos wber den 8 cap: die 16 predig, da er gehandelt hat, wie Gott trauet, den er wolle nie hunger ins land schicken, nit nach brodt oder durst nach wasser, sondern nach den wort des heiligen zu hören wnd wie wir sollen beständig sein zu zeit der werfolgung, wo Gott wber wuß auch solches möcht werhengen, wnd erzelt wie es ane 1629 zu Augspurg ist gangen, da man 14 ewangelische prediger abgeschafft, wnd die leut zwingen wolle, das man hat zu den papst umb solen tretten, welche sie aber nit getan.

Ane 1622 auch zu Prag dergleichen reformation ist geschehen, da die prediger der burgerschafft, auff freien feldt ein predigt gehalten, auß den epistel an die hebreer am 13 gedenckt, den euren lehrer, die auch das wort Gottes gesagt haben, derer nieterschaut (?) an, wnd wolget ihren glauben nach. Waß anlangt februarý ist nit sehr kalt gewest, sondern sonnenschein Gott lob genueg gehabt. Der merz hat sich wberauß sehr trocken angelassen, wie er dan auch sich ganz durch wnd durch ganz trocken hat außgeföhrt. (147. l. vége.)

Den 11 februarý ist ein feuer beý den Georg Frießen in sein stadl entstanden, alß im fleischhackher wnd hat die ganze Roßengassen sampt der Schlippergassen, wie auch etliche heußer

⁴⁰⁸⁾ Lesen, szüret.

⁴⁰⁹⁾ Valószínűleg pénzegység, jelentését egyelőre nem ismerjük.

⁴¹⁰⁾ Lásd 255. jegyz.

auff den Ruchherzue sein abrunen, alß man gezelt hat 94 heußer, ißt sonsten der ganze mertý schön trucken gewest, das er sehr gestaupt hat, der aprill ist anfänglich auch schön eingangen biß auff den 3 tag, hernach hat es ein regen den 4 tag gethan, den 5 diß hat es sehr angefangen zu schneiben hat gewehrt den ganzen tag, ist werbliben 8 tag, den 22 april ist ein schneewetter eingefallen alß am ostermontag hat sehr kalter wind gehabt, das man sich sehr besorgt zu werden den weinstock wnd den traidt sehr schaden bringen wnd hatt die kält gewehrt 8 tag, den 24 dito ist herr Leopolt Nädl⁴¹¹⁾ zum burgermaister gewehlt worden, ist diselbige nacht ein solche gefrier auskomen, das in den pottingen⁴¹²⁾ sehr dickes eiß gefroren hat, doch hat solche gefrier gar wenig schaden gethan, daran nit zu reden ist verbliben. Doch ist das traidt sehr wolfeil gewest, das kohnr per 7, 8 gulden, der waiz per 11, 12 gulden, wnd ist ein sehr dürrer somer geweß, in wein aber ein mitlmäsigt jahr gewest. Wnd hat man den most (148. l. vége) geleitgebt per 5 u. 6 wngerische, die Schlesinger aber den guten per 5, 6 reichstaller werkaufft wnd ist solcher warmer herbst gewest waß man anbaut hat, ist mancher wor Martiný nit aufgangen, das man sich besorgt hat es werde das traidt sehr teuer werden, welches noch alles in Gottes henden steht, hernach aber schön aufgangen, muß man erst erwarten.

Den 21 nonwember ist zwischen 6 wnt 7, uhr zu nacht an einen mitwoch feuer wom himel gefallen wnd umb halbe achte hernach zweymal geblitzt, wnd ist der ganze herbst biß gegen weinachten schön trocken wetter gewest, nur ein wenig schnee gehabt.

Den nowember hat man bey den Lacknerischen garten⁴¹³⁾ angefangen den schanzgraben zu machen, haben die städler sampt allen derffern⁴¹⁴⁾ müßen helfen.

Den montag wor weinachten hat man der gartnerin dirn ihr kind gefunden, zwischen den gärten in der Fischergaßen, welches sie selbst hat wmgebracht, eben dazumal hat man auch des

⁴¹¹⁾ *Natl Lipót* ruszti születésű, előbb városi jegyző (1654—60), azután városi tanácsos, majd polgármester. Tevékenyen részt vett az ev. gyülekezeti életben, majd áttért a kat. hitre. I. Lipóttól bárói rangot kapott. A soproni országgyűlés (1681) idején I. Lipót is, az akkori szokás szerint, az ő házában (ma Ferenc József-tér 4. sz.) lakott, ezért ezt a házat „Burg” elnevezéssel említik régebben. Több országgyűlésen a város követe. (V. ö. Bán és Payr i. m.)

⁴¹²⁾ Bottich, kád.

⁴¹³⁾ A Lackner Kristóf-utcát átszelő Patak-utca mentén, ahol a várfal maradványai ma is láthatók.

⁴¹⁴⁾ Sopronhoz 8 urbárialis falu tartozott, ú. m. Bánfalva, Balf, Kóp-báza, Harka, Agfalva, Lépesfalva, Medgyes és Kelénpatak.

Georg Pilman seiner tochter kind aufgefunden, welches sie auch werthan hat.

1669 sein gestorben, copuliert, gebahren (*szám hiányzik*). (149. l. vége.)

1670. Den 10 januar 1670 sein sie alle beide durch das schwert hingericht worden. In diesen wintter hat es ein grosen schnee gehabt biß auff das neue jahr. Am tag Vicenti (*jan. 22.*) hat es sehr gelänt,⁴¹⁵⁾ wie auch an Paul bekehrung (*jan. 25.*), welches ein gutes loß sein zu künstigeren weinlesen, welches Gott aber am besten weiß zu machen.

Der feruary ist wberauß sehr kalt gewest, wnd hat der winter so stark angehalten, das nit bald ein monat gedenkt das der schnee so lang gebliben ist, wie diß jahr biß 14 nach osteren.

Den 28 marty ist der Herman Vendl burger wnd fleischhacker alhir won den raubern auf den Heßlingsteinerweg,⁴¹⁶⁾ da sie wollen wich einkauffen erschossen worden, wie auch der Jacob Schuh, Georg Frieß wnd Hans Pach sehr geschädigt worden, wie auch des Hartman sein knecht, den Hartman 2 roß genommen worden.

Ist der marty sehr dür gewest, am St. Georgy ist der alte herr stadtrichter alß Johann Serbilliub⁴¹⁷⁾ wnd herr Leopolt Nättl alß burgermaister alle beide wider won einer ehrsamem gemain

⁴¹⁵⁾ hóolvadás.

⁴¹⁶⁾ Hegykő felé vezető úton.

⁴¹⁷⁾ *Serpilius János* városbíró és jogtudós szül. Leibic 1623. Atyja rektor, majd Késmárkon ev. lelkész és senior fraternitatis. Anyja Frey Mihály késmárki polgármesternek a leánya. Késmárkon, Rozsnyón és Sárospatakon tanult; felsőbb tanulmányait Königsbergben végezte, Elbingenben joggyakorlatot folytatott. Háromszor nősült, két ízben özvegyet vett feleségül, házasságából 6 fiú és 2 leány származott, György nevű fia Regensburgban superintendens, Keresztély pedig soproni lelkész volt. Előbb Löcsén volt az öt szabad királyi város jogtanácsosa (director causarum, consiliarius), 1657. Szepes vármegye felvette a nemesi konventbe és megválasztotta iurati assessoris-nak. — 1659. országgyűlésen követ, ekkor Pozsony is és Sopron is meghívják syndikusnak v. consiliariusnak, hosszabb megfontolás után Sopron mellett döntött és 1660. április 7. családjával ideköltözött. Idővel városi tanácsos, majd városbíró lett. Az 1682. tisztújításon a városbírói választáson is többséget nyert, ennek ellenére a választást vezető bizottság — bizonyára felsőbb nyomásra — ev. hite miatt más! iktatott a városbírói méltóságba. Thököly elé hódoló küldöttséget vezetett, Esterházy e miatt elfogatta és Bécsűj helybe vitette. (Tjkv. 1682. jún. 3.) Az 1662. országgyűlésen, mint Sopron követe fontosabb szerepet játszott, a sérelmi bizottságban ő szerkesztette a királyhoz felterjesztett emlékiratot. Munkái többek közt: *Delineationem juris canonici et civilis*, Löcse, 1691., *Orationem, de noua turri Késmarkensi*, 1641. Értékes a naplója az 1681. évi soproni országgyűlésről, a soproni ev. líceumi könyvtárban E 1. sz. (V. ö. Payr S.: *Serpilius Quendel Lőrinc háza és Serpilius soproni városbíró*. [Ev. Ehi Élet 1916. 196. és 237. l., u. o. 1915/7. évf. 237., 245. l., Klein: *Nachrichten* II., 462. l., Horanj: III., 268—274., Wallaszky, 152.]

erwelt worden. Ist alleweil kül weter geweß biß gegen
(*hiányos*).

In disen jahr man nach Ostern anfangen den ringmauer auß zu bessern, was hat gewerth biß gegen Martiný. (*150. l. vége.*)

1671. Anno 1671 ist nit sehr kalter winter gewest, aber in mártý april sehr geregnet, hernach lang dürr drauff gewesen.

Den 30 april hat ihre kayserliche mäystet den graf Seriný wnd Nádstý sambt ihren anhang zu Wien wnd Neustadt hinrichten lasen, wegen ihrer misethat so sie wider ihr mäystet leben wollen den sie ihn haben wolen ausrotten.

Den 9 máy haben die pfafen die ewangelischen kirchen zu Güns bekommen. Item ist den stadtpfaffen alhir das gleit⁴¹⁸⁾ den 27 máy wbergeben worden, entgegen die besten 5 weingarten genommen worden, sambt den hauß.

Am tag Maria Magdalena, alß den 22 jully hat man müsen den soldaten geldt zum erstenmal geben won 1 fl 16 wngerische, hernach den 26 diß monath an ein sonntag hat es ein schweres wetter gehabt wnd so geschauert, das man gedacht der jüngste tag wird komen, so groß wie die grosen nuß, auch kleiner.

Item den 11 july zuwor hat es in der Neustadt auch so geschauert, das grosen (Schaden) gethan in der stad wnd auser der stad. Den 15 august, am tag Maria Himelfarth hat es abermal grosen schaur gehabt, doch ist er zu Mödtwisch viel grösser gewest wnd solch stain (*151. l. vége*) geworffen die kleinsten wie nuß, die grösten wie hieneraý⁴¹⁹⁾ welches wetter sehr grosen schaden gethan wnd viel arme leut gemacht.

Anno 1672. Am heiligen neuen jahrstag wmb 8 uhr in der nacht ist ein feuer in den jesuiten ihren stal außkomen, ist aber nur derselbe samt ihren heýstadi abrunen, den 5 januarý hernach ist aber mal eins außkomen beý den Kneuffelmacher⁴²⁰⁾ nebens Mauthauß⁴²¹⁾ ist auch nur beý denselben verblieben.

Am heiligen dreý Königtag hat ein ehrsamer rath sambt den geistlichen beschloßen, das man alle sonntag winter wnd somer nachmitag sol in die Michaelis kirchen⁴²²⁾ zu predig gehen, wie auch sonst alle anderen fest wnd feýrtag, ursach weilen wuß die papisten dieselbe gern mit falsche practika weggenommen, wnd fürgeben die lutheräner brauchten es nit, sie heten worhin kirchen genug, aber es war ihnen nit wmb die kirchen

⁴¹⁸⁾ Zichy plébános a harangok kizárólagos használati jogát és jövedelmét a maga számára követelte, királyi rendeletre történét a harangok átadása. (Póda: A soproni plébánia története, 49. l.)

⁴¹⁹⁾ Hühnerai, tyuktojás.

⁴²⁰⁾ Gombkötő.

⁴²¹⁾ Bécsi-u. 8. sz. ház.

⁴²²⁾ A t. k. az evangélikusok birtokában volt a Szent Mihály-templom.

allein gewest, sondern nur wmb den einkomen, weilen der geiz nit in ihnen hat ruhen können, man hat auch etliche nacht mit der burgschafft auff den freithoff wacht gehalten. Am Georgi tag ist herr Nätl wnd Johann Serpillius in ampt gehalten werbliben.^{422a)} (152. l. vége.)

In disen 1672 jahr ist wnrecht alhier gehalten worden, der wrsach wegen, das man kein catolischen hat in rath genomen, wie dan den worher gehenden Georgen tag der camer president sambt andern wornemen leuthen ist hier gewest, der mainung das sie gleich wolten einsetzen wen sie wolten, man hat aber nit rach ihren willen gethan, nochmals haben sie die stad anklagt auf 126000 gulden weillen sie wormals auch schon solch begern gethan haten, welches sol geschehen sein 1609 komt alle jahr 2000 gulden wnd ihnen nites werwilligt ist worden, hernach ist das recht außgeloschen wnd hat die stad müsen Kolnhoff sambt dem wbrigen geld hergeben das in 34000 gulden ist komen, wie sie alle 8 dörffer haben wollen zu sich nemen, hat won den 20 juny biß auf den 24 juny gewehrt (153. l. vége), werhend aber Kolnhoff wider zur stadt komen, entgegen aber Klingebach wnd Loiperßbach wegkomen.⁴²³⁾

Den 8 jully diß laufenden jahres hat man müssen 6 catolische in die gmain einnemben, darunter einen 24 ißer worden M. Hans Höhenberger wnd der kneufelmacher in Lanischen hauß, hat herrn Johann Ketter zum beystand bekommen Georg Waxman saifensieder.

In disen jahr ist ein befelh won wnsern allergnädigsten könig wnd herrn in das Ungerland komen, das die binder sollen ihre gemachten waß⁴²⁴⁾ wnd waß künftigt gemacht werden würde, sollen alle auff öesterreichischer form sollen gemacht werden, dazu auch die alten, welche der burgerschaft schon kaufft hat, wo

^{422a)} Itt a krónika első lapján levő, az 1565. évről szóló bejegyzés szó szerint ismétlődik.

⁴²³⁾ Kollonics Lipót püspök és kamarai elnök Szent Györny napján, amikor rendszerint a tisztújítást tartották, Sopronba jött és kir. rendeletre hivatkozva követelte, hogy a tanács tagjait felerészben a katolikusok, felerészben az evangélikusok közül válasszák. A város ellenszegült. Rövidesen vizsgáló bizottság jelent meg, amely jelezte, hogy a soproniak az 1609. évi 14. tc. ellen vétettek. E törvényhely ugyanis elrendeli, hogy a városi tisztviselőt különbség nélkül mindkét vallásbeli közül kell választani 2000 forint büntetés terhével. Mivel Sopron 63 éven át vétett e törvény ellen, így 126.000 forint bírságot kell fizetni. (A törvény nem szól évi bírságról.) Kollonics később személyesen megjelent Sopronban, a várost a bírság megfizetésére kötelezte. A város felterjesztésére a bírságot kegyelemből I. Lipót koronázta-tási évétől, 1655-től számították s még így is 34.000 forintot kellett a városnak fizetni. E bírság törlesztéséig egyebeken kívül zálogba adták Lépessfalva és Kelénpaták (Klimpa) urbáriális falvakat. (V. ö. Tschány's Chronik 21., 22. l.)

⁴²⁴⁾ Faß, hordó.

solches nit geschieht, sol man 50.000 gulden erlegen, welches die straff soll sein.

1673. In disen jahr hat man zu Presspurg die kirchen weggenommen wnd 4 prediger gefangen wnd nach Dürnau⁴²⁵⁾ geführt worden, wie sie hernach das land haben müssen meiden wnd in ein anderes land ziehen müssen, den 24 april hat man müssen halben catolischen rath einnemen. (154. l. vége.)

Zu St. Georgen aber wnd Paßing⁴²⁶⁾ (sic!) sind sie noch biß auff das 1674 jahr werblieben, aber in disen 1673 jahr den sonabend wor den christag, ist der bischof won Raab⁴²⁷⁾ alherr mit 500 traganer⁴²⁸⁾ komen im willens die kirchen weg zu nemen, weilen aber alle thor gespert gewest wnd ihm nit, den wölckern nit wollen herein lassen, sind die fürnembsten etlich hereinkomen, nach dem sie wider zuruck auff's Botschy thor zu sind, wnd hinauß begehrt, hat man daß thor geöffnet, in den sie hinauß wolten, kompt⁴²⁹⁾ die wollige armedy⁴³⁰⁾ auff das thor loß wnd werffens wber ein hauffen wnd herein auff den blaz, wnd den stadthor zu, vermeinten dahinein zu komen, welches ihnen aber nicht gelungen hat, wnd haben die selbigen nacht wider auß der worstadt auf die dörffer müssen ziehen⁴³¹⁾ nachdem aber die raitter won wnsern hin zimblich gewehret wnd ein wenig ein stilstand gewest, hat der bischoff nochmals wnd soviel dahin gericht, das er won unseren dörffern die prediger hat weggebracht, wie wol sie den andern christ feyertag (155. l. vége) und zu predigen hinauß sein, haben sie aber nur alles erger gemacht, nachmals sein sie in die 14 tag im rathauß im werboth gewest, biß sie endlich auf widerstelung sind herauß gelasen worden.⁴³²⁾

⁴²⁵⁾ Tyrnau, Nagyszombat.

⁴²⁶⁾ Pösing Bazin (Pozsony m.).

⁴²⁷⁾ Széchenyi György.

⁴²⁸⁾ Dragoner.

⁴²⁹⁾ kommt.

⁴³⁰⁾ az egész csapat.

⁴³¹⁾ Széchenyi György győri püspök (december 23) Zeiss ezredessel és 500 lovassal megjelent a Szent Mihály-kapu előtt. A kaput már előzőleg a polgármester rendeletére lezárták, így nem tudtak a városba jutni. Az örök jelentésére a polgármester (Natl Lipót) és a városbíró (Preiner János) a kapu elé lovagoltak és a püspököt a kíséretében levő ezredessel, de a csapat nélkül, beengedték. A lovasság ezalatt a Magyar-kapu körül helyezkedett el. A püspök megbízólevelét a városházára küldte és tudatta szándékát. Közben az ezredes a Magyar-kapunál a fehér zsebkendőjével adott jelre csapatával megrohmozta a kapuőrseget és a városba hatolt az Előkapu elé. Itt az ezredes öt emberével az örök a külső hídon beengedték, de a belső hídon már nem, mögötte pedig a külső hidat felvonták, úgyhogy az ezredes kíséretével a két híd között csapdába került. A piacon künn rekedt lovasságot ezalatt a polgárság fenyegette. Az ezredes csak a polgármester rendeletére szabadult ki kényes helyzetéből. (V. ö. Tschányi's Chronik 24. l.)

⁴³²⁾ Balfon és Ágfalván, a várás urbariális falvaiban, karácsony ünnepén

In disen jahr hat man die ganze burgerschafft, den ewangelischen rathsherrn. den geistlichen bei werliedung ihrer hab und güter sich den 5 martý naher Preßburg zu stellen eingesagt, alda antwort zu geben wegen wnsere rebellion, den man wuß beschuldigt, das wir wider unßern könig rebelisch werden wolten, welches aber nit warheitnuß in geringsten nit hat können bewisen werden, nach dem aber der bischoff won Raab und andere seiner geseln die mit ihm durch den teuffels eingeben unseren könig dahin, das er bewilligt wnsere 4 kirchen sambt allen schuellen, wie sie namen haben möchten wegzunehmen, allein zwey prediger dem bürgern zu lasen, und einen der fürstin won Egenberg,^{432a)} da man ihnen den die 4 kürchen und die schulen sambt den kuerchhäusern⁴³³⁾ und allen beneficiät heusern den 28 february in 1674 jahr hat eingereumbt und wbergeben, ist die cidation naher Preßburg wider aufgehebt worden. (156. l. vége.)

1674. Golonnitsch bischoff won der Neustadt, welcher damal camerpräsident war, bischoff won Raab, Esterházý, Kýřý⁴³⁴⁾ wie auch andre graffen mehr und sein hierher kómen⁴³⁵⁾ und der procesion beý gewohnt, da man dan in alen kirchen mit allen glocken zusammen geschlagen, alß wen der feind for der stad wer, man hat hernach da man gesehen, das die kirchen weg sein,

a már a katolikusoktól elfoglalt templomokban az onnan elűzött lelkészek újból istentiszteletet tartottak, ezért a tanács fogságba vetette őket s csak tekintélyes polgárok kezesség vállalására engedték szabadon.

^{432a)} Eggenberg Anna Mária brandenburgi örgrófnő, porosz hercegnő, Eggenberg János Antal herceg osztrák főmarsal özvegye, Keresztély brandenburgi örgróf leánya, szül. Hof i/Voigtland 1609. dec. 21-én. A római kat. vallású Eggenberg herceg III. Ferdinándnál nagy kegyben állott, így a király az ev. vallású hercegnőnek szabad vallásgyakorlatot (privatum exercitiura religionis) ígért. — Grazban éltek, a herceg 1649-ben meghalt. Minthogy a hitbuzgó hercegnő hitéletét mindinkább megnehezítették, 1671-ben Sopronba költözött, miután ezt a helyet egy korábbi látogatásakor megkedvelte s mivel akkor még más városokhoz képest itt a protestánsok szabadon gyakorolhatták vallásukat. Wittnyédy fiától bérelte a Szent György-utca 14. sz. házat, a mellette levő 12. sz. házat pedig tulajdonul szerezte meg; ezt azután átalakíttatta és az udvar emeleti folyosójának falába a mai napig meglévő, kőből faragott szőszéket csináltatta. Királvi engedély alapján Lang Mátvás személyében udvari lelkészt tartott, aki ebben a házban prédikált a templomokból kiszorult ev. hívőknek. Nagy befolyása lévén — legtekintélyesebb osztrák családokkal volt rokonságban, nővére a szász választófejedelemnek volt hitvese —, gyakran támogatta az udvarnál az evangélikusok ügyét. Házát az ev. gyülekezetre hagyta. Meghalt 1680. május 8-án. (V. ö. D. Paul Dedic: Aus der Zeit der Gegenreformation und des Geheimprotestantismus in Steiermark. „Der Saemann“, XVII. Jg., Nr. 6. — Lang M.: Entwurf d. Christl. Fürstl. Lebenslauf. Kézirat Ev. egyet. levéltár, Z. Ia 5; 10. Eggenbergiana. — Payr i. m. 388. l.)

⁴³³⁾ Kirchhäusern.

⁴³⁴⁾ Kéry János kaboldi gróf.

⁴³⁵⁾ A templomok és egyházi javak birtokba vétele alkalmából.

in den Lächnerischen hauß⁴³⁶⁾ den 1 mártý angefangen das abend gebeth zu halten, ist damál wochner⁴³⁷⁾ gewest herr Christoph Sobitsch, man hat auch geschwind ein canzel aufgemacht wie auch túrl wnd in einer stuben altäre, dabey man hat können comunciren, wie man den damál auch einen neuen gotteßacker für wnß ewangelischen erwelt hat, alß in der Langen Zeil,⁴³⁸⁾ wo worhin wnser wngerische schul ist gewest wnd ist am ersten des Wolff sein weib dahingetragen wnd werseget worden, doch ohne gesang wnd ohne klang, wnd wen ein leichpredig ist gewest, hat man müsén won denen widerumb ins hauß gehen, weil aber das hauß zimblich eng worden, ist man nit lange da verblieben, alß biß auff pfingsten, dieweil die papisten fürgeben, es sey gmainer stadthauß und (157. l. vége) gehör ihnen so wol halben theil, alß wnß, damit aber nit mehr wneinigkeít darauß machte entstehen, hat man den herrn Johann Schuberth wmb sein hauß angesprochen, solches uns zu gönnen, welches er auch gethan, solches wmb einen gewissen zins darzugeben aß nemblich pr . . .⁴³⁹⁾ das jahr, wnd hat herr Joh. Konradt Part⁴⁴⁰⁾ am heýligen pfingstsontag die predig zum erstenmal wormitag gehalten, haben aber nit lenger darin gepredigt alß biß gen Michaelý, am tag Michaelý frühe umb 4 uhr haben wnser herrn geistlichen won hier naher Eýsenstatt sich begeben müssen auf befelch ihr kaýserliche maýstet⁴⁴¹⁾ wnd alda werbleiben musén biß in das 1675-ige jahr biß auff ostern, nachmals aber wider hieher gebracht auff anhalten des fürsten und beidständen bey ihro maýstet und angefangen am

⁴³⁶⁾ Ferenc József-tér 7. sz.

⁴³⁷⁾ soros lelkész.

⁴³⁸⁾ Az ev. liceum mögött, a mai Kis János-, Gensel Ádám-utcák helyén.

⁴³⁹⁾ Az eredeti kéziratban az összeg nincs kitüntetve. Az imaház fából épült a mai ev. templom helyén állott Schubert-ház kertjében ott, ahol ma a templom oltára van.

⁴⁴⁰⁾ *Barth János Konrád* lelkész Elzászban született 1634, atyja kochheimi lelkész volt; meghalt 1692. Strassburgban, Lipcsében, Wittenbergben és Rostockban tanult. III. Frigyes dán király támogatásával Bécsbe került, mint a bécsi dán követség lelkésze. 1665. Sopronba hívták meg ev. lelkésznek. Prizomann Egved Lajos városi tanácsos leányát vette feleségül. Leányait szász és braunschweigi követségi titkárok vették feleségül, fia pedig mint jogtudós telepedett meg Sopronban. Gazdag irodalmi munkásságot fejtett ki, Gamzuf 13 művét sorolja fel; soproni vonatkozású munkái: Oedenburgisches Rathaus, Sopron rézmetszetű képével és Lackner Kristóf polgármester jelmondatával. Pozsony, 1670. 4°, 30. lev. — Evangelischer Gottesacker zu Oedenburg. 1682. — Servus bonus (Sowitsch). Regensburg, 1692. 4°, 72. Egyéb munkáit lásd: Szabó, R. M. K. II. 1247., Magyar Könyvszemle, 1900., Színnyei: M. I. I. 635., Pukánszky B.: Magyarország. Német Irod. Tört. (V. ö. Payr i. m. 404. l.)

⁴⁴¹⁾ Tormasy Péter yasvári prépost a kancellárnak a király nevében kiadott rendeletét olvasta fel a belső és külső tanács előtt, amely szerint a két soproni lelkész három nap alatt Kismartonba költözzék és az engedélyezett ev. istentiszteletet ott tartásuk meg. (Vár. tjkv. 1674. szept. 26.)

carfreÿtag in den fürstlichen hauß wormitag herr Joh. Conrad Part, hat sein anfang gemacht auß den 112 psalm, den fromen geht das licht auf in finsternuß, der herr Sobitsch aber nachmittag hat sein anfang gemacht auß den 1 cap. Mosÿ 28 Und sihe ich bin mit dir und wil dich behüten, wo du hinziehst und wil dich wider bringen in diß land. (158. l. vége.)

In disen 1675 jahr den 24 april an St. Georgÿ ist Mathiaß Preiner⁴⁴²⁾ wider zum stadtrichter erwelt worden, wnd Sigismund Pästorius⁴⁴³⁾ ein frembter herr von Bastafalo ist zum burgermaister erwehlt worden, wnd weilen wir wnßer gottes-hauß biß auff 5/4 jahr haben entrathen müssen, ist doch solches nechst Gott, auff befehl unsers gnäd. kayserlichen erlaubnuß in disen wie wol schon zu endt laufenden 1675 jahr am heÿligen christag wider eröffnet worden, wnd hat herr Johann Conrad Part die frühr predig angefangen mit den worten auß den 118 psalm diß ist der tag den der herr gemacht hat. last uns freuen und fröhlich darin sein, wnd wie wol des könig auß Denemark abgesander⁴⁴⁴⁾ solche freude hieher bracht hat, ist doch also bald im cori⁴⁴⁵⁾ hernach komen und hat eilend den andern tag wider nach Wien müssen, in disen jahr ist der 673.74 wein werkaufft worden per 7 reichsthaller, in disen jahr ist nit wbrig wil wein worden und zimblich saur, doch kräftiger alß das in die gefrier ist komen und hat man denselben wnterschiedlich geleuthgebt nachdem den worigen, manchen in anfang nach Martinÿ umb 7 und 8 wngerische, in den fasten hinauß, aber Anno 1676 zu 4, 5, 6 was gute wären per 7 wngerischen, der mezen traid war damall umb 14, 15 biß 17 groschen, den waiz per 21, 22 groschen (159. l. vége), wnd ist disen winter biß gegen den neuen jahr wberauß groß regenwetter und kotig gewest, hernach aber schön trocken, wie den märz durchaus so trocken gewest,

⁴⁴²⁾ Preiner Mátýás városbíró, majd polgármester Lakompakon (Sopron m.) 1635 körül született Iskoláit Sopronban és Bécsben végezte. 1662. Nadasdy Ferenc szolgálatába lépett, előbb ott gazdatiszt, később udvartartásának feje. E szolgálata során ura megbízásából tárgyalt a várossal vámügyekben, így ismerte meg a vagyonos Csémy János vámkezelő családját és eljegyezte annak leányát. Házassága révén magát anyagilag függetleníve, gazdálkodott s a Szent György-utcában házat szerzett. A politikai viszonyok változásával Kollonits városbíróvá választatta. 1680. polgármester, mint ilyen a város gazdasági ügyeit rendezte, a falvakban az új urbárium bevezetését és a telekkönyveket szorgalmazta. Egyházának buzgó, tevékeny tagja. A Szent Mihály-templom gondnoka. A város követe az 1681. soproni és az 1687. pozsonyi országgyűlésen. Több munkát írt, egy bölcséleti műve kéziratban megmaradt a városi levéltárban. Meghalt 1691. (V. ö. Bán J. i. m. 244. l.)

⁴⁴³⁾ Pásztori Zsigmond Dasztifaluról, az Arany szarvas (ma Pannónia) vendéglő tulajdonosa, meghalt 1677.

⁴⁴⁴⁾ Lilienkron András Pál bécsi dán követ. (Tschányis Chronik 32. l.)

⁴⁴⁵⁾ Kurier, futár.

das es sehr gestaupt, den letzten tag aber hat es einen leiblichen regen gethan, wie auch den 1 april und ist viel zu hauen blieben nach ostern, wegen der grosen dür halber haben sich auch nit sehr viel weimber sehen lasen, den 28 máy ist ein sehr groser schauer gefallen, bey der Eýsenstatt herumb als Heffelein,⁴⁴⁶⁾ Müllendorff,⁴⁴⁷⁾ wie auch Betsching,⁴⁴⁸⁾ Zagersdorff⁴⁴⁹⁾ und ander dergleichen orthen, hat das weingebürg wie auch das getraidt sehr erschlagen und das wasser grossen schaden gethan, wie es dan in der Neustadt so geschauert sol haben, das es in einen keller beý einen wirth schauer⁴⁵⁰⁾ sol geweßt sein.

Junný den 5 dito zu abend zwischen 11 und 12 uhr in der nacht hat der doner in das also genante Brandnerische hauß eingeschlagen ober den Steinthor,⁴⁵¹⁾ sind dadurch abgebrannt worden 5 heuser, miten aber in der straff da das feuer am besten brunen und wir uns besorgten es möchte weiter greiffen, hat uns der güttige Gott barmherzigkeit erzeiget und einen gnädigen regen geschickt, welcher dazumal mehr (106. l. vége) feuer gelöscht hat, als andere die mit hend und füß gearbeitet und sich bemühet haben, auff welchen regen sich die straff alsbald gelindert und nicht weiter brunen hat. Gott sey für disen schutz in ewigkeit dank gesagt, der damal miten in zorn an seine barmherzigkeit gedacht, der gedencke ferner an unß wnd segne unß, und erseze solchen schaden den irnigen (*sic!*) die es betroffen, nach seinen willen widerumb hundertfeltig wo nicht zeitlich, doch dort ewig.

In disen jahr ist das kreuz wor den Neustifttohr won neuen auffgesezt worden, wie auch das kreuz wor den Windmillthor⁴⁵²⁾ beý den Erdburgern, welches der Kalkbrener hat aufrichten lassen, in dem er naher Loreta auf die kirch fortraiffen wollen, auf den weg aber sein söhnlein fast halb zu todt geführt, hat er solches wersprochen machen zu laßen, weil ihm Gott sein sohn auß gnaden wider geschenckt hat.

Hat auch der schauer in monat jullý zu Loipersbach und ander orthen herumb sehr schaden gethan, in disen jahr ist auch anstat des also genanten Gestumpften Kreuz ein anders schön kreuz aufgesezt worden, hat diß jahr wenig traid gerathen und auch

⁴⁴⁶⁾ Höflány (Sopron m.).

⁴⁴⁷⁾ Szárazvám (Sopron m.).

⁴⁴⁸⁾ Pötttsching, Pecsényéd (Sopron m.).

⁴⁴⁹⁾ Zárány (Sopron m.).

⁴⁵⁰⁾ szörnyűséges volt.

⁴⁵¹⁾ A Várkerület 6. sz. ház kapubejárata felett még néhány évvel ezelőtt „Steinthor“ felírás volt látható. A kőkapu a Festetich-major melletti kis köznél lehetett, megerősített hidfő. Petz krónikája szerint az Ikva feletti köhidat a Festőköznél 1787. júl. 3. bontották le. (V. ö. Heimler K.: Sopron topografiája 275. l.)

⁴⁵²⁾ A Bécsi-úton a 8. sz. ház melletti Máriacelli-kereszt. (Abschieds-kreuz.) Régebben e házsor felett állott a kereszt.

sehr ratnig worden, der wein ist zwar zimblich (161. l. vége) gut worden, aber nit sehr viel, ist der emer won leben an per 6, 7, 8 und 9 reichsthaler, biß Ostern werkaufft worden, da sich aber die leuth darüber sehr erfreut und gedacht mit solchen gelt etwas guts außzurichten und ihren nuezen zu schaffen, hat es aber Gott in himel anderst gefallen und durch den Wartoweil kind in der Langenzeit ein solch wnglick wber die statt ergehen laßen, in dem diß 1676 jahr den 28 nowember in solch feuer durch obgedachtes kind herauß komen, das nit nur die Lange Zeil, Hintergaßen, Neustift, Kornmarck, Windmülgasen, die Roßengäßen halben theil, sodan die Inere Statt, sambt die stadtuhrn ganz abgebrend, die gwölber eingangen, in die keller komen die waß⁴⁵³⁾ angezind der wein außgrunen, den leuthen sehr große schätz werbrunen, und ist ein solch unerhörter schadt geschehen, das kinders kind drüber wird genug zu klagen haben, und ist diß jahr wmb die statt herumb an wnterschiedlichen orthen sehr viel feuer sich erhebt, das man sich wol zu besorgen hat gehabt, es möchte (162. l. vége) der richter der lebendigen und der todten mit seinen liben jüngsten tag hereinbrechen, wnd won einen wider wnnuezen word rechenschafft fordern. Gott geb das wir solche straff wol mögen zu herzen nehmen, nacher buß thun und unser leben bessern.

In disen jahr den lezten december: ist der Fotorin ihres manes reutknecht von leben zum todt hingericht und lebendig geretter⁴⁵⁴⁾ worden, auß der wrsach, weilen er am heyligen abend wor den christag einen schulmaister, welcher won Kolnhoff herauff nach hauß gehen wollen, hat zerhauet, das er sterben hat müssen, den lezten weinachtfeyertag, nachdem er mit sein herrn won Wandorff nach hauß komen, ist er nächtlicher weiß so wber die stadtmauer hinauß gestiegen und einen zischmanmacher, welcher auch won Wandorff nach hauß wolte gehen, beÿ den kreuz wor den Neustiftthor angetroffen, den kopff fast ganz herunter gehaut und jämmerlich zugericht, das man ihn als todter auff einege misttrag⁴⁵⁵⁾ hat nach hauß getragen, und also sein weib und die lieben kinder nicht mehr hat gesehen, wie er ihn an außgehen wol wird haben eingebildt, daher man disen mörder sein theil auch bald geben hat, (163. l. vége) und hat disen winter wber sehr grose kälten gewest und nicht wbrig großen schnee gehabt.

1677. Ist es zimblich kalt worden wnd viel schnee, aber nit lang blieben, also das man die weingart arbeit gleichwol zur rechter zeit hat könen fortsetzen und ist also der wein sambt den

⁴⁵³⁾ Faß, hordó.

⁴⁵⁴⁾ kerékbetörni.

⁴⁵⁵⁾ tragacs.

traid wohlgerathen, das man die halbe per 5, 6 wngerische werleitgebt hat, aber die kauffleuth wenig dawon geführt, ist auch der mezen kohn umb 10 und 11 groschen kaufft worden, der waiz aber per 18 u. 19 groschen, hat auch ein zimlich nassen somer gehabt.

1678 hat es einen sehr kalten wintter gehabt und zimlich grosen schnee, also das man fast nirgent hat außfahren können. demnach ist solcher schnee weggangen, das man die weingartarbeit gleichwol wider zu rechter zeit hat anfangen können und ist diser somer zimlich dür gewest, als das es lang keinen regen gehabt, die weinber aber gleich wol schön gewachsen, wie auch Gottlob noch gut (164. l. vége) und auch noch zimlich viel, doch auß den guten gebürg viel herter blieben, als auß den Potten,⁴⁵⁶⁾ also das die kauffleuth auß den Freten⁴⁵⁷⁾ gebürg fast den maisten wein gekaufft, wegen der bindigkeit und den guten gebürg ligen lassen und den emer zu 5 und 5½ außs höchste bezalt, wol auch umb 7 in leutgeben, aber ist er umb 5 und 6 wngerische geben worden, nachdem aber ein geschrey außkomen, das es in der Rabau so sehr solte sterben, ist ein werboth geschehen, das unsere kramer auff keinen märck haben außfahren durffen, wie den auch der jahrmarkh wmb Elisabeth (nov. 19.) alhier ist eingestellt worden, die wochenmärkh wor den Botschÿthor gehalten worden, wie man die frembten leuth, so won andern orthen zu unß her komen, den Gottes dienst beÿ zu wohnen, keinen einlassen dürffen, wie wol sie manchmal den halben tag zugebracht wor der stadt und doch viel wnwerichter sachen dawon müssen fahren, welches erbärmlich an zu sehen gewest. In disen jahr ist St. Georgen beÿ Eÿsenstadt abbrunen biß auff 7 heußer. In disen jahr sind gestorben 179, copulirt 63 bar, gebohren 194 personen. (165. l. vége.)

Anno 1679. Ist der kneuffelmacher als Mattyás V., der wor disen ein rath alhier gewest, hat sich nach Holling werfügt einen weinberg zu kauffen, hat zu sich genomen ein Gety Gochÿner (?) schneider, dazu einen andern, welcher wor disen ein dreÿsigst⁴⁵⁸⁾ schreiber gewest, nach dem sie aber zu Holling⁴⁵⁹⁾ wegen des weinberg einen leÿkauff⁴⁶⁰⁾ getrunckhen und widerund heimgehen, ist der schreiber beÿ herrn Leobold Padl müll erfroren, aber seine mitgeffarn (sic!) haben ihm werlassen und darüber gangen, welches Gott dermal eines wird fordern, ob das brüdliche lieb ist, diß werden sie am jüngsten tag misen zu werantworten.

⁴⁵⁶⁾ Boden, dülönév.

⁴⁵⁷⁾ Frettner-dülö.

⁴⁵⁸⁾ harmincados, kir. tisztviselö, adószedö.

⁴⁵⁹⁾ Fertöboz (Sopron m.).

⁴⁶⁰⁾ áldomás.

In disen jahr hat sich der weinstock sehr schön erzeugt und sich überauß wicl weimber sehen laßen biß schier haben wollen reif werden, hernach aber durch das wielfältige regenwetter, sehr verhindert, das sie nit alle zeitigen können, sondern sein überauß sehr werdorben, das nit der halbe theil ist worden, als man geschätzt hat, (166. l. vége) das traidt aber auch an manchen orth gar wenig gerathen, das eine waß hat man zalt per 9 und 10 gulden wor den leßen, won danen an ist schön trucken wetter gewest biß auff Tomaný (dec. 21.) und wie wol es offt hat geschneit, ist es doch nur wie ein reiff gewest, und kein bestand gehabt.

In disen jahr hat man wegen des sterb,⁴⁶¹⁾ den zehet erst nach weinachten angeschlagen, welches sonst umb Martiný solte geschehen. In disen jahr ist ein sterb gewest, sein gestorben auff beiden theilen 2516 personen, gebohren 126, copuliert 56 par.

Diß 1680 jahr hat sich der winter ibermasen trucken ange-laßen und ist fast durchauß schön gewest das wetter, also das es umb Ostern schön getrieben hat zu weingarten und sich wol angelaßen, worüber man sich sehr erfreut, weil es kein reif oder käffer gegeben, sondern solches wetter gehabt, das ihm es kein mensch beßer wünschen hat können, aber doch niemand gedacht, das es Gott so segnen werde, wie es wol geschehen. (167. l. vége.)

Ist auch wegen des sterb in der stadt Gottlob guter fried gewest, so hat man auch won kein krieg gehört, außer das die deutschen hinunter sein über die Raab auf Asonfaý⁴⁶²⁾ und ihm sein kastellen alles zerstöhrt, und ihm werjagt, weil er im ewangelischen prediger eingesetzt, sein aber den selbig somer wider herauß gezogen und weiter nichts gethan, alß das sie die armen bauer haben außgezehrt, so ist dißes jahr auch traid und wein die menge gerathen, das man den mezen über won waiz den mezen zu 13 und 14 gulden kaufft, den ungarischen aber um 11, 12 gulden und hat man das jahr wegen des segen Gottes den emer waß kaufft per 10 und 15 gulden und haben die leuth fast geraufft um die waß, also wer ihm 15 oder 20 emer geschätzt, hat 30 oder 40 emer bekommen.

In disen jahr den 8 Maý ist unßer allergnädigste fürstin⁴⁶³⁾

⁴⁶¹⁾ pestisjárvány.

⁴⁶²⁾ Az ügyre Csányi krónikás közli, hogy Szenci Fekete István volt kőszegi lelkész és dunántúli püspök 1673. a pozsonyi rendkívüli törvényszék elől külföldre menekült, a szász választófejedelem menlevelével visszajött Magyarországra és Ostffy Miklós oltalma alá Asszonyfára menekült s mivel itt tovább lelkészi munkát végzett, Széchenyi győri püspök huszárokat küldött az elűzetésére Mihályiba, a rábaköziek azonban fegyverrel ezt megghiúsították. Királyi rendeletre ezután 5000 főnyi sereg jött és Ostffynak asszonyfai várát elpusztította, Ostffyt és Feketét elűzték. (Tschányi's Ung. Chronik, 47. l.)

⁴⁶³⁾ Eggenberg hercegnő, lásd 432. jegyz.

in den herrn selig entschlaffen, Gott werleihe ihr in der erden ein sanfte ruhe und am jüngsten tag eine fröhliche auferstehung zum ewigen leben, und unß allen zu seiner zeit eine seelige nachfahrt umb Christý willen. (168. l. vége.)

In disen jahr hat man umb Georgý den stadthurn ansefangen zum bauen und hat man das mauerwerch biß nach Martiný weil es schönes wetter gehabt, alles wericht, biß auff das tagwerch,⁴⁶⁴⁾ nach Martiný hat es angefangen zu schneiben und hat zimlich grosen schnee gehabt, also das man nirgent hat hinfahren können, und haben die bauern ein färtl⁴⁶⁵⁾ holz umb 1 fl werkaufft, weil niemand in walt hat können fahren.

In disen jahr sein getaufft worden 122 personen, copuliert 124 bar, gestorben auff beyden seiten invencierte⁴⁶⁶⁾ und andere 225 persohnen, darunter zwey gewest sein, welche sich in brandwein und andern zu todt gesoffen haben.

In disen jahr am Tag Stephaný (dec. 26.) hat man ein stern gesehen mit einer langen ruthen, und won untergang die sonn herauff gangen, und wan der tag hat wollen hinunter gehen, ist er auff gang und hat man ihm sehen stehn won obgedachten dato an biß gegen...⁴⁶⁷⁾ (169. l. vége.)

Anno 1681 igsten jahr den 11 januárý ist bey den Jacob Ernst Kramer alhier auff den blaz bey der nacht umb 7 uhr ein bulster brinet⁴⁶⁸⁾ worden, und hat das gewölb über sich zerstoßen wie auch die thür, also das die kindßwarterin sambt den kind ist durchgefallen, aber ohne ainig schaden, Gott hat auch werhüett, das solches feuer weiter in kein hauß ist komen und etwaß abgebrant.

Den 20 dito sein bey ehrsamem rath die feuersordnung allen handwerchs zunfften außgetheillet worden das man sol sprizen und feuerämpfer⁴⁶⁹⁾ machen lassen, und in welche heußer solche komen sollen, in ersten wiertl... (több sor üres hely.)

In andern wiertl bey herrn Andreas Ferýse (?) wie auch bey Jacob Pieß auff der Sangrub solche zu finden sein. (170. l. vége.)

In disen jahr ist des M. Hans Wolff Rößler sein stiefftochter won ein Baumgartnerischen krabathen durch ein drezerral(?) in der stuben bey den spinen geschossen worden, also das sie innerhalb 8 tagen ihren geist darüber hat auffgeben müssen.

⁴⁶⁴⁾ Dachwerk, tető.

⁴⁶⁵⁾ egy fuvarra való.

⁴⁶⁶⁾ pestissel fertözött.

⁴⁶⁷⁾ Csányi szerint: biss auff Baully Bekehrung (jan. 25) gesehen. A krónika e részének adatait nyilván Csányi krónikájából vették.

⁴⁶⁸⁾ Polster, vankos tüzet fogott.

⁴⁶⁹⁾ vödör.

In disen jahr ist auff den 18 april ein landtag außgeschriben worden, ist aber auffgeschoben worden biß auff den 23 maÿ, da ist ihro römische kaÿßerliche maÿstett ankomen, wie wol die wngerischen graffen sembtlich mit den edlleuthen worher schon hiergewest sein, ist doch nichts worgenomen worden, sondern sein den kaÿser alle entgegen gezogen, und ihm das gleit herein gegeben, aber fast umb mitternacht ist es geschehen. wrsach dessen, weil kein graff hat wollen wor reiten, sondern jeder hat wollen der nechste beÿ den kaÿser sein.⁴⁷⁰⁾

Den 8 juny hat es alhier ein schauer gehabt, hat die Saurießl⁴⁷¹⁾ wie den straißgang ist zimlich getroffen, der Harkauer ihre Kogl aber hat (171. l. vége) es in grund erschlagen, wo es bunden ist gewest nicht so sehr, als die ungebundenen.

Den 14 junÿ ist ihro gräffliche gnaden herr Paul Esterhaßÿ zu einen palentino erwelt worden, Gott geb das derselbe Gott in himel zu ehren den ganzen land aber zu sonderlichen nuzen möge dargestellt sein worden.

Den 12 junÿ ist ihro kayserliche maÿstett won hierauß naher Neustadt gefahren. und alda werblieben biß auf den 18 augustÿ. Den 26 dito drauff ist ihro hochgräffliche exelenis herrn Christoph Butÿan⁴⁷²⁾ ein haubman, namens Abraham Adam Francitz gestorben, auff welchen er sich nechst Gott hat am maisten werlaßen, in dem er ihm wider den türken so hat brauchen können, das sich jeder meniglich darob werwundert, wie er den auch von ihn den türcken schon ist gefangen gewest, aber mit großen gelt wider ranÿianiert (*sic!*), und hat ihm herr Johann Conrad Part, seine wermahnung wor dem Potschÿthor in beÿ sein etlich 1000 personen gehalten, nachmals hat man die leich auff einen (172. l. vége) hiesigen landgutsche gesezt und naher Mihálÿba (*sic!*) auff sein gut geführt und alda begraben, das gleit aber hat man ihn hinauß gegeben, anstad der gewöhnlichen gesänger, mit 6 drometen und 6 schalmeÿen.

Den 9 september ist ihr maÿstett naher Eberstorff won hier auß geraist und alda gejagt biß auff den 19 september, ist er wider komen.

⁴⁷⁰⁾ A király Bécsűhelyről Nagymartonon és Somfalván át jött; a réten (valószínűleg a Bécsi-út mentén a mai vámházzal szemben levő katonai gyakorlóterén) az országos méltóságok és az országgyűlés tagjai nagy pompával fogadták. A Bécsi-kapunál a tanács élén a polgármester üdvözölte a királyt és a város kulcsait neki átnyújtotta, a király visszaadta a kulcsokat s a várost további jó gazdálkodásra buzdította. A menet a királyt a Bécsi-utcán, az Ikvahídon, a Várkerületen, a Hátsó-kapun (ma Müller P.-u.), a Szent György-utcán át szállásáig, a mai Ferenc József-tér 4. sz. házba kísérte. (Tschány's Chronik 51. l.)

⁴⁷¹⁾ Dülönév, ma Virágvölgy.

⁴⁷²⁾ Batthyány.

In disen jahr ist ein knab mit 12 jahren in breuhauß erschossen worden, als des brauers sein schwager won einen reuthknecht, wie auch ein reutter won einen hütter in Pozman ist erschossen worden.⁴⁷³⁾

Den 16 september nach dem der thurn won mauerer und zimerleuth albereit fertig worden, hat man auch den knopff sambt den adler drauffgesezt und sol in den knopff 6¼ mezen hinein können, ist alle mit kupffer bedeckt worden. Eben dißen landtag an des kaÿßers seinen nahmenstag ist won herrn Johann Conrad Part ihme zu ehren eine predig gehalten worden mit dißen reim: Wir binden dich mit lieb, (173. l. vége) dein thron bestehet in frömißkeit, o herr, seÿ du unß hold, diß band bleib ungelöst, o liebhalter Leopoldt. Drauff hat man die stuck gelöst, mit drometer und herrbaucken, die music gehalten worden auff den thurn, hernach beÿ den tag mit allerleÿ musicalischen instrument auff den Blazl auffgewart.

Den 5. decembber ist won Preßburg die crón mit etlich tausend hieher gebracht worden: auff einen schönen roth sameten bekleidenen wagen, drauff so wie herrn, welche darzu werordnet und depudirt sein gewest, geseßen 9 und die cron zum Hinterthor hinein begleit und beÿ ihro kaÿserlichen maÿestet seine wohnung worbeÿ und also bald dem rathauß zue, und daselbst die cron abgelegt, alß auff den landhauß, wie man es damals genenth (174. l. vége), welches wir das rathauß nennen, ist auch damals die burgerschafft mit ihren gewehr neben den inungen, so die cron begleit, mit in die stadt beÿ Hinterthor hineingezogen und alda neben der kaÿs. reutereÿ auf gewart, biß es auff das rathauß komen ist, nachdem ist ieder man nach hauß gangen, drauff ist die kaÿserin den 9 decembber won den ehrwürdigen herrn, heiligen päter franciskány gekrönt und die cron auff die recht axel gesezt worden durch den titul. herrn erzpischoff won Preßburg. Eben in disen jahr ist Rust zu einer königlichen freÿstad gemacht worden und alle freÿheiten, waß zu einer freÿstadt gehört, won ihro kaÿl. maÿstadt privilegiret worden. (175. l. vége.)

1682. Nach dem ärnd ist beÿ der Frießing⁴⁷⁴⁾ ein feuer außkomen, sein 4 heußer abbrunen, wie auch andern leuth traidt in ihren stadt über 300 schöberl. Ist in disen jahr warm und traidt genug worden. so das man den weiz umb 10 gulden, das kohnr aber per 8 gulden kaufft, die halb wein aber umb 4 ungersche werleitgebt worden, wo auch sonster wegen des krieg guter fried gewest, allein die deutschen sein imer hin und her in der Rabau

⁴⁷²⁾ Az országgyűlés tartamára több ezredet rendeltek ki, ezek Kópháza felett levő tekenek táboroztak, a katonaság nagy kárt okozott. (Tschány's Chronik 54. l.)

⁴⁷³⁾ a Rózsa-utcában. (Csányi i. m. 63.)

gezogen und grossen schaden gethan, hat auch wenig schnee gehabt in gar kein, biß nach weinachten, hernach hats schnee genug gehabt den ganzen außwerthes.

Den 12 december ist ihro ehrwürden herr Matthias Lang won der gewaltigen hand Göttes berührt worden, und nicht länger als dreÿ stund gelebet, die leichpredig hat gethan herr Johann Conrad Part, auß der 1. epistel (176. l. vége) St. Paully an die Korinther am 12 capitel: Auß gnaden bin ich, das ich bin.⁴⁷⁵⁾ In dißem jahr sein gebohren worden 171 persohnen, colirt 62 paar, gestorben 152 persohnen.

1683. In disen jahr ist die mauer bei den gattern umb den Sarkanischen garten⁴⁷⁶⁾ gemacht worden. Nach dem neuen jahr hat es angefangen zu schneiben, und ist der schnee so lang gelegen in auß werths, das daß fasten hauen biß nach pfingsten gewehrt hat. Am tag Peter und Paully ist ein widertaufferischer knab hieher komen, gebürtig won Groß Schützen unter Prespurg und sich beÿ den geistlichen angemelt, er wolt die ewangelische religion annehmen und sich tauffen laßen, wie es den sein watter in einen brieff so er hieher geschickt (bekomet), er köne wo er from blieb, dabeÿ wol seelig werden, er ist aber, da er getaufft worden schon 17 jahr alt gewest und hat den nahmen Nicolauß mit hieher gebracht, aber in der tauff auch den namen Christianus darzu bekommen, hernach ist es sehr dürr worden also das man das andre hauen nicht hat fortführen können, und ob es schon zu zeiten ein wenig regen gehabt, hat es doch nichts (177. lap vége) außgeben und die arbeith verhindert worden.

Den 4 jully endlich ist auch der tartar⁴⁷⁷⁾ ins land gefallen und in die Rabau auff den Haidboden fast alles werbränd, also das die leuth won hauß und hoff haben lauffen müßen, wie er sich alhier den 13 jully in Dudleß walt auffgehalten und in den Langschilling die Sämerin, wie auch die alte Wadlin auff der Wieden sehr gehaut und beschädiget, auch einen Schorrlaffer(?) ihren man daselbst in dem er auff einen acker geschniten, erschossen haben, da aber das geschrey herein komen, das er da wer, sein won unßer stadt 150 husaren, welche sich alhier auffgehalten, hinauß gefallen, wie auch 25 burger und bey den Steinenbrückl angetroffen, alda mit einander geschlagen, aber won den husaren 10 man geblieben, beÿ den feind aber beÿleuffig 16 man, nach dem der feind aber gesehen, das man ihm weit möchte nach sezen, hat er die gefangenen leuth beÿ den Kroispächer kreuz alle nider gehaut, deren an der zahl sollen (178. l. vége) zweÿ und dreÿßig gewest sein.

⁴⁷⁵⁾ A gyászbeszédet Lang M. még életében maga készítette. (Csányi i. m. 66. l.)

⁴⁷⁶⁾ A mai Fesztetich-major mellett.

⁴⁷⁷⁾ Kara Musztafa és a tatárok Bécs ostromára felvonulnak.

Den 10 jullý hat die stadt die huldigung won ihre fürstlichen gnaden den Dökely angenommen,⁴⁷⁸⁾ auß der wersteh, die weil man won ihre maystet hat hilff begehrt, die selbige aber nicht erhalten können, hat auch imer zu lärmen geben und die burgerschafft mit auffziehung der wacht sehr beschwert worden, eben dißen tag abends hat es einen sehr großen schauer gehabt und nicht allein hier in weingebürg und traid sehr schaden getahn, sondern auch auff den dörffer.

Den 15 dito ist herr Párkocý⁴⁷⁹⁾ alhier mit 3000 man in nahmen ihre fürstlichen gnaden ankomen, und den 16 ditis drauff die ganze burgerschafft das jurament abgelegt, welchen aýd-schwuer herr Zacharias Mauß, fornehmre stadtbürger, und dazue werordneter comesarý so wol won ein ersamen rath alhier, als won ihre gräfflichen gnaden herr Párkocý depudiert, und abgelesen, worauff die ganze burgerschafft geschworen (179. l. vége), ihre fürstlichen gnaden herrn Emericius Dökely ihr lebenslang treu zu werbleiben mit dißen worten, so war unß Gott helf, drauff herr Mauß gesagt, nun das helff mir und euch der allmächtige Gott, der anfang dißes schwurß war im nahmen Gottes des watters und des sohnes, und des heýligen geistes amen, nach dem aber ist die ganze burgerschafft wider zu ihrer wehr und waffen gangen und ihr wacht wersehen, und ist das lager auff gmainer stadttackher⁴⁸⁰⁾ geschlagen worden für den Schlipperthor.

In dißen jahr den 16 jullý sein die jesuiten alhier abgeschafft worden, und alle ihre gütter zu gemainer stadt komen, kurz worher aber ist der Kroispecherisch bischoff, da er gemerkt, es möcht nicht wol außschlagen, mit seinen gelt dawon gewiehen,⁴⁸¹⁾ seine bauer aber haben ein keller wein freý gemacht und denselben (180. l. vége) gesund seiner außgetruncken, wie sie den viel wein zur wacht herein spendiret haben, es ist auch damall beý den pranger ein galgen mit einer seulen auffgesetzt worden, wofern sich einer oder der andre mit einen schuß vergreifen würde, es sei gleich wnwersehens oder auß worseszlicher weiß, der sol on alle gnad dahin gehenckt werden.

Den 17 jullý ist unß ewangelischen won der dazue werordneten comisarýen die St. Michaelis kirchen, Spitalkirchen, Georgenkirchen, sambt der wngrischen kirchen in nahmen ihre fürstl. gnaden Emericius Dökely widerumb eingehändig worden, hat herr Christoph Sowitsch laßen singen nun lob mein seel den

⁴⁷⁸⁾ Thököly követei útján a várost meghódolásra hívta fel, július 12-én a várostoronyra a meghódolás jeléül fehér zászlót tűztek ki. (Csányi i. m. 73. l.)

⁴⁷⁹⁾ Barkóczy Ferenc.

⁴⁸⁰⁾ A mai Anger-réten a Balfi-úton.

⁴⁸¹⁾ A városnál levő 60.000 forint készpénzét vitte magával. (Csányi i. m. 72. l.)

herrn, darauff das collect abgesungen, darnach widerumb den seggen gesprochen, zulezt hat man gesungen ach bleib bey uns herr Jesu Christ. (181. l. vége.) Von danen sein die herrn comisärien in die Spitalkirchen und dan in die St. Georgenkirchen gefahren, und widerumb über alles eröffnet, haben aber nur 9 wochen gehabt, hernach widerumb den gegentheil antwort, nachdem der türck won Wien gewiehen, die belagerung won Wien hat nur 9 wochen gewehrt, es sein eben dazumal viel leuth won den türcken und husären umb die stadt her abgefangen worden, und in das lager geführt, hat mancher 34 gulden, mancher 15 gulden, 10 gulden müßen geben, welcher hat wollen loß werden, damit sie nur gelt zum sauffen bekommen haben, juden kinder hat man ains umb 5 gulden bekommen in lager.

Den 28 jully abends zwischen 7 und 8 uhr ist bey den Windmüllthor won einen wachter ein großer heyschreck gefangen worden, da man ihn ein flieh⁴⁸²⁾ außgeraufft, sein diße nach folgende ziffer darauff gestanden, 144589, waß es bedeuth, das waiß der liebe Gott, und (182. l. vége) ist diße flieh durch herrn Sterzen, ihro ehrwürden herrn Johann Conrad Part eingehändig worden, ist also den ganzen somer in den ganzen land groß jamer und elend gewest, also das man sich sehr besorgt, man werde das weinlößen nicht einbringen, welches Gott lob doch geschehen, und wie wol der schnee eingefallen, ob gleich wider zergangen, ist es doch wor Martiný (nov. 11.) nicht herein komen, und wegen des schlimen weg und wenig wiches⁴⁸³⁾ halber, so den leuthen in den damalligen krieg ist weggenomen worden, hat man dreÿ groschen won emer zu fuhren geben und noch hat mans gern geben, wen man es nur haben hete können.

Man hat auch damall wider auffes neue denjenigen comasärien, in nahmen ihr maÿstädt auff neu zurück schwören müßen, denselben getreu zu bleiben, darauff sein bald die kayserlichen soldaten in die worstadt ins winterquartier gelegt, wie auch die 2 innern stadtthor damit besetzt worden.

In disen jahr den (183. l. vége) 29 october ist Graan widerumb in der christen hände komen und den feind weggenomen worden, wie man dan zweÿ danckfest wegen der kayserlichen residentz stadt Wien und Graan gehalten und alzeit das te deum laudamus gesungen, darauff alzeit 3 mal salve geben, wegen der frucht wär traid genug gewest, wen es der feind nit so sehr verwüst hete, den wein hat man gleich wol einbracht, ist sehr gut worden.

In disen jahr sind copuliert worden 55 paar, geboren 390, gestorben 250.

⁴⁸²⁾ Flügel, szárnyak.

⁴⁸³⁾ Vieh.

Haben auch den ganzen wintter die deutschen wölcker in land gehabt, so wol hier, als an andern örtern, wo auch alles weggebrent gewest, hat man gleich wol sodaten müssen halten, und noch gelt darzu geben, wie den wir in der stadt alle tag haben müssen 8 kaiserlichen soldaten gelt geben, wie es diß jahr ist zugegangen, möchte es einen stein in der erd erbarmen. (184. l. vége.)

1684 den 1 januarý hat es angefangen zu gefrieren und hat solche kälte gehabt, das es in solche zimer eingefroren, das es worhin kein mensch gemerkt, ist auch auff den dörrfern der wein sehr gefroren, ist auch das weinholz sehr erfroren, hat auch einen sehr grossen schnee gehabt und hat gewehrt biß umb fasten, das man fast nirgent hat hinfahren können, ist auch in den fasten zu Prespurg eine wersamblung angestellt worden, wegen des armen landes und gedacht hier und da dem land zu helfen, das es widerumb in seinen worigen ruhstand möchte gebracht werden, aber sein unwerrichter sachen widerumb won einander gezogen, man hat auch zu Wandorf wegen der kimerlichen zeit, auch wegen der soldaten, so damal in der stadt und den dörrfern herumb gelegen, zu Ostern den tanz abgeschafft und keinen halten laßen, weder in dorff, noch beý den closter droben, es ist in dißen jahr die Rabau (185. l. vége) won den deutschen ganz außgefressen worden, das auch die paurn won heußern entloffen seýen, so unbarmherzig haben sie gehaust, so das sie auch auß keinen dorff nictes haben därfen hieher führen.

Das traid ist der mezen kohn per 27 gulden, umb Ostern der waiz per 35 auch auf 2 fn gulden werkaufft worden. Den 1 jully hat es einen grossen schauer gehabt, und das ganze geburg bey Volffs und nach den See alles erschlag, hat auch das waßer sehr schaden gethan, und zu Betlstorff⁴⁸⁴) ganze heußern nidergerißen. Zu Loiperspach die Angermüll alle zu schanden gemacht.

Den 3 jully hat man die Pflanzsteýgen beý den Lacknerischen garten aussgeben, und hat man die claffter per 22 ungerische kaufft, in dißen jahr ist wenig traid worden, also das viel auß Öesterreich won Stockerauo ist hieher (186. l. vége) gebracht worden, und hat der mezen kohn nach den ärndt 2 fn 8 gulden kost, der waiz aber 3 sowie 5 gulden auch wol 3 fn 10 gulden, von wein aber ist diß jahr auch gar wenig worden, won wegen des grossen schauer und hat man auß ein 10 lb.⁴⁸⁵) oft nur eines oder 2 schaffel wol bekommen, und ist die halb fertiger wein per 2 grl werleitgebt worden, und ist an allen orten in dißen land, groß jamer und noth gewesen, den die wintter gefrier hat in dißen jahr großen schaden gethan.

⁴⁸⁴) Pöttelsdorf, Petőfalva (Sopron m.).

⁴⁸⁵) Liber' font' térmérték = kapa = 80 négyüzögöl.

In disen jahr ist Pest, Graan und Parkán⁴⁸⁶⁾ won oberist Starnberger⁴⁸⁷⁾ sowol auch mit den ungeren eingenomen worden, in disen jahr hat es sehr viel güß geben und ist der Spiltbach biß zu den Georg Hauer hauß herauff gestanden, und den (187. l. vége) leuthen nicht allein in den gaßen, sondern auch auff den Blaz in die keller gerunen und grossen schaden gethan, auch auff den dörrfern das heÿ und hier das krämet weggetragen und ist solches unersehens in der nacht umb 1 uhr gar eilendes komen, da niemand an kein großwasser gedacht, das andern tages frühe haben die Neustiftler⁴⁸⁸⁾ ihr wieh unter die herd⁴⁸⁹⁾ getrieben, weil sie aber nichts davon gewust, ist das vieh ins wasser komen und dawon geschwumen, unßern fleischackern aber ist eine ertruncken, welche sie aber also bald gestochen und das fleisch der armen leuthen außgetheilt. (188. l. vége.)

1685. Ist abermal ein sehr kalter winter gewest und sehr grosen schnee gehabt, doch hat es in wielen weingebürg wegen der grosen kält sehr schaden gethan wnd viel stock ausgefroren sind, also das man viel gerstten hat müssen maehen laßen, ist auch gar ein kueller somer gewest, das die wainber nicht aller dinges haben fortwachsen können, wie sonsten andere jahr, und ist ein sauerer wein worden, doch ist er umb 7 und 8 ungerische werleitgebt worden, der fiertige aber als 80, 82—83-iger ist per 6 und 7 reichstaller werkaufft worden, doch ist daß jahr mehr wein gewachsen, als das 1684-igste, in traid wer es sich wol hingangen, wan das feld nur wegen der theuerung hete können recht gebauet werden, und ist das kohn noch imer in worig kauff (189. l. vége) werblieben, als nemblich der mezen per 35 gulden, der waiz aber drithalber gulden.

Der krieg hat noch imer seinen fortgang gehabt und hat herzog won Lothring⁴⁹⁰⁾ seine 100 pferd hier gehabt, ist einen pferd won den dazu bestelten personen, jeden tag geben worden 10 pfund heÿ, der kamerdiener aber hat müßen täglich geben 6 pfund habern, und den reutknechten ist won hauß zu hauß geben worden ieden auff 14 tag 10 biß 14. und 18 gulden wegen liggerstadt.

In disen jahr ist Neuheußl widerumb durch Gottes gnad in den christen hend komen und mit sturm eingenomen worden. (190. l. vége.)

⁴⁸⁶⁾ Párkány.

⁴⁸⁷⁾ Stahremberg Rüdiger tábornok, aki seregével az 1683/4 telén Sopronban táborozott.

⁴⁸⁸⁾ Az újteleki negyedbeliek.

⁴⁸⁹⁾ csorda.

⁴⁹⁰⁾ Lotharingiai Károly herceg.

1686. hat es mehr ein waichen wintter gehabt, als einen harten und ist der schnee nicht alzeit langblieben, sondern bald zergangen und ist imer kotig gewest.

Anno 1688. Zwey tag vor Weinachten hat sich ein büchsenmacherjung, in den laden auff den Blatz mit einer bistolen erschossen, ist woll nicht gleich gestorben, aber wie sich tag und nacht geschieden haben, ist er darauff gestorben, wan man ihn gefragt hat, warumb das ers gethan hat, hat er geantwortet, das er nimmer leben hat mögen.⁴⁹¹⁾

1691. Anno 1691 denn 20 februärig frie ist daß feuer beÿ den zischmanmacher beÿ den Vindmültor⁴⁹²⁾ in den stal zwischen 5 und 6 uhr ausskomen, sind 22 heiser abgebrunen, hat der wind daß feuer erstmal auff daß maudthauß⁴⁹³⁾ getragen, zum andern hat der wind daß obere colegium⁴⁹⁴⁾ biß auff die Viten⁴⁹⁵⁾ auff daß wasserhauß⁴⁹⁶⁾ getragen und sindt biß Insgasl ale zwo zeill abgebrunen. (191. l. vége.)

Anno 1692. Ist abermal ein sehr kalter winter gewest und sehr grossen schnee gehabt.

Anno 1692 ist zu endt deß jahr ein geschwinde theuerung worden in wein und draht, ist der emer wein umb 6 biß 7 reichstaller verkaufft worden, der mezen weiz umb 2 gulden biß 2½ fl, der mezen korn 38 (?) gulden biß 2 fl.

In disen jahr sindt auch unsere liben herrn geißtlichen alle 2 gestorben, nemblich die wohlerwürthigen herrn Christoph Sowitsch⁴⁹⁷⁾ und dan titul herr maÿgister Johann Conrath Bärthius.⁴⁹⁸⁾ Gott der allerhöchste werleihe beÿden eine fröhliche aufferstehung zum ewig freuden leben, und wiell die arme ewangelische gemein sehr über dise beÿde plözliche todtes fähle betribet worden, so wolle eß der höchste widerumb erfreuen, und das liebe heÿilige wort Gottes rein und wnwerfelscht biß ans ende der welt erhalten, (132. l. vége) und weillen eine löbliche ewangelische gemein widerumb 2 anderen liebe pretiger erwehlet hat, als nemblich die ehrwürthig herrn Adam Gruber, ein ewangelischen gemein in der königlichen freystadt Modern etlich jahr gewester

⁴⁹¹⁾ Az 1688. évről szóló bejegyzés külön lapon a kötet 6. lapján található.

⁴⁹²⁾ A mai Bécsikapu.

⁴⁹³⁾ Bécsi-utca 8. sz. ház, ma is e néven ismerik.

⁴⁹⁴⁾ A Fövényverem 5. sz. ház, hajdan a jezsuiták kollégiuma.

⁴⁹⁵⁾ Wieden nevű utca.

⁴⁹⁶⁾ Szélmalom-utca 13. sz. ház, ma is „Wasserhaus“ néven ismeretes. Amikor még nem volt vízvezeték, ebben a házan levő bővizű kútból vitték az egész környékről az ivóvizet, innen a neve.

⁴⁹⁷⁾ L. 224. jegyz.

⁴⁹⁸⁾ L. 440. jegyz.

treue eýfriger seelsorger, ist solcher nach ordtenlicher wahl hier won Modern abgeholt worden, wie wohl ihn die liebe moderische ewangelische gemein unghern entlassen, allen durch Gottes heylige schickung ist eß uns zugefallen bewiligt worden und alß wnsr lieber seelige herr Sowitsch gestorben und unser lieber herr Barthius auch allweil mit krankheit beladen gewesen, wurte uns Öedenburgern won unsern allergnädigsten kayser könig und herrn wergünstiget, einen capolan neben herr Barthen zu halten, ist auch balt der ehrwürtige herr Michael Meißner⁴⁹¹⁾ eineß hochlöblichen Sachs-Gottischen regiment gewester fhüer feldtpretiger ortentlich won einer löblichen ewangelischen gemein erwellet worden und haben dise liebe 3 herrn den Gottes dienst vereinlich werwaltet sambt andern darzu gehörig werichtung, alß aber hernach unser lieber seeliger herr Barthius in herrn seelig entschlaffen, (193. l. vége) wurte hernach der wohlehrwürtige herr Michael Meißner won einer ganzen ewangelischen gemein zum völlig pretiger eingesetzt. Gott lasse ihm dise beýde liebe herrn geistlichen fehrner befohlen sein, und erhalte sie beý so beschwerlichen zeiten unter seinen flügeln und behiete sie wor allen geistlichen und leiblichen feinden, helffe ihnen ihre beschwerliche amtsorg gedultig tragen und wollen sie iri beruft viel freude haben, bekehre Gott alle feünde und mache guete freunde auß ihnen, wehre allen werfolgern und lästern seines heýligen worts und erhalte sie neben einer ganzen lieben ewangelischen gemein beý den reinen wort Gottes und mache uns alle auß gnaden seelig umb Christi Jesu willen amen herr Jesu amen.

Es sindt auch grosse berg flüß gewessen dises jahr. (194. l. vége.)

Anno 1693 ist weg deß gelts grosse confusion gewesen, derweg die gultiner, hat niemandt keinen anehmen wollen, hernach haben die kayserlichen münzen aösch(?) goltten, alß nemblich ein kayserlicher 6-er hat gelten 7 kreuzer, ein kayserlicher funffzehner 17 kreuzer, ein kayserlicher reichstaller 2 fl, ein ducaten

⁴⁹¹⁾ Magister Meißner Mihály szül. 1659. február 2-án a Zeitz melletti Kretschauban (Szászország). Főiskolai tanulmányait Leipzigben végzi, itt magister fokot nyer „De Cruce Christi“ disputációjával. — 1690. a szászgótai herceg csapatainak tábori lelkészévé nevezik ki, így kerül Vas megyébe Leininger gróf dragonyos ezredéhez. Innen Sopronba is ellátogat és az ev. templomban több ízben predikál. A polgárok tetszését megnyerve, a beteg Barth Konrád mellé segédlelkésznek alkalmazzák, Barth halála után 1693. rendes lelkészévé választják. Feleségül vette Sowitsch ev. lelkész leányát, a házasságból 5 gyermek származott. A soproni és sopronvidéki egyházmegye esperese. 1723. május havában halt meg. A temetési beszédet felelte Kastenholz János András mondta, Dobner Ferdinánd pedig ez alkalomra verset írt. A beszéd nyomtatásban is megjelent, Pilgram János Zsigmond adta ki.

4 fl, hernach sindt die 15 ner als 17 kreuzer golten haben auff 6 groschen oder 18 kreuzer komen.

Den 28 maÿ ist umb 12 uhr so ein grosses wasser in eÿl komen, das eß niemandt gedächt hete, ist so plözlich gewachsen, ist beÿ den scherel am Ferberischen hauß biß an die fenster gangen und überauß hoch dieff gewachsen, hat sehr grossen schaden an unterschiedlichen orthen gethan, ist eben damal mein keller und preß hauß halb vol wasser angeloffen, das ich die waß ihn keller habe auffspreuzen müssen, das eß das wasser nicht gehoben hat. (195. l. vége.)

den 10 julj sindt auch 2 malafiz personen alhier mit den schwert hingerichtet worden, hernach alle beÿde körper beÿ den galgen^{400a)} verbrennt, einesß als der man war ein halter won Pamhacken hat etlich jahr mit zaubereÿ ungangen und menschen und vich bezaubert, daß weib war auch eine halterin won Vandorff, hat auch 2½ jahr den bösen feindt gedient. Gott erbarme sich aller fromen christen und lasse ja den bösen feindt nicht oder seinen anhang keine macht noch gewalt über uns, der herr Jesu erhalte unß alle in seiner gnadt und gebe das noch fehrner das böse gestrafft und das guete befördert werden möge.

Den 18 julj ist abermal ein sehr grosses wasser gewesen, wie das worige gewest ist den 28 maÿ, hat eben solchen schaden gethan, den 11 augusti ist ein wnglaubige meng heÿschrecken in das weingeburg eingefallen.

Dises jahr ist gar ein gueter wein gewachsen, ist gleich in lesen der emer umb 6 biß 7 reichstaller werkaufft worden, das getraÿdt ist sehr theuer gewesen, 1 mezen waiz umb 2 fl 5 gl. und 8 gl, das korn 1 mezen umb 5. 6 gulden. (196. l. vége.)

Den 3 december sindt soldaten fast in alle häuser einquartiert worden, den 6 december sindt die gultiner widerumb außgeruffen worden, das man alle ohn wnterschied hat annehmen müssen wor woll, alß einen wor 60 kreuzer (?) 6 wngeri-sche haben auch sollen einen groschen gelten, die 5 er hat man müssen einen wor 6 groschen (?) nehmen.

Dises jahr ist ein sehr grosser winter gewest, hat in weinholz sehr grossen schaden gethan, auch haben wir starke winter quartier gehabt, haben über 200 man fuß wolk won den fürst Salmischen regiment in der worstadt gehabt und ihnen müssen essen und trinken schaffen den ganzen winter durch, die herrn officier haben allerhandt kurzweil und spüll getriben, sindt auch umb fasten noch werklaÿder theilß ärgerlich in den maßcrätj gangen, eben solcheß haben sie in fasching tag auch gethan, aber waß wunder Gott der allerhöchste schickte einen sehr

^{400a)} A városi bitófát a Bécsidombon azon a helyen szokták felállítani, ahol ma a vízmű medencéje van, innen Gerichshügel vagy Galgenberg neve

grossen harten donnerschlag whrplözlich won himel eben um 4 uhr nachmittag, der gleichen beÿ manß gedencken absonderlich umb dise zeit nicht ist erhöret worden, aber eß hat doch Gott seÿ ewig dankh, keinen schaden gethan, aber die bössen (?) brüd haben sich wenig drein gekert, helffe Gott das dises himelß wunder ja unseren armen stadt und den ganzen land nichts beses bedeiten möge. (197. l. vége.)

1694. Anno 1694 ist ein mitlmäsiges jahr gewesen, ist auch das liebe getraid theuer gebliben, wie in den worig jahr, der wein ist geleitgebt worden zu 7 auch 8 wngarische, ist ein sehr harter winter gewesen und sehr viel schnee, das fleisch hat 7 auch 8 wngarische golten, sindt auch weg der einquartierten soldaten sehr geplagt gewesen.

1695. Anno 1695 hat der grosse schneh noch alleweil gewehrt und sindt disen winter durch etwa 50 schne gefallen und biß ins april monath gewehrt, auch ist dise ostern das fleisch umb 8 wngerische außgehackt worden, weg deß gelt is eß auch wunderlich zuegangen, hat niemandt kein gulden stükh zu 7 groschen nemen wollen, auch ist das liebe getraÿdt in maÿ das korn umb 2 fl 15 gr. der waiz aber umb 3 fl biß 10 ja 12 groschen werkaufft worden und das rintfleisch umb 9 ungerische, das kalbfleisch umb 10 bis 12 ung.

Den 5 junÿ ist in der nacht ein grosser reif eingefallen und in wnterschildlichen geburgen grossen schaden gethan, auch ist der wein mitlmässig gerathen und zimblich saur gebliben, iß die halb umb 7, 8 ung. werleitgebt worden umb Michaelis iß er schon auff 2 gl. komen auch 12 ung.

Auch haben wir hier den chursächlichen generalstab⁵⁰⁰) in quartier gehabt. (198. l. vége.)

Anno 1696. It ein mitlmässiger winter gewesen, am 12 februar ist beÿ den Rottenoxen⁵⁰¹) an einen sonntag umb 10 uhr ein feuer außkomen, aber durch Gottes gnaden balt ohne schaden gedämpffet worden, den 6. july ist von sehr großen regen wetter ein grosses wasser worden in unsern Sbitlbach, das sich im kellern grossen schaden gethan, ist auch holbentheil in mein hoff hereingestandten, das liebe getraÿdt hat Gott seÿ ewig dankh wol gerathen, obgleich der waiz sehr brandig gewessen, ist doch 1 mezen won einen taller werkaufft worden, das liebe korn umb 14 biß 16 auch 15 gulden, die gersten umb 13 biß 14 gulden, den haber umb 7 auch 8 gulden.

Auch ist den 30 augustj ein grosses schauerwetter gewesen

⁵⁰⁰) Zinsendorf gróf tábornok Natl Lipót házában volt elszállásolva, kísérete a Lackner-házban, a városnak ez 30.000 forintjába került. (Csányi i m. 160. l.)

⁵⁰¹) „Vörös ökör“ vendégfogadó, Várkerület 80. sz. ház, ma Magyar király szálloda.

und ihn unterschiedlichen gebürg grossen schaden gethan, worauf in den aussern gebürg auch ist der wein unterschiedlich gewesen, theilß guet theilß saur genug, ist fast keiner geleitget worden, sondern gleich in lessen umb 6 biß 7 toller werkaufft, das fleisch ist zu end diß jahr auff 6 ungerische komen, dises jahr haben wir ebenfalß den chursächischen generalstab gehabt. (199. l. vége.)

1697. Ist gleich in anfang sehr grosse kälten gewesen und gleich drauff sehr grosser schne gefallen, und in anfang deß februárj groß schnegestöberwetter gewesen.

In jully ist ein grosse forcht und schrecken über den leut hier herumb umd auff der haydt außkomen, haben sich weg den rebelen sehr gefürcht, das die schnider won den Feldt und weingarten entloffen sindt, aber eß ist durch Gottes gnadt balt gestilt worden.

Das liebe getraidt ist werkaufft worden das korn zu 1 fl, der waizen won 33 gl, 35 gl, gerst 2 fl komen, der liebe wein ist gar guet worden, ist der emer werkaufft worden zu 9 reichstaller, aber eß ist sehr wenig worden.

1698. Ist auch grosser schne gewesen, das getraidt ist verkaufft worden, nach den neuen jahr der mezen korn zu 22 biß 24 gl, der waiz 35 biß 38 gl.

Am freÿtag nach mitfasten (*sic!*) hat man hier einen alten betagten man won Harkau Roßner genandt welcher einen man mit willen todt geschlagen ihm seinen wagen und 2 roß genommen, beÿ den galgen gekopfft und auff das rat gelegt, war ein sehr große schar, sindt unsre beÿde lieben herrn geistlichen alß titl. herr Adam Gruber und titl. herr Michael Meißner im kalesch mit hinaus gefahren in getröst. Stadtrichter war gewesen (200. l. vége) ihro herrlichkeit herr Michael Kerschneritsch.

Den 23 merz ist ein sehr grosses wasser gewesen ist auch in meinen keller über die weinfaß außgängen, hat grossen schaden im unterschiedlichen kellern gethan.

Dises jahr haben wir die heÿsterischen soldaten im quartier gehabt. Den 14 september ist biß auff den 18 ein freÿschießen gehalten worden, hat titl. ihre herrlichkeit herr Ferdinandt Dobner⁵⁰²) alß herr stadtrichter eine schöne oration auff der

⁵⁰²) Dobner Ferdinánd 1689-től haláláig (1730) a városi tanács tagja, hatizben városbíró és nyolcszor polgármester (consul). — Működése a kurucorszakra esik. Nagy szerepe volt a város védelmében. — Több beszéde (Barth Konrád és Sowitsch felett) nyomtatásban is megjelent. Hivataloskodása idejéről 1707—1724-ig sajátkezűleg írt naplót hagyott hátra, melyben a város viszontagságait is leírta, ez a kézirat Gamauf Teofil birtokából Kazinczy Gábor könyvtárába került, de most nyoma veszett. Az itt említett nagy lövészünnepélyt a Lackner Kristóf-utca helyén állott major területén volt lövöldében tartották. Dobnernek ez alkalommal mondott beszéde Regensburgban 1698. nyomtatásban is megjelent, a szép emblémákkal illusztrált füzet a városi levéltárban (növedéknapló 1930. évi 45. sz.) található. — Lásd:

schießstadt wor viel 1000 personen abgelegt, welche auch mit schönen sinbiltern in den truck außgangen, welche wircklich ietzt worhanten sind.

Mein wein den 96-ger gewechs habe den emer verkaufft umb 11 fl den titl. herrn cammermister zu den herzoglichen hoffstab zue Elß. Das pfund fleisch hat golten 6 biß 6 $\frac{1}{2}$ denar sampt den acciß der stadt.

1699. Ist unsers allergnädigsten königs undt herr Josepho alß den 24 februárj in der keiserlichen haupt und residenzstadt Wien, das königliche beýlag (sic!) gehalten worden mit der herzoglichen prinzin Amalia auß Hanober. Gott der höchste erhalte dißes liebes band und segne sie den ganzen landt zu trost und freid und zu selben eýgner vergnüegung zeitlich und ewig amen. (201. l. vége.)

Den 23 mätz ist der unglückliche tag gewesen abermallen diser unserer armen stadt im dem es ein feuer balt nach 8 uhr frueh in der Neustifft auskomen und die Neustifft, Kornmarkt, Hintergassen und lang Zeil über 100 häuser in etlich stunden jämerlich weckgebränt. Gott behiete unsre arme stadt fehrner von feuer und wassers noth und für allen geistlich und leiblichen übel und herzenleýdt.

Sonst ist dises jahr ein gar schön segensegenreiches jahr in obst getraýdt, und wein, und andern sachen gewesen auch alleß sehr guet, gerathen, das korn ist umb 18 gl auch 1 fl werkaufft worden. Der weiz umb 1 fl 10 gl der wein aber gleich nach den lesen umb 8, 9 bis 10 reichstaller werkaufft worden, welcher auch sehr sieß und guet geweßen. Das pfund fleisch ist mit den $\frac{1}{2}$ ungerischen stadt acciß umb 6 ungerische gehackt worden. NB. Den 29 maý ist eine arme welche eine andere arme mit gifft vergeben umb 12 uhr geköpft worden beý den pranger, willen den Palatinus der waß verhindern wollen, sindt unsere herrn nach Eýsenstadt gefahren, und sich gegen den Palatinus verantwortet, stadtrichter war titl. herr Ferdinandt Dobner. (202. l. vége.)

Anno 1700 ist auch groser schne im winter geweßen hat auch den 26 biß 28 merz sehr geschneit, das man gar nichts in weingarten biß nach ostern arbeiten können, sindt auch die tagwerg den leyden sehr theuer bezalt worden, die liebe getraýt ist auch schlecht gerathen, wegen diß vielfältigen regen auff den wein hat man grosse hoffnung gemacht aber alß die weinbehr am besten haben zeitig sollen ist eýtel (sic) regweter geweßen ist also saur worden eß ist ein solcher bester (sic) weg zum

Szinney I.: Magyar Irók II. 911. l., Szabó K.: R. M. K. II. 465., Csatkai E.: Dobner Ferd., Sopronvármegye 1930. III. 4. Dobner címerét ismerteti Tompos E. Soproni Szemle 1942. évf., 1. sz.

fahren geweßen von Michaelj biß advent, das eß nicht zu sagen ist, der mezen korn hat umb weinachten 28 gl biß 1 taller golden und sehr schlecht getraydt der waiz zu 2 fl der mezen gersten zu anfangs 16 biß 18 gl aber bolt biß auff 1 taller gestigen, das pfund fleisch zu 5 $\frac{1}{2}$ ungerische, den 28. october in der nacht nach 12 uhr, hat der allerhöchste Gott unsern allergnädigsten könig Josepho sampt seiner königlichen gemahlin Amalia mit einen holtseligen erbprinzen erfreut in der kayserlichen residenz stadt Wien namens Leopoldus, Josephus, Johannes.

Betűsoros mutató.

A

Adózás 59, 69.
 Ágfalva 71.
 Aldobrandini 4.
 Anagramata Hung. Sopronia 10.
 Angerer Potzmann 66.
 Angermühl (Loipersbach) 85.
 Annus aureus 12.
 Antau 29.
 Apafi 54.
 Aranyszarvas 74.
 Arbesfeld 7.
 Artner Erhard 13, 27, 37.
 — Wolfgang 11, 17, 23, 25.
 Árusitóbódék 65.
 Árvíz 20, 36, 48, 86, 88, 89, 90.
 Aspang 3.
 Asszonyfa 78.
 Auer 55.

B

Babocsa 58.
 Balf 11, 16, 71, 85.
 Balfi-kapu 83.
 — utca 11, 23, 25, 26, 66.
 Bánfalva 17, 76, 85.
 Barkóczy F. 83.
 Barth Konrád 21, 73, 74, 80, 81, 82,
 84, 87, 88.
 Bástya 11, 21, 23, 30.
 Batthyány 15, 16, 31.
 — Ádám 37.
 — Kristóf 80.
 Bazin 57, 71.
 Bécsújhely 8, 42, 64, 65, 69, 75, 80.
 Belváros 76.
 Bernstein 37.
 Berzence 58.
 Bethlen Gábor 14, 15, 16, 17, 18,
 20, 22.
 Bierhaus 52.
 Birnwaldl 15.
 Bocskay István 7, 9.
 — ostroma 7, 8.
 Borbolya 29.

Borkivitel (szabadalom) 17.
 Borostyánkő 37.
 Bösing lásd Bazin.
 Botten gróf 60.
 Brandner 75.
 Brückl-torony 21.
 Burg 17.
 Bürger Hart! 57.
 Burkheim 3.

C

Címer (városi) 17, 18.
 Collalto Rambold gróf 15.
 Csehország 18.
 Csémy J. 74.
 Csepreg 15, 31.

D

Dampierre 14, 15.
 Dán követ 74.
 Dobner Ferdinánd városbíró és pol-
 gármester 91.
 Dornfelt János 10.
 Dudler Mih. 40.
 Dudlesz-erdő 82.
 Duerloch hg. 60.
 Durat 42.
 Dülök 28, 30, 32, 37, 39, 46, 48, 55.

E

Ebersdorf 80.
 Egerer (Eger) Jakab 9, 10, 14.
 Eggenberg hercegnő 72, 78.
 Ehrharten 59.
 Einfalter Mathies 9.
 Eisenstadt lásd Kismarton.
 Eleonora királynő 17.
 Englich 17.
 Erdburger 75.
 Ernő főherceg 3, 23.
 Érsekújvár 57, 86.
 Esterházy Francis 41.
 — László 37, 41.
 — Miklós 16, 20, 22, 23, 31, 33,
 36, 68.
 — Pál (nádor) 80.

— Tamás 41.
 Eszéki hid 59.
 Esztergom 84, 86.
 Ev. lelkészek elűzése 3, 73.
 Ev. temető 73.
 Ev. templom 73.
 Eysner 55.

F

Falussy (Faloschi) 41.
 Fauth Marx 10.
 Fehérló 51.
 Fehér-torony 12, 29.
 Fekete István v. ev. püspök 78.
 Ferdinánd király 14, 15.
 — II. 16, 19, 25.
 — III. 47.
 — IV. 34, 45.
 Ferenciek kolostora 17.
 Fertőboz 77.
 Fertőmeggyes lásd Meggyes.
 Fertőrákos 11, 15, 24, 46.
 Feryse (?) Andreas 79.
 Feuerer János 18.
 Feuerordnung 79.
 Fischergasse lásd Halász-utca.
 Forchtenstein lásd Fraknó.
 Forkher Graf von Augsburg 60.
 Fotor 76.
 Fraknó 16.
 Francitz Ábrahám Ádám 80.
 Frankfurt a. M. 52.
 Frettner-dűlő 77.
 Freund meggyesi bíró 5.
 Frey Mih. 68.
 Fridelius János 21.
 Frieß Georg 66, 68.
 Frießing 81.
 Fővényverem 79.
 Fuchsenjäger István 9.
 Furth (rét) 60.
 Fux (Fuchs) Ulrich 31.

G

Gager (Gayer) Balázs 9.
 Gally 43.
 Gartnerin 67.
 Geiwister Math. 47.
 Gelligisch János 65.
 Gensel János Ádám 13.
 — Kristóf 13.
 Gepffer Andre 23.
 Gerengel Simon 3.
 Gewölber 63.
 Gileser Mert 30.
 Gisnig (Güssing) 37.
 Glasel (?) biboros 22.

Gnyll 47.
 Grad György polgármester 46, 65.
 Gran lásd Esztergom.
 Grayß 45.
 Grefftner 47.
 Greit(chreit)weingarten dűlő 11.
 Grössl Blasy 40.
 Gruber Ádám 87, 91.
 Grundtner 48.
 Grüne Turm 12, 29.
 Güns lásd Kőszeg.
 Günsberger Gábel 4.
 Győr 4, 5, 45.

H

Hadiadó 85.
 Halász-utca 26, 67.
 Hackhelberger Nik. 30, 37.
 Harangozási jog 69.
 Haritzer 39.
 Hartlieb György 10.
 Hartmann 68.
 Hasenöhrl (városi) téglagyár 8.
 Határjárás (határigazítás, Rákos) 46.
 Hátsókapu 11, 12, 21, 30, 81.
 Hátsó-utca 92.
 Hauer Georg 18, 35, 39, 86.
 Heflein lásd Höflány.
 Hegykő 68.
 Heideboden 58, 82.
 Herberstein 4.
 Hinterntor lásd Hátsókapu.
 Hosszúsor 12, 73, 76, 92.
 Höflány 75.
 Höhenberger Hans 70.
 Höller 55.
 Hutbiegel 8.

I

Ikrlisch 41.
 Ikvapatak 86.
 Ispotály-templom 51.
 Jäger János 18.
 Jezsua-rend 83.
 Jogar (polgármesteri) 12.
 József király esküvője 92.

K

Kalkbrenner 75.
 Kalten Eck 21.
 Kanizsa 6, 58, 60.
 Kanradt 66.
 Kara Musztafa 82.
 Kehr Mart. 62.
 Kerschneritsch városbíró 91.
 Kéry János 72.
 Ketter J. 70.

Khainsaker 39.
 Khinigsbereg von 8.
 Khling 7
 Khraisbach 24.
 Királyi szabadalom 17.
 Kiskomárom 39.
 Kismarton 8, 14, 16, 17, 37, 56, 73, 75.
 Kitsee lásd Köpcseny.
 Kivégzések 50, 65, 76, 89, 91, 92.
 Klausner 21.
 Klein-Komorn 39.
 Klingebach (Kelénpatak) 70.
 Kohlenberg (Kollenberg) 48, 55, 66.
 Kohlenhof lásd Kópháza.
 Kollégium 87.
 Kollonics 5, 70, 72, 74.
 Komárom 45, 58.
 Kópháza 7, 8, 60, 70, 76, 83, 84.
 Kópházi major 7.
 Korcsmaszer 36.
 Korneuburg 33.
 Kornmarkt lásd Ógabonátér.
 Koronázás 17.
 — Eleonora (1622) 17.
 — Ferdinánd (1625) 19.
 — Lipót (I.) 48.
 — — neje (1681) 81.
 Koronázódomb 19.
 Kovácsszer 12.
 Kőkapu (Steintor) 75.
 Közég 56, 65, 69.
 Kramer Ernst Jakab 79.
 Kramer Gy. 61.
 — Mátyás polgármester 9, 11, 18.
 Kramerhütten 65.
 Krems 33.
 Kreutzweingarten 55.
 Kroirr Georg (bűnügy) 65.
 Kroisbach 45.
 Kutak 32.
 Kühlberg 55.

L

Lackenbach lásd Lakompak.
 Lackner Kristóf polgármester 10, 12,
 15, 18, 20, 21, 22, 24.
 — ház 73.
 — kert 67.
 Lakompak 17, 22, 37.
 Landsee lásd Lánzsér.
 Lange Geld 16.
 Langemath 7.
 Langer Hans 36.
 Lange Zeil lásd Hosszúsor.
 Lang Mátyás 38, 52, 66, 82.
 Langschilling 55, 82.
 Lánzsér 9, 22.

Lany 31.
 Laxenburg 64.
 Leber 33.
 Lebm Toman 39.
 Leipzig 30.
 Leonhartsberg 7.
 Leopoldus főherceg 25.
 Liceum 73.
 Lilienkron András Pál 74.
 I. Lipót király koronázása 48.
 — — házassága 64, 65.
 Loipersbach (Lépesfalva) 70, 75, 85.
 Loretto 75.
 Lotharingiai Károly herceg 86.
 Lóversenytér 7.

M

Magdeburg 5, 23.
 Magyar-utca 11.
 Mansfeld Károly gróf 20.
 Márcfalva 29.
 Máriacelli-kereszt 75.
 Mátyás főherceg 5.
 — (II.) király 10, 11, 12.
 Mauß Zachariás 83.
 Mauthaus 69, 87.
 Maximilian (Miksa) főherceg 13.
 Mägeler 55.
 Meggyes 5, 30, 32, 33, 69.
 Meggyesi lázadás 5.
 Mähren 18.
 Meißner Mih. 88, 91.
 Mélyút 56.
 Merat Georg 30.
 Merwisch lásd Meggyes.
 Michaelisgasse 7.
 Michaeltor 19.
 Mihályi (község) 78, 80.
 Miksa király 13.
 Minzer herceg 60.
 Modor 57, 87, 88.
 Mola boaria 29.
 Montecuccoli 57, 60, 61.
 Morvaország 18.
 Mörbisch lásd Meggyes.
 Musketier 59.
 Müllendorf lásd Szárazvám.

N

Nádasdy Fer. 30.
 — Pál 30, 60, 61, 69.
 Nagyszombat 71.
 Nait János 18.
 Natl Lipót polgármester 39, 67, 68, 70.
 Neckenmarkt lásd Nyék.
 Neisiedl lásd Nezsider.
 Németújvár 37.

Neuberg 55, 66.
 Neuheisl 57.
 Neustadt (Neistadt) 8, 42, 64, 65,
 69, 75, 80.
 Neustift 76, 86, 92.
 Neustift (kreuz) 76.
 — tor 75.
 Nezsider 7.
 Nikolsburgi béke 16.
 Nordhausen 34.
 Nyék 60.

O.

Ochsenmüll 29.
 Ógabonater 12, 76, 92.
 Olmütz 30.
 Országgyűlések.
 — soproni (1622) 16.
 — — (1625) 19.
 — — (1635) 25.
 — — (1681) 80.
 — pozsonyi (1618) 12.
 — — (1619) 14, 15.
 — — (1630) 22.
 — — (1647) 34.
 — — (1655) 47.
 Ostffy Miklós 78.
 Ötvös-utca 11.

P

Pach (Poch) Hans 68.
 Padl Leop.-malom 77.
 Paier (Payr) Georg 30.
 — Hans 63.
 — Mihály 39.
 Pálffy 5.
 Pápa 4, 5, 6.
 Pápay Imre 3.
 Papréti kút 32.
 Párkány 86.
 Pásztori Zs. 74.
 Pauer János 10.
 — Mih. 18.
 Pázmány 17, 24.
 Pecsényéd 75.
 Pecsét (városi) 18.
 Pécs 58.
 Pellengér 50, 65, 83.
 Pénzdevalváció 16, 18.
 Pest 86.
 Pestisjárvány 6, 25, 32, 48, 49,
 77, 78, (1679. évi).
 Pethe Márton 5.
 Petsching lásd Pecsényéd.
 Pfister Joh. 34, 47.
 Pieß Jakob 79.
 Pilman Georg 68.
 Pocher 25.

Polanersteig 8.
 Polgármesteri jogar 13.
 Pongráyn 51.
 Porymár Lorenz Georg 45.
 Potschyperg 60.
 Potschigassen lásd Magyar-utca.
 Potschytor 77, 80.
 Pottersdorf 8.
 Potzmann 48, 55.
 Pöttelsdorf 85.
 Pozsony 38, 57, 71, 72, 81, 85.
 Prága 13, 66.
 Preiner Mátvás polgármester és
 városbíró 74.
 Preining 42, 45.
 Pressburg lásd Pozsony.
 Pretolony lásd Szentbertalany.
 Prizomann E. Lajos 73.
 Purchhaim (Puchheim) 45.
 Pucher János 10.

R

Rábaköz 85.
 Raidl Tóbiás 10.
 Raytl Gotth. városbíró 42.
 Rákos lásd Fertőrákos.
 Rákóczi 23, 33, 35, 50, 54, 63.
 Récény 6, 9.
 Rechnitz lásd Rohonc.
 Reformáció 66.
 Regensburg 22, 45.
 Reissing Melchior 65.
 Rämbsger 48.
 Révay Judit 30.
 Riedl 65.
 Ritzing lásd Récény.
 Rohonc 37.
 Rosenkrantz Mihály 10.
 Rosengasse lásd Rózsa-utca.
 Rothenburg 3.
 Rózsa-utca 65, 66, 76.
 Röbller H. W. 79.
 Ruckherzu lásd Végfordulat.
 Rudolf császár 3, 10, 11.
 Russ Georg 18.
 Rust 17, 36, 45, 81.
 — templom építése 39.

S

Salamon (Pottendorfi) 17.
 Salm herceg 89.
 Salzburg 3.
 Sandgrube 79.
 Sárkány-kert 82.
 Sáskajárás 89.
 Saubrunner 48.
 Saurießl (Virágvölgy) 80.
 Sämerin 82.

Sebacher 25.
 Selegszántó 29.
 Serin (Zrinyi) 31.
 Serpilius János városbíró 68, 70.
 Sigendorf 46.
 Silbergasse lásd Ötvös-utca.
 Slesien 20.
 Sowitsch (Sobitsch) Kristóf 34, 40,
 73, 74, 83, 87, 88.
 Souches hadvezér 54.
 Sörház 52.
 Spitalkyrche 51.
 Stahremberg 86.
 Steinenbrückl (Steinambrückl) 46, 82.
 Steiner Jakobus városbíró és pol-
 gármester 18, 22, 23, 42.
 Steinhafen 55.
 Steinman Math. 41.
 Steintor 75.
 Sterz 84.
 Stockerau 85.
 Strozzi gróf 60.
 Sulzbach ögróf 60.

Sch.

Schabrin (Csepreg) 31.
 Schedl Veit 7, 65.
 Schifferstein Andreas 43.
 Schlatmer Philip 50.
 Schlippergasse lásd Balfi-utca.
 Schläßing (Szilézia) 30, 67.
 Schmitgase 36.
 Schneider Georg 35.
 Schowitzperig 39.
 Schwarz György templomatyja 46, 54.
 Schwingberger 48.
 Schubert Joh. 44, 61, 73.
 — Paulus 36.
 Schuh I. 68.
 Schwaiger 37.
 Schwarzenberg báró 5.
 Schwinghamer 65.

Sz.

Szalonak 15.
 Szárazmalom 29
 Szárazvám (Müllendorf) 75.
 Szárhalmi köfajtó 51.
 Széchenyi György püspök 71, 78.
 Székesfehérvár 6.
 Szélmalom-u. 56, 76.
 — kapu 87.
 Szentbertaláni Menyhért 5, 10.
 Szentgotthárd (csata) 61.
 Szent György (község) 77.
 Szent György-templom 23, 25, 27,
 38, 57, 83, 84.

Szent korona 14, 17, 81.
 Szent Mihály-templom 3, 7, 8, 36,
 40, 41, 43, 44, 83.
 Szigetvár 58.

T.

Tamisch Máttyás városbíró 10.
 Tatár 82.
 Tawiesel Mihály 10.
 Täschen Mih. 23.
 Temető (ev.) 73.
 Thököly 68, 83.
 Tiefenweg 56.
 Tormásy P. 73.
 Trautenstorfer (Trauttmansdorff)
 Ádám 7, 8.
 Trencsén 17.
 Triefel Mihály 10.
 Torstenson Lenart 32.
 Török háború 61.
 Tschürtz 22.
 Tüzesetek 10, 11, 12, 22, 23, 25,
 26, 32, 39, 41, 43, 51, 57 (Hosz-
 szúsor), 59 (Újteleki kapu), 63,
 65, 66, 67, 69, 75 (1676. évi),
 76, 79, 81, 87, 90, 92.

Tűzrendészeti szabályzat 79.
 Tyrnau lásd Nagyszombat.

U.

Unger 18, 51.
 Ungarische Schule (liceum) 73.

V.

Vágóhid 11, 30.
 Várarok 12, 21, 29, 30, 67.
 Várfal 12, 21, 69.
 Várkapuk 12.
 Városház 21, 73, 81.
 Városi bitófa 89.
 — címer 17.
 — faraktár 15.
 — tanács Bécsbe idézése 3.
 — téglagyár 8.
 Várostorony 48, 76, 79, 81.
 Vasvári béke 61.
 Végfordulat 25, 26, 67.
 Vendl Herman 68.
 Virág völgy (Saurießl) 80.
 Vörös ökör (vendégfogadó) 90.

W.

Wadlin 82.
 Wagner Jakab 10, 18.
 Walbersdorf 29.
 Waldek gróf 60.
 Wallonder 6.
 Walter Ádám 10.

Walthauser 10, 18.
 Wandorf lásd Bánfalva
 Warkoweil 39, 76.
 Wasserhaus 87.
 Waxman Georg 70.
 Weißenburg lásd Székesfehérvár.
 Weißl 51.
 Wesselényi Ferenc 47.
 Weydendorffer 65.
 Wieden 12, 26, 87.
 Wien 8, 61, 65, 69 84 (ostroma).
 Windmühlgasse 56.
 Windmühltor 19, 75, 84.
 Windter Mátyás városi hadnagy 46.
 Wirtshausgasse 36.
 Wisenmath 7.
 Witner 57.
 Wittenberg hg. 60.
 Wittnyédy István 44.
 Wolff 73.

Wöser Georg 8.
 Wurm János ezredes 44, 49.

Z.

Zagersdorf 75.
 Zarhalben 51.
 Zemendorf 28.
 Zenigdorf 28.
 Zeiss ezredes 71.
 Zichy plébános 69.
 Zinsendorf gróf 90.
 Zöldtorony 12, 29.
 Zrinyi Miklós 31, 44, 58, 59, 60, 61.
 — Péter 63, 69.
 Zsigmond király 21.
 Zuana György (városbíró) 51.
 — János 18, 27.
 — Péter (polgármester) 44, 51.
 Zwinger 45.

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI

Alapított 1841-ben kelt
királyi szabadalomlevéllel.

BANK

Bármely ügyben készíréggel
ad felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok: **64,100.000** pengő.

Soproni fiókja:

Várkerület 117. szám

Telefon: 92, 132.

Sürgőnycím: COMMERZ.

*Az új villamos árszabás mellett
érdemes a*

Lövérekben

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót
és szivattyút alkalmazni.

Az új gáztarifa pedig a

*városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét
teszi olcsóvá!*

SOPRONI TAKARÉKPÉNZTÁR

a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete

Alapított 1842 Sopron, Széchenyitér 19 Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. — Betéteket legjobban
gyümölcsöztet. — Foglalkozik a banküzlet minden ágával. — Minden
ügyben díjmentes felvilágosítással szolgál.

BAUMANN BÉLA

OKL. KŐFARAGÓMESTER ÉS CEMENTÁRUGYÁROS

SOPRON, KŐFARAGÓ-TÉR 5 — TELEFON 469

Mindennemű kőfaragó-, műkö- és cementmunkák,
építőanyagok eladása

LÖVÉR- SZÁLLÓ

Elsőrendű szálloda a
tizezer holdas városi
erdő közvetlen köze-
lében.

Bérlő :

Horváth Imre

Telefon 622 és 714.

110 szoba
Központi fűtés
Hideg és meleg
folyóvíz
Lift
Garázs
Bar
Tennis pályák

*Minden házban igazi öröm
a családi sör!*

Felvételeit

előhívja
másolja
nagyítja
gyorsan, szépen

*Mindig nivós műsor
a Városi Moziban!*

Telefon 424

Perkovácz Félix

SZÉCHENYI-TÉR 12 SOPRON TÁVBESZÉLŐ 888

Kitünő konyha

Elsőrangú borok

Állandóan frissen csapolt sör

„HUBERTUS“

VADÁSZLAK

Sopron legkedveltebb
üdülő- és kirándulóhelye.

Egész éven át nyitva.
Rendkívül mérsékelt árak.

Gyönyörű kilátás az osztrák Alpesekre.
A várostól 3 km-nyire.
Jól ápolt sétautak.

A Soproni Városszépítő-Egyesület tulajdona.

Bérlő: Konrad Frigyes.

Távbeszélő : 633.

MED. UNIV. Dr. HERNFELD PÁL
LÖVÉR-PENZIÓJA

EGÉSZ ÉVBEN NYITVA. KÖZPONTI FŰTÉS
HIDEG-MELEG VÍZ. — TELEFON: 940

VASÁRUGYÁR R.T.

SOPRON, CSENGERY-U. 32

GRUBER-PENZIÓ

A VÁROSLIGETBEN

TÁVBESZÉLŐ: 484. SZÁM

Szép magaslati, por- és szélmentes helyen, tölgyes- és fenyveserdők közvetlen közelében. Ideális üdülőhely. 38 modernül berendezett szoba, folyóvízzel, fürdőszoba, villanyvilágítás.

Terrasz szép kilátással.

Kívánatra dietikus konyha.

Egész éven át nyitva.

BÉRLŐ: KIS FERENC

RAUNER MIHÁLY

NEMZETKOZI SZÁLLITMÁNYOZÁSI VÁLLALAT
HIVATALOS VASUTI SZÁLLÍTÓ

Bútorszállítás

Raktározás

Fuvarozás

Elvámolás

Sopron, Manninger-út 8–10. szám

Távbeszélő: 577

Városi iroda: 900

Pannónia-Szálló

A VÁROS KÖZPONTJÁBAN

Hideg és meleg folyóvíz

Központi fűtés

Garage

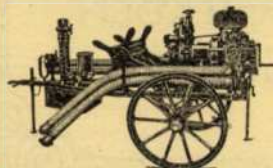
Klubhotel

TELEFONSZÁM

80

Hazánk legrégibb, több mint 125 év óta fennálló keresztény gyára

SELTENHOFER FRIGYES FIAI

ALAPÍTVÁ: 1816 SOPRON TELEFON: 66
MAGYAR KIRÁLYI UDVARI SZÁLLÍTÓK

Legelső tűzoltószerszám, kutszivattyú és gépgyár, harang-, fém- és vasöntöde

Harangok, vasállványok, tűzoltófecskenők

úgy kocsis-, mint motorfecskenők, továbbá harangöntés, fémöntés, kutak stb., stb., beszerzéseknél forduljon bizalommal minden tekintetben teljes garanciát nyújtó megbízható keresztény gyárunkhoz s a legnagyobb készséggel adunk díjmentesen költségvetést, kívánságra díjmentesen kiszállunk, kedvező fizetési feltételeket adunk sok évi jótállás mellett

Gyártmányaink a párizsi világkiállításon aranyéremmel, azonkívül sok-sok arany- és ezüstéremmel és díszoklevéllel kitüntetve.

SOPRONI IDEGENFORGALMI

R.-T.

SOPRON, VÁRKERÜLET 44

Telefonszám 379

A magyar kir. Államvasutak és a Győr-
Sopron-Ebenfurti Vasut hivatalos menet-
jegyirodája

FÜRDŐ-ÜZEM

AUTÓBUSZ-ÜZEM

IDEGENFORGALMI ÜGYEKBEN
DÍJTALAN FELVILÁGOSÍTÁS!

FÉNYKÉPÉSZET

Lobenwein Harald

FOTÓSZAKÜZLET / AMATŐRLABORATORIUM

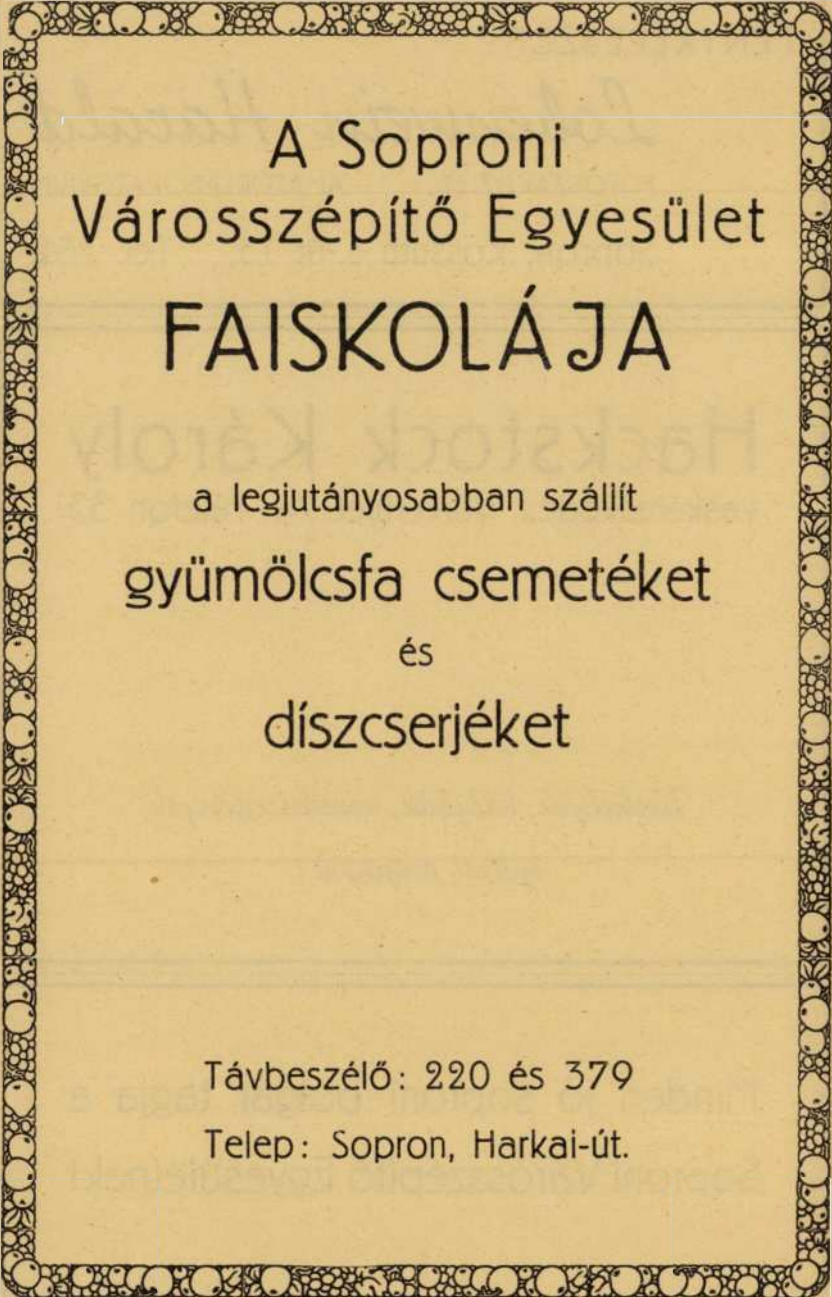
Sopron, Kossuth L.-út 13. / Tel. 352

Hackstock Károly

vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33

*Tűzhelyek, kályhák, románcedények,
építési anyagok!*

Minden jó soproni polgár tagja a
Soproni Városszépítő Egyesületnek!

A Soproni
Városszépítő Egyesület
FAISKOLÁJA

a legjutányosabban szállít
gyümölcsfa csemetéket
és
díszcserjéket

Távbeszélő: 220 és 379

Telep: Sopron, Harkai-út.

EGYÜNK

Stauffer

SAJTOT – VAJAT

IZÜK ÉS TÁPÉRTÉKÜK FELÜLMULHATATLAN

*Tómalom
Strandszálló*

Egész éven át nyitva!

Étterem, penziórendszer. Polgári árak!

Strandfürdő, csónakázás. Autóbuszjárat a városba és a Lővérekbe.

Tulajdonos Kovács Vince

Telefon 152

**RÖTTIG-
ROMWALTER
NYOMDA R.-T.**

KÉSZÍT NYOMTATVÁNYOKAT, KÖNYVEKET
ÉS EGYÉB NYOMDAI TERMÉKEKET A LEG-
KÉNYESEBB ÍZLÉST KIELÉGÍTŐ KIVITELBEN

SOPRON, DEÁKTÉR 56

TÁVBESZÉLŐ: 19

VIRÁGOT

RAFFENSBERGER FERENC FIAI
VIRÁGTERMEIBŐL

SOPRON, Erzsébet-utca 9. Tel. 54. / Kossuth L.-utca 45. Tel. 780.
Kertészet: Nándorfásor 8. Tel. 610. / Alapítási év 1803.

Diebold-Foto

Sopron, Mátyás király-u. 1
Telefon: 378

FELSŐLÖVÉRI PENZIÓ

KITÜNŐ ELLÁTÁS

MÉRSÉKELT ÁRAK

FENYVES-SOR 7

Tulajdonos: **Dr. PÁLOVICH ISTVÁNNÉ**

Távbeszélő: 798. és 821.

A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

(Kaphatók a kiadóhivatalban.)

	Ára :
1. <i>Becht Rezső</i> : Az én városom	20 f
2. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Az első soproni népszámlálás	30 f
3. <i>Varga Lajos dr.</i> és <i>Mika Ferenc dr.</i> : A magyar Fertő halászata az utolsó 12 esztendő folyamán	50 f
4. <i>Lauringer Ernő</i> : A rekonstruált capitoliumi trias-szobrok Sopron város múzeumában	30 f
6. <i>Payr Sándor</i> : Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban	30 f
9. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : Római-kori sajtolt üveg Sopronból	20 f
10. <i>Csipkés Kálmán</i> : Soproni óraakiállítás	50 f
12. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Sopron népessége a 18. század elején	30 f
13. <i>Breuer György</i> : A sopronmegyei madárvarták	30 f
14. <i>Szádeczky-Kardoss Elemér dr.</i> : Sopron vármegye Zsira-környéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája	50 f
15. <i>Soós Imre</i> : Adatok a sopronmegyei középirtokok 16. századi történetéhez	50 f
16. <i>Storno Miksa</i> : Adatok a soproni festészet történetéhez I., II.	80 f
17. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tél	30 f
19. <i>Zügn Nándor</i> : Soproni erdészeti régiségek	30 f
20. <i>Kolb Jenő</i> : Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban	40 f
21. <i>Leitner József</i> : Bredeczky Sámuel (1772—1812)	30 f
22. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	20 f
23. <i>Csipkés Kálmán</i> : Üveg- és keramiai kiállítás Sopronban	40 f
24. <i>Dr. Wiczian Dezső</i> : Payr Sándor (1861—1938)	30 f
25. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tavasz	30 f
26. <i>Kapuy Vitál</i> : Egered. (Helytörténeti tanulmány)	30 f
29. <i>Főző Géza</i> : Soproni gesztenyések	20 f
30. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Nyár	30 f
31. <i>Thirring Gusztáv</i> : Sopron vármegye községségeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt	50 f
32. <i>Íj. Csemegi József</i> : Sopronbánfalva középkori templomai	50 f
33. <i>Veszélka László dr.</i> : A soproni rajziskola története 1778—1799. (Első közl.)	50 f
34. <i>Storno Miksa</i> : Római-kori leletek Sopron Belvárosából	80 f
35. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni egyházi ruhák	80 f
36. <i>Weinberger G. A.</i> : Íj. Storno Ferenc (1851—1938)	30 f
37. <i>Csatkai E. dr.</i> : A gróf Szapáry-kastély Bükön	100 f
38. Kapuvári népviselet. I.	80 f
39. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Ősz	30 f
41. <i>Németh Sámuel</i> : A soproni evangélikus liceum könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok	60 f
42. <i>Verbényi László dr.</i> : A soproni rajziskola története (II. közl.)	50 f
43. <i>Énekes Kálmán</i> : A sopronhorpácsi kastély	80 f
44. <i>Kokas Kálmán</i> : A szanyi népviselet	80 f
45. <i>Varga Lajos dr.</i> : Nagyméretű darázsészek a soproni Felsőlővérekből	30 f
48. <i>Vitéz Lenky Jenő</i> : Király József Pál	40 f
49. <i>Levárdy Rezső</i> : id. Storno Ferenc pannonhalmi működése	50 f
50. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : A Hallstatt-La-Tène korabeli vaskohászat Sopron környékén	30 f
51. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története (III. közl.)	50 f
52. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A zsirai (gyülevizi) kastély	1—P

	Ára:
53. <i>Sandy Dezső</i> : Csornai népviselet	80 f
54. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. 5 műmelléklettel és 12 szöveg- közti képpel	2'20 P
55. <i>Ruhmann Jenő dr.</i> : Torkos László. (1839—1939.)	30 f
56. <i>Vitéz Házi Jenő dr.</i> : A soproni plébániai iskola	50 f
57. <i>Verbényi (Veszzelka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története. (Negyedik közlemény.)	50 f
58. <i>Varga Lajos dr.</i> : Hat év előtti osztrák vita a Fertő tó sorsáról	50 f
59. <i>tóth-lipcsei Fabricius Endre</i> : Sopron és a Napoleon-i háborúk	50 f
61. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A simasági kastély	50 f
62. <i>Neubauer Elemér</i> : Agfalvi népviselet	50 f
63. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Klieber József szobrász és a soproni régi kaszinó oromzata	30 f
64. <i>Becht Rezső</i> : Város és erdő	30 f
65. <i>Dr. Verbényi (Veszzelka) László</i> : A soproni rajziskola története	50 f
66. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városfejlesztési terve	100 f
67. <i>Dr. Mollay Károly</i> : Sopron vármegye középkori történelmének nyelvészeti és történeti kérdései	30 f
68. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni cégek	50 f
69. A fertőrákosi püspöki kastély	50 f
70. <i>Östör József</i> : Tévedések, ferdtések. Széchenyi István tudóstár- sasági alapítása. — Magyar nyelvtudása. Állítólagos gőgje. Újabb a Karolina-ügyben	50 f
71. <i>Thirring Gusztáv</i> : A Széchenyi-család soproni házai	50 f
72. <i>Lauringer Ernő</i> : Széchenyi István gróf az érmészetben	50 f
73. <i>Thier László</i> : Széchenyi-emlékek	50 f
74. <i>Csatkai E.</i> : Széchenyi-müemlékek Nagycenken	50 f
75. <i>Berecz Dezső</i> : Moller Ede 1853—1882	50 f
76. <i>Radó István</i> : A soproni Széchenyi-könyvtár	30 f
77. <i>Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz</i>	100 f
78. <i>Verbényi (Veszzelka) László</i> : A soproni rajziskola története. (Utolsó közlemény.)	50 f
79. <i>Schindler A. dr.</i> : Vározzéli telepítés	50 f
80. <i>Storno M.</i> : Néhány sopronmegyei régi templomról. Képekkel	100 f
81. <i>Csatkai E.</i> : A dénesfai gróf Cziráky-kastély	50 f
82. <i>Thirring Gusztávné Waisbecker Irén</i> : Emlékek viharos időkből, amikor a Széchenyiek megszerették Sopront	50 f
83. <i>Benkő László dr.</i> : A soproni Nemes Magyar Társaság. A legré- gőbb magyar önképzőkör	30 f
84. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városrendezésének kérdései	80 f
85. <i>Hárs György</i> : Csákányútás a belvárosban	50 f
87. <i>Kotsis Tivadar</i> : Barlangok a tóalmi erdőben	30 f
88. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi bábsütő emlékeink	50 f
89. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A röjtöki kastély	100 f
90. <i>Soproni krónikák</i> : I. Petz Dániel és fia krónikája	200 f
91. <i>Massalsky Miklós herceg</i> : Volt-e Julianus Apostata császár Sopronban?	1—P
92. <i>Vajk Artúr</i> : A brennbergi szénbányászat és a bécsi hajózható csatorna	1'20 P
93. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A nagylozsi báró Solymossy-kastély	1'20 P
94. <i>Németh Sámuel</i> : Mértékletességi Egyesület Sopronban 1619	80 f
95. <i>Storno Miksa</i> : A soproni kulcsleletek alakí változásai	1'20 P
96. <i>Csipkés Kálmán</i> : Vitnyédi fejfák	1—P
97. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Adatok Sopron 112 év előtti gazdasági helyzetének ismeretéhez	1—P
98. <i>Storno Ferenc</i> : Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről	1'20 P

99. <i>Udvardi Lakos János</i> : Adatok a Soproni Kereskedelmi Terület multjához	1—P
100. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Sopronmegyei kastélyok	1'20 P
101. <i>Györfi János dr.</i> : Sopron és környékének rovarfaunája	1—P
104. <i>Csatkai E. dr.</i> : Sopronmegyei kastélyok	100 f
105. <i>Reményi V.</i> : Brennbergbánya szociális fejlődése	50 f
106. <i>ifj. Csemegi József</i> : A Keresztelő Szent János tiszteletére épült kápolna Sopronban	50 f
107. <i>Hajós Elemér</i> : Karácsonyi és újévi népszokások a Rábaközben	50 f
108. <i>Verbényi László dr.</i> : A testületi nevelés nyomai Sopronban a kereskedelmi tanonciskolák megindulása előtt	50 f
109. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Sopron környékének fontosabb gyógynövényei	50 f
110. <i>Horváth Tibor Antal</i> : A horpácsi prépostság	50 f
111. <i>Heimler K. dr.</i> : Thirring G. és munkássága	50 f
112. <i>Németh S.</i> : Egy soproni ábrándos történetíró Borgátai Szabó J.	50 f
113. <i>Thirring L. dr.</i> : Sopron népessége 1941. jan. végén	50 f
114. <i>Géfin Gy. dr.</i> : Adalékok Sopron művészettörténetéhez	50 f
115. <i>Csatkai E. dr.</i> : A virtsológi Rupprecht-kastély Sajoskálon	50 f
116. <i>Csipkés Kálmán</i> : A Városi Múzeum borászati emlékei	50 f
117. <i>Storno M.</i> : Soproni városrészletek 1852-ből	50 f
118. <i>Kotsis Tivadar</i> : Sopronkörnyéki barlangok	50 f
119. <i>Mollay K. dr.</i> : Soproni élet a 15. század második felében	100 f
120. <i>Hajós Elemér</i> : A rábaközi népviselet	20 f
121. <i>Storno Miksa</i> : A római amfiteatrum és nemeseum Sopronban	50 f
122. <i>ifj. Csemegi József</i> : Középkorú közlámpások Sopron területén	50 f
123. <i>Thirring G.</i> : Adatok a soproni céhekről a 19. század első felében	20 f
124. <i>Kárpáti Z.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	50 f
125. A Seemann házaspár művészete	20 f
126. <i>Csipkés K.</i> : Sopron sz. kir. város múzeumának régi céhedényei	50 f
127. <i>Östör József</i> : Széchenyi és vármegyéje	100 f
128. <i>Vitéz Házi Jenő</i> : A soproni polgárjog megszerzésének története	80 f
129. <i>Berecz Dezső</i> : Frankenburg Adolf harmadik felesége	80 f
130. <i>Hamar Gyula</i> : Gamauf Teofil feljegyzései Kis Jánosról	50 f
131. <i>Weger Imre</i> : Néprajzterképek módszere	100 f
132. <i>Csatkai Endre</i> : Kinek a műve a soproni régi színház oromcsoportja?	50 f
133. <i>Kotsis Tivadar</i> : Sopronkörnyéki barlangok	50 f
134. <i>Östör József</i> : Széchenyi István és Sopron	100 f
135. <i>Lauringer Ernő</i> : A Sopron városi múzeum térképgyűjtem.	100 f
136. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Az első soproni magyar színelőadás szereplőinek levélváltásából	100 f
137. <i>ifj. Csemegi József</i> : Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencéstemplom közsószékéről	100 f
138. <i>Mollay Károly dr.</i> : Adatok a soproni ispotály történetéhez	100 f

SOPRONER RUNDSCHAU

HEIMATBLÄTTER
KULTURHISTORISCHE ZEITSCHRIFT

Erscheint: vierteljährig.

Herausgeber: Stadtverschönerungsverein Sopron (Ödenburg), Ungarn.

HAUPTSCHRIFTFLEITER:

Dr. HEIMLER KÁROLY.

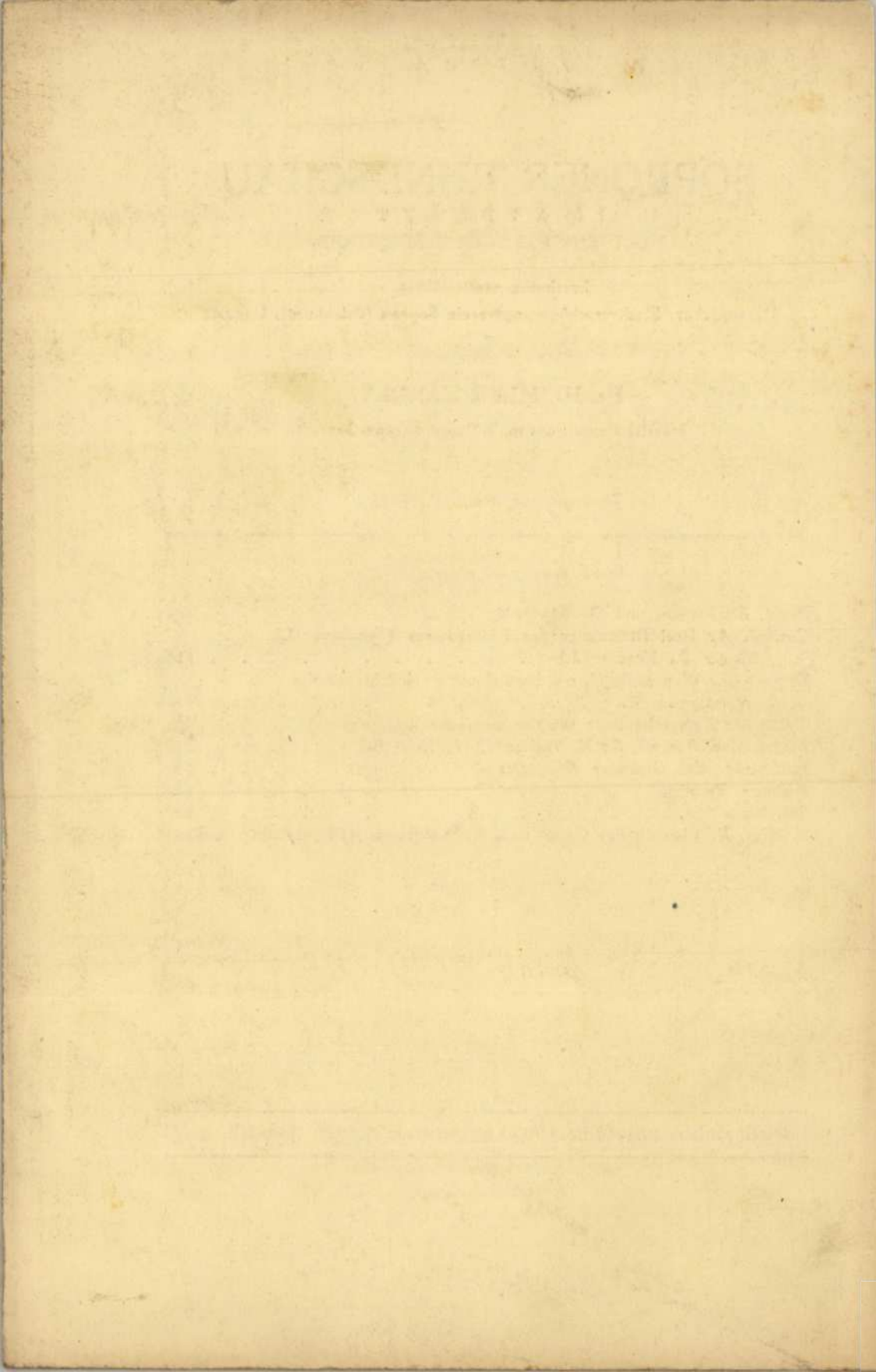
Schriftleitung: Sopron, Kölcsey Ferenc-Gasse 1.

VI. Jahrgang 1942. — Folge 2.

Inhalt des vorliegenden Heftes:

<i>Becht, R.</i> : Sopron und die Soproner	105
<i>Csatkai, A.</i> : Drei Baumeister des Klassizismus (Neumayer L., Ringer J., Handler J.)	114
<i>Tompos, E.</i> : Wappensiegel, mit besonderer Rücksicht auf die Bürgerwappen. II.	126
<i>Györfi, J.</i> : Käferschädlinge aus den Soproner Waldungen. II.	136
<i>Biographien. Németh, S.</i> : M. Torkos J. (1710—1791)	141
<i>KulturAtlas des Soproner Komitates</i>	146
<i>Kleinere Beiträge</i>	148
<i>Schrifttum</i>	152
<i>Heimler, K.</i> : Chronik des Georg und Michael Payr (1584—1700)	Anhang

Legközelebbi számunk 1942. augusztus végén jelenik meg.

Műm

Soproni Szemle

VI. ÉVFOLYAM
1942. AUGUSZTUS 15
3. SZÁM

A SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ EGYESÜLET KIADÁSA

A SOPRONI SZEMLE művelődéstörténelmi folyóirat a *Soproni Városszépítő Egyesület* kiadásában évenként legalább négyszer jelenik meg.

Főszerkesztő: dr. Heimler Károly ny. városi főjegyző, a *Soproni Városszépítő Egyesület* elnöke.

Szerkesztőbizottság: Becht Rezső író, dr. Berecz Dezső kir. törvényszéki bíró, dr. Csathai Endre műv. író, dr. Gombocz Endre egyet. tanár, a M. T. Akadémia tagja (Budapest) dr. vitéz Házi Jenő városi főlevéltáros, a M. T. Akadémia tagja, Lauringer Ernő m. kir. tanügyi főtanácsos, ny. áll. gimn. igazgató, múzeumi igazgatóőr, Leitner József gimn. tanár, dr. Mihályi Ernő főiskolai tanár (Pannonhalma), dr. Mollay Károly tudományos intézeti tanár, egyetemi tanársegéd, Németh Sámuel m. kir. tanügyi főtanácsos, dr. Romwalter Alfréd műegyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja, dr. Ruhmann Jenő evang. liceumi (gimn.) igazgató, Storno Miksa építési vállalkozó, dr. Szenci Vilibáld városi tanácsos, dr. Thirring Lajos miniszteri osztálytanácsos, egyet. m. tanár, dr. Varga Lajos egyet. ny. rk. tanár, a M. T. Akadémia tagja, dr. Vendl Miklós műegyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja, dr. Verbényi László gyakorló kereskedelmi középiskolai tanár, egyet. előadó és tanársegéd.

Allandó munkatársak: dr. Benkő László, Csipkés Kálmán, Kapuy Vitál, dr. Kárpáti Zoltán, Maár Károly, Soós Imre

A cikkek tartalmáért a szerzők felelnek.
Közleményeink utánnomását csak a szerkesztőség engedélyezheti.

Szerkesztőség: Sopron, Kölcsey Ferenc-u. 1.

Kiadóhivatal: Sopron, Várkerület 44. (Idegenforgalmi Iroda.)

Előfizetési ára évenként 6 pengő.

E szám ára 3— P.

Postatakarék csekkszám: 43.705.

Tartalom:

Schindler András dr.: Sopron közüzemi politikája	153
Tomos Ernő: Cimeres pecsétek, különös tekintettel a polgári cimerekre. III.	177
Storno Miksa: A Storno-család magángyűjteménye	184
Verbényi László dr.: Plébániai jellegű iskola Sopronban a 19. sz.-ban	196
Nagyjaink:	
Thier László: Kurzweil Ferenc templomi karnagy, a Soproni Zeneegyesület alapítója élete (1792—1865)	200
Kisebb közlemények:	
Benkő László dr.: A Bánk bán soproni vonatkozásai	212
Mollay Károly dr.: Egyháztörténet és helytörténet	215
Csathai Endre dr.: Gyóni Géza tevékenysége a soproni Kultúrában	216
Radó István: Széchenyi orvosa, a volt soproni diák és mások	217
Csathai Endre dr.: Zenetörténeti adatok Sopron multjából	221
Csipkés Kálmán: Újabb soproni műalkotások	223
Könyvismertetés	225
Soproni bibliográfia	231

A szerkesztésért és ügyvitelért felelős: dr. Heimler Károly, Sopron.

Megjelenik:
február, május,
augusztus és no-
vember hónap.
Előfizetési díj:
Egy évre 6.— P

SOPRONI SZEMLE

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

Szerkesztőség:
Sopron, Kőlcsey
Ferenc - utca 1.
Kiadóhivatal:
Várkerület 44.
Táv.: 836, 379.

VI. ÉVFOLYAM.

1942 AUGUSZTUS 15.

3. SZÁM.

Sopron közüzemi politikája.

Írta: **Dr. Schindler András**, nyug. polgármesterhelyettes.

Ebben az írásban arról lesz szó,

a) hogyan keletkeztek a soproni közművek vagy közüzemek,
b) hogyan kerültek azok a város tulajdonába,
c) milyen várospolitikai elgondolások irányították a város törvényhatósági bizottságát akkor, amikor azok létesítésére az engedélyt megadta, illetve amikor azoknak a város házi kezelésébe való átvételét elhatározta és végül

d) milyen hatást gyakorolnak azok a város háztartására.

Mielőtt azonban mindezekre a kérdésekre az egyes közművek vagy közüzemek történetének az ismertetése során feleletet adnánk, tisztáznunk kell azt a kérdést, hogy tulajdonképpen mit is értünk közmű vagy közüzem alatt?

A közmű vagy közüzem kifejezést körülbelül egyenlő jelentőséggel szoktuk használni és azért a továbbiakban a rövidség kedvéért csak a közüzem szót fogjuk használni. Azért ezt, mert ez valamivel jobban fedi azt a fogalmat, amely fejtegetésünknek a tárgya.

Olyan törvényünk, amely a közüzem fogalmát közelebbről meghatározná és annak szervezetét, életét és működését egységesen szabályozná, nincsen és ezért kénytelenek vagyunk annak fogalmát részben az uralkodó közfelfogás, részben pedig a különböző időkben és különböző alkalmakra alkotott egyes törvényeinkben elszórtan található rendelkezések alapján meghatározni. Ilyen elszórt rendelkezéseket találunk pl. a Budapest székesfőváros közigazgatásáról szóló 1872. évi 36. t.-c. 4. és 58. §§-ban, a törvényhatóságokról szóló 1886. évi 21. t.-c. 5. és 47. §§-ban, az önkormányzati testületek háztartásának hatályosabb ellenőrzéséről szóló 1927. évi 5. t.-c. 48. §-ban és végül az iparfejlesztésről szóló 1931. évi 21. t.-c. 34. §-ában. Ezeknek a törvényeknek a lényegesebb rendelkezéseit a következőkben foglalhatjuk össze: a magyar törvényhatóságoknak közművek emelése tárgyában hozott határo-

zatali kormányhatósági jóváhagyást igényelnek és a kormány-nak kötelessége a jóváhagyást megtagadni, ha a felállítandó közműnek vagy vállalatnak a munkáját a magánvállalkozás gazdaságosan és a fogyasztók szükségleteit a közérdeknek is megfelelő módon el tudja látni; elrendelheti a kormány egyes vállalatok vagy közüzemek összevonását vagy megsemmisítését, ha azok nem gazdaságosan dolgoznak és nem közszükségletet elégítenek ki. Ezeknek a rendelkezéseknek a közfelfogással való egybevetéséből és kiegészítéséből a közüzemek fogalmát a következőkben gondoljuk meghatározhatni:

A közüzem elnevezést csak olyan üzemeknek, vállalatoknak adhatjuk, amelyeket egy magasabbrendű erkölcsi testület, egy község, egy város, vagy maga az állam létesített és tart fenn, amelyek valamely magasabb közérdek szolgálatában állanak és amelyeknek a célja, feladata és hivatása az, hogy a közület vagy a területén lakó összpolgárság számára elsőrendű közszükségleti cikkeket termeljenek vagy a közület közösségi életében természetesen keletkezett és a közre káros és ártalmas termékeket összegyűjtsék, elszállítsák és megsemmisítsék.

Ebből a fogalommeghatározásból következők:

a) hogy a közüzem elnevezés csak azoknak az üzemeknek és vállalatoknak jár, amelyeket az állam, a város vagy a község létesít és tart fenn. Téves volna azonban azt hinni, hogy minden üzem vagy vállalat, amelyet az állam, a város, vagy a község létesít és tart fenn, közüzem. Egy városnak a faaprító üzeme, amelyet azért létesített, hogy az erdőgazdaságában kitermelt fáját jobban tudja értékesíteni, nem közüzem, hanem magánvállalata a városnak és sohasem részesülhet abban az erkölcsi támogatásban, amely a közüzemeknek a közhatóságok részéről kijár;

b) a közüzem elnevezés csak olyan üzemeknek és vállalatoknak jár, amelyek valamely magasabb közérdek szolgálatában állanak. Az állam, a város vagy a község nem azért létesít gázgyárat, villamos áramfejlesztő telepet és vízvezetékét, mert gázt, villamos áramot vagy vizet akar termelni és eladni — mert ezt más is meg tudná csinálni —, hanem azért, mert ezeknek a termelésével és elosztásával a gazdasági szükséglet kielégítésén felül a közbiztonságot, az élet, a vagyon, a tűz és a forgalom biztonságát, a közegészséget és a köztisztaságot akarja — mert köteles — szolgálni;

c) a közüzem sohasem lehet öncélú. Szorosabb értelemben vett feladatának maradéktalan teljesítése után minden erkölcsi és anyagi erejével bele kell olvadnia annak a közületnek az általános célkitűzéseibe, amely őt életre hívta és fenntartja. Egy közüzem csak egy olyan közületnek a keretében tud erőssé és izmossá fejlődni, amely kiegyensúlyozott közgazdasági, kultu-

rális és szociális életet él és azért elsősorú érdeke, hogy ezek a problémái jó megoldást találjanak;

d) a közüzem csak abszolút jót, minden igényt kielégítő mennyiségben és gazdagnak, szegénynek egyaránt elérhető áron termelhet. Sem ráfizetés, sem tökehiány nem lehet ok arra, hogy silány árut elégtelen mennyiségben és drágán termeljen;

e) a közüzem nem lehet más üzemeknek a vetélytársa. Megértéssel kell megállnia a kisipart és a nagyipart megillető területek előtt, mert neki nem érdeke, hogy ezeket elnyomja, hanem hogy támogassa. Korlátozza a maga működését azoknak a jogoknak a kiaknázására, amelyek versenyen kívül állanak, mert monopóliumok és amelyeknek a kiművelése a közület felségjoga alatt álló légi, földi és földalatti térnek az állandó igénybevétele nélkül meg sem oldható és ezért sem való másnak, mint magának a helyi közhatóságnak a kezébe;

f) a közüzemnek minden kockázatát a fenntartó közület viseli, következésképpen annak netalán minden haszna vagy nyeresége is a fenntartó közületé és sohasem szabad megengedni, hogy abból bárki is a törvényesnél magasabb előnyben részesüljön;

g) az adott fogalommeghatározásból végül következik, hogy a közüzemeknek két csoportja van és pedig egy aktív vagy termelő és egy passzív csoportja. Az aktív csoportnak, ahová pl. a vízmű, a gázgyár és a villamos áramfejlesztő központ tartozik, a szorosabb értelemben vett feladata az, hogy vizet, gázt és villamos áramot, tehát elsősorú közszükségleti cikkeket termeljen, a másik csoportnak pedig, ahová a csatornaművet és a köztisztasági vállalatot soroljuk, arra irányul a működése, hogy a közületeknek közösségi életében természetszerűen keletkezett és az emberi társadalomra káros termékeket összegyűjtse és megsemmisítse.

Feleletet kell adnunk arra a további kérdésre is, hogy vajon a magyar városoknak egyáltalában szabad-e üzemi gazdálkodást folytatni? Ezt a kérdést azért kell tisztáznunk, mert a 19. század második felében, amikor a magyar közüzemek legnagyobb része keletkezett, a magyar közgazdasági életben az volt az uralkodó felfogás, hogy vállalatszerű, iparszerű, nyereségre alapított és így veszteséget sem kizáró, szóval kockázatos vállalkozásba egy város nem bocsátkozhatik, mert a városok közvagyon, közpénzeket kezelnek, ezek pedig semmiféle kockázatot nem bírnak el. A közgazdasági életnek ez az erkölcsstana annyira mélyen benne élt az akkori kornak a köztudatában, hogy még az olyan vállalatokkal szemben sem ismert kivételt, amelyekről az első pillanatban is mindenki megállapíthatja, hogy azok olyan magasabb közcélnak a szolgálatában állanak, amelyek minden időben és minden körülmények között kifogástalan

ellátásáért elsősorban a helyi közhatalóság felelős. Ennek az erkölcsstannak volt a következménye, hogy a jelzett időben csekély kivétellel minden magyar közüzem, mint a nemzetközi magántőke alkotása, látott napvilágot.

A magyar törvényes álláspont ezt az erkölcsstant nem tette magáévá. Minden hozzáértő ember előtt világos volt, hogy ezt a tant csak a nemzetközi magántőke találta ki és csempészte be a köztudatba azért, hogy annak leple alatt a maga számára biztosítsa a magyar városokat mint feltétlenül biztos és jó tőkeelhelyezési piacokat. A magyar törvénytárban olyan törvényt, amely a városoknak megtiltotta volna azt, hogy közérdekű vállalatokat a háztartásuk keretében létesítsenek, nem találunk. Azok a törvények, amelyeket fent idéztem, élő bizonyosságai annak, hogy a magyar városok háztartásából a közüzemi gazdálkodás száműzve sohasem volt. Ezek a törvények azonban azt is bizonyítják, hogy a magyar törvényhozás a magyar városok üzemi gazdálkodását már a 19. század második felében is a kormányhatóság ellenőrzése alá helyezte és ott tartja ma is azért, hogy azokat határozott keretek közé szorítva, egyfelől biztosítsa a városok háztartásának az egyensúlyát, másfelől pedig megvédje az ipart és a kereskedelmet attól, hogy a hatóságok kötelező védelme és oltalma alatt álló közüzemek elhódítsák előlük azokat a területeket, amelyek a jó ízlés és jó erkölcs szerint is a magángazdálkodásnak vannak fenntartva.

Lássuk most már, hogy Sopron szab. kir. város közönsége a maga közüzemi politikájában ezekkel a kérdésekkel szemben milyen álláspontra helyezkedett.

I. A gázgyár.

Sopron mai közüzemei közül elsőnek a gázgyár épült meg 1866-ban. Mint a magántőke alkotása látott napvilágot és 52 éven át mint magánvállalat teljesítette hivatását.

1865-ben egy müncheni Rüdiger nevű cég kért a várostól engedélyt arra, hogy a városi közvilágítást gázzal elláthassa és hogy a gázt a magánháztartásokba is bevezethesse. Amikor ezt *Flandorffer Ignác* soproni kereskedő, aki a városi törvényhatósági bizottságnak is tagja volt, megtudta, egy beadványban arra kérte a várost, hogy a Rüdiger-féle tervet ejtse el, adja neki az engedélyt egy gázgyári üzem felállítására, ő kötelezi magát arra, hogy a gázgyárat tisztán soproni polgárok pénzén megépíti és egy éven belül üzembe helyezi. A város örömmel üdvözölte *Flandorffer* ajánkozását, kérelmének helyt adott, ő pedig 1866. évi március havában megalakította 120 ezer forint alaptőkével tisztán soproni polgárokból a Soproni Légszeszvilágítási Részvénytársulatot és 1866. december havában már üzembe is helyezte a soproni gázgyárat.

Ez a Flandorffer Ignác mint kereskedőinas apjának a Kis-Várkerületen volt fűszeres-boltjában kezdte meg a pályafutását. Mint kereskedősegéd megjárta a külföldet, onnan hazatérve, az édesapja fűszeresboltját előbb gyarmatáru nagykereskedéssé, majd világhírű bornagykereskedéssé fejlesztette. Már 1848-ban polgármesterré akarták megválasztani, azonban ő kitért a megleszteltetés elől és a közgazdasági élet terén folytatta rendkívül sokoldalú és áldásos működését. A 19. század végén nem volt Sopronban gazdasági, kulturális vagy szociális intézmény, amely nem Flandorffer Ignácnak köszönhette a létét vagy amelyet anyagiakkal hathatósan nem támogatott volna. Áldásos működése legfelsőbb helyen is elismerésre talált. I. Ferenc József osztrák császár és magyar király előbb a lovagi rangot adó osztrák vaskoronarenddel tüntette ki, majd „kőmáli” előnévvel a magyar nemességet adományozta neki, 1884-ben pedig azzal tüntette ki, hogy az akkor már világhírűvé vált soproni borpincéjében személyesen is meglátogatta. Ő volt az, aki a polgártársaival is, meg a hivatalos várossal is megértette, hogy egy gázgyárnak az építése és fenntartása nem valami közönséges ipari gyári vállalat, hanem egy olyan intézmény, amelyet a magasabb közérdek, a közbiztonság, a tűzbiztonság és a forgalombiztonság ezernyi szála fűznek a városhoz. Ő volt az, aki a soproni patríciusokkal megértette, hogy a gázgyár a lakosságnak napról-napra megnövekedő igényei mellett egy feltétlenül lukratív vállalat, amelyet bűn volna idegeneknek átengedni.

Bizonyosak vagyunk abban, hogy ő a legjobban azt szerette volna, ha a város maga építi meg a gázgyárat (a várossal megkötött szerződésnek némely rendelkezése jogot ad erre a feltevésre), de mert a polgártársai még túlságos mértékben annak a bevezetésben érintett közgazdasági erkölcsstannak a hatása alatt állottak és mivel maga a város is túlságosan kockázatosnak és körülményesnek találta egy városi üzemnek a létesítését, megalakította a Soproni Légszszelvílágítási Részvénytársulatot és mint a soproni polgárok alkotását, megépítette a soproni gázgyárat.

Amíg a gázgyár épült, hosszas tárgyalás után elkészült az a szerződés is, amely a városnak és a Soproni Légszszelvílágítási Részvénytársulatnak egymáshoz való viszonyát szabályozta. A szerződést 1866. december hó 5-én írták alá és december hó 22-én már a budai helytartótanács jóváhagyó záradékával is el volt látva. Ennek a szerződésnek úgy kellett volna kezdődnie, hogy „Sopron szab. kir. város közönsége ennek a szerződésnek a tartamára a gázgyártásnak és eladásnak őt megillető kizárólagossági jogát — monopóliumát — a Soproni Légszszelvílágítási Részvénytársaságnak engedi át”. Ezt a rendelkezést azonban a szerződésbe azért nem lehetett felvenni, mert a város elmulasz-

totta ezt a jogot a maga számára az e tekintetben fennálló közjogi alakiságok betartásával megszerezni. Azt az egyszakaszos városi szabályrendeletet, amely kimondaná, hogy Sopron szab. kir. város területén a gázgyártása és továbbeladása a város közöntségének a kizárólagossági joga, a város a mai napig sem alkotta meg és így még ma is az a helyzet, hogy Sopronban bárkinek joga van gázt termelni és mások részére eladni, de gázcsőfektetésre a város föld- és légiterében a város a megkötött szerződés értelmében másnak nem adhatott engedélyt, mint a Soproni Lég-szeszvilágítási Részvénytársulatnak. Igaz, hogy a város így is elérte a maga célját, de a dolog így még sincsen egészen rendjén.

A szerződésben a társaság kizárólagossági jogot kapott arra, hogy a város közvilágítását ellássa és hogy a magánháztartásokban is saját munkásaival végezhesen gázszereleket és hogy a gázberendezéseket kizárólag ő szállíthassa.

A Soproni Lég-szeszvilágítási Részvénytársulatban tömörült soproni jómódú polgárok a gázgyár megépítését azért vállalták, mert maga a város a már ismertetett okokból arra abban az időben még nem mert vállalkozni. Ők viszont nem akarták megengedni azt, hogy külföldiek szívják ki a gáz eladási árával a város vérkeringéséből azt a gazdasági erőt, amelyre idehaza anynyi mindenféle problémának a megoldására szükség volna. Ennek a felfogásnak világos kifejezője a szerződésnek az a rendelkezése, amely szerint a városnak már az üzembehelyezéstől számított hatodik esztendőől kezdve bármikor joga volt a gázgyárat megváltani és az a további rendelkezés, amely szerint a magántulajdonban lévő gázgyárat szerződésileg is közintézmény jellegével ruházták fel és a városi tanács és az összes közbiztonsági szervek kötelező oltalma alá helyezték.

A szerződést 30 év tartamára kötötték, de kimondották, hogy amennyiben azt a 30 év lejártakor egyik fél sem mondja fel, akkor az további 25 évre, és ha ennek leteltével sem történne felmondás, akkor további 20 évre meghosszabbítottnak tekintendő, 75 év múlva pedig a gázgyár minden tartozékával együtt üzemképes állapotban és ingyen a város tulajdonába megy át.

A közvilágítási berendezést a társaság a saját költségén volt köteles létesíteni és a közvilágítás céljából fogyasztott gáznak az árát körülbelül 40%-kal olcsóbban kellett számítani, mint amennyit magánosok fizettek a világítási ár fejében (3 forint 15 krajcár pro 1000 angol köbláb). A magánfogyasztók érdekeit mindössze azzal védték meg, hogy a gáznak az árát a szerződés tartamára rögzítették (5 forint 77,5 krajcár pro 1000 angol köbláb), és kimondották, hogy azt 17,5 krajcárral akkor kell majd leszállítani, ha a szénnek az ára métermázsánként tartósan 10,5 krajcárral olcsóbb lesz.

A város még 30 évig pótdómentességet is adott a társaságnak, de a maga számára sem bért, sem a haszonban való részesedést nem kötött ki. Az embernek az az érzése, hogy a város házán örültek, hogy ennek a mindenesetre fontos városi feladatnak a megoldását másvalaki vállalta.

Biztosítva volt a szerződésben a város számára a megváltási jog is. Ennek az alapját mindig az utolsó tíz év nyereségének egyévi átlaga képezte. A 6—15. évben ennek az évi átlagnak a huszonötszörös összege, a 16—25. évben a húszszoros összege, a 26—29. évben a tizennyolcszoros összege, a 30. évben a tizenhatszoros összege és az 51. évben a tízszeres összege lett volna a megváltási ár.

Elővásárlási jogot is biztosított magának a város és kötötte, hogy a társulat a gázgyárat albérletbe nem adhatja.

1898-ig mint önálló és egyedüli világítási iparvállalat teljesítette a gázgyár mindazokat a kötelezettségeket, amelyeket szerződésileg a várossal szemben vállalt. Működésével, úgy látszik, a város is, meg a részvényesek is meg voltak elégedve. A városi tanács szorgalmasan ellenőriztette a közvilágítási lámpák fényerejét, a rendőrkapitányság pedig a lámpák meggyújtásának és eloltásának az idejét. Erdemleges panaszra nem volt ok. Ezt igazolja az a körülmény is, hogy a város — bár már a hatodik üzemévtől kezdve minden évben gyakorolhatta volna a megváltás jogát, — ezt sohasem tette, sőt 1898-ban, amikor megtudta, hogy gróf Batthyány Géza kevés kivétellel az összes gázgyári részvényeket és ezzel tulajdonképpen magát a gázgyárat is megvásárolta, még az elővételi jognak a gyakorlását sem kísérelte meg, holott a részvényeknek névre szóló címletekben történt kibocsátása ennek a lehetőségét akkor még biztosította volna. A részvényesek sem panaszkodhattak, mert a gázgyár már működésének első éveiben olyan szép nyereséggel dolgozott, hogy a részvénytársaság az évi rendes osztalékon felül „tökevisszafizetési tartalékalapot” létesített és azt a nyereségből évről-évre nagyobbodó összeggel annyira dotálta, hogy az az 1895. évben már a részvénytőke 95%-át is elérte.

Amennyire eseménytelen volt egyébként a gázgyár fennállásának első 25 esztendeje, annyira gazdag és változatos lett közüzemi jelentőségű eseményekben a 19. századnak ezt követő utolsó évtizede. A 90-es évek elején soproni polgárok megalakítják a „Sopronvárosi Vívezetési Részvénytársulatot” és 1892-ben megépítik a soproni vízvezetékét. A Soproni Légszuszívó Részvénytársulat 1895-ben 120.000 forintról 6000 forintra szállítja le az alaptökéjét és az imént érintett tartalékalapból 114.000 forintot a részvényeseknek visszafizet, mert — így okolta meg a cégbíróság előtt az eljárását — vállalt kötelezettségeinek a teljesítésére a 6000 forintos alaptőke is elegendő. A Légszusz-

világítási Részvénytársaság részvényesei egy-két darab kivételével minden gázgyári részvényt eladnak, és azokat az a gróf Batthyány Géza vásárolja össze, aki szoros pénzügyi kapcsolatban állott a „Vasvármegyei Elektromos Művek Részvénytársaságával” és aki, mint ilyen, 1897-ben engedélyt kapott a kereskedelmi minisztertől arra, hogy egy Sopronban megindítandó villamos közúti vasút előmunkálatait elvégezze. Ez a gróf Batthyány Géza 1898-ban, de ekkor már mint a Soproni Légszuszvilágítási Részvénytársulat részvényei túlnyomó többségének a tulajdonosa, engedélyt kért és kapott a kereskedelmi minisztertől arra, hogy Sopronban egy villamos áramfejlesztőközpontot építsen. A villamos áramfejlesztőtelep 1898-ban meg is épült, a gázgyárral közös és egységes igazgatás alá került és mint egységes világítási vállalat, egy idegen, külföldi érdekeltségnek vált a tulajdonává.

A kérdőjelek egész raja sorakozik fel lelkiszemeink előtt, amikor ezeket az eseményeket közelebbről figyeljük. Miért kellett a gázgyári vállalatból 114.000 forintot kivonni? Miért kellett a jól jövedelmező gázgyári részvényeket eladni? Miért nem azok a jómódú soproni polgárok, illetve az általuk alapított Soproni Légszuszvilágítási Részvénytársaság építette meg a villamos áramfejlesztőközpontot is, hogy a két vállalat egymásnak vetélytársa ne legyen? Miért kellett ezt a szép jövőt ígérő két soproni közüzemet a soproniaktól elvenni és külföldiek kezére játszani?

A választ mindezekre a kérdésekre hármias irányban találjuk meg:

1. Flandorffer Ignác, a soproni gázgyár alapítója és a soproni patricius családok jószellemű tanácsadója 1891-ben meghalt. Vele sírba szállt az az önzetlen, mindent a szülővárosáért áldozó, igazi soproni közszellem is, amely az ő életében minden gazdasági, kulturális és szociális alkotásnak a szülőanyja volt.

2. A vezér, az irányító, a tanácsadó és a példaadó nélkül maradt soproni patriciusok „idegen kézbe kerültek”. Egy idegenből ideszakadt szélhámos, valami Schladerer Alfréd nevű úr jelent meg a soproni közélet porondján. Mint a soproni építőbanknak — a „Baubank”-nak — igazgatója, a szélhámosokat jellemző biztos fellépésével hihetetlenül rövid idő alatt befurakodott a vagyonosabb soproni polgárok bizalmába és pénzügyi tanácsadója lett Sopronban, csekély kivétellel, mindenkinek, akinél pénzt szagolt. Igazgatósági tagja lett a Sopronvárosi Vívezetési Részvénytársaságnak csakúgy, mint a Soproni Légszuszvilágítási Részvénytársulatnak is és bizonyosak lehetünk abban, hogy az a gázgyári részvénytőke kivonás és a gázgyári részvények eladása egyaránt az ő tanácsára történt, mert neki kellett nemcsak ez, hanem a jómódú soproni családoknak az a

temérdek pénze is, amelyet azok ezenfelül is még odahaza őriztek. Rövid tíz év leforgása alatt meg is kapta és bűnös tőzsde-manipulációjával el is verte az egészet. A 10 millió koronát meghaladta az a veszteség, amely a Baubanknak 1901-ben történt bukásával a soproni polgárságot érte.

3. A külföldi nemzetközi magántőke, amely a gázgyárnak és a vízvezetéknek soproni pénzen történt megépítésével Sopronból kiszorult, nem adta fel a reményt arra, hogy ezt a biztos piacot visszaszerezze. Erre jó alkalom kínálkozott a villamos-áram használatának Sopronba való bevezetésében. Ennek a nemzetközi tőkének volt az exponense az a gróf Batthyány Géza, aki a gázgyári részvényeket jó pénzért összevásárolta, a villamos áramfejlesztőközpontot megépítette és a két világítási vállalatot egy kézben egyesítette csak azért, hogy azután egy csapásra mind a kettőt átadhassa nemzetközi megbízóinak.

II. A villanytelep.

1892-ben, vagyis a város és a Soproni Légszeszvilágítási Részvénytársaság között megkötött szerződésnek a 26-ik évében sem a város, sem a társulat nem élt a szerződésben biztosított felmondási jogával, aminek következtében a szerződés további 25 évre meghosszabbítottnak volt tekintendő. Az így biztosított nyugalmi helyzetnek a tartama alatt zavartalanul folytak azok a tárgyalások, amelyek 1898-ban ahhoz a nagy tranzakcióhoz vezettek, amely a városi levéltárban 14.596/253. kgy. 1897. számon három okmányban van megőrkítve. Ennek a három okmánynak a közös tulajdonsága az, hogy mind a hármat Sopron szab. kir. város közönsége és gróf Batthyány Géza, mint a Soproni Légszeszvilágítási Részvénytársaság részvényei túlnyomó többségének a tulajdonosa kötötték egymással, hogy mind a három Sopron szab. kir. város közönségének 14.596/253. kgy. 1897. számon hozott közgyűlési határozatán alapulnak és végül, hogy mind a hármat egy napon, 1898. jan. 8-án írták alá.

Az első okmány a „Szerződés” nevet kapta és tartalma szerint egy engedélyokirat, amelyben Sopron szab. kir. város közönsége engedélyt adott gróf Batthyány Gézának arra, hogy Sopronban egy villamos áramfejlesztőközpontot és egy áram-elosztó hálózatot építhessen és hogy abban, illetve azzal Sopron város területén kizárólagossági joggal villamos áramot termelhessen és azt világítás és erőátvitel céljára másoknak szállíthassa. Tíz év tartamára kizárólagossági jogot nyert az engedélyes arra, hogy az utcai villamosvezetékhez csatlakozásokat létesítsen, a házak és lakások belsejében szereléseket eszközölhessen, szerelési kellékeket szállíthasson, javításokat végezhes-

sen, sőt még arra is, hogy az iv- és izzólámpákhoz a szemet szállíthassa.

Ez az engedélyokirat megállapítja, hogy a villamos áramelosztóvezeték csupasz rézhuzalokból földfeletti légvezeték alakjában kell elkészíteni, de ott, ahol azt forgalmi vagy egyéb köztekintetek megkívánják, földalatti kábelekké kell fektetni.

A szerződésben kimondották, hogy annak 1950. évi dec. hó 31-én bekövetkező lejártakor az egész villamossági vállalat — áramfejlesztőközpont és elosztó hálózat együttesen — minden tartozékával együtt ingyen megy át a város tulajdonába. A város a szerződésben jogot nyert arra, hogy a vállalatot a szerződés lejárta előtt is megválthassa és pedig elsősorban 1929-ben, majd 1940-ben, végül 1945-ben. A megváltási árat a vállalat utolsó tízévi tiszta nyeresége egyévi átlagának 1929-ben a tizenkétszeres, 1940-ben a hatszoros és 1945-ben a háromszoros összegében állapították meg.

A vállalat kötelezte magát arra, hogy a közvilágítási lámpákat a saját költségén szereli fel és tartja fenn és hogy az ezekben és a városi középületekben fogyasztott villamosáramot kedvezményes áron fogja számlázni. Ingyen áram, bér, vagy a haszonban való részesedés a város részére itt sem köttetett ki. A vállalat köteles volt a villamos áramfejlesztőközpontot a leg-rövidebb időn belül megépíteni. Kötelezettségének eleget is tett, az elosztó hálózatot is megépítette, azonban a vezetéknek földalatti kábelekké való fektetésére sem a forgalom, sem egyéb köztekintetek által magát indítatva nem érezte és mivel a városi tanács sem támasztott vele szemben ilyen igényt, egyetlenegy utcában egyetlenegy méter földalatti kábelt nem fektetett.

A második okirat a „Pótszerződés” nevet kapta és ebben a szerződő felek az 1866. évi december hó 5-én kötött gázgyári szerződés egynemely rendelkezésének a módosításával vagy hatálytalanításával ezt a gázgyári szerződést a most érintett villamosszerződéssel összehangolták és ezzel a két vállalatnak a harmadik okmányban tervezett egyesítését előkészítették.

Ebben a harmadik okmányban, amely az „Egyezmény” nevet kapta, Sopron szab. kir. város közönsége ünnepélyesen kijelenti, hogy neki felettébb nagy érdekében áll, hogy a gázgyár és a villanytelep, amelyek a várost megillető háramlási jognál fogva maholnap úgyis a város tulajdonába mennek át, már most a villanytelep működésének megindulásakor egy kézen egyesíttessenek és a megkötött szerződések egész tartama alatt, mint egy vállalat egységes vezetés és irányítás mellett tartassanak üzemben. Ezért kötelezte gróf Batthyány Gézát, mint a Soproni Légészvilágítási Részvénytársaság részvényei túlnyomó többségének a tulajdonosát, hogy ezt az egyesítést a részvénytársaság alapszabályainak megfelelő módosításával és ki-

Ezzel a tranzakcióval megindult Sopronban a villamos áramszolgáltatás is és amilyen mértékben ez tért hódított a közvilágítás, a magánvilágítás és az erőátvitel terén, ugyanolyan mértékben szorult ki innen a gáz. A gázgyárnak eddigi önállósága megszűnt: társat, versenytársat kapott a villamos áramfejlesztőközpontban, amely azonban vele egy igazgatás és irányítás alá helyezve, nem azt kereste és szorgalmazta, hogy minél nagyobb területeket elhódítson tőle, hanem hogy mint testvérvállalat, azokon a területeken keressen alkalmazást, amelyek a természetének leginkább megfelelnek. Sopron város fogyasztóközönsége azt várta ettől a tranzakciótól, hogy olcsóbb lesz a gáz és hogy olcsó áron fogja kapni a villamosáramot is. Ez a vágya azonban nem teljesült. A város jóformán minden ellenszolgáltatás nélkül belement abba, hogy a két vállalat egy kézben egyesíttessék, arról azonban, hogy a nagyközönség számára valami kézzelfogható előnyt, vagy a maga számára az áralakulásba való beleszólást, befolyást biztosítson, megfeledkezett teljesen. Ezzel a tranzakcióval a soproni gázgyár is, meg a villamos áramfejlesztőközpont is idegen kézbe, idegen érdekek szolgálatába került. 1910-ig egy belga tőkéscsoportnak — a „Compagnie de Service Urbains”-nak —, azontúl pedig egy a „Gesellschaft für Gasindustrie in Augsburg” és a „Dresdener Bankfiliale in Augsburg” német pénzcsoportnak volt a tulajdona mindaddig, amíg a város 1918-ban meg nem vette.

IV. A város harca a világítási művek tulajdonjogáért.

Alighogy a „Soproni Világítási és Erőátviteli Vállalat” a működését megkezdte, Sopronban lényegesen megváltozott a közüzemekről alkotott felfogás. A gázgyárnak nyilvánosságra jutott harmincéves fényes pénzügyi multja és az a körülmény, hogy az alig 10 éve megépített vízmű is már meg tud állani a saját lábán, bizonyítékát szolgáltatatta annak, hogy ezek a vállalkozások nem is olyan kockázatosak, hogy tőlük a közvagyon, a közpénzeket féltetni kellene. A gyakorlati élet is bizonyította, hogy a villanynak és a gáznak a termelése és elosztása csak a hatóság kezében nyújthatja azt a biztosítékot, amelyet a közegészségügy, az élet-, a vagyon-, a forgalom- és a tűzbiztonság követel. Ezt a felfogást, vagy mondjuk hangulatváltoztatást erősen élesztette az a panasz is, hogy a gáz és a villamosáram ára még mindig változatlanul magas és hogy a rajta elért vállalati nyereség külföldre vándorol és Sopron gazdasági életére nézve teljesen-elvész. Csoda-e, ha ilyen körülmények között napról-napra hangosabb lett a polgárságnak az az óhaja és követelése, hogy a villanytelepet is, meg a gázgyárat is, amelyekről az eddigi tulajdonosaik a várossal kötött szerződésben is

már annak a kimondását kérték, hogy azok közintézményeknek tekintessenek és mint ilyenek, a közhatóságok kötelező oltalma alatt álljanak, városi tulajdonul mielőbb meg kell szerezni és házikezelésbe kell venni.

Ennek a közhangulatnak tett eleget a város polgármestere, dr. Töpler Kálmán, amikor 1905-ben a Sopronvárosi Vívezetési Részvénytársaságtól megvette a vízművet. Ennek a megszerzése símán is ment, mert a vízvezetési részvényesek mind soproni polgárok voltak, akik a vízmű megépítését annakidején csak azért vállalták, mert az akkori közfelfogás azt vallotta, hogy ez az üzlet sem való a város kezébe, azt viszont, hogy a városnak mindenre elegendő és egészséges ivóvíze legyen, a polgárjogból folyó kötelezettségnek tartották.

A gázgyár és a villanytelep megváltása azonban nem ment olyan egyszerűen. Ennek a két vállalatnak a részvényei idegen emberek kezében voltak, akiknek Sopron nem volt egyéb, mint nemzetközi tőkájüknök egy biztos elhelyezési piaca, amelyet addig tartanak, amíg nálánál jobbat nem találnak. Pedig — ez volt a 20. század első éveiben már minden soproni várospolitikus óhaja és követelése — ezeket is meg kell szerezni, mert nem szabad tovább megtérni azt, hogy a városban a világosságnak, a fénynek és az erőnek a forrása felett más rendelkezék, mint maga a város.

A harc tehát ezen közművek megszerzéséért is megindult és három síkban mozgott.

A város polgármestere, felbuzdulva a vízvezetési sikereken, magánlevélben szólította fel a Soproni Világítási és Erőátviteli Részvénytársaság fő részvényeseit: Geyer Gyula és Lehmann Miksa augsburgi lakosokat, hogy adják el a műveket a városnak. A jó urak eleinte kitérő választ adtak, majd a felszólítás megismétlésekor olyan magas vételárat — 6 millió 600 000 koronát — kértek, amelyről tudták, hogy azt a város még tárgyalási alapul sem fogadhatja el, amikor meg a polgármester nem a legerencsésebb kifejezést használva, „vexaturák” alkalmazásának a kilátásba helyezésével egy utolsó felhívást intézett hozzájuk, külképviseletük útján a magyar kormánytól kértek védelmet a város eljárása ellen.

A törvényhatósági bizottságban már 1898-ban, amikor a többség gróf Batthyány Gézának adta meg az engedélyt a villamos áramfejlesztőtelep létesítésére, a Zsombor Géza vezetése alatt álló radikális ellenzék vetette fel egy önálló városi villamosmű építésének a gondolatát, azonban eredménytelenül. Az ekkor történt leszavazás azonban az ellenzéknek nem némitotta el. 1905-ben felvetette a polgármesterrel és a városi tanáccsal szemben a felelősség kérdését azért, amiért 1898-ban nem tettek előterjesztést a gázgyárral szemben az elővételi jognak a gya-

korlására, 1911-ben pedig megismételte azt az indítványát, hogy a város maga építsen egy villanytelepet. Igaz, hogy ezeket az ellenzéki indítványokat a közgyűlés többsége elvetette, de magát a mozgalmat elnémitani nem lehetett. 1910-ben már a közgyűlés *egyhangú* határozattal mondja ki, hogy revízió alá kell venni mindazokat a szerződéseket, amelyek 1866-ban és 1898-ban kötettek, mert úgy találja, hogy azok már nem mindenben felelnek meg a kor követelményeinek és a város érdekeinek. A felülvizsgálásra kiküldött bizottság 1913-ban terjesztette elő a javaslatát, amelynek az volt a lényege, hogy a város indítson pert a részvénytársaság ellen a fennálló szerződéseknek eredeti érvénytelenség címén való megsemmisítése iránt. Úgy az 1866-ban megkötött gázgyári szerződés, mint az 1898-ban megkötött villanyszerződés, valamint ezeknek minden módosítása érvénytelen — így szólott a kiküldött szakbizottság javaslatára —, mert a város azokban olyan kizárólagossági jogokat, monopóliumokat adott el, amelyek sohasem voltak a városé, amelyeket a város a maga részére soha meg nem szerzett és így nem volt joga azokat eladni sem. Van joga a városnak — így szól a szakbizottság véleménye — egyes ipari tevékenységek gyakorlását fontos közérdekből monopolizálni, a város kizárólagos jogává minősíteni, de ennek a fennálló törvényekben előírt közjogi alakítások betartásával, szabályrendelet alkotása útján kell történni. Sopron sem a gázgyártás, sem a villamosáramfejlesztés, sem bármelyiknek magánosok részére való eladása, sem gáz- vagy villanyberendezések létesítésének a kérdésében ilyen kizárólagossági jogot teremtő szabályrendeletet eddig nem alkotott és így nem is volt joga ezeknek kizárólagossági joggal való gyakorlását egyszerű magánjogi szerződéssel másra átruházni.

A törvényhatósági bizottság közgyűlése ezt az érvelést helyesnek találta, biztosra is vette, hogy a bíróság a szerződéseket, ha azokat valamely az ipara gyakorlásában a kizárólagossági jog miatt akadályozott iparos támadja meg, az iparossal szemben nem létezőnek nyilvánítaná, azt azonban nem merte feltételezni, hogy akadjon egy olyan bíróság, amely ezeket a szerződéseket éppen annak a városnak a kérelmére hatálytalanítaná, amely azokat ennek a saját hibájának a tudatában megkötötte és 30 éven át élvezte azoknak minden előnyét és teljesítette az azokban vállalt minden kötelezettségét. Ezért úgy határozott a közgyűlés, hogy érdemleges állásfoglalás előtt még külön műszaki szakembereket fog meghallgatni.

A városi tanács egészen 1913-ig vajmi keveset foglalkozott a gázgyárnak és a villanytelepnek a kérdésével és ha foglalkozott vele, legfeljebb azt kutatta, hogy a szerződés milyen jogot vagy kötelezettséget ró a tanácsra és sohasem kereste azt, hogy a városi tanácsnak, *mint építési hatóságnak*, milyen kötelezett-

ségei vannak ezzel az iparvállalattal és annak a város területén épített, folyton átalakított és fejlesztett berendezéseivel szemben. E sorok írója volt az, aki 1913. május 22-én felhívta a tanácsnak, mint építésrendőri hatóságnak a figyelmét arra, hogy a világítási és erőátviteli vállalat a Gyár-utcán, a Flandorffer-utcán, a Kossuth-úton és a Rákóczi-úton át a Széchenyi-térre vezető villamos légvezetéken olyan munkálatokat végez, amelyek megítélése szerint a közbiztonságra veszélyesek. Az amúgy is túlterheltnak látszó oszlopokra újabb vastag rézhuzalokat erősítettek fel, hogy az új postapalotát elegendő árammal tudják ellátni. Mivel a munkálatok elvégzésére a tanácstól, mint építési hatóságtól, engedélyt nem kértek, sürgős beavatkozást kért. A tanács azonnal intézkedett is, hogy ez a veszedelmesnek jelzett munka szakbizottságilag felülvizsgáltsék és, mivel a szakbizottságnak az volt a véleménye, hogy erre a már amúgy is túlterhelt vezetékre újabb huzalok felerősítését megengedni nem lehet, 7278/1913. számú véghatározatával az engedély nélkül megindított munkálatokat azonnal beszüntette. A vállalat a tanácsnak az intézkedését természetesen megfellebbezte, azonban a közigazgatási bizottság, mint másodfokú hatóság, a tanács véghatározatát nemcsak helyben hagyta, hanem a közveszélyre való tekintettel a többi városi vezetéknek speciális szakértővel való felülvizsgálását is elrendelte. A vállalat a másodfokú határozat ellen felülvizsgálati kérelmet adott be, ezt azonban a belügyminiszter elutasította és megállapította, hogy a városi tanács, mint építésrendőri hatóság, törvényeken alapuló kötelességét teljesítette akkor, amikor a veszélyes munkálatokat beszüntette.

Hogy a vállalat mennyire bizott ekkor még a maga tökérejeének hatalmában, azt semmi sem jelzi jobban, mint az a körülmény, hogy a szerelési munkálatokat a háromfokú erőes hatósági intézkedések ellenére is továbbfolytatta, aminek az lett a következménye, hogy a városi tanács előbb 100, majd 200, végül 400 korona rendbírósággal sújtotta és elrendelte a már felszerelt huzaloknak a leszerelését. A vállalat ennek a végrehajtását is megtagadta, mire a tanács a rézhuzalokat a városi mérnöki hivatal útján távolíttatta el és a leszerelési költségeket — mivel a vállalat ezeknek a megfizetését is megtagadta — végrehajtás útján hajtotta be rajta.

Időközben a polgármester, részben a törvényhatósági bizottság határozatára, részben pedig a közigazgatási bizottság utasítására felkérte Hollós József kereskedelmi miniszteri tanácsost, országosan elismert villamossági szakértőt, hogy vizsgálja felül az egész villamossági berendezést és adjon szakvéleményt arról, hogy az az általános közbiztonsági szabályoknak és a várossal kötött szerződésnek is megfelel-e. Hollós József szakvéleménye döntő súllyal nehezedett a vállalatra. Úgy szolt, hogy a

vállalat által létesített oszlopos légivezeték túl van terhelve, a fali szerelések pedig különösen a Templom-utcában és a Várkerületen tűzveszélyesek.

Ennek a szakvéleménynek az alapján a városi tanács, mint építési hatóság, a 12.072/1913. számú véghatározatával

a) arra kötelezte a Világítási és Erőátviteli Vállalatot, hogy a város egész területén a villamos légivezetéket, a fali vezetékeket, a kikötő és támasztó szerkezeteket 1913. évi december hó 31-ig úgy alakítsa át, hogy azok a köz-, a forgalom- és a tűzbiztonság minden követelményének megfeleljenek;

b) nyomatékosan figyelmeztette a vállalatot, hogy ezen az időponton túl a kifogásolt elosztóhálózaton villamos áramszolgáltatást nem fog engedélyezni és

c) hogy mindazokért a károkért, amelyek addig is akár emberben, akár vagyonban netalán beállának, teljes egészükben a vállalatot fogja felelőssé tenni.

A vállalat a tanácsnak ezt a véghatározatát is megfellebbezte, azonban a közigazgatási bizottság ezt a fellebbezést is elutasította, a belügyminiszter úr pedig 3837/1914. III. számú harmadfokú határozatával a vállalat felülvizsgálati kérelmét nemcsak alaki okokból utasította vissza, hanem érdemben is elutasította azért, mert a tanácsnak a megállapításait szakszerűség szempontjából is helytállóknak találta. Ezzel a döntéssel a tanácsnak az intézkedései és rendelkezései végrehajthatókká váltak.

Ezekből a hatósági intézkedésekből most már világosan és félre nem ismerhető módon tudomására jutott a vállalatnak, hogy az a városi tanács, amely a város területén az élet-, a vagyon, a tűz és a forgalom biztonságáért nemcsak erkölcsi, hanem büntetőjogi felelősséggel is tartozik, a jövőben nem fogja tűrni, hogy a villamosáram túlterhelt és tűzveszélyes vezetékeken szállíttassék a fogyasztókhoz és hogy össze-vissza görbült vagy elhajolt faoszlopokra vagy otromba vasállványokra szerelt, hajókötélvastagságú, erősen lehajló, csupasz rézhuzalok csúfítsák azt a szép városképet, amelyet őseink annyi szeretettel és nemes ízléssel évszázadokon át kialakítottak és szent örökségképpen reánk hagytak. Tudomásul kellett vennie a vállalatnak azt, hogy a városi tanács felelőssége tudatában a vállalat részéről a jövőben semmiféle jogos magánérdeknek vagy köztekintetnek az elhanyagolását nem fogja tűrni és azért a vállalatnak, ha élni és fejlődni akar, áldozatot nem kímélve teljesítenie kell mindazokat a követelményeket, amelyeket vele szemben a hatóság úgy a közérdek, mint a jogos magánérdek védelme szempontjából támaszt.

Mire azonban sor kerülhetett volna arra, hogy ezek a most már jogerős hatósági rendelkezések végrehajtsanak — a bel-

ügyminiszter úrnak a döntése a tanács által adott háromhavi határidőn túl 1914. június 18-án érkezett meg a városhoz —, ki-tört az 1914—18-as világháború, aminek az lett a következménye, hogy az ágyúk és géppuskák zajában idehaza be kellett szüntetni minden háborúskodást. Jómagam is, aki mint tanácsi előadó, a társulat elleni mozgalmat hatósági alapon megindítottam, megszerveztem és irányítottam, a harctérre kerültem, az itthon maradt kartársaknak pedig elég gondot okozott a háborús közigazgatás ellátása.

Ebben az időben a „Gesellschaft für Gasindustrie in Augsburg” és a „Dresdener Bankfiliale in Augsburg” volt a Soproni Világítási és Erőátviteli Vállalat összes részvényeinek a tulajdonosa. Ezeket az új tulajdonosokat meglepetésszerűen és kellemetlenül érintették azok a követelések, amelyeket a tanács a vállalattal szemben támasztott. Nem ők okozták azokat az állapótokat, amelyeket a tanács meg akart szüntetni és mégis nekik kellett volna ezekért nemcsak óriási anyagi áldozatot hozni, hanem még a büntetőjogi felelősséget is vállalni mindazokért a mulasztásokért, amelyeket mások a múltban elkövettek. Valószínűnek látszott, hogy ők ez elől ki fogják térni és ki fogják vonni a tőkéjüket a soproni vállalatból, amely a múlt bűnei miatt a hatóság állandó nyugtalanításának lett a tárgya. Azonban az ő elhatározásukat is meglassította a világháború kitörése.

Három éven át nem is történt ezen a téren semmi sem. Azonban 1917-ben egy véletlen eset következtében úiból megindult a harc és meghozta a várva-várt eredményt. Ebben az évben a legfelsőbb hadvezetőség rendelkezése az országos rézbizottság tárgyalásokat kezdett a Soproni Világítási és Erőátviteli Vállalattal is abban az irányban, hogy a villamosműből ki-termelje a rézet és azt alumíniummal pótolja. Mivel a réz ára magasabb volt, mint az alumíniumé, a kettő közötti különbözetet a hadvezetőség a vállalat tulajdonosainak meg akarta téríteni. A polgármester elnöksége alatt folytak ezek a tárgyalások éppen akkor, amikor én kéthetes üdülési szabadságra jöttem haza a harctérről. A polgármester beavatott a tárgyalások anyagába és — mint az ügynek háborúelőtti előadóját — megkért, hogy azokra vonatkozólag észrevételeimet tegyem meg. Azon az ülésen, amelyen a polgármester kérésére résztvettem, a vállalat és a rézbizottság kiküldötte arról tárgyaltak, hogy mekkora is legyen az a felár, amelyet a rézbizottság fizetni fog. Engem az a kérdés érdekelt, hogy kié lesz az a felár, a vállalaté-e vagy a városé? A vállalat ielen volt igazgatója természetesen azt vitatta, hogy az a vállalatot, mint az áramfejlesztő telep és elosztóhálózat tulajdonosát illeti, amivel szemben én a villamos-sági szerződés 6. paragrafusára való hivatkozással azt vitattam,

hogy az a városé, mint várományosé és hogy azt a város pénztárába kell befizetni. A szerződésnek ez a paragrafusa ugyanis azt mondja, hogy az elosztóhálózatot „csupasz rézsodronyokból” kell készíteni. Erre a rézsodronyos vezetékre biztosította magának Sopron városa a háramlási és megváltási jogot és az ebben a minőségben megépítendő villamos vállalatra vállalta a város azokat a megváltási összegeket, amelyeket a szerződés különböző időkre különböző nagyságokban megállapított. Ebből pedig logikusan következik, hogy a szerződéses előírásnak megfelelő minőségben megépített vállalaton vagy annak bármely tartozékán olyan változtatásokat eszközölni, amelyek a szerződéses minőséggel és mennyiséggel szemben értékcsökkenést vonnak maguk után, a városnak mint várományosnak, illetve megváltásra jogosultnak, a hozzájárulása és kártalanítása nélkül nem szabad.

A vállalat igazgatója erre az érvelésemre kijelentette, hogy amennyiben a város magának követeli a rézbizottság által fizetendő felárat, akkor ő a rézbizottsággal tovább nem tárgyal, hanem javaslatot tesz a saját igazgatóságának, hogy a vállalatot minden tartozékával együtt a városnak megvételre ajánlja fel, én viszont kijelentettem, hogy a város, ha komoly ajánlatot kap, azt nem fogja elutasítani.

Ebből a jelentéktelennek látszó kis incidensből a vállalat külföldi tulajdonosai most már azt is megtudták, hogy Sopron városát, mint a világítási művek leendő tulajdonosát, az is érdekli, hogy a vállalat hogyan gazdálkodik és hogyan konzerálja a maga vagyontárgyait, mert súlyt fektet arra, hogy azok akár a megváltás, akár a háramlás idejében teljesen üzemképes, jó állapotban legyenek. A városi beavatkozás ezen irányának kellemetlen hatását tagadni nem tudták és azért igazgatójuknak a javaslatára rövid időn belül az egész vállalatot minden tartozékával együtt a városnak megvételre felajánlották.

Miután a polgármester a város tárgyalási készségét kinyilatkoztatta, rövid időn belül előbb Augsburgban, majd Sopronban összeültek a városnak és a vállalatnak a megbízottai és megállapodtak abban, hogy Sopron szab. kir. város közönsége 4 millió 200.000 korona vételáron megvásárolja a Soproni Világítási és Erőátviteli Részvénytársulat összes részvényeit és 1919. évi január hó 1-én a tulajdonába átveszi a soproni gázgyárat, a soproni villanytelepet és a savanyúkúti villamostelepet, amely utóbbi ugyancsak a vállalatnak volt a tulajdona. Ezt a megállapodást a város törvényhatósági bizottsága is elfogadta és miután a belügyminiszter is jóváhagyta, a város 1919. január hó 1-én tulajdonosa lett azoknak a világítási közműveknek, amelyekért több mint két évtizeden át harcolt.

A 4 millió 200 000 koronás vételárat a város egy 50 év alatt

törlesztendő kölcsönből fedezte, a felvett kölcsönt azonban koronánknak a háborút követő években bekövetkezett hihetetlen elértéktelenedése következtében 1924-ben teljes összegében, de papírkoronában visszafizette. Ennek az akkori idők sok nyomorúsága mellett a városra nézve szerencsés körülménynek köszönhető a város, hogy a 4 millió 200.000 koronás vételárat mai aranypengő értékre átszámítva, *35.967 aranypengővel teljesen letörlesztette.*

A savanyúkúti villanyostelep a város rövidesen eladta, mert annak megtartása nem volt városi érdek.

V. A villamosmű és a gázgyár korszerűsítése.

1918. október havában fejeződött be a reánk nézve oly szerencsétlen kimenetelű világháború és 1919. január 1-én, amikor a gázgyár és a villamosmű a város tulajdona lett, nyakig benne voltunk már az őszirózsás forradalomban, sőt mi több, már öles lépésekben haladtunk a kommunista forradalom felé. Páris környékén már készítették és egymásután ki is osztották a leővőzött nemzeteknek a békeparancsokat és a Magyarországnak szánt békerongyban hazánkat négy oldalról úgy megcsonkították, hogy megmaradt területén élni nem, csak vegetálni tudott a nemzet. A minden nemzeti öntudatot sértő és minden gazdasági érdeket megcsúfoló békediktátumok nyomán keletkezett államok új határait egymással szemben hermetice elzárták. Az áruforgalom, a gazdasági javak kicserélése teljesen megszűnt és csak a kölcsönös gyűlölet maradt az az egyedüli áru, amely a határzárón is átjutott. A hitel egy ismeretlen fogalomná vált. A városok beruházások eszközlésére kölcsönt nem kaptak, akinek pénze még volt, az „koszt”-ba adta és „kosztpénz” fejében elkért hetenként 4%-ot is. Pénzünk annyira elértéktelenedett, hogy egy békekoronáért 17.000 papírkoronát kellett adni. Összefoglalva mindazt, amit a világháború szerencsétlen kimene-tele és az annak nyomán kivirágzott forradalmak eredményeztek, azt mondhatjuk, hogy pusztulóban volt itt minden, amit valaha a közgazdasági életben, a kultúrában, az erkölcs és a valás terén értéknek tekintettünk. Ezeknek az állapotoknak a gázgyárra és a villamosműre gyakorolt hatása abban nyilvánult meg, hogy a gázgyár már 1918. augusztus havában kénytelen volt az üzemét beszüntetni, mert a gázfejlesztéshez szükséges külföldi szén megvásárolni nem tudta. Ennek pedig az volt a következménye, hogy a város a közvilágítással, a magánosok pedig a magánvilágítási szükségletük kielégítése végett ahhoz a villamosműhöz rohantak, amely ugyancsak szénhiány miatt áramszolgáltatási korlátozás alatt állott, amelynek áramfejlesztő telepe egy elavult rendszerhez: az egyenáramú rendszerhez tar-

tozott és amely áramelosztó hálózatának a kiépítéséhez és fejlesztéséhez a rézhiány miatt rezet kapni nem tudott, úgyhogy kénytelen volt nemcsak a házi-, hanem egyes utcákban még a fővezeteket is vashuzalokkal megépíteni, ami viszont még jobban növelte azt a köz- és tűzbiztonságra veszélyes voltát, amit a városi tanács szakértők véleménye alapján már egy évtizeddel ezelőtt megállapított róla.

Ilyen légkörben 1921. január hó 21-én ült össze a város törvényhatósági bizottságának közgyűlése abból a célból, hogy a városi tanácsnak 537/1919. számon tett előterjesztése alapján megvizsgálja a város gazdasági helyzetét általánosságban és határozzon abban a tekintetben, hogy milyen úton és módon gondolja megoldhatni azokat a problémákat, amelyek a város közvéleményét már évek óta foglalkoztatták és amelyek nélkül egészséges haladás és fejlődés nem volt elképzelhető. A törvényhatósági bizottság közgyűlése a tanács javaslatára mindenekelőtt elhatározta, hogy az egyenáramú rendszere miatt nem fejlődés-képes villamos áramfejlesztőtelepet megszünteti és annak helyébe egy olyan méretű forgóáramrendszerű telepet épít, amely a város szükségletén felül egész Sopron vármegye áramszükségletét is ki tudja elégíteni. Ezzel a határozatával a város közönsége nemcsak annak a kötelezettségének akart eleget tenni, amely reá, mint egy veszélyes állapotban lévő villamosmű tulajdonosára természetszerűleg hárult, hanem meg akart felelni annak a közgazdasági szempontnak is, amely azt mondja, hogy meglévő energiaforrásainkkal takarékosan bánjunk és ne apró energiapazarló telepek, hanem gazdaságosan dolgozó, nagyobb helyközi telepek létesítésével elégítsük ki minél nagyobb területek energiaszükségletét. Megállapította a közgyűlés, hogy egy ilyen nagyszabású energiafejlesztő és elosztó telepnek a megépítésével korántsem merül ki a városnak az a gazdasági tevékenysége, amelyet a város fejlesztése, ipari és gazdasági erősödése és háztartása javításának érdekében ki kell fejtenie, mert ezenkívül közérdekű intézmények egész sora vár megoldásra. Hogy egyebet ne is említsünk, a közbiztonság és hűtőház, egy korszerű közfürdő, egy városi takarékpénztár és zálogház és idegenforgalmi berendezések létesítése voltak már akkor is a várospolitikát irányító gondolatok. Ezek az intézmények a villanytelephez hasonlóan, egyenként is, meg összesen is olyan magas összegű beruházási tőkét igényeltek, amelyet a város a saját erejéből előteremteni nem tudott. Mivel továbbá ezeknek az intézményeknek az életrevalóságát csak a kereskedelmi szabadság és az üzleti alapon való felépítés biztosítja, amit a városi közigazgatás a maga kötött formái mellett nyújtani nem tud, a közgyűlés úgy határozott, hogy mindezen és hasonló természetű gazdasági kérdések megoldása érdekében egy

közérdekű részvénytársaságot alapít, amelyben a majoritást és az irányító szerepet magának biztosítva, társul beveszi a vármegye összes érdekelt községeit és a magántökének is biztosít megfelelő helyet. Arra számított a város, hogy a magántőke képviselőjében részt fog venni a Sopronvidéki Kőszénbánya Részvénytársaság — ma Urikány-Zsilvölgyi Magyar Kőszénbánya-részvénytársaság —, amely bérlője a város tulajdonát képező brennbergi szénbányának, amelynek sok a silány, egyébként nehezen értékesíthető szénhulladéka és meglehetősen nagy a villamosáramszükséglete. Úgy gondolta a közgyűlés, hogy az így megalakítandó részvénytársaság a maga hatáskörét állandóan bővítve, a városnak egy olyan gazdasági szervévé fog idővel fejlődni, amely létesíti és üzemben tartja mindazokat az intézményeket, vállalatokat és üzemeket, amelyek a városias fejlődésnek előfeltételei, de amelyek a közigazgatás kötött formái között megélni nem tudnak. Az volt a közgyűlésnek az elgondolása, hogy a szorosabb értelemben vett közigazgatástól elkülöníti a városnak azokat a gazdálkodási ágazatait, amelyeknek eredményes működését csak a kereskedelmi szabadság és az üzleti szellem biztosítja.

Azt jelentette a közgyűlésnek ez a határozata, hogy a város hajlandó lett volna a csak rövid néhány évvel ezelőtt megszerzett gázgyár és villanytelep kizárólagos tulajdonjogáról is lemondani, csak azért, hogy azoknak a város érdekében való fejlesztését és korszerűsítését siettesse és biztosítsa. Egy elhatározása volt ez a városnak, amelyet helyteleníteni is lehet, de amely az akkori viszonyok súlyos válságából indulva ki, lázasan kereste és kutatta azt a lehetőséget, amely a feltámadás felé vezet.

A közgyűlés ezen határozatának a végrehajtására azonban nem került sor, mert, miközben a városi tanács a megalakítandó közvédekeltségű részvénytársaság alapításának az előmunkálatait végezte, az imént vázolt politikai és gazdasági viszonyok rohamosan annyira súlyosan rosszabbodtak, hogy — csak egy példát ragadva ki — a helyközi villamosáramfejlesztőtelep megépítéséhez nem 200 millió korona — amennyire a tanács eredetileg számított —, hanem még a húsz- vagy harmincszoros összege sem lelt volna már elég. Nem kerülhetett azonban a sor a végrehajtására azért sem, mert a Sopronvidéki Kőszénbánya Részvénytársaság akkori vezérigazgatója az időt nem tartotta alkalmasnak arra, hogy a város és a bányabérlőtársaság között eddig már fennállott kapcsolatokat még jobban kimélyítse. Ezért kénytelen volt a város minden egyéb tervet elejteni és kizárólagosan azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy miképpen lehetne megszüntetni azt a veszélyt, amellyel a villamosáramfejlesztőtelep elavult rendszere és az elosztóhálózat közbiztonságellenes volta fenyegette a várost.

1923-ban terjesztette elő a városi tanács az errevonatkozó javaslatát. Ennek a lényege az volt, hogy a város 14'5 milliárd korona költséggel az egyenáramú rendszere miatt nem fejlődés-képes, gazdaságtalan üzemű, túlterheltsége miatt a város áramszükségletét korlátlan mértékben kielégíteni nem képes, villamos áramfejlesztőtelepét és annak városi hálózatát egy háromfázisú, 50 periódusú, forgóáramrendszerű, csak a város és közvetlen környékének áramszükségletére méretezett teleppé építse át.

Alighogy a városi tanácsnak ez a javaslata ismeretessé vált, jelentkezett a Sopronvidéki Kőszénbánya Részvénytársaság vezérigazgatója — aki csak nemrégén a polgármester felhívására azt válaszolta, hogy neki elég a várossal egy szerződés — és ajánlatot tett a városnak arra, hogy amennyiben a saját telepe építésének a gondolatát elejti, ő a brennbergi villanytelepéről látja el a városnak villamos áramszükségletét. Sopronban a magasfeszültségű oldalon mérve 22 aranykorona fillért kért kilowattóránként a szállítandó áramért.

A városi tanács ezt az ajánlatot még a tárgyalás alapjául sem találta elfogadhatónak, mert az

a) túldrága volt — Pécs városa 7 fillérért kapta az áramot a Dunagőzhajózási Társaságtól —;

b) mert abból a villamostelepből akarta az áramot adni, amely a brennbergi „Sopron” aknának 1920-ban bekövetkezett beomlása óta a tanács tudomása szerint veszélyeztetett területen áll és

c) mert ennek az ajánlatnak az elfogadása visszatérést jelentett volna arra az alapra, amelynek megszüntetése érdekében a város nemrégiben egy húszéves harcot viselt.

A tanács elutasító magatartása következtében egy újabb kétéves háborúság keletkezett a város és a nemzetközi magántőke ezen tipikus reprezentánsa között, aki még csak alig egy évvel ezelőtt oda nyilatkozott, hogy ő nem kíván a várossal még szorosabb kapcsolatba kerülni, mint amilyenben a brennbergi bányabérleti szerződés következtében már úgyis van. Minden rendelkezésre álló eszközt felhasznált arra, hogy a várost a saját telepépítésének a gondolatától eltérítse és az ő lehetetlen ajánlatát elfogadtassa.

Két évig el is odázta ez a háborúság a villanytelep korszerűsítését, de 1926-ban a törvényhatósági bizottság közgyűlése a város jól felfogott érdekét a tanács javaslatában felismerve, a brennbergi ajánlatot elutasította és a tanács javaslatát határozattá emelve, a villanytelep korszerűsítését elrendelte.

Két év múlva — 1928-ban — már el is készült az új, két darab 1200 lóerős gőzturbinából és egy 400 lóerős gőzgépből álló, forgóáramrendszerű, háromfázisú és 50 periódusú áramfejlesztőtelep, amelynek primár elosztóvezetéke a belváros területén földalatti kábelekben fekszik. Ezzel nemcsak az a sokat

rettegett köz- és tűzveszélyes állapot szűnt meg, amelyet a régi, elavult telep jelentett, de eltűnt Sopron város lakosságának a szemé elől az a sok elgörbült faoszlopokra, otromba vasállványokra szerelt, erősen lelógó, hajókötélvastagságú régi légvezeték is, amely csak arra volt jó, hogy rontsa Sopronnak kedves városképét.

A villanytelep korszerűsítésének a költsége lényegesen több lett, mint amennyire a városi tanács költségelőirányzatában számított. 14'5 milliárd korona helyett a végelszámolás 22 milliárd koronának a felhasználását igazolta. Emiatt az a városi tanács, amely a villamosműnek nemcsak a megszerzéséért, hanem még a korszerűsítéséért is sok kellemetlen háborúságot volt kénytelen viselni, még fegyelmi eljárás alá is került. De ez sem keserítette el, mert minden elszenvedett kellemetlenségért bőséges kárpótlást nyújtott számára az a tudat — amit még a marasztaló fegyelmi ítélet sem tudott elhallgatni —, hogy egy olyan közművet szerzett a városnak, amely szakszerűség szempontjából tökéletes és fejlődőképes, rendkívülien kedvező hatást gyakorol a város háztartására, a város lakosságának minden más magyar vidéki várossal szemben olcsóbban adja az áramot és évről-évre növekedő jövedelme más városi feladatok megoldását is elősegíti.

A gázgyárnak a korszerűsítésére ezuttal még nem került sor, nem is volt rá még szükség. A gázgyár ugyanis az 1918-ban bekövetkezett első üzembeszűntetés óta — egy tízhónapos megszakítástól eltekintve — még mindig üzemen kívüli állapotban volt és csak 1929-ben vette fel újból az üzemet. Hatalmas propagandamunkát kellett elvégeznie azért, hogy pótolhassa mindazt, amit a villamosáramnak a térhódítása és a tízéves kényszerű üzembeszűnet következtében elvesztett. Az újból való talpraállításhoz jó szolgálatot tett a gázgyárnak az a körülmény, hogy maga a város a közvilágítás terén nem ejtette el teljesen, hanem felhasználja arra, hogy annak biztonságát és a villamosvilágítás határfokát a főbb közlekedési útvonalakon — Várkerület, Deák-tér stb. — fokozza. Ennek és a fűtés-főzés terén való termékszűrszerű fejlődésnek köszönhető, hogy a gázgyár rövid időn belül túlszárnyalta a békeidőbeli termelési és leadási arányokat és hogy a város gázszükséglete ma már a napi 1500 köbmétert is meghaladja. Ennek meg az a további következménye, hogy a város a folyó évben egy új függőleges, kiskamrás kemencével bővítette a gázgyár üzemét, amelynek a teljesítőképessége egymagában több, mint az eddigi két darab, vízszintes, retortás kemencéé és biztosra vehető, hogy annak 200.000 pengős beruházási költsége meg fogja hozni a maga gyümölcsét.

Az az „egyezmény”, amelyben Sopron thjf. szab. kir. város közönsége 1898-ban írásban is kijelentette, hogy neki felettlőbb nagy érdeke, hogy a gáz- és villamosmű egy kézben egyesít-

tessék és a jövőben egy vállalatként kezeltessek és hogy azok csak együttesen képezhessék a megváltás tárgyát, *dr. Prinz Ferenc* városi tanácsos-polgármesterhelyettesnek a fogalmazványa. Temérdek kritika, gáncs és gúnyolódás volt érte a jutalom azok részéről, akik az áram és a gáz árának a mérséklésében látták a városnak egyedüli érdekét. Hozzá nem értés, a magánvállalkozóval szemben való gyengeség, naivítás, a város és a fogyasztóközönség érdekeinek elhanyagolása, vagy éppenséggel elárulása voltak azok a legenyhébb vádak, amelyekkel eljárását illették. Pedig ez az akkori viszonyok közepette indokolatlannak látszott, bátor állásfoglalás nagyon rövid időn belül bölcs előre látásnak bizonyult. Néhány évvel ennek az egyezménynek az aláírása után, amikor a mozgalom az üzemek megszerzéséért megindult, ennek az állásfoglalásnak volt a következménye, hogy a város egy fronton indíthatott eredményes támadást a nem kívánatos külföldi érdekelttség ellen, és mindkét vállalatnak egyszerre lett a tulajdonosa, amikor pedig a világháború borzalmas pusztításainak a következményeként a gázgyár kénytelen volt tízéves üzemszünetet tartani, nem a gyilkos versenytárs, hanem a megsegítő testvérüzem állott a betegágya mellett és megőrizte a számára mindazokat a területeket, amelyek az ő természetének legjobban megfelelnek és amelyek a megváltozott viszonyok mellett is a további életben maradását biztosítják. Amióta végül a két üzem újból teljes erővel teljesíti hivatását, felbecsülhetetlen értéket jelent úgy a város, mint a fogyasztó közönség szempontjából az a harmónikus együttműködés, amelynek az alapját ebben az egyezményben lerakták.

Ami már most a Városi Világítási és Erőátviteli Vállalatban egyesített gázgyárnak és villanytelepnek a gazdasági erejét és a város háztartására gyakorolt hatását illeti, azt mindennél beszédesebben igazolják a következő statisztikai adatok:

1919. január hó 1-én, amikor a két mű a város tulajdonába került, a gázgyárnak maximális napi termelése 800 köbméter volt, 1941. végén pedig 1500 köbméter, a villamos áramfejlesztőközpont évi áramtermelése 1919. január 1-én 1 millió kilowattóra volt, 1941. végén pedig 7 millió kilowattóra. A villamos áram egységára, Budapest székesfőváros kivételével, sehol az országban nem volt oly olcsó, mint Sopronban. Ennek ellenére a Városi Világítási és Erőátviteli Vállalat teljesen a sajátjából viselte azokat a költségeket, amelyekbe a gázgyárnak és a villanytelepnek a megvétele, korszerűsítése és bővítése került és ami 1941. végéig P 3,000.000 tett ki. 1941. végéig a vállalat a város igazgatási költségeihez való hozzájárulás címén befizetett a város pénztárába P 2,657.139 és különféle tartalékokra félretett P 3,000.000, amely összeget a város állandóan kölcsön alakjában más városi feladatok megvalósítására használja.

(Folytatjuk.)

Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre.

írta: Tompos Ernő.

III.

Kleinschmidt János. Négyelt pajzs, 1., 4. szárny, 2., 3. koronás kígyó. S. d. cölöpösen álló koronás kígyó, nyitott szárnyak között.

B. III. 109. Boppo János Helfenreich 1732.

Kolbra János. Ov. pajzsban békegalamb. S. d. oltókést és szőlőfürtöt tartó alak.

H. V. 238. Heygler Mihály 1741.

Komáromi Ádám. Ov. pajzsban szívből kinövő három rózsza. S. d. szarvasszarvak között madár. A. K. mon.²⁸⁾

F. IV. 145. Fröhlich István 1710.

Kozáry Mihály. Címer: nagy követ gurító kakas. S. d. a kakas szarvak között. M. K. monogram.

B. III. 112. Benkovits Mária Borbála 1733.

Kramer János György. Pólyával osztott pajzsban koronás griff. S. d. u. a. növ.

F. IV. 151. Fiedler Mátyás 1716.

Kröner György. Címer: ágaskodó oroszlán. S. d. tollbokréta. G. K. mon. A. II. 54. Altmayr Márton 1705.

Krönouither (Kranawetter) Keresztély. Szőlőfürtöt (?) tartó griff. S. d. u. a. növ.

D. III. 93. Dreysinger Magdaléna 1743.

Kühnn (?) János Péter. Címer: golyót tartó páva. S. d. nincs.

B. III. 111. Behsics István 1732.

Küttel György Samu, orvos. Ov. pajzsban fátyolt tartó táncoló mez-telen női alak. S. d. kétfarkú oroszlán. G. S. K. mon.

D. III. 96. Deegenhardt János Tamás. 1750.

Laitner Gottlieb. Címer: kardot tartó griff. S. d. u. a. növ.

B. IV. 158. Bierschock Mihály 1767.

Lannius Jakab Richárd. Címer: kardot tartó ágaskodó oroszlán. S. d. nyitott szárnyak.

D. II. 71. Ducat Zakariás 1718.

F. IV. 153. Fürtler Ilona 1719.

Lassgallner Ábrahám. Ov. pajzsban monogramm. Rangkorona.

B. III. 117. Blaswetter János 1740.

Lederer János. Ov. pajzsban fakád. S. d. valamit tartó növ. alak. L. J. monogramm.

B. III. 104. Brandt Lipót 1729.

²⁸⁾ Hasonló a Siebm. 243 t. közölt Komáromy X. címerhez, de ott nyitott szárnyak között van egy holló.

Leitner Ferenc. Címer: kardot tartó griff. S. d. u. a. növ.

A. III. 67. Alster Salamon 173 ?

Liebezeit Pál. Ovális alakú négyelt pajzs. 1. kardot tartó kar, 2. két bástyatorony, 3. háromágú korona, 4. két, egymásnak háttal álló ágaskodó oroslán. S. d. sugaras napkorong.²⁹⁾

A. III. 57. Alberti Zsigmond aranyműves 1706.

Liebezeit Lajos Richárd. Címer hasonló a fent leírthoz, de 1. mezőben buzogányt vagy kardra tűzött fejet tartó kar van, a 3. mezőben ötágú korona van. A pajzsban pedig három sisak áll, a középsőn a sugaras napkorong, a jobboldalin szarvak között három virág, a baloldalin növekvő szarvas.

B. IV. 165. Bálint Anna Mária 1771.

v. *Lier János Rezső*. Süvegezett ov. pajzs két szélső mezejében egy-egy oroslán, közepén botot tartó férfi. S. d. a férfi növekvőleg, nyitott szárnyak között.

H. V. 237. Hueber Péter 1740.

Lindburg Mátyás. Ov. pajzsban cölöpösen álló horgony. S. d. fátylat tartó meztelen női alak. M. L. monogrammm.

F. V. 206. Farkasics Anna Mária 1761.

Lissy György. Ov. pajzsban G. L. monogrammm. S. d. zászlót tartó griff.

G. V. 283. Gratzer János András 1782.

Loithner (Leitner) Szervác. Hasított pajzs, jobboldala kivehetetlen, baloldalán szarufa fölött szárny. Sisak nincs. S. L. mon.

G. IV. 160. Gergovics János 1707.

Löscher Ágost. Ov. pajzsban monogrammm. Rangkorona.

G. V. 248. Gänger Márton 1762.

Martony Boldizsár. Címer: Sziklán ülő (!) köszáli kecske. S. d. egyenes kardot tartó páncélos vitéz. B. M. mon.³⁰⁾

B. IV. 176. Brandmayer Jakab 1780.

Mattheis György Frigyes. Címer: Strucctolcsomó, alatta hatágú csillag. S. d. hatágú csillagot tartó kalapos férfi növekvőleg.

B. III. 90. Brezner Mátyás 1719.

Maxemann János. Címer: Emberi alak. S. d. u. a. növ.

A. III. 62. Asl Jánosné 1727.

Morenich Gáspár. Négyelt pajzs. 1., 4. emberi törzs, 2., 3. oroslán. S. d. a törzs nyitott szárnyak között.

C. II. 33. Czeltner Emanuel 1771.

D. III. 121. Dorner Mária. 1787.

Neuhold Károly. Címer: Kardot tartó kar. S. d. faágat tartó galamb.

A. III. 82. Auer Mátyás 1770.

A. III. 92. Amtmann György 1782.

²⁹⁾ Nemességét 1702. ápr. 3-án nyerte. Kempelen id. m. VI. k., 383. l.

³⁰⁾ Siebm. 302. táblán hasított pajzs első mezeje ugyanez, a baloldali vörös mező hullámos haránt pólyával van osztva, a pólya alatt és fölött egy-egy arany liliom. Címeres levelet Martony Bertalan, Pozsony város konzulja kapott 1790-ben. Ez is egy példája annak, hogy a már viselt polgári címet hivatalosan is méltányolták.

- Nuster* Jakab. Vágott ov. pajzs felül kardot tartó kar, alul 3 kis pajzs (2., 1.) 5—5 szeggel. Rangkorona.
G. V. 208. Geb János 1738.
G. V. 229. Grader Ábrahám 1751.
Ottinger József. Ov. pajzsban kehely, fölötte sugaras ostya, körülötte búzakalászkod. S. d. a kehely.
D. III. 92. Dreyssiger János 1743.
Pämer (Pamer) György Nándor. Címer: Két halmon egy-egy pálma. S. d. nyitott szárnyak között egy pálma.³¹⁾
B. III. 127. Billhofer György 1745.
F. V. 187. Franck Kristófné 1745.
Partsch (Barth ?) József. Ov. pajzsban serföző szerszámok (lapát és merőkanál között 3 szál árpa). S. d. növ. vitéz három szál árpát tart. I. P. mon.
E. III. 102. Eisenkölbel Jakab 1757.
Pauer Ádám Zsigmond. Címer: Szent György vagy Szent Mihály. S. d. letöredezett.
B. IV. 145. Binder Mária Zsuzsanna 1755.
Pellicán Ferenc Ignác. Címer: Fiait vérével tápláló pelikán (beszélő címer). S. d. kardot és csillagot tartó griff.
C. II. 29. Cronavether Keresztély 1749.
Pellicán Ignác Lőrinc. Címer: füstölő bomba, felette feltűnően kis sisak, e felett sokkal nagyobb koronából kiemelkedő fiait vérével tápláló pelikán. Különös, gömbökből összerakott siaaktakaró. I. P. mon.
F. IV. 143. Fridl Pál 1710.
Pelz János. Ov. pajzsban nyíllal átlőtt nyakú vágató ló. S. d. a ló növekvőleg.
B. III. 123. Bschainden András 1743.
Pelz János. Rámával ellátott pajzsban: úszó hattyú. S. d. nyitott szárnyak.
C. II. 30. Czayka János Teophil 1757.
Pelz János. Négyelt pajzs, 1., 4. Hattyú, 2., 3. ág (?). S. d. nyitott szárnyak. I. P. monogram.
A. III. 80. Arnhold Kristóf 1761.
G. V. 223. Özv. Gumpenhueber Jánosné 1749. v
Petrak Ferenc. Címer: buzogányt (?) tartó ágaskodó oroszlán. S. d. u. a. növ.
B. III. 103. Bergmann Mihály 1729.
Petrak János. Ov. pajzsban ágaskodó oroszlán. S. d. u. a. növ. P. I. mon.
B. II. 75. Borsik Ádám. 1709.
Petric Mihály. Hasított, elől vágott pajzs; jobb felső mezőben szárny,

³¹⁾ A királyi könyvek szerint 1796. júl. 15-én P. János és Mihály címeres levelet kaptak. [L. R. LIX. 157. l.] N. I. i. m. IX. 104—105., a címer az itt leírtak a továbbfejlesztése. Siebmacher 350. T. szerint a szárnyak ezüst-vörös, arany-kék színűek.

alul két lepény egymás fölött, baloldalt emberi alak. S. d. növ. kétfarkú oroszlán ormányok között. (14. ábra.)

H. V. 179. Hauckstauk Mátyás 1708.

Pfitzmeister János József. Harangöntőmester. Címer: egy vízszintes és két álló ágyúcső alatt kétszer hat-hat ágyúgolyó gulába rakva, balharánt vonalkázott pajzstalp fölött. S. d. jobboldalt kard, baloldalt egy csákány, közöttük a sisakba belészúrva öt buzogány. I. I. P. M. mon. (15. ábra.)

B. IV. 151. Beysteiner János József 1763.

Pintér János Ádám. Címer: fiait tápláló pelikán. S. d. kardot tartó kar. I. Á. P. monogrammm.

H. V. 230. özv. Halpaur Györgyné 1735.

Pintér János Ádám. Ov. pajzban két nyíllal átlőtt szívből kinövő három virág. Sisak nincs, a pajzs felett növekvő alak tart valamit.

14. ábra.

15. ábra.

G. IV. 198. Galus Henrikné 1731.

Poch János György. Süvegezett pajzs, két felső mezejében egy-egy pólya, alul kardot tartó koronás oroszlán. S. d. nyitott szárnyak között az oroszlán. (A múzeumkertben levő sírkövén látni, hogy a szárnyakon ismétlődnek a pólyák.)

B. II. 69. Bojcz János Mihály 1702.

Pöck János György. Ov. pajzsban kétfarkú, kardot és pajzsot tartó oroszlán, sisak nincs, de sisakfoszlány viszont van. A pajzson kiterjesztett szárnyú sólyom áll.

B. III. 139. Brädtrager Kristóf 1751.

F. V. 193. Fux Tamás 1750.

Pöck Ignác József. Négyelt ov. pajzs. 1., 4. ágaskodó kétfarkú oroszlán, 2., 3. kardot tartó növekvő vitéz. S. d. a vitéz nyitott szárnyak között.

F. V. 221. Özv. Fink Lipótné 1771.

Pogätsch János Ádám. Négyelt pajzs, 1., 4. ágaskodó oroszlán, 2., 3. mezőben legallyazott cölöp. Rangkorona, a címer alatt palmaágak.

A. III. 75. Albertini János Baptist 1755.

Poszvek János. Címer: ágaskodó oroszlán. S. d. tollbokréta. I. P. mon.

D. III. 81. Drottner Mártonné 1728.

Praumüller János Miklós. Címer: kerék. S. d. botot tartó alak.

B. III. 95. Boehm Mihály 1725.

Prisoman Egyed Lajos. Címer: balharánt pólyában sarkantyú. S. d. nyitott szárnyak között egyenes kard. (16. ábra.)

B. II. 67. Böhm Mátyás 1701.

G. IV. 161. Grundtner Orsolya 1706.

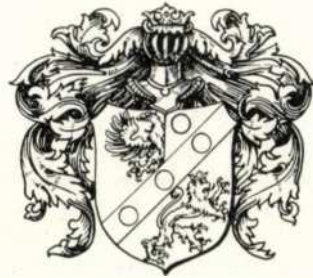
Raitaller János Menyhért. Címer: két szikla, a jobboldaliról egy a baloldali sziklán ülő madár egy gyűrűt vesz el. S. d. növ. ló. I. M. R. mon.

G. IV. 186. Gámel Tamás 1726.

Reiner János Imre. Címer: három virág. S. d. u. a. I. E. R. mon.

16. ábra.

17. ábra.

H. V. 173. Hemler György 1705.

Reisch Péter. Ékre harmadolt ov. pajzs középső mezejében lombos fa. Sisak nincs, a címeren egy kád áll, mögötte emberi alakkal. P. R. mon.

B. III. 129. Blaswetter János 1746.

Reisch Péter. Süvegezett ov. pajzs két szélő mezejében egy-egy hatágú csillag, alul egy háromszirmú virág (vagy lombos fa). S. d. szerszámot tartó alak. P. R. mon.

B. IV. 153. Blaswetter Mária 1766.

Reisch Tóbiás. Ov. pajzsban monogram, a pajzson sisak helyett kád van és ezen áll egy daru. Sisaktakaró nincs, egy volutából összeállított dísz helyettesíti.

F. V. 210 Fleck Tamás 1768.

Reihnhaller János Gottlieb. Négyelt pajzs 1., 4. madár, 3., 4. kardot tartó oroszlán. S. d. kivehetetlen.

E. III. 108. Eichinger Györgyné 1759.

Reissinger Menyhért, alezredes. Négyelt pajzs, 1., 4. jobbharánt pólya, 2., 3. befelé forduló ágaskodó oroszlán. S. d. nyitott szárnyak között növ. oroszlán. M. R. monogramm.

C. II. 27. Csirtz Gáspár 1732.

Rieder Lipót. Címer: botot tartó oroszlán. S. d. u. a. növ.

B. II. 76. Bauhoffer Katalin, Pál neje 1709.

G. IV. 153. Gstettner Miklós 1704.

Riemer János Imre. Címer: három virág. S. d. u. a.

B. II. 67. Böhm Mátyás 1701.

Rimayer András alezredes. Balharánt szalaggal osztott, felül hasított pajzs első mezejében egy kétfejű sas fele, 2. mezőben egy bizánci, a szalag is három bizáncival van díszítve, alul valamit vivő oroszlán. A sisakon csak korona van, külön sisakdísz nincs. (17. ábra.)

D. III. 90. Düner János dragonyosezredes 1741.

Roth János Simon. Függetlenül vonalkázott ovális pajzsban balharánt pólya, ebben trombita. S. d. trombitáló növ. férfi. I. S. R. mon.

F. IV. 163. Prickh Miklós 1727.

Röcs Ignác. Barokk pajzsban ágat tartó madár. Címertartó egy férfialak. Sisak nincs.

C. II. 32. Corcos Benjamin 1760.

Russ János Kristóf. Címer: két róka egy cölöpösen álló zászlót tart. S. d. növ. kutya nyakörvvel és láncsal.

B. III. 112. Benkovits Mária Borbála 1733.

D. II. 77. Demetrius Sándor 1723.

Sailer György Lajos. Címer: koronát tartó kétfarkú ágaskodó oroszlán. S. d. szarvak között a koronás oroszlán növ. alakban.

A. III. 68. Abel Jánosné 1738.

Sailer György Vilmos. Címer: mint S. György Lajosé

A. III. 61. Agenhoffer Mátyás 1724.

G. IV. 159. Graf János 1706.

Sala ? gróf. Egy kétfejű sas mellére helyezett négyelt pajzs, 1., 4. egy-egy kétfejű sas fele, 2., 3. három-három csillaggal díszített harántpólya. A sas két feje fölött egy rangkorona.

D. III. 90. Düner János dragonyosezredes 1741.

Sartori Pál. Ov. pajzsban három szél virágot tartó ágaskodó zerge. S. d. u. a. növ. P. S. mon.

B. II. 75. Borsik Ádám 1709.

Scheiber Mihály. Ov. pajzsban kád, fölötté keresztbe tett pálcák. Rangkorona. M. S. mon.

E. III. 110. Eschenlackner Zsuzsánna 1760.

Schilson János Mihály. Négyelt pajzs, szív-pajzs. A szív-pajzsban stilizált lilium, rajta korona. 1. háromszor vágott mezőben hármashalmon, koronából kiemelkedő kettős kereszt, 2., 3. kardján fejet tartó oroszlán, 4. egyenes kardot tartó páncélos kar. S. d. a kardot tartó kar, nyitott szárnyak között. (18. ábra.)

H. V. 180. Holtzmann György 1708.

Schneller János Mátyás. Ov. pajzsban golyón álló fátylat tartó meztelen nő. (Fortuna ?) S. d. nyitott szárnyak között követ tartó daru.

18. ábra.

F. V. 210. Fleck Tamás 1768.

Schneller Pál. Vágott ov. pajzs felső mezejében lépdelő állat (kecske ?), az alsó mezőben haránt pólya, ezen két ötágú csillag. S. d. növ. kecske.

G. V. 202. Gregeritsch Györgyné 1733.

Scholl (?) Mátyás. Címer: cölöpösen álló horgany. S. d. madár. M. S. mon.

H. V. 192. Huetter Ádám 1715.

Schubert János Mátyás. Ov. pajzsban egyszarvú. S. d. nyitott szárnyak között az egyszarvú, növekvőleg.

A. III. 57. Alberti Zsigmond aranyműves 1706.

(Folytatjuk.)

Szent János-kápolna az Előkapunál. Lebontották 1899-ben.
Schwerák-Rossrucker rajza.

A Storno-család magángyűjteménye.

Írta: Storno Miksa.

I. A Storno-ház.

E finomvonalú homlokzatzdíszítéses ház a Ferenc József-tér*) 8. számon oszlopdíszes kapujával, a félkörben kiugró, zárt sarokerkélyével a tér leg-szebb háza.¹⁾ A ház építési idejéről adataink nincsenek, de kétségtelen, hogy a 15. században már fennállott. Az évszázadok folyamán megismétlődő nagy tűzvészek után, melyek a Belvárosban is nagy pusztítást okoztak, az épületet többször átalakították, míg mai monumentális szépségű formáját a 17—18. században nyerte.²⁾

A földszinten végighaladó s az utca felé nyitott, csúcsíves záródású árkádokat³⁾ még régebben befalazták, a kőből faragott gótstilű ablakkeretek másodlagos felhasználást nyertek, a kapualjában volt cúcsíves ülőfülkéknek csak nyomai maradtak meg. A kőből faragott féloszlopos kapukeretet a gróf Festetich-címer, az erős szögekkel és vasból készült levéldíszes ütközőléccel ellátott kaput művésziesen kidolgozott ajtókopogtató díszíti. Ez utóbbin előforduló *pelikán* valószínűleg utalás készítője, *Ignatius Pellican* nevére, aki a 17. század végén a városi fegyvertárnok (*bürgerlicher Zeugwarth*) tisztségét viselte, s akinek címeres pecsétnyomóján szintén ez a madár szerepel.⁴⁾ A ház homlokzatát és annak egyes részleteit a „Sopron műemlékei“ I. kötet mutatja be,⁵⁾ alaprajzát, metszetét, valamint egyes részleteket a Felső Építő Ipariskola szünidei felvételei ismertetik.⁶⁾

Az erkély alatt látható erős vaslánc, melyet a szemben állott régi városházán megerősített láncsal kapcsoltak össze, a tér kocsiforgalmának az istentisztelet tartamára való lezárására szolgált. Hasonló felszerelés volt a Templom-utca torkolatánál is, a bencéstemplom sarkán és a szemben lévő Ferenc József-tér 4. számú ház falán, azonban ma már csak a lánc fei-erősítésére szolgáló erős vasgyűrűk vannak meg. A ház csak ritkán cserélt gazdát és közel hat század folyamán alig néhány család bírta. A 15. században Haberieiter Miklós a tulajdonosa,⁷⁾ kinek birtoklása idején, 1482—83 telén, szállt meg benne Mátyás király. Erre az eseményre a Soproni Városházán Egyesülettől 1918-ban a ház falán elhelyezett emléktábla hívja fel a

*) Régente Főpiatz, Marktplatz, Hauptplatz, Városháztér, Rathausplatz.

¹⁾ *Sándy Gyula*: Soproni képek. Technika XI., 48. l.

²⁾ *Mihályi Ernő*: Sopron renaissance- és barokkstilusban épült házai. 16—17. l.

³⁾ Falazatuk a vakolat alatt még megvan.

⁴⁾ *Zeughausz Raittung De Anno 1692*. Kézirat a Storno-gyűjteményben.

⁵⁾ *Heimler Károly*: Sopron műemlékei. I. Belváros, 54—59. ábrák.

⁶⁾ A m. kir. áll. Felső Építő Ipariskola 1926—27. tanév szünidei felvételei. VIII., 1—6. táblák.

⁷⁾ *Mollay Károly*: Soproni élet a 15. század második felében. Soproni Szemle, V. (1941), 109. l.

figyelmet. A 16. században Erdélyi Jakab soproni polgáré, a 17. században az ákosházi Sárkány-családé a ház. 1605-ben Bocskay István embere, Bakó Farkas kiskomáromi főkapitány, majd utána a Sopront megszállva tartó Trauttmanstorff császári ezredes seregéhez tartozó Dorn kapitány lakott benne katonáival.⁸⁾ 1698-tól kezdve Festetich grófék tulajdonában van a ház 1872-ig, amikor id. Storno Ferenc szerzi meg vétel útján, kinek unokái ma is bírják.⁹⁾ 1840-ben Liszt Ferenc a házban lakó Auersperg Károly hercegnél gyönyörködteti művészetével hallgatóit,¹⁰⁾ majd 1881 április 6-án gróf Zichy Ödön kíséretében tisztelettel meg id. Storno Ferencet, míg 1882 szeptember 13-án József főherceg tünteti ki látogatásával az alsó udvari kápolna al-

1. kép.
Ebédő.

kotóját.¹¹⁾ 1881-től 1886 szeptember 15-ig a ház elsőemeleti helyiségeiben talált helyet az állami felsőbb leányiskola,¹²⁾ 1938 óta pedig a gróf Széchenyi Istvánra vonatkozó értékes anyag talált itt elhelyezést,¹³⁾ míg a régiséggyűjtemény a második emeleten van. A házban levő lakások egy részét bérbé adták ki, azonban az épület összes helyiségeinek a gyűjtemény részére való igénybevételét tervezik, mert nagy és érdekes anyaga ezt szinte szükségessé is teszi.

⁸⁾ Sopron szab. kir. város monográfiája. II. 245—248. l.

⁹⁾ *Thüring Gusztáv*: Sopron házai és háztulajdonosai 1734—1939-ig. 5. l.

¹⁰⁾ *Heimler* i. m. l., 168. l.

¹¹⁾ Id. Storno Ferenc naplófeljegyzése. Storno-levéltár.

¹²⁾ A soproni áll. leánygimnázium értesítője az 1925—26. iskolaévről. Közzéteszi *Schwartz Kálmán* igazgató, Sopron, 1926, 3—4. ll.

¹³⁾ A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke Gróf Széchenyi István kéziratának, valamint egyéb leveleknek közlésével kiadja *Storno Miksa*, Sopron, 1938.

II. A gyűjtemény története.

A gyűjtemény helyiségei a Storno-családnak még a közelmúltban is lakásul szolgáltak. A múlt század első felében Sopronban letelepedett id. Storno Ferenc (1821—1907) építész és festőművész, egy régi olasz kéményseprőcsalád sarja, tagjai között könyvnyomdászok is voltak. Magyarországon végzett nagyszámú restaurálási munkálatai közben bőséges anyagot gyűjtött össze. Többek közt ő végezte a soproni Szt. Mihály-plébániatemplom (1862—66), a pannonhalmi főapátsági templom és kriptá (1868—1875), a

2. kép.
Ebédlőrészlet.

a szepesváraljai Zapolya-kápolna (1874), a beszercebányai plébániatemplom (1876—77), a garamszentbenedeki templom (1882—85), a kőrmöcbányai vártemplom (1883—86), a soproni Szt. Jakab-kápolna (1885—86), a frakncői várkápolna (1887), a soproni Szent János-templom (1889—90) helyreállítási munkálatait. Idővel az anyag annyira felszaporodott, hogy az egész lakást megtöltötte. A 19. század új szelleme a régi bútorok és egyéb tárgyak iránti érdeklődést jóformán teljesen megszüntette, úgy hogy azok könnyű szerrel voltak megszerezhetők. Így jutott azután sok helyi vonatkozású régiség is a gyűjteménybe, bár lakásjelleget mindvégig megőrizte. Éppen ezért az egyes tárgyak itt sem kor, sem tárgyszerinti csoportosításban kiállítva nincsenek, hisz a családnak nem volt szándéka múzeumot létesí-

tteni. Az idők folyamán hatalmasan fellendült idegenforgalom, valamint a régi iparművészet iránt mindjobban fokozódó érdeklődés a gyűjteményt szélesebb körökben tette ismertté, úgyhogy ma alig fordul meg idegen a városban, aki a gyűjteményt meg nem tekintené. Ez a körülmény készítette a családot arra, hogy a gyűjteményt, melyet iamár a harmadik nemzedék tart fenn és ma is gyarapít, a közönség számára hozzáférhetővé tegye.¹¹⁾

A gyűjtemény keletkezéséből kifolyólag nemcsak régiségeket, hanem a

¹¹⁾ Nyitva naponta 10—13-ig.

család művésztágjainak egyes munkáit is tartalmazza. Igaz, hogy ezek között id. Storno Ferenc egyes festményei már százestendősek, s így még bekapcsolódnak a biedermeier-kor művészetébe, újabb munkái viszont már a korszerűbb felfogásnak szellemében készültek. Ez különösen nagyszámú vázlatkönyveiben jut kifejezésre, amelyek azzal, hogy sok hazai műemléket rögzítenek meg, művészettörténeti értéket jelentenek. Egyházművészeti beállítottságánál fogva képei főleg e tárgykörből valók, bár nagy számmal vannak világi tárgyú alkotásai is, s külön teret foglalnak el illusztrációs rajzai. Ezek között különös figyelmet érdemel Kisfaludy Sándor „Csobánc” című regéjéhez, alig ismert, 7 lapból álló képsorozata, mely magyar- és németnyelvű magyarázó szöveggel könyvformában is megjelent.¹⁵⁾

3. kép.
Erkélyszoba.

Ij. Storno Ferenc (1851—1938) atyja nyomdokain haladva, jóval közelebb áll már művészetével a naturalisztikus irányzathoz, bár képeinek barna tónusával és színdús ecsetével a múlt század második felében divott festészetet képviseli. A közel kétezer darabot kitevő tájkép-akvareljei azonban a modern művészeti felfogáshoz való közeledést mutatják. Fia, legifjabb Storno Ferenc Kálmán (1881—1903) kezéből sajnos, korán hullott ki az ecset. Mint a bécsi akadémia tehetséges növendéke, 1901-ben a Dessauer-díjat nyerte s főleg nagyon jól festett arcképeivel keltett feltűnést.

A Bécsi-út 5. számon levő műteremben olyan sok a kép és rajz, hogy azok elhelyezése a gyűjtemény keretében lehetetlen, bár az egész anyag ösz-

¹⁵⁾ „Csobánc”. Rege, írta Kisfaludy Sándor, képekben Storno Ferenc től. Sopron, 1866. Rajzolta, körerajzolta és kiadja Storno Ferenc Sopronban. Art. lith. Insituit von Ant. Hartinger, Wien.

szefoglalása egy heiven kívánatos volna. A gyűjteményt az átrendezés miatt most csak általánosan ismertetjük. A római és praehistorikus leleteket helyszüke miatt nem tudjuk az érdeklődő közönség számára hozzáférhetővé tenni, bár a terjedelmes anyag között Sopron és környékének történelemelőtti, valamint rómaikori idejéből sok figyelemreméltó érték van.

III. A gyűjtemény rövid ismertetése.

1. *Kapualj.* A bejáratnál balra a régi Szt. Mihály-temetőből származó kő-tábla, ezzel a felirattal: *Márczy Istvány XXIV esztendőbeli hiv. szolgálattjának emlékezetére emelte Gróff Széchényi Ferentz MDCCXCII esztendőben.* Jobboldalt a falon régi tűzoltószerek, szalmából font, belül szurokkal bevont vedrek, valamint hosszú tűzcsáklyák. Soproni tűzrendészeti szabályzatok az 1681., 1700., 1748. és 1811. évekből a gyűjtemény könyvtárában vannak.

4. kép.
Szobarészlet.

2. *Présház* a földszinten, ebben régi borsajtó 1773-ból.¹⁶⁾

3. *Lépcsőház.* Fából faragott, aranyozott és festett Szt. Rozália-szobor (18. sz.). Jobt- és baloldalt kovácsolt vasrács, soproni ház erkélyéről (18. sz.). Falmélyedésben Nepomuki Szt. János szobra kőből faragva (18. sz.). Soproni munka.

4. *Elsőemeleti előtér.* Kétszárnyú kovácsolt vasrácsajtó 1773. évszámmal és F. S. monogrammal. Kétajtós szekrény puhafából (18. sz.). Rajta fából faragott gyertyatartók (18. sz.). Zöldmázás nagy céhkorsó 1838. évszámmal. Asztal diófából, esztergályozott erős lábakkal, soproni gazdapolgár házából (17. sz.). Ugyanonnan diófából ké-

szült székek, kivágott támlákkal. A falon Krisztus-monogram kovácsolt vasból, a Szt. János-templom lebontott régi tornyáról. A két ajtó fölött félköríves vasrács (íj, nyilakkal) a Müller P.-utca 3. számú házról (19. sz. eleje). A falakon illusztrációk Kisfaludy Sándor „Csobánc” című regéjéhez.¹⁷⁾

¹⁶⁾ *Storno Ferenc:* Régi soproni borsajtók, hordék és mércékről. Soproni Szemle, IV. (1940), 358—369 ll.

¹⁷⁾ V. ö. a 11. jegyzetet

A mennyezetet a Háromhátér 2. számú házban volt vendégfogadó cégére (18. sz. vége).¹⁸⁾

5. *Másodikemeleti előtér.* A lépcső fölött kovácsolt vasrács (17. sz.). Az ablakok közötti falon régi soproni boroshordók faragott fenéklapjai.^{18a)} Zelenélőra festett számlappal (19. sz.) és festmények a 18. sz.-ból. A loggiás folyosón vasrács (18. sz.).

6. *Ebédlő.* Két ajtó kovácsolt vaszárakkal és pántokkal (18. sz.). Faragott diófakerettel (17. sz.).

Bejárattól balra tölgyfapohárszék 1755-ből. Felirata: *ANNO 1755. An Gottes Segen ist Alles Gelegen. Talcke Elsen.* Rajta nagy kancsó vörösrézből, trébelt virágdísszel (17. sz.).

Két darab falburkolat, eredetileg templompad homlokzati része Kőrmöcbányáról (17. sz.). Közöttük székreny intarzia-díszítéssel; soproni munka (18. sz.)

Véselt ónkancsó Felső-Magyarországról (17. sz.).

Magas falóra faszékrenyben, díszes sárgarézszámlappal. Hardmon Gáspár bécsi órás készítménye (*Casper Hardmon Wienn*) (18. sz.).

Női mellkép fehér márványból faragva, francia munka (18. sz.). (Dubarry grófné arcképe?).

Díszes fehér cserépkályha sárgaréz lábakon, a 18. sz.-ból, valószínűleg hollíci munka.

A bejárati ajtó fölött régi soproni mércék¹⁹⁾ 1774-ből, a kismartoni takácsok céhjelvénye 1722-ből (ón vetéllő), valamint több nagyobb tál ónból és sárgarézből.

A falakon óntányérok és tálak a 18. sz.-ból (Augsburg, Karlsbad, Schlackenwald). Lámpa sárgarézből, trébelve (18. sz.).

Kerek asztal esztergályozott lábakkal, diófából (17. sz.).

Székek diófából, kivágott támlával, ezek közül három darab faragással, ágfalváról.

Kisebb asztal faragott lábakkal (18. sz.).

A kis szobába vezető ajtó fölött nemes Schiller György (1671—1734)

5. kép.
A fogadószoba egyik bejárata.

¹⁸⁾ Özv. Prickler Jánosné úrnő ajándéka.

^{18a)} *Storno Ferenc* i. m. 363—364. ll.

¹⁹⁾ V. ö. *Storno Ferenc* i. m. 365—367. ll.

seproni polgár arcképe 1722-ből,²⁰⁾ kinek 1753-ban készült művészi sirköve²¹⁾ jelenleg a városi múzeum kertjében van elhelyezve. A falakon főleg családi arcképek, Storno Péter (1749—1804) és neje pasztell arcképei 1793-ból. Id. Storno Ferentől: Kis önarckép, lavírozott tussrajz, 1840; kisebb önarckép, olaj, 1848; nagyobb 1860- és 1896-ból. Utóbbi szép régi keretben. Családi csoportkép, akvarel 1840- és 1852-ből, id. Storno Ferenc neje miniatűr arcképe és miniatűrserűen kidolgozott nagyobb akvarel arcképe 1848-ból, valamint ugyanaz, de olajban festve 1848- és 1860-ból. Fia, ifj. Storno Ferenc gyermekkori arcképe, olaj 1856-ból.²²⁾ Storno Ferenc K. és Anna gyermekkori arcképei 1886-ból.

Ifj. Storno Ferentől: id. Storno Ferenc arcképe, olaj, 1896, Storno Anna két arcképe, olaj, 1900, ifj. Storno Ferenc neje arcképe, akvarel, 1880.

Storno Ferenc Kálmán önarcképe, olaj- és szénrajz, 1901, anyja arcképe, ceruzarajz 1901-ből.

6 kép.
Fogadószoba.

A mennyezetten 17. századbeli faragott keretben „Flagellum Dei” című befejezetlen nagyobb olajfestmény és az ablakokban két üvegfestmény (1878) ifj. Storno Ferentől. Szintén tőle való hét nagyobb tollrajz, a Szűz Mária-ciklus.²³⁾

7. *Kis hálószoba.* Faragott ágy (17. sz.), fölötté harci jelenetet ábrázoló 192×177 cm méretű gobelin a 16. sz.-ből. Az ajtó fölött Sopron város látképe 1700 körül. Olajfestmény. Régi rajzok, metszetek és felvételek felhasználásával festette ifj. Storno Ferenc. A faliszekrényben aquamanile

²⁰⁾ L. Ch. Wilhelm von Schiller: Chronik des ungarischen Adelsgeschlechtes von Schiller. I. 32. l.

²¹⁾ Ugyanott 54. l.

²²⁾ Közölve: Magyar Művészet IV. (1928.) évf., 7. sz., 557. l.

²³⁾ Kiállítva az 1896. évi milléniumi kiállításon és egy lap közölve a képzőművészeti osztály képes tárgymutatója CXII számú mellékletén.

{korsó} bronzból²⁴⁾ (13—14. sz.). Kisebb aquamanile sárgarézből. Négyágú gyertyatartó bronzból²⁵⁾ (14. sz.). Kehely bronzból,²⁶⁾ belül aranyozva, talpán alul: „meling“ bevéselt felirattal (14. sz.).

Szt. János fából faragott kisebb szobra, részben aranyozva és festve, Felső-Magyarországról (15. sz.). Keresztelő kagyló, rajta Szűz Mária, Szt. Rozália és Szt. Borbála körbe foglalt képei, a gróf Pejacevich-családtól.

Régi fayence (17—18. sz.), közte a soproni ácsok céhkorsója 1712-ből. Kőágyagkorsó (Schraubeflasche) a gróf Dittrichstein-címerrel 1652. évszámmal.

Kisebb ereklyetartó bronzból, aranyozva (18. sz.) Rahl Károly bécsi festőművész (1812—1865) viaszból mintázott arcképe, plakett Steinböck Osswald-tól. Ugyanerről bronzöntvény. Óra sárgaréz díszítésű kis szekrényben, díszes számlappal (Charleson, London készítménye) fából faragott konzoln (18. sz.). Faragott lábú játékasztal négy fiókkal, intarziás lappal (18. sz.).

Fiókos szekrény figurális berakással, szép sárgaréz veretekkel (18. sz.).

Hatágú sárgaréz csillár (17. sz.).

A helyiségben stukkó-mennyezet (18. sz.). Kis tükör csiszolt díszítéssel, fából faragott keretben (18. sz.) Az ajtón a kereskedő testület jelvénye sárgarézből, színes üveggel díszítve; felirata: *Bruderschaft derren Reissenden Handelsleuthen und Allen Gutthaetern. Anno Domini 1763.* Alul: *Der Herr Sihet Alles.*

Réz- és fametszetek, rézkarcok és rézlemezek.²⁷⁾

Wohlgemuth Mihály. (1434—1519. Dürer tanítómestere) Két darab fm., m. = 250 mm, sz. = 175 mm. Ábrák (48. és 52.) a „Schatzbehälter“-ből.

Dürer Albrecht. (1471—1528.)

„Der Spaziergang.“ 1495 körül. B. 94. rm.

„Der heilige Eustachius.“ 1505 körül. B. 57. rm.

„Ritter, Tod und Teufel.“ 1513. B. 98. rm.

„Die kleine Passion.“ Három lap. B. 8., B. 14., B. 17. rm.

„Hieronymus in der Zelle.“ 1514. B. 60. rm.

„Maria von einem Engel gekrönt.“ 1520. B. 37. rm.

H. S. jézusú mester. 1566.

„Ádám és Éva a paradicsomban.“ rm. m. = 430 mm, sz. = 585 mm,

sz. = 585 mm. Széle levágva. Ritka lap.

Sadeler I.

„Fiducia.“ 1579. és „Politica.“ 1579. rm. m. = 137 mm, sz. = 90 mm.

„Hercules a válaszüton.“ rm. m. = 435 mm, sz. = 315 mm. Széle levágva.

Dietterlein Wendelin. (1550—1599.)

Két darab rézkarc. m = 250 mm, sz. = 182 mm. Ábrák (36. és 37.) az „Architectura“ című művéből.²⁸⁾

Wierix Hieronymus. (1553—1619.)

„Jézus bevonulása Jeruzsálembe.“ rm. m. = 121 mm, sz. = 95 mm.

Széle levágva.

„St. Michael.“ rm. m. = 111 mm, sz. = 64 mm.

Callot Jacques. (1593—1635.)

²⁴⁾ L. *Bella Lajos*: Soproni emlékek. Arch. Ért. 1909, 393. I. Régi egyházművészet országos kiállítása Budapest, 1930. Katalógus 98. I., 392. sz.

²⁵⁾ L. *Bella* i. m. 394. I.

²⁶⁾ L. Régi egyházművészet orsz. kiáll. Bpest, 1930. 39. I., 294. sz.

²⁷⁾ Rövidítések: B. és szám = Bartsch jegyzéke; rm. = rézmetszet, fm. = fametszet; rk. = rézkarc; m. = lemezmagasság; sz. = lemezszélesség.

²⁸⁾ W. Dietterlein 1598-ban Nürnbergben nyomtatott „Architectura“ című teljes műve a Storno-gyűjtemény könyvtárában.

- „Les grandes misères de la guerre.” című sorozatból az 1., 7., 8., 9., 10., 12., 13. és 14. lap. rm. m. = 82 mm, sz. = 187 mm. Ritka sorozat.
- Diepenbeeck Abraham van.* (1596—1675.) P. P. Rubens tanítványa. Két eredeti rézlemez mitológiai jelenettel. m. = 190 mm, sz. = 140 mm.
- Rosa Salvatore di.* (1615—1673)
Bal karjával mutató férfi. rm. m. = 140 mm, sz. = 97 mm.
- Waterloo Anthonis.* (1630?—1675 után.)
Tájkép. rk. m. = 232 mm, sz. = 290 mm. Széle levágva.
- Audran Jean.* (1667—1756.)
„Parnasse François.” 1723. rm. m. = 795 mm, sz. = 570 mm. Széle levágva.
- Pitteri Marcus.*
„Szt. Ferenc.” (I. B. Piaretto.) rm. m. = 350 mm, sz. = 260 mm.
„Sta Catharina.” (I. B. Tiepolo.) rm. m = 580 mm, sz. = 600 mm.
- Széle levágva.
- Pffeffel I. A.*
„Szűz Mária.” rm. m. = 180 mm, sz. = 125 mm. Alul a herceg Esterházy-címer. Felirata: *Andr. POZZO S. I. delin I. A. Pffeffel sculp. Vien. (18. század.)*
- Traunfellner G.:*
„Lázár feltámasztása.” (Rembrandt.) 1798. rm. m. = 750 mm, sz. = 60 mm. Széle levágva. (Schabkunst.)
- Ismeretlen művésztől.*
„Az éj.” rk. m. = 179 mm, sz. = 188 mm. Technikája szempontjából nagyon érdekes lap (Schabkunst.) A 18. század végéről. Széle levágva.
- Meller G.*
„Sopron ostroma 1605-ben.” rk. m. = 160 mm, sz. = 260 mm. Ritka lap.
- Ismeretlen művésztől.*
„Sopron látképe.” 1650 körül. rm. m. = 60 mm, sz. = 112 mm.
- Schraps Mihály.*
Sopron madártávlati képe. 1700. rm. m. = 132 mm, sz. = 170 mm
Ugyanazon ábrázolás, mint a soproni városi múzeumban levő *Zach. Michl. Bib.* jelzésű lemez, azonban *Mich. Schraps Bibliopeg* felirattal.
- Ismeretlen művésztől:*
„Sopron látképe.” 18. sz. rm. m. = 172 mm, sz. = 114 mm. B. von Purkenstein „Mathem. Wissenschaften” című művéből²⁹⁾. 142. l.
„Sopron látképe.” Két fametszetű fejléc (18. sz.). fm. m. = 85 mm, sz. = 278 mm.
Soproni játékkártyák. Rézlemez. (18. sz.) m. = 100 mm, sz. = 82 mm.
A nagymartoni Szűz Mária-kegykép. Rézlemez. (18. sz.) m. = 112 mm, sz. = 73 mm.
- Id. Storno Ferenc.* (1821—1907.)
„A soproni Várostorony és a régi városház.” Rézlemez. 1848. m. = 132 mm, sz. = 104 mm.
A gyűjtemény ezenkívül még nagyon sok metszetet, valamint id. Storno Ferencről nagyszámú eredeti, főleg vallási tárgyú, lemezt is őriz.
8. *Erkélyszoba.* Faragott ajtókeret (18. sz.). Az ajtó fölött a Schiller-család címere, új festmény. (Ifj. Storno Ferenc, 1907.)
A második ajtó fölött faragott angyalfejek (16. sz.); alattuk Szűz Mária fából faragott és festett szobra (15. sz.) Az ajtón kovácsolt vasból lakat (17. sz.).
Sötétbarna tölgyfaszekrény, részben faragva (17—18. sz.).
Háromfiókos szekrény sárgaréz veretekkel (18. sz.).
Kis női írószekrény faragott lábakkal (18. sz.).

²⁹⁾ I. m. teljes példánya a Storno-gyűjtemény könyvtárában.

Nagy ruhaszekrény, a négy évszakot ábrázoló berakással díszítve. (19. sz. eleje.)

Kisebb asztal esztergályozott lábakkal, lapja fekete palából, intarzia-díszítésű kerettel (17. sz.).

Esztergályozott lábön álló kis asztalka, fiókja faragott angyalfejjel díszítve (18. sz.)

Szék esztergályozott lábakkal, magas támlával, bőrrel átvonva (17. sz.).

Három darab festett, bőrrel átvont, faragott szék, 1775. évszámmal.

Két darab hasonló szék, mint előbb (18. sz.).

Szék faragott támlával 1785. évszámmal.

Óra, sárgarézdíszítésű kis szekrényben, díszes számlappal (18. sz.).

Velencei tükör üvegbe csiszolt díszítésű, cimere (17. sz.).

Velencei, tizenkétágú üvegcsillár (18. sz.).

Áttört művű sárgaréz lámpa (Ampel) (17. sz.).

A mennyezeten a később létesített válaszfalon a mellékszobába átnyúló stukkó-díszítések.

Az erkélyben régi falburkolat, festése részben új. Ónabetés hajtókerekű rokka (18. sz.).

Képek:

Szt. Jeromos. Olajfestmény, velencei iskola (17. sz.).

A bűnbánó Magdolna. Olajfestmény, mint előző.

Két csendélet. Olajfestmény, F. M. Tamm-tól. (1658—1724.)

Tájkép, előtérben lovassal. Olaj, németalföldi iskola (17. sz.).

Két kisebb tájkép, olaj, fára festve. Hátlapon régi jelzés: március és április. Németalföldi iskola (17. sz.).

Két darab kis tájkép, állatokkal, bádogra festve. Németalföldi iskola (17. sz.).

Kocsmai jelenet. Olaj, fára festve, mint előbbi.

Női arckép. Szénrajz Schiller J. Józseftől.³⁰⁾ (Sopron 1756—1820.)

Kisebb női arckép, olaj, bádogra festve, korabeli kerettel (18. sz.).

Két pasztell női arckép (19. sz.).

Ceruzarajz Johann Adam Klein-től, 1822, J. C. R. Hard arcképe.

Tengerparti tájkép, kisebb vízfestmény, H. von S. 1832 jelzéssel.

Ceruzarajz, sárga papíron fehér festékekkel beledolgozva „Salzburg 8. 8. 44. Gasthaus zur Marquetenderin” jelzéssel.

Várromot ábrázoló tájkép, akvarel Markó Károlytól.

Tájkép, olaj, vászonra festve, és néhány tájkép-tanulmány H. Peyer-től.³¹⁾

Az erkély ónabetés ablakaiban négy dekoratív üvegfestmény (1878), ugyanott kis kerek asztal reneszánsz stílusban, berakással (1881) ifj. Storno Ferentől.

9. Szoba. A mennyezet 17. századi faragások felhasználásával 1875-ben készült.

A középső kép, „Kronosz és Párka”, id. Storno Ferentől, a többi festmény ifj. Storno Ferenc munkája. Körzöt tartó kéményseprővel díszített és S. T. F. monogrammal ellátott ágancsos csillár 1865-ből.

A folyosóra vezető ajtó reneszánsz-stílusú kerettel és az anyagi üdvözlét ábrázoló, részben aranyozott domborművel; id. Storno Ferenc rajza után mintázta Schönfeld J. (Bécs).

Az ajtótól jobbra üvegszekrény régi fajansz- és porcellántálakkal, kor-

³⁰⁾ L. Storno Miksa: Adatok a soproni festészet történetéhez. Soproni Szemle, I. (1937.), 212—222. ll.

³¹⁾ I. h. II. (1938), 28—29. ll.

sókkal, csészékkel, valamint kisebb régiségekkel. Fölötte Sz. György, olajfestmény id. Storno Ferencről.

Az ajtótól balra zöldmázás cserépkályha, a csempéken apostolok ábrázolása (17. sz.), valószínűleg salzburgi munka.

A második ajtó körül faragott keret (17. sz.), soproni munka.

Fölötte csárda előtti jelenet, előtérben fehér ló. Olajfestmény, német-alföldi iskola (17. sz.).

Az ajtótól jobbra faragásokkal és intarziával díszített kelengyeláda (17. sz.). Rajta a soproni fazekasok céhládája 1750-ből, régi iratokkal. Fölötte szépiával lavirozott fa-tanulmány, jelzése *Ertl 1819*,³²⁾ mellette Sz. Józsefet ábrázoló olajfestmény, melynek jelzése: *Pinxit J. Molitor 1832*.³³⁾ Fölöttük Sz. Ferencet és Sz. Ignácot ábrázoló két olajfestmény, Altomonte (= Hohenberg) Mártontól (1657—1745).

Az ajtótól balra díszesen faragott láda palizanderfából, olasz munka (16. sz.). Fölötte soproni műekönyv lapja, díszes iniciáléval, a 15. századból. Körülötte id. Storno Ferenc miniatürszerűen kidolgozott kisebb akvarelljei (1850).

Jobboldalt Krisztus a keresztfán, olajfestmény fára festve, korabeli kerettel, jelzése: *M. Willmann fec. Anno 1691*.³⁴⁾

Baloldalt osztrák főhercegnőt (?) ábrázoló arckép (18. sz.). Fölöttük Szűz Mária koronázása. Olajfestmény id. Storno Ferencről (1858) és néhány kisebb kép ifj. Storno Ferencről.

Az ablak mellett két kisebb, faragással díszített fiókos szekrény (17. sz.). Az egyikben ereklyetartó feszület (14. sz.), tirolai munka, valamint kőgyágmorsók (17. sz.), napóra sárgarézről, 1812-es évszámmal. Fölötte két kisebb olajfestmény, melyek közül az egyik, a Szentlélek eljövetele, a soproni Szentlélek-templom főoltárképeinek vázlata Dorfmeister Istvántól (1729?—1797).

A másik szekrényen régi óntálak, valamint a soproni pékek alakokkal díszített fedeles céhkupája 1638-ból, fülén Sopron város címere. Fölötte „Mózes megtalálása” és „Rebeka a kút mellett” finoman kidolgozott két kisebb olajfestmény (18. sz.).

A két szekrény között kisebb asztal esztergályozott lábakkal, lapján női alakot (flóra) ábrázoló berakással (18. sz.). Rajta feszület sárgarézről, ezüsttel bevonva (18. sz.) és kelheimi lapba vésett napóra (*Joan Andreas Bertram invenit et fecit 1708*), sárgaréz árnyékvetővel. Fölötte: „Az Olimpusz”, olajvázlat Dorfmeister Istvántól. a gróf Niczky-féle ligvándi kastély termének mennyezetén levő freskóhoz. Feljebb: Fából faragott és aranyozott díszes tükörkeret (18. sz.).

Az ajtó fölött Sz. Istvánt és Sz. Imrét ábrázoló kisebb oltárkép, korabeli kerettel, szintén Dorfmeister I. munkája.

Az ajtótól balra faragott lábú aranyozott kis asztal. festett lappal. Rajta Sz. János fából faragott és festett szobra (15. sz.). Fölötte fából faragott és aranyozott díszes tükörkeret (18. sz.). Kétoldalt: Sz. István és Sz. Benedek, a soproni bencéstemplom mellékoltárképeinek vízfestményes vázlatai, id. Storno Ferencről. Feljebb ifj. Storno Ferenc olajfestményei.

Az ablaknál kerek asztal, esztergályozott lábakkal (17. sz.).

Az ablakban négy kerek üvegfestmény (Quatuor Corcunati) id. Storno Ferencről.

A kályha előtt asztal esztergályozott lábakkal, faragott kerettel, vörös márvánnyalappal (17. sz.). Rajta szabók céhládája berakással, 1786-ból. Mellette két faragott gyertyatartó (16. sz.), tirolai munka.

Szék, faragott támlával és felirattal: *Georgius Jamerbauer. 1701*

10. *Fogadószoba*. Díszes stukkómennyezet (18. sz.), a négy évszakot ábrázoló festmény, valamint a feliratcs friz id. Storno Ferencről.

³²⁾ *Storno Műve* i. m. Soproni Szemle. II. (1938), 27. l.

³³⁾ J. h. II. (1938), 25. l.

³⁴⁾ Michael Lukas Leopold Willmann 1630—1706.

Az ablak felé konzol-asztal, faragott lábakkal, berakott lappal, a Várostorony és Előkapu ábrázolásával (18. sz.). Rajta feszület finoman faragott Krisztus testével, fölötte fából faragott díszes tükörkeret aranyozva (18. század).

Kisebb Szűz Mária-kép díszes kerettel, kétoldalt fából faragott angyalok (18. sz.).

A tükör mellett régi faragott keretekben festmények id. Storno Ferentől. Az ablak előtt asztal, esztergályozott lábakkal, lapja és lábtartói kikerekíthetők (17. sz.). Rajta a magyaróvári csizmadiacéh nagy céhkorsója önből, a céhtagok névsorával és 1730. évszámmal.

A két ablak között kis írószekrény, intarzia-díszítéssel. Rajta Szt. Borbála (új átfestéssel) és Szt. Margit fából faragott és aranyozott szobra (15. sz.). (Felső-Magyarországról.) Közöttük óra, alabástrom oszlopokkal (19. sz. eleje). Fölötte velencei tükör, díszes üvegkerettel.

Az ablak mellett kétajtós nagy szekrény, díszes párkánnyal, lizenákkal és figurális intarzia-díszítéssel. A vésett sárgarézlappal ellátott zár: *M. Joh. Mich. Schneller 1749* felírással. Rajta fából faragott és aranyozott díszes óra (18. sz.).

Kisebb tölgyfaszekrény három csavart féloszloppal, faragott díszítéssel, kisebb fiókokkal (17. sz.). Rajta kétajtós, fiókokkal ellátott ékszerszekrény ébenfából elefántcsont berakással (17. sz.).

Gyermekfej (Storno Lujza, † 1854) agyagból mintázva, id. Storno Ferentől (1852). Kétajtós fekete körtefaszekrény három, esztergályozott féloszloppal, erősen kiugró párkánnyal, soproni munka (17. sz.). Rajta csavart féloszlopokkal és faragásokkal díszített óra (17. sz.) valamint több festett fajánskorsó (18. sz.). A szekrények között négy darab díszesen faragott, támlákkal és esztergályozott lábakkal ellátott szék, valamint két darab esztergályozott lábú, kerek lappal ellátott asztalka (Guerridon) (17. sz.). A szekrények fölött Van Dyk és Sandrart után másolatok id. Storno Ferentől és több eredeti kisebb festménye. A hálófülkébe vezető nyílás kerete szőlőindával díszített oszlopokkal (17. sz.). Rajta id. Storno Ferenc mell-szobra. Kugler Pál Ferenc (1836—1875) soproni szobrász műve. Jobb- és baloldalt festett korszók, valamint gyógyszerész-edények a soproni Oroszlán-gyógyszertárból (18. sz.). Az ajtó mellett faragott és aranyozott díszes asztalka, vörös márványlappal (18. sz.). Rajta fekete ékszerszekrény elefántcsont berakással (17. sz.). Fölötte faragott feszület a 18. századból. (Janzenista feszület.)

A falon kisebb képek id. és ifj. Storno Ferentől.

Ajtókeret díszesen faragott angyalfejes oszlopokkal (18. sz.), a párkánnyaton festett korszók és edények (18. sz.).

A zöldmázás, reneszánszstílusú kályha mellett sarok-vitrin intarziás díszítéssel, benne üveg poharak (17—18. sz.).

A falon régi és újabb festmények. Ajtókeret angyalfejekkel díszített oszlopokkal (18. sz.), a párkánnyaton Kruesz Krizosztóm volt pannonhalmi főapát mellszobra Helmer E. bécsi szobrászművészől.

A kályha előtt díszesen faragott asztal, kikerekíthető lappal (17. sz.). Rajta a soproni kádárok céhládája 1628-ból; céhlevél 1566-ból és régi számadáskönyvek. Hatágú sárgarézcsillár (17. sz.). Esztergályozott lábú kis kerek asztal reneszánsz stílusban, intarzia-díszítésű lappal, ifj. Storno Ferentől (1881). Rajta négyágú olajlámpa sárgarézből, vésett díszítéssel, a herceg Barberini-család címerével. Olasz munka (17. sz.). Faragott székek (18. század).

A hálófülkében faragott ágy, berakott díszítéssel (18. sz.) és áttört művű lámpa sárgarézből (17. sz.). Képek a 17—18 századból.

*

Az anyag terjedelménél fogva egyelőre csupán egy általános áttekintést adhattunk a gyűjteményről, az egyes tárgvköröket felölelő részletes ismertetéseket lapunk egyik kövekező számában hozzuk.

Plébániai jellegű iskola Sopronban a 19. században.

(Michel János magániskolája.)

Írta: **Verbényi László dr.**

Az a nagyíramú gazdasági fellendülés, amely Széchenyi céltudatos építőmunkája nyomán országosan indult meg, Sopronban is érezhetővé vált a múlt század negyvenes éveinek elején. A tanácsi jegyzőkönyvekből tükröződő sokféle alapítás, kezdeményezés és újítás közepette ez a pezsdülés, frissítő erő áterjedt a város iskolaügyére is; részben ostromolta a félévszázad óta mozdulatlan, merevvé vált kereteit, részben a bontakozó gazdasági étellel való együtthaladást követelte az iskolától. Az új szellem főként abban mutatkozott meg, hogy megszorodott a magániskolák száma, előtérbe került a szakirányú nevelés és egyre hangosabb követelményként jelentkezett a nőnevelés.

A szépen induló fejlődést csirájában ölte meg a szabadságharcot követő nehéz levegő és lelki téttlenség. A központosító kormányzat szigorú felügyelet alá vette az egész magyar életet és figyelmét nem kerülte el az ifjúság minőségét lényegesen alakító iskolaügy sem. Egyelőre nem újjászervezésre, hanem rendőri ellenőrzésre volt szükség, mert az iskolák jelentékeny része a szabadságharc idején a magyarsággal rokonszenvezett. Vonatkozott ez főként a magániskolákra, amelyek a bécsi kormány szempontjából „téves felfogások gyűjtőhelyei” voltak.¹⁾ Működését legtöbbször meg a szabadságharc előtt akár a tanács engedélyével, rendszerint nélküle kezdette meg. További ténykedésével aztán alig törődött valaki.

Ezen, a kormányzat számára kellemetlen állapoton akar változtatni a pozsonyi kerületi főbiztosnak 1849. október 4-én a városi tanácshoz intézett átirata.²⁾ Eszerint a városban működő magániskolák az utóbbi időben kitűzött céljuknak nem felelnek meg, fennmaradásuk tehát semmiképpen sem szükséges. Azonnali hatállyal megvonja a tanítási engedélyt hat leányiskolától és négy elemi iskolától, újból való megnyitásuk esetére súlyos büntetést helyez kilátásba. Néhány nappal később a városkapitány végigjárja a magániskolákat és a rendeletnek személyesen szerez érvényt.³⁾

A szomorú sorsra jutott intézetek között van a Michel-féle magániskola is. Vezetője, Michel János tanítói oklevéllel bír és egyúttal a Sz. Mihály-templom sekrestyése. Minthogy krónikaíró tevékenysége miatt tudomásom szerint személyével na-

¹⁾ Fasc. IX. 439. Lenk Wilhelmina magániskolájára vonatkozó rész.

²⁾ Fasc. IX. 439, a magániskolák bezárására vonatkozó rendelkezés.

³⁾ Fasc. IX. 439, a városkapitány jelentése az iskolák bezárásáról.

gyobb tanulmány óhajt foglalkozni, csak legfontosabb életrajzi adatait közlöm. Michel János 1791. október 23-án Fertőfehéregyházán született, 1808-ban jött mint segédtanító Sopronba, 1810-ben lett a Sz. Mihály-templom sekrestyése, ugyanekkor házasodott meg.⁴⁾ Magántanítói működése nem sokkal ezután kezdődhetett meg.

Érdeklődésünkre különösen azért tarthat számot ez az iskola, mert valószínűen a soproni plébániai iskola maradványa, vagy azzal valamelyes kapcsolatban van.⁵⁾ A közoktatásügynek 1778-ban történt rendezése idején ugyanis komoly szervezetet és felügyeletet nyert ugyan az elemi iskola, nem valószínűen mégis, hogy valamely formában fennmaradt a régi plébániai iskola is. A régi plébániai nevelésnek az istentisztelettel és egyházi szertartásokkal való szoros kapcsolatára gondolva erősíti ezt a feltevést olyan gyermekek jelenléte, akikre istentisztelet vagy más szertartás idején bármikor szükség lehetett és akik emiatt más iskolát alig látogathattak. Oktatásukról a templom plébánosa gondoskodott és ezt a munkát a templomi szertartások közötti szünetekben a sekrestyés végezte,⁶⁾ akinek így bizonyos műveltséggel rendelkeznie kellett.

Ezt az elgondolást Michel János működése is igazolja. Több évtizedes tanítói multra tekinthetett vissza, amikor a kerületi főbiztos rendelete megvonta tőle a tanítás jogát 1849. október 4-én. A városkapitány jelentése szerint a bezárás napján 14 fiú és 13 leány volt Michel iskolájában a város különböző részéből. A növendékek betűvetést, olvasást és számolást tanultak olyan órákban, amikor nyilvános oktatás nem volt. Ez a tanítás a tanítói jövedelem egy részét tette és működése mellett szólt az a tény, hogy mostani tanítványainak szülei is már növendékei voltak.

Az oklevéllel rendelkező Michel János nem törődött bele régóta fennálló intézetének ilyen módon való megszűnésébe. Ragaszkodott a tanítás jogához s nevelői tevékenységét tilalom ellenére 1849—54. évek közti időközben ismét megkezdte. A rendelkezésünkre álló adatok közelebbről nem adják meg pontosan az időpontot, 1854-ben azonban ismét működött magániskolája, mert a helytartótanács soproni osztálya 1854. január 6-i rende-

⁴⁾ Az adatok Michel „Geburts- und Sterbetäge meiner lieben Angehörigen“ c. sajátkezű feljegyzései alapján, amelyeket Csipkés Kálmán műzeumi ör volt szíves rendelkezésemre bocsátani, amiért ezúton is köszönetet mondok.

⁵⁾ A soproni plébániai iskolának csak kezdete ismeretes (Házi: A soproni plébániai iskola, Soproni Szemle III. évf. 103—116), később egyes adatok vannak, sorsa feltárva nincs. 1778-ban jelentős változás következett be (v. ö. Bán J.: Sopron újkori egyháztörténete 111, 338, 405; Verbényi L.: A soproni rajziskola története 9).

⁶⁾ A tanító együttal sekrestyés is. L. Bán: i. m. 339. l.

letével a városi tanács útján Michel iskoláját ismét bezáratta.⁷⁾ A bonyolult ügybe ekkor belekapcsolódott a kat. plébánia is, az iskola fenntartása ügyében beadvánnyal fordult a helytartó-tanácsához és tevékenységét siker is koronázta.

A plébánia felterjesztése⁸⁾ azért jelentős, mert érdekesen világítja meg Michel iskolájának történetét és helyzetét és támogat bennünket előbb kifejtett feltevésünkben. A kérvény szerint Michel iskolájára azért van szükség, mert bizonyos fokig egyházi iskola szerepét tölti be, papi vezetés és felügyelet alatt áll, rendszerint a templomi minisztrálásra rendelt fiúk oktatására szolgál, akiket a nyilvános oktatástól nem lehet elvonni. Ezekre a gyermekekre az istentiszteletek és temetési szertartások idején szükség van, nekik tehát erre a szolgálatra állandóan készen kell lenniök. A közbeeső időt a gyermekek nem töltik tétlenül, hanem a sekrestyés összegyűjti őket a tanteremben és a műveltség elemeire oktatja. A növendékek olyan gyermekek közül kerülnek ki, akik az iskolaköteles kort vagy túlhaladták, vagy más iskolát nem látogathatnak. Michel érdeméül szolgál az a körülmény, hogy ez az iskola, amelynek keletkezése állítólag a plébánia alapításával esik egybe, a zugiskolák bezárása idején érintetlen maradt. (A kérvénynek ez az adata alapján az 1849. évi felsőbb bezárás után nem sokkal megnyílhatott Michel iskolája.)

A helytartótanács alaposan megvizsgálta az ügyet és a plébánia adatait igazaknak találta. Figyelmét kiterjesztette a tanító személyére is. Bizonyítványok alapján beigazolódtott, hogy Michel János 1816-ban a tanítóképzői vizsgát sikerrel állotta meg, magániskolába való tanításra alkalmasnak bizonyult, az ifjúságnak 42 év óta fáradhatatlan szorgalommal végzett nevelésével nagy érdemeket szerzett és a szabadságharc idején az uralkodó iránt hűséges volt.

Ezek alapján a helytartótanács megengedi Michel Jánosnak iskolája fenntartását.⁹⁾ Feltétlenül kiköti azonban, hogy csak olyan fiúk részesülhetnek oktatásban, akik az iskoláskort már túllépték, vagy más iskolát szegénységüknél fogva nem látogathatnak és kizáróan templomi szolgálatra alkalmaztatnak. Az engedélyt csupán a jelenlegi tanító, Michel János kapja meg; halálával az intézet is megszűnik. A vallásitanításért a Szt. Mihály-templom plébánosa felelős, a felügyeletet a helybeli kat. iskolák igazgatója végzi.

A rendelet tartalmáról értesítést kapott mind a plébánia, mind Michel János. Az okmányokból az látszik még, hogy Mi-

⁷⁾ Fasc. IX. 498. a—b.

⁸⁾ Fasc. IX. 498. c.

⁹⁾ Fasc. IX. 498. c.

chel János bemutatta a tanítói képesítést igazoló két bizonyítványt és sajátkezű aláírásával igazolta az engedélyező okirat átvételét.¹⁰⁾ Az intézet különös jogi helyzetében ezután még három évig maradt életben; Michel János 1857 november 25-én bekövetkezett halálával véglegesen megszűnt.¹¹⁾

A rendelkezésünkre álló adatok alapján a végső szót Michel magániskolájáról kimondani nem lehet. További kutatások szükségesek egyrészt a plébániai iskola sorsáról, másrészt a Michei-féle iskola korábbi tanítóiról, az ott végzett munkáról és a plébániai iskolával való kapcsolatáról. A kép teljesen csak ezek után tisztul meg majd. Kétségtelen azonban, hogy a plébániai beadvány, amely nem lehet egyszerűen képzelet szüleménye, figyelemreméltó adatokat tartalmaz, a régi plébániai iskolák életét idézi emlékezetünkbe és egyik bizonyossága a nyugati határvidék műveltsége kimeríthetetlen gazdagságának.

A „Brückl“-torony.

A Templom-utcának a Széchenyi-térre torkolló részén állott; 1854-ben lebontották. Sterbenz K. rajza.

¹⁰⁾ Fasc. 498, Empfangbestätigung.

¹¹⁾ Michel: „Geburts- und Sterbetäge meiner lieben Angehörigen“ alapján.

Kurzweil Ferenc templomi karnagy,
a Soproni Zeneegyesület alapítója élete (1792—1865).

Írta: Thier László.

Bevezetés.

Cserna Andor a magyarországi Beethoven-kultuszról írva,¹⁾ kifejti, hogy a nagy zeneszerző idejében (1770—1825) „Magyarországon még teljesen ismeretlen volt az a nyilvános zenei élet, amely Bécsben már Haydn és Mozart korában magas színvonalon állott. A *zene elpolgárriasodása* nálunk sokkal később kezdődött meg, mint bármely más nyugati országban és Beethoven idejében csak a magyar főúri családok művészi hajlamú tagjai keresnek esztétikai örömet és szórakozást a zenében. Az ország fővárosa Pozsony, amelynek környéke tele volt főúri kastélyokkal, ahol állandó zenekarok működtek. Az Erdődyek Galgócson és Pozsonyban, az Eszterházy grófok Cseklészen, az Eszterházy hercegek *Kismartonban* rendeznek zenekari hangversenyeket. A pozsonyi Erdődyek színházi zenekara élén működik az olasz *Chiudi*, aki az első operát írja „Pikko Hertzeg és Jutka Perzsi” címmel és Kismartonban mű-

ködik, mint Haydn utóda, *Hummel*, Beethoven nagy tisztelője.²⁾

Cserna Andor fejtegetései nem igen állnak meg Sopronra nézve, mert itt főnemesség csak csekély számban élt és mégis igen számottevő volt kora időktől fogva a zene ápolása. Mi volt más, mint a *polgárok zenei műveltsége*, hogy a város-toronyban rendszeres hangversenyeket tartottak? Sőt ezeket meg is bíralták a városházán a 17. század elején. Mi volt ez más, mint *polgári zeneápolás*, mikor az 1604-ben alakult tudós társaság Lackner Kristóf vezetésével a zenének is teret adott?³⁾

²⁾ Kismartonnal csaknem egyidőben *Eszterháznál*, a „magyar Versailles” kitünően felszerelt operaházában a pompakedvelő Esterházy Miklós herceg vendégserege hódol Haydn művészetének, *Nagyecskén* pedig — Mátray Gábor szerint — Széchényi gróf tart fenn udvari fúvószenekart Dorfmeister karmester vezetésével. (Tudományos Gyűjtemény, 1829. III. kötet, 69. lap. — Lásd továbbá: *Brodzky Ferenc*: A veszprémi Harmónia. Dunántúli Szemle, VII. (1940), 77. lap.)

³⁾ *Payr Sándor*: Soproni zenetörténeti emlékek (1911), 8—9. ll.

¹⁾ Beethoven-breviárium, 411. lap.

Sőt az egyesületnek zenedarabokat is ajánlottak. És vajjon Rauch András 13 szolamú bevonulási indulóját 1634-ben kik énekelték? *Csakis a polgárok*. Ez magyarázza, hogy már a 17. század vége felé Stark korcsmáros kis fiát zongorázni taníttatta. Ugyanannál a mesternél, akinél Esterházy Pál herceg fiai is tanultak.⁴⁾ Ez még tovább fejlődik a 18. század második felében. 1754 óta megjelennek a hivatásos színeszek és énekes darabokat, sőt mindinkább és mind nagyobb sikerrel operákat is adnak elő. 1794-ben a „Varázsfuvola” is megjelenik a soproni színpadon. A színház akadémiáin a katonazenekar is közreműködik, a toronyzenészek a báli és lakodalmi zenét szolgáltatják. De szerepüket mindinkább veszélyezteti a verseny. Kurzweil szabó házában 1793-ban, ugyanakkor, mikor tanulmányunk hőse még csak pár hónapos, az egyik segéd, *Kugelgruber József* kis együttest létesített és azzal jár muzsikálni a házakhoz. Gassner Lajos toronyzenész azonban megszüntette a hatóság révén ezt a szervezkedést, mert csak neki volt joga a városban pénzért muzsikálni. A Kurzweil-házból azonban később mégis olyan zenei élet fejlődött, amely az egész várost meghódította. „*Bratlgeigerek*”-nek hívták a régi Sopronban az efféle nem céhbeli zenészeket és nagyobb ellenségük nem volt, mint Gassner. 1807-ben is volt egy ilyen együttes. Tagjai: egy vadászskürtös, aki régebben a Pejachevich grófok szolgálatában állt, azután Gassner volt segédje, egy Po-

korny nevű cseh muzsikus és egy hártás, aki egyúttal énekelt is. Kottáikat és hangszereiket is elvettette Gassner, de ekkor már a városi urak is belátták, hogy Gassner a maga öt emberével nem láthatja el a város zenei szükségleteit és annyit engedtek a Bratlgeigereknek, hogy ezek báli zenezolgáltatásért 30 krajcárt, lakodalmi zenéért pedig egy forintot kötelesek fizetni Gassnernek.⁵⁾ 1799-ben egy Baudiss nevű zongoratanár kap a tanácstól 22 évi derekas működés után bizonyítványt, 1813-ban pedig Carmasini József zenetanár kér engedélyt letelepedésre (hegedűt és éneket tanított). Az pedig, hogy a század első éveiben hegedűkészítő, orgonagyártó pedig már századok óta él Sopronban, szintén arra mutat, hogy a zenei művelődés párhuzamosan halad azokkal a városokkal, ahol a főnemeselek ösztönző példája már korán kifejlesztette a muzsika ápolását. Kurzweil a Zeneegyesület megalapításával ezt a százados polgári törekvést koronázta meg.

*

A „Kurzweil-korszaknak” előhírnökei azok az 1829-iki Haydn-hangversenyek, melyeknek sikerén felbuzdulva a város hivatásos és műkedvelő zenészei, énekesei a *Soproni Zeneegyesületben* tömörülnek a zene-művészet ápolására. Ennek az egyesületnek jutott főfeladatul a művészi zene népszerűsítése.

Id. Kurzweil Ferenc nevével kapcsolatos az egyesület alapítása. Ez a lelkes muzsikus, kítűnő szervezőtehetséggel megáldva, a zenebarátok egész sorát szólítja sorompóba. Ezek

⁴⁾ *Payr Sándor*: Wohlmutth János, orgonista és karmester, Sopron jeles zeneművésze. (1643—1724.) Sopron, 1929.

⁵⁾ *L. Csatkai Endre*: Mikor Sopron zenei ügyeit a várostoronyban intézték... Sopronvármegye, 1939. február 2.

végül is három egyesületben szolgálják Sopron zenekultúráját. A *Zene-egyesület*, a *Zenetársaság* és az *Egyházi Zeneegyesület* legfontosabb zenei tényezői ennek a korszaknak.

Kurzweil Ferenc *pedagógiai munkássága* nem kisebb jelentőségű. Nemzedékeket nevelt a zeneművészet szeretetére, egyeseknek biztos kenyeret adva az egész élet számára. Mint népiskolai tanító meg éppen százakat avatott be a legegyszerűbb ismeretekbe s derék polgárokat faragott belőlük.

Fiában, a korán elhunyt *ifj. Kurzweil Ferencben* újabb lelkes vezetőt adott Sopron katolikus egyházi zenekultúrájának. Méltán megérdemli tehát, hogy Sopron művelődéstörténetében előkelő helyet biztosítsunk neki!

I.

Id. Kurzweil Ferenc, a népnevelő és templomi karnagy.

A Kurzweil-család csehországi eredetű. *Kurzweil Ferenc Antal* (1749—1824) untergraupei születésű szabót 1783. február 24-én vették fel a soproni polgárok sorába.⁶⁾ Ferenc

⁶⁾ Polgárkönyvek. Városi levéltár. A tanácsjegyzőkönyvekben már 1778-ban olvassuk Kurzweil Ferenc Antal szabó nevét (271. lap), ki évek óta Sopronban tartózkodik s eredetileg *Kratochvilla* volt a neve. 1808-ban a bencségimnáziumban lakik, mesterségét folytatja ugyan, de tán iskola-szolgá is volt. 1812—1822-ig a Káptalan lakói közt említi a telekkönyv. 1784 és 1798 közt a Szt. Mihály-utca 24. számú házában lakott; *ez tehát a karnagy szülőháza.* (A Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület 1941. november 29-én megtartott közgyűlésén *e ház* emléktáblával való megjelölését határozta el. Az emléktábla gondolatát *Bauer Nándor* rk. elemi iskolai c. igazgató vetette fel az

nevű fia 1792. december 21-én született.⁷⁾ A népiskola után a „latin iskola” negyedik grammatikai osztályát (4te lateinische Grammatical Classe) végezte el, majd Pozsonyban elemi iskolai tanítói oklevelet szerzett. Két évig Szombathelyen, 1810 óta a soproni külvárosi elemi iskolánál (Vorstadtschule am „Pflaster”) működött mint *Bittner János* tanító „segéde” (Schulgehilfe). — Bittner egyébként a Szent Mihály-plébánia-templom orgonistája volt s gyakran helyettesítette magát fiatal karnagyával. Amikor aztán 1821-ben Bittner nyugdíjba ment, Kurzweil Ferenc folyamodott a kettős állás elnyeréséért.⁸⁾

A városi tanács a kérvénnyel 1821. január 26-iki ülésében foglalkozott s Kurzweil Ferencet mint az „állásra alkalmas egyént” tanítónak s kegyúri karnagynak kinevezte.⁹⁾

Kurzweil eredetileg csak a tanítói állás elnyeréséért akart folyamodni, amint ez gyűjteményünkben őrzött keltezés nélküli fogalmazványából kitűnik. A tanítói pálya iránti szeretetét ecseteli ez írásában meggyőző szavakkal.¹⁰⁾

Kurzweil Ferenc tanítói kinevezését a felettes hatóság is megerősítette, miről *Fejér György* győri tanulmányi főigazgató a tanácsot levelben értesítette.¹¹⁾

Oedenburger Zeitung 1941. október 27. számában.)

⁷⁾ A Szt. Mihály-plébánia születési anyakönyve.

⁸⁾ A folyamodvány eredetijét Sopron sz. kir. város levéltára őrzi.

⁹⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1821. január 26.

¹⁰⁾ A művelődéstörténeti szempontból is figyelemreméltó okmány a szerző gyűjteményében.

¹¹⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1821. február 23.

A város *Ofner Lőrinc* tanácsost küldte ki az 1821. február 23-iki beiktatási ünnepélyre.¹²⁾ Ofner két nappal később jelenti Kurzweil Ferenc beiktatását, ami Wester Flórián, a soproni elemi iskolák igazgatója jelenlétében történt.¹³⁾

Tanítónk a fentiek szerint tehát 1821 január 26. óta viselte a templomi karnagyi tisztet, miután az egyházi zenében való jártasságát kellőképp igazolta. Bittner tanító és Schilder Szent György- (dóm) templomi karnagy helyetteseként ugyanis az évek során kellő gyakorlatot szerzett s mint a továbbiakban látni fogjuk, mindkét munkakörét becsülettel betöltötte.

Templomi karnagyi működése kiterjedt a szentmisék, requiemek, litániák, exequiák, esketési és temetési szertartások, szóval a liturgia zenei részének szolgáltatására, a „korális és figurális ének” kíséretére, templomi ének- és zenekar képzésére, illetve az előadandó egyházi zeneművek betanítására.¹⁴⁾

¹²⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1821, 739. szám.

¹³⁾ Wester Flóriánról l. *Verbényi László* közleményét: *Soproni Szemle* II. (1939), 176—178. ll.

¹⁴⁾ Karnagyunknak a művészi munka mellett akadtt prózai ízű gondja is bőven, például *állandó orgonaszihúzó* (Orgelzieher) biztosítása, aki nélkül bizony Kurzweil mester is — mint kérvényében írja — nem egyszer érthető zavarba jött. Ez ügyben 1823-ban azzal a kéréssel fordul a tanácshoz, hogy állandó orgonaszihúzót alkalmazzon. A kérvény szövegét l. *Thier, Ladislaus*: *Künstlersorgen. Franz Kurzweil ersucht um Beistellung eines ständigen Orgelziehers.* (Oedenburger Zeitung, 1940. május 11.)

Pettko József aljegyző a kérvényre a következő tanácsi határozatot írta: „Es hat bey dem untern

1829. március 16-án 16 o. é. forintot fizet a város mint kegýúr Kurzweil karnagynak a XII. Leó pápa lelki üdvéért tartott „exequiák” zenéjéért.¹⁵⁾

Erre a tiszteletdíjra hivatkozik, amikor az I. Ferenc király halálakor (1835) a Szent Mihály-plébánia-templomban rendezett gyászünnepség (Trauer-Andacht) zeneszolgáltatásáért hasonló díjazásért „esedezik”.¹⁶⁾

Tanítói járandóságairól fogalmat alkothatunk, hacsak némileg is tájékozódunk a közoktatásügyi állapotok multját illetőleg. A 18. század végén például, amikor Sopron csak két nyilvános, a várostól fenntartott katolikus népiskolával rendelkezett (az egyik a belvárosban, a Kolostorutcai Györy-féle házban volt elhelyezve, a másik a külvárosban, a Szent Mihály-plébánia tulajdonát képező házban), a külvárosi iskola tanítójának a tanulók által évnegyedenként fizetendő 20 krajcár tandíjon kívül évenként 75 forint készpénz, természetben pedig 25 mérő búza, 10 öl fa és 8 akó bor volt a javadalmazása. Ezen felül a város szabad lakást biztosított a tanító-

31. Jan. l. J. Nr. 357 über die Censur erfolgten Schluß sein Verbleiben. Ex senatu 7a Febr. 1823.“

1824-ben újból időszerű az orgonaszihúzó díjazásának kérdése, akít a tanácsi határozat értelmében ugyan a mindenkori karnagy tartozik fizetni, kárpótlásul azonban öt illeti az iskolakert haszonélvezeti joga. L. *Tanácsjegyzőkönyv*, 1824. jan. 30., 268. szám.

¹⁵⁾ *Tanácsjegyzőkönyv* 1829, 943. szám.

¹⁶⁾ A kérvény fogalmazványa gyűjteményünkben. Szövegét l. *Thier, Ladislaus*: 16 Gulden für Exequien. Beiträge zur Biographie Franz Kurzweils d. Ä. (Oedenburger Zeitung, 1940. május 18.)

nak, aki egyszersmind a Szent Mihály-templom kántori és karnagyi teendőit is elvégezte. A plébánia házáat a város mint kegyúr tartotta jókarban.

Kurzweil idejében ugyan már kedvezőbb a tanítók anyagi helyzete (1853-ban 25 százalékos drágasági pótlékban is részesülnek), de még mindig van panaszra ok.¹⁷⁾

Hogy az iskolamesterek jövedelme még mindig nem volt valami fényes, azt egy közvetlenül Kurzweil halála után megjelent hosszabb újságcikk soraiból is következtethetjük. Itt a helybeli népiskolai tanítók *fizetésrendezését* sürgeti a névtelen cikkíró.¹⁸⁾

A tanulmányi eredményekkel a Bach-korszakban a cs. kir. kormány is meg lehetett elégedve, mert két ízben is elismerő oklevéllel tüntette ki a soproni tanítótestületet.¹⁹⁾

Kurzweil Ferenc törhetetlen szolgálatkészségének szintén számos jelet adta a hosszú évek során. Mint templomi karnagy és népnevelő élvezte felettes hatóságainak teljes bi-

¹⁷⁾ A soproni róm. kat. elemi iskolák történetét 1778-tól 1892-ig *Rohn Nándor* igazgató közölte Póda Endre városplébános „A soproni kath. paróchia és a Soproni kath. hitközség története” c., 1892-ben megjelent munkájában, hol bővebb adatok találhatóak e kérdésre vonatkozólag. Értékes régibb adatokat közöl *Bán János*: Sopron újkori egyház-története, Sopron, 1938.

¹⁸⁾ Oedenburger Lokal-Blatt 1865. III. 1. Megemlítjük, hogy 1857-ben, a kat. főelemi iskola épületének felszentelésekor a tanítók fizetését már egyszer rendezték. (*Rohn*: i. h. 136. l.)

¹⁹⁾ *Rohn*: i. h. 131. lap. A tanulmány szerzője megemlíti még a külvárosi elemi iskolának 1855-ben történt kibővítését egy leányosztállal. Ugyanakkor az iskola igazgatását a városplébánosra bízzák.

zalmát. Ennek a megbecsülésnek külső elismerése a *koronás ezüst érdemkereszt*, amit az uralkodó érdemes iskolamesterünknek adományozott.²⁰⁾

II.

A zeneegyesületi évek.

A Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület alapításának körülményei annyira ismeretek az irodalomból, hogy tárgyalásukat itt bátran mellőzhetjük.²¹⁾ Elég, ha megemlítjük, hogy a *Kurzweil Ferenc* és Felsőszopori Tóth József vármegyei ülnök, az Esterházyak jogtanácsosa²²⁾ buzgólkodására előadott Haydn-oratóriumok (1829. jan. 30: Négy évszak; 1829. márc. 6: Teremtés) voltak tulajdonképpeni megteremtői a nagymúltú egyesületnek, amely 1829 áprilisa óta a soproni zenekultúrának annyi megbecsülést szerzett.²³⁾

²⁰⁾ Bőveben erről a VII. fejezetben.

²¹⁾ V. ö. *Csatkai Endre*: A Soproni Zeneegyesület százéves történetének vázlatja, Sopron, és *Thier László*: Die Entstehung des Oedenburger Musikvereins, Oedenburger Zeitung, 1924. április 13., 15. és 16., A Zeneegyesület megalapítása, Sopronvármegye, 1925. okt. 22., Franz Kurzweils Manuskript über die Geschichte der Vereinsgründung, Oedenburger Zeitung, 1929. június 9.

²²⁾ * 1784. III. 4., † 1842. III. 7. A Felsőszopori Tóth-családról, nevezetesen Tóth Józsefről Csatkai Endre írt az „Új Sopronvármegye”-be (1942. márc. 7) értékes cikket. Tóth József a Zeneegyesületnek első elnöke volt és három évig viselte ezt a tisztséget. A régi Szent Mihály-temetőben porlad. Felesége, szül. Mártonyi Johanna, 1859-ben halt meg.

²³⁾ Az újonnan alakult egyesülettől és célkitűzéseiről a híres bécsi császári zenetársaság is rövidesen tudomást szerzett és havi jelentései-

A fennmaradt régi műsorok hű képét adják annak a művészi munkásságnak, amit a Soproni Zeneegyesület fennállása első éveiben id. Kurzweil Ferenc vezetése alatt kifejtett.²⁴⁾ Megállapíthatjuk ezekből a sárgult, szakadozott lapokból, hogy míg alapítónk befolyása érvényesülhetett, a karkompozíciók és oratóriumok uralkodnak a hangversenyműsorokban, később, Kurzweil kiválása-kor, inkább az operákon volt a hangsúly.²⁵⁾

Talán éppen ez a fokozott operakultusz, melytől Kurzweil mint a klasszikus muzsika barátja, idegenkedett, s nem utolsó sorban ellenségeinek aknamunkája kedvetlenítették el a művészt s készítették két ízben is lemondásra. De bizonyára nagyfokú érzékenysége, melytől oly ritkán ment a művész egyénisége, is hozzájárult a súrlódások kiélézésére. Ezekre Kurzweil 1831. április 10-én

ben (Wiener Monatsbericht der kaiserl. Gesellschaft der Musikfreunde, 1830) ír róla.

²⁴⁾ Régi zeneegyesületi műsorokat nagyobb számmal a Városi Levéltár, Scholz János és e tanulmány szerzője őriznek. L. *Thier László*: Adatok a soproni zene történetéhez. A Zeneegyesület műsorgyűjteménvéől, Sopronvármegye, 1925. dec. 12., és Beiträge zur Geschichte des Oedenburger Musikvereins. 3. Einige interessante alte Programme. Oedenburger Zeitung, 1929. június 29.

²⁵⁾ *Csatkai, André*: Kurze Geschichte des Oedenburger Musikvereins, Oedenburger Zeitung, 1929. október 20. — Kurzweil befolyásának tudható be az alapszabályok 1832-iki módosítása is. A közgyűlésnek benyújtott javaslat 1832. május 1-én kelt. (Lásd az Oedenburger Zeitung 1940. aug. 17-iki számát: Zum Entwurf der Statutenabänderung des Soproner Musikvereins im Jahre 1832.)

kelt *lemondási nyilatkozatában* céloz.²⁶⁾

Kurzweil zeneegyesületi tevékenysége 1836-ban szűnt meg végleg, amikor *Hold* (Haltinger) *Ágost* soproni német színigazgató veszi át a művészi vezetést.²⁷⁾ *Hold* különben Kurzweil első lemondása (1831) után már vezényelte az egyesületi zenekart, majd 1836-tól 1841-ig állt az élén.^{27a)}

Kurzweil Ferencet úgylátszik már 1835-ben foglalkoztatta a végleges kiválás gondolata. Erre enged legálább következtetni tervezett lemondási nyilatkozatának fogalmazványára.²⁸⁾

*

A fennmaradt műsorok tanúsága szerint Kurzweil zeneigazgatósága alatt többek közt Mozart, Schubert, Haydn, Händel, Spontini, Méhul, Gyrowetz, Assmayer és Hummel szerzeményei kerültek előadásra Rossini, Cherubini, Weber, Auber és Boieldieu nyitányai mellett.

1835-től kezdve az egyesületi zeneiskola is ad egy-egy vizsgahangversenyt (Prüfungs-Concert).²⁹⁾

²⁶⁾ A lemondási nyilatkozat szövegét l. *Thier, Ladislaus*: Zum Entwurf der Statutenabänderung des Soproner Musikvereins im Jahre 1832. (Oedenburger Zeitung, 1940. aug. 17.)

²⁷⁾ *Hold Ágost* színigazgatóról bővebben közöl *Vatter Ilona*: A soproni német színészet története 1848-ig. Budapest, 1929.

^{27a)} *Csatkai Endre*: A Soproni Zeneegyesület százéves történetének vázlata, Sopron, 1929, 12. lap.

²⁸⁾ Eredeti je a szerző gyűjteményében.

²⁹⁾ Kurzweil Ferenc kéziratos vizsgaműsorait szintén a Városi Levéltár őrzi. (A Soproni Zeneegyesület örökös letéte.) Az iskolában kezdetben csak éneket tanítottak, heli

Gyűjteményünkben őrizzük a Soproni Zeneegyesület hangjegyanyagának töredékes leltárát, mely a Kurzweil karnagyi működése idején szerzett áriák és „cavatino“-k címeit sorolja fel.³⁰⁾ A szerzők sorában a kor legkedveltebb zeneköltőinek nevével találkozunk, mint Boieldieu, Rossini, Meyerbeer, Spohr, Mercadante, Herold, Kreutzer, Bellini, Mozart, Pacini, Auber, Donizetti, Weber, Caraffa, Schubert, Lachner, Randhartinger stb.³¹⁾ Ez a hangjegyanyag is bizonyítja, mily magas művészi céljai voltak egyesületünknek.³²⁾

A „Kurzweil-korszak“-ban előkelő műkedvelők mellett gyakran neves kismartoni hercegi zenészek is közreműködtek. Ezek között találjuk *Uhl János* gordonkaművészt, *Zagitz*

három órában. Az első tanító Herz József († 1834) volt, utóda Kurzweil Ferenc lett.

³⁰⁾ Kurzweil kéziratának címe: „Arien und Cavatino des Oedenburger Musik-Vereins. Vom 1 ten April 1829.“ (*Thier László* magángyűjteményében.)

³¹⁾ Randhartinger Bernát (1802—1843), a Zeneegyesület dísztagja, Sopronban a Széchenyiek révén játszott szerepet. Ugyanis Széchenyi Lajos grófnak volt titkára. Mint zeneszerző és kitűnő zongorista többször szerepelt az egyesületi hangversenyeken (1836, 1837, 1840, 1843).

³²⁾ Az egyesület gazdag hangjegyanyagából más zenetársaságoknak, például az 1833-ban alakult pozsonyi Egyházi Zeneegyesületnek is kölcsönzött. V. ö. *Kereszty Viktor*: A pozsonyi Sz. Mártonról címzett Egyházi Zene-Egyesület nyolcvan éves múltjának rövid története 1833—1913. Pozsony, 1913, 6. lap. Az 1904. jubileumi évben megleghangú levélben köszöntötte a pozsonyi egyesület Zeneegyesületünket. (Oedenburger Zeitung, 1904. IV. 24.)

Károly hegedüst,³³⁾ a *Prinster* fivéréket.³⁴⁾ A soproniak közül *Knöps Paula* énektanítónő, *Jachimek Ferenc* toronymester, *Herz József* zeneiskolai énektanító, *Amtor* katonakarmester s mások vettek részt az első egyesületi hangversenyeken.

A Soproni Zeneegyesület 75 éves fennállása alkalmából (1904) a régi Szent Mihály-temetőben rendezett gyászünnepély (ápr. 18.) keretében róttá le a kegyelet adóját alapítójával szemben. Az emlékbeszédet *ifj. Schwartz Miklós* alelnök mondta. A vegyeskar Schubert „Halottak napján“ c. szerzeményét adta elő.³⁵⁾

Kurzweil elhanyagolt sírhelyét a Zeneegyesület alapításának 100. évfordulójakor (1929) *Balsay Vilmos* alelnök újjátta meg. Legrégibb zenetársaságunk ez alkalmából is emlékünnepeket rendezett a régi katolikus sírkertben s koszorút helyezett első zeneigazgatója sírhantjára.

Örvendetes, hogy a soproni sajtó hosszú cikkekben számolt be ezekről a jubileumokról s nevezetesen az 1929-iki ünnepegek idején zenetörténeti adalékok egész sora jelent meg, melyek Kurzweil zeneegyesületi

³³⁾ Oedenburger Zeitung, 1879. június 20.

³⁴⁾ *Csatkai, A.*: Beiträge zur Geschichte der Musikkultur in Eisenstadt. Mitteilungen des Burgenländischen Heimat- und Naturschutzvereines. Eisenstadt, 1931, 21—27. II. Lásd továbbá a „Harmonia“ 1862. aug. 13. számát, valamint *Schmid Ernő Frigyes*: Joseph Haydn in Eisenstadt. Burgenländische Heimatblätter, 1932, 2. lap.

³⁵⁾ Az 1904. emlékkönyv id. Kurzweil Ferencről csupán néhány sorban emlékezett meg. A zenetörténeti rész ugyanis alig pár lap terjedelmű s a könyv inkább a nagyszabású jubiláris ünnepegek műsorát ismertette.

munkásságát is kellőképp méltányolják.

*

Az elmondottakból kitűnik Kurzweil Ferenc működésének nagy jelentősége a Soproni Zeneegyesületben.³⁶⁾ Kár, hogy művészi képességeit nem gyümölcsoztethette hosszabb ideig legrégebb zenetársaságunk javára.

III.

A Zene-Társaság alapítása.

Új egyesület alapításával kívánta Kurzweil Ferenc a múlt század negyvenes éveiben a kamarazene ápolását biztosítani. Ez a „Musikalische Gesellschaft“ néven 1844-ben keletkezett zenetársulat alapítója lakásán rendezte hangversenyeit.³⁷⁾ Aranynyomású kártyákon hívták meg a város zenebarátait,³⁸⁾ kiknek sorában a legelőkelőbb polgárokat találjuk. Tanuskodik erről az 1847. június 20-án rendezett hangverseny

³⁶⁾ A Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület centenárius ünnepségei alkalmából (1929) a Schwarz-féle könyvesbolt kirakataiban emlékkiállítás rendeztünk. Ekkor számos zeneegyesületi-, „Dalfűzér“- és Kurzweil-ereklye került bemutatásra. V. ö.: Musikhistorische Ausstellung in der Schwarzschen Buchhandlung. Oedenburger Zeitung, 1929. okt. 22.

³⁷⁾ Kurzweil 1827-ben megvette Haberlorn Ignác közműves Sz. Mihály-utca 356. számú házát (az iskola és Fasching fésűs háza közt). Ma a 6. számot viseli. Itt folytak le a Zeneegyesület alapítását megelőző években is a zeneprobák. (Kurzweil Ferenc kézirata a Zeneegyesület alapításáról a Városi Levéltárban.)

³⁸⁾ Thier, Ladislaus: Eine elegante Einladungskarte. (Sopron im Spiegel alter Drucke. Sopron, 1938, 13. lap.)

meghívottainak kéziratban maradt névjegyzéke.³⁹⁾

*

A szabadságharc kitörésekor ez a társaság végleg megszűnt.⁴⁰⁾ Utolsó hangversenyét 1848. május 28-án rendezte.⁴¹⁾

IV.

Az Egyházi Zeneegyesület.

A szabadságharc és az abszolutizmus nyomasztó évei ugyan hallgatásra kényszerítették két zeneegyesületünket, Kurzweil Ferenc munkakedvét azonban nem béníthatták meg. Fiatalos hévvel tanítgatta most már a serdülő ifjúságot egyházi zenére és énekekre s végül 1854-ben megszervezi a „Szent Mihályról nevezett Egyházi Zeneegyesület“-et (Kirchen-Musik-Verein zu Sankt-Michael), amely a templomi zene művelését és tehetséges növendékek művészi nevelését vallotta fő céljául.⁴²⁾

Rách Sal. Ferenc városplébánosban (1805—1891) lelkes pártfogóra talált, aki anyagilag is támogatta Kurzweil szervező tehetségének legújabb megnyilatkozását; erről fennmaradt nyugták tanuskodnak.⁴³⁾

Megértő pártfogójának Ave Ma-

³⁹⁾ A szerző gyűjteményében.

⁴¹⁾ Műsoraiból gyűjteményünk őriz meg néhányat mutatóba.

⁴²⁾ Alapszabályait a „Statuten des im Jahre 1854 gegründeten Kirchen-Musik-Vereines von der Stadtpfarrkirche zu St. Michael“ című kézirat tartalmazza. Városi levéltár.

⁴³⁾ Thier, Ladislaus: Abt-Stadtpfarrer Franz Sal. Rách als Förderer musikalischer Bestrebungen in Oedenburg. (Oedenburger Zeitung, 1934. szept. 30.)

ria című szerzeményével kedveskedett templomi karnagyunk.⁴⁴⁾

Kurzweil Ferenc minden szabad idejét egyesületének szentelte s rövidesen olyan ének- és zenekart nevelt, amely teljesítményeivel az istentiszteletek liturgikus szépségeit csak még fokozta. *Lorenz János* meghívásáig a Szent György-(dóm)templom zenei feladatait szintén ez az Egyházi Zeneegyesület látta el.⁴⁵⁾

Hű munkatársa volt mesterünknek *Ferenc* nevű fia, aki különben már 1847 óta segédkezett atyjának a templomi karnagyi teendők ellátásában. A későbbi években a két Kurzweil tevékenysége megolyanyyra összeforrta, hogy sokszor szinte elmosódnak működésük pontos körvonalai.

*

Az egyházi zene erőteljes virágzásának bizonyítéka az a hatalmas hangjegyanyag is, amit id. Kurzweil

⁴⁴⁾ Mária-dalát Kurzweil a Boldogságos Szűz szeptőlten fogantatása ünnepére (dec. 8) írta. A Szeptőlten fogantatás dogmáját tudvalevőleg IX. Piusz pápa hirdette ki 1854-ben.

⁴⁵⁾ *Lorenz János* (1822—1877), aki Pestről került 1858-ban hozzánk, a Soproni Zeneegyesületbe is új életet öntött. Mint egyházi zeneköltő főleg C-dúr miséjével (a budapesti Szent István-Bazilika kórusa is előadta 1934-ben) biztosított magának maradandó nevet Sopron zenei történetében. — 1835-től 1837-ig *Kobler Antal* tótlaki (Vas megye) születésű orgonista Kurzweil helyettese. Évi fizetése 150 forintra rúgott. Szerződésüket l. *Thier, Ladislaus: Beiträge zur Geschichte der Musikerfamilie Kurzweil*. Sopron, 1940. 11. lap. (Koblerrel, aki Spurzheim híres soproni órás veje volt, lásd még: *Csatkai Endre: Régi soproni házak, régi soproni családok*. Sopron, 1936. 68. lap.)

Ferenc az évek alatt *saját költségén* szerzett meg.⁴⁶⁾ Nagy része még ma is megvan a Szentlélek-templom kottatárában. Némely régebbi egyházi zenemű Kurzweil, ill. tanítványainak kézírásos másolata.⁴⁷⁾ Ismertebb szerzők: *Haydn József*,⁴⁸⁾ *Haydn Mihály*,⁴⁹⁾ *Mozart*,^{50a)} *Preindl József*,⁵⁰⁾

⁴⁶⁾ Hivatkozik erre a fia megválasztását ajánló, a városi tanácshoz intézett kérvényében.

⁴⁷⁾ Zenei történetileg érdekes, hogy ilyen másolatok *iparszerű* eladása még a 18. században is dívott. A lipcsei Breitkopf és Härtel-cég 1762-ben külön jegyzéket bocsátott ki ilyen kézírásos másolatokról. (Katalog der Haydn-Gedächtnisausstellung Wien 1932, 315. szám.)

⁴⁸⁾ 1732—1809. Haydn soproni és sopronmegyei vonatkozásainak tekintélyes irodalma van. Összefoglaló ismertetést adnak *Csatkai Endre* (Haydn und Oedenburg. Oedenburger Zeitung, 1932. március 27) és *Mohl Adolf* (Haydn-émlékeink. Sopronvármegye. 1937. március 28; Sopronmegyei Hivatali emlékeink. Sopronvármegye, 1937. április 1). 1941-ben a helyi sajtó szerint Haydn egy állítólag ismeretlen miséje *eredeti* kéziratát találták meg Sopronban. (Százötvenéves Haydn-miséét találtak a Szentlélek-templom hangjegytárában. Soproni Hírlap, 1941. febr. 2.). Mint utóbb kitűnt, csupán régi *kézírtas másolat*ról volt szó. Haydn egyik oratóriumának kéziratát szintén Sopronban keresték, de hasztalan. (Soproni Hírlap, 1934. júl. 25.)

⁴⁹⁾ 1737—1806. József öccse, 1757—1762-ig a nagyváradi püspök karmestere, utóbb Salzburgban működött. Kedvelt szerzeményei közé tartoztak egyszerű letétű német miséi (Deutsche Hochämter). Mint kiváló egyházi zeneköltő a soproni születésű *Klatsky Antal Mária* méltatta (Michael Haydn als Kirchenkomponist. Studien zur Musikwissenschaft. 1915, 3. füzet). — Lásd még *Lange Frigyes* „Der Bruder Joseph Haydn“ című tanulmányát (Neue Musikalische Presse, 1906. 297—303. II.).

^{50a)} 1756—1791. Egyházi zenemű-

Seyfried Ignác,⁵¹⁾ Eybler József,⁵²⁾ Romberg Jakab András⁵³⁾ Schubert Ferdinánd,⁵⁴⁾ Sechter Simon,⁵⁵⁾ Hummel János,⁵⁶⁾ Cherubini,⁵⁷⁾ Stadler abbé stb.⁵⁸⁾

vei már régen is gyakran kerültek előadásra Sopronban. Ifj. Kurzweil Ferenc például 1860-ban Mozart pompás „Koronázási misé”-jét mutatta be, amiről az „Oedenburger Intelligenz- und Anzeige-Blatt” 1860. december 12-iki száma nagy elismeréssel ír. A soproni Mozart-kultusz korai megnyilatkozásai közé számít a „Varázsluvola” 1795. dec. 12-iki előadása. (Csatka, A.: Der Mozartkult in Oedenburg. Oedenburger Zeitung, 1931. jan. 25, továbbá Mozart kultusza Sopronban. Új Sopronvármegye, 1941. dec. 6.)

⁵⁰⁾ 1756—1823. A bécsi Szent István-templom karnagya. Kedvelt szerzeményei közé tartozott „Tedeum”-a.

⁵¹⁾ Seyfried Ignác lovag (1776—1841), Mozart és Albrechtsberger tanítványa, Beethoven barátja, miséket és requiemeket is szerzett.

⁵²⁾ 1765—1846. Több bécsi templom karnagya, végül udvari karmester. Haydn József bizalmasa.

⁵³⁾ 1767—1821. Egyházi zeneműveken kívül szimfóniákat és kamarazeneműveket szerzett. Énekkarra feldolgozta Schiller „Die Glocke” című ismert költeményét.

⁵⁴⁾ 1794—1859. Schubert Ferenc bátyja. „Regina coeli” c. szerzeményét még ma is gyakran előadják.

⁵⁵⁾ L. a következő fejezetet.

⁵⁶⁾ Hummel Nep. János (1778—1837), pozsonyi születésű zeneszerző, Mozart legkedvesebb tanítványa. Rövid ideig (1805—1811) mint az agg Haydn helyettese működött a kis-martoni hercegi zenekar élén. Később Stuttgartban és Weimarban élt. Zongorahangversenyeken, zenekari és kamarazeneműveken kívül egyházi zeneszerzeményei ismertek.

⁵⁷⁾ Luigi Maria Carlo Cherubini (1760—1842), termékeny olasz származású zeneszerző.

⁵⁸⁾ Stadler Miksa (1748—1833), Bécsben élt egyházi zeneszerző és pap. Haydn, Mozart és Beethoven

Ez a hangjegyanag — akár csak a Zeneegyesületé — Kurzweil karnagy széleskörű zeneirodalmi ismereteire is élénk világosságot vet. Kora bő termelését jól ismerte s igyekezett annak javát temploma részére biztosítani. Tájékozottságát kétségkívül az osztrák fővárosban élő zeneértő ismerőseinek köszönhetette s joggal feltehető, hogy fiatalabb éveiben maga is fel-fel rándult a császárvárosba, melynek lüktető zenei élete bizonyára Kurzweil Ferencre is mély hatást gyakorolt. Finomodott izlése s gyakorlati tapasztalatai értékes gyümölcsseit a végeredményben Sopron buzgó katolikusai élvezték hosszú éveken át, amikor is a kitűnően iskolázott templomi ének- és zenekar előadásaiiban gyönyörködhetek.

V.

Sechter Simon Sopronban.

1855. május 28-ika nevezetes nap Kurzweil Ferenc életében. Ekkor látogatta meg az immár 63 éves mestert *Sechter Simon* neves osztrák egyházi zeneszerző és bécsi akadémiai tanár, aki többek közt mestere volt Bruckner Antalnak, a zseniális zeneköltőnek.⁵⁹⁾ Soproni látogatása

barátja. Írt miséket, requiemeket, zsoltárokat s egyéb műveket.

⁵⁹⁾ Sechter Simon 1788. okt. 11-én született Friedbergben (Csehország) s mint bécsi konzervatóriumi tanár halt meg 1867. szeptember 10-én. 1824 óta udvari orgonista. Szerzője a korában igen elterjedt *Falusi miséknek* (Landmessen), melyek Kurzweil Ferenc hangjegytárában is megvoltak. Tanítványai sorában Bruckneren kívül ott látjuk Schubertet, a dalkirályt is, aki azonban csak egy leckét kapott a mestertől, mert rövidesen súlyosan megbetegedett és meghalt. (L.: *Markus*: Simon Sechter, 1888.)

emlékére egy „*Tantum ergo*“-t ajánlott a Szent Mihály-templom karagányának, megtisztelve vele a *Musica sacra* lelkes soproni művelőjét, akinek jócsengésű nevét bizonyára bécsi zenei körökben hallotta. A kegyúri templom orgonáján valószínűleg maga Sechter játszott a legújabb szerzeményét, amely nemes egyszerűségű témából és ennek mesteri változataiból áll.⁶⁰⁾ A zenedarabot Kurzweil mint a katolikus főgimnázium énektanára az 1860/61. tanévben diákjaival is előadatta.⁶¹⁾

VI.

Id. Kurzweil Ferenc, a soproni bencésfőgimnázium énektanára.

Id. Kurzweil Ferenc neve a nagymúltú soproni Szent Benedek-rendi katolikus főgimnázium történetével is kapcsolatos, amennyiben mint az intézet világi tanára, másfél évtizedig sikerrel nevelte a reábízott ifjúságot az ének művészetére. A vérbeli pedagógus lelkesedésével tanította a bencésdiákokat s az évvégi nyilvános vizsgákon neves zeneszerzők műveinek egész sora került bemutatásra.⁶²⁾ 1850-től 1865-ig működött Kurzweil mester az intézet-

⁶⁰⁾ Kéziratát a Városi Levéltár örzi. Ajánlását így szövegezte meg a híres zeneszerző: „Herrn Kurzweil in Oedenburg zum Andenken. 28. Mai 1855 in Oedenburg.“ (L.: *Thier László*: Adatok a soproni történetéhez. Sechter kompozíciója. Sopronvármegye, 1925. okt. 24.)

⁶¹⁾ V. ö. *Thier László*: Amikor a bencésdiákok először énekelték a Himnuszt. Soproni Hírlap, 1929. nov. 28.

⁶²⁾ A vizsgaelőadások helye az 1874-ben lebontott „*odeum*“ volt, melyről *Mohl Adolf* írt (Sopronvármegye, 1936. április 12.).

nél.⁶³⁾ Értesítők szerint a tanítás két csoportban, u. m. kezdők és haladók részére, folyt. A vizsgaműsorokat pedagógusunk külön jegyzékbe foglalta. Sopron város levéltára örzi egyéb Kurzweil- emlékekkel együtt.⁶⁴⁾ Más jegyzék az évek folyamán betanult énekeket sorolja fel 1862-ig.⁶⁵⁾

Az előadott darabok javarészt német szöveggel énekelt olasz operáriák, karok, továbbá Mozart, Weber, Beethoven és Mendelssohn szerzeményei voltak. Haydn József csupán „*Gotterhalte*“-jával szerepelt.⁶⁶⁾

⁶³⁾ *Horváth Kristóf* „A soproni kath. gymnasium története“ című dolgozatában (megjelent az intézet 1894/95. és 1895/96. évi értesítőjében) id. Kurzweil Ferencről és fiáról csak *néveleg* emlékezik meg, figyelmem kívül hagyva zenepedagógiai érdemeiket. Megemlítésre méltó, hogy Kurzweil gimnáziumi tanári működése idején *Schmidt Szörény* bencés két énekeskönyve jelent meg Sopronban, ú. m. „*Kirchenlieder für die Gymnasial Jugend*“ (1850) és „*Szent énekek soproni szent Benedekrendi egyház ájtatos közönségének lelki épülésére*“ (1853). (Lásd: A pannonhalmi Sz. Benedek-rend története, VI. b. kötet, 281. lap.)

⁶⁴⁾ A jegyzék címe: „*Programm der Musikstücke, welche bei öffentlichen Prüfungen der Gesangschule am Obergymnasium zu Oedenburg am Schlusse des Schuljahres gesungen worden sind. 1850—1864.*“ Városi levéltár.

⁶⁵⁾ Fedőlapján e cím: „*Verzeichniss der Gesänge, welche die Schüler der Gesangschule am Obergymnasium zu Oedenburg gelernt haben. 1850—1862.*“ Városi Levéltárban.

⁶⁶⁾ Lehetséges, hogy a császárhimnuszt magyar szöveggel énekelték diákjaink, miután — mint Zoltán Vilmos „*A Gotterhalte fordítói*“ c. cikkéből (Pesti Hírlap, 1903. aug. 30.) kitérünk — a magyar szöveg már 1854-ben elkészült. Szerzője *Ballai Valerián* bencés tanár, aki *Rimely*

Az 1859/60. iskolai év végén azonban már az *Egressi Bénitől* megzenésített „Szózat”-ot éneklí egy diáknégyes, s végre 1861. július 26-án először hangzik fel mintegy új idők hírnökeként nemzeti imánk, a Himnusz.⁶⁷⁾

Gyakrabban került előadásra a feljegyzések szerint alig ismert főúri szerzőnk, *Batthyány Miklósné Széchenyi Franciska grófnő* (1783—1861), Széchenyi István nővérenek „*Latin misé*”-je. 1862. július 24-én időközben elhunyt főrangú hölgyünk „*Graduale*”-ját és „*Offertorium*”-át éneklí diákjaink zenekísérettel.⁶⁸⁾

*

Dicsérettel kell itt megemlékeznünk a hazafias Bencésrend és a két Kurzweil ama nemes törekvéséről, hogy az elnyomatás szomorú éveiben állandóan műsorra tűzött magyar nép- és műdalokkal igyekeztek az ifjúság fogékony lelkében a hazaszeretetet élesíteni. A magyar népdalköltészet gyöngyeit, *Huber Károly* és *Mátray Gábor* szerzeményeit énekeltek ifjaink olyan időben, amikor kész veszedelmet jelentett már a puszta magyar szó is.⁶⁹⁾

Mihály főapát parancsára végezte a fordítást.

⁶⁷⁾ Néhány nappal *előbb*, július 21-én a zeneegyesületi iskola tanulói énekeltek a Himnusz Lorenz János vezetésével. (A hangversenyműsor a szerző gyűjteményében.)

⁶⁸⁾ V. ö. *Thier László*: Amikor a bencésdiákok először énekeltek a Himnusz. Soproni Hírlap, 1929. nov. 28. A szerzemények kéziratát sajnos nem tudtuk megtalálni.

⁶⁹⁾ Itt említjük meg, hogy a Bencésrend már az alakulás évében készséggel bocsátotta a gimnázium egyik termét próbák céljaira a Zeneegyesület rendelkezésére. A kisebb hangversenyeket szintén itt tartották. (V.

VII.

Kitüntetése, utolsó évei és halála.

Id. Kurzweil Ferenc élte utolsó éveiben magas uralkodói kitüntetésben részesült. Pedagógiai munkásságáért 1858-ban I. Ferenc József a koronával díszített ezüst érdemkereszttel jutalmazta. Az „*Oedenburger Intelligenz- und Anzeige-Blatt*” 1858. november 15-iki száma a kitüntetés ünnepélyes átadásáról részletesen beszámolt, megemlékezve *Bertók Sándor* városi tanácsos üdvözlő költeményéről. E költemény 1859-ben Bertók Sándor ritka verseskötetében (*Gedichte*) jelent meg újra.

*

Örömmel szemlélhette az agg mester fiának sikeres tevékenységét, akiben zálogát látta a katolikus egyházi zene további erőteljes fejlődésének. Mesterünk nem is csalódott. Az ifjabbik Kurzweil zeneiskolájában nevelkedett énekesek és zenészek pompás összetanultságban mutatták be sorjában a klasszikus mesterek s korabeli zeneszerzők leg szebb alkotásait.

Szereteti körében, az öregség derült nyugalmaival élvezte Kurzweil Ferenc élte hátralévő napjait. Halála 1865 február 15-én következett be. Különös, hogy Sopron akkoriban egyetlen hírlapja, az „*Oedenburger Lokal-Blatt*” egy szóval sem emlékezik meg a derék tanító és templomi karnagy haláláról. Csupán az 1865. március 8-iki számban szerepel Kurzweil Ferenc neve még egyszer — az elhunytak névsorában. A halál okául aggasztály (*Altersschwäche*) szerepel.

ö.: Kurzweil Ferenc feljegyzéseit a Zeneegyesület alapításáról.)

Egyszerű sírkő jelzi a régi Szent Mihály-temetőben azt a helyet, ahová fáradt vándorunk örökre megpihenni tért.⁷⁰⁾ De gránitnál is maradandóbb emléket biztosított magának azáltal, hogy istenáldotta tehetségével Sopronban elsőnek tette közkincsé a műzenét s emelte a katolikus templomi zenét régi fényes fokára. Ha figyelembe vesszük id. Kurzweil Ferenc sokévi templomi

karnagyi és tanítói működését, melyhez egyesületi munkássága járult, bátran állíthatjuk, hogy típusa volt ama ritka embereknek, akik ideális szeretettel teljesítik vállalt kötelességeiket s így polgártársaiknak bizalmát és tiszteletét méltán kiérdemlik. A 19. századi Sopron egyik vezető egyénisége szállt az idősebbik Kurzweillel sírba. Hagyományait fia s utóda szeretettel ápolta.⁷¹⁾

Kisebb közlemények.

A Bánk bán soproni vonatkozásai.

Katona tragédiájának hatalmas szereplőgárdájában *Simon* és *Mikhal* nem foglalnak el elsőrendű helyet. A két testvér spanyol származású, előkelő család sarja. Spanyolországban atyjuk: *Simon* és nagybátyjuk: *Bertran* egy hatalmas főúrral viszályba keveredtek, ellenfelüket csatában legyőzték, elfogták és megölték. De ezzel nem csekély ellenségeskedést vontak magukra. Így éppen kapóra jött számukra, hogy *Imre* magyar király Arragóniai *Constantia* hercegnőt kérte nőül. A két testvér: *Simon* és *Bertran* — egyébként nyilván igen derék és kiváló vitézek — *Constantia* kíséretében jöttek Magyarországra s itt meg is telepedtek. *Imre* király szívesen fogadta őket, hatalmas hűbéri jószágokkal ajándékozta meg az ország különböző ré-

szeiben. A tragédia szempontjából *Simon* és *Mikhal* szerepének az kölcsönöz különös jelentőséget, hogy *Constantia* királyné magával hozta *Simon* és *Bertran* hugát, a szépséges *Tota* leányt is, ki később *Bánk* bánnak lett a felesége. Számunkra az a lényeg, hogy amikor a spanyol származású gyönyörű leány (akiről majd alább megtudjuk, hogyan kapta a *Melinda* nevet) férjhezmegy *Bánk* bánhoz, *Martinsdorf* községet kapja jegyajándékkul *Imre* királytól és *Constantia* királynétól. Ügylát-szik, ettől kezdve a családnak ez lett főtartozkodási helye, mert nemzetsegüket *Martinsdorf*eknek is nevezték. Kétségtelen, hogy ez a *Martinsdorf* az ismert sopronmegyei *Nagymarton*. Minderről a történelmi vonatkozásról részletesen tájékoztat bennünket *Kézai* krónikájának füg-

⁷⁰⁾ Id. Kurzweil Ferenc sírja a Russ-Scholz-család szomszédságában van.

⁷¹⁾ A Városi Múzeum a Mester hagyatékából Liszt Ferenc ifjúkori hatoktávos zongoráját (Schanz János bécsi zongorakészítő gyártmánya) őrzi. *Thier, Ladislaus: Was unser Museum an Liszt-Reliquien besitzt.*

Oedenburger Zeitung, 1936 aug. 2. Végrendelete után kutatva, megtudtuk, hogy azt a bécsi Reichsinnenministerium levéltárában kell keresnünk. A Bach-korszak magyarországi közigazgatási iratanyaga t. i. ide került. A körülménvek gátoltak bennünket abban, hogy monográfiánkat ez irányban is teljessé tegyük.

geléke a jövevény nemesekről írt fejezetében.¹⁾

Íme a halhatatlan tragédiának egyik érdekes sopronmegyei vonatkozása.

*

A Bánk bán vizsgálói és Katona József életrajzírói nem egy helyen rámutattak arra, hogy a tragédia tárgya nemcsak a magyar, hanem külföldi (főleg német) költőket és írókat is sokat foglalkoztatta.²⁾

Ezeket a foglalkozásokat figyelmen kívül hagyva, csak egy olyan adatot akarunk felhozni, amely élenken rávilágít arra, hogy Endre király és felesége, valamint ennek öccse, Ottó és Bánk bán körül bonyolódó történet a közfelfogást, a nagyközönséget is mennyire érdekelte és foglalkoztatta.

Fényes tanubizonysága ennek, hogy 1793-ban egy Lakfalvy Eduárd nevű magyar ifjú Sopronból egyenesen felszólította Schillert, hogy ezt a történetet dolgozza fel tragédiává.

Levelét először a bécsi Neue Freie Presse közölte 1877-ben;³⁾ Heinrich G. Bánk bán a német költészetben c. művében szintén egész terjedelmében közli ezt a rendkívül érdekes levelet, amelyből rövid kivonatot közlünk:

¹⁾ V. ö. *Gyulai P.*: Katona József és Bánk bánja. Budapest, 1883. 141. l.

²⁾ *Heinrich G.*: Bánk bán a német költészetben. Budapest, 1879. — *Kropf S.*: Bánk bán az angol irodalomban. Budapesti Szemle, 1904. — *Gombocz Z.*: Bánk bán egy ismeretlen francia feldolgozása. Budapesti Szemle, 1899. — *Katona L.*: Egy család Bánk bán novella. Irod. Tört. Közl., 1901. stb.

³⁾ *Gyulai P.*: I. m. 137. l.

„Wohlgeborner Herr Hofrath!

... *Deutschlands Männer sind uns jetzt ebenso wenig fremd, als unsere vaterländischen Schriftsteller.* Und eben weil ich Sie kannte, weil ich ein Ungar bin, frei wie die Nation, warm wie mein Klima, unterstand ich mich, an Sie zu schreiben. Schelten Sie mich nicht unhöflich, daß ich meinem Herzen gefolgt bin, Ihnen zu danken, Sie zu versichern, daß ich Sie liebe als meinen Bruder, daß ich Sie verehere als meinen Genius...

... *Wie oft stieg mir der Wunsch bei Ihrem Fiesco auf, möchte doch Schiller einen Rákóczi, Nádasdi, Banko verewigen, möchte er doch, der allein fähig und werth ist, diese Männer ins Leben zu rufen, verkünden weit die Edlen, deren Ruhm, wären sie von Römerinnen geboren, allumfassender würde, als der Ruhm eines Scipio oder Cäsar. Dann beneidete ich Aeneas seinen Virgil nicht, nicht dem Achill seinen Armer, denn Schiller's Geist ruhte über Ungarns Helden...*

... Wollten Sie mich wohl einer Antwort werth achten (das Einzige, um was ich Sie — neben Ihrer Liebe — bitte), so findet mich Ihr Brief nach innerhalb sechs Wochen in Oedenburg, dann haben wir Ordre aufzubrechen — wohin? daß weiß Gott! Vielleicht wieder die Gallier, was ich als Soldat wünschen muß und was ich als Ihr Verehrer sehnlich wünsche, und die Hoffnung haben zu können, bei unserem Zuge durch Deutschland den Mann zu finden, den ich so gern mündlich überzeugen möchte, daß ich ewig bin Euer Wohlgeboren Verehrer. Oeden-

burg, 11. Mai, 1793. Eduard von Lakfalvy."

Nem tartozik e cikk keretébe, de minden bizonnyal érdekes volna annak vizsgálata, vajjon mi lett a levél további sorsa? Heinrich Gusztáv szerint valószínű, hogy Schiller nem is válaszolt rá, hiszen hasonló lelkeshangú levelek százával futottak be hozzá mindenünnen, ahová fellillanyozó hatású első drámái eljutottak.

A mi szempontunkból az sem lehet közömbös, hogy a 18. század végén egy fiatal magyar katona felismeri Bánk bánban a drámai feldolgozásra alkalmas tárgyat.

*

Bánk bán neje nem nyerte volna el a hozzá méltóan szépcsendű Melinda nevet, ha 1812-ben még nem jelenik egy kis könyvecske, melynek egyetlen példányát a soproni evangélikus líceum Magyar Társaságának könyvtára őrzi.

E mű címe: *Ottó, vagy a zabolátlan indulatok áldozatja*. Jeruzsálemi András király idejéből. írója Cseri Péter, a m. kir. helytartótanács jegyzője (1778—1830).⁴⁾

A nélkül, hogy e nagyon ügyes meseszövevényű román boncolgatásába elmerülnénk, idézzük Katona Józsefnek, műve első kiadása elé írt bevezető szavait: „Cseri Ur, vagyis inkább Müller (akitől fordította) egy történetkében Ottót veszi és Bánk bán által Konstantinápolyban megöleti. — Igen mohón! Majd így folytatja:

„...A másik volt Bánk bán felesége. Ezt Adelajdnak neveztem. Cseri Ur Ottója még akkor nem jött

⁴⁾ Új kiadása rövidesen elhagyja a sajtót. (Időközben megjelent. Szerkesztő.)

kezembe. Azután akadt egy iromány is előmbe, melyben az van, hogy Michael és Simeon Miczban spanyol testvéreknek volt egy világszerte híres szépségű huguk, kit Benedictus- (Bánk-) bán, Konrád grófnak fia vett el: elismertem tehát spanyolabbnak és hiszem, hogy Müller Ur szerencsejobb volt nevének feltalálásában..."

Ebből a meglehetősen nehézkes fogalmazású pár mondatból tehát megtudjuk, hogy Katona a Melinda nevet Cseri Péter Ottójából vette, melyet ő Müller német író művének magyar fordításaként tekint.

Még kell elégednünk ezzel a szerény eredménnyel. *A zabolátlan indulatok áldozatja* nem is tarthat igényt arra, hogy a nagyszerű tragédia létrejöttében, vagy kialakulásában egy névadásnál több szerepe legyen.

György Lajos ezen felül „a királyné néhány jellemvonását" is neki tulajdonítja. Nézetét nem osztjuk.⁵⁾

*

Az ev. líceum még más kapcsolatot is teremtett a Bánk bán és Sopron városa között. Katona József egy Bárány Boldizsár nevű irodalomkedvelő ügyvéddel bíraltatta meg halhatatlan tragédiáját. Bárány Boldizsár egyéb irodalmi alkotásai, főleg történelmi szindarabjai aligha tartották volna fenn nevét; ez a bírálat azonban *A Bánk bán rostája* (1814) közismert lett az irodalomban.⁶⁾

Bárány Boldizsár, Katona József barátja a soproni líceum tanulója volt. Szorgalmas olvasással sok esz-

⁵⁾ György L.: A magyar regény előzményei. Bpest, 1941. 397—399. l.

⁶⁾ Megjelent a Kisfaludy Társaság Évlapjaiban. Új folyam 3. köt. Pest, 1869.

tétikai és irodalmi ismeretet szerzett s a Magyar Társaságban kitűnt buzgó munkálkodásával. Két társával szövetségbe, 1811-ben jobb dolgozataik kiadására készül. A *Virágok* címmel tervezett gyűjtemény azonban nem jelent meg. Egyébként Bányáról, mint a múlt század elejének magyarosításra törekvő írójáról emlékezik meg az irodalomtörténet.

Dr. Benkő László.

Egyháztörténet és helytörténet.

Még 1934-ben *Szekfü Gyula* iránnyitása mellett munkaközösségbe tömörült több, jórészt fiatal és állástalan történész azzal a céllal, hogy az elhanyagolt katolikus egyháztörténeti kutatást föllendítse és a történettudomány legújabb színvonalára emelje. Kezdetben csak előadások és az azokhoz fűződő viták szolgáltak e célnak, 1936-ban azután megtörtént a munkaközösség első irodalmi bemutatkozása a „Regnum” c. egyháztörténeti évkönyv első kötetének kiadásával. Azóta megjelent az évkönyv negyedik kötete is (Regnum 1940/41) s így mód nyílik arra, hogy a végzett munkát több éves távlatból tekinthessük át.

Szekfü Gyula már az első kötet előszavában rámutatott arra, hogy a munkaközösség közös munkája és évkönyve nemcsak keretet akar nyújtani fiatal történészek számára, akik történeti folyóiratainkból ezek szűkreszabott terjedelme miatt kiszorulnak, hanem új értelmet és tartalmat is kíván adni az egyháztörténetírásnak. Az általános hanyatlás megszüntetésére ezért hivatkozott a korszerűsítésre, világkapcsolatok kidolgozására, rendszeres munkára és ön-

bírálatra, valamint a vidékiek bekapcsolására. A munkaközösség ezen a ponton talált kapcsolatot a helytörténetírással s ezt a kapcsolatot az évek folyamán módszeresen igyekezett továbbépíteni. Bennünket ezen a helyen a munkaközösség munkájának éppen ez a része érdekel.

A sopronmegyei helytörténetírás számára a kimondottan sopronmegyei vonatkozású tanulmányok mellett elsősorban a módszertani cikkek szolgálhatnak tanulsággal.

Félegyházy József már az első kötetben (1936) vizsgálja a katolikus történetiszemlélet lehetőségeit és a katolikus egyháztörténetírás feladatait. Módszertani megállapításai protestáns viszonylatban ugyanúgy megállják a helyüket, hiszen arról van itt szó, hogy a történetíró „tud-e még objektív, szükséges mértékben kritikus és tudományos maradni anélkül, hogy pozitív keresztény, mondjuk éppen katolikus hitét elméletileg, vagy legalább is gyakorlatilag tudományszakának művelésében föladná?” Föladásról természetesen sem katolikus, sem protestáns oldalon nincsen szó, ugyanúgy teljesen szükségtelen és elhibázott dolog egyháztörténeti munkát ma hitvédelmi céllal megírni.

Félegyházy József inkább az országos egyháztörténetírás szempontjait domborította ki. Az első után következő kötetek azonban mindjebb a helytörténetírás szempontjából nyúltak a kérdéshez. A feladatkör első szűkítését a második kötetben (1937) *Vanyó Tihamér* végzi el „Az egyházmegye-történetírásról” szóló tanulmányában, amelyben a francia egyháztörténetírás eredményei alapján dolgozza ki tervezetét. Aki a

magyar helytörténetírással behatóan foglalkozott, annak azonban hamarosan be kellett látnia, hogy helytörténetírásunk elmaradottsága miatt a feladatkör további szűkítése volt szükséges. Így érkezett el a módszertani fejtegetés a helytörténetírás egyik legsajátosabb területére, a *plébániatörténetírás* kérdéséhez.

Már az évkönyv harmadik kötete jelzi, hogy Vanyó Tihamér megbízást kapott a plébániatörténetírás módszertanának kidolgozására s ennek elkészültéig rövid vázlatban közli a legszükségesebb szempontokat és tennivalókat. Ebből a vázlatból is kitűnt, hogy szerzői felismerték helytörténetírásunk legégetőbb kérdéseit s megállapításait gyakorlati munkásságukból merítették. A kérdés végleges kidolgozása a legújabb kötetben (Regnum 1940/41) *Vanyó Tihamér* tollából meg is jelent olyan kiforrott és tárgyilagos fogalmazásban, hogy legilletékesebb protestáns részről is teljes elismerést kapott. (V. ö. *Révész Imre* ismertetését a Protestáns Szemle 1942, 87—89. ll.) A szemléletnek és a célkitűzéseknek ez az egyezése mind a két oldalon elindítója lehet a tudományos egyházi helytörténetírásnak.

Vanyó Tihamér 64 lapos tanulmánya helytörténetírásunk mindjobban fejlődő módszertani irodalmának eddigi legerősebb terméke. Örömmel szeggezzük le ezt a tényt, hiszen évekkel ezelőtt e folyóirat hasábjain magunk is éreztük a nehézségeket, amelyek helytörténetírásunk megújulásának útjában állottak. Akkor vázoltuk a megoldás soproni és sopronmegyei lehetőségeit (v. ö. Soproni Szemle 1938, 1939). Vanyó Tihamér most a magyarországi helytörténetírás keretében a kérdésnek nem annyira tör-

ténetelméleti, mint inkább gyakorlati-lélektani oldalát dolgozza ki. Hanglejtés, beleélés, módszer és cél, források s a plébániatörténet fejezetei kerülnek itt részletes, a hazai és külföldi irodalom alapján tárgyalásra. Megállapításai és tanácsai annyira helytállóak, hogy bizalommal ajánljuk mindenkinek, aki helytörténeti tanulmányokkal foglalkozik. Úgy értesülünk, hogy az Actio Catholica különnyomatként több ezer példányban küldi szét Vanyó Tihamér munkáját. Reméljük, hogy a sopronmegyei helytörténetírás is hasznosítani fogja tanulságait.

Mollay Károly dr.

Gyóni Géza tevékenysége a soproni Kultúrában.

1911-ben indította meg Röttig Odó soproni nyomdatulajdonos a *Kultúra* című szépirodalmi folyóiratot. Kiállítása olyan volt, hogy azóta sem jelent meg a magyar vidéken hasonló nagyszabású időszakos írás. Munkatársai sorában megtaláljuk a legjobb fővárosi és vidéki írókat. Ugyanabban az időben élt Gyóni Géza is Sopronban és egy ideig éppen Röttig Odónál a Soproni Napló szerkesztőségében dolgozott. Természetesnek tűnik fel, hogy a Kultúra is munkatársai sorába iktatta az akkor már jőnévű fiatal költőt.

Gyóni leghívebb soproni barátja, Richly Rezső, ebben az időben maga is újságíró, visszaemlékezéseiben erre nézve ezt írja: „Gyóni Gézától tudtommal egyetlen egy sor sem jelent meg a Kultúrában. Itt-ott pesti folyóiratokban megjelent egy-egy verse, annak bizonyosságául, hogy érdemes írnia, hogy megbecsülik tehetségét, de a Kultúrába nem írt. Jelentett azonban a Kultúra Gyóninak egy

kis anyagi előnyt, havonta 20 koronát, amiért a szerkesztői munka alacsonyabbrendű részét, a korrektúráját végezte.¹⁾

Ismerve Richly erős kapcsolatait a költővel, a helyi kutatás mindenkor készpénznek fogadta el ezeket a sorokat, amelyek alkalmasak rá, hogy új anyagot adjanak annak a feltolakodó megállapításnak: Sopron nem becsülte meg a költőt. Azonban a Kultúra folyóirat úgyszólván egyik soproni könyvtárban sincs meg, így a kérdés Richlynek egyébként nem egészen határozottan állító jellegű kijelentése révén ellenőrzés nélkül a köztudatba Sopron és mellékesen Röttig Odó kárára került. Balogh István azonban, aki Gyóni Géza emlékének hivatott őrzője, de aki csak a fogságban ismerte meg a költőt, egyik cikkében a Kultúráról azt írja: „Gyóni állandóan szerepel benne költeményeivel.”²⁾

Alkalom adódván, átnéztük a Kultúra évfolyamait és meglepetéssel láttuk, hogy Balognak van igaza a kortárs ellenében. Gyóni, míg Röttigékkal jóban volt, állandó munkatársa maradt a Kultúrának. Munkássága egyébként a következő:

1911. Első szám. *Egy portré előtt*. Holló Jánosnak.³⁾ „Búsrajzú férfiportré néz le rám a falról.” Az Élet szeretője című kötetben (1917) ezen

¹⁾ *Richly Rezső*: Gyóni Géza soproni évei. Sopronvármegye 1930. július 6—október 19. a vasárnapi számokban. Az idézet július 20-án jelent meg.

²⁾ (*Balogh István*), a Gyóni Géza Társaság elnökének levele az Új Sopronvármegyéhez. Új Sopronvármegye 1942. április 18.

³⁾ Holló János festőművész tervezte az Élet szeretőjének címlapját, amikor Gyóni még Sopronban azt ki akarta adni.

a címen: „Bús monológ egy arckép előtt.”

Második szám. *Mélységben*. „Oly mélyen benne vagy szívemben.” Megjelent az Élet szeretője kötetben. *Éjszaka*. „Megakasztanám ezt az éjszakát.”

Harmadik szám. Gy. G. kezdőbetűk jelzéssel Hangay Sándor verseit bírálja.

Negyedik szám. *Fehér lüggönyök*. „Kis éji lámpák hintenek fényt.” *A Te tisztító csóкод*. „Nincs rajtam árnya bűnnek.” Megjelent az Élet szeretője kötetben.

Ötödik szám. *Tükör előtt*. „Tettet-lelket így nem mutattál.”

Hatodik szám. *Lelkek cseréje*. „Vétkes, vágyas.” *Most-most, de meddig?* „Engedj így a szemedbe nézmem.” Ugyanebben a számban Bende Tibor verseit intézi el kegyetlen gúnyjal; jelzése: Gyg.

Hetedik szám. *Péntek este*. „Várnod kell, várnod sok ilyen péntek este.” *Jó volna*. „Jó volna immár messze menni.” Megjelent az Athenaeum kiadta Versek gyűjteményben.

Gyóni tevékenysége a Kultúrában tehát elég számottevő és a megjelent költemények is javarészből megérdemelték, hogy a gyűjteményes kiadásokban felvételt nyerjenek.

Csatkai Endre dr.

Széchenyi orvosa, a volt soproni diák és mások.

Gróf Széchenyi István naplóiban gyakran találkozunk *Schoepf* (késsőbb *Merei*) *Ágost* orvosdoktor nevével. Egy időben a család orvosa volt; amint azonban az egyik, Széchenyinek elküldött könyvéhez mel-

lékelt leveléből kitűnik,¹⁾ nem valami szerencsésen szerepelt ebben a műnőségben.

Schoepf Ágost 1805. szeptember 24-én született Győrött. atyja kereskedő volt.²⁾ Gimnáziumi tanulmányait Sopronban végezte az ág. h. ev. liceumban. Az iskola egykorú törzskönyvei szerint 1819-ben és 1820-ban járt itt. A „Classis rhetoricae seu humanitatis prima et secunda” vizsgálati jegyzőkönyve (keltetése: „Dies examinis Aestivalis erant 26 et 1/2 27 Junii a. m. a hora 7—12, p. m. a h. 2—7. Signatum Sopronii a. d. 1 Julii 1820. Paulus Seybold”) a következő személyi adatokat tartalmazza: *Numerus: 64. Cognomen, Nomen, Aetas, Religio: Schöpf Augustus, ann. 16 E[vangelicus] A[ugustinae] C[onfessionis], Locus Natalis, Comitatus, Provincia: Jauriensis, Hungarus. Pater, Tutor, aut Curator, ejusque conditio et habitatio: T[utor] Michaël Thurner Medicus Jaurini. Victus ratio: Commensalis. Anni in Schola exacti: 2. Absentia a lectionibus: 35, a templo: 11. Classis Morum: 1.*

A további klasszifikáció szerint a messze, Győrből ideszakadt tanuló szép előmenetelt tanusított.

Schoepf neve a naplókban először 1837. július 24-én fordul elő:³⁾ „Essen früher wegen Schoepfs Établissement. Ich und Cr[escence] und Tasner gehen hin. Es ist gut, wird sich aber nicht erhalten, denn er ist zu ‚großer Herr‘.“ Itt arról az ortopédiai intézetről van szó, melyet

Schoepf 1836-ban nyitott Pesten; Széchenyi jóslata („wird sich aber nicht erhalten”) valóra is vált, bár másképp, mint ő azt gondolta: 1838-ban ugyanis az árvíz elpusztította az intézetet.⁴⁾ 1837. december 28-án⁵⁾: „Schöpf ibt bei uns.” 1840. december 21-én:⁶⁾ „Magyar Academia. Ich präsidire. Jerney liest vor. Schöpf bringt uns 15 Schinglete und spricht lang und breit.” Schoepf ezen az ülésen Vizsota szerint⁷⁾ a kancsalság mütételéről olvasott fel. Erről könyvet is írt.⁸⁾ A *Schinglete*, vagy *Scheanglete* bécsi kifejezés (kancsal).

A következő, a Naplókban található feljegyzések világot vetnek Schoepf ajánló levelének⁹⁾ egyik kitételére. Schoepf többek közt azt írja ebben a levélben: „A méltóságos gróf úr tudományunk s mesterségünk nem nagy tisztelője, de joggal is...” Továbbá: „Magam is nemes családjában mesterségünk díszét tán nem mozdítottam elő.” E levél 1844. február 17-én kelt. A naplókban megtaláljuk e kitétel magyarázatát.

1841. december 9.:¹⁰⁾ „Schöpf, der morgen den Béla operirt [à la lettre¹¹⁾] beschneiden wird.” Ugyanitt folytatólag: „Eugène Zichy, der einen Hechsen Schuß hat — und Schöpf essen bei uns.” December 10-én:¹²⁾ „Schöpf operirt meinen Béla! Schnitzelt 30 Minuten an ihm — ich halte ihn... Bringt mich beinahe um die Sinne. — Es ibt Bezerédy, Kiliás und Schöpf bei mir.” Az oldallapra

⁴⁾ Szinnyei u. o.

⁵⁾ Naplók V. 142. l.

⁶⁾ Naplók V. 432. l.

⁷⁾ Naplók u. o. j.

⁸⁾ Szinnyei u. o.

⁹⁾ L. az 1. sz. jegyzetet.

¹⁰⁾ Naplók V. 525. l.

¹¹⁾ à la lettre, szószertint; nyilván phimosisról lehetett szó.

¹²⁾ Naplók V. 526. l.

¹⁾ L. Radó István: A Sopron sz. kir. város közkönyvtárában őrzött Széchenyi-könyvtártöredék címjegyzéke. Sopron, 1941. 29—32. ll.

²⁾ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. VIII. köt., 1096. l.

³⁾ Naplók V. 104. l.

jegyezve ezt találjuk: „Wenn ich gewußt hätte, daß mein Béli so viel geschnitzelt werden müßte, . . . ich hätte ein Consilium etc., etc. Ich ahne, er bekommt den Tetanus oder Brand.“ December 12-én:¹³⁾ „12ten Béli wohl.“ Dec. 18-án Schoepf még mindig a gróf vendége volt:¹⁴⁾ „Es essen Schöpf bei mir . . .“

Eddig Széchenyi Béla gyógykezeléséről volt szó; ezután azonban, úgy látszik, Crescentiát is kezelte az orvos, mert 1842. január 1-én a naplóban a következőket találjuk:¹⁵⁾ „1sten Jänner 1842. ich stelle Schöpf zu Rede . . . Sie curiren meiner Frau eine Krankheit an . . . „Es ist bedenklicher . . . aber Gott Lob, nicht in der Hoffnung.“ Január 3-án:¹⁶⁾ „C[rescence] war bei der Nacht übel . . . Schöpf kurirt ihr eine Krankheit an.“ A naplókban — a sorok közt — már elejétől fogva kitűnik, hogy Széchenyi nem nagyon kedvelte Schoepf doktort; most azonban összeütközésre került a sor. 1842. január 23-iki naplófeljegyzés:¹⁷⁾ „Mache Schöpf herunter . . . alle seine Medicin Flascheln . . .“; továbbá február 14-én:¹⁸⁾ „Mit Schöpf einen kleinen Auftritt.“ Széchenyi február 23-án elküldi az orvost:¹⁹⁾ „Schöpf wird mit # 60 abgedankt.“ Schoepf azonban, mint a március 2-iki naplófeljegyzés mutatja, nem akarja ezt a tényt tudomásul venni:²⁰⁾ „Schöpf will nicht merken,²¹⁾ daß man in

meinem Haus kein Vertrauen.“ Különösen hangzik ezek után az 1843. március 15-iki feljegyzés, amely szerint:²²⁾ „Diner bei mir Rosette, Steinbach, Schöpf ect. ect.“ Úgy látszik, a gróf mégis ismét kegyeibe fogadta az orvost, ami egyébként kitűnik abból is, hogy az egy évvel később Széchenyinek ajánlotta egy könyvét.

A könyv, amelyhez Schoepf fentemlített levele ajánlásul szolgál, a soproni városi közkönyvtár tulajdonát képezi. Ebben a Széchenyi-gyűjteményben több oly névvel találkozunk — Széchenyi kortársaival —, akik felől néhány érdekes apróságot közlök az alábbiakban.

Balásházy János dedikálja könyvét Széchenyi Istvánnak, mint a „magyar academia másod előülölőjének“. A naplókban megtaláljuk a magyarázatát annak, miért hangsúlyozta Balásházy Széchenyi akadémiai tisztességét ilyen feltűnően. 1845. október 6-i kelettel ezt a feljegyzést találjuk: „ . . . Polgári Casino, wo Balásházy das Genie Conservateur ist.“ Ez alkalommal Balásházy — aki egyébként Viszota szerint²³⁾ zemplénmegyei szolgabíró, a M. Tudós Társaság tagja volt — sikerült magát Széchenyi előtt kedvező színben feltüntetni. Széchenyi azonban átlátott a szitán. Október 7-i kelettel²⁴⁾ ezt írja: „Fackelmusik. Balásházy machte die uninteressirte Rede. (Egy kis akadémiai fizetés.)“ Viszota jegyzetben hozzáfűzi: „Balásházy János volt a fáklyásmenet szónoka, nem érdek nélkül, mert szeretne fizetett tag lenni a M. T. Ts.-ban.“ Ezt célozta tehát már az 1844-ben kiadott műve dedikációja is.

¹³⁾ U. o.

¹⁴⁾ Naplók V. 528. l.

¹⁵⁾ Naplók V. 534. l.

¹⁶⁾ Naplók V. 535. l.

¹⁷⁾ Naplók V. 543. l.

¹⁸⁾ Naplók V. 554. l.

¹⁹⁾ Naplók V. 558. l.

²⁰⁾ Naplók V. 562. l.

²¹⁾ A Napló említett kiadásában sajtóhiba lehet a „merken“ helyett „werken“.

²²⁾ Naplók VI. 270—71. l.

²³⁾ Naplók VI. 270. l. j.

²⁴⁾ Naplók VI. 270. l.

Gabriel Grimaud de Caux bankár²⁵⁾ Széchenyinek dedikálja könyvét; a grófnak azonban — legalább első találkozásuk után — nincs valami jó véleménye a bankárról. Az 1847. augusztus 4-i naplóbejegyzés szerint:²⁶⁾ „Einen Grimaux (sic!) de Caux schickt mir Valentin Esterházy auf den Hals.“ Később már melegebb hangon emlékszik meg róla. Ugyanabban az évben, augusztus hó 20-án:²⁷⁾ „Vorgestern war Mr. (!) De Caux bei mir; der von Debreczin kommt...! Quelle richesse... Vous pouvez nourir (!) 40 Million d'habitans.“ A bankárnak Magyarországról való hízog véleménye nyilván tetszett Széchenyinek.

Joseph Andrew Blackwell, az angol kormány magyarországi ügynöke²⁸⁾ „A few remarks on our foreign Policy“ c. művet ajánlja gróf Széchenyinek már 1835-ben. Széchenyi naplóiban is gyakran említi Blackwellt, akivel sokszor akadt dolga.

Gyűjteményünkben megvan *Irinyi* Józsefnek egy munkája: Az országgyűlés rendezéséről. Irinyi József ügyvéd²⁹⁾ neve gyakran előfordul a naplókban; ám Széchenyi különös ellenszenvvel viseltetett irányában. 1844. augusztus 29-én találjuk a feljegyzést:³⁰⁾ „Irinyi Morion.“ Irinyi a Társalkodó 1843. évi 4–6. számában „Morion“ álnéven cikket írt „Felelet gr. Széchenyi Istvánnak a Két garas ügyében“ cí-

men. Széchenyi egy év múlva tudta meg, hogy „Morion“ azonos Irinyi Józseffel; ettől fogva nagyon haragszik rá. 1846. július 2-án ezt írja:³¹⁾ „Irinyi sieht mich keck an... ich ‚mit Geringschätzung.‘“ Később Irinyit beajánlják a Kaszinóba; Széchenyi azonban megakadályozza felvételét.³²⁾ Párbajsegédként is szerepel Irinyivel szemben.³³⁾ Lesujtó azonban 1847. április 25-i nyilatkozata:³⁴⁾ „Lese Lamartine.“³⁵⁾ Selbst der unedelste der französischen Revolution ist mehr Cavalier, hat mehr Anstand und Pietät, als z. B. Irinyi...“

Heinrich Robbi könyvében (Der Magen, seine Struktur etc.) a külső borítólappal belső oldalán 9 soros, ceruzával írt feljegyzést találunk, melyek Széchenyi kezétől származnak. Ezek a feljegyzések gazdasági és egyéb elvágendókra vonatkoznak; elintézésük után egyenként áthuzta a sorokat. Az első sorban nyilván a Kaszinóra vonatkozó feljegyzés lett volna, de, meggondolván a dolgot, a félbehagyott szót áthuzta. A negyedik sor magyarázata a következő: *repln*, *rebln* a Bécsben, Bécs környékén és Nyugat-Magyarország egyes helyein használatos tájszólas szerint „morzsolni“. Minden valószínűség szerint tengerimorzsoló gépről van szó.

Megvan gyűjteményünkben *Kecskeméthy Aurél* névtelenül megjelent röpirata: „Die Lebensfrage Österreichs“. Erre vonatkozik az 1860

²⁵⁾ Naplók VI. 607. 1. j.

²⁶⁾ Naplók VI. 607. 1.

²⁷⁾ Naplók VI. 617. 1.

²⁸⁾ L. *Horváth Jenő* tanulmányát: Blackwell A. J. angol ügynök magyarországi küldetései, Budapesti Szemle 1929, 212. köt., 378. ll.

²⁹⁾ Naplók VI. 97. 1. j.

³⁰⁾ Naplók VI. 97. 1.

³¹⁾ Naplók VI. 703. 1.

³²⁾ Naplók VI. 447, 450. 1.

³³⁾ Naplók VI. 475/76. 1.

³⁴⁾ Naplók VI. 557. 1.

³⁵⁾ *Lamartin*: L'histoire des Girondins. Bártfai Szabó 583. sz. alatt közli.

február 7-i naplóbejegyzés:³⁶⁾ „Hye sagte... Lebensfrage hat à la dictée des Grafen Széchenyi Kecskeméthy geschrieben, der nicht bleiben kann.“ Kecskeméthyt ugyanis az említett rőpirat miatt a belügyminisztérium sajtóhivatalában viselt állásától fel-fügesztették.³⁷⁾ Ez azonban már 1859 márciusában történt! Széchenyi csak egy év mulva tudta meg.

A Széchenyi-család egyéb tagjainak könyvei közül felemlítésre érdemes *Miège-Boyer* könyve, amely a bejegyzés szerint *Meade Karolináé* volt, Széchenyi tragikus végű sógor-nőjé.

Radó István.

Zenetörténeti adatok Sopron multjából.

A tiszteletdíjért való zenélést a régi Sopron a városi toronyőr jövedelmi forrásának tartotta fenn és szabadalomként kezelte; így vándormuzsikusoknak nem volt mit keresni ebben a városban, hacsak nem szegődtek el a toronyőr zenekarába. Azonban a latin közmondás szerint a változatosság gyönyörködtet és a zene kedvtelése nem egyszer olyan fokra vitte egyesek műkedvelő játékát, hogy kedvük támadt azt mellékkeresetként is felhasználni. A toronyőr ezek ellen elkeseredett harcot indított és 1782-től 1829-ig, a Zeneegyesület alapításáig nem egyszer igen éles ez a harc.

A 18. század első felében *Gassner Gotthard* volt a toronyőr és zenész, utána egy idegen, majd *Mária Terézia* uralkodásának vége felé *Gassner Lajos*, az előbbi fia. 1782-ben

ő kezdte meg a harcot a versenytársak ellen, akiket hol *Geigercompagnie*-nek, hol *Bradelgeiger*-eknek hív beadványaiban. 1782-ben rendezték az ügyet. Egy régebbi szokásjogra hivatkozva kimondták, hogy ezután a toronyőr idegenektől, ha bálban muzsikáltak, 30 krajcárt kap, ha pedig lakodalmon szolgáltatott zenét, egy forintot. 1793-ban sikerült *Gassner*nak egy ilyen társaságot leleplezni, a tanács meg is szüntette a működését.¹⁾ 1807-ben összeállt *Pejachevich* gróf volt vadászkürtöse, egy *Pokorny* nevű cseh zenész, egy volt toronyzenész és még egy ember és rendszeres zenei együttest („ordentliche Musik-Gesellschaft“) alkottak. *Gassner* feljelentésére elvették hangszereiket és kottáikat. De ugyanakkor az 1782-es határozatot ismét érvényre emelték.²⁾ 1808-ban ezek a muzsikusok kérték a felmentésüket a toronyőrnek fizetendő megváltás alól de a tanács nem tágitott. Volt itt egy *Kayser* nevű vak muzsikus (*Tonkünstler*), ettől is elkobozták a hangszerét; mikor a tanács elutasította az ő és társai kérelmét, hamarosan kérte, hogy elhagyhassa Sopront.³⁾

De *Gassner Lajos* élete sem lett azért fenékiig tejfel. 1810-ben panaszkodik, hogy segédei az évi 50 forint fizetésből nem tudnak megélni.⁴⁾ Szám szerint hatan voltak. A következő évben meg a vértesezred zenészei ellen panaszkodik: éjjel sok helyütt pénzért muzsikálnak és ezzel tetemes kárt okoznak neki. A tanács

¹⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1793--ról. 1311. sz. végzés VII. 19-ről.

²⁾ U. a. 1807. 63. és 261. számú végzés.

³⁾ U. a. 1808-ról. 1899. számú végzés.

⁴⁾ U. a. 1810. 2098. sz. végzés.

³⁶⁾ *Károlyi Árpád*: Gróf Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka I. 413. l.

³⁷⁾ *Szinnyei* i. m. V. 1309. l.

át is irt az érdekében a parancsnoksághoz.⁵⁾

1813-ban január 20-án 71 éves korában fejezte be életét Gassner Lajos, aki ilyenformán több évtizeden át tartotta kezében a város zenéi ügyeinek vezetését.

Az özvegye megtarthatta a zenéltetés jogát is, de sok öröme nem lett benne. Alig árvult el ugyanis a toronyőri állás, már jelentkezett *Carmasini János*, aki hegedű- és énekiskolát kívánt nyitni. A tanács beleegyezett, de rendőri felügyelet alá helyezte és kikötötte, hogy a toronyőr jövedelmét nem szabad csonkítani.⁶⁾ De nemsokára még komolyabb ellenfele támadt az özvegynek. Antal fia volt a tulajdonképeni karmester (directeur) Lajos halála után és érthetően egyedül akart maradni a toronyban. Az özvegy görccsösen ragaszkodik a javadalmas álláshoz és mikor kifogásolják, hogy a zenéi teljesítmények nem a legjobbak, kijelenti, hogy mihelyt a fia távozik, jobb erőt hoz helyette. Így hát Gassner Antal 1814-ben másfél-évi működéséről bizonyítványt kér a tanácstól és elhagyja Sopront.⁷⁾

Beállt karmesternek a Toscana dragonyosezredbe és onnan figyelte a viszonyokat. Hát azok elég ziláltak voltak. 1816-ban özvegy Gassnerné panaszt tesz a tanácsnál, hogy egyik zenészinását a bátyja elvitte tőle titkon, mielőtt a három év letelt volna, a színigazgató pedig elcsalja tőle zenészeit. Ügylátszik, erősen foglalkozott azzal a tervvel, hogy lemond az állásról és üzemvezetőjét, valami

⁵⁾ U. a. 1811. 143. sz. végzés I. 17-ről.

⁶⁾ U. a. 1813-ról 908. sz. végzés III. 28-ről.

⁷⁾ U. a. 1814-ről. 2356., 2262., 2408. számú végzések.

Tubeszkyt juttatja be utódjaként. Ezt megneszelte Gassner Antal és jelentést tett róla a városnak; azt felelték neki, hogy nincs erről szó, de ha valami változás esnék, számba veszik őt is.⁸⁾

1826-ig most csend van. Ez év szeptemberében szerződötti Gassnerné karmesternek *Jachimek Ferencet*, egy jeles fuvolást.⁹⁾ 1828-ban most már mégis szabadulni akar az asszony a muzsikától és *Trimmel János Mihály*, Esterházy herceg volt kamarazenészének kívánja átadni az üzemet. De ugyanakkor három másik pályázó is akad. Elsősorban *Jachimek mester*, azután *Amthor Jakab*, a helybeli Frigyes herceg vértesezred karmestere és *Ertl János magánzenész*. A tanács nem találja megfelelőnek Gassnerné ajánlatát és néhány hónapig nincs változás. De ekkor az asszonyt újabb kellemetlenség éri: az úrnapi körmenetkor és egy toborzás alkalmával zenét szolgáltatott és ennek fejében 27 forintos számlát nyújtott be a városhoz; a tanács azonban elutasította azzal, hogy ez a polgári őrség dolga.¹⁰⁾ Így most már nem kívánt tovább Gassnerné sem bíbelődni az üzemmel és ez év november 10-én átadta a toronyőrséget *Jachimeknek*; a város is szívesen hozzájárult.¹¹⁾

Az új toronyőr és karmester a csehországi Kreskovicsból való volt; elbocsátása megjött és maga 1828-ban beadta kérvényét a városhoz, hogy állandó lakosa lehessen és mestersége mellett hangszerekkel is ke-

⁸⁾ U. a. 1816-ról. 2795. és 3195. számú végzések.

⁹⁾ U. a. 1826-ról. 2533. és 2911. számú végzés.

¹⁰⁾ U. a. 1828-ról. 389—92., 502., 2717. sz. végzések.

¹¹⁾ U. a. 4340. sz. végzés.

reskedhessék.¹²⁾ A következő évben erős kézzel akart belenyúlni ő is a Bradl-Geiger-ek ügyébe. A tanács csak egy ilyen társaság működését engedje meg! Ez se vonulhasson fel kézművesekkel; csupán vonós hangszereken játszassanak; éji zenét ne adhassanak, bálzenét ne szolgáltathassanak. Házibál alkalmával is járjon a toronyőrnek kárpótlás. A tanács megindította a nyomozást. Kiderült, hogy két zenésztársaság járja a várost. Megállapították, hogy az 1807-es szabályzat a toronyőrnek fizetendő taksáról még érvényben van. Jachimek kérte, hogy ezt emeljék fel, mert neki nyolc legényt és két inast kell eltartania. A tanács határozata szerint a toronymesternek nem jár több kárpótlás, mint eddig, de a műkedvelő zenészek sem céhfelvonuláson, sem nyilvános éji zenénél nem vehetnek részt.¹³⁾

Az egész rendszert veszélyeztette az 1829-ben megalapított Zeneegyesület, amely belépődíjas hangversenyeket rendezett. Jachimek legálább is megalkudott vele és maga is buzgón részt vett a korai hangversenyeken.

1851-ben halt meg.¹⁴⁾ Soproni születésű fia, aki 1830-ban látta meg a napvilágot, jónevű zongoraművész lett. 1855-ben vett búcsút városunktól; hangversenyén a világhírű Liebhart Lujza is részt vett. Ekkor adta a fiatal művész „Isten veletek barátim” című magyaros darabját. 1859 május 8-án ismét szerepelteti a műsor. Ekkor a Zeneegyesület vendége:

¹²⁾ U. a. 1402., 1565., 3288. sz. végzések.

¹³⁾ U. a. 1829-ről. 413. sz. végzés.

¹⁴⁾ 1830-ban kapta meg a polgárjogot; egyik keze Mechle József kőfaragó volt.

a „Vihar” című szerzeményét és egyéb darabjait adja.¹⁵⁾

Csatkai Endre dr.

Újabb soproni műalkotások.

I. Papp-Váry Elemérné emléktáblája.

Emléktáblákban gazdag városunk újabb művészi darabbal gyarapodott. Papp-Váry Elemérné, a Magyar Hiszekegy költőjének emlékét hirdeti a Szakál Ernő soproni szobrászművész alkotta mű.

A piszkei vörösmárványból faragott, fekvő-téglalapalakú tábla alsó vízszintes oldalához, támaszként. kissé előugró keskeny tagozat csatlakozik, felső vízszintes oldalát pedig gyengén ívelő koronázó részlet zárja. A táblafelület függőleges tengelyében, bronzból öntött zöldespatinájú ékítmény foglal helyet stilizált virág- és levelelemekből alkotott hármashalomból kiemelkedő apostoli kettőskereszt, ezen a Magyar Hiszekegy tördelt szövegének betűi domború kivitelben. A kereszt tövével, jobbról, kunkorodó, stilizált, magyaros jellegű indadísz szakad ki, szépen formált virágaival és leveleivel mintegy körülölelve a keresztet. Az egész dombormű pompás jelképi ábrázolása a Magyar Hiszekegy mély-

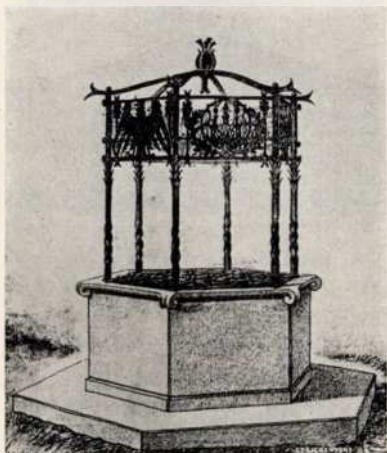
¹⁵⁾ A műsorok Scholz János gyűjteményében.

séges gondolatainak; a diadalmas hit és erő művészi kisugárzása. A költőre vonatkozó szöveg betűi a márványlapba vésettek, s a nemes mértéktartás elvének megfelelően nem aranyozottak, hanem barnásfeketére festettek.

A művészi emléktábla a Gesztenyés-út 17. sz. nyaralóépületének falán foglal helyet. Felavatása az elmúlt év őszén történt.

II. A sastéri díszkút.

A Soproni Városszépítő Egyesület régi terve valósult meg, amikor

a Sastéren most felállíthatják a tér hangulatához illő díszkutat.

A tér északi oldala mentén, magányos fa tövében, a régi kút aknáját körülölelve, szabályos hatszögű terméskő-talapzaton emelkedik a finomarányú, ugyancsak hatszögletű terméskő-kútkáva; zárópárkánya a sarkoknál kettős-csigavonalba fejlődik. A kőanyag Dunaharasztiból való kemény mészkő. Megmunkálása Baumann Béla kőfaragóműhelyében történt. A kávat díszítőjelegű, szabályos négyszögek hálózatából álló, ko-

vácsolt vasrács fedi. Innét kezdve teljesen a pompásan megmunkált vas veszi át a szerepet. Mindegyik szögletnél egy-egy nyulánk, négyszögű pillér szökken fölfelé; sodrának érzetelésére szolgál az alsó harmadukban eszközölt megcsavarás, s följebb az ág-bogas behasítás. A pilléreket felső harmaduknál hatszögbe tört széles képszalag fogja össze; erőteljes foltokban mutatkozó áttört-sége hatásos művészi ellentétben van a káva tömörségével. A képszalagon, ritmikusan, háromszor ismétlődik a sasmotívum, közbül pedig a magyar címer, Sopron címere és a Városszépítő Egyesület jelvénye foglal helyet. A pilléreket fenn sugáralakban elhelyezett ívelt pálcátágok kapcsolják egybe, mintegy sátorgerincet alkotva; találkozási pontjuk stilizált virágkehellyel hangsúlyozva.

A díszkút tervező művésze, Szakál Ernő, az iparművészet ezen ágában is értékeset alkotott. Kitünő ismerője a kovácsolt vas technikájának s a belőle készült tárgyak művészi fejlődésének, a megszentelt hagyományok tisztelője, s így a korszerűség szabta követelményeknek is mindenben meg tudott felelni. Teljes méretű műhelyrajzai, s a szükséges felvilágosítások alapján a mű kivitelezője, Fasching Mátyas soproni mülakatos, a régi céhbéli mesterek anyagismeretével és -szeretetével, tudásával, fogott a nagy gondosságot igénylő megmunkáláshoz.

Örvendetes, hogy ez az ősi szép művesség, melynek oly sok kiváló emlékét találhatjuk városunkban — ajtók, templom- és erkélyrácsok, ajtókopogtatók, cégértartók stb. — korszerű fogalmazásban újraéledt, s hozzá még annyira sikerült megoldásban. *Csipkés Kálmán.*

Irodalom.

A százéves Soproni Takarékpénztár. (Sopron, 1942. 4°. 23 + 1 l.)

E címmel tette közzé a jubiláló Takarékpénztár igen szép nyomásban, érdekes képekkel és változatos szöveggel százestendős történetét. Városunknak e tiszteletreméltó régi intézete alapítását Széchenyi István nevével hozza kapcsolatba, ami annyiban felel meg a valóságnak, hogy a legnagyobb magyar volt a legelső részvényaláíró. Abban az időben — 1842-ben — Széchenyi István közéleti munkásságának és népszerűségének delelőjén volt, az ő pusztá aláírása elégséges volt a sikerhez, ami nem is maradt el. Egyébként városunk polgárai közül Hofer Péter, Flandorffer Ignác és Wagner Mihály — később Vághy polgármester és követ — voltak azok, akik a Takarékpénztár létrejöttén legtöbbit buzgólkodtak. A gondolat azonban benne volt Széchenyi Istvánban is még pedig elég korán, mert már 1825-ben beírja Naplójába a „Különböző gondolatok“ közé ezt a két jellegzetes szót: „Takarékpénztár Sopronban.“ És ez egy Széchenyi Istvánnak még Sopron városának elégséges volt már. Ennyi köze van a Soproni Takarékpénztár alapításához Széchenyi Istvánnak. Nemes gondolkodásra vall, hogy az Intézet létét a legnagyobb magyarral hozza kapcsolatba és vele indítja el. Ami azután következett — az Intézetnek csak becsületére vált, szinte rámutatható példaképe volt a soproni erényeknek: szorgalom és szerénység. Két nagy vihart állott ki: 1873-ban és 1901-ben. Az Intézet szolid vezetése nem ingatták meg egyik esetben sem

a jól fundált épületnek alapjait. Volt az intézetben bizonyos bölcs alkalmazkodási képesség is az Idők politikai fordulásaihoz képest. A munka erről is megemlékezik. Érdekes e körül, hogy mikor a Schmerling-korszakban az igazgatóság felségfolyamodványt nyújtott be az alapszabályok jóváhagyása végett, az igazgatósági tagok között egyetlen ember volt, aki a német aláírást mellőzte és pedig Lunkányi — azelőtt Liebenberg — János, Széchenyi I. jószágigazgatójának fia, aki csak ennyit kanyarított oda nevéből: „Lunkányi“. Lesztyán Sándor állította össze az érdekes füzetet, világos, jó stílussal, amelyet egykorú képek tarkítanak.

Ö. J.

Horváth Antal: *A csornai premontrei prépostság commendatorai a 16–17. században.* Keszthely, é. n. 8°. 23 lap.

A mohácsi vész után válságos helyzetbe került a magyar katolikus egyház. Okai ismeretesek és messzenyúlók, szervezeteinek sorsa azonban e században indul a beteljesülésnek. Egyházmegyék, címek és birtokok válnak névlegessé, monostorok pusztulnak vagy kerülnek birtokaikká! egyetemben idegen kézre, nem egyszer világiak kezére. Így történt az ősi csornai premontrei prépostsággal is. Commendatorai, azaz urai, birtokosai 1542-től 170-ig idegen világi papok: kanonokok, c. püspökök. Adományozói a kapuvári uradalom birtokosai, a Nádasdyak, majd királyi kegyuraság alá kerül. Bár a kapuvári uradalom később Esterházy Fál kezére jut, Csorna kegyuraságát

mégsem kapja meg, csak ajánlási jogát. Élve ezzel, ő juttatja vissza a premontrei rend kezére ősi jussukat.

A fenti korszak commendator-prepostjainak sorát és életrajzi vázlatát adja tanulmányában a tudós szerző s bár szerénykedve sajnálkozik munkája vázlatosságán, mégis ki kell emelnünk alapos és széleskörű forráskutatását, világos szerkesztését, amellyel tanulmányát a további részletkutatások számára mintegy vezérfonalul nyújtja. Soproni vonatkozásai számunkra különösen érdekesek és értékesek.

Maár Károly.

Erdélyi Tibor: *Aki velem nincsen, ellenem van.* Sopron, 1942. 8°, 48. l. Cristea László kiadása.

Sopron népszerű katonapoétája újabb verseiből kötött csokrot nyújt ebben a kis kötetben olvasóinak. Körülbelül azokból az ihletforrásokból fakadnak ezek a költemények is, amelyek eddig is táplálták költészetét: a magyar nép és a magyar haza rajongó szeretete, a természet képei, de főképp a magyar katonai eszmény sugalmazzák költői megnyilatkozásait Fegyverek zajától hangos a világ, természetes tehát, hogy a magyar katona, még ha lanttal cseréli is fel a kardot, harci szellem kifejezésére készletti múzsáját. A fiatalság türelmetlen tettvágya, a lobogó érzések merész lendülete fűti a költőt, versei pedig arról tanuskodnak, hogy lelkének csak egyik fele van itt, a másik fele ott van keleten, titáni harcot vívó bajtársai közt. Az ifjúság derülítésének és dinamikájának a tavasz, az „örök március” az évszaka, s költünk is erről tesz valómást:

Imádom a rügyek pattanását,
a szellőfuvalmat,
az életzendülését,
a szívek zendülését,
de gyűlölöm, gyűlölöm a semmibe-
néző,
bódult nyugalmat.

Mámoreos örömmel üdvözi a tavaszt, mikor „még hófoltosak a piros tetők és sírnak a csorgó ereszek, de egy-két lépéssel odébb már zöldel a tavaszi pázsit”. Természetérzéke friss és erős, s a természetből vett képei szemléletesek és üdék. De van meleg szava a létért küzdő finn nép számára is:

Fogóddz meg jól, szőke, finn legény,
fogóddz a szívbe, hitbe, kézbe,
s hidd el: Isten rád boldogan néz le,
hidd el: tiéd marad a föld, a víz,
a kincs,
s a zsarnok markában parázssá válik
a bilincs,
mit buta göggel kezdedre szabott...

Mikor végigolvasva a külső formájában is meggyerő kötetet, búcsút veszünk tőle, ezek a lelkeshangú s a nyelvbéli kifejezésben és költői formában is gondos versek maradnak meg emlékünken, s nem engedjük, hogy a többiek megzavarják e szép versek maradandó hatását. *rj.*

Házi Jenő: *Gúnyvers a soproni aszszonyokról 1595-ből.* (Kny. az „Archivum Philologicum”-ból.) Budapest, 1942. 8°. 20 lap.

Házi Jenő az Archivum Philologicum (Egyetemes Philológiai Közlöny) ezévi második számában közölte és magyarázta egy eddig ismeretlen soproni költőnek, Wiener János-nak két költeményét. Az első költemény a korabeli német irodalomban nagyon elterjedt párbeszédes formában foglalkozik egyes soproni

polgáraszonyok és polgárleányok erkölcsével és a személyeket illetőleg közelebbi célzásokat is tesz. A pasquillus annak idején nagy botrányt okozott, s Házi Jenő a költemény háttérének, valamint szerzője sorsának kiderítésével elsősorban a gúnyirat művelődéstörténeti jelentőségét domborítja ki. Irodalomtörténeti szempontból nagyobb érdeklődésre tarthat számot a második költemény, amelyet szerzője az első költemény miatt elszenvedett fogsága alatt írt. A szerző, aki nevét anagrammába rejti, maga mondja, hogy költeményét „in. S. Thorothea melodey” írta. A németországi városok történetéből ismeretesek a polgári költészetnek, az ú. n. mesterdalnokok költészetének formái. Az egyes kiagyalt strófaszerkezeteket számon tartották s alkotójuk névvel látta el őket. Bár a magyarországi városi németiség hasonló tevékenységéről eddig alig-alig van adatunk, valószínűnek látszik, hogy Wiener János esetében a nagy német nyelvterület polgári költészetének kihatásáról van szó. Hiszen Németországban is a 16. században virágzik igazán a polgári költészet (Hans Sachs 1576-ban hal meg) s Wiener János nemcsak Sopronban, hanem Bécsűjhelyen, Bécsben, Boroszlóban és Grácban is tanult. További kutatás feladata marad, hogy e szellemtörténeti kapcsolatokat tisztázza.

Mollay Károly dr.

Gyermek a lanton. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta *Kuszák István*. Sopron, 1941. A Frankenburg Irodalmi Kör kiadása.

A könyvhöz a Frankenburg Irodalmi Kör csatol előszót s ebben

találhatóan állapítja meg: „Kuszák István koszorút kötött a gyerekekről szóló versekből s megkoszorúzza vele a magyar gyermeket.” Valóban pompás az a koszorú, amelyet a könyv szerzője a gyermek köré fon, amint pompás az a magyar költészet is, amelynek a nemzet legdrágább kincse, reménysége: a gyermek a tárgya. Szeretet, gyöngédség és öröm sugallja annak a meleg és színes szavakba öntött bevezetésnek minden sorát, amelyben a könyv anyagának összeállítója jellemzi a gyerekekről szóló magyar költészetet. A múlt és jelen költői járultak hozzá költeményeikkel e könyv anyagához, nemcsak a nagyok és halhatatlanok, hanem olyanok is, akiknek ma csak az irodalomtörténet, s talán csak éppen ez a könyv őrzi nevét, a 18. század második felében élt Földi Jánostól napjaink népszerű költőjéig, Mécs Lászlóig, Dukai Takách Judittól, Kazinczy kortársától Berde Máriáig. 88 magyar költő műveiből válogatta össze szerencsés kézzel a könyv szerkesztője azt a 166 költeményt, amelyek mindegyikének a gyermek az ihletője. Ha egyébként nem tudnánk, ez a gazdag gyűjtemény is bizonyítja, hogy a gyermek csak a 19. században kezdi foglalkoztatni nagyobb mértékben költőink érzés- és gondolatvilágát, vagy legalább is csak ettől kezdve szerepel mint a költészet tárgya irodalmunkban.

A könyv szerkesztője a közölt költeményeket a következőképpen csoportosítja: 1. Szeresd a gyermeket! 2. Tiszteld a gyermeket! 3. Véd a gyermeket! 4. Imádság örök gyermekéért. A bevezetésben pedig így foglalja össze könyve tartalmát: „*Itélet, prófécia és követelés* is ez a könyv. *Itélete:* Sok a meg nem

született és a pusztuló magyar gyermek. *Próféciája*: Magyar gyermek nélkül nincs magyar jövő sem. *Követelése*: Szeresd, tiszteld, védőd a magyar gyermeket!" Magvas és nemes intelem, s látszik, hogy olyan embernek a lelkéből fakadt, akiben mint apában és hivatásos pedagógusban eleven erővel él a gyermekért való felelősség tudata.

A szép könyv sok örömet szerezhet szülőknek, nevelőknek s az ifjúság minden barátjának. rj.

Lám, Friedrich — Missuray - Krüg, Ludwíg: *In meinem Herzen baut ihr Nest die Stille...* Sopron, 1942. 8°. 32 lap.

Lám Frigyes, akit műfordításaiából Sopronban is jól ismernek, ebben a kötetben Missuray-Krüg Lajos néhány költeményének műfordítását kétnyelvű kiadásban nyújtja át az olvasónak. Ez a szerencsés megoldás módot nyújt arra, hogy az eredeti és a műfordítás összehasonlítását, a nehézségek és megoldások szembeállítását állandóan elvégezhesse az olvasó.

Minden műfordító a formahűség és a tartalomhűség nehézségeivel viaskodik. A műfordítók legtöbbször éppen az elsőt teszi magát sokszor túl: néha megretten az eredeti nehézségeitől, néha pedig más formával más hangulatot visz bele a versbe. Babits Mihály Dante fordításával kapcsolatban példákkal mutatta ki, hogy a csak formahűség visz egyúttal legközelebb a tartalom hűségéhez is.

Lám műfordításain is meglátszik, hogy a fenti nehézségekkel állandóan küzdök. Nehézség vállalását jelentette már az is, hogy Lám éppen

Missuray-Krüg verseit próbálta németre fordítani. Missuray-Krüg verseiben, úgy érezzük, mintha lefojtott pátosz lüktetne. Ez kitör néha a formaalkotás fegyelme alól s szabad ritmusban hőmpolyogteti a költő gondolatait. Lám ezzel szemben biztos formaérzékű költő, aki könnyedén gyüri zárt formákba gazdag nyelvét. A két költői egyéniségnek ez a különbözősége tűnik ki Lám fordításai-ból.

Ha Missuray-Krüg verseit ritmikai szempontból vizsgáljuk, feltűnik a daktiluszok és anapestuszok túltengése. Lámnál meg éppen a trocheusok, de különösen a jambusok vannak többségben. A nagy pátosz, amely Missuray-Krüg verseiben hol elfojtva, hol szabadon kitörve él, ezt a tempós ritmust (a verslábak nagyokat lépnek) kívánja. Lámnál meg szinte azt érezzük, mintha a német nyelv nehézkességét akarná a jambusok szaporításával legyőzni. Hasonlítsunk pl. össze két sort. Missuray-Krüg-nál: „Fészket rakott szívemben a csönd”. Lámnál: „In me|nem Her|zen baut| ihr Nest| die St|ille”. (A kiemelt magánhangzók a ritmikai hangsúlyt jelölik.) Lám fordítása (öt és feles jambusban) szinte Schiller Tell Vilmosának híres monológját juttatja az ember eszébe („Durch die|se hö|h|le Gas|se muß | er kom|men”). Lám törekvése zárt formák alkotására a rimeknél is meglátszik. Missuray-Krüg-nál a rimek nem játszanak nagy szerepet. Hol megkeresi, hol sejteti, máskor meg teljesen elhagyja őket. Lámban ekkor is felülkerekedik a zárt formára törekvő költő (v. ö. pl. a „Pipacs”, a „Szivárvány” című költeményeket) Ilyenkor azután kitűnő a mű anélkül, hogy a jó fordítás szolgálatát

tenné, mondja Babits. Mert a fordító kénytelen a szövegből elhagyni, esetleg betoldani s a maga ízlése szerint a költeményt kikerekíteni. A fordítás pedig ezáltal veszélyesen közeledik az átköltéshez (v. ö. pl. helyenként az „Egyik virágosbolt előtt...” című költemény fordítását). Lám Frigyes mesteri kezére vall azonban, hogy a legtöbb esetben sikerült saját egyéniségétől elütő másik költő műveibe való beleélés. S érdekes, itt nem volt szüksége betoldásokra s az eredeti tartalmát mégis maradéktalanul adja vissza. Ilyen pl. a „Krizantén” c. költemény (Endrődy A. zenésítette meg) fordítása. Az eredetinek új meg új szépségeit ismerjük meg pl. a „Fertőrákosi köfajtó fölött”, a „Látomás”, „Tudom, e lámpa ég” stb. címűek fordítása által. Ez talán a legszebb dícséret, amit fordítónak adhatunk, ez bizonyítja, hogy Lám jó munkát végzett. Külön kell kiemelnünk a fordító gazdag német nyelvezetét, amely Misuray-Krüg bőven omló képeinek mindenütt közelébe férközik.

A kötet a Scarbantia-könyvek (szerk.: Thier László) kiadásában jelent meg. *Mollay Károly dr.*

Dr. Wagner Richárd: *A Világegyetem és a Föld.* 170 lap. Kókai Lajos, Budapest, 1942.

A földrajz az utóbbi évtizedben nagy változáson ment át. Leíró tudományból oknyomozó és összefüggéseket kereső tudomány lett. Míg régebben egyes részei (csillagászati, fizikai és leíró földrajz) inkább csak egymás mellett haladtak s nem kapcsolódtak szervesen egymásba, addig ma ezek szerves együttműködését kívánjuk. Az általános földrajz-

nak arra kell törekednie, hogy kutatásában a leíró földrajz szükségleteire legyen tekintettel s viszont a leíró földrajz annak megállapításait használja fel és vegye tekintetbe. Nem találjuk most már kielégítőnek valamely táj vagy nagyobb egység ismertetését, ha annak egyszerű vagy akár művészi leírását kapjuk, hanem elvárjuk, hogy a jelenségek magyarázatát és okait is lássuk. Hogy a geográfus ezt megtehesse, számos más tudománykörhöz kell segítségért folyamodnia. Természetesen nem mérülhet el egy ilyen segédtudomány pl. a csillagászat egész területén, hanem abból csak az érdekli, ami a Föld felületén végbemenő jelenségekkel s az élőlények életével összefüggenek, ill. ezeket hatást gyakorolnak.

Ilyen szempontok vezették e könyv szerzőjét is könyvének megírásában. A Világegyetem s a Föld című munka tulajdonképpen a csillagászati földrajz anyagát öleli fel. Szerencsésen válogatta ki a szerző a csillagászat hatalmas anyagából mindazt, ami a geográfust érdekli, ill. amit tudnia kell, hogy a világegyetem s a földrajzi táj között fennálló kölcsönös hatásokat megérthesse s oknyomozó munkájában felhasználhassa.

Nem elégszik meg a szerző egyes tényezőknek fizikai szempontból való megismertetésével, hanem kutatja azok földrajzi hatásait. A könyvnek ilyen részei többek között pl.: A nehézségi erő és az ember kapcsolata. A megvilágítás értékének jelentősége a város, a falu és a tanya életében. A meleg, a domborzat és a talaj befolyása a szőlő elterjedésére. A lejtők és a település.

Az anyag ez újszerű tárgyalása érdekessé teszi a könyvet.

Jó szolgálatot tesz e munka nemcsak a földrajzzal foglalkozónak, hanem mindenkinek, aki kutató szemmel szereti nézni azt a tájat, amelyben él, mert sok jelenség magyarázatát találhatja meg e könyv alapján, amelyekre talán eddig ügyet sem vetett.

L. J.

Székely Sándor dr.: *Városaink neve, címere és lobogója.* A Vármegyei Szociográfiák kiadása. Kemény kötésben, színes fedőlappal, címerrajzokkal, fényképekkel. 96 lap, egy színes műmelléklettel. Budapest, 1941 (5 pengő).

Az első rész helyneveink eredetével foglalkozik és külön hangsúllyal emeli ki a honfoglaláskori helynévadás jellegzetességeit. Az erdélyi latin és román földrajzi nevek összehasonlító táblázata is az ezeréves magyar történeti jog mellett tanuskodik. Néhány gyakorlati tanácsot is olvashatunk a sorok között arról, hogy miként lehetne egyes idegen eredetű földrajzi elnevezésünket (Bácska, Pest, Visegrád, stb.) megfelelő magyar névvel (Bácsvidék,

Zsolt megye, Váralja) felcserélni.

A heraldikai rész régi szükségletet fedez, amikor rendelkezésünkre adja a heraldika alapvető szabályait, valamint az összes városi és egyes jellegzetes községi címerek rajzát a színek pontos feltüntetésével. A heraldika a történetírásnak egyik legfontosabb segédtudománya és az ezeréves magyar múlt sok szépségét tárul a kutató elé ilyen tudományok művelése közben. Ez a könyv is ilyen szépségekben gyönyörködtet bennünket. A magyar heraldikai irodalomban teljesen egyedülálló a munka azért, hogy a zászlók és lobogók módszertani ismertetését adja. A mellékelt színes táblázaton pedig a magyar városok és községek heraldikai jelvényeihez, vagyis címereihez és lobogóihoz a dicső magyar múlt egy-egy szép emléke kapcsolódik és így ezeknek használata és szeretete — ami a szép munkából lépten-nyomon kitűnik — nemzeti kincseink fokozottabb megbecsülését jelenti. A Sopronról közölt adatok helytörténelmi anyagunkat gazdagítják.

(K.J.)

Sopron bibliográfiája.*)

Bán J.: Kaleschiák Péter 1616—1696. (Soproni Szemle. 1942. évf., 1. sz., 86. l.)

Becht Rezső: Sopron és a soproniak. (Soproni Szemle, VI. [1942.] évf., 2. sz., 105. l.)

— Soproni hangulatok 2 képpel. (Tükör, 1942. júl. sz.)

Csapodi Csaba: Esterházy Miklós nádor 1583—1645. (Bpest, é. n., 8°, 171 l.)

Csatkai E.: A felsőszopori Tóth-család. (USV. 1942. márc. 7.)

— Ihász Imre diákkori emlékkönyve. (Soproni Szemle, 1942. 1. sz., 94. l.)

— Unterberger Ignác barokkfestő sopronmegyei vonatkozásai. (U. o.)

— Festetich Ignác, mint a soproni színház pártfogója. (Soproni Szemle, 1942. 1. sz., 93. l.)

*) 1942. március 1-től 1942. augusztus 31-ig.

- Az első soproni magyar színelőadás (1792) szereplőinek levélváltásából. (Soproni Szemle, 1942. évf., 1. sz., 37. l.)
 - Százötven esztendő a magyar színészet Sopronban. (USV. 1942. márc. 14.)
 - Százötven évvel ezelőtt sopronmegyei díszruhában farsangolt Nápoly. (USV. 1942. márc. 21.)
 - Emlékezések Gyóni Gézára. (USV., 1942. ápr. 11., 13.)
 - A soproni jezsuiták nyomában. (USV., 1942. ápr. 18., 20.)
 - A régebbi Schwartz-ház a Templom-utcában. [Az egykori Bezerédj-palota.] (USV., 1942. ápr. 25.)
 - Az újabb Schwartz-ház a Templom-utcában. (USV., 1942. máj. 2.)
 - Madagaszkár meghódítása a líceumi könyvtár régi újságjaiban. (USV., 1942. máj. 16.)
 - Néhány régebbi neves festőnkről. [Angeli Henrik, Igler Gusztáv, Brandl Gusztáv, Klaber Gyula.] (USV., 1942. máj. 23.)
 - Érdekes házak a Magyar-utcában és az Ezüst-utcában. (USV., 1942. máj. 30.)
 - A katolikus gimnázium első magyar tanárja. [Óvári Xavér Ferenc.] (USV., 1942. jún. 3.)
 - A Palatinus ág Sopronban. (USV., 1942. jún. 6.)
 - A Neugebäude (Prikler-ház) a városház mögött. (USV., 1942. jún. 13.)
 - Három klasszicista építész. [Neumayer Lőrinc, Ringer József, Handler Jakab.] (Soproni Szemle, VI. (1942.) évf., 2. sz., 114. l.)
 - A Tűztorony régi fallfestményei. (Soproni Szemle, VI. (1942. évf., 148. l.)
 - A sárgarézöntő céh Sopronban. (Soproni Szemle, VI. (1942.) évf., 2. sz., 149. l.)
 - A nagy napfogyatkozás 100 esztendő előtt. (USV., 1942. jún. 20.)
 - Fürdőznek a régi soproniak... I—IV. közl. (USV., 1942. jún. 27., júl. 3., 11., 18.)
 - A fényképezés legkorábbi időszaka Sopronban. (USV., 1942. júl. 22.)
 - Az első soproni katonaiskola. (USV., 1942. aug. 1.)
 - Egy várkerületi ház és két végrendelet. (USV., 1942. aug. 8.)
 - A soproni harangöntés és tűzoltószerek gyártásának története. A Seltenhofer-gyár alapításának 125. évfordulójára. Sopron, 1942. 8°, 26 l.)
 - A Szent Mihály-templom hajdani értékeinek nyomában. (USV., 1942. aug. 22.)
 - A soproni ferencesek nyomában. (USV., 1942. aug. 29.)
- Csemegi J.:** Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencésteplom kőszószékéről? (Soproni Szemle, 1942. évf., 1. sz., 70. l.)
- Győrfi J.:** A soproni erdők rovarkárosítói. I—II. (Soproni Szemle, 1942. évf., 1—2. sz.)
- Felpéti György J.:** A soproni zsidókapu. Történelmi regény. (8°, Szeged—Budapest, 1941.)
- Hamar Gy.:** A soproni evangélikus igehirdetők. (Soproni Ev. Gyülekezeti Lap, V. (1942.) évf., 1—3. sz.)

- Házi J.*: Benedek Lajos tábornagylevele Rupprecht Kálmán hadnagyhoz. (Soproni Szemle, 1942. évf., 1. sz., 92. l.)
- Gúnyvers a soproni asszonyokról 1595-ből. (Kny. az Archivum Philologicum-ból.) Bpest, 1942. 8°, 20 l.
- Heimler, H.*: Mathias Lang ein Prediger des Wortes Gottes zu Oedenburg in Ungarn. (Gustav Adolf-Kalender, 1942. 68. l. 2 képpel.)
- Heimler K.*: Payr György és Payr Mihály krónikája 1584—1700. (8°. V + 99 l., Soproni krónikák II. Sopron, 1942 és Soproni Szemle, 1942. évf., 2. sz.)
- Horváth A.*: A csornai premontrei prépostság commendatorai a XVI—XVII. században. 8°, 23 l., é. n.
- Kamenszky—Pekovits*: A Magyar Telefónhírmondó és Rádió R.-T. *Soproni Nap* című közvetítése 1942. február 2-án. Kiadja Sopron város. 8°, 68 l., 18 képpel.
- Károlyi A.*: Soproni séta. (Új Magyarország, 1942. aug. 5.)
- Keresztury D.*: Sopron a magyar szellemi életben. (Élet, 1942. évf., 12. sz.)
- Lauringer E.*: A Sopron városi múzeum térképgyűjteménye. (Soproni Szemle, 1942. évf., 1. sz., 16. l.)
- Lesi V.*: A Frankenburg-féle Életképek. Debrecen, 1941. Szerző. 8°, 78 l.
- Lestyán S.*: A százéves Soproni Takarékpénztár. (Sopron, 1942. 4°, 22 l., számos képpel.)
- Mollay K.*: Adatok a soproni ispotály történetéhez. (Soproni Szemle, VI. évf., 1. sz., 29. l.)
- Az 1622. évi soproni belvárosi tervrajz magyarázó szövege. (Soproni Szemle, VI. [1942.] évf., 2. sz., 151. l.)
- Mühl A.*: A fekete-fehér művészet soproni úttörője. [A jubiláros fényképkiállítás elé.] (USV., 1942. aug. 1.)
- Soproni mesterfotósok. (USV., 1942. aug. 8.)
- Németh S.*: Kőrösi Csoma Sándor soproni barátja: Borgátai Szabó József. (Nyugati Őrszem, 1942. jún. sz.)
- M. Torkos József 1710—1791. (Soproni Szemle, VI. [1942.] évf., 2. sz., 141. l.)
- Östör József*: Széchenyi magyar fajvédelme [Előadás.] (8°. 84 l., Budapest, 1941. Orsz. Nemz. Klub kiadv., 38. sz.)
- Széchenyi István és Sopron. (Soproni Szemle, 1942. évf., 1. sz.)
- Thier, L.*: Ein vergessener Soproner Kirchenmusiker. [Franz Kurzweil d. J., der Begründer der Stadtpfarr-Musikschule. (Ö. Z., 1942. júl. 18—25.)
- Verbényi L.*: Egy soproni költő arcképehez. Szőke László újabb verseskötete. (USV., 1942. aug. 19.)
- Winkler Oszkár*: Bérházépítkezés Sopronban. 1 tkp., 7 kép, 1 alaprajz. (Magy. Építőművészet, 40. [1941.] évf., aug. sz.)
- Ziermann, L.*: Unser Friedhof. (Sopr. Ev. Gyül. Lap, V. [1942.] évf., 1—3. sz.)
- Zimmermann, B.*: Der Oedenburger Musikverein im Jahre 1835. (Südost-Forschungen, VI. évf., 3—4. sz. Leipzig, 1941.)
- *
- A jobb magyar jövőt munkálja a Hűség Városa. (Új Világ, VIII. évf., 20. sz., máj. 21.)

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI

Alapított 1841-ben kelt
királyi szabadalomlevéllel.

BANK

Bármely ügyben készséggel
ad felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok : **64,100.000** pengő.

Soproni fiókja :

Várkerület 117. szám

Telefon : 92, 132.

Sürgőnycim : COMMERZ.

*Az új villamos árszabás mellett
érdemes a*

Lövérekben

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót
és szivattyút alkalmazni.

Az új gáztarifa pedig a

*városheli konyhák és fürdőszobák üzemét
teszi olcsóvá!*

SOPRONI TAKARÉKPÉNZTÁR

a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete

Alapított 1842 Sopron, Széchenyitér 19 Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. — Betéteket legjobban
gyümölcsöztet. — Foglalkozik a banküzlet minden ágával. — Minden
ügyben díjmentes felvilágosítással szolgál.

BAUMANN BÉLA

OKL. KŐFARAGÓMESTER ÉS CEMENTÁRUGYÁROS

SOPRON, KŐFARAGÓ-TÉR 5 — TELEFON 469

Mindennemű kőfaragó-, műkő- és cementmunkák,
építőanyagok eladása

LÖVÉR- SZÁLLÓ

Elsőrendű szálloda a
tizezer holdas városi
erdő közvetlen köze-
lében.

110 szoba
Központi fűtés
Hideg és meleg
folyóvíz
Lift
Garázs
Bar
Tennisz pályák

Bérlő :

Horváth Imre

Telefon 622 és 714.

*Minden házban igazi öröm
a családi sör!*

Felvételeit

előhívja
másolja
nagyítja
gyorsan, szépen

*Mindig nivós műsor
a Városi Moziban!*

Telefon 424

Perkovácz Félix

SZÉCHENYI-TÉR 12 SOPRON TÁVBESZÉLŐ 888

Kitűnő konyha

Elsőrangú borok

Állandóan frissen csapolt sör

„HUBERTUS“

VADÁSZLAK

Sopron legkedveltebb
üdülő- és kirándulóhelye.

Egész éven át nyitva.
Rendkívül mérsékelt árak.

Gyönyörű kilátás az osztrák Alpesekre.
A várostól 3 km-nyire.
Jól ápolt sétautak.

A Soproni Városszépítő-Egyesület tulajdona.

Bérlő: Konrad Frigyes.

Távbeszélő : 633.

MED. UNIV. Dr. HERNFELD PÁL
LŐVÉR-PENZIÓJA

EGÉSZ ÉVBEN NYITVA. KÖZPONTI FŰTÉS
HIDEG-MELEG VÍZ. — TELEFON: 940

VASÁRUGYÁR R.T.

SOPRON, CSENGERY-U. 32

GRUBER-PENZIÓ

A VÁROSLIGETBEN

TÁVBESZÉLŐ: 484. SZÁM

Szép magaslati, por- és szélmentes helyen, tölgyes- és fenyveserdők közvetlen közelében. Ideális üdülőhely. 38 modernül berendezett szoba, folyóvízzel, fürdőszoba, villanyvilágítás.

Terrasz szép kilátással.

Kívánatra dietikus konyha.

Egész éven át nyitva.

BÉRLŐ: KIS FERENC

RAUNER MIHÁLY

NEMZETKOZI SZÁLLITMÁNYOZÁSI VÁLLALAT

HIVATALOS VASUTI SZÁLLÍTÓ

Bútorszállítás

Raktározás

Fuvarozás

Elvámolás

Sopron, Manninger-út 8-10. szám

Távbeszélő: 577

Városi iroda: 900

Pannonia-Szálló

A VÁROS KÖZPONTJÁBAN

Hideg és meleg folyóvíz

Központi fűtés

Garage

Klubhotel

TELEFONSZÁM

80

Hazánk legrégebb, több mint 125 év óta fennálló keresztény gyára

SELTENHOFER FRIGYES FIAI

ALAPÍTVÁ: 1816 SOPRON TELEFON: 66
MAGYAR KIRÁLYI UDVARI SZÁLLITÓK

Legelső tűzoltószer, kutszivattyú és gépgyár, harang-, fém- és vasöntöde

Harangok, vasállványok, tűzoltófecskendők

úgy kocs-, mint motorfecskenők, továbbá harangöntés, fémöntés, kutak stb., stb., beszerzéseknél forduljon bizalommal minden tekintetben teljes garanciát nyújtó megbízható keresztény gyárunkhoz s a legnagyobb készséggel adunk díjmentesen költségvetést, kívánságra díjmentesen kiszállunk, kedvező fizetési feltételeket adunk sok évi jótállás mellett

Gyártmányaink a párizsi világkiállításon aranyéremmel, azonkívül sok-sok arany- és ezüstéremmel és díszoklevéllel kitüntetve.

SOPRONI IDEGENFORGALMI

R.-T.

SOPRON, VÁRKERÜLET 44

Telefonszám 379

A magyar kir. Államvasutak és a Győr-
Sopron-Ebenfurti Vasut hivatalos menet-
jegyirodája

FÜRDŐ-ÜZEM

AUTÓBUSZ-ÜZEM

IDEGENFORGALMI ÜGYEKBEN
DÍJTALAN FELVILÁGOSÍTÁS!

FÉNYKÉPÉSZET

Lobenwein Harald

FOTÓSZAKÜZLET / AMATŐRLABORATORIUM

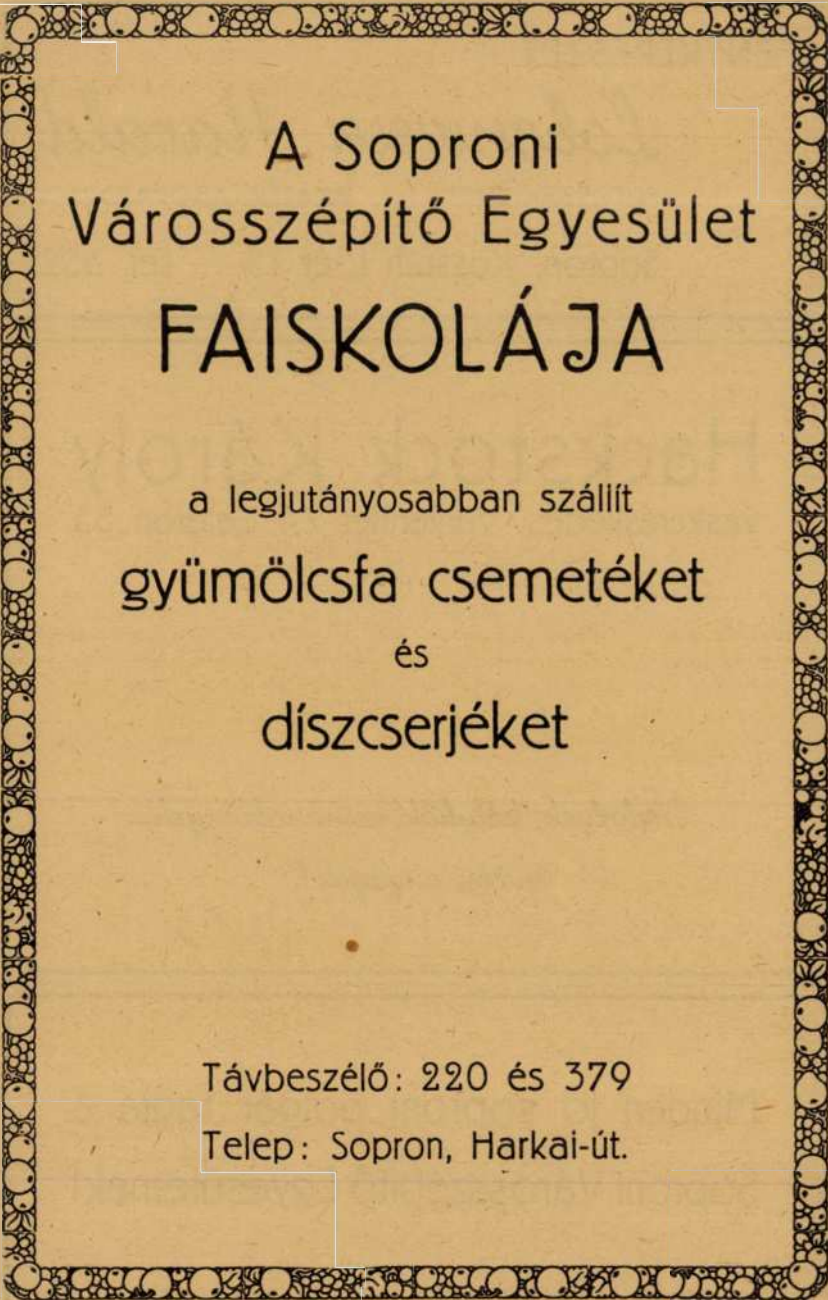
Sopron, Kossuth L.-út 13. / Tel. 352

Hackstock Károly

vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33

*Tűzhelyek, kályhák, románcédények,
építési anyagok!*

Minden jó soproni polgár tagja a
Soproni Városszépítő Egyesületnek!

A Soproni
Városszépítő Egyesület
FAISKOLÁJA

a legjutányosabban szállít
gyümölcsfa csemetéket
és
díszcserjéket

Távbeszélő: 220 és 379

Telep: Sopron, Harkai-út.

EGYÜNK

Stauffer

SAJTOT – VAJAT

IZÜK ÉS TÁPÉRTÉKÜK FELÜLMULHATATLAN

*Tómalom
Strandszálló*

Egész éven át nyitva!

Tulajdonos Kovács Vince

Telefon 152

Étterem, penziórendszer. Polgári árak!

Strandfürdő, csónakázás. Autóbuszjárat a városba és a Lövérékbe.

**RÖTTIG-
ROMWALTER
NYOMDA R.-T.**

KÉSZÍT NYOMTATVÁNYOKAT, KÖNYVEKET
ÉS EGYÉB NYOMDAI TERMÉKEKET A LEG-
KÉNYESEBB ÍZLÉST KIELÉGÍTŐ KIVITELBEN

SOPRON, DEÁKTÉR 56

TÁVBESZÉLŐ: 19

VIRÁGOT

RAFFENSPERGER FERENC FIAI

VIRÁGTERMEIBŐL

SOPRON, Erzsébet-utca 9. Tel. 54. / Kossuth L.-utca 45. Tel. 780.
Kertészet: Nándorfásor 8. Tel. 610. / Alapítási év 1803.

Diebold-Foto

Sopron, Mátyás király-u. 1
Telefon: 378

FELSŐLÖVÉRI PENZIÓ

KITÜNŐ ELLÁTÁS

MÉRSÉKELT ÁRAK

FENYVES-SOR 7

Tulajdonos: **Dr. PÁLOVICH ISTVÁNNÉ**

Távbeszélő: 798. és 821.

A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

(Kaphatók a kiadóhivatalban.)

	Ára:
1. <i>Becht Rezső</i> : Az én városom	20 f
2. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Az első soproni népszámlálás	30 f
3. <i>Varga Lajos dr. és Mika Ferenc dr.</i> : A magyar Fertő halászata az utolsó 12 esztendő folyamán	50 f
4. <i>Lauringer Ernő</i> : A rekonstruált capitoliumi trias-szobrok Sopron város múzeumában	30 f
6. <i>Payr Sándor</i> : Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban	30 f
9. <i>Romwalter Altréd dr.</i> : Római-kori sajtolt üveg Sopronból	20 f
10. <i>Csiphés Kálmán</i> : Soproni órakiállítás	50 f
12. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Sopron népessége a 18. század elején	30 f
13. <i>Breuer György</i> : A sopronmegyei madárvárták	30 f
14. <i>Szádeczky-Kardoss Elemér dr.</i> : Sopron vármegye Zsira-környéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája	50 f
15. <i>Soós Imre</i> : Adatok a sopronmegyei középirtokok 16. századi történetéhez	50 f
16. <i>Storno Miksa</i> : Adatok a soproni festészet történetéhez I., II.	80 f
17. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tél	30 f
19. <i>Zügn Nándor</i> : Soproni erdészeti régiségek	30 f
20. <i>Kolb Jenő</i> : Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban	40 f
21. <i>Leitner József</i> : Bredeczky Sámuel (1772—1812)	30 f
22. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	20 f
23. <i>Csiphés Kálmán</i> : Üveg- és keramiai kiállítás Sopronban	40 f
24. <i>Dr. Wiczján Dezső</i> : Payr Sándor (1861—1938)	30 f
25. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tavasz	30 f
26. <i>Kapuy Vitál</i> : Egered. (Helytörténeti tanulmány)	30 f
29. <i>Főző Géza</i> : Soproni gesztenyések	20 f
30. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Nyár	30 f
31. <i>Thirring Gusztáv</i> : Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt	50 f
32. <i>Ifj. Csemegi József</i> : Sopronbánfalva középkori templomai	50 f
33. <i>Veszelka László dr.</i> : A soproni rajziskola története 1778—1799. (Első közl.)	50 f
34. <i>Storno Miksa</i> : Római-kori leletek Sopron Belvárosából	80 f
35. <i>Csiphés Kálmán</i> : Régi soproni egyházi ruhák	80 f
36. <i>Weinberger G. A.</i> : Ifj. Storno Ferenc (1851—1938)	30 f
37. <i>Csatkai E. dr.</i> : A gróf Szapáry-kastély Bükön	100 f
38. Kapuvári népviselet. I.	80 f
39. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Ősz	30 f
41. <i>Németh Sámuel</i> : A soproni evangélikus líceum könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok	60 f
42. <i>Verbényi László dr.</i> : A soproni rajziskola története (II. közl.)	50 f
43. <i>Énekes Kálmán</i> : A sopronhorpácsi kastély	80 f
44. <i>Kokas Kálmán</i> : A szanyú népviselet	80 f
45. <i>Varga Lajos dr.</i> : Nagyméretű darázsfaszek a soproni Felsőlövérekből	30 f
48. <i>Vitéz Lenky Jenő</i> : Király József Pál	40 f
49. <i>Levárty Rezső</i> : id. Storno Ferenc pannonhalmi működése	50 f
50. <i>Romwalter Altréd dr.</i> : A Hallstatt-La-Tène korabeli vaskohászat Sopron környékén	30 f
51. <i>Verbényi (Veszelka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története (III. közl.)	50 f
52. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A zsirai (gyülevizi) kastély	1—P

	Ar*
53. <i>Sandy Dezső</i> : Csornai népviselet	80 f
54. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. 5 műmelléklettel és 12 szöveg- közti képpel	2'20 P
55. <i>Ruhmann Jenő dr.</i> : Torkos László. (1839—1939.)	30 f
56. <i>Vitéz Házi Jenő dr.</i> : A soproni plébániai iskola	50 f
57. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története. (Negyedik közlemény.)	50 f
58. <i>Varga Lajos dr.</i> : Hat év előtti osztrák vita a Fertő tó sorsáról	50 f
59. <i>tóth-lipcsei Fabricius Endre</i> : Sopron és a Napoleon-i háborúk	50 f
61. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A simasági kastély	50 f
62. <i>Neubauer Elemér</i> : Agfalvi népviselet	50 f
63. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Klieber József szobrász és a soproni régi kaszinó oromzata	30 f
64. <i>Becht Rezső</i> : Város és erdő	30 f
65. <i>Dr. Verbényi (Veszélka) László</i> : A soproni rajziskola története	50 f
66. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városfejlesztési terve	100 f
67. <i>Dr. Mollay Károly</i> : Sopron vármegye középkori történelmének nyelvészeti és történeti kérdései	30 f
68. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni cégérek	50 f
69. A fertőrákosi püspöki kastély	50 f
70. <i>Östör József</i> : Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstár- sasági alapítása. — Magyar nyelvtudása. Allitólágos gögje. Újabb a Karolina-ügyben	50 f
71. <i>Thirring Gusztáv</i> : A Széchenyi-család soproni házai	50 f
72. <i>Lauringer Ernő</i> : Széchenyi István gróf az érmészetben	50 f
73. <i>Thier László</i> : Széchenyi-emlékek	50 f
74. <i>Csatkai E.</i> : Széchenyi-műemlékek Nagycenken	50 f
75. <i>Berecz Dezső</i> : Moller Ede 1853—1882	50 f
76. <i>Radó István</i> : A soproni Széchenyi-könyvtár	30 f
77. <i>Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz</i>	100 f
78. <i>Verbényi (Veszélka) László</i> : A soproni rajziskola története. (Utolsó közlemény.)	50 f
79. <i>Schindler A. dr.</i> : Városszéli telepítés	50 f
80. <i>Storno M.</i> : Néhány sopronmegyei régi templomról. Képekkel	100 f
81. <i>Csatkai E.</i> : A dénesfai gróf Cziráky-kastély	50 f
82. <i>Thirring Gusztávné Waisbecker Irén</i> : Emlékek viharos időkből, amikor a Széchenyiek megszerették Sopront	50 f
83. <i>Benkő László dr.</i> : A soproni Nemes Magyar Társaság. A legre- gibb magyar önképzőkör	30 f
84. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városrendezésének kérdései	80 f
85. <i>Hárs György</i> : Csákányütés a belvárosban	50 f
87. <i>Kotsis Tivadar</i> : Barlangok a tóalmi erdőben	30 f
88. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi bábsütő emlékeink	50 f
89. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A röjtöki kastély	100 f
90. <i>Soproni krónikák</i> : I. Petz Dániel és fia krónikája	200 f
91. <i>Massalsky Miklós herceg</i> : Volt-e Julianus Apostata császár Sopronban?	1—P
92. <i>Vajk Artúr</i> : A brennbergi szénbányászat és a bécsi hajózható csatorna	1'20 P
93. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A nagylozsi báró Solymossy-kastély	1'20 P
94. <i>Németh Sámuel</i> : Mértékletességi Egyesület Sopronban 1619	80 f
95. <i>Storno Miksa</i> : A soproni kulcsleletek alakí változásai	1'20 P
96. <i>Csipkés Kálmán</i> : Vitnyédi fejfák	1—P
97. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Adatok Sopron 112 év előtti gazdasági helyzetének ismeretéhez	1—P
98. <i>Storno Ferenc</i> : Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről	1'20 P

99. <i>Udvardi Lakos János</i> : Adatok a Soproni Kereskedelmi Terület multjához	1—P
100. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Sopronmegyei kastélyok	120 P
101. <i>Györfi János dr.</i> : Sopron és környékének rovarfaunája	1—P
104. <i>Csatkai E. dr.</i> : Sopronmegyei kastélyok	100 f
105. <i>Reményi V.</i> : Brennbergbánya szociális fejlődése	50 f
106. <i>ifj. Csemegi József</i> : A Keresztelő Szent János tiszteletére épült kápolna Sopronban	50 f
107. <i>Hajós Elemér</i> : Karácsonyi és újévi népszokások a Rábaközben	50 f
108. <i>Verbényi László dr.</i> : A területi nevelés nyomai Sopronban a kereskedelmi tanonciskolák megindulása előtt	50 f
109. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Sopron környékének fontosabb gyógynövényei	50 f
110. <i>Horváth Tibor Antal</i> : A horpácsi prépostság	50 f
111. <i>Heimler K. dr.</i> : Thirring G. és munkássága	50 f
112. <i>Németh S.</i> : Egy soproni ábrándos történetíró Borgátai Szabó J.	50 f
113. <i>Thirring L. dr.</i> : Sopron népessége 1941. jan. végén	50 f
114. <i>Gélin Gy. dr.</i> : Adalékok Sopron művészettörténetéhez	50 f
115. <i>Csatkai E. dr.</i> : A virtsológi Rupprecht-kastély Sajoskálón	50 f
116. <i>Csiphés Kálmán</i> : A Városi Múzeum borászati emlékei	50 f
117. <i>Storno M.</i> : Soproni városrészletek 1852-ből	50 f
118. <i>Kotsis Tivadar</i> : Sopronkörnyéki barlangok	50 f
119. <i>Mollay K. dr.</i> : Soproni élet a 15. század második felében	100 f
120. <i>Hajós Elemér</i> : A rábaközi népviselet	20 f
121. <i>Storno Miksa</i> : A római amfiteátrum és nemeseum Sopronban	50 f
122. <i>ifj. Csemegi József</i> : Középkorú kőlámpások Sopron területén	50 f
123. <i>Thirring G.</i> : Adatok a soproni céhekről a 19. század első felében	20 f
124. <i>Kárpáti Z.</i> : Érdekes és újabb növényelfordulások Sopron környékén	50 f
125. <i>A Seemann házaspár</i> művészete	20 f
126. <i>Csiphés K.</i> : Sopron sz. kir. város múzeumának régi céhedényei	50 f
127. <i>Östör József</i> : Széchenyi és vármegyéje	100 f
128. <i>Vitéz Házi Jenő</i> : A soproni polgárjog megszerzésének története	80 f
129. <i>Berecz Dezső</i> : Frankenburg Adolf harmadik felesége	80 f
130. <i>Hamar Gyula</i> : Gamauf Teofil feljegyzései Kis Jánosról	50 f
131. <i>Weger Imre</i> : Néprajzterképek módszere	100 f
132. <i>Csatkai Endre</i> : Kinek a műve a soproni régi színház oromcsoportja?	50 f
133. <i>Kotsis Tivadar</i> : Sopronkörnyéki barlangok	50 f
134. <i>Östör József</i> : Széchenyi István és Sopron	100 f
135. <i>Lauringer Ernő</i> : A Sopron városi múzeum térképgyűjtem.	100 f
136. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Az első soproni magyar színelőadás szereplőinek levélváltásából	100 f
137. <i>ifj. Csemegi József</i> : Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencéstemplom kőszószékéről	100 f
138. <i>Mollay Károly dr.</i> : Adatok a soproni ispotály történetéhez	100 f
139. <i>Becht Rezső</i> : Sopron és a soproniak	1—P
140. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Három klasszicista építész (Neumayer Lőrinc, Ringes József, Handler Jakab)	1—P
141. <i>Györfi János dr.</i> : A soproni erdők rovarkárosítói	1—P
142. <i>Heimler Károly dr.</i> : Payr György és Payr Mihály krónikája (1584—1700)	4—P

SOPRONER RUNDSCHAU

HEIMATBLÄTTER

KULTURHISTORISCHE ZEITSCHRIFT

Erscheint: vierteljährig.

Herausgeber: Stadtverschönerungsverein Sopron (Ödenburg), Ungarn.

HAUPTSCHRIFTLEITER:

Dr. HEIMLER KÁROLY.

Schriftleitung: Sopron, Kölcsey Ferenc-Gasse 1.

VI. Jahrgang 1942. — Folge 3.

Inhalt des vorliegenden Heftes:

<i>Schindler, A.</i> : Betriebspolitik der Stadt Sopron	153
<i>Tompos, E.</i> : Wappensiegel, mit besonderer Rücksicht auf die Bürgerwappen. III.	177
<i>Storno, M.</i> : Privatsammlung der Familie Storno	184
<i>Verbényi, L.</i> : Pfarrschule in Sopron im 19. Jh.	196
Biographien.	
<i>Thier, L.</i> : Franz Kurzweil, Chormeister der Stadt-Pfarrkirche und Gründer des Soproner Musikvereines (1792—1865)	200
Kleine Beiträge.	
Schrifttum	225
Soproner Bibliographie	231

Legközelebbi számunk 1942. november végén jelenik meg.

UNION MINISTRIES
1875
LONDON

- 121
- 122
- 123
- 124
- 125
- 126
- 127
- 128
- 129
- 130

Stm

Soproni Szemle

VI. ÉVFOLYAM
1942. NOVEMBER 15
4. SZÁM

A SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ EGYESÜLET KIADÁSA

A SOPRONI SZEMLE művelődéstörténelmi folyóirat a *Soproni Városszépítő Egyesület* kiadásában évenként legalább négyszer jelenik meg.

Főszerkesztő: dr. Heimler Károly ny. városi főjegyző, a *Soproni Városszépítő Egyesület* elnöke.

Szerkesztőbizottság: Becht Rezső író, dr. Berecz Dezső kir. törvényszéki bíró, dr. Csatkai Endre műv. író, dr. Gombocz Endre egyet. tanár, a M. T. Akadémia tagja (Budapest), dr. vitéz Házi Jenő városi főlevéltáros, a M. T. Akadémia tagja, Lauringer Ernő m. kir. tanügyi főtanácsos, ny. áll. gimn. igazgató, múzeumi igazgató, Leitner József gimn. tanár, dr. Mihályi Ernő főiskolai tanár (Pannonhalma), dr. Mollay Károly tudományos intézeti tanár, egyetemi tanársegéd, Németh Sámuel m. kir. tanügyi főtanácsos, dr. Romwalter Alfréd műegyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja, dr. Ruhmann Jenő evang. líceumi (gimn.) igazgató, Storno Miksa építési vállalkozó, dr. Szenci Vilibáld városi tanácsos, dr. Thirring Lajos miniszteri osztálytanácsos, egyet. m. tanár, dr. Varga Lajos egyet. ny. rk. tanár, a M. T. Akadémia tagja, dr. Vendl Miklós műegyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja, dr. Verbényi László gyakorló kereskedelmi középiskolai tanár, egyet. előadó és tanársegéd

Allandó munkatársak: dr. Benkő László, Csipkés Kálmán, Kapuy Vítal, dr. Kárpáti Zoltán, Maár Károly, Soós Imre

A cikkek tartalmáért a szerzők felelnek.
Közleményeink utánnomását csak a szerkesztőség engedélyezheti.

Szerkesztőség: Sopron, Kölcsey Ferenc-u. 1.

Kiadóhivatal: Sopron, Várkerület 44. (Idegenforgalmi Iroda.)

Előfizetési ára évenként 6 pengő.

E szám ára 2— P.

Postatakarék csekkszám: 43.705.

Tartalom:

Ruhmann Jenő dr.: Ihász Dániel szerepe az olaszországi magyar emigrációban	233
Schindler András dr.: Sopron közüzemi politikája. II.	257
Tompos Ernő: Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre. IV.	270
Thirring Lajos dr.: Sopron vármegye községeinek újabb népfejlődése Nagyjaink.	276
Németh Sámuel: Wietoris Jonathán, a soproni ev. liceum rektora (1738—1802)	300
Kisebb közlemények	303
Könyvismertetés	310

A szerkesztésért és ügyvitelért felelős: dr. Heimler Károly, Sopron.

SOPRONI SZEMLE

MÚVELŐDÉSTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK ÉVENTE NÉGYSZER

FŐSZERKESZTŐ:

Dr. HEIMLER KÁROLY

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

**Becht Rezső, dr. Berecz Dezső, dr. Csátkai Endre,
dr. Gombocz Endre, dr. Vitéz Házi Jenő, Lauringer
Ernő, Leitner József, dr. Mihályi Ernő, dr. Mollay
Károly, Németh Sámuel, dr. Romwalter Alfréd,
dr. Ruhmann Jenő, Storno Miksa, dr. Szenci Vili-
báld, dr. Thirring Lajos, dr. Varga Lajos, dr. Vendl
Miklós, dr. Verbényi László.**

VI. ÉVFOLYAM

1942.

KIADJA A SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ EGYESÜLET

Tartalomjegyzék.

I. Tanulmányok.

<i>Becht Rezső</i> : Sopron és a soproniak	105	<i>Tompos Ernő</i> : Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre 42, 126, 177, 270	
<i>Csatkai Endre dr.</i> : Az első soproni magyar színielőadás (1792) szereplőinek levélváltásából	37	<i>Verbényi László dr.</i> : Plébániai jellegű iskola Sopronban a 19. században	196
— Három klasszicista építész (Neumayer Lőrinc. Ringer József, Handler Jakab)	114	II. Kisebb közlemények.	
<i>ifj. Csemegi József</i> : Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencéstemplom kőszószékéről?	70	<i>Benkő László dr.</i> : A Bánk bán soproni vonatkozásai	212
<i>Györfi János dr.</i> : A soproni erdők rovarkárosítói	55, 131	<i>Bottyán Arpád dr.</i> — <i>Nemeskéri János dr.</i> : A sopronbánfalvi ásatás (1942)	304
<i>Lauringer Ernő</i> : Sopron városi múzeum térképgyűjt.	16, 151	<i>Csatkai Endre dr.</i> : Festetich Ignác, mint a soproni színház pártolója	93
<i>Mollay Károly dr.</i> : Adatok a soproni ispotály történetéhez	29	— Unterberger Ignác barokkfestő soproni vonatkozásai	94
<i>Mollay Károly dr. és Weger Imre</i> : A Sopronmegyei Kultúratlasz Közleményei	76, 146	— Ihász Imre diákkori emlékkönyve	94
<i>Östör József dr.</i> : Széchenyi István és Sopron	1	— A tűztorony régi festményei	148
<i>Ruhmann Jenő dr.</i> : Ihász Dániel szerepe az olaszországi magyar emigrációban	233	— A sárgarézöntő-céh Sopronban	149
<i>Schindler András dr.</i> : Sopron közüzemi politikája	153, 257	— Gyóni Géza tevékenysége a soproni Kultúrában	216
<i>Storno Miksa</i> : A Storno-család magángyűjteménye	184	— Zenetörténeti adatok Sopron multjából	221
<i>Thirring Lajos dr.</i> : Sopron vármegye községeinek újabb népfelődése	276	— Soproni vonatkozású kis szentképek	306
		— Adatok a soproni grafika történetéhez	309

- Csipkés Kálmán*: Újabb soproni műalkotások. I. Papp-Váry Elemérné emléktáblája. II. A sastéri díszkút . . . 224
- Vitéz Házi Jenő dr.*: Verona, 1861 okt. 29. Benedek Lajos táboszernagy levele Rupprecht Kálmán hadnagyhoz . . . 92
- Mollay Károly dr.*: Az 1862. évi soproni belvárosi tervrajz magyarázó szövege . . . 151
- Egyháztörténet és helytörténet . . . 215
- Radó István*: Széchenyi orvosa, a volt soproni diák és mások 217
- Verbényi László dr.*: Adalék a reális irányú nevelés történetéhez . . . 303

III. Soproni krónikák.

- Heimler Károly dr.*: Payr György és Payr Mihály krónikája 1584—1700 . . . 153

IV. Nagyjaink. (Életrajzok.)

- Bán János*: Kaleschiák Péter . . . 86
- Németh Sámuel*: M. Torkos József (1710—1791) . . . 141
- Wietoris Jonathán, a soproni ev. líceum rektora (1738—1802) . . . 300
- Thier László*: Kurzweil Ferenc templomi karnagy, a Soproni Zeneegyesület alapítója élete (1792—1863) . . . 200

V. A soproni múzeum közleményei.

- Csipkés Kálmán*: Gyűjteményeink gyarapodása az 1941. esztendőben . . . 89

VI. Könyvismertetés.

- Angyal Endre dr.*: Dunántúli szellem. (Ism. Becht Rezső.) . . . 311
- Csapódi Csaba*: Esterházy Miklós nádor 1583—1645. (Ism. Mollay Károly dr.) . . . 152
- Csatkai E.*: A soproni szappanosok és gyertyamártók története. (Ism. Mollay K. dr.) 98
- A soproni harangöntés és tűzoltószerek gyártásának története. [Seltenhofer-gyár jubileumára.] (Ism. Heimler Károly dr.) . . . 312
- Dorosmai János*: Akinek nem inge, ne vegye magára. (Ism. Ruhmann Jenő dr.) . . . 99
- Dubovitz István*: A magyar földrajzi irodalom 1940. (Ism. Heimler Károly dr.) . . . 312
- Erdélyi Tibor*: Aki velem nincsen, ellenem van. (Ism. Ruhmann Jenő dr.) . . . 226
- Gantner Antal*: A soproni színház és színészet története. (Ism. Mollay Károly dr.) 98
- Vitéz Házi Jenő dr.*: Gúnyvers a soproni asszonyokról. (Ism. Mollay Károly dr.) . . . 226
- Horváth Antal*: A csornai premontrai prépostság commendatorai a 16—17. sz.-ban. (Ism. Maar Károly.) 225
- Heimler, K.*: Kunstdenkmäler der Stadt Sopron. Sopron ville d'art. Sopron, 1941. (Ism. Csatkai Endre dr.) . . . 97
- Kamenszky Árpád dr.*—*Pekovits Artur dr.*: A Magyar Telefónhírmondó és Rádió R.-T. Soproni Nap című közvetítése 1942. február 2. (Ism. Ruhmann Jenő dr.) . . . 310

IV

<i>Kertész János</i> : Széchenyi faluja Nagycenk. (Ism. Heimler Károly dr.)	102
<i>Koch</i> : Jelek könyve. (Ism. Csatkai Endre dr.)	101.
<i>Kuszák István</i> : Gyermekek a lanton. (Ism. Ruhmann J. dr.)	227
<i>Lám, Friedrich—Missuray-Krüg, Ludwig</i> : In meinem Herzen baut ihr Nest die Stille... (Ism. Mollay Károly dr.)	228
<i>Lestyán Sándor</i> : A százéves Soproni Takarékpénztár. (Ism. Östör József dr.)	225
<i>Missuray-Krüg Lajos</i> : Rónavíz... (Ism. Mollay Károly dr.)	100
<i>Radó István</i> : Sopron sz. kir. thj. város közönyvtárában őrzött könyvtárföredék címjegyzéke. (Ism. Heimler Károly dr.)	98
<i>Szántó Irén</i> : Czászár község plébánia temploma. (Ism. Csatkai Endre dr.)	101
<i>Széll Sándor</i> : Városaink neve, címere és lobogója	230
<i>Wagner Richárd dr.</i> : A világ-egyetem és a Föld. (Ism. Leitner József.)	230

VII. Könyvészet.

Soproni bibliográfia	102, 230
--------------------------------	----------

VIII. Képek jegyzéke.

„Brückl“-torony	199
Címeres pecsétek	48, 49, 50, 51, 53, 129, 180, 181, 183, 270
Handler Jakab lakóháza (Rákóczi-utca 47)	122

Ihász Dániel az olaszországi magyar légió ezredesi egyenruhájában	247
Ihász-féle ú. n. zöldház Sopronban	235
Ikvaparti részlet	140
Kapisztrán-szószerék (soproni és bécsi)	71
Kaszinó (régii) homlokzata az 1835-ös átépítés terve szerint	121
Kossuth Lajos és Ihász Dániel	255
Kultúratlasz (sopronmegyei) alaptérképe	79
Lunkányi János. (Arckép.)	15
Neumayer Lőrinc lakóháza (Színház-utca 34)	117
Ösvény-utca 1854-ben	69
Papp-Váry Eleménné emléktáblája	223
Patak-utcai részlet. 1854	125
Rusztii evangélikus templom alaprajza (Neumayer Lőrinc terve)	116
Sastéri díszkút	224
Sopron vármegye térképe 1783-ból	19
Sopron város erődtímenyeinek tervrajza 1597- és 1622-ből	17, 18
Storno-család gyűjteménye 185, 186, 187, 188, 189, 190	190
Széchenyi István (Barabás M., olajfestmény)	3
Széchenyi jubileumi emlékérem	91
Szent János-kápolna az Előkapunál	183
M. Torkos József arcképe	143
Vághy Ferenc. (Arckép.)	13
Várkerület 69. sz. ház homlokzata	123
Várkerület 70. sz. ház	124
Szélmalom-utca	75

Megjelenik:
február, május,
augusztus és no-
vember hónapban.
Előfizetési díj:
Égy évről 6.— P

SOPRONI SZEMLE

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

Szerkesztőség:
Sopron, Kölcsey
Ferenc-utca 1.
Kiadóhivatal:
Várkerület 44.
Táv. 836, 379

VI. ÉVFOLYAM.

1942 NOVEMBER 15.

4. SZÁM.

Ihász Dániel szerepe az olaszországi magyar emigrációban.

írta: Dr. Ruhmann Jenő.

A soproni evangélikus líceum (gimnázium) könyvtára egy kéziratkötetet őriz.¹⁾ amely Ihász Rezső hagyatékából került oda. Az iratok az adományozó unokatestvérének, Ihász Dániel ezredesnek az olaszországi magyar légióval kapcsolatos működésére vonatkoznak. Tartalom szerint az iratcsomó a következőképpen osztályozható: 1. A légió felállítására, szervezésére, állományára és felosztására vonatkozik 19 irat. 2. Rendelet a Magyar Nemzeti Igazgatóságtól Ihász Dániel ezredeshez, az 1. dandár parancsnokához: 11 irat. 3. Rendelet a magyar sereg főparancsnokságától Ihász Dánielhez Klapka György tábornok, részben pedig gr. Bethlen Gergely ezredes aláírásával: 42 irat. 4. A 2. dandár parancsnokságának (parancsnoka Nemeskéri Kiss Miklós ezredes) átiratai az 1. dandár parancsnokságához: 10 irat. 5. Az 1. dandár 1. zászlóaljának jelentései a dandárparancsnoksághoz: 37 irat. 6. „Különbéle levelezések” jelzéssel 20 irat, ú. m. rendeletek a magyar sereg főparancsnokságától, a Magyar Nemzeti Igazgatóságtól, Czetz János tábornoktól, továbbá az 1. dandár parancsnokságához intézett jelentések Veress, Mogyoródy és Novelly századosoktól, Eberhardt őrnagytól és Markó főhadnagytól. 1859. június 10. és szeptember 15. közötti időből valók ezek az iratok, s nyomon követhetjük bennük a magyar sereg felállításához, a magyar ügy érdekében való harcbavetéséhez fűzött remények fellángolásának, majd eloszlásának folyamatát.²⁾

A történelem folyamán sokszor voltak szoros kapcsolataink Olaszországgal, ezek a kapcsolatok azonban sohasem voltak erősebbek, mint az 1859—61-es években, amikor a két ország

¹⁾ Jelzése E-b 128. 1.

²⁾ *Ihász Dániel* a Magyar Figyelő 1911. évfolyamában a „Magyar Nemzeti Igazgatóság Történetéhez” c. cikkében részben már ismertette ezt az iratkötetet s közölt belőle öt iratot, a többiből pedig átvett egyes adatokat.

ügye és érdeke szorosan egybefonódott. A magyar honvédek válllvetve küzdöttek olasz bajtársaikkal, és magyar vér is folyt az „Italia unita” létrejöttéért. Ezekből a harcokból Türr István, Tüköry Lajos, a soproni származású Csudafy (Wunder) Mihály tábornok és mások mellett Ihász Dániel is derekasan kivette részét.

Az Ihász-család a mult században Sopron legtekintélyesebb magyar családai közé tartozott. Ihász Imre (1772—1842) mint köztisztviselőben álló jómódú táblabíró élt városunkban, fia, Ihász Rezső (1817—1886.) pedig különösen politikai téren tűnt ki: 1861—1871. ő volt Sopron országgyűlési képviselője, majd mint főjegyző szolgálta a várost. A család Sopron egyik legérdekeesebb belvárosi házában, a Müller Paulin-utca 2. számú, műemlékszámba menő ú. n. „zöld házban” lakott, amelyet Ihász Imre 1817-ben vett meg. A ház tehát 125 éve van a család tulajdonában, s Ihász Rezső unokái most is régi családi fészükben laknak. Az ódon ház utcai falán emléktábla örökíti meg azt a történelmi tényt, hogy az 1681-i soproni országgyűlés alkalomával ott ülésezett a főrendiház s ott választották nádorrá Esterházy Miklóst. A kapuszímben látható másik emléktábla pedig a ház régi tulajdonosainak és lakóinak, Ihász Imrének és Ihász Rezsőnek emlékét őrzi. Gyönyörű stukkódísz borítja annak a ma már fallal kettéosztott teremnek a mennyezetét, amelyben a főrendiház ülése lefolyt. A szobákban muzeális értékű antik bútorok, a falakon a család neves tagjainak arcképei, köztük az a fénykép is, amely Kossuth Lajost a hozzá számkivetésében is tántoríthatatlanul ragaszkodó hívével, Ihász Dániellel együtt örökíti meg. A család tagjai kegyelettel őrzik a nagynevű rokonukra vonatkozó emlékeket, így azokat a leveleket is, amelyeket édesapjukhoz, dr. Caesar Gyula katonaoorvoshoz, a nemrég elhunyt Ihász Emma férjéhez intézett Ihász Dániel Olaszországból. A liceum könyvtárában őrzött iratokból, valamint ezekből a levelekből megrajzolhatjuk azt a szerepet, amelyet Ihász Dániel 1859-ben, mint az Olaszországban alakult magyar légió dandárparancsnoka játszott. Természetesen figyelembe vesszük azokat az adatokat is, amelyeket róla és működéséről az emigrációra vonatkozó emlékiratokban és történelmi munkákban találunk.

Ihászi Ihász Dániel 1813. november 17-én született Nagydémen, Veszprém megyében régi evangélikus nemesi családból.³⁾ Apja Ihász Sándor, anyja nemes Nagy Erzsébet volt. Apja, mint vagonos földbirtokos, mindhárom fiát: Imrét, Dánielt és

³⁾ Szalay Mihály lovászpatonai evang. lelkész közlése a lovászpatonai evang. gyülekezet anyakönyve alapján. A Pallas Lexikon tévesen 1816-ra teszi születési évét.

Jánost iskoláztatta s a soproni evangélikus líceumba iratta be őket. Dániel az 1821—22. tanévben lett a líceum tanulója s tanulmányai elvégzése után a katonai pályára lépett és 1828-ban mint kadét a 48. gyalogezredhez nyert beosztást. Katonai szolgálata alatt több helyőrségben állomásozott s hosszabb ideig szolgált Tirolban és Karintiában is. 20 évet töltött az osztrák hadseregben, Ausztriában, hazafiassága, erős magyar érzése azonban az idegen környezetben sem szenvedett csorbát. Az osztrák hadseregben főhadnagyi rangot ért el. A honvédsereg felállításakor, 1848-ban lelkesedéssel állt a magyar ügy szolgálatába s századosi rangban átlépett a honvédséghez. „A 7. számú honvédszászlóaljba neveztetett ki, s mint derék katona és

Az Ihász-féle ú. n. zöld ház Sopronban.

jó polgár megmaradt zászlója alatt akkor is, midőn a magyar hadsereg hivatva lőn fegyverrel oltalmazni a haza politikai függetlenségét“, írja róla Kossuth abban a hivatalos bizonyítványban, amelyet 1866. április 30-i kelettel állított ki róla az olasz kormánynak.⁴⁾ Vitézül küzdött a szabadságharcban s részt vett a pákozdi, schwechati, csucsai, naszódi, gálfalvi, alvinci, medgyesi, piski és dévai ütközetben s kétszer is megsebesült. Még húsz év múlva is panaszkodik, hogy sokat szenved régi sebesülése következtében. Őrnagyi, alezredesi, majd ezredesi rangra emelkedett s vitézségéért a magyar katonai érdemjellel tüntették ki. Bem 1849. márciusában rábízta a Vöröstoronyi szoros védelmét. Kis seregét azonban az orosz Lüders tábornok túlereje 1849. július 20-án Talmácsnál legyőzte, s ekkor Ihász, hogy elkerülje

⁴⁾ Vasárnapi Ujság, 1880. évf., 286. l.

a fogságba jutást, serege maradványaival az akkor török uralom alatt levő Havasalföldre menekült. Így tehát nem vett részt a világosi fegyverletételben, s ő már várta Viddinben a magyar menekülőket. Kossuth ajánlatára 1849. augusztusában a török kormány a Viddinben összegyűlt mintegy 6000 főnyi menekült magyar csapat parancsnokává nevezte ki, s ő is egyike volt ama 26 tisztnek, akik a török kormány engedélyével a kisázsiai Kutahiába is követték Kossuthot. Itt szövődött közte és Kossuth közt az a szoros baráti viszony, amely Ihász haláláig tartott. Pulszky Ferenc, a nagyműveltségű író és diplomata, az emigráció egyik vezéralakja találóan „modern Mikesnek” nevezi Ihászt, a hűségnek, önzetlen ragaszkodásnak s a számkivetéssel járó lemondásnak ezt az igazi hőst.⁵⁾

Tudvalevő, hogy Törökország a magyar menekülteket, akik a szultán nemeslelkűségére bízták sorsukat, minden fenyegetés ellenére sem szolgáltatta ki a győztes Ausztriának és Oroszországnak. Évtizedek múlva is hálásan emlékszik vissza erre Ihász: „Mikor az orosz és osztrák kiadatásunkat hatalmas ármádiájával követelte, a török büszkén és méltán azt felelte a prepoténs követelőknek, hogy inkább kész az utolsó katonáját elveszteni, mintsem, hogy vendégeit ellenségeinek kiadni.”⁶⁾

Kossuth a diplomáciai bonyodalmak miatt csak 2 év múlva tudott útra kelni Törökországból s 1851. szeptemberében Londonba érkezett, hogy megindítsa Magyarország érdekében hatalmas politikai, szónoki és hírlapírói munkásságát. Kíséretében van Ihász Dániel is, mint szárnysegédje, s mivel anyagi helyzete meglehetősen nehéz, mint nyelvmester igyekszik megkeresni kenyerét. Végigkíséri Kossuthot angliai útján s tanúja tüneményes szónoki tehetségével aratott sikereinek és páratlan népszerűségének. Mikor Kossuth 1851. őszén az Amerikai Egyesült Államokba hajózik, hogy ott barátokat szerezzen hazájának, Ihász Dániel oda is követi s ott is megosztja vele sorsát. Ez a sors pedig ott sem volt gondtalan és kedvező; a viharos üdvözlések, a mámoros lelkesedés s a hangos népszerűség ünnepeit a megélhetésért való gondok szürke hétköznapijai követték. Ekkor Ihász is, mint többi bujdosótársa, kenyérkereset után néz. 1852. május 1. kelt levelében az írja rokonainak, hogy vendéglőt akar nyitni New Yorkban, de nem valami előkelőt és nagyot, hanem csak olyan kicsit, mint a nagydémi falusi kocsmá.⁷⁾ Ugyancsak ebben az évben arra kéri rokonait egy másik levelében, hogy egymás közt gyűjtsenek és küldjenek neki pénzt Amerikába. Kétségtelen tehát, hogy ekkor már nagy anyagi gondokkal küzd.

⁵⁾ Pulszky F.: Életem és korom, II. k. 71. l.

⁶⁾ Levele dr. Caesar Gyulához 1876. aug. 26.

⁷⁾ Harsányi Zsolt: Adatok a magyar emigrációból. Pesti Hírlap, 1940. február 8.

Nem valószínű azonban, hogy megnyitotta vendéglőjét, mert Kossuth társaságában már a következő évben ő is visszatér Angliába. Londonban telepednek le, s ezentúl Kossuth hét éven át onnan intézi az emigráció ügyeit. Minden tevékenységében bőséges segítőtársa Ihász Dániel. Elkíséri Kossuthot politikai körútjaira, tanúja fényes szónoki sikereinek, egyébként azonban Kossuthal együtt ő is visszavonult életet folytat Londonban. Kossuth azonban mindent megkísérel, hogy Magyarország ügyét európai üggyé tegye. A krími háború kitöréséhez fűzött reményei meghiúsulnak ugyan, de amint az olaszok nemzeti egységének megvalósítására irányuló törekvések a siker reményével kezdenek kecsegtetni, Kossuth felismerve a politikai helyzet előnyeit elhatározza, hogy a magyar nemzet ügyét egybekapcsolja az olasz nemzetével. Ugyanekkor a piemonti kormány s főkép a nagytehetségű miniszterelnök, Cavour figyelme is a magyar emigráció felé fordul, mert abban természetes szövetségére talál.

1859. januárjában Klapka György, az emigrációnak nemcsak diplomáciai, hanem katonai téren is egyik leglelkesebb vezetője felkeresi Kossuthot Londonban s közli vele, hogy III. Napoleon francia császár és a piemonti miniszterelnök, Cavour megállapodott az Ausztria ellen indítandó háborúban s tervbe vették Olaszországban egy magyar légió felállítását. Megindulnak a tárgyalások, melyek során Kossuth személyes megbeszélést folytat III. Napoleonnal, s mihelyt megkapja a biztosítékot tőle a felől, hogy komolyan veszik a magyar ügyet, megalakítja a Magyar Nemzeti Igazgatóságot, amelynek ő az elnöke s Klapka és gr. Teleki László a tagjai, egyszersmind elrendeli a légió felállítását. Ezt egyelőre 2 gyalog- és egy lovasdandárból állónak tervezik, úgy azonban, hogy később, amint állományuk növekedik, hadosztályokká legyenek fejleszthetők. Az 1. gyalogdandár parancsnokává Ihász Dánielt, a 2. parancsnokává Nemeskéri Kiss Miklós ezredest, a lovasdandárévé gr. Bethlen Gergely ezredest nevezi ki a Magyar Nemzeti Igazgatóság 1859. május 6-án Párisban kelt rendeletével.⁸⁾ Ihász mindjárt útra kél Londonból Genuába, az emigrációhoz tartozók gyülekezőhelyére, s ott június 5-én hozzáfog a sereg szervezéséhez, amint erről Kossuthnak írt levelében beszámol: „Ármádám” jelenleg 120 emberből áll. Derék, értelmes fiúk. Örült a szívem, amint őket felállítottam... Az egyenruha így lett megállapítva. Campaigne: barna posztóból atilla, fekete zsinórral; a tiszti fokozattal majdnem úgy, mint harcunk alatt volt. Nadrág a tiszteknek szürke, veres sujtással, a legénységnek kék. Gála egyenruha, mint a multban volt. De persze ez még csak papiroson.”⁹⁾

⁸⁾ Kossuth: Irataim az emigrációból, I. 240. l.

⁹⁾ Kossuth: Irataim az emigrációból, I. 349—50. l.

Klapkának Cavourral folytatott tárgyalása alapján s az ő írásban tett előterjesztésére Cavour a következő levélben ad felhatalmazást Klapkának a magyar légió első zászlóaljának felállítására¹⁰⁾:

Ministère de la Guerre.

No. 2978.

Turin, le 14 Juin 1859.

En réponse à votre lettre du 11. courant je vous autorise à organiser le 1-er Bataillon de la Légion Hongroise d'après le cadre que vous me proposez, c'est à dire qu'il sera formé de quatre compagnies et commandé par un officier supérieur qui aura avec lui un officier d'ordonnance.

Le cadre de chaque compagnie sera un capitaine, 1 lieutenant, 2 sergents, 12 caporaux, 1 tambour, 2 sapeurs.

Par une autre dépeche je me réserve de ratifier la nomination des officiers que vous me proposez.

Maintenant j'ai l'honneur de vous informer que j'ai donné les ordres nécessaires a M. Le Commandant de la Division Militaire de Turin afin que M. Le Colonel Kupa puisse interroger les prisonniers hongrois qui sont traités aux hopitaux de Turin. Ceux d'entre eux qui accepteront du service dans la Légion seront envoyés sur sa proposition au Dépôt d'Acqui.

C. Cavour.

A Monsieur Le Général Klapka, Turin.

Magyarul:

Hadügyminisztérium.

2978. szám.

Turin, 1859. június 14.

F. hó 11-i levelére válaszolva felhatalmazom Önt, hogy megszervezze a Magyar Légió 1. zászlóalját ama keret szerint, amit Ön javasol, azaz hogy négy századból álljon s egy magasabb rangú tisztt legyen a parancsnoka, akinek egy segédtiszt álljon rendelkezésére.

Minden század kerete 1 százados, 1 hadnagy, 2 őrmester, 12 tizedes, 1 dobos és 2 árkász lesz.

Egy másik átiratban magamnak tartom fenn, hogy jóváhagyjam azoknak a tiszteknek a kinevezését, akiket Ön javasol.

Most van szerencsém tudomására hozni, hogy megtettem a szükséges rendelkezéseket a turini hadosztályparancsnok úrnál a végből, hogy Kupa ezredes úr kérdést intézhessen azokhoz a magyar foglyokhoz, akiket a turini kórházakban ápolnak. Akik szolgálatra vállalkoznak a Légióban, azokat az ő javaslatára elküldik Acquiba a pöttesthez.

Cavour C.

Klapka tábornok úrnak. Turin.

Ugyancsak 1859. június 14-én kelt hivatalos iratában közli Cavour, mint hadügyminiszter, hogy jóváhagyja a magyar légió első zászlóaljához

¹⁰⁾ Eredetije a soproni evang. liceum könyvtárában az E-b 128. 1. jelzésű iratkötetben.

beosztott tisztek kinevezését, köztük első helyen van „Daniel D'Ihasz Colonel, Commandant“.¹¹⁾

A Magyar Nemzeti Igazgatóság a következő rendeletben bizza meg Ihászt a légio szervezésével.¹²⁾

R. No. 1. Magyar nemzeti igazgatóság.

Genua, 3-ik Június 1859.

Ihász Ezredes Úrnak!

Ezredes Úr a m. nemzeti igazgatóság mai napon tartott ülésének határozata folytán a magyar légio első érkezendő osztályai öszveszedésével és sorba állításával megbizatik s e feladatábani közremunkálásra Magyarodi Százados és Vörös főhadnagy urak Ezredes Úr mellé rendeltetnek. Ezredes Úr minden e tárgyra vonatkozó administrationalis tekintetben az itt helyben fennálló Szardíniai katonai Kormányal fogja magát érintkezésbe tenni s annak utasításaihoz alkalmaztatni.

A felszerelés, felruházás satb. szervezésére vonatkozó rendeleteket a nemzeti igazgatóság Ezredes Úrnak ki fogja adatni.

A legénység oktatására és a fegyelem szigorú fenntartására az eddigi fennálló katonai elvek szerint Ezredes úr által a kellő rendeletek megdtetnek.

Általában mindjárt kezdetben elvül szolgáljon, hogy a hazafias szellem a legnagyobb katonai renddel, készséggel és komolysággal párosuljon.

A légio állam-lajstromát, valamint minden a legióban történtek jelentését Ezredes Úr újabb rendeletig *naponta* a nemzeti igazgatóság irodájába be fogja küldeni.

Az első alakítás további rendelésig egy zászlóaljat foglaland magában.

Ezredes Úr a fenn nevezett tiszt urakat kirendeltetésikről maga fogja értesíteni.

Klapka György tábornok.

Teleki László.

A megbízás alapján megindul a légio szervezése. A jelentkezők megkapják beosztásukat s a tisztek megkezdik a legénység oktatását. Egy 1859. június 4-én Genuában kelt s Ihász ezredeshez intézett „bizodalmas“ parancsban közli vele Czetz tábornok a német vezényszavak magyar fordítását s felhívja, hogy a legénység oktatása ezek szerint történjék.¹³⁾ A Magyar Nemzeti Igazgatóság következő parancsai új alakulatok felállítására, jelentések küldésére s a legénységnek kifizetendő beszerzési összegekre vonatkozólag intézkednek. A június 15-én kelt parancsban tudomásul veszi Czetz tábornok, hogy Ihász felgyógyult s hogy parancsnokságát Acquiba akarja áthelyezni.¹⁴⁾ Moogyoródy századosnak Ihász ezredeshez intézett jelentése be-

¹¹⁾ Ugyanott.

¹²⁾ Ugyanott.

¹³⁾ Ugyanott.

¹⁴⁾ Ugyanott.

számai arról, hogy az első magyar légió június 13-án Acquiba érkezett s ott egy laktanyává átalakított zárdában nyert elszállásolást. „A nép nagy lelkesedéssel fogadta embereinket, a város lakosainak nagy része elénk jött és ‚evvivák‘ közt a kaszárnyáig kísért“, szól a jelentés. „A fegyverekről még semmi jelentés nem jött; kérem ezredes urat ezt sürgetni, mert míg a honvédnek fegyvere nincs, addig nem hiszi magát rendes katonának.“¹⁵⁾

Ekkor már Klapka veszi át a légió parancsnokságát s erről a következő napiparancsban értesíti Ihászt¹⁶⁾:

1. szám.

A magyar sereg parancsnoksága.

Napi parancs.

Genua, Junius 16, 1859.

A Piemonti kormánynak f. évi Május 24-ről kelt rendelete nyomán egy Magyar Légio alakítása elhatározott, a mely Légionak szervezésével és vezényletével én bizattam meg.

Ambár a Légio jelenleg a Piemonti seregeknek egy részét képezvén alkalmilag a közös ellenség ellen Olaszthonban is vívhat, ezen kivételes állásban csak addig fog maradni, míg az képes leendő saját hazájába visszatérni s annak felszabadításában közremunkálni. A Piemonti kormány egyszersmind beleegyezett, hogy a Légio magyar nemzeti zászló alatt szolgáljon s csupán csak azt kívánja, hogy az vagy a zászlón, vagy az egyenruhán oly külső jelet viseljen, mely által mint a Piemonti seregeknek egy része megismerhető. A kormány továbbá nyíltan kijelenti, hogy minden kötelezettség, melyet a Magyarok a Légióba léptükkör a Piemonti király iránt magukra vállalnak, tellyes joggal meg fog szünni azon perczen, a mint a Légio hazájába juthat, s ezen elv nyomán az eskü olyképen fog szerkesztetni, miszerint mindazok, kik azt leteszik, magokat már mostantól kötelezik azon nemzeti kormánynak engedelmeskedni, mely később Magyarthonban a függetlenség visszaszerzésére alakuland.

Miután ezen feltételek tudása lényeges mindenkire nézve, a ki a Légióba belép, ezennel meghagyom Ihász ezredes úrnak, hogy azokat, valamint a következő kinevezéseket dandárjának zászlóaljával haladék nélkül közölje.

A Piemonti k. hadügyministerium folyó hó 14-én felterjesztésünk folytán a következő tiszteket nevezte ki az alakítandó magyar sereg első zászlóaljánál:

Ihász Dániel urat ezredesnek és parancsnoknak.

Századosoknak: Moğyorodí Adolf, Novelli Antal, Vörös Sándor, Mihálovits Lajos urakat.

Hadnagyoknak: Richon Victor urat, egyszersmind segédnek, és Jávorka Josef, Podhorszky Ernő, Markó András és Nagy Károly urakat. Rang és

¹⁵⁾ Ugyanott.

¹⁶⁾ Ugyanott.

járandóságok mint azok a Piemonti seregnél léteznek. A magyar nemzeti Igazgatóság Ihász ezredest jelelvén ki az alakítandó egyik Dandárok vezérének, méltán elvárja az ő hazafiui készségétől és katonai ügyességétől, valamint a többi tisztek közremunkálásától, miszerint a sereget rövid idő alatt oly fegyelmi szolgálati karba fogják helyezni, melynél fogva az ne csak a szövetségesek seregei előtt hozzon becsületet a Magyar névre, hanem főleg azt minden tekintetben képessé tegyék a valódi cél elérésére és sikeres közremunkálatra a haza felszabadítására.

Klapka György tábornok.

Amint a katonák létszáma szaporodik, Ihász átteszi állomáshelyét Genuából, a Castellaccio erődből Acquiba.¹⁷⁾ Kossuth, hogy erősítse a katonák bizalmát és lelkesedését, 1859. június 24-én levelet ír Turinból Ihásznak: „Abban bízhatnak Önök, hogy én senkit sem fogok áltatásokban ringatni, s hogy amint célunk egy: a haza felszabadítása, úgy én e célra szentelve életemet atyai hűséggel hordozom szívemen mindazok javát, érdekét, becsületét, kiknek magamat e szent cél elérésében bajtársuknak nevezni büszke vagyok.”¹⁸⁾

A szervezés munkája nagy feladatot ró Ihászra. „Csak látnád, minő jó dolgom van — írja ugyanekkor Pulszkynak — tudom, hogy azt mondanád, hogy jobb dolga van az ihászkiutynak, mint magának Ihásznak... Most szolgált bakákkal és huszárokkal és forradalmi tisztekkel van dolgom; ez nekem sok dolgot ad, ezenkívül sok correspondentiam directe Cavour miniszterrel, az alexandriai Divisions-Generalissal, az itteni térparancsnokkal és General-Intendanssal, hát aztán a mi hangya-fészünkkel Genuában; nem képzelheted, kedves barátom, hogy gőzölög a fejem, exercirozni és oktatni is kell, de erre már alig-alig jut egy kis időm... Holnap Klapkát várom, ki legelőször fogja meglátogatni csapatomat, — meg akarom neki mutatni, hogy nem henyélt a vén fika, hanem a parancsnoksága alatti 52 magyar megyéből és 62 osztrák gyalogezredből összeszedett csapatját féken tudja tartani.”¹⁹⁾

A szervezés alatt álló sereg tisztjeit s így Ihászt is nyugtalanította a sereg tisztázatlan jogállása, s megjelölésére nem tartották megfelelőnek a „légio” szót, mert ez könnyen félreértésre vezethetett. Savoia-Carignan hercegnek, Viktor Emánuel király helytartójának 1859. május 24-én kelt rendelete is csak úgy intézkedik a magyar légióról, mint piemonti szolgálatban álló zsoldos seregről. Keserűen panaszkodik e miatt Ihász 1859. június 11-i, Kossuthhoz intézett levelében: „Szegény hazánkról említés sincs a rég várt dekrétumban. Magyar légio a piemonti

¹⁷⁾ Ugyanott.

¹⁸⁾ Pulszky F.: id. m. II. 197. l.

¹⁹⁾ Ugyanott, II. 198. l.

hadseregben piemonti lobogó alatt! Ennyi az egész!"²⁰⁾ Ekkor azonban a Magyar Nemzeti Igazgatóság nevében Klapka és gr. Teleki László közbelép s kieszközli Cavourtól, hogy a magyar légiónak magyar zászlaja legyen s a magyar ügy szolgálatában kifejtendő rendeltetése a katonák esküjében is kifejezésre jusson. Június 17-én aztán rendeletben közlik Ihással, hogy a légio június 18-tól „magyar sereg Olaszthonban” nevet visel.²¹⁾ Ettől kezdve ezt az elnevezést találjuk a hozzá érkező parancsokban.

A sereg szervezése nagy nehézségek közt folyik tovább. Kezdetben sem egyenruhája, sem fegyvere nincs s nagyon kevés a tiszt is. Veress százados, az 1. dandár 1. zászlóaljának parancsnoka arról panaszkodik a dandárparancsnoksághoz intézett jelentésében, hogy zászlóaljában tisztek hiányában őrmesterek a századparancsnokok.²²⁾ Az sem sokat segít a helyzeten, hogy előléptetik őket hadnagyokká, mert mint Novelly százados írja jelentésében, „helyettök oly altisztek maradnak, kiknek alig van fogalmok a kezelésről”.²³⁾ A főparancsnokság utasítja Ihászt, hogy alakítson külön szakaszt a seregében levő huszárokból, s meg hagyja, hogy „két altiszt és egy közlegény számára . . . tőtől talpig tökéletes egyenruha öltözetet készítessen, azt egy e célra készített festett minta rajzban a Magyar Sereg Főparancsnokságának bemutassa, mely jóváhagyás esetében a többiek felruházására fog minta képül szolgálni”. Intézkedik, hogy a magyar sereg dobosai tanulják meg a piemonti seregnél használatos dobjeleket, elrendeli, hogy gondoskodjék a tiszteknek és altiszteknek a szolgálati szabályzatban való oktatásáról s utasításokat ad a sereg szolgálati rendjének megállapítására, valamint az anyagi ügyvitel módzataira vonatkozólag. Közben az önként jelentkezőkből szépen szaporodik a sereg létszáma. Az 1859. július 6-i „államjegyzék” szerint az első dandár, amelynek Ihász volt a parancsnoka, 4 zászlóaljból, 1 huszárosztályból és a dandártörzsből állt a következő állománnyal: 1 ezredes, 1 rendelvényes tiszt (a törzsnél), 8 százados, 6 hadnagy, 36 őrmester, 220 tizedes, 25 dobos, 38 ács, 2816 közcivész. 1—1 zászlóaljban 630—636, a huszárosztályban 78 ember volt, s a kimutatás 539 embert tüntet fel a „fölsőlegések” (létszámfeletti) rovatában.²⁴⁾

Kossuth július 7-én meglátogatja Acquiban Ihász dandárát. Erről a látogatásról így számol be Pulszkynak Ihász július 14-én kelt levelében: „Az öreg multkor (7-ik július) itten meglátogá-

²⁰⁾ Kossuth: id. m., I. 353. l.

²¹⁾ Berzeviczy: Az abszolutizmus kora Magyarországon, I. 372. l.

²²⁾ Soproni evang. líc. könyvtár E-b 128. l.

²³⁾ Ugyanott.

²⁴⁾ Ugyanott.

tott, a vaspálya állomásnál a municipalis tagok és a nemzetőri tisztikar fogadta. Én voltam azon szerencsés, ki a kocsiból ki-segítettem és kit karjai közé szorított. Az állomáson kívül fel volt állítva a 3-ik bataillonom a magyarországi lobogót lebegtetve. A zászlóalj régi kormányzójok megpillantására oly örömkítőresekre fakadt, hogy az öreg Napoleont a régi gárdái közel sem fogadták visszatértekor Elba szigetéről úgy, mint az öreget ezen zászlóalj fogadta. Az örömkönnyek még a legdurvább arcokon is gördültek a szikrázó szemekből. A szemle után gyalog egy hosszas platanus fasoron kísérte a néptömeg a magyar kormányzót a fáklyák s nemzetiszínű lámpák özönében és a meg nem szünni látszó 'evviva' és 'éljen' kiáltások közt a szállásomra, hová meghívásomat kegyeskedett elfogadni. Ott egy szakasz nemzetőr volt felállítva, kik mint 'Ehrenwache' egész itt-lete alatt szolgáltak. A város minden ablakai egész éjjelig ki voltak világítva. A fogadtatás mindenesetre oly nagyszerű volt, hogy többet ily kis várostól követelni nem lehet. Másnap reggel öt órakor a városon kívüli hosszú platanus alléban négy zászlóaljat és egy fél eskadron huszárt szemlélt meg. Bámulatos magatartással fogadta őket csapatom. Ezen szemle után egy klastrom udvarában négyszögben állítottam csapatomat, hol az öreg egy lelkes beszédet mondott nekik... Az egeket hasogató éljenzés, 'éljen a mi apánk', 'a mi megváltónk', 'a mi vezetőnk s honunk szent földjére' szünni nem akart.²⁵⁾

Kossuth Ihász dandárának 1. zászlóalját külön is meglátogatta. Erről az eseményről a zászlóalj ideiglenes parancsnoka, Veress százados a következőkép számol be Ihász ezredeshez intézett jelentésében: „Kossuth Lajos kormányzó úr méltóztatván a zászlóaljat meglátogatni, kötelességem szerint a zászlóaljat illő fogadása végett az indóházban felállítottam s onnan a laktanyába vezényeltem dobszó mellett, a rendes lépés és francziáknál nem divatozó szép zárt rendekbeni mars által a helybeli nép és katonaság dicséretét és elismerését nyervén ki. Kormányzó úr a laktanya udvarán lelkes beszédet tartott, melyet a zászlóalj szünni nem akaró éljenzése s lelkesült elragadtatása tett meghatóvá.”²⁶⁾

A magyar seregbe jelentkezők száma egyre gyarapodott s július elején már meghaladta a négyezret. Ez az állomány két dandárra s azokon belül öt zászlóaljra oszlott. Kossuth távirattal Turinba hívta az Igazgatóság tagjait s politikai és katonai munkatársait, köztük Ihászt is. Július 4-én megállapították a sereg szervezésének részleteit s határoztak a felszerelés kérdésében, egyszersmind szerződést kötöttek turini iparosokkal a felsze-

²⁵⁾ Pulszky: id. m. 200. l.

²⁶⁾ Soproni evang. líc. könyvtár E b 128. 1.

relés szállítására. Klapka tábornok mint főparancsnok mellé Czetz tábornokot nevezték ki a felszerelési és kiképzési ügyek főnökének, s minden intézkedés megtörtént, hogy a magyar sereget minél előbb harcba vethessék.²⁷⁾

Mialatt a Magyar Nemzeti Igazgatóság az olaszországi magyar sereg megszervezésén buzgólkodott, már folyt az egyesült olasz-francia seregek harca az osztrákokkal. Ez utóbbiak Magentánál, majd Solferinónál vereséget szenvedtek, mire Ferenc József a Villafrancában történt találkozás alkalmával, július 8-án fegyverszünetet kötött III. Napoleonnal. Ez a váratlan fordulat nemcsak az olaszoknál keltett nagy csalódást, hanem semmivé tette Kossuthéknak a háborúhoz és az olaszországi magyar sereg szerepléséhez fűzött minden reményét is. Nyilvánvaló lett, hogy a már megalakított magyar sereg nem teljesítheti hivatását, nem működhetik közre Magyarország felszabadításán. A Magyar Nemzeti Igazgatóság meghagyásából Szabó Imre ezredes „titkos s bizalmas” jelzéssel már július 8-án közli Ihász Dániellel, hogy „a franciák császára az osztrákokkal fegyverszünetet kötött”.²⁸⁾ Ennek a magyar seregére várható következményeivel foglalkozik Klapkának öt nappal később Ihászhoz intézett következő parancsa:²⁹⁾

A Magyar Sereg Főparancsnoksága Olaszthonban.

Turin, Július 13-án 1859.

Ihász Dániel ezredes úrnak

Acquiban.

Éppen most veszem távirati sürgöny útján a hírt, hogy a béke a francia és az osztrák császárok közt megkötött. Nem kétlem, hogy ezen hír már eddig Ezredes Úr főhadiszállására is megérkezett és nemcsak a tisztikarnak, hanem valószínűleg a legénységnek is tudomására jutott.

Hogy mi következményei lesznek ennek a békekötésnek hazánk jövőjére nézve, még eddig tudni nem lehet, mindenképp felett szükséges azonban, hogy a jelen körülmények között az Olaszthonban alakult Magyar sereg oly magatartást, oly méltóságtelji állást foglaljon el, mely a Magyar név és nemzet becsületét semmiképpen ne károsítsa.

Ismervén a Magyar katona hazafiságát és becsületét, nem kétlem, hogy az magaviselete által sem a Magyar névre, sem zászlójára szégyent hozni nem fog. Lehetséges azonban, hogy a seregben némely bujtogatók lehetnének, kik a legénységet némi kihágások elkövetésére csábíthatnák, a mi nemcsak a magyar sereg jövőjére nézve a legkárosabb következményeket szülhetné, de a mi előttünk a legszentebb, a Magyar név és nemzet becsületét is szennyezhetné.

²⁷⁾ Kossuth: i. m. I. 368. l.

²⁸⁾ Soproni evang. líc. könyvtár E. b 128. 1

²⁹⁾ Ugyanott.

Miért is Ezredes Úr oda utasíttatik, hogy a parancsai alatt álló Tiszt urak közremunkálásával a legénység között a legnagyobb rendet feltartsa, őket felvilágosítsa és biztosítsa arról, hogy a békekötés a nélkül megkötetni nem fog, hogy minden a Magyar seregben lévő egyénnek szabad és háboríthatatlan hazamenetel ne engedessék és biztosítsák. Az olyanoknak pedig, a kik inkább szeretnének itt maradni, a Francia vagy Olasz hadseregben szolgálnick szabad ne legyen. Ha a seregben netán valami bujtoogatók találtatnának, azokat Ezredes Úr tüstént őrizet alá téve a többi legénységtől elkülönözze, szóval mindent elkövessen, a mit a jelen körülmények közt a legénység indulatainak csillapítására és jövő sorsuk iránti aggodalmaik megszüntetésére megtenni szükséges.

Klapka György
tábornok.

A villafrancai fegyverszünet s az azt követő zürichi békekötés nagy csalódást keltett az olasz politika felelős tényezőiben is, akik e hadjárat sikerétől remélték az osztrák uralom alatt levő olaszlakta területek visszaszerzését. Lombardiát megkapta ugyan Viktor Emánuel, Velence és Görz, valamint az Isonzo melléke és Dél-tirol azonban továbbra is osztrák fennhatóság alatt maradt, viszont Savoyát és Nizzát, mint a fegyveres segítség előre kialkudott díját III. Napoleon Franciaországhoz csatolta. Maga Cavour is, az olasz-francia szövetség mozgató szelleme úgy érezte, hogy Napoleon kijátszotta s ezért lemondott miniszterelnöki állásáról. Ez azonban nem segített a magyar légio ügyén. Nem maradt tehát más hátra, mint hogy a Magyar Nemzeti Igazgatóság kimondja a sereg feloszlását, amelynek felállításához és működéséhez pedig oly nagy reményeket fűztek. Anyit mégis sikerült elérnie Kossuthnak, hogy a légio tagjainak büntetlenséget s szabad visszatérést biztosítottak Magyarországra. Az önként jelentkezők továbbá szolgálatot vállalhattak a piemonti, a modenai, vagy a francia hadseregben. A nagy többség a hazába való visszatérést választotta.

Megható szavakkal hozza a Magyar Nemzeti Igazgatóság a két dandárparancsnoknak, Ihász Dánielnek és Nemeskéri Kiss Miklósnak tudomására az Igazgatóság működésének befejezését: „... A vitéz sereg irányában állásunk mint Igazgatóság jelenben befejeztetik. Befejezzük azt sebzett kebellemel, de nem reménytelenül, meghajolva a hiúsult kilátások miatt, de nem megtörve. Visszatérünk az örömtelen száműzetés sivár útjára, túrni, szenvedni készek, ha kell; tenni eítökéltek, ha s mikor lehet. Hazánk iránti kötelességérzetünket semmi viszontagság nem fogja soha megingatni, s e kötelességérzethez azon meggyőződés csatlakozik, melyet a jelen viszonyok minden balvégzet mellett erősítenek, hogy magyar hazánk függetlensége Európa rendes állapotba jutásának oly mellözhetetlen feltétele, mely nélkül

sem az olasz, sem bármely más nagy európai kérdés meg nem oldható. Ezért vallásos hitünkhöz tartozik, hogy édes hazánknak szabad s független jövendője van, csak nemzetünk összesen s egyenként magához hű maradjon.³⁰⁾

A légió ügyének kudarca Ihászt is nehéz helyzetbe hozta. Határoznia kellett, hogy mihez fogjon, hogyan biztosítsa megélhetését, jövőjét. Elhatározásában most is Kossuthhoz való hűsége és tántoríthatatlan ragaszkodása döntött. Töprengését nagyon jól megvilágítja 1859. augusztus 12-én kelt, Pulszky Ferenchez intézett levele:³¹⁾ „A mi személyemet illeti, én még nem határoztam el magamat mit tenni. Három út áll nyitva előttem, az egyik visszatérni imádott öregünkhöz,³²⁾ ki is e következő sorokat intézte hozzám utolsó levelében személyemet illetőleg: „... Beh sokszor mondjuk, bárcsak velünk lehetne Ön, kedves hű barátunk, kihez 10 évi családi viszony a testvériség érzetével eggyé forrasztott... De ha majd megghiúsult reményeink kötelességeinek láncá véggkép lepereg s ismét a hontalanság nyomora újra kezdődik, sokszor kérjük egymástól, úgy leszünk-e ismét, mint 10 év óta valánk, vagy hiányozni fog-e családunk köréből Ihász, a jó barát, kit testvérnek megszoktunk tekinteni. Kérni nem merem Önt, édes barátom! mert tudja, hogy én csak inséget, nyomort, nélkülözést ajánlhatok, melyben 10 év óta önfeláldozással, hiven és zúgolódás nélkül osztozott, s bizony csak jellemeszíárdsága s lovagias hűsége bírható reá, hogy ily soka is tőrje azt.”

„Mit tennél te helyemben, Kedves Barátom? Napról-napra öregbedem, s azon forrás, melyből eddig anyagi segítséget merítettem, kiszáradhat, vagy valamely mystikus kéz által elvágódhatik. Pedig előbb föbelőném magam, mintsem szegény jó öregünk terhére esnék, ki képes inkább maga szenvedni és gyermekei szájából a falatot elvenni, mintsem hogy jó barátait lássa nélkülözni. Én szívreható levelére válaszoltam s azt irtam neki, hogy parancsoljon velem, én irányában a siromig a változhatlan Ihász maradok. Én neki megírtam, hogy tervem az volt, hogy Kiss Miklós jószágán 50—60 hold instruáit földet átvennék, s abból, ha a sors megtagadná tőlem azt, amit eddig hazulról élveztem, tehát kereshetnék annvit, hogy megélhetnék. A harmadik út pedig piemonti szolgálatban maradni félfizetéssel (3400 frc), ez sem megvetendő, mert ezen summából mint egyes ember csakugyan megélhetnék, már pedig mint piemonti ezredes jól állna az ember. No hanem én ezt mind megvetem, ha az öreg úr rendelkezni akar velem, mert ő vele még örökös fogásra is képes vagyok elmenni, ha terhére nem leszek.”

³⁰⁾ Ugyanott és *Kossuth*: id. m. I. 483 l.

³¹⁾ *Pulszky*: id. m. II. 210. l.

³²⁾ *Kossuth*hoz

Ihász Dániel a „harmadik utat” választotta, bizonyára a Kossuth tudtával. A piemonti kormány szolgálatába lépett s mint olasz királyi ezredes szolgálta becsülettel és hűséggel új hazáját, amely otthont és kenyeret adott neki és bujdosótársainak. Így nem kellett elszakadnia Kossuthtól sem, mert reményei megíúsulása után Kossuth is végkép Olaszországban telepedett meg. Az olasz szolgálatba állított és újjászervezett ma-

Ihász Dániel az olaszországi magyar légió ezredesi egyenruhájában.

gyar légió parancsnokává nevezték ki Ihászt, s ő olasz szolgálatban is bőségesen érvényesítette hosszú katonai szolgálata alatt szerzett tapasztalatait, küzdve az új „Italia unita” megvalósításáért. Kossuth így nyilatkozik Ihászról Londonból 1860. április 3-án kelt s Pulszkyhoz intézett levelében:³³⁾ „... Szerencsés előlépésnek tartom azt, hogy már néhány magyar főtiszt a király szolgálatában van. Ezek között volt vezérsegédemet:

³³⁾ *Kossuth*: id. m. II. 525. l.

Ihász ezredes urat, mint a legloyalisabb, leglovagiasabb, vitéz és szolgálatismerő katonát, tiszta keblű hazafit s nekem rendíthetetlenül hű s kedves barátomat említhetni különös örömömre válik." Az újonnan szervezett magyar légió Ihász parancsnoksága alatt magyar egyenruhában, magyar zászló alatt harcolt Nápoly környékén az Olaszország egyesítése ellen küzdő ellenforradalmároknak brigantikból álló csapata ellen. „Nincsen sem éjjelem, sem nappalom nyugodt, ezek végett a gaz reactionarius rablók végett", írja Ihász 1861. augusztus 1-én főhadiszállásán, Nocerán kelt levelében. „Nagyon csodálom, hogy a vitéz légiónak eszébe nem jut, hogy nem ez az a szent cél, mellyért kedves hazájukat, szent tűzhelyeiket s kedves családjukat elhagyták... De ha nem elébb is, de a tavasszal minden bizonnyal be fogok velök imádott hazámba vonulni, csak hon el ne csüggjenek s maradjanak magukhoz hívek", írja Ihász ebben az időben kelt egyik levelében.³⁴⁾

1862. júliusában vált meg Ihász a légió parancsnokságától, amikor az egészségi állapotában beállott rosszabbodásra hivatkozva, felmentését kérte.³⁵⁾ Tudjuk azonban, hogy nemcsak ez volt az oka, amiért felváltását kérte, hanem azok a torzsalkodások is, amelyek elharapódtak a légióban. Ezután mint „létszámfeletti tiszt" szerepelt az olasz hadsereg állományában. Azonban még most sem vonult vissza teljesen a katonai tevékenységtől. Az osztrák-porosz viszály kitörésekor Kossuth ismét szerepet szánt a magyar légióknak s ennek szervezését Ihászra bízta. Ihász hozzá is fogott a munkához, azonban a königgrätzi csatát követő békekötés, valamint az osztrák-magyar kiegyezési tárgyalások miatt nem került sor a légió felhasználására.

1866-ban Ihász végleg megvált a katonai szolgálattól s nyugalmába lépett. Viktor Emánueli a savoyai katonai érdemrend, továbbá a Móric- és Lázár-rend lovagkeresztjével tüntette ki olasz szolgálatban szerzett érdemeiért. Ihász természetesen azonnal visszatért Kossuthhoz s most már nem is vált meg tőle haláláig. Kezdetben Turinban laktak, de mivel a nagyvárosban drágább volt az élet, mint a vidéken, 1874-ben egy közeli faluba, Baraccone di Collegnoba költöztek. Itt Kossuth egy nagy kertben álló házat vett bérbé, s ugyanazon a telken állt egy kisebb ház is: ez lett Ihász otthona. Ott töltötte élete hátralevő napjait, közvetlen közelében a nagy száműzötteknek, akinek számtalan híve, tisztelője és csodálója közt senki sem volt olyan önzetlen, hűséges és ragaszkodó iránta, mint ő. Mint legbizalmasabb emberét, Kossuth minden tervébe és titkába beavatta, viszont ő aggódó szeretettel és bámulattal csüggött eszményképén akkor

³⁴⁾ Harsányi Zsolt: Olasz-magyar emlék. Pesti Hírlap, 1940.

³⁵⁾ Kossuth: id. m. III. 731. l.

is, mikor az mindenben csalódva visszavonult a politikai szerepléstől s csak emlékeinek, a kertészkedésnek és természettudományi tanulmányainak élt. A hűséges Ihász még ebben is követte, s mint rokonaihoz írt levelei tanúsítják, botanikával és geológiával űzte el a hétköznapiok unalmát. „En nem ismerem az unalmat, míg egy barátom van s a kalendáriumon kívül még egypár könyvem s egypár ujságlapom. Csak jöhetnék én oda, majd kiaknáznám én az ottani növény- és a geológia raktárt. Ott gazdag lehet a flóra és az ásvány — mennyire gazdagíthatnám gyűjteményemet!”³⁶⁾

Baraccone di Collegnóból írt leveleiből híven élénk rajzolódik a számkivetettek élete, öröme, bújja. 150 évvel előbb egy másik nagy száműzött, II. Rákóczi Ferenc ette hasonló küzdelmek és csalódások után a Márvány-tenger partján, Rodostóban a hontalanság keserű kenyerét, s hűséges kamarása, Mikes Kelemen gyönyörű leveleskönyvében örökítette meg ezeknek a magányban és reménytelen lemondásban töltött éveknek szomorú történetét. Ihász Dániel, ez a második Mikes szintén leveleiben számol be a nagy száműzött életéről, mindennapi foglalkozásáról, a sűrű látogatásokról, amelyekben a hazából jött zárándokok részesítik, és saját kedvteléseiről, régi emlékeiről, örömeiről, gondjairól. „Hát mi itten, ebben az előtted ismerős magányban mit mondjunk? Most mégis hárman unatkozunk, itt van Kossuth nővére (Rutkayné), hetenként egyszer meglátogat bennünket az ifjú Kossuth Lajos és menyei — minden 5 vagy 6 hétben egyszer meglátogat bennünket az idősb fia Kossuthnak, Ferencz, és így hébe-korba történik egy kis változás máskülönbben monoton életünkben, — történik úgy is hogy valami utazó magyar békocozgat hozzánk azon kéréssel, hogy ugyan mi lesz most már szegény Honunkból?”³⁷⁾ Egy másik levelében ezt írja: „Egy idő óta nem múl el nap, hogy magyarok ne látogatnának bennünket.”³⁸⁾ Ismét egy másikban: „Egy darab idő óta Baraccone búcsújáró helyé lön, honfitársaink egymásnak adják át a kilincset, — természetes, hogy Kossuth elfoglaltsága következtében igen kiszabott időt ad nekik kíváncsiságok kielégítésére, és így nékem kell őket szórakoztatnom, míg a vonatjelentő nem figyelmeztet az indulásra.”³⁹⁾ Egészségi állapotukról is beszámol leveleiben: „A mi egészségi állapotomat és Kossuth barátomat illeti, nem a legjobb. En folyvást a vesémmel szenvedek, Kossuth pedig sokszor szenved az úgynevezett csúzban, összedagad az arca s kínosan tud s csakis kásaféle eledeleket enni“,

³⁶⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, keltezés nélkül.

³⁷⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1877. dec. 22.

³⁸⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1879. aug. 23.

³⁹⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1880. okt. 16.

írja egyik levelében.⁴⁰⁾ Az egészségi állapotukról szóló jelentésbe belevegyülnek a politika gondjai is: „Ami az egészségünket illeti, nincs okunk panaszkodni“, írja, „az igaz, hogy Kossuth barátom a napokban csekély láz következtében a szobát volt kénytelen őrizni, — de ő, mint híres homoeopata, hamar segít magán. Ő is már a 74-ik évében van, nem sokat építhet a jövőjére. Csak egy szerény óhaja van, s az, hogy hazáját boldognak látva halhasson meg. De ő biz kevés reménnyel van a Tisza kormányban, s nem hiszi, hogy ily úton, minőtők készítene, a célhoz juthassanak.“⁴¹⁾

Ismételten hangsúlyozza leveleiben Ihász, hogy ő katona s ezért nem akar politizálni, de lehetséges-e, hogy aki Kossuth Lajos legmeghittebb embere, az ne nyilvánítsa politikai felfogását, mégha saját véleménye szerint nem ért is a politikához? Őt is mindúntalan elragadja a hæv, ha a hazai viszonyokról, vagy az európai ügyek alakulásáról nyilatkozik. Természetesen Kossuth felfogását vallja, akár a hazai, akár a külföldi politika fordulatait vizsgálja. Kérlelhetetlen az osztrák s még inkább az orosz politika megítélésében, viszont a meleg rokonszenv hangján nyilatkozik Törökországról, hálásan emlékezve rá, hogy Világos után ez az ország adott otthont az emigránsoknak. „Én a muszkát lelkemből s testemből gyűlölöm“, írja egyik levelében. „Nem tehetek róla, 1848—49-ben Erdélyben nagyon is kiismertem őket, hogy minő komisz fráterek, — az erdélyi havasok közt uralgó medvék jóval míveltebbek náloknál. Az igaz, hogy én egypárszor mőresre tanítottam őket, de végtére is a gazság győzött az igaz ügy fölött.“⁴²⁾ Európa jövőjének megítélésében pesszimista a felfogása: „Okosabban tennék az összes Európa államférfiai, ha a berlini konferencia helyett egy világra terjedő kongresszust hívnának össze, melyen a jelen veszedelmes s rothadt betegség orvoslásán törnék eszöket, s hogy a fenyegető szocializmus, nihilizmus és kommunizmus haladását gyökerestől kiirthatnák. Ezen baj orvoslása a legsürgetősebb a jelenben, mert ha tovább hagyják terjedni, akkor a keleti kérdés csak harmadsorú baj marad, a másik ki fogja irtani még a nyomát is a civilizációnak, a haladásnak s egyszóval mindennek, ami nemes és erényes.“⁴³⁾

A hazai politikai viszonyok megítélésében is Kossuth felfogása tükröződik Ihász leveleiből. Elveti az egész kiegyezéses politikát, s az a véleménye róla, hogy romlásba fogja sodorni Magyarországot. Elítéli Deákot, Andrásst, Tisza Kálmánt, mint e

⁴⁰⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1875. júl. 16.

⁴¹⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1875. nov. 25.

⁴²⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1877. aug. 6.

⁴³⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1878. nov. 21.

politika vezéreit s a gúny nyilait sem kíméli, ha róluk nyilatkozik. „A lapokból olvastam a nagy követválasztási mozgalmak eredményét”, írja 1875-ben, mikor Tisza Kálmán jutott kormányra. „A kormánynak egy egész légió áll támogatására, de azért egy jottával sem fog többet segíthetni a hon baján, mint az előtte való kormány, — a halál ellen nincs orvosság. Ott egy radikális kúra segíthetne csak a bajon, de az orvosoknak nincs elegendő morális bátorságok.”⁴⁴⁾ Magyarország jövőjének megítélésében általában sötétlátó, s ez a felfogása Bosznia okkupációja alkalmával szinte profétai megnyilatkozást csal tollára: „Szerencsétlen ötlet volt oly borzasztó darázs-fészekbe nyúlni, mint az a Bosznia”, írja az okkupáció évében, 1878-ban kelt egyik levelében. „Osztrák hadnagy koromban Czetiny várában (Károlyvárhoz közel) voltam századunkkal, s onnét egy dongakereskedővel mint Commisio tagja nékem is be kellett mennem Boszniába, — már akkor borzadtam attól a középafrikai vadástól, és most mennyi magyar vér foly annak a bírhatásáért, — oly lóvá még soha senkit sem tettek, mint Andrássyt.”⁴⁵⁾ Ugyanebben az évben írt másik levelében megjósolja a bekövetkező végzetet: „Bizon, bizon, kormányunk igen rossz fát tett a tüzre azzal a bosznyák megszállással, csak siettette a magyar rözse készítését, melyen a kétfejű sas megegyetődik. Görgei csak árulója volt a hazának, melyet helyre lehetett hozni, de Andrássy és Tisza megbocsájthatatlan tette az osztrák-magyar monarchiát örökre kitörölte a létezők sorából, mely, ha mindjárt nem is történik meg holnap, de mindenesetre egypár évtized múlva beteljesedik.”⁴⁶⁾

Nyilatkozatai olykor kellemetlenséget szereznek neki, s ilyenkor megfogadja, hogy többé nem nyilvánít véleményt politikai dolgokban, de azért következő levelében megint csak politizál: „A sok kellemetlenség, melyben egypár volt hontalan társam sodort, kik bizalmammal visszaéltek, az itteni kormánynál oly zavarba hoztak, hogy majdnem nyugdíjamat vesztettem. Minek következtében elátkoztam még azt is, aki az írást feltalálta s aki arra megtanított, — majdnem eskümmel fogadtam, hogy soha az életben senkivel sem fogok politikáról levelet váltani.”⁴⁷⁾ Hasonlóan nyilatkozik egy későbbi levelében is: „Politizálni nem akarok, mert akit egyszer a kígyó megmart, az a légszűréstől is fél, — voltak, kik visszaéltek bizalmammal, s azóta leveleim hosszóságokban igen fősvénykedem.”⁴⁸⁾ Egyik levelében azon kesereg, hogy politikai szereplése miatt megfélemlített barátai

⁴⁴⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1875. júl. 16.

⁴⁵⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1878. okt. 14.

⁴⁶⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1878. nov. 21.

⁴⁷⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1877. dec. 22.

⁴⁸⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1878. jan. 31.

megszakították velem a baráti viszonyt: „Több jó barátomat elidegenítettek már tőlem, — nemcsak a Bach és Schmerling korszakban fenyegették őket, hogy szűnjenek meg velem még a legártatlanabb levelezéssel is, de még a rákövetkező magyar kormányok is elriasztották némelyiket s megszűntek velem összeköttetésben lenni.“⁴⁹⁾

Számkivetése idején a legnagyobb és legfájóbb keserűség akkor éri, mikor az új magyar honpolgári törvény Kossuthtal és a többi emigránssal együtt őt is megfosztja magyar állampolgárságától. Nem csoda, ha a méltatlan bánásmód miatt keserű szavakkal könnyít lelke fájdalmán: „Eddig az osztrák kormány kegyelméből nem voltam többé hontalan, de a magyar nemzet választottjai szívességéből, vagy inkább irigységéből sehonnainak nyilatkoztattam. No de feleljenek ezért majd az igazságos történelem könyvvezető bírái előtt... Sehonnaivá tettem, már alig várom, hogy roskadt lábaim alól azt a komisz pakrócot mihamarább elrántásák, s öreg fejemet az idegen földben az örök nyugalomra lehajthassam. Nincs már számomra e földön semmi vizsgálató.“⁵⁰⁾

De hiába a hontalanság, hiába éri méltatlanság, hiába szenvednek reményei hajótörést, hazaszeretete nem csökken, sőt úgy látszik leveleiből, hogy a számkivetésben még erősödik és fokozódik. Lelkében a haza valami szent és eszményi fogalom, gondolatainak és érzésvilágának középpontja, s ha róla nyilatkozik, valami csodálatos áhitat ömlik el szavain: „Neveld úgy fiadat, hogy hálával jutalmazzon, és neveld főképpen magyarnak és jó hazafinak“, írja rokonának, mikor az fia születéséről értesíti.⁵¹⁾ Egy későbbi levelében önérzetesen tesz vallomást hazaszeretetéről és saját multjáról, amelyért nincs oka pirulni: „Hidd el, édes Öcsém, sok méltatlansággal halmoztak el; és miért? Azért, hogy honomat mindenkinek felett szeretem és hogy egy elvbarátomhoz (Kossuthhoz) testtel-lélekkal ragaszkodom... Multamat ismeri mindenki, s ha nincs benne dicsőség, nincs szennyfolt sem. Nem vittem véghez nagy dolgokat, de hitvány-ságot sem. Lehet, hogy nincs jogom büszke lenni multamra, de bizonyos, hogy azt vagy benne bármit is feledés által leplezni legkisebb okom sincs. Nem dicsekszem semmivel, de nem is kell pirulnom semmiért és merem állítani, hogy aki kötelességét mint ember és polgár úgy teljesíté mindig, mint én, az becsületes magyar ember s megtett mindent, amivel tartozott, bármi szerény körben élt és működött legyen is.“⁵²⁾

Igen erős benne a rokoni érzés, ami annál csodálatosabb,

⁴⁹⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1876. ápr. 15

⁵⁰⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1879. dec. 29.

⁵¹⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1875. nov. 25.

⁵²⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1876. ápr. 15.

mert legközelebbi hozzátartozói, testvérei nem tanúsítottak valami nagy ragaszkodást iránta. Nagyon hálás azért a szeretetért, amit unokahuga s férje tanúsít iránta: „Szeretnék egy kissé politikáról trécselni, ... de állásodnál fogva tilalmasnak tartom a kényes politikai húrokat pengetni ... Te vagy az egyetlen rokonim közül, ki oly szívélyes vagy rólam megemlékezni, pedig Isten látja lelkem, te vagy az egyetlenegy, akitől azt legkevesébbé érdemeltem ki. Áldjon meg a mindenható jószívűségédért!” írja egyik levelében.⁵³⁾ „Meg ne felejtkezz ám a te szegény vogelfrei rokonodról”, írja egy későbbi levelében. „mert igazán nagyon lehangolna, ha az évváltozással szeretetetek is változna irányomban.”⁵⁴⁾ Ismét egy másikban: „Rokonaimról csak a te szíveségedből hallok valamit, ők azt gondolják, hogy én a hontalansági dicsőségemből is élélhetek, — éh pedig de keserű ez a hontalanság prófontja. No de nem panaszkodom, hisz milliók és milliók keservesebb kenyeret esznek itt ebben az úgynevezett Európa kertjében ... Nem vagyok én olyan rossz rokon, mint aminőnek rokonaim kürtölnek.”⁵⁵⁾ Érdeklődik felőlük, bár azok keveset gondolnak rá: „Hát a kedves atyafiakról mit halasz? Engem úgy látszik, hogy ők is, mint Pius Pápa excommunicáltak, — csak hébe-korba kapok Pátkáról néhány sort. Nagyot kellett a rokonság ellen vétenem, hogy ily mostoha bánásmódban részesítenek ... én azért mégis úgy szeretem őket, mikép testvér nem szerethet jobban.”⁵⁶⁾

A hontalanságban nagyon iól esik lelkének a rokoni ragaszkodásnak minden megnvitatkozása. Dr. Caesar Gyula, akihez e leveleket intézi, unokatestvére leányának, Ihász Emmának a férje. Ihász Emma 1854-ben született, tehát Ihász Dániel nem is ismerte személyesen mindaddig, míg már mint Caesar Gyula felesége férjével együtt meg nem látogatta a számkivetésben élő rokont. 1877-ben járt Baracconében az ifjú pár, s ez alkalommal nemcsak a tisztelt és szeretett nagybácsit látogatták meg, hanem tiszteletüket tették Kossuthnál is. Kossuth szívesen fogadta legodaadóbb hívének rokonait és saját aláírásával ellátott fényképét adta át emlékül Ihász Emmának, Caesar Gyula hitvesének. Leányai ma is kegyelettel őrzik a drága emléket. A látogatás még szorosabbra fűzte Ihász Dániel és rokonai közt a kölcsönös szeretet és megbecsülés szálait. „Hidd el, édes öcsém, hogy eltávoztok óta sokszor, de igen sokszor eszembe juttok, mert bennetek igazán két őszinte lelket s igazi rokont leltem fel. Sajnos, hogy itt tartózkodástok oly igen szükre volt

⁵³⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1880. okt. 16.

⁵⁴⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1880. dec. 22.

⁵⁵⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1880. szept. 3.

⁵⁶⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1878. jan. 31.

szabva . . . Kossuth, úgyszinte menyei is igen szívesen emlékeznek rólatok s őszinte szeretettel tisztelnek.⁵⁷⁾

Megható, hogy az öregedő Ihász milyen meleg hangon, milyen szeretettel ír rokonainak, akiket csak egyszer látott életében. Íme egyik levelének a záradéka: „Forró testvéri szeretettel csokollak Emmáddal együtt. Szeressetek úgy, mint én szeretlek benneteket s tartsatok meg emlékezetetekben. Őszintén szerető nagybátyád: Ihász Dani, olasz királyi nyugalmazott ezredes.⁵⁸⁾ Érdekes, hogy Caesar Gyula akkor egy közös huszárezrednek volt tényleges szolgálatban álló ezredorvosa s mégis állandóan levelezett emigrációban élő rokonával, sőt meg is látogatta őt Olaszországban. Ez a kapcsolata aligha maradhatott titokban előljárói előtt, de mégsem lehetett hátrányos katonai előmenetelére, mert mint I. osztályú főtorzszorvos (ma orvos ezredes) ment nyugalomba.

A politikai eseményekre vonatkozó véleményének nyilvánításán s a rokoni kapcsolatokra vonatkozó sorokon kívül találunk Ihász leveleiben említést arról a munkáról is, amelyet Kossuth iratainak sajtó alá rendezése rótt rá: „Öreg barátom, amint azt a lapokból olvashattad, az Athenaeum kiadó társasággal szerződésre lépett egy mű kiadása iránt, melynek 1-ső kötetét már a jövő újév elsőjére bírni akarnak, — nem csekély feladat, — sok másolni valóm akadt nékem is, sok adatokat elő kell teremtenem a lomkamarából és így minden időm igénybe vétetik.⁵⁹⁾ Többször megemlékszik katonai pályafutásának érdekesebb eseményeiről: „Úgy emlékszem rá, mintha csak e percben történt volna, midőn Roth és Filipovics osztrák tábornokot 10.000 emberével elfogtuk (magam is jelen voltam zászlóaljjal). A két tábornok és a tisztikarának oldalfegyvereiket meghagytuk s Pestre küldöttük őket. hol szavokat adva, hogy meg nem szöknek, szabadlábban voltak s együtt ebédeltünk s poharaztunk. A 10.000 főből álló hadifoglyot pedig (mindegyiknek egy új magyar huszast markába nyomtunk) a határig kísérve szabadlábba bocsátottuk, és ez így folyt mindig.⁶⁰⁾ Egy másik levelében végigtekint egész hosszú katonai pályáján: „Elkezdtem szolgálni I. Ferenc császár alatt, folytattam 5-ik Ferdinánd király alatt s rövid ideig Ferencz József alatt, de ez kitagadott szolgálatából, — s azután szolgáltam Kossuth kormányzó alatt s ezután pihentem egy-két évet Török Zultán alatt. — 1859-ben felcsaptam 3-ik Napoleon katonájának, ki átadott II. Victor Emánuel szolgálatába s ez alatt szolgáltam a legnagyobb kitarással egész 1866-ig, mikor a Porosz, orosz s magyar szövetség létre jött, s így szolgáltam az akkori Porosz Vilmos királyt is

⁵⁷⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1877. aug. 6.

⁵⁸⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1875. júl. 16.

⁵⁹⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1879. okt. 21.

⁶⁰⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1876. dec. 4.

s a két szövetségését, — s most meg rágom Umbert olasz király prófontját, — mit mondasz mind ehez? Úgy-e nem lehetek már gyerkőcze, de azért ha hazám újra felszólítana szolgálatába, biz Isten, kétszer sem mondom, hogy ki nem fognék sok fiatal emberen.⁶¹⁾ Majd visszagondol szerte a nagyvilágban való bolyongásaira s azokra a nyelvekre, amelyeket külföldi tartózkodása alatt többé-kevésbé elsajátított: „Nem csoda, ha én a nyelvek chaoszában annyira jutottam, hogy a sok közül jelenleg egyet sem tudok tökéletesen. 31 év alatt egy nagy részét a világnak

Kossuth Lajos és Ihasz Dániel.

beutaztam, mindenütt ragadt rám, mint a méhére a virágpör, a nyelvekből, de azokat később nagy ritkán gyakorolhattam. Az lett a vége, hogy ex omnibus aliquid, ex toto nihil. De azért ha útra kellene kerekednem, mégsem jönnék zavarba, hogy kenyeret s vizet ne tudnék kérni.⁶²⁾ „Anyanyelvemet is sokat felejtettem,” írja egy másik levelében, „de mégis könnyebb búval telt lelkemnek, ha magyarul írhatok.”⁶³⁾

De vannak vidám sorok is a levelekben. Mert Ihasz Dániel lénye alapjában derűs, s ezért hálás a szeretetnek és ragaszkodásnak minden megnyilatkozásáért. Örömmel újságolja, hogy milyen szép ajándékot kapott Veszprémből: „A veszprémi ipa-

⁶¹⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1878. jan. 31.

⁶²⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1880. szept. 3.

⁶³⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1875. júl. 16.

rosok a mult hó 25-én, amint a magyar lapokból olvashattad, egy igen szép remekmű csutorával leptek meg (mintha biz én a Bacchus testvér volnék). Nem tagadhattam meg szíves ajánlatokat s köszönettel elfogadtam tőlök; a munka rajta oly szép, hogy bármely világkiállításban szerepelhetne.⁶⁴⁾ Majd arról ad hírt, hogy milyen sikert ért el egy fényképész róla készített arcképével: „Egy (arcképem) természeti nagyságban levéve van kivéve az itteni legelső fényképésznél, ablakja előtt, ahol ki van téve, folyvást tömeg áll bámulására, s én meg azt bámulom, hogy mi van rajta bámolni való, hisz se nem torzkép, sem nem éppen csúnya kép. De egyáltalában a művész ügyességét mondják, hogy bámulatos. Egy példányt már eladott csupán a finom munka végett, 150 frank. Magam sem érek annyit.”⁶⁵⁾

Sopronhoz fűződő ifjúkori emlékei is megújulnak előtte, mikor unokahúgának ír, aki szintén soproni. Itt rokonain kívül más tisztelői is voltak; bizonyítja ezt, hogy az akkoriban tekintélyes Flandorffer-féle borkereskedő cég egyik utazója is felkereste s Ihász elbeszélgetett vele soproni emlékeiről: „Sopronból valami Flandorffer borkereskedő ágense látogatott meg bennünket”, írja egyik levelében. „Sokat beszélgettem vele a soproniakról, rólatok is. Küldött egy tucat butella jó magyar bort.”⁶⁶⁾

Így teltek a számkivetésben Ihász Dániel napjai, amelyeket inkább az emlékezés, mint a remény fénye sugárzott be. Kossuthhoz való hűsége és példás ragaszkodása közismert volt, s azok a magyarok, akik tiszteletüket tették a kormányzónál, nem mulasztották el, hogy kifejezést ne adjanak Ihász Dániel iránt érzett tiszteletüknek is. Az akkori hazai lapok, amikor a számkivetésben élő Kossuth személyével foglalkoznak, családtagjai közt említik Ihászt s arcképét is közlik. A „modern Mikes” elég jó egészségben töltötte öregsége napjait, míg 1881. tavaszán egy erős meghülés ágyba nem döntötte. Betegségéből tüdőgyulladás fejlődött, s az elaggott szervezet már nem bírt megküzdeni a kórral. Kossuth Turin legjobb orvosait hívta el barátjához, akinek betegágyánál állandóan ott volt rajta kívül fia, Lajos Tivadar és nővere, Ruttkayné Kossuth Lujza. Ihász Dániel hűsége szíve 1881. április 10-én dobbant utolsót. Halálának híre bejárta az egész hazai sajtót, s lapjaink meleg hangon emlékeztek meg Kossuth legbizalmasabb emberéről, aki mindhalálig kitartott mellette számkivetésében is. Ott temették el a baracconei kis temetőben, s temetésén nemcsak a község egész lakossága vett részt, hanem a környékbeliek közül is sokan. Nemes emléke együtt él a Kossuthéval, mint az önzetlen hűségnek s a sírig tartó ragaszkodásnak példaképe.

⁶⁴⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1880. szept. 3.

⁶⁵⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, keltezés nélkül.

⁶⁶⁾ Levele dr. Caesar Gyulához, 1878. nov. 21.

Sopron közüzemi politikája.

Írta: **Dr. Schindler András**, nyug. polgármesterhelyettes.

(Folytatás.)

VI. A vízmű.

Történeti sorrendben a vízvezeték volt a második közmű, amely Sopronban a gázgyárat követő és a villanytelepet megelőző időben 1891—1892-ben megépült. A vízvezeték is a magántőkének az alkotása, mert az a közgazdasági erkölcsstan, amelyről a bevezetésben megemlékeztünk, még ebben az időben is oly szívósan tartotta magát, hogy még a vízvezetékkel, a közegészségnek, a köztisztaságnak, hogy azt ne mondjuk, a városi életnek ezen nélkülözhetetlen tényezőjével szemben sem volt hajlandó engedményt tenni, mert kockázatos és így nem közhatalósági kezelésbe valónak tartotta ezt a közérdekű tevékenységet is. Ezért a soproni vízvezeték is a gázgyárhoz hasonlóan, Flandorffer Ignác neveltjei, a jómódú soproni patríciusok építették meg.

Egy Sopronban építendő vízvezetéknek a tervezési előmunkálatait valami Freiherr von Schwarz bécsi vállalkozó készítette el, még a múlt század 80-as éveiben. Ezeket az előmunkálati terveket 1890-ben átvette a „Schmid & Alber” brünni és a Speidel Keresztély soproni építési vállalkozó cég és azoknak felhasználásával együttesen készítették el a soproni vízvezetéknek a végleges tervét és költségvetését. Tervüket és költségvetésüket bemutatták az arra illetékes hatóságoknak és miután ezeknek a jóváhagyását megnyerték, kérték, és 1891-ben meg is kapták Sopron szab. kir. várostól az engedélyt arra, hogy a tervekben és a költségvetésben részletesen körülírt helyen és módon a vízvezeték megépítsék és 50 éven át üzemben tartassák.

Amíg ez a két vállalkozó cég a várossal a műszaki és a jogi kérdéseket tárgyalta és az engedélykirat tervezetét elkészítette, soproni polgárok egy előkészítő bizottságot alakítottak, amelynek az volt a célja és feladata, hogy előkészítse a vízvezeték megépítésének a pénzügyi megoldását. Ez a megoldás abban állott, hogy ez az előkészítő bizottság átalakult „Sopronvárosi vízvezetéki részvénytársasággá”, tagjai sorába 100.000 forint részvényjegyzési kötelezettséggel felvette a Schmid & Alber brünni céget is, átvette az engedélyesektől az összes jogokkal és kötelezettségekkel a városadta koncessziót és a Schmid & Alber és Speidel céget bízva meg a munkálatok végrehajtásával, megépítették a soproni vízvezetékét.

Azoknak a soproni polgároknak a sorában, akik a Sopronvárosi vízvezetéki részvénytársaságot megalakították, a Müller Paulin kereskedő, Poda Endre városplébános és dr. Schwartz Miklós ügyvédből állott vezetőség mellett ott találjuk Bauer Antal, Cavallár Vilmos, Fink János, Flandorffer Pál, Gebhardt József, Haubner Máté, Mechle József, Meller Ignác, Patzenhofer Konrád, Pfeifer Félix, Rottermann Dániel, Schneider Márton, Seltenhofer Frigyes, Schwartz Antal, Steiner Ignác, dr. Schreiner Károly, Töpler Károly és még sok más soproni polgárt, akiknek nemcsak az volt az érdemük, hogy a soproni vízvezetékot soproni tőkével megépítették, hanem az is, hogy az alig 12 éves magánüzem után városi tulajdonba ment át. 1905-ben ugyanis, amikor városszerte már erősödni kezdett az a mozgalom, amelynek a célja az elsörendű közszükségleti cikkek előállítását üzemeknek a városiasítása volt, dr. Töpler Kálmán polgármester felszólította a Sopronvárosi vízvezetéki részvénytársaságot, hogy a vízvezetékot a városnak adja el, mert a városnak az a felfogása, hogy ez a mű csak a városi hatóság kezében teljesítheti maradéktalanul és bizalommal a maga közérdekű hivatását. A részvénytársaság megértést tanúsított a polgármester felhívásával szemben és minden ellenkezés nélkül még ennek az évnek a végén 950.800 korona vételáron eladta a városnak azt a művet, amelyet 400.000 forintos részvénytőkével megépített.

Azóta a vízmű, mint városi közüzem, városi szakemberek vezetése és irányítása mellett teljesíti a maga rendeltetését, gazdaságilag is megáll a maga lábán és rendezett háztartásával igazolja, hogy a benne fekvő közvagyon nem kockázatos vállalkozásnak a tárgya.

A városi vízvezeték a somfalvi és sopronbánfalvi kettős vízgyűjtő medencére lett alapítva. Ennek 6—8 méter mélységben meglévő és napi 2400 köbmétert kitevő talajvízmenyiségét gyűjti össze és vezeti egy, a káposztásföldeken közbeiktatott szívó-nyomó mű segítségével a Bécsi-dombon megépített 1200 köbméter ürtartalmú víztartályba, ahonnan 3200 köbméter vízmennyiség szállítására méretezett csővezetéken át jut a városba a fogyasztókhoz.

A városnak napi 2200 köbméter vízszükségletét hosszú időn át ez a tisztán a somfalvi és sopronbánfalvi medencére alapított vezeték elégítette ki, 1929-ben azonban, amikor a városnak a napi szükséglete már 4000 köbméterre emelkedett, be kellett kapcsolni az időközben a Kistómalom környékén feltárt „Csalánkerti kutat” is, amely a maga napi 2200 köbméteres vízhozamával a vízmű vízkészletét annyira emeli, hogy az ezidőszerint a városnak minden szükségletét fedezi. Ennek a „Csalánkerti

kútnak" a vize artézi víz, egészséges, de drága, mert 100 métert meghaladó magasságra kell emelni, míg a bécsidombi tartályt eléri.

1935-ben a város egy a vitéz Gömbös Gyula-úton megépített, nyomásfokozó telep közbeiktatásával a magasabban fekvő lövérekbe is bevezette a vízvezetéket és ezzel megteremtette a lehetőségét annak, hogy a lövérekből egy korszerű nyaralótelep alakuljon, amely az idegenforgalom segítségével van hivatva Sopron város fejlődését előbbre vinni.

A vízmű a városnak nem jövedelemszerző vállalata. Gazdasági iránya az, hogy önmagát fenntartsa és megszeresse azokat az összegeket, amelyek korszerű fejlesztéséhez szükségesek. Ezidőszerint arra tartalékol, hogy összegyűjtse az a 200—300 ezer pengőt, amibe a már feltárt, de egyelőre csak ideiglenesen berendezett csalánkertti telepnek korszerű kiépítése kerülni fog.

Ezzel a csalánkertti kúttal kapcsolatban meg kell említenünk azt, hogy ennek a kútnak a bekapcsolásánál nagy szolgálatot tett a városnak Beuchel Károly bécsi mérnökezeredes varázsvesszőkutató, akinek varázsvesszős megállapítása alapján a Kistómalomnál már az 1914—18-as világháború alatt megépített kutat a vízmű igazgatósága felhagyta és a kistóalmi pocsolyában már lefektetett vízvezetési csöveket újból kiszedte és a csalánkertti kutat kapcsolta be. Ez a kút 600 méterrel közelebb fekszik a városhoz, környéke már nem pocsolyás, úgyhogy a csőfektetés szempontjából is előnyösebb, a vízmennyisége pedig nem kevesebb, mint a kistóalmi kúté.

VII. A közúti villamos vasút és az autóbusz.

A közúti közlekedés kérdésének a megoldását nem tartom olyan feladatnak, amelyet okvetlenül a városnak kellene megoldani. Mégis szólni kell itt a villamos vasútról is, meg a helyébe lépő autóbuszforgalomról is, mert a soproni villamos vasút is a múlt század végén épült meg, összefüggésben állott a villamos központ megépítésével és három évig városi tulajdonban és városi kezelésben is állott.

A Vasvármegyei Elektromosművek Részvénytársaságának a sárvár—ikervári részben vízierővel hajtott, részben kalorikus telepén sok volt a felesleges villamos árama és azért annak egy részét magasfeszültségű vezetéken Sopronba szállította és hogy itt értékesíteni tudja, megépítette a villamos vasutat, amelynek előmunkálati engedélyét tulajdonképpen az a gróf Batthyány Géza kapta meg 1897-ben, aki a soproni villamos áramfejlesztő telep megépítését is vállalta. A kettőjüknek a titka marad, hogy azért vállalkoztak-e a soproni közúti villamos vasút megépítésére, mert azt jó üzletnek gondolták, vagy azért, hogy ennek a

vállalatnak a létesítésével megkezdjék a villamos áram térhódítását abban a városban, amelynek úgy a köz-, mint a magánvilágítása monopolisztikus alapon a soproni légszuszvilágítási részvénytársaság hatáskörébe tartozott. Tény az, hogy a villamos vasút 1900-ban megépült és azt az április 28-án megtartott műtanrendőri bejárás után átadták a forgalomnak.

Sopronnak azonban nem sok szerencséje volt a villamos vasúttal. Az volt a születési hibája, hogy vasúti állomásról vasúti állomásra félkörben szaladt a város körül és sem nagyobb távolságokat, sem élénkebb forgalmú városrészeket nem kapcsolt a belvároshoz. Menetiránya a következő volt: Déli (MÁV) vasúti állomás, Kossuth-út, Újteleki-utca, Ógabonatér, Várkerület, Széchenyi-tér,*) Erzsébet-utca, Deák-tér, Mátyás király-utca, győrsopron-ebenfurti vasúti állomás. Egy külön szárnyvonal vezetett a déli pályaudvarról a sörgyárba, egy másik pedig a Pannóniától az Ötvös-utcán, Magyar-utcán és a Győri-úton át a vágóhídhöz. Lassan, de biztosan elsovadt. A kegyelemdőfést a világháborútól kapta, mert annak tartama alatt lerongyolódott, a közönség pedig szegényebb lett és a háború után az átjáróházas Sopronban az is gyalog járt, aki előbb néha-néha még közúti közlekedési eszközt is igénybe vett. 1920. évi február 28-án a város kegyelemből megvásárolta 590 ezer papírkoronáért és mivel az üzemét csak súlyos ráfizetéssel tudta volna fenntartani, 1923. évi június hó 1-én beszüntette.

Helyét a közúti forgalom korszerű közlekedési eszköze: az autóbusz vette át, amely sinekhez nem lévén kötve, kiszalad a lövérekbe, a Nagytómalomra, Brennbergbányára, Fertőrákosra, sőt Budapestre, a Semmeringre, Bécsbe, Máriacellbe és Velencébe is és ott keresi meg azt, amit a beteg belvárosi forgalomra ráfizet. Sopronban azonban az autóbuszforgalom is dőcögösen indult. Herman Miksa kereskedelmi miniszternek, a város volt országgyűlési képviselőjének köszönhető, hogy a soproni postaigazgatóság az autóbuszforgalmat 1928. évi április hó 1-én megindította. A postaigazgatóság azonban a soproni autóbuszforgalmat nem találta rentábilisnek, illetve a megszokott és megkötött állami hivatalos formák mellett ezt a sok leleményességet, kereskedelmi szabadságot és üzleti szellemet megkövetelő üzemet nem tudta úgy alakítani, hogy az rentábilis legyen. Ezért 1931. évi november hó 15-én az üzemet beszüntette. Utána a Győri Általános Közlekedési Vállalat kft. kapta meg az engedélyt arra, hogy Sopronban rendes járatú időhöz kötött autóbuszforgalmi vállalatot létesítsen. Ennek a vállalatnak a város három éven át évi 12.000 P szubvenciót is adott, csak azért, hogy az üzemet átvegye és fenntartsa. Az autóbuszüzem ennek a vállalatnak a kezében jövedelmezőnek bizonyult. Ma azonban

*) Északi oldalán.

a kommunizmus elleni világháború második évében a leállítás veszélye fenyegeti, mert a kocsik kerekeire nem lehet gumibroncsokat kapni. Az objektív szemlélő tudja, hogy ez a veszély fenn fog állani akkor is, ha a város házikezelésbe venné át, de a közhangulat ma mégis az, hogy a város házikezelésében nem jutottunk volna odáig, hogy fakerekű autóbuszokat kelljen járattatni a város területén és azért napról-napra erősbbödik az a felfogás, hogy az autóbuszvállalatot is városi üzemmé kell tenni.

VIII. Közfürdő.

Közfürdője Sopronnak nincsen. Amilyen egyszerű, olyan eiszomorító ez a megállapítás.

Ügylátszik, hogy Sopronban nem közérdek az, hogy az a nagylétszámú középosztály, amely fürdőszobákkal fel nem szerelt bérházakban tengeti életét, néha-néha legalább egy tisztasági kádfürdőt vehessen és nem közérdek az sem, hogy az a nagytömegű ipari, gyári vagy mezőgazdasági munkás és polgár, aki az egész életét a testet is szennyező munkában tölti, egy népfürdő keretében alkalmat találjon arra, hogy a testét néha-néha megtisztítsa és nem közérdek az sem, hogy a tanulóifjúság számára megteremtessék a lehetősége annak, hogy az egy télenyáron át üzemben tartott fedett uszodában gyakorolhassa a legegészségesebb sportot: a vízisportot és ügylátszik, hogy itt még ma is luxusnak minősítik azt, ha valaki egy gőzfürdőre vagy egy meleg légfürdőre vágyik. Ha nem így volna és ha csak egyszer is azzal a halálos komolysággal kezelték volna ezt a kérdést, amelyet az megérdemel, akkor már régen itt kellene, hogy álljon egy minden igényt kielégítő közfürdő, hogy hirdesse ennek az ősi városnak kiegyensúlyozott kultúráját. Hihetetlennek látszik, hogy az a város, amely évtizedeken át valóságos közelharcot folytatott azért, hogy tulajdonába megszerezze a vízvezetékét, a gázgyárat és a villamosművet, egy közfürdőnek a létesítéséért eddig még igazán lelkesedni nem tudott. Ha nem rentábilis az a közfürdő, úgy az csak egy okkal több arra, hogy a kérdést magának a városnak kell megoldani, mert egy korszerű közfürdő egy vidéki városban egyike a leghatásosabb idegenforgalmi eszközöknek és ha a város annak fenntartására ráfizet, bőséges kárpótlást talál abban a haszonban, amit a megnövekedő idegenforgalom hoz.

Hogy mennyire helytelen volt a városnak ebben a kérdésben követett politikája a múltban, azt fényesen igazolja a következő két eset:

a) 1910. évi december hó 16-án 17.173/1910. számon iktatott beadványában a „Wiener Kommerzialgesellschaft” igazgatója, E. Rippel és Schneider Márton soproni építőmester azt az

ajánlatot tette a városnak, hogy 115 ezer koronás részvénytőkejegyzéssel vegyen részt egy részvénytársaság alapításában, amelynek az a célja, hogy Sopronban az Újteleki-utca és az Ógabona-tér sarkán az otlévő épületek lebontásával egy korszerű közfürdőt építsen. *) Ha a város vezetősége annakidején hivatala magaslatán állt volna, 115 ezer pengő, valamint az építkezéshez szükséges és a város bányáiban megvolt kő és homok, továbbá 20 évi pótagómentesség adományozásával elvethette volna hosszú időre egy közfürdő létesítésének a gondját. Azonban a városnak elegendő volt az a körülmény, hogy a belügyminisztérium a bemutatott terveken — bár az alapgondolatot helyesnek találta — némi kis változtatásokat tartson szükségesnek és ezért a terveket meg nem felelőknek minősítette és a kért szubvenció megadását megtagadta.

b) Ugyanabban az időben Székely Kálmán építési vállalkozó is készített egy közfürdőtervet. Ő a fürdőt a Papréten a tornacsarnokhoz tartozó kertnek a Torna-utca felé eső sarkán gondolta elhelyezhetőnek. Terve azonban érdemi elbírálás alá sem került azon oknál fogva, mert ő, mint törvényhatósági bizottsági tag, az „ellenzék” táborához tartozott. Ez a jelenség abban az időben nem volt egyedülálló. Mikor a város megvette a Domonkos-templom mellett a Tschurl-házat (amelyet ma már le is bontatott), megvehette volna a mellette álló Tökési-házat is, ennek tulajdonosaival azonban politikai pártállásuk miatt a szabadelvű városházi többség még tárgyalásokba sem bocsátkozott, úgyhogy ez a ház még ma is ott áll és lehetetlenné teszi a Domonkos-utca szűk bejáratának annyira kívánatos bővítését.

1929-ben úgy látszott, hogy egy korszerű közfürdő megépítésének a kérdése a komoly megoldás stádiumába jutott. A város törvényhatósági bizottsága 20.000 pengőt szavazott meg a közfürdő terveinek tervpályázat útján való beszerzésére és a tervpályázaton díjnyertes Thomas Antal budapesti műépítésszt megbizta a részletes tervek és költségvetések elkészítésével. A tervek és költségvetések el is készültek, azokat a törvényhatósági bizottság el is fogadta és kimondotta, hogy a közfürdőt a Torna-utca és a Paprét sarkán városi telken — a volt hordójelző hivatal telkén — megépíti és a mellette fekvő Magyar királyszálló kertjét kisajátítás útján megszerzi. Mivel a költségvetés közel 800.000 pengő szükségletet mutatott, a város ennek a fontos közintézménynek a létesítéséhez a kormánytól államsegélyt kért. A kormány a város kérelmének helyt is adott és 360.000 pengő államsegélyt helyezett kilátásba. Azon idő alatt azonban, amíg az érdekelt minisztériumok a város által jóváhagyásra fel-

*) E terv kezdeményezője és mozgatója Dr. Heimler Károly, az akkori városi rendőrfőkapitány volt.

terjesztett terveket és költségvetést elbírálták, az ország pénzügyi helyzete annyira megromlott, hogy a kormány kénytelen volt 360.000 pengős államsegélyigéretét visszavonni, úgyhogy a végeredményben most már jóváhagyott terv kivételre nem kerülhetett.

Sopron ma is közfürdő nélkül áll és mi, látva a körülöttünk történeteket és történőket, kénytelenek vagyunk annak a véleményünknek kifejezést adni, hogy ez a kérdés is megoldást találhatott volna már, ha azok, akik erre hivatva vannak, azt komolyan keresték volna.

IX. A köztisztasági és közegészségügyi üzemek.

Bevezető sorainkban azt mondtuk, hogy van a közüzemeknek egy olyan csoportja, amelyeknek nem az a feladatuk, hogy valamely elsőrangú közszükségleti cikket termeljenek, hanem az, hogy a városokban, a közületi élet természetes folyamánaképpen keletkezett és az emberi életre káros vagy veszélyes termékeket összegyűjtsék, elszállítsák és megsemmisítsék, vagy feldolgozás után értékesítsék. A közüzemeknek ebbe a csoportjába tartozik:

1. a háziszemét összegyűjtése, kihordása és megsemmisítése;

2. az utcai szemétnak összegyűjtése, kihordása és értékesítése;

3. a gyepmesteri szolgálat ellátása (a nem csatornázott városrészekben a pócegődrök tisztítása, az állati hulláknak az összegyűjtése, kihordása a dögtérre, vagy feldolgozása és értékesítése, a kóbor és veszettségre gyanús kutyáknak a befogása és az állategészségügyi telepre való szállítása, az állategészségügyi telepnek és a dögtérnek a kezelése és fenntartása és végül a vágóhídról a fertőzött húsoknak és romlott, közfogyasztásra alkalmatlan húsoknak és állati belsőségeknek az elszállítása és megsemmisítése vagy feldolgozása és értékesítése);

4. a csatornázási üzem.

Ezeknek a feladatoknak az egyszeri hallása is mindenkit meggyőz arról, hogy azoknak a megoldása csak annak a helyi hatóságnak a kezébe való, amely a maga területén a köztisztaságért és a közegészségért elsősorban felelős. Feladatok ezek, amelyeknek elvégzése során kézzelfogható értékek vagy egyáltalán nem, vagy csak igen kis mértékben keletkeznek, mégis a legtökéletesebb alakban és semmiféle áldozatot nem kímélve kell őket megoldani, mert az emberiség legdrágább kincsének, a közegészségnek a szolgálatában állanak. Ilyen feladatoknak a közérdek követelte tökéletes megoldására a magántőke nem alkalmas.

Nézzük, hogy ezen a téren Sopronban mi a helyzet.

1. A háziszemetet a 19. század végén és még a 20. század elején is egészen az 1914—18-as világháborúig Sopronban azokból a házakból, amelyekben szemétgödör vagy trágyagödör nem volt, a városi tanácstól nyert engedélye alapján egy magánvállalkozó hordta ki a tanács által megjelölt lerakódó helyre. A háztulajdonosok kötelesek voltak ennek a szolgáltatnak az ellátásáért a vállalkozónak szemétkihordási díjat fizetni, amelyet a 9197/19. kgy. 1883. számú szabályrendelet egy egyablakos szoba után 25 krajcárban, egy kétablakos szoba után havi 35 krajcárban, egy háromablakos szoba után 45 krajcárban, egy bolt, raktár vagy műhely után 45 krajcárban és a konyha után 35 krajcárban állapított meg. A szemetet hetenként kétszer „kelően bedeszakázott” szekéren kellett kihordani.

A háziszemét összegyűjtésének és kihordásának ez a rendje az 1914—18-as világháborúban megváltozott. A magánvállalkozó lovait elrekvirálták, úgyhogy vállalt kötelezettségének nem tudott eleget tenni. Mivel ezt a fontos köztisztasági tevékenységet a közegészség érdekében feltétlenül folytatni kellett és mivel annak ellátására más magánvállalkozó sem jelentkezett, a városi tanács kénytelen volt eleinte ökrösfogatokon, majd a háború befejezése után újból lófogatokon, de városi kezelésben a háziszemetet kihordani. Ez az ideiglenes átmeneti állapot 1925-ig tartott, amikor a város törvényhatósági bizottságának közgyűlése azért, mert magánvállalkozó eddig sem akadt, a 9076/329. kgy. 1925. számú szabályrendelet alkotásával kénytelen volt kimondani, hogy Sopron szab. kir. város területén a háziszemét gyűjtése, fuvarozása és felhasználása ezután a város házikezelésében fog történni. Ezzel a szabályrendelettel ez a köztisztasági tevékenység a városnak egyik közüzemévé vált.

Ennek a szabályrendeletnek az értelmében a háziszemét-fuvarozásnak a rendje most már a következő kellene, hogy legyen: a város a szemétyűjtésre alkalmas, külön e célra készült, teljesen zárt szekereken köteles hetenként kétszer a házak előtt megjelenni és ott a lakók által a külön erre a célra gyártott és a szemeteskocsi méreteinek megfelelő tartányokban összegyűjtött szemetet úgy berakni a kocsiba, hogy porzás és szemetelés az utcán ne legyen. A szemétnek ilymódon való elfuvarozásáért a háztulajdonosok a közgyűlés által megállapított járulékot kötelesek fizetni, amelyet közadók módjára kell kivetni és behajtani.

Azért mondtuk, hogy ez kellene, hogy legyen az új rend, mert a valóságban nem így történik. A város még ma is a saját műhelyében készült, rosszul záró szekereken hordja a háziszemetet, a háztulajdonosok pedig mindenféle edényekben és töredezett faládákban gyűjtik a szemetet és mikor azt feladják

a szemetesszekerre, annyi port és szemetet csinálnak az utcán, hogy amiatt jogos a közönség felháborodása és megbotránkozása. Nem is csoda azért, hogy ez a vállalat állandó támadásnak a tárgya.

Bevezetőkben kifejezést adtunk annak a felfogásunknak, hogy minden közüzemnek az abszolút jóra kell törekednie, akár aktív, termelő, vagy passzív az az üzem. A város helyesen cselekedett akkor, amikor ezt a vállalatot házikezelésbe vette, mert a köztisztaság és a közegészség követelménye, hogy a házakban felgyülemelő szemét a közegészség minden követelményének megfelelő módon takarítsák el a város területéről s azért, ha megtette az első lépést, akkor a másodiktól sem szabad visszariadnia. Még kell venni, mert kapható higiénikus szerkezetű szemeteskocsi és meg kell venni a háztulajdonosok részére is az előírásos házi gyűjtőtartályokat és nem szabad már tovább túrni azt, hogy a háztulajdonosok szűkkeblősége miatt egy kultúrváros területén olyan botránys módon történjék a háziszemét begyűjtése, mint Sopronban. Egy ilyen intézkedésnek megvan a törvényes alapja és lehetősége, mert a városi szabályrendelet 3. §-a kimondja, hogy a háztulajdonos köteles minden egyes háztartáshoz a város tanácsa által beszerzett és önköltségi áron rendelkezésre állított szabványos szemétygyűjtő tartályokat megvenni és azokat állandóan használható, jó állapotban tartani. Ne ijedjünk meg ettől az intézkedéstől. Az egészségünk és a jó hírnevünk követeli, hogy a most vázolt állapotok egyszer már megszűnjenek.

A háziszemétfuvarozási vállalat a városi gazdasági hivatal hatáskörébe tartozik.

2. Az utcai szemét eltakarításának Sopronban három állomása van: a mérnöki hivatalnak alárendelt utcaseprők seprik, tisztogatják az utcákat és gyűjtik egységes típusú tartályokba a szemetet, a gazdasági hivatal a neki rendelkezésre álló fuvarokon a szemetet kihordja a komposzttelepre, ahol az a gyepmester által kihordott pócegödörülékkel keverve, komposztrágyává lesz és eladás, vagy a városi földeken való felhasználás útján nyer értékesítést.

3. Van a városnak egy gyepmesteri, más szóval állategészségügyi telepe is a Tómalom-utcában. Ezen a teljesen zárt telepen van a gyepmesternek a lakása és saját részére istállója, van azután a fertőző betegségben szenvedő állatok és külön a befogott és veszettségre gyanús ebek elhelyezésére és kezelésére szolgáló istálló és egyéb mellékhelyiségek. A gyepmesternek a városhoz való viszonyát egy szerződés szabályozza. Ennek a szerződésnek az értelmében a gyepmester a várostól fix fizetést, a gyepmesteri telepen ingyen lakást, egy rétnek a haszonélvezetét kapja és a kizárólagossági jogot arra, hogy a város terü-

letén a magánházakból a pócegdörürüléket külön megállapított díjazás ellenében elfuvarozhassa. A kötelessége az, hogy a város területén a kóbor kutyákat befogja, az állati hullákat vagy feldolgozásra a gyepmesteri telepre, vagy megsemmisítés végett a dögtérre szállítsa, a vágóhídon összegyülemelő, romlott, elkobzott húsokat és állati belsőségeket a dögtérre szállítsa, a város épületeiből és a magánházakból a pócegdörök ürülékét elszállítsa, végül, hogy a telepre szállított beteg, vagy megfigyelés alá helyezett állatokat gondozza és takarmányozza. Mindezen munkákért a gyepmesternek az állattulajdonosoktól külön díjazásra van igénye. A díjazás mértékét a város szabályrendelettel állapítja meg. Munkájának szakszerű elvégzéséhez szükséges felszerelésről saját költségén köteles gondoskodni.

Ha figyelmesen elolvassuk azt, amit itt az 1—3. pont alatt tárgyalt üzemi vagy vállalati tevékenységekről mondtunk, akkor arra az eredményre jutunk, hogy Sopronnak van is, meg nincs is közegészségi, köztisztasági és állategészségügyi vállalata vagy üzeme. A háziszemétfuvarozási vállalatnak megvan a tökéletes jogi formája, de gyakorlásának a módja olyan hiányos, hogy az joggal kihívja maga ellen a legsúlyosabb kritikát. Az utcai szemétkihordásnak nincsen gazdája. A mérnöki hivatal joggal azt mondhatja, én ellátom az utak, utcák és terek műszaki szolgálatát, de azok tisztításáról gondoskodjék az, aki az ott összeszedett szemetet és trágyát értékesíti és annak jóvedelmét felhasználja. A gyepmesteri fix fizetésből és az annak monopolisztikus alakban átengedett különböző szolgáltatások jóvedelméből egy család kényelmesen megél anélkül, hogy ez a szolgálat naponta 1—2 óránál nagyobb elfoglaltságot jelentene. A gyepmesternek minden ténykedése a közegészség és állategészség szolgálatában áll és mégis nem esküt tett közhivatalnok, hanem szerződéses alkalmazott látja el ezt a közérdekű szolgálatot. Ebből önként következik, hogy a háziszemét és az utcai szemét eltakarítást, felhasználást és értékesítést a gyepmesternek a tevékenységével egy közös városi vállalatban, városi üzemben, vagy ha úgy tetszik, egy városi hivatalban kellene egyesíteni, annak egy egységes városi szabályrendeletben meg kellene teremteni a jogi szervezetét, szabályozni kellene a hatáskörét, feladata teljesítésének a módját és úgy szellemi, mint gyakorlati egységes irányítás és vezetés alá kellene helyezni. Még vagyunk róla győződve, hogy egy jogilag, szellemileg és gazdaságilag egységes vezetés és irányítás alá helyezett vállalat vagy hivatal a városnak a kezében hiánytalanul teljesíteni fogja mindazokat a feladatokat, amelyeket a köztisztaság, a közegészség és az állategészségügy szolgálat a várostól megkövetel. De némi leleményességgel és egy kis gazdasági érzékkel ez a vállalat úgy is tudná irányítani a maga működését, hogy a fen-

tartásához szükséges anyagiakat is a saját erejéből teremtené elő. Ha csak arra gondolunk, hogy Sopronnak még nincsen korszerű hullafeldolgozó vagy hullaégető telepe, amelynek tüzelőanyagát a háziszemét adhatná és ha meggondoljuk azt, hogy az itt most vázolt feladatok elvégzése a városi fuvarvállalat fogatállományának az 50%-át foglalkoztatja, akkor egy ilyen egységesen megszervezett és egységesen irányított vállalat előtt egy olyan perspektíva nyílik meg, amelyért érdemes dolgozni is, meg áldozni is.

X. A csatornázási üzem.

Sopron város csatornázási üzemének törvényes alapja a 8328/141. kgy. 1940. V. számon alkotott és 1941. évi szeptember hó 3-án 148.016/1941. IV. számon jóváhagyott városi szabályrendelet. Ennek a szabályrendeletnek a leglényegesebb rendelkezései a következők:

1. Az általános csatornázásnak célja és rendeltetése az, hogy a város területén úgy az esővizek, mint az összes szennyvizek gyors levezetésével, valamint a talajvízszint süllyesztésével a közegészségi viszonyok megjavíttassanak és az építmények állékonysága biztosíttassék.

2. A városi csatornamű az elválasztó rendszer alapján épül, amelynek lényege az, hogy külön csatornában vezeti a legrövidebb úton a városon át folyó Ikva- és Bánfalvi-patakba az esővizeket és külön csatornában vezeti az összes szennyvizeket a szennyvíztisztító telepre, ahol azok biológiai tisztító rendszer szerint kerülnek megtisztítás alá.

3. A közcsatornák és a szennyvíztisztító telep építéséről kizárólagos joga alapján maga a város fog gondoskodni.

Hosszú, kerekén 40 évig tartott az az út, amely idáig vezetett és ha a gazdasági viszonyok hamarosan meg nem javulnak, hosszú lesz még az az útszakasz is, amely a szennyvíztisztító telep megépítéséhez fog vezetni, mert soproni csatornaműről, csatornázási üzembről tulajdonképpen csak akkor fogunk beszélhetni, ha a most érintett jogi alaphoz és a városban már sok-sok kilométerszámra megépített csatornahálózat kiegészítése képen a szennyvíztisztító telep is megépül.

Sopron első általános csatornázási tervét 1900-ban a magy. kir. földművelésügyi minisztériumnak a közegészségügy-mérnöki osztálya készítette és pedig az úgynevezett usztató rendszernek az alapján, amelynek a lényege az, hogy az összes szennyvizeket és esővizeket is egy és ugyanazon csatornahálózatban vezeti le. Ez a terv azonban végrehajtásra nem került, mert az még az általános szabályozási és fejlesztési tervnek az elkészítése előtt készült és így nem számolt és nem is számolhatott azokkal az út- és utcairányokkal, amelyek a városszabályozási tervben vé-

tettek fel. Ezt a városszabályozási és városfejlesztési tervet Walder József városi főmérnök 1906-ban készítette el és ennek folyamnyakepen még ugyanabban az évben megtette a javaslatát arravonatkozozlag is, hogy az új csatornázási terv milyen irányelvek figyelembevételével készíttessék. Az elválasztó rendszernek és a biologiai tisztítási módszernek az alkalmazását javasolta. Javaslata alapján az új terv 1911-ben készült el és azt a város törvényhatósági bizottsága 9952/268. kgy. 1911. számon el is fogadta, a belügyminiszter pedig kisebb módosításokkal a 13.981/1918. BM. számú rendeletével jóváhagyta.

Ezzel a soproni csatornamunek az első, az úgynevezett műszaki része elkészült. Hátra volt azonban még a csatornamű jogi és pénzügyi megszervezése. A jogi szervezete 1941-ben készült el. Azért húzódott ez olyan sokáig, mert a közbejött szerencsétlen kimenetelű háború és forradalom utáni állapotok sok minden egyéb dolog között ennek az ügynek sem kedveztek. A jogi szervezetet a műnek a bevezetésben idézett városi szabályrendelet adta meg, amelynek hatálybalépése után kellett volna a pénzügyi részt is megoldani, vagyis előteremteni azt az zszeget, amelyből a szennyvíztisztító telepet meg lehessen pıteni. Mire azonban a jogi szervezet elkészült, a kommunizmus elleni háborúba keveredett egész Európa és ennek nyomán olyan gazdasági viszonyok fejlődtek ki, amelyek mellett a szennyvíztisztító telepnek a megépítéséről belathato ideig le kell mondanunk.

E szokatlan lassú ütemről azonban nem kell arra gondolni, mintha a város csatornázása terén a tervezésen és a jogi megszervezesen kívül semmi sem történt volna. Ellenkezozleg, a város az első világháború óta eltelt két évtized alatt gy az eső, mint a szennyvízcsatornák sok-sok kilométerét pıtette meg, úgyhogy ma már a városi utcák 70 százalékáról azt mondhatjuk, hogy csatornával el vannak látva. A baj csak az, hogy minden csatornának a tartalma tisztítás nélkül a patakba folyik, annak vizet fertozi és napról-napra növeli a várost fenyegető kártérítési perek veszélyét.

A csatornázási üzem nem lesz jovedelmezo vállalata a városnak. Mint kozegeszsegi és koztisztasagi vállalat erre nem is tarthat genyt. Fokozni fogja azonban egy másik városi üzemnek, a vízműnek a jovedelmet. Maga ez a körülmény is indokoltta teszi azt az újabb irányzatot, amely odairányul, hogy a városi csatornázási üzemeket a városi vízművekkel egyesıteni és közös vezetés és irányítás alá kell helyezni. A gondolat helyes, mert a deficites csatornamű, mint a vízmű legnagyobb fogyasztója, joggal számot tarthat arra, hogy tamogatasban reszesuljon arról az oldalról, amelyek hasznot hajt.

Bevezetésünkben ennek az írásnak a terjedelmét Sopronnak már meglévő közüzemeire korlátoztuk. Fejtegetéseink során azonban ezt a magunk állította korlátot ismételten átléptük. Tettük ezt azért, mert olyan gazdasági tevékenységekről is meg kellett emlékezni, amelyekről kétségtelen, hogy azok közérdekű voltuknál fogva a közüzemek, a közművek sorába tartoznak és mert véleményünk szerint már csak rövid idő kérdése lehet, hogy azoknak közüzemi rangra való emelését a város törvényhatósági bizottsága el fogja határozni. Másrészt azonban nem tértünk ki olyan intézményeknek az ismertetésére, amelyeket a gyakorlati életben szintén közüzemeknek szoktunk tekinteni. Ilyenek pl. a közvágóhid és a kórház. Ezekkel azért nem foglalkoztunk, mert azok a mi felfogásunk szerint nem közüzemek, hanem törvényen alapuló, közintézményei a közületnek, amelyeket az nem szabad elhatározásból, hanem azért létesít, mert arra törvény kötelezi.

Úgy érzem, hogy befejezésül meg kell emlékezni még a városi takarékpénztárról és a városi zálogházról. Egy városi takarékpénztár felállításának a kérdése már többbizben állott a várospolitikai központjában és sohasem azért vetődött fel, mert a város jövedelmi forrásnak akarta felhasználni, hanem azért, mert a maihoz is hasonlóan, már többbizben olyan volt a közgazdasági élet alakulása, hogy a bankok, ha a hitelnyújtást nem is tagadták meg teljesen, de a hosszúlejáratú kölcsönök adását megszüntették. Várost fejleszteni hosszúlejáratú kölcsönök nélkül nem lehet. A város mindig a jövőnek dolgozik és ha a jövő nemzedéknek is szóló alkotásának a költségeiből egy megfelelő részt a jövő generációra áthárítani nem tud, akkor nem is fog, mert nem is tud, alkotni sem. A magunk részéről szívesen állunk arra az álláspontra, hogy a városok hitelszükségleteinek a kielégítése nem a város, hanem a magántőke, a magánvállalkozás hatáskörébe tartozik, de biztosak vagyunk abban, hogyha a magántőke a városok ezen igényeinek a kielégítésénél nem lesz tekintettel arra, hogy a városok dolgozhassanak, mert fejlődni akarnak, akkor a pénzügyi önsegélyezésnek az a módja, amely a városi takarékpénztárban kínálkozik, utat fog magának törni akkor is, ha az a magánvállalkozásnak kellemetlen.

Az elmúlt félszázad alatt többbizben vetődött fel egy városi zálogház létesítésének a gondolata is, mert napról-napra erősödött az a felfogás, hogy a legkisebb emberek hitelszükségletének kielégítését nemcsak szigorú hatósági ellenőrzés alá kell helyezni, hanem azt magának a magasabb rendű erkölcsi közületnek kell teljesen a kezében tartani, hogy ezen a téren semiféle visszaélésre alkalom ne adassék. Ez a gondolat tört magának utat Magyarországon és nyilvánult meg abban, hogy a m. kir. postatakarékpénztár talán éppen azért, mert ő a kis-

emberek takarékpénztára, megvalósította a kisemberek hitelintézetét: az állami zálogházat is, nemcsak a székesfővárosban, hanem több vidéki városban és köztük Sopronban is. Ezzel az intézkedéssel Sopron várospolitikájából a zálogház kérdése eltűnt és reméljük, hogy a m. kir. postatakarékpénztár abból a nyereségből, amelyet ilyen intézményeknek a fővárosban és a nagyobb vidéki városokban való fenntartása természetesen biztosít, a kisebb vidéki városokban is meg fogja oldani ezt a kérdést, amelyről joggal mondhatjuk, hogy az nem is annyira pénzügyi, mint inkább elsősorú szociális problémája minden magyar városnak.

Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre.

Írta: Tompos Ernő.

IV.

Schubert János Keresztély. Kardot tartó kétfarkú oroszlán. S. d. kardot tartó koronás grif, növekvőleg.

G. IV. 185. Gradinger György 1724.

Schurler János Mátyás. Ov. pajzsban szárnyas golyón fátyolt tartó meztelen női alak. (Fortuna.) A sisakon tekercs (?). S. d. Nyitott szárnyak között követ tartó daru. I. M. ... (?) monogram. Az utolsó betű kitörött a pecsétből.

G. V. 246. Gáb János 1759.

Schweitzer János Ágost. Címer: Alabárdot tartó Landsknecht. Sisak nincs.

B. III. 109. Boppo János Helfenreich 1732.

Schwendenwein Tamás. Ov. pajzsban balharánt pólya szerint álló horgony. Rangkorona.

G. IV. 191. Gröll Mátyás 1728.

Schwentner Tamásné. Ov. pajzsban cölöpösen álló horgony. Rangkorona.

B. III. 113. Bauhofer Pál 1733.

Sedlmayer András. Függetlenül vonalkázott pajzsban három kis pajzs (1., 2.) A sisakon korona nincs, közvetlenül nő ki belőle egy lándzsát tartó nő. A. S. M. monogram.

A. III. 77. Ableuthner Gáspár 1760.

D. III. 108. Damian Maria Johanna 1763.

Sehmayer Keresztély. Címer: Ágaskodó oroszlán. S. d. hattyú.

E. II. 60. Edlhoffer Pál 1708.

Seidel Zsigmond Keresztély. Címer: Valamit tartó alak. S. d. kaszát és pálmaágot tartó nő. alak.

D. III. 96. Degenhard János Tamás 1750.

Serpilius Marianna, férjezett Gabriel Károly Lipótné. Cimer: Kardot és pajzsot tartó vitéz. S. d. kezeit szétterjesztő növ. alak. C. S. monogramm.³²⁾
G. V. 210. saját végrendelet 1739.

Sewerlin Katalin. Ov. pajzsban fiait tápláló pelikán. Rangkorona.

B. II. 75. Borsik Ádám 1709.

Siess József nyomdász. Cimer: Kétfejű sas. S. d. festékes párnákat tartó grif.

D. III. 122. Dunst János Kajetán 1784.

Steiner Ádám. Ov. pajzsban kád, melyből virág (?) nő ki. Sisak nincs.

A. S. monogramm.

D. II. 64. Danapff János 1707.

19. ábra.

20. ábra.

Steiner Ádám. Cimer: Kád, fölötte két keresztbe tett pálca. Sisak nincs. A. St. monogramm.

B. II. 80. Bibold Gergely 1713.

Stockinger Mátyás. Süvegezett pajzs két felső mezejében egy-egy csillag, a többi kivehetetlen. S. d. kivehetetlen.

F. IV. 128. Fechner Kristóf 1702.

Stöckl Ignác József. Közepén hatágú csillaggal díszített ov. alakú négyelt pajzs. 1., 4. hullámos szélű paszomántos harántpólya. 2., 3. jobbra fordult oroszlán. Rangkorona. (19. ábra.)

A. III. 83. Abetich József 1771.

B. IV. 164. Buchmann Antal 1770.

Stöckl Ignác József. Négyelt ovális pajzs. 1., 4. mezejében ágaskodó

³²⁾ Siebm. 411. t. u. a. vitéz mellett 3—3 rózsza nő, balra felette növekvő félhold látható, előtte három csillaggal; a sisakdísz: evangélikus pap, jobb kezében babérkoszorút, baljában tollas süvegforgót tart. 1530-ban János király adományozta e cimert Quendel János részére. 1630-ban *Serpilius* név alatt új adománylevelet nyert a család. (N. I. X. k. 165—66. l.)

kétfarkú oroszlán, 2., 3. növekvő vitéz egyenes karddal. S. d. a vitéz nyitott szárnyak között.

B. IV. 166. Bleyer János György 1771.

Stóhr Ferenc Károly. Négyelt pajzs, szív-pajzssal. A szív-pajzsban kiterjesztett szárnyú madár (sas?), 1., 4. vízszintesen vonalkázott mezőben hatágú csillag. 2., 3. úszó vízimadár; a sisakon nincs korona, közvetlen nő ki belőle a nyitott szárnyak között hatágú csillagból álló sisakdísz.

E. III. 101. Özv. v. Eberi Mária Erzsébet szül. de Hupfnagel 1754.

Storh Antal. Ov. pajzsban malomkerék. S. d. növ. alak.

E. III. 103. Engelhardt Jánosné 1758.

Strodler Zsigmond. Címer: Cölöpösen álló horgony. S. d. nyitott szárnyak között emberi alak. S. és ST. monogramm.

G. V. 248. Gänger Márton 1762.

Sunleitner György. Címer: Két festékes párnát összeszorító grif. Fel-tűnően kis sisak. S. d. nincs. G. S. monogramm.

F. V. 193. Fux Tamás 1750.

Szaka István. Ov. pajzsban horgonyra fonódó monogramm. Címerpalást rangkoronával.

C. II. 30. Czayka János Theophil 1757.

F. IV. 179. Felix Mária Magdolna 1739

Sip (Szép) Bernát. Címer: Kardot tartó kar. S. d. madár. B. S. mon.

E. II. 58. Englmayer János Mihály 1704.

Szilágyi Baltazar. Balra dőlő pajzsban növekvő kőszáli kecske, mely valamely gyökerestől kitépelt növényt tart. S. d. u. a. B. S. monogramm.³³⁾

G. V. 224. Geszthy Zsigmond 1749.

Tamerly Antal Nándor. Ov. pajzsban körző. Sisak nincs. A. F. T. mon.

F. V. 191. Fuesl Anastázia 1748.

Taschner János. Ov. pajzsban ágon ülő madár. S. d. nincs.

F. IV. 133. Fagner Mária 1705.

Teschner Lőrinc. Ov. pajzsban vágató ló. S. d. valamit tartó kétfarkú oroszlán. L. T. monogramm.

E. II. 65. Eisenkölbl Jakabné 1715.

Teutsch Márton (patkolókovács, a 18. században is élt még). Címer. Hat darab patkó alakba összerakott karika és alattuk egy karika külön. Sisak nincs. M. T. monogramm.

C. II. 24. Crystallink Gertrud 1695.

Tieftrunk György. Négy szalag fölött egy háromkarú gyertyatartó. S. d. nagy serlegből ivó alak. (20. ábra.)

G. V. 235. Gleichentheil Henrikné 1754.

Tieftrunk Zsigmond ugyanaz, mint T. György címere.

A. III. 82 Auer Mátyás 1770.

Torkos András. Süvegezett pajzs két felső mezejében egy-egy stilizált

³³⁾ A címer azonos Siebm. 446. tábláján közölt Szilágyi címerrel, mely a Garázda nemzetségből származott horogszeghi Szilágyi-családé volt, ez azonban Nagy Iván (X. köt., 706. lap) szerint 1459-ben kihalt.

lilium, alul hármashalmon ágaskodó kétfarkú oroszlán, mely palmaágat tart. S. d. az oroszlán növ.³⁴⁾

C. II. 35. Caspary Julianna Zsuzsanna és Caspary Ilona Borbála végrendeletén 1776.

Tott János. Címer: Jobb haránt pólya szerint fekvő nyíl. S. d. két kezében egy-egy nyilat tartó növ. alak.

D. III. 99. Danapf Sámuel. 1755.

Trimmel Mátyás. Négyelt pajzs. 1., 4. mantuai kereszt. 2., 3. kiterjesztett szárnyú sas. S. d. három struccot.

B. II. 68. Dr. Beck János Vilmos 1701.

Türk Ábrahám. Címer: Görbe kardot tartó oroszlán. S. d. egyenes kardot tartó növ. grif. A. T. monogramm.

G. IV. 188. Özv. Griesmüller Jakabné 1729.

Unger Lipót. Címer: Cölöpösen álló szarvaságancs. S. d. u. a. L. U. monogramm.

E. III. 93. Edlhoffer Istvánné 1747.

Unger Mihály. Ov. pajzsban PT. S. d. u. a.

B. III. 97. Birbaum György 1727.

Unger Mátyás. Ov. pajzsban kétfarkú oroszlán tart valamit. Sisak nincs. M. U. monogramm.

H. V. 183. Hunn Tamás 1711.

Unger Mátyás. Két oroszlán, melyek egy póznán napot (?) tartanak. S. d. nyitott szárnyak között kardot tartó vitéz.

F. IV. 148. Fritz Katalin 1713.

Vasy János Nándor. Ékre harmadolt ovális pajzs két szélső mezejében egy-egy befelé forduló ágaskodó oroszlán, az ékben lombos fa. S. d. ormányok között növ. oroszlán. (21. ábra.)

B. III. 118. Bauhoffer Mária Zsófia 1740.

Voss v. Ehrentels János Bertalan. Ov. pajzsban botot tartó nőalak. S. d. nyitott szárnyak között kétfarkú ágaskodó oroszlán, mely egy négyküllős fogaskereket tart.

H. V. 237. Hueber Péter 1740.

Voss v. Ehrentels János Károly. Címer mint előbb.

D. III. 105. Dobner János Teofil 1759.

Wabel Márton. Ov. pajzsban három csillag fölött M. W. monogramm. S. d. kalapácsot és szőlőfürtöt tartó női alak.

D. II. 7. Diedl István (Lustgärtner) 1722.

Waha (Wasa?) ...? Graf von. Ov. pajzsban egyfejű sas. Rangkorona. Címertartók: Zászlót tartó grifek, a zászlókon egyfejű sas.

D. III. 9. Dünner János dragonyosezredes 1741.

Waltersdorf Melchior. Címer: Grif. S. d. balharánt pólya szerint dülő horgony, ágainak csúcsán egy-egy csillaggal.

³⁴⁾ Siebm. 466. t. szerint az első mező piros és benne ezüst lilium van, hátul arany mezőben vörös a lilium. Címeres levelet 1587. dec. 22-én nyert Torkos János agilis (agilis az anyja révén nemesi származású egyén). Lásd N. I. XI. k. 251. l.

A. III. 81. Aumüller János Jakab (a bánfalvi „Pulvermühle“ molnárja) 1766.

A. III. 85. Arbeitlang Mátyásné 1773.

Waltersdorffler Menyhért. Süvegezett pajzs két felső mezejében két-két pólya, alul ágaskodó oroszlán. S. d. szarvak között növ. oroszlán. E. I. W. monogramm.

F. V. 231. Fischer Mátyás 1779.

Waxmann János Gáspár. Címer: Valamit tartó széleskalapú férfi. S. d. u. a. növ.

B. III. 96. Blank Erzsébet 1727.

Weinberger József Sebestyén. Címer: Szőlőfürtöt tartó női alak. S. d. u. a. növ. I. S. W. monogramm.

21. ábra.

22. ábra.

D. III. 90. Düner János 1741.

Wesovitsch (?) Lőrinc. Címer: Kardot tartó kar. S. d. u. a. L. W. mon.

F. IV. 140 Fridl Zsófia 1708.

Wilky János György. Négyelt pajzs. 1., 4. félhold és csillag, 2., 3. nyílzó grif. S. d. a nyílzó grif.

A. III. 61. Agenhoffer Mátyás 1724.

B. III. 88. Blaswetter János 1719.

Wischy Sámuel. Ov. pajzsban két első lábával csillagot (?) tartó oroszlán. S. d. fátyolt tartó meztelen női alak.

E. III. 85. Eltsch János 1735

Wischy Sámuel (más aláírás, mint az előbbinél). Vágott pajzs függélyesen vonalkázott felső mezejében lépdelő, jobb első lábával kardot tartó oroszlán. Az alsó mezőben vízszintesen vonalkázott haránt pólya, mely két hatágú csillaggal van díszítve. S. d. kardot tartó növekvő oroszlán.³⁵⁾

E. III. 90. Eitelhueber Rosina 1743.

³⁵⁾ Azonos a Siebm. 491. t. közölt címerrel, kapta *Vischy* Sámuel soproni városi tanácsos. 1741. okt. 28-án.

Wohlmuth Gottlieb. Hasított, hátul vágott pajzs. Elöl ágaskodó grif. A hátsó rész felső, függélyesen vonalkázott mezejében egy pólya. Alul egy szarufa van, melyet három hatágú csillag díszít. S. d. nyitott szárnyak között kalapos férfi három golyót tart.³⁶⁾ (22. ábra.)

A. III. 92. Amtmann György.

Wohlmuth Ehrenreich. Címer, mint előbb.

F. V. 188. Fux Mihályné 1746.

Wohlmuth János Ehrenreich. Címer, mint *Wohlmuth* Gottliebé. S. d. nyitott szárnyak között növekvő vitéz tart valamit.

F. V. 200. Fleischhacker Ábrahám 1757.

Wohlmuth János. Címer hasonló az előbbihez, de a hasított pajzs első

23. ábra.

24. ábra.³⁸⁾

felében négy kis halmon ágaskodó oroszlán áll a griff helyett. A sisakdísz mellett I. W. monogramm.

A. III. 64. Asbóth Jánosné 1729.

A. III. 58. Alsterer Ádámné 1717.

Wohlmuth János. Címer hasonló a *Wohlmuth* Gottlieb címeréhez, de szív pajzssal van ellátva, ebben kardra tűzött fejet tartó vitéz van, a bal felső mezőben két szalag van, az alsó rész szarufáját pedig csillagok helyett három bizánci díszíti. S. d. egyenes kardot tartó növ. griff. (23. ábra.)

D. III. 100. Dobner Rudolf Lajos 1755.

F. V. 199. Fröhlich Ábrahám 1757.

Wohlmuth János Konrád. Címer hasonló *Wohlmuth* Gottliebéhez, de szív pajzssal van ellátva, ebben három golyót tartó növ. vitéz. S. d. kardot tartó griff. I. C. W. monogramm.³⁷⁾

³⁶⁾ Nagy Iván XII. E. 266. lapján leírt W. címerhez hasonló.

³⁷⁾ *Soós Imre*: Ősi sopronmegyei nemzetségek. 399. lap szerint az 1754—55. nemességigazolásnál azzal a címeres nemesi levéllel igazolta nemességét, melyet nagyapja W. János kapott III. Ferdinándtól 1636-ban.

³⁸⁾ A képeket Sterbenz Károly rajzolta.

F. IV. 175. Fechner Mátyás 1735.

Zanelli Péter. Címer: Monogrammal és mesterjeggyel kombinált hor-gony. Rangkorona. Pajzstartók: Egy-egy egyszarvú. (24. ábra.)

B. IV. 148. Brodmann György 1759.

Zeitler János Wenzel Ov. pajzsan partizánt tartó oroslán. Rangkorona.

B. III. 99. Bien József 1728.

B. III. 105. Baldauff Mária 1730.

Zeke István (külön kiírva, hogy: Nob.). Ov. pajzsan kiterjesztett szárnyú sas. Rangkorona.

B. II. 75. Borsik Ádám 1709.

Zezeling Tóbiás. Négyelt pajzs. 1. kiterjesztett farkú páva. 2., 3. ágaskodó oroslán. 4. kardot tartó növekvő vitéz. T. Z mon.

H. V. 185. Heinrich Zakariás 1711.

*

A szíves olvasót felkérjük, hogy a birtokában lévő, vagy tudomása szerint máshol még meglévő címerpecsétokről a szerkesztőséget abból a célból értesíteni szíveskedjék, hogy azokat a lapunkban leközölhessük s így az elkallódástól megóvjuk. Szerkesztőség.

Sopron vármegye községeinek újabb népfelődése.

írta: Dr. Thirring Lajos.

Sopron vármegye községeinek 1785—1930. (ill. 1934.) évi, tehát százötven esztendő alatti népesedéséről a legjellegzetesebb adatokat Dr. Thirring Gusztáv néhány évvel ezelőtt a „Soproni Szemle” lapjain foglalta össze.¹⁾ Tanulmányához most az 1941. január 31-én végrehajtott népszámlálás előzetes eredményeit fűzhetjük hozzá.

Legfrissebb népszámlálásunk községi végeredményeinek felsorolása a korábbi népszámlálások adatai nyújtotta időbeli háttér nélkül nem adna megfelelő támpontokat a népfelődés ütemének, irányvonalának megítélésére. Táblázataink ezért a századforduló óta foganatosított nagy népességi leltározások eredményeit is felölelik. A Soproni Szemle idézett cikkétől eltérően azonban számanyagunk az Ausztriához csatolt, most Németországhoz tartozó községeknek még az első világháború előtti ada-

¹⁾ V. ö. Dr. Thirring Gusztáv: Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt. Soproni Szemle, II. évf., 4. sz. (1938. augusztus 15.) 186—195. l.

tait sem foglalja magában, hanem az összehasonlítás biztosítása céljából csupán a megye mai területére vonatkozik.¹⁾

A Trianon előtti Sopron vármegye a mainál lényegesen nagyobb területű és lélekszámú volt. Ez világlik ki a következő adatokból:

	A trianoni békekötés előtti utáni Sopron vármegye	
	²⁾ 3.127	³⁾ 1.819
területe (km ²)		
jelenlévő népessége		
1900-ban	246.318	132.198
1910-ben	249.578	133.390
1900—1910. évi tényleges nép- szaporodása		
szám szerint	3.260	1.192
%-ban	1.3	0.9
népsűrűsége 1910-ben (1 km ² -re)	79.8	73.3

Sopron vármegye népfejlődésének községenkénti áttekintése előtt néhány főadattal az egész vármegye népességének helyzetét is érdemes jellemezni.⁴⁾

Területre nézve a mai Sopron vármegye a kisebb megyei törvényhatóságok közé tartozik: megnagyobbodott csonka-hazánk 44 vármegyéje közt (ideértve a három kárpátaljai közigazgatási kirendeltséget is) a 39. helyet foglalja el; *lélekszámra* 37. megyéje a mai Magyarországnak. Népe meglehetősen sűrűn lepi el a megye földjét: a mostani országterületnek valamivel az átlagnál sűrűbben lakott törvényhatósága. A 44 vármegye (és közigazgatási kirendeltség) *népsűrűségi* rangsorában ugyanis Sopron vármegye a 18. helyen áll és az egy négyzetkilométerre jutó lakosság dolgában messze megelőzi a földrajzi-domborzati tekintetben sokkal kedvezőtlenebb fekvésű Veszprém vármegyét, de a hasonló jellegű Győr, Moson és Pozsony közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyét is; viszont pl. Vas és Zala vármegyétől eléggé elmarad.

Ez az összehasonlítás azonban kissé sántít. Zala vármegye adataiban ugyanis Nagykanizsa és Zalaegerszeg, a veszprémmegyei adatokban Pápa és Veszprém, a vasmegyeiekben pedig Kőszegen kívül még Szombathely is bentfoglaltatik, mert a nép-

¹⁾ E célból az 1900. X. és 1910. évi adatokat a mai megyeterületnek megfelelően kellett csoportosítani, ill. átszámítani. Az adatoknak ezt az átszámítását a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal még az 1920. évi népszámlálás alkalmával elvégezte és az 1920. és 1930. évi népszámlálási kiadványokban közölte is.

²⁾ 1910. évi területi adat.

³⁾ 1941. évi előzetes területi adat.

⁴⁾ Országos keretben a Sopron vármegye területére, lélekszámalakulására, népsűrűségére és néptömörülésére vonatkozó főbb adatokat a Magyar Statisztikai Szemlében megjelent több cikkünk idézte (v. ö. 1941. évf. 155—187. és 611—616. l.; 1942. évf. 1—15., 81—89., 177—183. és 463—481. l.).

számláláskor még megyei város volt. Sopron és Győr vármegye ellenben törvényhatósági joggal felruházott székhelyét nem foglalja magában. Ennek a körülménynek a megítélésére érdemes *Sopron vármegye adatai mellé egy másik számoszlopot is oda-illeszteni, mely Sopron vármegye és a vele szorosan összeforrott civitas fidelissima adatait egybefoglalva mutatja ki; a teljesség kedvéért közbeékelten Sopron tj. város adatait is felsorakoztatjuk:*

	Sopron vármegye	Sopron tj. város	Sopron vm. és Sopron tjv. együtt
Terület 1941-ben (km ²)	1.819	130	1.949
Jelenlévő népesség ¹⁾			
1900-ban	132.198	33.478	165.676
1910-ben	133.390	33.932	167.322
1920-ban	139.110	35.248	174.358
1930-ban	143.366	35.895	179.261
1941-ben ²⁾	141.821	42.205	184.026
Tényleges népszaporodás vagy fogyás (-) szám szerint			
1900—1910-ben	1.192	454	1.646
1910—1920-ban	5.720	1.316	7.036
1920—1930-ban	4.256	647	4.903
1930—1941-ben ³⁾	— 1.545	6.310	4.765
1900—1941-ben ⁴⁾	9.623	8.727	18.350
Tényleges népszaporodás vagy fogyás (-) százalékban			
1900—1910-ben	0.9	1.4	1.0
1910—1920-ban	4.3	3.9	4.2
1920—1930-ban	3.1	1.8	2.8
1930—1941-ben ³⁾	— 1.1	17.6	2.7
1900—1941-ben ⁴⁾	7.3	26.1	11.1
Természetes népszaporodás szám szerint			
1900—1910-ben	16.976	2.742	19.718
1920—1930-ban	17.904	1.805	19.709
1930—1941-ben ³⁾	11.660	1.306	12.966
Vándorlási különbözet ⁵⁾ szám szerint			
1900—1910-ben	— 15.784	-- 2.288	-- 18.072
1920—1930-ban	— 13.648	-- 1.158	-- 14.806
1930—1941-ben ³⁾	— 13.205	+ 5.004	-- 8.201
Természetes népszaporodás százalékban			
1900—1910-ben	12.8	8.2	11.9
1920—1930-ban	12.9	5.1	11.3
1930—1941-ben ³⁾	8.1	3.7	7.3

¹⁾ A népszámlálások időpontja december 31, az 1941. évi népszámlálásé ellenben január 31 volt.

²⁾ Előzetes eredmény.

³⁾ 10 év és 1 hónap; előzetes eredmény.

⁴⁾ 40 év és 1 hónap; előzetes eredmény.

⁵⁾ + = vándorlási nyereség; — = vándorlási veszteség.

	Sopron vármegye	Sopron tj. város	Sopron vm. és Sopron tjv. együtt
Vándorlási különbözet ¹⁾ százalékban			
1900—1910-ben	— 11·9	— 6·8	— 10·9
1920—1930-ban	— 9·8	— 3·3	— 8·5
1930—1941-ben ²⁾	— 9·2	+ 13·9	— 4·6
Népsűrűség (1 km ² -re ³⁾)			
1900-ban	72·7	758·4	85·0
1910-ben	73·3	261·9	85·8
1920-ban	76·5	272·0	89·5
1930-ban	78·8	277·0	92·0
1941-ben ⁴⁾	77·9	325·7	94·4

Különösen a népsűrűségi arány megváltozása figyelemre-méltó ebben az adatpárhuzamban: ha a megye adataiba Sopron város adatait is beleolvasztjuk, az egy négyzetkilométerre számított 1941. évi népsűrűségi mutató 77·9-ről 94·4-re ugrik s a „kultúrsarok” vármegyéje a 18. helyről a 9.-re, vagyis a sűrűbben lakott vármegyék közé szökik előre. Túlnépesedettnek azonban a vármegye a várossal együtt számított viszonylagos népessége alapján sem mondható; főleg egyes (részben nagybirtok-jellegű) vidékein még a mai termelési és piaci viszonyok mellett is volna lehetőség a népesség sűrűsödésére, mint erre a részlet-adatok is elég határozottan rámutatnak.⁵⁾

Nemcsak a vármegye némely részén kedvezőtlenebb talaj-viszonyoknak s a néhol a fejlődést csirájában elfojtó birtokrendszernek, a határszéli fekvésnek és az országhatáron túli munkaerőkeresletnek, hanem a népsűrűség meglehetősen magas fokának is van része abban, hogy a századforduló óta lepergett rövid emberöltő alatt a vármegye területén nem mutatkozott számottevő néptelődés. Közvetlenül a 20. század küszöbén stagnálást, majd két évtizeden át lanyha lélekszámemelkedést, 1930 óta meg egyenesen népfogyást tükröz a megyei adatsor. A helyzet még Sopron tj. város adatainak a vármegyei adatokkal való egybefoglalása után sem látszik sokkal rózsásabbnak, hiszen — mint erről a „Soproni Szemle” hasábjain már megemlékeztünk,⁶⁾ —

¹⁾ + = vándorlási nyereség; — = vándorlási veszteség.

²⁾ 10 év és 1 hónap; előzetes eredmény.

³⁾ Hektárig menő pontossággal kiszámított adatok.

⁴⁾ Előzetes eredmény

⁵⁾ Kiténik ez *Soproni Elek dr.* népsűrűségi kartogrammból is; v. ö.: *A kultúrsarok gondjai.* Budapest, 1940., a 34. és 35. l. között; ez az értékes mű egyébiránt a községenkinti lakosság-alakulás gazdasági hátterének elbírálása terén is számos hasznos útbaigazítással szolgálhat.

⁶⁾ *L. Dr. Thirring Lajos:* Sopron népessége 1941. január végén. *Soproni Szemle*, V. évf., 2. szám. (1941. május 15.), 89—94. l.

a millennium óta csupán a legutolsó tíz év alatt jelentkezett a civitas fidelissimában feljegyzést érdemlő s a vármegyében tapasztalt visszaesést teljesen kiegyenlítő (azonban nem csekély részben a vármegye népének odaáramlásából táplálkozó) nép-növekedés. Végeredményben 1900 és 1941 közt a vármegye lélekszáma nem is egészen tízezer fővel, vagyis mindössze 7,3%-kal lett nagyobb s Sopron városával együtt sem rúg többre a tényleges nép-növekedés, mint 18—19.000 főre, azaz 11,1%-ra. Érdemes itt utalni arra, hogy normális körülmények közt egy évtized alatt nő meg annnyival a népesség, mint Sopron vármegyében és székhelyén 40 esztendő folyamán: *népességfejlődésének az üteme e szerint valóban nem kielégítő.*

Pedig a vármegye népének biológiai ereje, élveszületési mozgalma, *természetes szaporulata nem lekicsinylődő*, hiszen 1900 és 1910 közt csaknem 17.000-rel, 1920 és 1930 közt 18.000-rel és a legutóbbi decennium folyamán is 11.660-nal haladta meg az élveszületések száma a halálozásokét, tehát ennyi volt a természetes szaporulat.¹⁾ Ezt a csökkenő, de még mindig elég jelentős — a századforduló és az összeomlás után egyaránt csaknem 13%-os és még 1930—1941-ben is a 8%-ot egy árnyalattal meghaladó — természetes embertöbbletet a vármegye részben Sopron városának, valamint Budapestnek s az ország más városainak, ill. iparostelepüléseinek adta át, részben pedig, mint kivándorlót, teljesen, vagy legalább is — a határon túli munkavállalás és időleges kitelepedés formájában — rövidebb-hosszabb időre elvesztette.²⁾ Úgyhogy a nyugati határörvidék e nagykultúrájú vármegyéje az ország stagnáló, ill. alig népesező megyei törvényhatóságai között foglal helyet és még Sopron tj. város hozzászámításával is csak a lanyhán fejlődő vármegyék közé tartozik.

Mint említettük, *a megye népét megújító életforrás*: a születési mozgalom legalább is látszólag elég frissen csobog; ez azonban egymagában *nem elég*, mert a természetes népszaporulatnak a megye ősi földjén való megőrzése nélkül nincs lélekszámemelkedés, megáll a fejlődés, Azok a feladatok tehát, amelyek megoldása éppen a lakosság megkötése, otthontartása céljából háramlik a megye vezetőire, igen égetőek és nagyok.

Azt, hogy *a két nem aránya* újabban hogyan módosult, a megye mai területét illetően 1910 óta kísérhetjük nyomon:

¹⁾ Az 1910—1920. évi adatok idézésétől eltekintünk, mert megállapításuknál a hősi halottak száma nem vétetett figyelembe.

²⁾ Összeállításunknak vándorlási veszteséget jelző adatai túlnyomóan a belső (az ország más részeibe irányuló) vándormozgalom méreteit és passzív voltát fejezik ki és csak kisebb mértékben jelentenek kivándorlási többletet (vesztéséget).

	Sopron vármegye	Sopron tj. város	Sopron vármegye és Sopron tj. város együtt
A férfiak száma			
1910	66.907	17.391	84.298
1930	72.996	17.367	90.363
1941 ¹⁾	71.736	21.502	93.238
A nők száma			
1910	66.483	16.541	83.024
1930	70.370	18.528	88.898
1941 ¹⁾	70.085	20.703	90.788
Ezer férfitra jutott nő			
1910	994	951	985
1930	964	1.067	984
1941 ¹⁾	977	963	974

Ez a néhány adat elég szeszélyesen alakult; viszonylag a legnormálisabbnak az 1930. évi eredmények látszanak, amikor is a községekből hiányzó nők egy részét (mint házicselédeteket, munkásnőket stb.) Sopron városában lehetett megtalálni. 1941-ben már — az 1910. évi helyzethez hasonlóan — jelentős a férfiföbblet, még pedig a katonaság magasabb létszáma és az azidőtájt még a megye egyes községeiben összeírt lengyel menekültek nagyobb száma miatt.

Az 1930—1941-es évtized adataiból kitetszően a lakóházszaporulat országszerte lendületesebb volt, mint a népességfejlődés. Ezt Sopron vármegye adataiból is megállapíthatjuk; az elég jelentős építkezési mozgalom eredményeként az egy lakóházra jutó átlagos lakosság számával megkisebbedett.²⁾ Adataink e tekintetben a következő képet mutatják:

	Sopron vármegye	Sopron tj. város	Sopron vármegye és Sopron tj. város együtt
A lakóházak száma ³⁾			
1930-ban	25.740	2.752	28.492
1941-ben ¹⁾	27.746	3.578	31.324
Különbözet (lakóházszaporulat)			
1930—1941-ben ¹⁾			
Szám szerint ¹⁾	2.006	826	2.832
Százalékban ¹⁾	7·8	30·0	9·9
Egy lakóházra jutott lakos			
1930-ban	5·57	13·04	6·29
1941-ben ¹⁾	5·11	11·80	5·87

¹⁾ Előzetes eredmények

²⁾ Nem valószínű azonban, hogy ezzel a zsúfoltság fokának komolyabb mérvű csökkenése is karöltve járt volna (a házaspárok, az idősebb korúak száma ugyanis nagyobb mértékben nőtt meg, mint az egész népesség).

³⁾ Helyesebben 1941-ben a kitöltött házigyűjtőíveknek a lakóházadattal rendszerint csaknem pontosan egyező száma.

⁴⁾ A különbözeti kimutatott adata módszerbeli okokból valószínűleg nagyobb valamivel a tényleges lakóházszaporulatnál.

Sopron vármegye *községeinek népesedési mérőszámai* természetesen sokkal változatosabb: kedvezőbb és kedvezőtlenebb árnyalatokban gazdagabb képet nyújtanak, mint a községek derűsebb és komorabb színteljeit kiegyenlítő, eltompító, elmosó megyei adatok.

A községek népességfejlődésére jellemző főbb adatokat két tábla részletezi.

Az 1. tábla mindenekelőtt az egyes községek *területi nagyságát* adja meg kataszteri holdakban és hektárra átszámítva is; minthogy az idevágó számok ellenőrzése a Magy. kir. Központi Statisztikai Hivatalban még nem záródott le teljesen, ezek az adatok inkább csak jó tájékoztató értékűek. Ugyanez a tábla közli községenként a *lakosság számát* a századforduló óta végrehajtott öt népszámlálás alapján, továbbá a *népgyarapodási arányt* évtizedenként (%-ban), az 1900—1941. évi népfejlődés abszolút- és arányszámain s végül a községek *népsűrűségét*.

A 2. tábla a népnövekedési adatok kiegészítésekként első sorban a *lakóházak számát*, valamint egy-egy lakóház lakóinak átlagos számát közli a két legutóbbi népszámlálás nyomán. Azután az 1910., 1930. és 1941. évi népszámlálás alapján a *két nem arányának alakulására* világít rá, végül három évtizedre vonatkozólag (1900—1910., 1920—1930., 1930—1941.) a tényleges népfejlődés tényezőiről: egyrészt az élveszületések és halálozások különbözetéről (a természetes szaporodásról), másrészt az oda- és elvándorlások közt mutatkozó differenciáról (a vándorlási egyenlegről), vagyis a tényleges és a természetes népszaporodás különbségéről számol be.

Mindkét tábla legújabb adatai *előzetesek*; ez azonban értéküket alig befolyásolja. Külön is említést érdemel, hogy a lakóházfogalom 1930. és 1941. évi meghatározása árnyalatilag eltért, úgyhogy ez a két adatsor nem teljesen homogén; 1941-ről egyébiránt egyelőre csupán a népszámláláskor kitöltött házigyűjtőívek száma ismeretes, mely adat azonban a lakóházak számának megközelítő pontossággal megfelel.¹⁾

A két tábla igen bő adatanyagához részletesebb magyarázatokat nem fűzünk: az adatok községenkénti interpretálása erősen meghaladná cikkünk kereteit. Inkább csak példaképpen emelünk ki néhány szembezőköbb és összefoglaló adatot.

Ha a civitas fidelissima-t is a vármegyéhez számítjuk, a *községek és lakosságuk* néptömrőlési csoportok: *lélekszámkategóriák szerint való megoszlásáról* a következő képet kapjuk:

¹⁾ A népszaporodás és a vándorlási különbözet arányszámainak értékelése során a község népességi nagyságára is ügyelni kell; egy-egy párányi lakosságú községben a szertelenül magas arányszám sokszor csupán néhány főnyi eltolódás kifejezője.

Lélekszámnagyságcsoport	A községek ¹⁾ szám szerint	A községek ¹⁾ szám szerint	népessége "„-ban
1 9 4 1 - b e n			
101 - 200	2	320	0.2
201 - 300	7	1.821	1.0
301 - 500	14	5.579	3.0
501 - 700	19	11.975	6.5
701 - 1.000	15	12.582	6.8
1.001 - 1.500	27	33.986	18.5
1.501 - 2.000	14	24.903	13.5
2.001 - 3.000	4	10.286	5.6
3.001 - 5.000	6	21.215	11.5
5.001 - 10.000	1	8.967	4.9
10.001 - 20.000	1	10.187	5.5
20.001 - 50.000	1	42.205	23.0
Összesen	111	184.026	100.0

Eszerint *elég sokféle néptömörülési nagyságtípus van a vármegyében képviselve*; a kultúrváros vonásait tükröző s 42.000 lelket számláló Sopronnal és a vármegye két 9—10.000 lakosú mezővárosias településével (Kapuvár, Csorna) szemben a csepregi járás két községében (Csér és Iklanberény) a 200 lelket sem éri el a lakosság; általában a kis lélekszámú (301—2000 lakost számláló) községtípus a legelterjedtebb. Figyelemreméltó továbbá, hogy Sopron vármegye és város együttes népességéből minden negyedik-ötödik fő a megyeszékhely lakosa. A 111 község¹⁾ *átlagos népessége* 1658 fő; a vármegye a községek átlagos lélekszáma alapján közepes helyet foglal el megyéink táborában.

Az 1900—1941. évi tényleges népgyarapodás arányszáma szerint a vármegye községei a következőképpen tagozódtak:

Népszaporodás vagy fogyás	A községek ²⁾ szám szerint
30 - 40	1
20 - 30	4
10 - 20	20
5 - 10	12
2 - 5	10
0.0 - 2	7
Szaporodás, ill. fogyás nélkül	1
0.0 - 2	2
2 - 5	11
5 - 10	13
10 - 20	10
20 - 30	11
30 - 60	9
Összesen	111

¹⁾ Sopron tj. várossal.

²⁾ Ideértve Sopron tj. várost is.

Tanulságos megfigyelni, hogy milyen kaleidoszkópikus ez az adatsor; négy évtized alatt 54 község lakosszáma megfogyott, míg csaknem pontosan ugyanannyi (56) községnek emelkedett a népessége.¹⁾ A fogyás itt-ott — pl. Keresztény, Németsidány, Potyond, Vadosfa és Ebergöc községekben, tehát csupa kevés lakosú községben — szinte katasztrofális méretű; a vármegyében különösen sok ezenfelül a stagnáló, alig fejlődő község; ezzel szemben lendületesebben csak kevés településen nőtt meg a lélekszám.

Népsűrűségi tekintetben sem egyszínűek a megye községei, mint ez a következő adatsoportosításból is jól kiviláglik:

1 négyzetkilométerre	A községek száma ²⁾
20—30	1
30—40	6
40—50	7
50—60	13
60—70	18
70—80	16
80—90	12
90—100	19
100—150	13
150—200	1
200—300	2
300-nál több	3
Összesen	
111	

Ebben az összeállításban az alluviális tájajú Pusztacsalád (1 km²-re 272 lélek) képviseli a minimumot és a sűrűn benépesült kis határával Sopron testébe ékelődő, egészen külvárosi színezetű Sopronbánfalva (1 km²-re 624⁴ lélek) a másik szélsőséget.

Hasonló keresztmetszetszerű összefoglalást a két tábla többi adatsorai alapján is készíthetnénk. Mindez azonban élettelen, skelettszerű rajzát nyújtaná csak a községek népesedési fejlődésének. Ezeket az inkább csupán *tájékozódásra alkalmas* áttekintéseket tartalmasabbá, élethűbbé különben is csupán a *községi adatok egyenkinti átpillantása* tenné. Erre itt nincs terünk; az adatok méltatására más alkalommal, a részletesebb népszámlálási anyag birtokában lehetőleg még visszatérünk. A helyi viszonyok iránt érdeklődő a számára értékes főbb adatokat a népfejlődés helyi rugóinak ismeretében minden kommentár nélkül is kiválóan értékesítheti. Néhány kirívóbb adatra azonban e helyen is ráirányíthatjuk a figyelmet.

Az 1900—1941. évi népszaporodási adatok járási összefog-

¹⁾ Egy községnek 1941-ben pontosan ugyanannyi lakosa volt, mint a századfordulón.

²⁾ Sopron tj. várossal.

lálásából kitűnően a *legkedvezőtlenebb* népesedést (visszaeső lélekszámot) a csepregi járásban, az aránylag legkedvezőbbet pedig a soproniban találjuk. Míg azonban az előbbiben a sajnálatos népfogyás meglehetősen általános, addig a soproni járásban a fejlődés zöme a Sopron elővárosainak számító, vagy legalább is a város környékén elterülő, vonzási körébe tartozó településekre (így pl. Sopronbánfalvára, Ágfalvára, Balfra és Fertőrákosra) jut. Sopron, Kapuvár és Csorna egymáshoz nagyon hasonlóan — és városias mértékkel mérve a közepesnél jóval gyengébben — népesedett a századforduló óta.

A lélekszám és a népszaporodás alakulása évtizedről-évtizedre felettébb hullámzó; csak kevés községben éri el a népgyarapodási arány *minden egyes évtizedben* az egészséges ütemű fejlődést jelző 10%-o-i. Kevésbé hullámzó a népfejlődés legbiztosabb forrásának, a *természetes szaporodásnak* módosulása az egyik tíz évről a másikra, bár a születéscsökkenés kisebb mértékben a legtöbb község népességi „életmérlegét” is kedvezőtlenül befolyásolta.¹⁾ Egyébiránt az egyes községek természetes népszaporulatának áttekintése egymást közt már elég sok eltérést mutat. Erősen megegyeznek viszont a vármegye községei abban, hogy *elvándorlóiknak* a száma többnyire nagyobb, mint az odavándorlóké-betelepülőké. Ez egyébként nem sopronmegyei sajátosság, mert az agrárnépesség elvándorlása, a falvak népének városi-ipari tömörülések felé húzódása országszerte szinte vaskövetkezetességgel, szabályszerűséggel érvényesülő jelenség. Azt, hogy ez a nem előnyös tünet az 1930. és az 1941. évi népszámlálás közt eltelt tíz esztendő (és egy hónapos) időszakban különösen erősen érvényesült, az őstermelés ezidőszertinti munkaerő-kapacitásának korlátozottságán kívül nem csekély részben rendkívüli okok magyarázzák. Így az, hogy a számlálás időpontja 1930-ban december 31., 1941-ben pedig január 31-ike volt; már pedig az iskola-, ill. gyári idényben szabályszerűen *város lakó* diákoknak, munkásoknak, munkásnőknek és a szabadságolt katonáknak stb. rendszerint nagyobb része tartózkodik a karácsonyi vakáció idején a szülőfaluban, mint január végén. Sopron város 1930—1941. évi lendületes népesedésének kisebb részben éppen az volt a magyarázata, hogy ez a réteg az 1930-as összeíráskor távol volt a várostól (ahová pe-

¹⁾ Megjegyzendő, hogy Sopron megye községeiben az élveszületési arány általában már az egykés jelleg közelébe csúszott le s a természetes népszaporulat elfogadhatóan jó alakulását nem csekély mértékben csupán a halálozási viszonyok kielégítőbb voltának (egyben a széles néprétegek kedvezőbb kultúrfokának) lehet betudni. V. ö.: a születési mozgalom községenkénti alakulását illetően Dr. Thirring Lajos: Az 1934—1936. évi élveszületési mozgalom területi képe és keresztmetszete. Magyar Statisztikai Szemle, 1938. évf., 873—889. l.

dig hivatása révén tartozik), 1941-ben viszont ott iratott össze;¹⁾ a községekben ennek pontosan az ellenkezője észlelhető. Ezenfelül 1941-ben több volt a katona, mint a trianoni béklyók idején s a falvak népéből ez a népcsoport is fokozottabban hiányzott. Egyes községekben (főleg a soproni járásban) elég magasra — a tíz év előttinél jóval magasabbra — rúgott a határon túl dolgozó, a tulajdonképpeni lakóhelytől (bár csak ideiglenesen) távollévő munkások száma is. Az agrárélettel szűkebb volta (különösen kis határu községeknél) s némely községben a terméketlen, silány talajviszonyok, másutt pedig a földbirtokok parcellázása és felosztása, esetleg kishaszonbérletbe adása, vagy uradalmi majorkák lebontása és áthelyezése, továbbá az Esterházy-hitbizományi jószágkormányzóság és más uradalmi szervek Sopronba telepítése stb. is kedvezőtlenül befolyásolta a megélhetési lehetőségeket; főleg nagycsaládú gazdasági családok költöztek el az említett okokból több községből, részben az ország messzi tájaira. Különösen feltűnő azután a munkások, munkásnők, házi-cselédek városba özönlésének csaknem mindenütt észlelhető fokozódása 1930-hoz képest. Ehhez az is hozzájárult, hogy a fiatal férfi munkaerő figyelemreméltó része marad katonai szolgálata után a városban s részben tovább szolgál vagy a rendőrségnél, csendőrségnél, vagy más hasonló közintézményeknél (vasút, posta, fegyintézet) helyezkedik el. A büki és nagycenki cukorgyár s az eszterházi ipartelepek üzembeszűntetése e községek lélekszámalkulását befolyásolta károsan (a cukorgyári munkások egy részét Petőháza vette fel). A M. kir. Központi Statisztikai Hivatalnak a kedvezőtlen lélekszámeltolódások okát kutató körkérdésére a visszafeljődött, vagy legalább is természetes népszaporulatukat elvesztett községek egész sorából ilyen tartalmú válaszok érkeztek be, híven jelezve a megoldandó népesség-, szociál- és gazdaságpolitikai feladatokat.

A két nem arányában rejlő különbség a helyi életkörülmények eltérőségére is utal; más például egy oly község népének nem szerint való megoszlása, melyben átmenetileg éppen a népszámláláskor lengyel menekültek voltak nagyobb számban elhelyezve, és megint más az ipari göcökön, mint a szintiszta és sokszor a vándorlási lehetőségektől is elzárt agrár jellegű területeken.

Ez a néhány kiragadott példa is arra utal, hogy az élet, a gazdaságtársadalmi fejlődés igen sokrétű, rendkívül változatos, egyben nehezen szabályozható s számtalan fejlődési-települési stb. típusvariációt hoz a felszínre. Az örök változásnak ezt a folyamatát helyenkint más és más rúgók mozgatják. Ezek tekintetében az elég bő sopronmegyei szakirodalomra utalunk, ill.

¹⁾ L. Soproni Szemle, V. évf., 2. sz. (1941. május 15.), 90—91. l.

annak legátfogóbb újabb termékére, *Soproni Elek dr.* már idézett művére. A részletekbe elmélyedni szándékozók a bemutatott statisztikai adatok tanulmányozása során felmerülő kérdésekre a legtöbb választ innen meríthetik, míg e sorok írójának csupán az adatok nyers elősorolása lehetett a feladata.

Jegyzetek a 288–293. oldalról.

¹⁾ Az egyes népszámlálások időpontja = december 31., az 1941. évi népszámlálásé = január 31. A községhatár kisebb változásai visszamenőlegesen nincsenek figyelembevételre, ami az adatokat általában nem érinti lényegbevágóan. — ²⁾ Tájékoztató értékű előzetes adatok. — ³⁾ Előzetes eredmények. — ⁴⁾ Előzetes eredmények; 10 éves és 1 hónapos időszak — ⁵⁾ Előzetes eredmények; 40 éves és 1 hónapos időszak. — ⁶⁾ Az Alsziportól Felsziporhoz csatolt rész (23 lakóház, 129 lakos) 1941-ben már Felszipor adataiban foglaltatik; az átcsatolás előtti közigazgatási beosztás alapján Alszipor lélekszáma 1930-ról 1941-re 5,5%-kal fogyott, 1900-ról 1941-re pedig 110 fővel, vagyis 34,4%-kal nőtt meg, míg Felszipor lélekszáma 1930-ról 1941-re 11,1%-kal, 1900-ról 1941-re pedig 17 fővel, azaz 3,1%-kal csökkent. — ⁷⁾ A Fertőszéplaktól Eszterházához csatolt terület (9 lakóház, 41 lakos) 1941-ben már Eszterháza adataiban foglaltatik; az átcsatolás előtti közigazgatási beosztás alapján Fertőszéplak lélekszáma 1930-ról 1941-re 5,9%-kal fogyott, 1900-ról 1941-re pedig 100 fővel, vagyis 7,7%-kal emelkedett, míg Eszterháza lélekszáma 1930-ról 1941-re 30,1%-kal csökkent, 1900-ról 1941-re pedig 117 fővel, azaz 23,5%-kal nőtt meg.

Sopron vármegye köz-
a jelenlegi közigazgatási
1. Terület, a népesség, száma,

Sorszám	Járás, község	Terület 1941-ben ²⁾		A jelenlevő	
		kat. hold	hektár	1900	1910
1. Csepregi járás.					
1	Alszipor ^{o)}	685	394	320	318
2	Bő	1.860	1.070	1.135	1.181
3	Bük	3.629	2.088	2.848	2.965
4	Chernelházadamonya	1.383	796	475	465
5	Csáfordjánosfa	918	528	425	394
6	Csepreg	10.144	5.838	4.065	4.103
7	Csér	527	303	223	203
8	Egyházaskölyök	2.692	1.549	898	944
9	Felszipor ^{o)}	765	440	545	540
10	Gyalóka	683	393	340	312
11	Horvátzsidány	2.115	1.217	958	1.051
12	Ilkánberény	513	295	155	166
13	Iván	9.591	5.519	1.716	1.784
14	Keresztény	1.069	615	547	532
15	Lócs	892	513	554	508
16	Mesterháza	735	423	294	299
17	Nagygeresd	1.586	913	684	698
18	Nemesládony	884	509	487	526
19	Németzsidány	857	493	312	303
20	Ólmod	637	367	298	270
21	Peresznye	1.866	1.074	697	744
22	Répcszemere	1.636	942	810	785
23	Répcsevis	994	572	734	762
24	Sajtoskál	1.655	952	547	546
25	Simaság	1.802	1.037	673	673
26	Szakony	2.112	1.215	1.142	1.109
27	Tompaládony	1.579	909	883	881
28	Újkér	4.177	2.404	943	877
29	Ünd	1.132	652	741	658
30	Zsira	2.735	1.574	973	1.095
Csepregi j. összesen		61.853	35.594	25.422	25.692
2. Csornai járás.					
1	Acsalag	1.585	912	736	759
2	Árpás	2.419	1.392	703	682
3	Bágyogszóvát	4.182	2.407	1.865	1.822
4	Barbacs	2.372	1.365	962	1.010
5	Bodonyhely	1.928	1.110	655	631
6	Bogyoszló	4.618	2.657	1.556	1.499
7	Bősárkány	3.192	1.836	1.638	1.853
8	Csorna	16.738	9.632	7.313	7.679
9	Dőr	1.622	933	1.011	913

Jegyzetek a 287. oldalon.

ségei 1900—1941-ben

beosztás szerint.¹⁾

gyarapodása és a népsűrűség.

népesség száma			Tényleges népgyarapodás vagy fogyás (—)						Nép-	
			s z á z a l é k b a n				szám szerint	%-ban	sűrűség	1 km ² -re
1920	1930	1941 ²⁾	1900—1910	1910—1920	1920—1930	1930—1941 ³⁾	1900—1941 ⁵⁾		1941 ²⁾	
315	455	301	—0·6	—0·9	44·4	—33·8	—19	—5·9	76·4	
1.219	1.196	1.104	4·0	3·2	—1·9	—7·7	—31	—2·7	103·1	
2.804	2.552	2.442	4·1	—5·4	—9·0	—4·3	—406	—14·3	117·0	
477	449	407	—2·1	2·6	—5·9	—9·3	—68	—14·3	51·2	
420	398	404	—7·3	6·6	—5·2	1·5	—21	—4·9	76·5	
4.192	4.135	4.010	0·9	2·2	—1·4	—3·0	—55	—1·4	68·7	
217	191	190	—9·0	6·9	—12·0	—0·5	—33	—14·8	62·7	
1.004	1.030	958	5·1	6·4	2·6	—7·0	60	6·7	61·8	
641	594	657	—0·9	18·7	—7·3	10·6	112	20·5	149·3	
351	317	295	—8·2	12·5	—9·7	—6·9	—45	—13·2	75·1	
1.111	1.126	1.198	9·7	5·7	1·4	6·4	240	25·1	98·4	
170	171	130	7·1	2·4	0·6	—24·0	—25	—16·1	44·1	
1.925	1.974	1.852	4·0	7·9	2·6	—6·2	136	7·9	33·6	
543	494	394	—2·7	2·1	—9·0	—20·3	—153	—28·0	64·1	
522	521	466	—8·3	2·8	—0·2	—10·5	—88	—15·9	90·8	
321	325	314	1·7	7·4	1·2	—3·4	20	6·8	74·2	
720	701	669	2·1	3·2	—2·6	—4·6	—15	—2·2	73·3	
560	517	461	8·0	6·5	—7·7	—10·8	—26	—5·3	90·6	
296	237	244	—2·9	—2·3	—19·9	2·9	—68	—21·8	49·5	
309	284	248	—9·4	14·4	—8·1	—12·7	—50	—16·8	67·6	
816	777	773	6·7	9·7	—4·8	—0·5	76	10·9	72·0	
791	873	828	—3·1	0·8	10·4	—5·2	18	2·2	87·9	
784	848	808	3·8	2·9	8·1	—4·7	74	10·1	141·3	
568	526	519	—0·2	4·0	—7·4	—1·3	—28	—5·1	54·5	
650	752	695	—	—3·4	15·7	—7·6	22	3·3	67·0	
1.110	1.121	1.047	—2·9	0·1	1·0	—6·6	—95	—8·3	86·2	
829	814	717	—0·2	—5·9	—1·8	—11·9	—166	—18·8	78·9	
924	1.086	939	—7·0	5·4	17·5	—13·5	—4	—0·4	39·1	
781	719	690	—11·2	18·7	—7·9	—4·0	—51	—6·9	105·8	
1.126	1.028	1.058	12·5	2·8	—8·7	2·9	85	8·7	67·2	
26.496	26.211	24.818	1·1	3·1	—1·1	—5·3	—604	—2·4	69·7	
793	813	937	3·1	4·5	2·5	15·3	201	27·3	102·7	
616	668	614	—3·0	—9·7	8·4	—8·1	—89	—12·7	44·1	
1.900	1.933	1.968	—2·3	4·3	1·7	1·8	103	5·5	81·8	
1.083	1.109	1.052	5·0	7·2	2·4	—5·1	90	9·4	77·0	
636	623	594	—3·7	0·8	—2·1	—4·7	—61	—9·3	53·6	
1.479	1.446	1.405	—3·7	—1·3	—2·2	—2·8	—151	—9·7	52·9	
2.022	2.173	2.394	13·1	9·1	7·5	10·2	756	46·2	130·4	
8.322	8.498	8.967	5·0	8·4	2·1	5·5	1.654	22·6	93·1	
917	922	909	—9·7	0·4	0·5	—1·4	—102	—10·1	97·4	

Sorszám	Járás, község	Terület 1941-ben ²⁾		A jelenlevő	
		kat. hold	hektár	1900	1910
10	Egyed	2.334	1.343	1.042	1.093
11	Farád	5.086	2.927	1.942	1.918
12	Jobaháza	1.363	784	811	737
13	Maglóca	1.003	577	356	329
14	Magyarkeresztúr	2.943	1.694	1.069	1.056
15	Pásztori	1.480	852	472	419
16	Potyond	494	284	339	305
17	Rábacsanak	2.340	1.347	1.207	1.270
18	Rábapordány	4.038	2.324	1.367	1.470
19	Rábasebes	937	539	359	367
20	Rábaszentandrás	2.016	1.160	807	791
21	Rábatamási	3.946	2.271	1.510	1.533
22	Sobor	2.905	1.672	802	778
23	Sopronnémeti	1.142	657	688	680
24	Szany	5.938	3.417	3.216	3.252
25	Szil	5.416	3.117	3.105	3.117
26	Szilsárkány	2.966	1.707	1.368	1.339
27	Vadosfa	729	420	326	321
28	Vág	2.508	1.443	1.363	1.215
29	Zsebeháza	605	348	358	348
	Csornai j. összesen	88.845	51.127	38.946	39.186
	3. Kapuvári járás.				
1	Agyagósszergény	2.178	1.253	1.277	1.240
2	Babót	3.956	2.277	1.800	1.672
3	Beled	3.498	2.013	2.681	2.717
4	Cirák	2.048	1.179	869	884
5	Csapod	5.924	3.409	1.314	1.436
6	Dénesfa	3.241	1.865	649	689
7	Edve	774	445	414	384
8	Eszterháza ⁷⁾	1.005	578	498	770
9	Fertőendréd	2.619	1.507	1.078	1.150
10	Fertőszentmiklós	6.860	3.948	3.531	3.144
11	Fertőszéplak ⁷⁾	3.796	2.185	1.300	1.234
12	Gyóró	1.697	977	672	740
13	Himod	3.229	1.858	1.552	1.689
14	Hővej	1.394	802	664	638
15	Kapuvár	17.327	9.971	8.165	8.230
16	Kisfalud	2.502	1.440	1.587	1.520
17	Mihályi	2.955	1.701	1.398	1.310
18	Osló	2.131	1.226	1.231	1.229
19	Páli	3.571	2.055	1.332	1.248
20	Petőháza	416	239	632	637
21	Pusztacsálád	4.187	2.409	568	631
22	Rábakecöl	4.124	2.373	1.178	1.108
23	Sarród	6.956	4.003	1.125	1.242
24	Süttör	8.822	5.077	1.343	1.341

népesség száma			Tényleges népgyarapodás vagy fogyás (-)						Nép- sűrűség 1 km ² -re 1941 ³⁾
			százalékban				szám szerint		
1920	1930	1941 ³⁾	1900— 1910	1910— 1920	1920— 1930	1930— 1941 ⁴⁾	1900—1941 ⁵⁾		
1.096	1.112	1.088	4·9	0·3	1·5	-2·2	46	4·4	81·0
1.974	1.913	1.882	-1·2	2·9	-3·1	-1·6	-60	-3·1	64·3
796	703	706	-9·1	8·0	-11·7	0·4	-105	-12·9	90·1
327	321	369	-7·6	-0·6	-1·8	14·9	13	3·7	64·0
1.093	1.102	1.123	-1·2	3·5	0·8	1·9	54	5·1	66·3
451	498	472	-11·2	10·0	8·0	-5·2	—	—	55·4
342	310	261	-10·0	12·1	-9·4	-15·8	-78	-23·0	91·9
1.347	1.303	1.334	5·2	6·1	-3·3	2·4	127	10·5	99·0
1.586	1.655	1.637	7·5	7·9	4·4	-1·1	270	19·8	70·4
379	376	360	2·2	3·3	-0·8	-4·2	1	0·3	66·8
768	749	693	-2·0	-2·9	-2·5	-7·5	-114	-14·1	59·7
1.508	1.448	1.381	1·5	-1·6	-4·0	-4·6	-129	-8·5	60·8
796	778	826	-3·0	2·3	-2·3	6·2	24	3·0	49·4
660	644	621	-1·2	-2·9	-2·4	-3·6	-67	-9·7	94·5
3.241	3.409	3.385	1·1	-0·3	5·2	-0·7	169	5·3	99·1
3.261	3.197	3.043	0·4	4·6	-2·0	-4·8	-62	-2·0	97·6
1.363	1.340	1.330	-2·1	1·8	-1·7	-0·8	-38	-2·8	77·9
335	302	217	-1·5	4·4	-9·8	-28·1	-109	-33·4	51·7
1.196	1.281	1.231	-10·8	-1·6	7·1	-3·9	-132	-9·7	85·3
384	345	347	-2·8	10·3	-10·2	0·6	-11	-3·1	99·7
40.681	40.971	41.146	0·6	3·8	0·7	0·4	2.200	5·7	80·5
1.233	1.350	1.365	-2·9	-0·6	9·5	1·1	88	6·9	108·9
1.758	1.754	1.607	-7·1	5·1	-0·2	-8·4	-193	-10·7	70·6
2.844	2.965	2.910	1·3	4·7	4·3	-1·9	229	8·5	144·6
891	908	847	1·7	0·8	1·9	-6·7	-22	-2·5	71·8
1.519	1.545	1.479	9·2	5·8	1·7	-4·3	165	12·6	43·4
767	718	639	6·2	11·3	-6·4	-11·0	-10	-1·5	34·3
440	420	408	-7·2	14·6	-4·5	-2·9	-6	-1·5	91·7
884	880	656	54·6	14·8	-0·5	-25·5	158	31·7	113·5
1.190	1.316	1.143	6·7	3·5	10·6	-13·1	65	6·0	75·8
3.226	3.384	3.632	-11·0	2·6	4·9	7·3	101	2·9	92·0
1.323	1.488	1.359	-5·1	7·2	12·5	-8·7	59	4·5	62·2
789	734	650	10·1	6·6	-7·0	-11·4	-22	-3·3	66·5
1.667	1.776	1.893	8·8	-1·3	6·5	6·6	341	22·0	101·9
617	670	649	-3·9	-3·3	8·6	-3·1	-15	-2·3	80·9
8.662	9.536	10.187	0·8	5·3	10·1	6·8	2.022	24·8	102·2
1.605	1.462	1.312	-4·2	5·6	-8·9	-10·2	-275	-17·3	91·1
1.412	1.452	1.463	-6·3	7·8	2·8	0·8	65	4·7	86·0
1.301	1.356	1.400	-0·2	5·9	4·2	3·2	169	13·7	114·2
1.208	1.237	1.177	-6·3	-3·2	2·4	-4·8	-155	-11·6	57·3
719	811	871	0·8	12·9	12·8	7·4	239	37·8	364·4
696	701	655	11·1	10·3	0·7	-6·6	87	15·3	27·2
1.312	1.277	1.290	-5·9	18·4	-2·7	1·0	112	9·5	54·4
1.478	1.565	1.527	10·4	19·0	5·9	-2·4	402	35·7	38·1
1.565	1.986	1.947	-0·2	16·7	26·9	-2·0	604	45·0	38·3

Sorszám	Járás, község	Terület 1941-ben ²⁾		A jelenlevő	
		kat. hold	hektár	1900	1910
25	Szárköld	3.058	1.760	1.591	1.468
26	Vásárosfalu	715	411	282	263
27	Veszvény	1.330	765	1.225	1.243
28	Vica	1.101	634	491	404
29	Vitnyéd	5.705	3.283	1.620	1.681
Kapuvári j. összesen		107.119	61.643	42.067	41.942
4. Soproni járás.					
1	Ágfalva	2.097	1.207	1.816	1.922
2	Balf	3.001	1.727	1.087	1.393
3	Ebergőc	790	455	534	525
4	Fertőboz	2.369	1.363	522	518
5	Fertőhomok	2.192	1.261	563	592
6	Fertőrákos	6.893	3.967	2.799	2.980
7	Harka	1.910	1.099	1.191	1.062
8	Hegykö	4.662	2.683	1.337	1.320
9	Hidegség	2.922	1.682	554	521
10	Kópháza	1.517	873	1.849	1.855
11	Lövő	3.044	1.752	1.386	1.420
12	Nagyecenk	3.582	1.946	1.754	1.740
13	Nagylózs	3.428	1.972	1.379	1.313
14	Nemeskér	1.116	642	650	615
15	Peresztég	3.346	1.925	1.146	1.115
16	Pinnye	1.502	864	617	629
17	Röjtökmuzsaj	2.757	1.587	827	793
18	Sopronbánfalva	947	545	2.225	2.789
19	Sopronhorpács	3.521	2.026	890	902
20	Sopronkövesd	4.659	2.681	1.333	1.354
21	Sopronszécsény	577	332	291	253
22	Völcséj	1.619	932	1.013	959
Soproni j. összesen		58.251	33.521	25.763	26.570
Összesítés.					
1	Csepregi járás	61.853	35.594	25.422	25.692
2	Csornai járás	88.845	51.127	38.946	39.186
3	Kapuvári járás	107.119	61.643	42.067	41.942
4	Soproni járás	58.251	33.521	25.763	26.570
Sopron vm. összesen		316.068	181.885	132.198	133.390
Sopron tjv. város		22.516	12.957	33.478	33.932
Sopron vármegye és Sopron tj. város együtt		338.584	194.842	165.676	167.322

népesség száma			Tényleges népgyarodás vagy fogyás (-)						Nép- sűrűség 1 km ² -re 1941 ²⁾	
			százalékban				szám szerint	%-ban		
1920	1930	1941 ³⁾	1900— 1910	1910— 1920	1920— 1930	1930— 1941 ⁴⁾	1900—1941 ⁵⁾			
1.446	1.386	1.281	-7.7	-1.5	-4.2	-7.6	-310	-19.5	72.8	
278	270	259	-6.7	5.7	-2.8	-4.0	-23	-8.2	63.0	
1.263	1.233	1.217	1.5	1.6	-2.4	-1.3	-8	-0.7	159.1	
443	481	472	-17.7	9.7	8.6	-1.9	-19	-3.9	74.4	
1.736	1.869	1.952	3.8	3.3	7.6	4.4	332	20.5	59.5	
44.272	46.530	46.247	-0.3	5.6	5.1	-0.6	4.180	9.9	75.0	
2.006	2.349	2.540	5.8	4.4	17.1	8.1	724	39.9	210.4	
1.282	1.470	1.452	28.2	-8.0	14.7	-1.2	365	33.6	84.1	
518	447	404	-1.7	-1.3	-13.7	-9.6	-130	-24.3	88.8	
591	684	627	-0.8	14.1	15.7	-8.3	105	20.1	46.0	
612	667	681	5.2	3.4	9.0	2.1	118	21.0	54.0	
3.025	3.371	3.742	6.5	1.5	11.4	11.0	943	33.7	94.3	
1.075	1.092	1.023	-10.8	1.2	1.6	-6.3	-168	-14.1	93.1	
1.394	1.513	1.589	-1.3	5.6	8.5	5.0	252	18.8	59.2	
534	589	569	-6.0	2.5	10.3	-3.4	15	2.7	33.8	
1.795	1.811	1.911	0.3	-3.2	0.9	5.5	62	3.4	218.9	
1.512	1.572	1.602	2.5	6.5	4.0	1.9	216	15.6	91.4	
2.004	2.126	1.887	-0.8	15.2	6.1	-11.2	133	7.6	97.0	
1.395	1.442	1.388	-4.8	6.2	3.4	-3.7	9	0.7	70.4	
629	616	562	-5.4	2.3	-2.0	-8.8	-88	-13.5	87.5	
1.196	1.229	1.286	-2.7	7.3	2.8	4.6	140	12.2	66.8	
618	560	535	2.0	-1.8	-9.4	-4.4	-82	-13.3	61.9	
885	922	824	-4.1	11.6	4.2	-10.6	-3	-0.4	51.9	
2.995	3.273	3.403	25.3	7.4	9.3	4.0	1.178	52.9	624.4	
887	904	822	1.4	-1.7	1.9	-9.1	-68	-7.6	40.6	
1.460	1.721	1.649	1.6	7.8	17.9	-4.2	316	23.7	61.5	
302	315	297	-13.0	19.4	4.3	-5.7	6	2.1	89.5	
946	981	817	-5.3	-1.4	3.7	-16.7	-196	-19.3	87.7	
27.661	29.654	29.610	3.1	4.1	7.2	-0.2	3.847	14.9	88.3	
26.496	26.211	24.818	1.1	3.1	-1.1	-5.3	-604	-2.4	69.7	
40.681	40.971	41.146	0.6	3.8	0.7	0.4	2.200	5.7	80.5	
44.272	46.530	46.247	-0.3	5.6	5.1	-0.6	4.180	9.9	75.0	
27.661	29.654	29.610	3.1	4.1	7.2	-0.2	3.847	14.9	88.3	
139.110	143.366	141.821	0.9	4.3	3.1	-1.1	9.623	7.3	77.9	
35.248	35.895	42.205	1.4	3.9	1.8	17.6	8.727	26.1	325.7	
174.358	179.261	184.026	1.0	4.2	2.8	2.7	18.350	11.1	94.4	

2. A lakóházak száma, a férfiak és nők aránya s a termé-

Sorszám	Járás, község	A lakóházak száma		Egy lakóháza jutott lakos	
		1930	1941 ¹⁾	1930	1941 ²⁾
1. Csepregi járás.					
1	Alszipor	89	64	5·11	4·70
2	Bő	226	236	5·29	4·68
3	Bük	499	525	5·11	4·65
4	Chernelháza	68	85	6·60	4·79
5	Csáfordjánosfa	83	85	4·80	4·75
6	Csepreg	705	768	5·87	5·22
7	Csér	44	46	4·34	4·13
8	Egyházásfalu	184	193	5·60	4·96
9	Felszipor	110	138	5·40	4·76
10	Gyalóka	65	61	4·88	4·84
11	Horvátzsidány	235	246	4·79	4·87
12	Iklanberény	32	28	5·34	4·64
13	Iván	333	346	5·93	5·35
14	Keresztény	86	95	5·74	4·15
15	Lócs	104	104	5·01	4·48
16	Mesterháza	62	65	5·24	4·83
17	Nagygeresd	141	143	4·97	4·68
18	Nemesládony	109	108	4·74	4·27
19	Németzsidány	58	59	4·09	4·14
20	Ólmod	61	61	4·66	4·07
21	Peresznye	127	150	6·12	5·15
22	Répczemere	165	163	5·29	5·08
23	Répczevis	157	162	5·40	4·99
24	Sajtoskál	67	66	7·85	7·86
25	Simaság	109	130	6·90	5·35
26	Szakony	204	241	5·50	4·34
27	Tompaládony	153	162	5·32	4·43
28	Újkér	161	163	6·75	5·76
29	Und	162	180	4·44	3·83
30	Zsira	188	207	5·47	5·11
	Csepregi j. összesen	4.787	5.080	5·48	4·89
2. Csornai járás.					
1	Acsalag	125	144	6·50	6·51
2	Árpás	132	143	5·06	4·29
3	Bágyogszovát	383	403	5·05	4·88
4	Barbacs	220	213	5·04	4·94
5	Bodonhely	131	129	4·76	4·60
6	Bogyoszló	257	275	5·63	5·11
7	Bősárkány	394	395	5·52	6·06
8	Csorna	1.312	1.432	6·48	6·26
9	Dőr	217	215	4·25	4·23
10	Egyed	204	239	5·45	4·55
11	Farád	364	394	5·26	4·78
12	Jobaháza	152	151	4·62	4·68
13	Maglóca	71	76	4·52	4·86

szetes népszaporodás és a vándorlási mérleg alakulása.

Ezer férfira jutott nő			Természetes gyarapodás vagy fogyás (-)			Vándorlási külön- bőzet ²⁾		
1910	1930	1941 ³⁾	1900— 1910	1920— 1930	1930— 1941 ⁴⁾	1900— 1910	1920— 1930	1930— 1941 ⁴⁾
1.039	1.013	1.076	7.8	11.1	4.4	-8.4	+33.3	-38.2
1.043	945	1.004	13.3	7.9	4.0	-9.3	-9.8	-11.7
846	981	982	9.8	7.4	6.2	-5.7	-16.4	-10.5
853	840	920	19.2	14.4	8.7	-21.3	-20.3	-18.0
1.010	1.010	971	8.2	7.1	4.3	-15.5	-12.3	-2.8
969	998	1.025	15.8	9.0	6.3	-14.9	-10.4	-9.3
1.160	990	1.021	-0.5	1.8	5.3	-8.5	-13.8	-5.8
1.004	897	905	13.0	18.1	6.4	-7.9	-15.5	-13.4
949	935	888	10.6	23.4	8.4	-11.5	-30.7	+2.2
950	1.032	967	12.4	7.4	2.5	-20.6	-17.1	-9.4
880	912	887	17.0	14.9	11.2	-7.3	-13.5	-4.8
930	879	1.063	12.3	18.2	5.8	-5.2	-17.6	-29.8
958	918	923	14.5	13.7	8.8	-10.5	-11.1	-15.0
1.015	836	894	17.2	15.1	2.8	-19.9	-24.1	-23.1
1.024	1.035	991	6.1	10.7	6.0	-14.4	-10.9	-16.5
917	982	1.026	20.1	20.5	4.6	-18.4	-19.3	-8.0
1.000	997	1.015	10.7	14.3	4.7	-8.6	-16.9	-9.3
948	944	962	10.9	6.1	-0.2	-2.9	-13.8	-10.6
942	943	848	9.0	1.0	2.5	-11.9	-20.9	+0.4
901	868	968	11.7	8.4	-2.8	-21.1	-16.5	-15.5
898	782	876	21.2	11.7	3.9	-14.5	-16.5	-4.4
1.071	1.049	1.065	10.4	15.9	9.1	-13.5	-5.5	-14.3
984	963	915	16.3	14.5	-6.7	-12.5	-6.4	-11.4
883	1.008	1.012	18.5	7.4	8.8	-18.7	-14.8	-10.1
880	938	969	13.5	13.7	6.0	+13.5	+2.0	-13.6
959	933	990	8.4	8.0	5.7	-11.3	-7.0	-12.3
919	990	970	13.1	9.7	3.2	-13.3	-11.5	-15.1
1.059	922	952	12.8	19.1	7.1	-19.8	-1.6	-20.6
896	848	901	10.4	3.9	4.6	-21.6	-11.8	-8.6
995	1.044	1.075	19.6	11.6	8.2	-7.1	-20.3	-5.3
951	953	971	13.3	11.2	6.3	-12.2	-12.3	-11.5
1.091	964	1.037	20.9	12.6	18.7	-17.8	-10.1	-3.4
858	936	962	12.1	19.8	1.9	-15.1	-11.4	-10.0
1.004	886	964	17.1	14.7	9.1	-19.4	-13.0	-7.3
946	886	992	13.7	10.8	5.5	-8.7	-8.4	-10.6
1.042	1.077	1.000	4.4	17.1	6.4	-8.1	-19.2	-11.1
1.001	905	941	12.1	13.9	3.0	-15.8	-16.1	-5.8
1.016	940	942	24.8	18.5	20.0	-11.7	-11.0	-9.8
1.017	1.020	1.047	16.6	8.0	13.5	-11.6	-5.9	-8.0
972	1.026	1.090	6.8	13.6	5.4	-16.5	-13.1	-6.8
1.032	911	936	17.4	16.9	7.4	-12.5	-15.4	-9.6
1.038	1.001	973	12.5	10.7	4.9	-13.7	-13.8	-6.5
914	1.056	1.000	9.7	8.9	5.4	-18.8	-20.6	-5.0
902	888	995	11.2	6.1	11.5	-18.8	-7.9	+3.4

Sorszám	Járás, község	A lakóházak száma		Egy lakóháza jutott lakos	
		1930	1941 ¹⁾	1930	1941 ²⁾
14	Magyarkeresztúr	217	230	5·08	4·88
15	Pásztori	85	97	5·86	4·87
16	Potyond	73	72	4·25	3·63
17	Rábacsanak	243	246	5·36	5·42
18	Rábapordány	296	306	5·59	5·35
19	Rábasebes	77	80	4·88	4·50
20	Rábaszentandrás	166	165	4·51	4·20
21	Rábatamási	359	369	4·03	3·74
22	Sobor	139	166	5·60	4·98
23	Sopronnémeti	137	142	4·70	4·37
24	Szany	708	734	4·81	4·61
25	Szil	619	622	5·16	4·89
26	Szilsárkány	302	301	4·44	4·42
27	Vadosfa	65	65	4·65	3·34
28	Vág	259	274	4·95	4·49
29	Zsebeháza	79	79	4·37	4·39
	Csornai j. összesen	7.786	8.157	5·26	5·04
	3. Kapuvári járás.				
1	Ágyagosszergény	253	274	5·34	4·98
2	Babót	318	358	5·52	4·49
3	Beled	521	558	5·69	5·22
4	Cirák	187	201	4·86	4·21
5	Csapod	255	267	6·06	5·54
6	Dénesfa	136	142	5·28	4·50
7	Edve	82	88	5·12	4·64
8	Eszterháza	99	112	8·89	5·86
9	Fertőendréd	206	213	6·39	5·37
10	Fertőszentmiklós	584	756	5·79	4·81
11	Fertőszéplak	267	263	5·57	5·17
12	Cyóró	128	142	5·73	4·58
12	Himod	356	387	4·99	4·89
14	Hővej	110	123	6·09	5·28
15	Kapuvár	1.570	1.715	6·07	5·94
16	Kisfalud	319	296	4·58	4·43
17	Mihályi	280	289	5·19	5·06
18	Osló	271	277	5·00	5·05
19	Páli	275	281	4·50	4·19
20	Petőháza	126	168	6·44	5·18
21	Pusztacsalád	112	121	6·26	5·41
22	Rábakecöl	222	243	5·75	5·31
23	Sarród	175	224	8·94	6·82
24	Süttő	270	306	7·36	6·36
25	Szárköld	293	317	4·73	4·04
26	Vásárosfalu	61	64	4·43	4·05
27	Veszvény	210	246	5·87	4·95
28	Vica	86	88	5·59	5·36
29	Vitnyéd	275	324	6·80	6·02
	Kapuvári j. összesen	8.047	8.843	5·78	5·23

Ezer férfira jutott nő			Természetes gyarapodás vagy fogyás (—)			Vándorlási külön- bőzet ^{b)}		
1910	1930	1941 ^{a)}	1900— 1910	1920— 1930	1930— 1941 ^{a)}	1900— 1910	1920— 1930	1930— 1941 ^{a)}
956	947	995	11·6	11·1	2·2	—12·8	—10·3	—0·3
1.024	992	896	6·4	16·2	7·0	—17·6	—8·2	—12·2
1.089	902	948	2·1	9·6	—0·6	—12·1	—19·0	—15·2
1.120	974	950	15·9	11·3	7·2	—10·7	—14·6	—4·8
1.016	942	956	15·3	18·4	13·5	—7·8	—14·0	—14·6
1.005	852	978	17·0	15·8	8·8	—14·8	—16·6	—13·0
1.018	1.008	986	8·2	4·9	2·8	—10·2	—7·4	—10·3
938	954	976	11·4	6·1	0·3	—9·9	—10·1	—4·9
985	940	899	18·3	15·4	16·5	—21·3	—17·7	—10·3
994	911	978	7·0	5·6	3·4	—8·2	—8·0	—7·0
1.040	992	995	11·3	11·1	8·4	—10·2	—5·9	—9·1
979	951	993	12·8	12·0	7·1	—12·4	—14·0	—11·9
981	1.055	1.068	7·8	8·1	9·5	—9·9	—9·8	—10·3
934	1.041	839	8·6	9·0	—3·3	—10·1	—18·8	—24·8
963	956	882	14·7	16·1	8·7	—25·5	—9·0	—12·6
881	971	928	6·1	8·3	3·2	—8·9	—18·5	—2·6
1.002	971	988	13·6	11·6	9·0	—13·0	10·9	—8·6
1.046	1.036	1.034	10·6	10·8	10·1	—13·5	—1·2	—9·0
1.029	969	962	11·1	13·7	6·4	—18·2	—13·9	—14·8
973	935	991	4·3	11·3	6·4	—3·0	—7·0	—8·3
922	809	845	15·5	10·0	5·1	—13·8	—8·1	—11·8
989	896	921	16·3	21·3	10·8	—7·1	—19·6	—15·1
963	989	1.075	13·6	12·2	6·5	—7·4	—18·6	—17·5
1.000	787	952	8·2	13·0	10·2	—15·4	—17·5	—13·1
969	978	890	25·9	15·7	4·4	—28·7	—16·2	—29·9
956	927	937	14·8	18·3	6·2	—8·1	—7·7	—19·3
1.099	961	829	13·7	14·4	8·0	—24·7	—9·5	—0·7
981	932	961	12·0	17·5	10·3	—17·1	—5·0	—19·0
893	902	879	15·8	12·9	5·2	—5·7	—19·9	—16·6
1.028	962	940	14·8	13·5	13·2	—6·0	—7·0	—6·6
969	1.175	1.215	10·1	20·1	9·9	—14·0	—11·5	—13·0
1.062	1.021	1.030	9·5	10·1	9·0	—8·7	—0·0	—2·2
1.027	1.005	1.003	6·7	7·7	4·7	—10·9	—16·6	—14·9
1.022	984	990	8·5	10·3	7·3	—14·8	—7·5	—6·5
1.031	932	986	8·4	9·7	11·6	—8·6	—5·5	—8·4
1.013	903	939	8·3	13·2	3·2	—14·6	—10·8	—8·0
1.035	1.064	1.026	16·5	15·2	6·0	—15·7	—2·4	+1·4
930	931	910	15·1	13·6	16·4	—4·0	—12·9	—23·0
954	843	864	10·1	16·1	8·5	—16·0	—18·8	—7·5
947	913	890	11·6	17·9	10·1	—1·2	—12·0	—12·5
938	888	933	17·4	18·5	9·7	—17·6	+8·4	—11·7
1.014	893	941	9·2	8·6	2·8	—16·9	—12·8	—10·4
814	875	1.023	0·7	—1·4	—0·7	—7·4	—1·4	—3·3
1.005	945	985	18·0	13·8	13·0	—16·5	—16·2	—14·3
836	924	919	8·2	13·5	11·2	—25·9	—4·9	—13·1
975	969	852	14·1	21·4	14·6	—10·3	—13·8	—10·2
1.007	957	957	11·4	13·3	8·6	—11·7	—8·2	—9·2

Sorszám	Járás, község	A lakóházak száma		Egy lakóháza jutott lakos	
		1930	1941 ¹⁾	1930	1941 ²⁾
4. Soproni járás.					
1	Ágfalva	347	444	6·77	5·72
2	Balf	264	320	5·57	4·54
3	Ebergőc	117	111	3·82	3·64
4	Fertőboz	122	136	5·61	4·61
5	Fertőhomok	117	124	5·70	5·49
6	Fertőrákos	602	732	5·60	5·11
7	Harka	239	240	4·57	4·26
8	Hegykő	244	268	6·20	5·93
9	Hidegség	97	108	6·07	5·27
10	Kópháza	384	382	4·72	5·00
11	Lövő	291	316	5·40	5·07
12	Nagyecenk	266	280	7·99	6·74
13	Nagylózs	241	238	5·98	5·83
14	Nemeskér	139	131	4·43	4·29
15	Pereszteg	206	226	5·97	5·69
16	Pinnye	110	105	5·09	5·10
17	Röjtőkmuzsaj	160	159	5·76	5·18
18	Sopronbánfalva	478	614	6·85	5·54
19	Sopronhorpács	126	142	7·17	5·79
20	Sopronkövesd	303	322	5·68	5·12
21	Sopronsécseny	59	60	5·34	4·95
22	Völcséj	208	208	4·72	3·93
Soproni j. összesen		5.120	5.666	5·79	5·23
Összesítés.					
1	Csepregi járás	4.787	5.080	5·48	4·89
2	Csornai járás	7.786	8.157	5·26	5·04
3	Kapuvári járás	8.047	8.843	5·78	5·23
4	Soproni járás	5.120	5.666	5·79	5·23
Sopron vm. összesen		25.740	27.746	5·57	5·11
Sopron tj.		2.752	3.578	13·04	11·80
Sopron vármegye és Sopron tj. város együtt		28.492	31.324	6·29	5·87

1) A házigyűjtőiek számára vonatkozó előzetes eredmények. —
 2) Előzetes eredmények; 10 éves és 1 hónapos időszak. —

Ezer férfira jutott nő			Természetes gyarapodás vagy fogyás (-)			Vándorlási külön- bözet ²⁾		
1910	1930	1941 ³⁾	1900— 1910	1920— 1930	1930— 1941 ⁴⁾	1900— 1910	1920— 1930	1930— 1941 ⁴⁾
1.067	994	1.000	20·6	19·5	10·6	-14·8	-2·4	-2·5
1.004	1.016	1.086	19·0	24·6	9·5	+9·2	-9·9	-10·7
1.076	902	1.020	4·7	5·6	-1·3	-6·4	-19·3	-8·3
857	1.012	1.056	13·6	15·4	5·6	-14·4	+0·3	-13·9
1.020	1.003	1.039	11·0	21·2	10·0	-5·8	-12·2	-7·9
997	977	1.006	15·9	17·0	13·4	-9·4	-5·6	-2·4
1.181	968	1.075	9·0	7·0	-1·2	-19·8	-5·4	-5·1
947	930	931	12·6	15·8	10·2	-13·9	-7·3	-5·2
1.012	919	818	9·7	20·4	3·9	-15·7	-10·1	-7·3
971	977	995	17·3	16·0	9·3	-17·0	-15·1	-3·8
1.003	995	1.049	9·3	8·0	6·3	-6·8	-4·0	-4·4
1.033	952	931	13·0	14·2	7·9	-13·8	-8·1	-19·1
1.045	983	1.000	5·1	12·9	6·0	-9·9	-9·5	-9·7
965	901	867	8·1	9·1	2·3	-13·5	-11·1	-11·1
946	914	928	13·4	14·5	9·7	-16·1	-11·7	-5·1
1.003	1.051	911	14·3	7·8	1·1	-12·3	-17·2	-5·5
1.081	937	986	10·8	17·2	10·3	-14·9	-13·0	-20·9
1.004	1.051	1.102	24·5	20·1	7·6	+0·8	-10·8	-3·6
961	895	898	13·4	8·3	6·2	-12·0	-6·4	-15·3
974	1.018	996	7·0	20·1	7·2	-5·4	-2·2	-11·4
992	898	929	6·2	7·0	4·1	-19·2	-2·7	-9·8
892	920	945	6·5	13·8	1·0	-11·8	-10·1	-17·7
1.003	976	997	13·5	15·5	7·8	-10·4	-8·3	-8·0
951	953	971	13·3	11·2	6·2	-12·2	-12·3	-11·5
1.002	971	988	13·6	11·6	9·0	-13·0	-10·9	-8·6
1.007	957	957	11·4	13·3	8·6	-11·7	-8·2	-9·2
1.003	976	997	13·5	15·5	7·8	-10·4	-8·3	-8·0
994	964	977	12·8	12·9	8·1	-11·9	-9·8	-9·2
951	1.067	963	8·2	5·1	3·7	-6·8	-3·3	+13·9
985	984	974	11·9	11·3	7·3	-10·9	-8·5	-4·6

²⁾ Egy házigyűjtőivre számított előzetes eredmények. — ³⁾ Előzetes ered-

⁴⁾ + = vándorlási nyereség — = vándorlási veszteség.

Wietoris Jonathán, a soproni ev. líceum rektora.

(1738 – 1802.)

Kis János „Emlékezéseiben” így írja le volt tanítóját: „Wietoris fenségesnek közelítő magasságú s arányos testességű természetével, mesterkélés nélkül csinos külsejével, kellemes maga alkalmazásával s komolyságot és nyájasságot szerencsésen párosító társalkodásával mindenütt könnyen tudta magának kedvességet és tekintetet is szerezni.” Kis János nagyon szerette ezt a tanítóját, s mint írja: „Ezen szeretetemhez utóbb tisztelet és hála is nagy mértékben járult mind tanításáért, mellyel elmémet sokakban felvilágosította, mind különösen azon határtalan jószágáért és szívességéért, mellyel haszonvétel végett tőle kérék, legnagyobb készséggel közölt.” Így lett Wietoris, mint az ifjúság megértő, segítő barátja az ifjúság meginduló önképzésének támogatója. Iskolánk másik nagy költőjével: Berzsenyi Dániellel való összeköttetése már nem olyan kellemes. Wietoris kezeirásával van beírva az iskolai anyakönyvbe Berzsenyi Dániel neve mellé az ismeretes ítélet: „mores non probavit”. Tanítási módszerét többféleképpen ítélték meg, — de mindenki

úgy emlékezik meg róla, mint a kinek az ifjúságra igen nagy hatása volt, mint akit az ifjúság nagyon kedvelt. Tudományos készültsége, mint Kis írja „különösen a hazai történeteket, ember- és világeszméletét s megvilágosodást illetőleg a középszerűségeen jóval felül áll. Használhatóságát nevelé *jeles könyvtára* is, melyben a bölcselkedési, szép literatúrai s *kivált magyar dolgok esméretéhez tartozó osztályokból válogatott munkák találtattak*, s melyből az utolsók közül a *nagynevű gr. Széchenyi Ferenc is utóbb többeket vásárolt az országnak ajándékozott könyvtár számára.*”

Kis János rámutatott Wietoris tudományos érdeklődésének főirányára: a *hazai történelemre*. A 18. századnak az a gyűjtő szenvedélye, amely Katona, Pray, Bél hatalmas műveit létre hozta, élt a soproni tudósokban is. Egész tudós generáció élt és működött itt. Talán reményük sem volt arra, hogy gyűjteményeik, kéziratok önálló műveik valaha is nyomdafestéket látnak, — mint ahogyan Wietorisnak nincs is nyomtatásban megjelent nagyobb

műve — s ők mégis lelkesedéssel merülnek el a múlt emlékeibe, s hihetetlen szorgalommal és kitartással írják, másolják, gyűjtik őket, — s dolgozzák fel egyes művekben. Deccard János Kristóf, Ribini János, Torkos József, Gamauf Gottlieb ez irányú működése kellően méltatva mai napig sincsen. Közéjük tartozik Wietoris Jonathán is. Mint gyűjtőről emlékezik meg a tudós jezsuita Horányi is: Memoria Hangarorum című lexicalis művében, amikor így ír róla: „Őt azért sorozom a jeles férfiak sorába, mert Schmal Andrásnak több kéziratát — melyet ő maga is gyarapított, — készséggel rendelkezésemre bocsátotta s ezzel az én irodalomtörténetemnek rendkívül nagy szolgálatot tett.” Egy másik nagy dunántúli gyűjtő, történetíró: Hrabovszky György is erre a történelmi kutatásaira utal, amikor így emlékezik meg róla: „Megeszmérem én is háladással, hogy amit boldogult tanítóm körül láttam e részben, az tett engem is figyelmessé és szellemessé az efféléknek gyűjtögetésében. Maradjon hát közöttünk áldásban a nem magoknak élő, hanem a közjóra világot gyűjtő Hazafiak érdeme.”

Wietoris kéziratái szinte kizárólag a magyar történelemre s a magyar protestáns egyháztörténelemre vonatkoznak. Kéziratái egy része a soproni ev. liceum könyvtárában található Hrabovszky gyűjteményes művében: „Scriinium antiquum”, — legnagyobb részt azonban a Nemzeti Múzeumban, ahova Széchenyi Ferenc adományaiként kerültek. Kéziratái közül a legnevezetesebbek a következők:

1. Tanítványai számára írt magyar történelme. Historia Hungariae

Pars I. Antiqua, Pars II. Recens seu Regia. Cum notis illustrata a viro clarissimo Jonathane Vietoris conrectore Soproniensi tractata et ad §. revocata, satis dilucide redacta in gratiam privatistarum classis II-dde. Sopronii MDCCLXXVI. — Typo proprio descripsit Gregorius Szilágyi. — A magyar történelmet tárgyalja egészen 1776-ig. Forrásai felsorolásával bizonyosságot tesz nagy olvasottságáról. Teljes tárgyilagossággal az események felsorolására szorítkozik. Érdekes, hogy a magyarok eredetének kérdésében szinte a mai történelmi felfogás csendül ki álláspontjából: a hún-török rokonság mellett — Sajnovitsra hivatkozva — a finnlapp rokonságot is vallja. Műve feltehetően a liceumi könyvtárban.

2. A törökök történetét is külön könyvben írta meg: Historia Turcorum seu osmanici imperii Sopronii 1772. pag. 140. — Nemzeti Múzeum. Qu. Lat. 521.

3. Ausztria történetét megírta különös tekintettel Magyarországhoz való viszonyában: Lineamenta hist. Austr. cum historia Hung. in nexum revocata. Sopronii 1775. pag. 185 Nemzeti Múzeum. Qu. Lat. 252.

4. A soproni történetírókban mindig volt annyi lokálpatriotizmus, hogy Sopron város történetével szívesen foglalkoztak. Gamauf Gottlieb monumentális „Denkwürdigkeiten von Oedenburg” című gyűjteményes műve mellett ott találjuk Deccard: „Succinata urbis Semproniensis descriptio”-ját, — s ilyen irányú műnek készült Wietoris egyik történelmi alkotása is: „Soproniensis urbis status et proventus.” Sajnos, csak egész kevés töredék maradt belőle. Nemzeti Múzeum. Qu. Lat. 1729.

5. Irodalomtörténelmi jellegű alko-

tása: Bibliotheca Hungarica complectens tam libros editos, quam Manuscr. Jurisperitorum, Historicorum. Sopronii 1776. pag. 65. — Jankovich gyűjteményéből. Nemzeti Múzeum Qu. Lat. 5.

6. A soproni könyvtárak szempontjából érdekes műve: Catalogus quorundam librorum Bibliothecae Soproniensis. Nemz. Múz. Fol. Lat. 22.

7. Gyűjteményes művei között ott találjuk az ország politikai viszonyaira vonatkozó nagy diplomagyűjteményét: Collectio diplomatum Privilegiorum ad historiam Patriae facientium. Csetnek et Sopron 1766—1770. Két kötet. Nemz. Múzeum. Qu. Lat. 1283.

8. Hasonló nagy gyűjteményes műve a vallásügyekre vonatkozó rendeletek gyűjteménye: Mandatorum et Intimatorum Regiorum negotium religionis Prot. in Hungariae concertantium. Három kötet. pag. 933. Nemzeti Múzeum. Qu. Lat. 2109.

9. Ugyanilyen irányú: Acta in negotio religionis Protestanti in Hungaria. 1773—14. pag. 229. Nemzeti Múzeum. Fol. Lat. 2056.

10. Egyháztörténeti munkássága során a kánonjoggal is sokat foglalkozott, ezirányú művei közül fennmaradtak: Lineamenta iuris Canonis Ecclesiastici Pontificii aequae Protestantis in Hungaria in gratiam suorum amicorum traxit et privatis Praeceptoribus Anno 1769. — Nemz. Múzeum. Qu. Lat. 2334. — Indicem Lineamentorum juris positivo-theoratico Hungarici submittit Sopronii. 1772. Nemz. Múz. Fol. Lat. 3949.

11. Egyháztörténeti művei közül különösen értékes azonban kettő. Ez a kettő már nemcsak gyűjtemény, hanem a tárgykörnek pontos, részletes feldolgozása, s amint már Gamauf is

megjegyezte, kár, hogy nyomtatásban nem jelentek meg. Az egyik a dunántúli ev. püspökök történetét foglalja magában, a másikat „geographia sacra evangelica”-nak nevezi: a dunántúli evangélikus egyházkerület leírása, illetőleg erre vonatkozó tervezet. Superintendentes Hungari Evang. Lutherani, qui praecipue Hungaricae Nationis Ecclesias curabant... collecta per J.(oannem) Z(arka) et J(onathanum) W(ietoris), amicos et socios Ao 1770 Sopronii. — Líceumi könyvtár. Lc. 152. f. — A másik műve Schema in conscribendum olim Geographiam Sacram Evangelicam Ecclesiorum et Scholarum Districtus Transdanubiani profuturum... proposuit Wietoris 1780. — A maga nemében mindkét alkotás úttörő munka.

12. A 18. század vége felé egymást érték az iskolaszervezeti javaslatok. A régi tiszta humanista gimnázium felett eljárt az idő, s a racionális irány kívánta sokféle gyakorlati tantárgy a régi kereteket fessegette, új szervezetet, új tantervet kívánt Wietoris, mint az intézet rektora készített ilyen tervezetet: „Projectum de recte constituendo Gymnasio Evang. Soproniensis fors per circumstantias, ill. Unius Ecclesiae et possibile et practicabile 1785. eformatum per Wietoris.” A részletes javaslat főiskolává „collegiummá” óhajtja fejleszteni az iskolát. Feltalálható: Gamauf gyűjtemény. Lic. könyvtár. — Ezek a művek eléggé elibénk rajzolják Wietoris tudományos munkásságának irányát, értékét.

13. Nyomtatásban csak két alkalmi műve jelent meg. Az egyik németnyelvű Törkos András és Artner Krisztina egybekelése alkalmá-

ből. *Untehlbarkheit*... 1764. Oedenburg. A másikat Pelcz János halála alkalmából írta latinul: *Manes*... 1770. Sopron. Mind a kettő költemény.

Életrajzi adatai a következők: Gömör megyében Kúntapolcán született 1738 április 27-én. Apja lelkész volt s ő is annak készült. Hazai iskoláit Dobsinán, Késmárkon és Sopronban végezte. Innét ment az evangélikus lelkészjelöltek szokása szerint németországi egyetemre és pedig Jénába. Halle, Göttinga, Jéna képviselték ebben az időben az orthodoxiával szemben egyrészt a gyakorlati irányú pietizmust, másrészt a felvilágosodott racionalizmust. Ez Wietoris egyéniségén, világfelfogásán meg is látszott s egyik oka volt, hogy kifogások merültek fel később ellene. Jénában 1760—1763-ig élt tanulmányainak, amikor haza jött Csetnekre, rögtön rektornak választották. Innét került egy év múlva 1764 július 9-én Sopronba conrectornak, majd Farkas Ádám halála után 1785-

ben rektor lett; 1786 július 1-én iktatták hivatalába mint professor primariust. 1794-ben rektori tisztjéről lemondott s 1802 október 31-én bekövetkezett haláláig mint conrector működött. Tekintélyes soproni polgári családból nősült: Schneller Mária Rozinát vette el 1770 október 23-án. Öt gyermeke közül három élte túl, két derék fia és egy leánya.

Irodalom.

1. Gamauf: Oedenb. Kirchengeschichte. I. 984. l.
2. Horányi: Memoria Hungarorum... III. 566. l.
3. Hrabovszky György: Gymnasiologia. 1816. 219—222. l. (Kézirat.)
4. Hrabovszky György: Wietoris Jonathan. Tud. Gyűjt. 1818. I. 111. l.
3. Annalen der Literatur und Kunst. 1811. 263. l.
4. Wachter u. Cleymann: Allgemeine Practische Bibliothek für Prediger und Schullehrer. II. 394 l.
5. Krantz: Gesundbrunnen der österreichischen Monarchie. p. 131.
6. Szinyei: Magyar írók. IV. 1561 l.
7. Petrik Géza: Magyarország bibliografiája. 1712—1860. III. k. 848 l.

Kisebb közlemények.

Adalék a reális irányú nevelés történetéhez.

Az európai nevelés történetének egyik tanulsága az, hogy az általános emberi, ú. n. humanisztikus művelődést szolgáló iskolákkal szemben újra és újra követelményként jelentkezett az élet szükségleteit kielégítő, rendszerint rövidebb tanulmányi időtartamra terjedő reális nevelés. Ez a szándék teremtette meg a középkori „Schreibschule”-t, a pietizmus iskoláit, ez a törekvés fűtötte a reáliskola, polgári iskola és a külföldi szakirányú iskola alapítá-

sára irányuló kísérleteket. A meglevő állapottal való elégtelenség és a használható ismeretekkel való felszerelés közös vonása ezeknek a mozgalmaknak, bár az említett iskolafajok közül némelyik lényegesen eltávolodott az eredeti célkitűzéstől.

A szakirányú törekvéseknek ez az ősi, kettős gyökere látszik abban a beadványban, amelyet *Poszvék Keresztély* ev. liceumi tanár nyújtott be a városi tanácshoz 1838-ban.¹⁾ A kérvény maga, amely adalékkal szol-

¹⁾ Fasc. IX. 352. sz. a városi levéltárban.

gál a tanítóság anyagi ellátásának történetéhez is (természetbeni járandóság), érdekesen világítja meg a soproni ev. reáliskola létrejöttének körülményeit.

A soproni ev. konvent (tagjai közt állandóan akadtak külföldi egyetemet járt papok vagy világiak) régtől fogva érezte olyan reális iskola szükségességét,²⁾ amelyben ipari és kereskedői pályára készülők fiúk sajátítják el a hivatásukhoz szükséges ismereteket és készségeket, mielőtt a megkívánt testi és szellemi érettséget elérnék. Ilyen intézmény alapítása kellő anyagiak hiányában sokáig csak jámbor kívánság maradt. Alkalmul szolgált a terv megvalósítására az új elemi iskola épületének ünnepélyes alapkövetétele. A nevezetes esemény emlékét egyes lelkes konventtagok úgy akarták megörökíteni, hogy a reáliskola alapítására adományokat tettek. A kedvező alkalmat felhasználva, erre a konvent 1836 szeptember 1-én megnyitotta a reáliskolát és vezetésével Poszvek Keresztélyt bízta meg. Ez az iskola mindössze egy évre terjedt és szerves tartozéka volt az elemi iskolának (neve akkor: Bürgerschule).³⁾ A konvent által összeállított tanterv az ipari és kereskedői pályára szükséges előismeretek elsajátítását je-

²⁾ Az ev. konvent iskolaalapító tevékenységéről l. bővebben Verbényi: Adatok Sopron iskolaügyének multjából. (Soproni Szemle, II. évf., 315—17. l.)

³⁾ A beadvány azt mondja: woraus klar und deutlich erhellet, daß diese Realschule nicht anderes zum Zweck habe, als daselbst Bürger, Handwerker und Kaufleute zu bilden, folglich dieselbe im strengern Sinne einen Theil der Bürgerschulen vorstelle.

lölte meg elérendő célul és a következő tantárgyakat foglalta magában: számolás, földrajz, beszédgyakorlat, szépírás, mérés, történelem, természettan, technológia, polgári életben előforduló iratok elmélete és gyakorlata. Ha a tárgyköröket tüzetesebb vizsgálat alá vesszük, különösebb bizonyítás nélkül nyilvánvaló, hogy a felsorolt tárgyak nem annyira az időközben megszüntetett reáliskola, mint a mai kereskedelmi középiskolába illeszkednek bele. Ezt az állítást a szakirányú nevelésügy története teljességgel igazolja: reális irányú iskolaalapításra vonatkozó törekvések kezdetben a humanisztikus-tól eltérőt és a mindennapi életben szükségeset akarják az oktatás tárgyává tenni, az iskolafajok szerinti elkülönülés később következik be.

A soproni ev. konvent 1836. évi iskolaalapítása betűszerint ugyan a reális oktatás területére tartozik, helyesen mérlegelve azonban nevezetes kísérlete Sopron szakirányú nevelése megírandó történetének.

Dr. Verbényi László.

A sopronbánfalvi ásatás.

(1942. okt. 22—nov. 4.)

A sopronbánfalvi ásatás nem ötletszerű kutatás eredménye, hanem egy nagyszabású kutatómunka egyik láncszemét képezi. Az 1942. év folyamán ugyanis a Teleki Pál Tudományosintézet és az Országos Magyar Történeti Múzeum megbízásából az alulírottak több hónapos ásatási tervet hajtottak végre a Nyugatudántúlon. Az ásatások célja a Nyugatudántúli oklevelek által kellően megvilágított árpádkori település történetének felderítése volt.

Kutatásaink eredményeinek részletes tudományos kiértékelése most van folyamatban, mindenesetre már annyit leszögezhetünk, hogy a feltárt régészeti és antropológiai leletek rendkívül fontos új támpontokat adtak a Nyugatudánától Árpádkorának településtörténetéhez. Az ásatásokat megelőző múzeumi gyűjtőmunkán és kisebb próbaásatásokon kívül idei munkánk főleg a vasmegyei Sorokpolány, a mosonmegyei Oroszvár és a sopronmegyei Sopronbánfalva árpádkori temetőinek minél alaposabb feltárására szorítkozik. E kutatások eredményeként az említett helyeken összesen 314 árpádkori sírt tártunk fel. A sírokból előkerült agyagedények, ezüst és bronz ékszerek, de főként az éremleletek lehetővé tették a pontos kormeghatározást. A leginkább egyszerű kivitelű régészeti leleteknél sokkal jelentősebbek az antropológiai leletek, melyek azt bizonyítják, hogy az említett lelőhelyek környékének lakossága nemcsak etnikailag, hanem vérségileg, tehát a fajtaösszetétel szempontjából is a magyarsághoz tartozott.

A sopronbánfalvi ásatásokat Dr. Bottyán Árpád vezette le. Az ásatás helyszíni előkészítése után október hó 24-én a Mária-Magdolna-kápolna mögött az első kutatóárkot meghúzva kb. 1'50 m mélységben csontvázakat találtunk. A csontvázak nagyjából észak-déli irányba feküdtek. A mellettük talált koporsótöredékek, ruha- és cipődarabok, gombok stb. alapján meg lehetett állapítani, hogy ezek a sírok a 18.—19. századból valók. A feltárt sírokat betérképezésük és felvételezésük után kiemelve, tovább mélyítettük a kutatóárkot lefelé. Végre kb. 2 m mélységben közvet-

lenül az agyagréteg fölött egy keleti-nyugati irányú csontvázsorra bukkanunk. A kutatóárkok megfelelő kiszélesítése után feltárhattuk ezeket a sírokat is. Ez a feltárás örvendétes eredményt hozott, amennyiben az alsó rétegben sorosan egymás mellett fekvő csontvázak némelyikén lévő ékszerek (bronz hajkarika, gyűrű, bulla) alapján meg lehetett állapítani, hogy azok árpádkori sírok. Ezt támasztotta alá a temetési rítusuk is, mely a tájolásban is pontosan meg egyezett az árpádkori magyar sírokéval, amennyiben az összes csontvázak fejjel nyugatra hanyatt, tehát arccal keletre nézve feküdtek. A további kutatások újabb fontos eredményeket hoztak, ugyanis a kápolna északi falánál egy kőfallal körülhatárolt s közvetlen a templom falához csatlakozó téglalap alakú ossarium került a felszínre. A majdnem 2 méter mély ossarium, mely pár centiméterrel, a mai felszín alatt kezdődött, színültig meg volt töltve emberi csontokkal. Mint a csontok közé a temetésükkel egyidejűleg bekerült nagyszámú 16. századi cserép kályhaszem- és edénytöredék mutatja, az ossarium a 16. század folyamán létesült.

Az árpádkori sírok csontváza egy szerencsés véletlen következtében nem kerültek az ossariumba. Az Árpádkor utáni időkben ugyanis a temető felszíne erősen feltöltődött s így a töltés által az árpádkori sírok olyan mélységbe kerültek, hogy azokat a későbbi korok sírjainak beásásával már nem tudták megbolygatni. A töltésbe ásott későbbi sírok csontvázait az idők folyamán a feltárt ossariumba tették. Ezzel a munkával természetesen elpusztították az Árpádkor utáni sírokat egészen a 18.—19. századig. Ezek a sírok is

csak úgy maradtak benn a földben, hogy a 19. század közepén a Mária-Magdolna-kápolna körüli temetkezést végleg beszüntették, s így e sírokat is megsemmisítő újabb beásásokra nem került sor.

Az ásatások során a Mária-Magdolna-kápolna történetére vonatkozó fontos leletek is kerültek felszínre. A kutatóárokkal sikerült ugyanis feltárni egy nagyobb római építmény alapfaltöredékeit, és egy kitéglázott csatornarészt, ez előbbi mintegy hét méter hosszúságban. A római kori faltöredék a kápolna szentélyének hátsó fala alá fut be. Ez a tény azt mutatja, hogy a kápolna egy részét római alapfalakra építették rá.

A sopronbánfalvi ásatás értékét növeli az a körülmény is, hogy az egész Sopron vármegyében itt került elő az első hitelesen feltárt árpádkori temető. A mostani ásatások során Sopron környékének árpádkori népiségtörténetéhez legfontosabb adatokat szolgáltatott az árpádkori sírok antropológiai leletei. Az ásatásokon összesen 15 árpádkori sír került feltárrásra. Az előkerült férfi-, női- és gyerekcsontvázletek első sorban azt bizonyítják, hogy a temető környékén ezidőben polgári lakótelep volt, az előzetes antropológiai vizsgálat alapján a feltárt 15 árpádkori sír csontvázanyaga fajtaösszetétel szempontjából a következő eredményre vezetett:

A jó állapotban lévő és antropológiailag megmérhető nyolc csontváz testmagassága igen szűk határok közt ingadozva, általában a férfiaknál 160—165 cm, a nőknél 150—155 centiméter. A koponyák középhosszúak és többségükben rövidek. A koponya-magassági viszonylatban uralkodó jelleg a nagymagasság. Arc-

koponya alacsony, lapos. Az orrhát rövid, konkáv egyrészben, másrészt konvex. A megvizsgált koponyák közül öt keletbalti, három turanid- és rhyasam-fajtaéhoz tartozik. Ezek szerint a sopronbánfalvi árpádkori temető csontvázleletanyaga a magyarság ősi fajtaösszetételét tükrözi vissza.

A bevezetésben vázolt kutatói munkát az idei évvel nem fejeztük be. Az eddig előkerült fontos leletek alapján már most bejelenthetjük, hogy a Teleki Pál Tudományos Intézet és az Orsz. Magyar Történeti Múzeum megbízásából a következő évben tovább fogjuk folytatni a nyugatdunántúli s így a sopronbánfalvi ásatásokat is. Az idei és a következő évi ásatásokat azután egy nagyobb-szabású tudományos munkában fogjuk részletesen publikálni.

*Dr. Bottyán Árpád,
Dr. Nemeskéri János.*

Soproni vonatkozású kis szentképek.

A Soproni Képzőművészeti Kör exlibrisgyűjtő csoportja feladatául tűzte ki, hogy a kisgrafikának minden irányú régebbi termékét is összeszedi és megóvja az elkallódástól. Így figyelmét kiterjesztette a vallásos jellegű kisgrafikára, a kis ájtatossági képre, vagy más szóval kis szentképre. Talán fölösleges rámutatni arra, hogy ezek egyaránt érdekesek művészettörténeti és művelődéstörténeti szempontból. Németországban már egy hatalmas „Corpus“-t kiadtak, nálunk egyelőre a kezdet legkezdetén vagyunk. Sopronban Thier László és Gallus Sándor dr. gyűjteményei számottevők.

A város korábbi erős protestáns

színezete folytán a soproni kis szentképek előkerülő sora valószínűleg nem lesz sohasem valami nagy, de a kutatás hozhat még e téren is meglepetéseket. E soroknak éppen az a célja, hogy felhívja erre a kevésbé művelt térre a figyelmet.¹⁾

A kis ájtatossági képek lehetnek olyanok, hogy rajta az ábrázolás a

fő, a szöveg pár szavas magyarázat és fohász csupán, esetleg a hátsó lapon foglal helyet hosszabb ima. Vannak azután szinte füzetek már, első oldalon a kép, a többi az ima foglalja el. Nagy számmal vannak búcsújáró helyek emlékei. Első misék emlékére, halottakra való emlékeztetés céljából is már régtől fogva adnak ki kis ájtatossági képeket.

¹⁾ E sorok írója a magyarországi „Corpus” összeállításán dolgozik. Kéri a szíves olvasót, hogyha régebbi magyarországi szentképek nyomára jut, arra figyelmeztetni szíveskedjék.

Amint látható, meglehetősen tág téren mozog a kisgrafikának ez az ága.

Régebbi soproni anyagból eddig a következő került elő. Egy kétoldalas ima; első lapján fametszet, a Feszület. Alatta: „Oedenburg, gedruckt in diesem Jahr.“ A kép gyenge másolata egy hasonló, valószínűleg

Györött készült, magyarnyelvű példánynak, mindkettő a 18. század végéről való. A soproni darab Thier László gyűjteményében.

Igen szép a Szentlélek-templom kegyképéről²⁾ készített rézmetszet. Felirata: „Das Gnadenreiche Bildnuss in der uralten Kirchen zu dem Heil. Geist in der Königl. Freystadt Oedenburg.“ Mössmer J. véste rézbe Bécsben. A hátoldalon levő imát

²⁾ A kegykép legendáját feldolgozta Mohl Adolf: Nyugatmagyarországi mondák és mondafélék. Győr, 1926.

ugyanott Ghelen Vilmos nyomta. A rendkívül értékes darab a 18. század utolsó negyedéből való. Egy példányát Papp Kálmán preláthus-kanonok birtokolja. Még egy példány ismeretes belőle.

1837-ben ünnepelték az orsolyita apácák a rend alapításának 300. évfordulóját. Ez alkalomból Bécsben készítették Rieder L. nevű grafikusnál acélmetszetet. Szt. Angélat látni, amint előtte hét leány korabeli ruhában térdepel, a szent nő képet mutat nekik; mögötte az ablakon át az égbe vivő létra látható. Felirata: „Die H. Angela Merici Schutzmutter der Jugend, Ordensstifterin der Ursulinerinnen. Von dessen Bestehen das 300 jährige Jubelfest begangen wurde am 26-ten November 1837 in der Ordenskirche der Königl. Freystadt Oedenburg.“ Két példány ismeretes; az egyik Kovárics Teréz úrnőé, másik e sorok írójéé.³⁾

A legkorábbi primíciái emlék soproni kelettel tudomásom szerint 1885-ből való. Csipkés áttört keretben acélmetszet; a szent miseáldozat. Hauer K. rajzolta és a nürnbergi Mayer-intézetben nyomták. Hátlapján az emlékeztető írás Fröhwrth Ágoston első miséjére a Domonkos-templomban 1885 július 26-án. Halotti megemlékezésre korai példa egy igen finom acélmetszet. Madonna, Heubner (?) munkája. A hátlapján a Legnagyobb Magyar nővérenek, Zichy Zsófiának lelki üdvéért mondandó fohászok (1865). Az 1885-ben elhunyt Meilinger Péter domonkos prior emléklapján már klisényomat jelentkezik: Mária, mint az ég ki-

³⁾ A soproni rendház 1937-ben a birtokában levő Schaller képről készítettett reprodukciót és azt adta ki a jubileum emlékére.

rálnője. A három utolsó darab e sorok írójának gyűjteményében van.

Sopron környékének búcsújáró helyein persze már a 18. századtól fogva nagy keletnek örvendtek a kis ájtatossági képek, itt főleg Kismarton, Lorettó, Osló, Boldogasszony, Kópháza, Nagymarton szerepelnek.

Csatkai Endre dr.

Adatok a soproni grafika történetéhez.

A soproni grafika multját az jellemzi, hogy nagyon korán fellép benne a látkép (veduta), egy időben nagy keletje van az arcképeknek (főleg a 17. század utolsó negyedében) és az exlibris sem ritka dolog. Mindamellet alig van a kártyafestőkön kívül helyi grafikus, aki a 20. század előtt *hivatásosan* foglalkoznék a művészetnek ezzel az ágával és *műintézet* sem tud lábra kapni a mult század utolsó negyede előtt.

Az élénk érdeklődés nem egy ízben felkeltette egyesek kedvét, hogy itt letelepedjenek, de sajátos módon a városi tanács megakadályozta őket tervük kivitelében, miután meghallgatta az akkor még egyetlen nyomdászt. Ennek javaslatára történt az elutasítás, mert a rokonszaktól féltette a kenyerét.

1813-ban Stotz Lipót, mint hercegi könyvnyomdász Kismartonban, jelentkezik a tanácsnál, hogy itt letelepednék és könyvkereskedés mellett rézmetsző műhelyt is nyitna. A tanács kiadta a kérvényt Wágner Ferenc tanácsosnak, a későbbi Vághy polgármesternek. Stotz már 1799-ben kívánt volna városunkban nyomdát nyitni és ujság kiadását is kilátásba helyezte. Csakhogy meglehetősen viharos mult állt mögötte; Bécsben

tönkre ment, majd beállt katonának, leszerelése után vetett szemet Sopronra, de mind a nyomda nyitását, mind ujság kiadását reménytelennek találta a tanács és akkor is elutasították. Most is igen rossz ajánlólevél volt az, hogy udvari nyomdásznak nevezte magát. Wagner ugyanis utána járt és kiderítette, hogy annakidején Kismartonban nyitott ugyan nyomdát, de pörbe került a herceggel. Kiszegtek és a herceg átvette a műhelyt, Stotzt pedig ott mint szedőt alkalmazta. Személye iránt tehát nem volt nagy bizalom és a már évtizedek óta megelégedésre dolgozó Siess-család beadványára elutasították az ajánlközást.¹⁾

Stotz alighanem úgysem váltotta volna valóra terveit, de annál sajnálatosabb a második elutasítás. 1818 július 20-án valami Arnoldy Lajos kérvényezi a városnál egy litografáló intézet nyitását.²⁾ Egészen friss találmány volt még. Mestere, Sennefelder is még csak 1803-ban kapott Bécsben szabadalmat találmányára és az első komoly érdeklődés is 1816-ban indul csupán meg a császárvárosban. Körülbelül ekkor kezdődik meg a munka az első pest-budai műhelyekben is, míg vidéken csak az 1820-as években.³⁾ Így Soproné lett volna az első, ha a tanács nem bizalmatlankodik és Siessék türelmesebbek. Így azonban Patzil József tanácsos jelenti, hogy Arnoldy a felhívás ellenére sem mutatta be mintákon képességeit, tehát nem lehetett megállapítani, mit tud, azután

Siessék is tiltakozást jelentettek be ellene; így hát a tanács nem adta meg az engedélyt az intézet felállítására.

Ennek következtében litográfiai intézetre még nagyon soká kellett várnia a városnak, de legalább soproni ember alapította az elsőt: Thirring Lajos, aki 1845-ben született.⁴⁾ Mikor nyomdájának önálló élete 1895-ben megszűnt, azt írták róla, hogy 20 évig működött.⁵⁾ Saját házában, az azóta lerombolt Várkerület 60-as számú házban folyt a munka és fejléccel ellátott számlák, üzleti papírok mellett nagyobb munkák is elhagyták műhelyét. Így egy nagy színes lóversenyjelenet (Holl Jenő dr. gyűjteményében) és egy meglehetősen elterjedt harántfólió alakú soproni látkép a lövérek felől, oldalán egy kissé a rosszabb ízlésnek hódoló virágok, de egészben véve szép és érdemes munka; azonban Thirring maga csak nyomta, kőre valami Hoffmann rajzolta. Az 1890 körül készült munka után valószínűleg már nem soká működtek együtt, mert 1892-ben már Hoffmann és Geisse néven a Szigetköz 3. szám alatt szerepel egy második „Fény és könyomda”. Hatalmas hirdetése a a Fegyvertár-utcában volt látható a Tisza-háznak pusztá falán.⁶⁾

1895-ben Thirring eladta műhelyét Romwalternek és ez a hirdetmény szerint átvette „a derék művész és munkás személyzetet”. Thirring maga

⁴⁾ Thirring Gusztáv: A Thirring-család története.

⁵⁾ Oedenburger Zeitung, 1894. IV.. 28.

⁶⁾ Póda: A soproni parókia története. 1892. Ebben a Fegyvertár-utca képe.

¹⁾ Tanácsjegyzőkönyv. 1799. 2219. sz. tétel. 1813. 1581. és 2038. sz. tétel.

²⁾ Tanácsjegyzőkönyv. 1818. 2885. és 3336. sz. tétel.

³⁾ Nagy Zoltán: A magyar litográfia története a 19. században. 28. l.

a kereskedelmi pályára lépett és 1919-ben halt meg.

De Hoffmannak sem volt szerencséje a vállalattal. Azt meg Rötttig Gusztáv vásárolta meg és már nála készült Hoffmann díszoklevele Hauser Károly rajza után az 1903-as tornaverseny számára. Ezen a lapon egy-egy zászlós alak és tornász, tri-

bün, a városi és a magyar címer, továbbá Sopronnak a Thirringnél készült könyomatról ismert képe kicsinyítve szerepel.⁷⁾

A Rötttig és Romwalter cégnek egyesülése folytán Sopronnak elég későn induló két legrégebb könyomó intézete is együvé került.

Csatkai Endre dr.

Irodalom.

A Magyar Telefónhíradó és Rádió R.-T. Soproni Nap című közvetítése 1942. február hó 2-án. Előterjeszti: *Dr. Kamenszky Árpád* polgármester. Összeállította: *Dr. Pekovits Artur* főjegyző. Kiadja: Sopron sz. kir. thj. város közönsége. Sopron, Rötttig-Romwalter Nyomda R.-T. 68 l. + 18 l. képmelléklet.

A Magyar Rádió igazgatósága érdekes és hasznos újtásként vette fel a rádió programjába azt, hogy egy-egy nap műsorát helyszíni közvetítés formájában valamely magyar város történetének és mai életének ismertetésével tölti ki. Ilyen egésznapos műsort magában foglaló ú. n. Soproni Napot közvetített folyó évi február 2-án, s a város vezetősége utóbb nagyon helyesen úgy határozott, hogy a mikrofon előtt elhangzott előadások és beszélgetések szövegét megörökíti s könyvbe foglalva őrzi meg az utókor számára. Benne találjuk tehát dr. Medl Jánosnak a reggeli misén elhangzott szentbeszédét, dr. Kamenszky Árpádnak Sopronról szóló hangulatos elmefuttatását, a Budinszky Sándor, továbbá vitéz dr. Házi Jenő, dr. Csatkai Endre, dr. Garami Elek és Storno Pál közt a városi levéltárban és a belváros ódon

házai közt megtett séta alkalmával, valamint Budinszky Sándornak a Városi Múzeum igazgatójával, Lauringer Ernővel folytatott beszélgetését, dr. Taizs Károlynak tartalmas és adatokban gazdag felolvasását Sopron kereskedelméről és iparáról, dr. Heiszler Bélának a soproni leventeéletéről szóló rövid beszámolóját, dr. Keresztury Dezsőnek meleghangú előadását „Sopron a magyar szellemi életben” címen, Modrovich Ferencnek a műegyetemi ifjúság „szakestélyén” elhangzott összefoglaló ismertetését a bánya-, kohó- és erdőmérnöki kar multjáról és jelenéről, végül a Frankenburg Irodalmi Kör és a Soproni Zeneegyesület közös estjén elhangzott bevezetést, amelyben dr. Berecz Dezső visszapillantva a multa kegyeletes szavakkal áldozott az Irodalmi Kör névadója, Frankenburg Adolf emlékének, az ünnepi esten elhangzott költemények szövegét s Becht Rezsőnek költőien szép felolvasását a „soproni hangulatok”-ról.

Az egésznapos gazdag műsornak ez csak egyik fele: az, amely élöszóval hangzott el a mikrofon előtt. A másik, az époly gazdag zenei rész ter-

⁷⁾ Egy példány a soproni bencés gimnáziumban.

mészeten nem volt megörökíthető a könyvben, annak csak részletes műsorát találjuk meg benne. Az elhangzott előadások nagyon helyesen nemcsak Sopron szellemi életének keresztmetszetét nyújtják, hanem a város gazdasági életéről, kereskedelmének és iparának multjáról is adnak rövid, de kitűnő áttekintést. Egyáltalában jól megválogatta a rádió vezetősége az előadókat, s megállapíthatjuk, hogy mikor a rádió szerteszugározta az éterben szép városunk hírét-nevét, Sopron minden barátja örömmel hallhatta az előadók ajkáról városunk dicséretét.

A nyomdai szempontból is szép és izléses könyv értékét nagyban emelik a hozzácsatolt képek, amelyek Sopron legismertebb természeti és művészeti nevezetességeit örökítik meg.

ry.

Angyal Endre: *Dunántúli szellem.* Különlenyomat az „Új Élet” 1942. évi 2. számából. Sz. Erzsébet Nyomda R.-T., Kassa.

Ez a tömör és lelkes tanulmány a Dunántúl védelmében íródott. A Felvidék és Erdély szerencsés hazatérése érthető módon e két országrész felé fordította a nemzet figyelmét és a felvidéki és erdélyi szellemnek valóságos kultuszát fejlesztette ki. Ugyanakkor a nyugati országrész, a Dunántúl, amely a két világháború közti időben „a magyar szellem leggazdagabb kincsesbányája, a magyar történelem köztünk élő lelkiismerete volt”, nemcsak teljesen háttérbe szorult, hanem szinte ellentétbe került a Felvidékkel és Erdéllyel.

Vádak hangzottak és hangzanak el a Dunántúl felé. Dekadenciával

vádolják Berzsényi, Vörösmarty, Vajda, Prohászka, Babits, Illyés, Kocsis László, Harsányi Lajos, Németh László földjét; dekadensnek bélyegzik Dunántúl népét, a zalai, somogyi parasztságot.

A második vágy, a magyartalanság vádjá még súlyosabb. Azt mondja, hogy az Árpádok birodalmának legősibb része magyartalan, mert benne német népszigetek vannak, mert városain, szellemi életén a német művelődés visszénye vonul végig, mert a latin, mediterrán vonás ütözködik ki arculatán.

Ezek ellen a vádak ellen védi érvekkel, tényekkel, szellemes megállapításokkal Angyal Endre az ország legharmonikusabb táját. Pécs, Székesfehérvár és Sopron példáján bemutatja a dunántúli szellem sokrétű gazdagságát, a legkülönbözőbb hatásokat termékeny harmóniába egybeolvasztó képességét és szeméremesebb, de talán éppen ezért őszintébb magyarságát.

A „Dunántúli szellem” írója nemcsak bennünket, dunántúliakat, kötelezett köszönetre, hanem mindenképpen időszerű tanulmányával értékes szolgálatot tett az egyetemes magyarságnak is.

br.

Csatkai Endre: *A soproni harangöntés és tűzoltószerek gyártásának története. (A Seltenhofer Frigyes Fiai magyar királyi udvari szállítók gyárvállalat” alapításának 125. évfordulójára.)* Sopron, 1942. 8°, 26 l. Röttig-Romwalter ny.

Ezzel a tanulmánnyal Sopron helytörténeti irodalma ismét egy értékes munkával gazdagodott. Szerző a mult évben a 150 éves *Kremszner Károly-cég* emlékfüzetében megírta

a soproni szappanosok és gyertyamártók történetét, amelyet lapunk ezévi első számában ismertettünk. Ebben a munkájában ismét egy érdekes fejezetet közöl Sopron tisztas iparának multjából. A harangöntés általános történetének rövid ismertetése mellett városunk és megyénk legrégebb harangjairól és azok készítőiről közöl adatokat, amelyek család-történeti értéküknél fogva is becsesek. A harangöntés soproni 200 éves történetéből 125 év esik a jubiláló *Seltenhofer* harangöntő cégére. A cégalapító *Seltenhofer* Frigyes Keresztély (1816) óta apáról-fiúra száll a vállalat és megszakítás nélkül kiváló készítményeivel mind a bel-, mind a külföldön megbecsülést szerzett a hazai, különösen a soproni iparnak. Számos kitüntetésben volt része a vállalatnak és a mindenkor vezetőknél a budapesti országos kiállításon kívül Bécsben, Párisban és sok más helyen. Később az üzemet tűzoltószerek gyártásával bővítették ki. Készítményei az egész országban terjedtek el, sőt a külföldre is jelentékeny számban szállítottak harangokat és tűzifecskendőket. Az 5000. tűzoltófecskendőt Nyírbátor kapta meg, 1920-ban pedig az 5000. harangot öntik, amely a soproni evangélikus templom számára készült. A világháború után méginkább fellendül a gyár, mind több motoros fecskendőt és öntözőkocsit készítenek. A vállalat részletes történetén kívül igen sok helytörténeti vonatkozásban tartalmaz igen értékes anyagot a munka, ez a körülmény szerző kü-

lönös érdeme. Kár, hogy a munkát nem illusztrálták képekkel, pedig tudtunkkal jelentékeny képanyag áll e célra rendelkezésre, ezzel nagyban emelheték volna a munka értékét. Nagy kultúrérzékre vall a cég vezetőjének az az elhatározása, amellyel a munka kiadását és csinos alakban való megjelenését lehetővé tette. Kívánatos volna, ha ez a példa követésre találna más vállalatoknál is.

ry.

Dubovitz István: *A magyar földrajzi irodalom 1940.* Különlenyomat a Földrajzi Közlemények LXX. (1942) kötetéből. 8°, 56 l. Budapest, 1942.

Szerzőnek ez az összeállítása az ötödik, tartalmazza az 1940. év magyar és magyar vonatkozású külföldi földrajzi irodalmának könyvészetét. A legtöbb cím Magyarország leíró földrajza tárgyköréből való. Az atlaszok és térképek száma változatlanul magas. Érdekes, hogy az 1940. év folyamán földrajz-elméleti munka, egyetemes- és leíró földrajzi kézikönyv nem jelent meg, így ezek a fejezetek az összeállításból hiányoznak. Szerző ebben az összeállításban rengeteg anyagot hordott össze és foglalt könnyen áttekinthető rendszerbe.

Ez a munka is méltán sorakozik szerzőnek korábbi hasonló célú sorozatos gyűjtőmunkái mellé. Különösen értékeljük, hogy benne a soproni anyag teljes feldolgozást nyert.

A három fejezetre osztott munkát névmutató egészíti ki.

ry.

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI

Alapított 1841-ben kelt
királyi szabadalomlevéllel.

BANK

Bármely ügyben készséggel
ad felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok : **64,100.000** pengő.

Soproni fiókja :

Várkerület 117. szám

Telefon : 92, 132.

Sürgőnycim : COMMERZ.

*Az új villamos árszabás mellett
écdemes a*

Lövérekben

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót
és szivattyút alkalmazni.

Az új gáztarifa pedig a

*városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét
teszi olcsóvá!*

SOPRONI TAKARÉKPÉNZTÁR

a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete

Alapított 1842 Sopron, Széchenyitér 19 Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. — Betéteket legjobban
gyümölcsöztet. — Foglalkozik a banküzlet minden ágával. — Minden
ügyben díjmentes felvilágosítással szolgál.

BAUMANN BÉLA

OKL. KŐFARAGÓMESTER ÉS CEMENTÁRUGYÁROS

SOPRON, KŐFARAGÓ-TÉR 5 — TELEFON 469

Mindennemű kőfaragó-, műkö- és cementmunkák,
építőanyagok eladása

LÖVÉR- SZÁLLÓ

Elsőrendű szálloda a
tízezer holdas városi
erdő közvetlen köze-
lében.

110 szoba
Központi fűtés
Hideg és meleg
folyóvíz

Lift
Garázs
Bar
Tenniszpályák

Bérlő :

Horváth Imre

Telefon 622 és 714.

*Minden házban igazi öröm
a családi sör!*

Felvételeit

előhívja

másolja

nagyítja

gyorsan, szépen

MOLNÁR

ZOLTÁN

foto-illatszertár

Templom - u. 27.

Telefon 690.

*Mindig nivós műsor
a Városi Moziban!*

Telefon 424

Perkovácz Félix

SZÉCHENYI-TÉR 12

SOPRON

TÁVBESZÉLŐ 888

Kitűnő konyha

Elsőrangú borok

Állandóan frissen csapolt sör

„HUBERTUS“

VADÁSZLAK

Sopron legkedveltebb
üdülő- és kirándulóhelye.

Egész éven át nyitva.
Rendkívül mérsékelt árak.

Gyönyörű kilátás az osztrák Alpesekre.
A várostól 3 km-nyire.
Jól ápoltságú sétautak.

A Soproni Városszépítő-Egyesület tulajdona.

Bérlő: Konrad Frigyes.

Távbeszélő : 633.

MED. UNIV. Dr. HERNFELD PÁL
LÖVÉR-PENZIÓJA

EGÉSZ ÉVBEN NYITVA. KÖZPONTI FŰTÉS
HIDEG-MELEG VÍZ. — TELEFON: 940

VASÁRUGYÁR R.T.

SOPRON, CSENGERY-U. 32

GRUBER-PENZIÓ

A VÁROSLIGETBEN

TÁVBESZÉLŐ: 484. SZÁM

Szép magaslati, por- és szélmentes helyen, tölgyes- és fenyveserdők közvetlen közelében. Ideális üdülőhely. 38 modernül berendezett szoba, folyóvízzel, fürdőszoba, villanyvilágítás.

Terrasz szép kilátással.

Kívánatra dietikus konyha.

Egész éven át nyitva.

BÉRLŐ: KIS FERENC

RAUNER MIHÁLY

NEMZETKOZI SZÁLLITMÁNYOZÁSI VÁLLALAT
HIVATALOS VASUTI SZÁLLÍTÓ

Bútorszállítás

Raktározás

Fuvarozás

Elvámolás

Sopron, Manninger-út 8-10. szám

Távbeszélő: 577

Városi iroda: 900

Pannonia-Szálló

A VÁROS KÖZPONTJÁBAN

Hideg és meleg folyóvíz
Központi fűtés
Garage
Klubhotel

TELEFONSZÁM

80

Hazánk legrégebb, több mint 125 év óta fennálló keresztény gyára

SELTENHOFER FRIGYES FIAI

ALAPÍTVÁ: 1816 SOPRON TELEFÓN: 66
MAGYAR KIRÁLYI UDVARI SZÁLLITÓK

Legelső tűzoltószerszám, kutszivattyú és gépgyár, harang-, fém- és vasöntőde

Harangok, vasállványok, tűzoltófecskenők

úgy kocsis-, mint motorfecskenők, továbbá harangöntés, fémöntés, kutak stb., stb., beszerzéseknél forduljon bizalommal minden tekintetben teljes garanciát nyújtó megbízható keresztény gyárunkhoz s a legnagyobb készséggel adunk díjmentesen költségvetést, kívánságra díjmentesen kiszállunk, kedvező fizetési feltételeket adunk sok évi jótállás mellett

Gyártmányaink a párizsi világkiállításon az aranyéremmel, azonkívül sok-sok arany- és ezüstéremmel és díszoklevéllel kitüntetve.

SOPRONI IDEGENFORGALMI

R.-T.

SOPRON, VÁRKERÜLET 44

Telefonszám 379

A magyar kir. Államvasutak és a Győr-
Sopron-Ebenfurti Vasut hivatalos menet-
jegyirodája

FÜRDŐ-ÜZEM

AUTÓBUSZ-ÜZEM

IDEGENFORGALMI ÜGYEKBEN
DÍJTALAN FELVILÁGOSÍTÁS!

FÉNYKÉPÉSZET

Lobenwein Harald

FOTÓSZAKÜZLET / AMATŐRLABORATORIUM

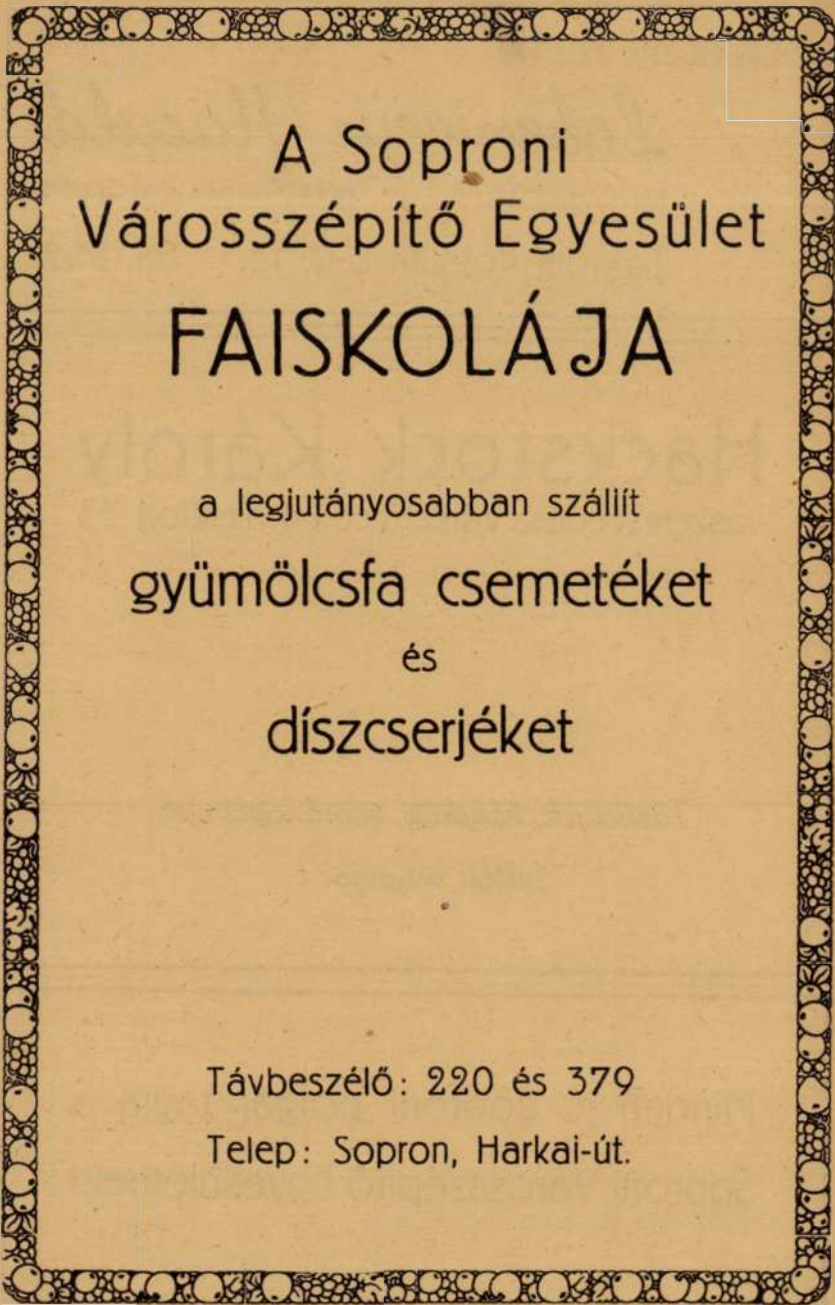
Sopron, Kossuth L.-út 13. / Tel. 352

Hackstock Károly

vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33

*Tűzhelyek, kályhák, románcedények,
építési anyagok!*

Minden jó soproni polgár tagja a
Soproni Városszépítő Egyesületnek!

A Soproni
Városszépítő Egyesület
FAISKOLÁJA

a legjutányosabban szállít
gyümölcsfa csemetéket
és
díszcserjéket

Távbeszélő: 220 és 379

Telep: Sopron, Harkai-út.

EGYÜNK

Stauffer

SAJTOT – VAJAT

IZÜK ÉS TÁPÉRTÉKÜK FELÜLMULHATATLAN

*Tómalom
Strandszálló*

Egész éven át nyitva!

Étterem, penziórend-
szer. Polgári árak!

Strandfürdő, csóna-
kázás. Autóbuszjárat
a városba és a
Lővérekbe.

Tulajdonos Kovács Vince

Telefon 152

RÖTTIG-
ROMWALTER
NYOMDA R.-T.

KÉSZÍT NYOMTATVÁNYOKAT, KÖNYVEKET
ÉS EGYÉB NYOMDAI TERMÉKEKET A LEG-
KÉNYESEBB ÍZLÉST KIELÉGÍTŐ KIVITELBEN

SOPRON, DEÁKTÉR 56

TÁVBESZÉLŐ: 19

VIRÁGOT

RAFFENSPERGER FERENC FIAI
VIRÁGTERMEIBŐL

SOPRON, Erzsébet-utca 9. Tel. 54. / Kossuth L.-utca 45. Tel. 780.
Kertészet: Nándorfásor 8. Tel. 610. / Alapítási év 1803.

Diebold-Foto

Sopron, Mátyás király-u. 1
Telefon: 378

FELSŐLÖVÉRI PENZIÓ

KITUNÓ ELLÁTÁS

MÉRSÉKELT ÁRAK

FENYVES-SOR 7

Tulajdonos: **Dr. PÁLOVICH ISTVÁNNÉ**

Távbeszélő: 798. és 821.

A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

(Kaphatók a kiadóhivatalban.)

	Ára:
1. <i>Becht Rezső</i> : Az én városom	20 f
2. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Az első soproni népszámlálás	30 f
3. <i>Varga Lajos dr. és Mika Ferenc dr.</i> : A magyar Fertő halászata az utolsó 12 esztendő folyamán	50 f
4. <i>Lauringer Ernő</i> : A rekonstruált capitoliumi trias-szobrok Sopron város múzeumában	30 f
6. <i>Payr Sándor</i> : Zinzendorfi és Sinzendorfi grófok Sopronban	30 f
9. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : Római-kori sajtolt üveg Sopronból	20 f
10. <i>Csiphés Kálmán</i> : Soproni órakiállítás	50 f
12. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Sopron népessége a 18. század elején	30 f
13. <i>Breuer György</i> : A sopronmegyei madárvárták	30 f
14. <i>Szádeczky-Kardoss Elemér dr.</i> : Sopron vármegye Zsira-környéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája	50 f
15. <i>Soós Imre</i> : Adatok a sopronmegyei középbirtokok 16. századi történetéhez	50 f
16. <i>Storno Miksa</i> : Adatok a soproni festészet történetéhez I., II.	80 f
17. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tél	30 f
19. <i>Zügn Nándor</i> : Soproni erdészeti régiségek	30 f
20. <i>Kolb Jenő</i> : Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban	40 f
21. <i>Leitner József</i> : Bredeczky Sámuel (1772—1812)	30 f
22. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	20 f
23. <i>Csiphés Kálmán</i> : Üveg- és keramiai kiállítás Sopronban	40 f
24. <i>Dr. Wiczian Dezső</i> : Payr Sándor (1861—1938)	30 f
25. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tavasz	30 f
26. <i>Kapuy Vitál</i> : Egered. (Helytörténeti tanulmány)	30 f
29. <i>Főző Géza</i> : Soproni gesztenyések	20 f
30. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Nyár	30 f
31. <i>Thirring Gusztáv</i> : Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt	50 f
32. <i>ifj. Csemegi József</i> : Sopronbántalva középkori templomai	50 f
33. <i>Veszélka László dr.</i> : A soproni rajziskola története 1778—1799. (Első közl.)	50 f
34. <i>Stornó Miksa</i> : Római-kori leletek Sopron Belvárosából	80 f
35. <i>Csiphés Kálmán</i> : Régi soproni egyházi ruhák	80 f
36. <i>Weinberger G. A.</i> : Ifj. Storno Ferenc (1851—1938)	30 f
37. <i>Csatkai E. dr.</i> : A gróf Szapáry-kastély Bükön	100 f
38. Kapuvári népviselet. I.	80 f
39. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Ősz	30 f
41. <i>Németh Sámuel</i> : A soproni evangélikus líceum könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok	60 f
42. <i>Verbényi László dr.</i> : A soproni rajziskola története (II. közl.)	50 f
43. <i>Énekes Kálmán</i> : A sopronhorpácsi kastély	80 f
44. <i>Kokas Kálmán</i> : A szanyi népviselet	80 f
45. <i>Varga Lajos dr.</i> : Nagyméretű darázstészek a soproni Felsőlövérékből	30 f
48. <i>Vitész Lenky Jenő</i> : Király József Pál	40 f
49. <i>Levárdy Rezső</i> : id. Storno Ferenc pannonhalmi működése	50 f
50. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : A Hallstatt-La-Tène korabeli vaskohászat Sopron környékén	30 f
51. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története (III. közl.)	50 f
52. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A zsirai (gyüleviszi) kastély	1—P

	Ára
53. <i>Sandy Dezső</i> : Csornai népviselet	80 f
54. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. 5 mûmelléklettel és 12 szöveg- közti képpel	2'20 P
55. <i>Ruhmann Jenő dr.</i> : Torkos László. (1839—1939.)	30 f
56. <i>Vitéz Házi Jenő dr.</i> : A soproni plébániai iskola	50 f
57. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története. (Negyedik közlemény.)	50 f
58. <i>Varga Lajos dr.</i> : Hat év előtti osztrák vita a Fertő tó sorsáról	50 f
59. <i>tóth-lipcsei Fabricius Endre</i> : Sopron és a Napoleon-i háborúk	50 f
61. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A simasági kastély	50 f
62. <i>Neubauer Elemér</i> : Ágfalvi népviselet	50 f
63. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Klieber József szobrász és a soproni régi kaszinó oromzata	30 f
64. <i>Becht Rezső</i> : Város és erdő	30 f
65. <i>Dr. Verbényi (Veszélka) László</i> : A soproni rajziskola története	50 f
66. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városfejlesztési terve	100 f
67. <i>Dr. Mollay Károly</i> : Sopron vármegye középkori történelmének nyelvészeti és történeti kérdései	30 f
68. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni cégek	50 f
69. A fertőrákosi püspöki kastély	50 f
70. <i>Östör József</i> : Tévedések, ferdtések. Széchenyi István tudóstár- sági alapítása. — Magyar nyelvtudása. Allítólagos gögje. Újabb a Karolina-ügyben	50 f
71. <i>Lauring Gusztáv</i> : A Széchenyi-család soproni házai	50 f
72. <i>Lauringer Ernő</i> : Széchenyi István gróf az érmészetben	50 f
73. <i>Thier László</i> : Széchenyi-emlékek	50 f
74. <i>Csatkai E.</i> : Széchenyi-mûemlékek Nagycenken	50 f
75. <i>Berecz Dezső</i> : Moller Ede 1853—1882	50 f
76. <i>Radó István</i> : A soproni Széchenyi-könyvtár	30 f
77. <i>Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz</i>	100 f
78. <i>Verbényi (Veszélka) László</i> : A soproni rajziskola története. (Utolsó közlemény.)	50 f
79. <i>Schindler A. dr.</i> : Városszéli telepítés	50 f
80. <i>Storno M.</i> : Néhány sopronmegyei régi templomról. Képekkel	100 f
81. <i>Csatkai E.</i> : A dénesfai gróf Cziráky-kastély	50 f
82. <i>Thirring Gusztávné Waisbecker Irén</i> : Emlékek viharos időkből, amikor a Széchenyiek megszerették Sopront	50 f
83. <i>Benkő László dr.</i> : A soproni Nemes Magyar Társaság. A legré- gibb magyar önképzőkör	30 f
84. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városrendezésének kérdései	80 f
85. <i>Hárs György</i> : Csákányütés a belvárosban	50 f
87. <i>Kotsis Tivadar</i> : Barlangok a tóalmi erdőben	30 f
88. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi bábsütő emlékeink	50 f
89. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A röjtöki kastély	100 f
90. <i>Soproni krónikák</i> : I. Petz Dániel és fia krónikája	200
91. <i>Massalsky Miklós herceg</i> : Volt-e Julianus Apostata császár Sopronban?	1'— P
92. <i>Vajk Artúr</i> : A brennbergi szénbányászat és a bécsi hajózható csatorna	1'20 P
93. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A nagylozsi báró Solymossy-kastély	1'20 P
94. <i>Németh Sámuel</i> : Mértékletességi Egyesület Sopronban 1619	80 f
95. <i>Storno Miksa</i> : A soproni kulcsleletek alakí változásai	1'20 P
96. <i>Csipkés Kálmán</i> : Vitnyédi fejfák	1'— P
97. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Adatok Sopron 112 év előtti gazdasági helyzetének ismeretéhez	1'— P
98. <i>Storno Ferenc</i> : Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről	1'20 P

99. <i>Udvardi Lakos János</i> : Adatok a Soproni Kereskedelmi Testület multjához	1—P
100. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Sopronmegyei kastélyok	120 P
101. <i>Györfi János dr.</i> : Sopron és környékének rovarfaunája	1—P
104. <i>Csatkai E. dr.</i> : Sopronmegyei kastélyok	100 f
105. <i>Reményi V.</i> : Brennbergbánya szociális fejlődése	50 f
106. <i>Íj Csemegi József</i> : A Keresztelő Szent János tiszteletére épült kápolna Sopronban	50 f
107. <i>Hajós Elemér</i> : Karácsonyi és újévi népszokások a Rábaközben	50 f
108. <i>Verbényi László dr.</i> : A testületi nevelés nyomai Sopronban a kereskedelmi tanonciskolák megindulása előtt	50 f
109. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Sopron környékének fontosabb gyógynövényei	50 f
110. <i>Horváth Tibor Antal</i> : A horpácsi prépostság	50 f
111. <i>Heimler K. dr.</i> : Thirring G. és munkássága	50 f
112. <i>Németh S.</i> : Egy soproni ábrándos történetíró Borgátai Szabó J.	50 f
113. <i>Thirring L. dr.</i> : Sopron népessége 1941. jan. végén	50 f
114. <i>Gélin Gy. dr.</i> : Adalékok Sopron művészettörténetéhez	50 f
115. <i>Csatkai E. dr.</i> : A virtsológi Rupprecht-kastély Sajoskálón	50 f
116. <i>Csiphés Kálmán</i> : A Városi Múzeum borászati emlékei	50 f
117. <i>Storno M.</i> : Soproni városrészletek 1852-ből	50 f
118. <i>Kotsis Tivadar</i> : Sopronkörnyéki barlangok	50 f
119. <i>Mollay K. dr.</i> : Soproni élet a 15. század második felében	100 f
120. <i>Hajós Elemér</i> : A rábaközi népviselet	20 f
121. <i>Storno Miksa</i> : A római amfiteatrums és nemesseum Sopronban	50 f
122. <i>Íj. Csemegi József</i> : Középkorú köllámpások Sopron területén	50 f
123. <i>Thirring G.</i> : Adatok a soproni céhekről a 19. század első felében	20 f
124. <i>Kárpáti Z.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	50 f
125. A Seemann házaspár művészete	20 f
126. <i>Csiphés K.</i> : Sopron sz. kir. város múzeumának régi céhedényei	50 f
127. <i>Óstör József</i> : Széchenyi és vármegyéje	100 f
128. <i>Vitéz Házi Jenő</i> : A soproni polgárjog megszerzésének története	80 f
129. <i>Berecz Dezső</i> : Frankenburg Adolf harmadik felesége	80 f
130. <i>Hamar Gyula</i> : Gamauf Teofil feljegyzései Kis Jánosról	50 f
131. <i>Weger Imre</i> : Néprajzterképek módszere	100 f
132. <i>Csatkai Endre</i> : Kinek a műve a soproni régi színház oromcsoportja?	50 f
133. <i>Kotsis Tivadar</i> : Sopronkörnyéki barlangok	50 f
134. <i>Óstör József</i> : Széchenyi István és Sopron	100 f
135. <i>Lauringer Ernő</i> : A Sopron városi múzeum térképgyűjtem.	100 f
136. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Az első soproni magyar színelőadás szereplőinek levélváltásából	100 f
137. <i>Íj. Csemegi József</i> : Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencés templom közsöszékéről	100 f
138. <i>Mollay Károly dr.</i> : Adatok a soproni ispotály történetéhez	100 f
139. <i>Becht Rezső</i> : Sopron és a soproniak	1—P
140. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Három klasszicista építész (Neumayer Lőrinc, Ringex József, Handler Jakab)	1—P
141. <i>Györfi János dr.</i> : A soproni erdők rovarkárosítói	1—P
142. <i>Heimler Károly dr.</i> : Payr György és Payr Mihály krónikája (1584—1700)	4—P
143. <i>Storno Miksa</i> : A Storno-család magángyűjteménye	100 f
144. <i>Verbényi László dr.</i> : Plébániai jellegű iskola Sopronban a 19. században	50 f
145. <i>Thier László</i> : Kurzweil Ferenc templomi karnagy, a Soproni Zenegyesület alapítója élete (1792—1865)	200 f

SOPRONER RUNDSCHAU

HEIMATBLÄTTER
KULTURHISTORISCHE ZEITSCHRIFT

Erscheint: vierteljährig.

Herausgeber: Stadtverschönerungsverein Sopron (Ödenburg), Ungarn.

HAUPTSCHRIFTFLEITER:

Dr. HEIMLER KÁROLY.

Schriftleitung: Sopron, Kölcsey Ferenc-Gasse 1.

VI. Jahrgang 1942. — Folge 4.

Inhalt des vorliegenden Heftes:

<i>Ruhmann, J.</i> : Die Rolle des Daniel von Ihász in der ungarischen Emigration in Italien	233
<i>Schindler, A.</i> : Betriebspolitik der Stadt Sopron. II.	257
<i>Tompos, E.</i> : Wappensiegel, mit besonderer Rücksicht auf die Bürgerwappen. IV.	270
<i>Thirring, L.</i> : Die neuere Volksentwicklung in den Gemeinden des Soproner Komitats	276
Biographien. <i>Németh, S.</i> : Wietoris Jonathan, Rektor des ev. Lyceums zu Sopron	300
Kleine Beiträge	303
Schrifttum	310

Legközelebbi számunk 1943. február végén jelenik meg.
